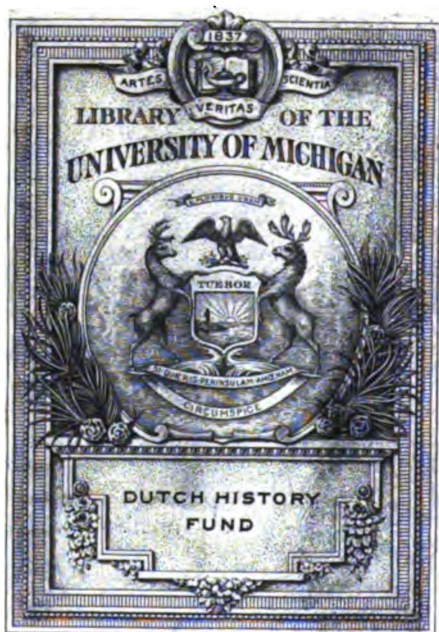

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

MENGELWERK,

VOOR

1802.

ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELYKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRYMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MÆNGELWERK,

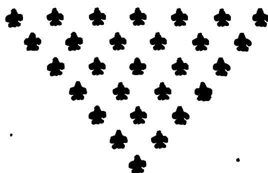
tot Fraaije Letteren, Konsten en Weetenschappen, betrekkelyk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1802.

Met Plaaten.

Te AMSTERDAM, by
A. V. D. KROE EN G. S. LEENEMAN V. D. KROE,
en by
J. W. YNTEMA EN COMP.
1802.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Konsten en Weetenschappen, betrekkelyk.

INHOUD.

be-

I N H O U D.

be-

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

KEURIGE NARICHTEN, WEGENS DE HANDELWYZE DER OUDE KERK, EN DIE VAN ROME, TEN OPZIGTE VAN HEIDENSCHE EN KETTERSCHE BOEKEN.

(Ontleend uit Dr. CAMPBELL's *Lectures on Ecclesiastical History.*)

DIONYSIUS, Bisschop van *Alexandrie*, een beroemd Leeraar, omtrent den Jaare 240, door de Priesters, aan hem onderhoorig, bestraft zynde, wegens het leezen van Boeken, die zy gevaarlyk keurden, vondt goed, te zyner verschooninge in te brengen, dat zyne twyfelingen, ten deezen opzigte, weggenomen waren *door een Gezigt*, waarmede de Hemel hem begenadigde, en hem vergunde, alle Boeken te leezen, dewyl hy een oordeel der onderscheidinge bezat, voldoende, om, met veiligheid, alles te leezen. Het was nogthans het algemeen gevoelen deezer dagen, dat 'er meer gevaars stak in de Boeken der *Heidenen*, dan in die der Ketteren, hoe groot een afkeer men van de laatstgemelde hadt.

Het leezen der *Grieksche* en *Latynsche* Schryveren, thans onder den naam van *Classike Autheuren* bekend, werd strenger berispt, dan het leezen der Ketterscha Schriften; niet om dat de eerstgemelde slegter gekeurd werden, dan de laatstgenoemde; maar dewyl het leezen dier Boeken uitlokkender was, en de Christen Leeraars 'er zich meer aan overgaven, uit begeerte om 'er welspreekenheid, en de regelen tot goede opstellen, uit te leeren. Men verhaalt van JERONIMUS, dat hy, in een gezigte, of in een droom, van den Duivel geslaagen werd, dewyl hy zich te veel toegaf in het leezen

der *Heidensche* Schryveren. —— Omtrent dien zelfden tyd, te weeten in den Jaare 400, verboodt eene Kerkvergadering, binnen *Carthago* gehouden, het leezen der *Heidensche* Boeken. Dit is het eerste Verbod in de gedaante van een Kerklyken Regel; en vindt men niets anders, ten aanziene van dit onderwerp, by de Kerkvaders, dan by wyze van raadgeeving, gebouwd op de algemeene beginzelen der Godlyke Wet.

De Boeken der Ketteren, wier Leeringen door de Kerkvergaderingen veroordeeld waren, werden menigvoud, om staatkundige redenen, door de Keizers verboden. Zo verboodt CONSTANTYN de Boeken van ARIUS; ARCADIUS die der *Eunomiaanen* en *Manicheen*; THEODOSIUS die van NESTORIUS, en MARTIAAN die der *Eutychiaanen*. Koning RICAREEDO verboodt de Schriften der *Ariaanen* in *Spanje*. — Kerkvergaderingen en Bisschoppen oordeelden het genoegzaam, te verklaaren, welke Boeken een veroordeelde of apocryphe Leer behelsden. Zy gingen niet verder; laatende het aan elks geweeten over, of derzelver leezing geheel te vermyden, of ze met een goed oogmerk te leezen.

Naa den Jaare 800 verboden de Pausfen van *Rome*, die het grootste deel des Kerklyken Bestuurs zich hadden aangemaatigd, de menschen uitdruklyk het leezen, ja gaven bevel om de Boeken te verbranden, van zodanige Schryvers, als zy van Kettery beschuldigd hadden. Nogthans was, tot den tyd der Hervorminge, het getal der daadlyk verbodene Boeken gering.

In de daad, eenige Eeuwen geleden, scheen geene Kettery, in *Italie*, zo zeer veroordeelenswaardig, aan de Geestlyke Vaderen, wien het beoordeelen der Boeken was aanbevolen, als die, welke eenig soort van Gezag toeschreef aan de Overheden, onafhangelyk van den Paus; geene leer zo Godlyk, als die, welke het Kerklyke Gezag boven het Wereldlyke verheft, niet alleen in Geestlyke, maar ook in Wereldlyke zaaken. Ja de leer, ten deezen opzigte, hoogst opgevyseld by de Leeraaren van het Kerklyk Regt, is die, welke volstrekt in tegenoverstelling staat met die van den Heiligen PAULUS. Het toppunt van Regtzinnigheid by deeze Heeren is, dat de wettige Bevelen der Burgerlyke Overheid het geweeten niet verbinden; dat onze eenige beweegreden tot gehoorzaamheid, in dit geval, voorzig-

zigtigheid is, uit vreeze voor de tydlyke straffen, daar by aangekundigd; en dat, indien wy bekwaamheids of behendigheids genoeg bezitten, om het waakend oog van die Overheid te ontduiken, onze ongehoorzaamheid geene zonde is in het oog van GOD. —— Het is volstrekt onmogelyk, iets rechtstreeks strydiger te leeren met de leer der geheele Oudheid, en byzonder met die van Apostel PAULUS, die ons gebiedt, aan deeze Magten onderdaanig te zyn, niet alleen uit vreeze voor derzelver straffe, maar ook geweetenshalve. Het was gelukkig voor PAULUS, ik meen den Apostel, niet den Paus, dat hy zyne gevoelens, des betreffende, omtrent 1500 jaaren vroeger verkondigd hadt, dan dit verschriklyk middel van den *Index* beraamd was. Hy hadt daardoor een gezag in de Christen-wereld verkreegen, 't welk *Rome* zelf, schoon zy 't zelve voor een tyd moge ontduiken, ter plaatze, waar haare invloed het grootst is, niet geheel kan vernietigen. Anderzins moest deeze Zendeling van CHRISTUS, zints lange, eene plaats bekleed hebben op den *Index expurgatorius*.

Rome heeft niet alleen den voortgang der kundigheden belemmerd, door Boeken, niet geschikt om haare oogmerken te begunstigen, geheelenal te verbieden; maar door Werken, welke een te sterken loop hadden om gestuit te worden, verminkt en grootlyks veranderd, te herdrukken en uit te geeven. Die Uitgaven, wanneer zy uitkwamen, voor het grootste gedeelte net en veelal zindelyk gedrukt en uitgevoerd zynde, werden door Drukkers in andere Landen, die de verminkingen niet wisten, nagedrukt.

Het gevolg van de bovengemelde vryheid, door het Hof van *Rome* genomen, ten opzigte der *Christen-Schryveren* van de vroegste Eeuwen, (want gelukkig diende het niet tot deszelfs oogmerk, zich met de Werken der *Heidensche* Schryveren, op deeze wyze, te bemoeijen) heeft het ten deezen dage bykans onmogelyk gemaakt, de weezenlyke gevoelens van veele beroemde Schryveren, zo kerklyke als wereldlyke, te weeten. Van verscheidene is 'er thans naauwlyks een druk voorhanden, behalven die op voorgemelde wyze jammerhartig verminkt zyn door het Hof van *Rome*, of, 't geen op 't zelfde uitkomt, uitgaven, die enkele nadrukken

zyn van de zogenaamde verbeteringen van dat Hof. — Paus CLEMENS DE VIII vaardigde een Besluit uit, in deeze woorden begreepen: *In libris catholicorum recentiorum, qui post annum christianæ salutis* 1515 *conscripti sint, si id quod corrigendum occurrit, paucis demptis aut additis emendari posse videatur, id correctores faciendum curent; sin minus, omnino deleatur.* — „ Indien, in de Boeken der laa„ tere Catholyken, die naa den Jaare 1515 geschree„ ven zyn, 't geen te verbeteren valt, met een wei„ nig by of af te doen kan geschieden, dat de Ver„ beteraars zulks bezorgen; zo niet, men doe het ge„ heel weg."

Eindelyk kwam de Paus van *Rome* zo verre, dat hy het zich, als een voorregt, hem, met uitsluiting van alle anderen, toekomende, aanmaatigde, vryheid te verleenen of te verbieden, niet voor *Rome* of den *Kerklyken Staat* alleen, maar voor de geheele *Christen-wereld*, ten minsten zo verre de Landen, waarin men zyne Oppermagt erkende, betrof; beweerende, dat, het geen hy verboodt, geen Vorst, wie ook, zelfs in de landen zyner heerschappye, zou vry geeven, of, het geen hy veroorloofde, verbieden. Het eerste is hem doorgaans toegestaan, schoon misschien niet stipt nagekomen; — het andere veroorzaakte een hevig geschil, in 't begin der jongst verloopene Eeuwe, tusschen den Paus en den Koning van *Spanje*, by gelegenheid der uitgave eens Werks, door den Cardinaal BARONIUS geschreeven, veele zaaken behelzende, die strekten tot vermindering van het Gezag en den Tytel diens Monarchs, en met veel scherpheids spreekende van veelen zyner Voorzaaten, de Koningen van *Arragon*. Het Werk werd te *Rome* vry uitgegeeven, maar verboden in de Landen, der *Spaansche* Heerschappye onderworpen. De Monarch stondt styf en sterk op zyn stuk; en de Paus oordeelde het geraaden, het geschil zagtlyk te laaten uitslyten, maar van zyn eisch niet af te gaan.

WAAR-

WAARNEEMING, WEGENS DE PRIKKELBAARHEID (*Irritabiliteit*) DER ZENUWEN. Door EVERARD HOME, *Esq. F. R. S.*

(Overgenomen uit de *Philosophical Transactions* van de Koninglyke Societeit te Londen, voor het Jaar 1801.)

De Zenuwen zyn, tot dus verre, beschouwd als koorden, die in zich zelven geene kragt van zamentrekking, of *irritabiliteit*, bezaten, maar alleen tot een middel dienden, door het welk de invloed der Hersfenen tot de spieren wierd overgebragt, en wederkeeriglyk de indrukzelen der dingen, die buiten ons bestaan, op de verschillende zintuigen, aan het hersfengestel wierden medegedeeld. De moeijelykheid der proeven, die genomen kunnen worden op de Zenuwen, geduurende het leven, en de onmogelykheid, om, aangaande deeze zaken, eenig onderricht uit het ontleeden van lyken te kunnen bekomen, dient voorzeker tot verschooning voor eene dwaaling, welker ongegrondheid genoegzaam blykt, uit de Waarneeming, welke wy thans zullen mededeelen.

De eenige middelen, door welke wy eenig onderricht bekomen kunnen, met betrekking tot de Prikkelbaarheid (*Irritabiliteit*) der Zenuwen, zyn: 1°. Proeven, door middel van Chirurgicaale operatien, op Zenuwen genomen, die zich in een gezonden of in een ziekelyken staat bevinden: 2°. Gelykzoortige Proeven op levende Dieren, alleen tot dit oogmerk in 't werk gesteld. Myne aandagt wierd op deeze stoffe bepaald, door het volgend geval, 't geen verscheidene omstandigheden van de werking der Zenuwen, wanneer zy in een ziekelyken toestand zyn, opheldert, en aanleiding geeft tot de proeven en waarneemingen, in deeze Verhandeling vervat.

Een persoon, zes-en-dertig jaaren oud, van een zeer gevoelig en angstvallig gestel, en inzonderheid gekweld door eene gevoelige en onregelmaatig werkende maag, geduurende den winter van 1796, op het land, te paard rydende, wierd, door eene schielyke beweeging van het paard, uit den zadel geligt, en, werkende tot zyne behoudenis, kwam hy met de geheele zwaarte van

zyn lichaam neder op zyn duim, op den knop van den zadel; door welke geweldige schok het deel opzwol en pynelyk wierd. Na verloop van eenige dagen stootte hy zich weder; waardoor de reeds bedaarende zwelling op nieuw toenam, en de duim, geduurende twee of drie maanden, opgezet bleef, met een pynelyk gevoel. Vervolgens bedaarde het toeval; doch 'er bleef eene ongemaklyke en gevoelige stramheid, die hem geduurende 1797 en 1798 vooral hinderlyk was in het schryven, zo dat hy eenige letters bezwaarlyk op het papier kon brengen. Op den 16 October 1799, een koude en vogtige dag, met twee andere lieden in eene postchais zittende, liet hy het glas vallen, om den voerman eenige orders te geeven, waardoor de koude wind straks in het rydtuig blies. Dit willende verhinderen, trachtte hy het glas wederom op te haalen; doch ziende dat het glas niet volkomen wilde ryzen, duwde hy het naar beneden, met zyne hand, die hy voorts op zyne knie lag. De duim thans binnenwaards naar de palm der hand gebogen zynde, ondervond hy eene krampachtige buiging van den elleboog, en viel oogenbliklyk in eene flaauwte, van welke hy, na een kwartiers uur, volkomen by zich zelven kwam. Na verloop van eenige uuren willende onderzoeken, wat hem eigenlyk in het rydtuig gebeurd was, boog hy zyn duim nogmaals naar binnen, 't geen een nieuwen aanval van gevoelloosheid, geduurende eenige minuten, ten gevolge had. Na dien tyd bleef hy negen weeken lang vry van zyn ongemak, en wel tot den 18 December van dat jaar; wanneer hy zyne hand, met eenige snelheid, over zyn hoofd zwaaijende, om aan eenige lieden, die achter hem waren, een teken te geeven om hem te volgen, teffens de duim sterk naar binnen wierd geboogen. Dit had ten gevolge, dat hy straks in een staat van gevoelloosheid op den grond viel; en schoon dit toeval even spoedig eindigde als het voorgaande, ondervond hy een nieuwen aanval op den avond, en wel twee op den volgenden dag. Dewyl de buiging van den duim in deeze toevallen steeds voorafging, bezorgden de oppassers van den Lyder een handschoen, met een vinger, styf genoeg, om het buigen van den duim te beletten; waardoor de aanvallen ook zeldzaamer wierden. Voorts wierd 'er een band gedaan om den beneden-arm, die straks wierd aangehaald, zo

ras

ras de duim begon te beweegen, waardoor de kramp-achtige trekkingen in haaren loop gesmoord, en haar geweld een tydlang wierd beteugeld. Na dien tyd wierd 'er by aanhoudenheid een Tourniquet om den beneden-arm gelegd, 't welk door een oppasser wierd aangeschroefd, zo ras men een toeval verwagtte, 't geen doorgaans wierd aangekondigd door een onaangenaam gevoel over 't geheele lichaam; wordende het werktuig, zo ras de aanval ophield, 't geen dan oogenbliklyk gebeurde, wederom losgeschroefd. Thans kwamen de krampen in den duim en beneden-arm zeer dikwyls wederom, doorgaans om de drie uuren, zomwylen ook spoediger, en maar eenmaal met eene tusschenruimte van zes-en-dertig uuren. Om den derden of vierden dag wierd de Electriciteit aangewend, met oogmerk om den Lyder daardoor verligting te bezorgen. Vonken, uit den duim getrokken, veroorzaakten trekkingen in de aangrenzende spieren; terwyl eene electrische schok, die door den wortel des duims ging, eene zeer geweldige kramp in den arm veroorzaakte; doch noch vonken, noch schokken, die door den gezonden duim gingen, deeden eenige uitwerking.

Op den 29 December zag ik den Lyder voor de eerste maal; en, na de toevallen, geduurende drie dagen, te *hebben* onderzocht, maakte ik de volgende waarneemingen over het ongemak: Dat het begin der aanvallen was eene onwillige beweeging in den duim en voorsten vinger, en dat dus het ongemak zyne zitplaats scheen te hebben in de zenuw, welke naar deeze beide deelen loopt, door WINSLOW genoemd de Middenzenuw (*Medianus*). Dat het ongemak voortliep door den stam deezer zenuwe, tot in het hoofd. Dat eene drukking op deeze zenuw, in 't werk gesteld, eer de kramp zo verre was doorgedrongen, voldoende was, om haar te doen ophouden; doch dat, wanneer de spieren reeds in beweeging waren, die drukking niet in staat was om den aanval af te weeren. Dat, eindelyk, de krampachtige trekkingen met de volgende verschynzelen haaren loop volbragten, volgens den leiddraad der zenuwen. Vyf of zes trekkingen gingen vooraf in de buigers van den duim; dan volgden gelykzoortige stuipachtige beweegingen in de spieren van den beneden-arm; een oogenblik laater had hetzelfde plaats in de spieren van den boven-arm;

waarna het ongemak bespeurd wierd in de borstspier en in de nekspieren. De spieren der onderkaak waren waarschynelyk in den zelfden toestand, schoon de omstanders op derzelver werking niet gelet hadden. Het Hoofd wierd vervolgens met kragt getrokken naar de beledigde zyde, en aangedaan met eenige op elkander volgende schuddingen. Eindelyk hielden, na verloop van eenige seconden, de toevallen op; de deelen wierden stil; de staat van gevoelloosheid verdween, en de Lyder herstelde; hoewel met een, niet dan allengskens verdwynend, gevoel van matheid en lusteloosheid, over het geheele lichaam. Alle deeze waarneemingen bewyzen voldoende, dat de zitplaats van dit ongemak te zoeken was in de Middenzenuwe (*Medianus*); en dat de prikkeling, na haar begin te hebben genomen, ter plaatze, alwaar die zenuw zich in den duim en voorsten vinger verdeelt, van daar opklom, tot den oorsprong in de Hersenen.

Eerlang wierd voorgesteld, deeze zenuw, ter plaatze, daar zy te voorschyn komt, onder den band van de voorhand, om naar den duim te gaan, door te snyden, en dus, door alle gemeenschap te beletten tusschen den stam der zenuw en haare aangedaane takken, die opklimming der prikkeling, welke deeze ziekte uitmaakte, te verhinderen. Het was niet alleen uit de rede waarschynelyk, dat deeze konstbewerking aan het oogmerk moest voldoen, maar dit wierd ook in zo verre door de ondervinding bevestigd, als men eene gelykzoortige doorsnyding der zenuwe heilzaam bevonden had; in zommige gevallen der Gezichtsmert (*Tic douloureux*); een toeval, veel gemeens hebbende met deeze ongesteldheid.

Alle deeze omstandigheden aan den Lyder medegedeeld zynde, besloot hy, in hoope van daardoor verligting te zullen bekomen, tot de Konstbewerking, welke op den 1 January 1800 op volgende wyze wierd in 't werk gesteld. De Zenuw wierd, ter plaatze, daar dezelve van onder den band te voorschyn komt, meer dan ter lengte van een duim ontbloot, en losgemaakt van alle zydelingsche aanhangzels, waarop onder dezelve een scherpsnydend bistoury wierd gebragt, en, gelyk alle toekykers konden zien, vryelyk heen en weder bewoogen. Toen wierd de Zenuw in eens afgesneeden, met dit gevolg, dat de beide einden op eene aanmerkelyke wyze wierden terug getrokken; 't geen

geen veel verwonderings baarde, om dat de Zenuw ontdaan was van alle zydelingsche aanhangzels, en 'er teffens geenerlei deel was afgesneeden, aan welks inkorting men, met eenigen schyn van reden, dit verschynzel kon toeschryven. Dat doorgesneedene Zenuwen zich terug trekken, is niet onbekend in de Heelkunde; doch doorgaans schryft men dit toe aan de veerkragt der nevens liggende deelen, die teffens worden vernietigd. Edoch zulks kon hier de reden niet zyn; en dus moet men eerder stellen, dat 'er in de Zenuwen eene zamentrekkende kragt bestaat, welke, door den invloed der ziekte veel vermeerderd zynde, aanleiding gaf, om deeze eigenschap thans veel duidelyker te ontdekken, dan in den gezonden toestand plaats heeft. Op het oogenblik van de doorsnyding der Zenuw bespeurde men eene algemeene kramptrekking over het geheele lichaam, met eene oogenblikkelyke flaauwte. De geduurende de bewerking doorgesneedene bloedvaten wierden niet afgebonden, maar aan zich zelven overgelaaten, om dus het geneezen der wonde, door middel van zamengroeijing der lippen, zonder verettering, mogelyk te maaken; waarom de lippen der wonde, door middel van een geschikt verband, zo na aan elkander, als mogelyk was, gebragt wierden.

Geduurende agt uuren na de konstbewerking bleeven de deelen stil, en zonder eenige stuiptrekking; doch thans kwam 'er gevoel van hette in de wond, eveneens alsof dezelve met een gloeijend yzer gebrand was. Om aan dit gevoel verligting te bezorgen, wierd het buitenst verband losgemaakt, 't geen straks trekkingen in de Zenuw ten gevolge had; bevindende de Lyder zich teffens zeer ziekelyk, gevoelig en prikkelbaar. Met het vyftiende uur na de konstbewerking ontstond 'er eene geweldige stuiptrekking, die langs den arm naar boven opklom, zonder echter de herssenen aan te doen. Een uur later kwam 'er een tweede aanval, by welken ik tegenwoordig was: de pols sloeg toen honderd-en-vyf maalen in eene minut; de tong was wit beslagen; ten blyke der algemeene zenuwprikkeling bespeurde men trekkingen over het geheele lichaam, doch voornaamelyk in den arm en het been der aangedaane zyde. Thans wierd de styve handschoen aangetrokken, om dus den duim op zyne plaats te houden.

Op den vyfden dag begon de etterwording in de wonde; waarop de zwelling der hand verdween, en de Lyder nu in ſtaat geraakte, om zich zonder ſtuipen te kleeden en te ſcheeren; hebbende hy thans alleenlyk eenige trekking in de vingers, en beeving in den beneden-arm. Op den zestienden dag was de wonde geheelenal geſlooten; en dewyl men thans geene ſtuiptrekkingen of beevingen meer vernam, hield men den Lyder voor volkomen geneezen.

Edoch op den vier-en-twintigſten dag, na den avond, op welken men de laatſte ſtuip had vernomen, wierd de Lyder, 's morgens ten negen uuren, overvallen door eene allergeweldigſte ſtuiptrekking, die aanſtonds na de hersſenen ging, en eene volkomene flaauwte daarſtelde; zynde dit de eerſte reis na de konstbewerking, dat het hersſengeſtel wierd aangedaan. Het wederkeeren der ſtuipen, na dat de wonde geneezen was, bewees thans duidelyk, dat de doorſneede der Zenuw niet aan het oogmerk voldaan had, 't geen men daarvan had verwagt. Waarſchynelyk was de reden deezer teleurſtelling het mislukken van de geneezing der wonde, door de enkele zamengroeijing zonder verettering; hebbende de bygekomene ontſteeking het afgeſneeden einde der Zenuw in een ſtaat van ongemeene gevoeligheid gelaaten; terwyl de opſluiting van dit gevoelig deel, in het hard en dik lidteken, hetzelve vatbaar maakte voor prikkeling, op elke beweeging van den duim, het geen ras ſtuiptrekkingen ten gevolge had.

Na dien tyd bleef de Lyder niet langer onder myn opzicht; doch ik vernam, dat hy groote giften van Heulzap gebruikte, hoewel zonder eenig goed gevolg. Vervolgens overreedde men hem, om de Electriciteit te beproeven, 't geen ook niets baatte. Eindelyk ſtierf hy in een overval, 't welk eene beroerte genoemd wierd, vyf maanden na het doen der konstbewerking. Edoch, daar het lichaam niet geopend wierd, kan men den aard van dat overval niet zeker bepaalen.

VERSLAG DER ONTDEKKINGE VAN VIER BY DE TWEE VROEGER WAARGENOMENE SATELLITEN BY DE PLANEET URANUS, ALSMEDE VAN DE RUGWAARDS GAANDE BEWEEGING DER OUDE SATELLITEN, MET EENE VERKLAARING DER OORZAAK VAN DERZELVER VERDWYNING OP ZEKERE AFSTANDEN VAN DE PLANEET. Door WILLIAM HERSCHEL, *L. DD. F. R. S.*

(Ontleend uit de *Philosophical Transactions of the Royal Society of London, for the Year* 1798. P. I.)

Na de rugwaards gaande beweeging der twee vroegst ontdekte Satelliten van *Uranus*, of de *Georgium Sidus*, aangekondigd te hebben, in welk opzigt zy verschillen van alle de andere Hemelsche Lichaamen, wier beweegingen, zo jaarlyksche als daaglyksche, tot hier toe waargenomen en bepaald zyn, gaat Dr. HERSCHEL voort met de opgave van de waarneemingen, door welker behulp hy het bestaan heeft naagespoord van vier andere Satelliten, tot die Planeet behoorende. Deeze waarneemingen deedt hy, op verscheide tyden, geduurende het verloop van vyftien jaaren; dezelve werden zo menigmaal herhaald, en met zulk eene naauwlettenheid op elke omstandigheid, welke hem op de hoede kon doen zyn tegen misvatting, dat 'er zich geene genoegzaame reden opdoet, om, of derzelver naauwkeurigheid in twyfel te trekken, of ook zulks te doen, ten aanziene van de gevolgen, daaruit afgeleid.

De schikking der vier nieuwe Satelliten en der twee oude is als volgt:

Eerste Satellit, de binnenste van Jan. 18 1790.

Tweede Satellit, de naaste oude van Jan. 11 1787.

Derde Satellit, de tusschen beiden komende van Maart 26 1794.

Vierde Satellit, de verste oude van Jan. 11 1787.

Vyfde Satellit, de buitenste van Feb. 9 1790.

Zesde Satellit, de verst afstaande van Feb. 28 1794.

Ten opzigte van de grootte deezer Satelliten merkt Dr. HERSCHEL op, dat de tweede nieuwe veel klein-

der

der is dan de eerste en tweede oude Satelliten. De twee buitenste, of de vyfde en zesde Satelliten, zyn de kleinste van allen, en moeten voornaamlyk gezien worden in derzelver verste afwykingen: De maat van derzelver betrekkelyke helderheid kan bepaald worden door de afstanden van de Hoofdplaneet, op welke zy het oog ontwyken.

De tweede Satellit vertoont zich doorgaans helderder dan de eerste; maar dewyl de eerstgemelde doorgaans verder van de Planeet af verlooren wordt, dan de laatstgenoemde, zou men mogen stellen, dat de eerste Satellit helderder is dan de tweede: — De eerste van de nieuwe Satelliten kan men naauwlyks ooit zien, dan by de verste afwyking; doch kan in helderheid niet veel minder zyn dan de andere twee; en, indien 'er eenige andere meer nabystaande Satelliten mogten weezen, zullen wy dezelve waarschynlyk nimmer zien, om dezelfde reden, als de Bewooners van de Planeet *Uranus* misschien nooit het bestaan zullen ontdekken van onze *Aarde*, *Venus* en *Mercurius*.

Dr. HERSCHEL geeft reden van het verdwynen der Satelliten, of derzelver onzigtbaar worden, op een afstand van 18″ of 20″ van de Planeet zelve. Een dikke Dampkring van de Planeet zou reden opleveren wegens het verlies van licht, indien het niet beweezen ware, dat de Satelliten even zeer uit het gezigt verdwynen, 't zy dezelve zich bevinden in de naaste helft van derzelver loopkringen, of in die, welke verst van ons af is; — maar, dewyl een Satellit niet kan bedekt worden door een Dampkring agter denzelven, is een vermoeden van dien aart geheel ongegrond.

Laaten wy, derhalven, zegt Dr. HERSCHEL, onze gedagten op het licht zelve vestigen, en zien, of zekere gesteltenissen tusschen heldere en zeer heldere voorwerpen, in tegenoverstelling met andere, die plaatsgrypen tusschen zwakke en zeer zwakke, het verschynzel van het verdwynen der Satelliten niet zullen kunnen verklaaren.

Het licht van *Jupiter* of *Saturnus*, by voorbeeld, wordt, ter oorzaake van deszelfs helderheid, bykans gelykmaatig verspreid over eene ruimte van verscheide minuten rondsom deeze Planeeten. Deezelver Satelliten, desgelyks eene groote maate van helderheid hebbende, en zich beweegende in een kring, die sterk verlicht

licht is, kunnen niet zeer sterk aangedaan worden: door derzelver verschillende afstanden van de Planeeten. Het geval is, derhalven, dat zy veel lichts kunnen verliezen, en, in vergelyking daarmede, slegts zeer weinig missen. De Planeet *Uranus*, daarentegen, is zeer zwak van licht, en de invloed van dit zwakke licht kan zich niet verre met eenige maate van gelykheid uitstrekken. Dit stelt ons in staat om de zwakst verlichte voorwerpen, zelfs wanneer zy daarvan slegts een of twee minuten verwyderd zyn, te zien. — De Satelliten van deeze Planeet zyn bykans de zwakst verlichte voorwerpen, welke men aan den hemel kan waarneemen; te welker oorzaake zy geene vermindering van derzelver licht, 't welk iets beduidt, kunnen ondergaan, door in vergelyking te komen met een sterker licht, zonder geheel onzigtbaar te worden. Indien dan de kring der verlichting van de Planeet *Uranus* bepaald is op 18″ of 20″, kunnen wy ten vollen oplossen het verdwynen der Satelliten, wanneer zy binnen dit bereik komen: want zy hebben weinig lichts te verliezen, en verliezen het zeer schielyk. — Dit onderscheid, derhalven, tusschen de gesteldheid der Satelliten van *Uranus* en van de helderder schynende Planeeten, schynt genoegzaam het verschynzel van derzelver *onzigtbaarwording* op te lossen.

De juiste omlooptyden der nieuw bygekomene Satelliten kunnen niet bepaald worden, zonder het doen van een veel grooter getal waarneemingen, dan men tot nog toe heeft kunnen te werk stellen; doch Dr. HERSCHEL geeft de volgende op, als de meest waarschynlyke, welke men uit reeds bepaalde *data* kan opmaaken. Stellende dat de afstand van den binnensten Satellit 25″, 5 is, dan zal de omlooptyd 5 dagen, 21 uuren en 25 minuten weezen. Indien wy de tusschen beiden staande Satellit op een gelyken afstand tusschen de twee oude Satelliten plaatzen, of op 38″, 57, dan zal de omlooptyd zyn 10 dagen, 23 uuren en 4 minuten. Naardemaal de naast buitenste Satellit bykans het dubbele is van den afstand der verste oude, bevindt men den omlooptyd 38 dagen, 1 uur en 49 minuten. De verst afstaande Satellit is volkomen viermaalen zo verre van de Planeet verwyderd, als de tweede oude Satellit; deeze zal, overzulks, ten min-

sten

ften 107 dagen, 16 uuren en 40 minuten noodig hebben, om één omloop te voltrekken.

'Er zyn twee andere byzonderheden, tot de Planeet *Uranus* behoorende, die HERSCHEL door zyne veelvuldige en onvermoeid voortgezette waarneemingen heeft kunnen bepaalen. Ten eenigen tyde was by hem een fterk vermoeden opgereezen, dat deeze ver van ons verwyderde Planeet zich zou omgeeven vinden met één of meer ringen, gelykfoortig met den ring van *Saturnus*; dan hy vindt zich thans in ftaat gefteld om te verzekeren, dat 'er om de Planeet *Uranus* niets zodanigs beftaat. — Veele waarneemingen, met onderfcheide werktuigen gedaan, gaven volle gewisheid, dat de Planeet *Uranus* plat is aan de Poolen; waaruit wy zonder twyfel mogen befluiten, dat de Planeet op haaren as zich omwentelt, en zulks doet met eene vry groote maate van fnelheid.

CHARACTERSCHETS VAN DEN GROOTEN MONTESQUIEU, EIGENHANDIG OPGEMAAKT.

(Overgenomen uit 's Mans *Oeuvres Pofthumes.*)

Zeldzaam heb ik of kwelling of lustloosheid ondervonden. De gefteltenis myner ziele is zo gelukkig gevormd, dat alle voorwerpen my genoegzaam treffen om genoegen te verwekken; doch geen genoegzaame kragt bezitten om my fmert te veroorzaaken. Ik bezit eerzugts genoeg, om deel te neemen in de zaaken deezes leevens; maar geen zodanige, die my een wederzin doet hebben in dien ftand, waarin de natuur my geplaatst heeft. In myne jeugd was ik vry gelukkig in myne vervoegingen by de Sexe, die ik geloof dat my beminde: zo ras ik dagt dat dit voorby was, onttrok ik my aan de bevallige Kunne. Letteroefening is by my een allesvermogend geneesmiddel geweest in alle de onaangenaamheden deezes leevens; nooit voelde ik eenige bedruktheid, welke een uur leezens niet kon verdryven. Ik ontwaak 's morgens met een inwendig genoegen op het zien van het daglicht; ik aanfchouw het met verrukking, en ben voorts den geheelen dag gelukkig. Ik breng den nagt door zonder

waaken; en my ter ruste begeevende, houdt eene soort van verdooving my van allen denken terugge.

Ik schep bykans zo veel genoegen by kleinverstandigen, als by mannen van kloek vernuft: want weinige menschen zyn zo verveelend, dat zy my niet eenigzins vermaaken, en dikwyls is 'er niets onderhoudender dan een aartige knaap. Ik heb geen afkeer om myzelven inwendig met anderen te vermaaken; laatende hun, op hunne beurt, het regt om van my te denken wat hun behaagt. Ik heb lang eene kinderagtige beschroomdheid gehad voor Groote Lieden in 't algemeen; doch toen ik hun heb leeren kennen, wist ik naauwlyks paal en perk te zetten aan myne veragting ten hunnen opzigte. Ik heb genoeg bemind om aartigheden aan de Vrouwen te zeggen, en haar die gunsten te betoonen, welke zo weinig kosten.

Natuurlyk had ik zugt voor het goede en de eer van myn Vaderland, maar weinig van 't geen men eerzugt noemt. Altoos voelde ik een heimlyk genoegen, wanneer men iets beraamde, 't welk ten algemeenen welzyn strekte. Wanneer ik in vreemde Landen reisde, voelde ik tot dezelve dezelfde verknogtheid als tot myn Vaderland. Ik nam een gevoelig deel in derzelver welvaaren, en wenschte die oorden in eenen beteren staat te vinden.

Ik heb gedagt talenten in Mannen te ontdekken, die gezegd werden 'er geene te bezitten. Ik beminde myne Familie genoeg, om alles te doen, wat aan dezelve voordeelig was, in zaaken van aangelegenheid; doch ik heb het der moeite niet waardig geoordeeld, tot kleinigheden af te daalen. Toornig wordende, 't geen zeldzaam gebeurde, liet ik zulks, zonder eenig agterhouden, blyken.

Altoos heb ik een laag gevoelen van myzelven gehad; ter oorzaake, dat 'er zeer weinig standen in dit leeven waren, voor welke ik berekend was: en ten aanziene van myne pligten als President; schoon ik een opregt hart bezitte, en de voorgedraagene geschilstukken genoeg begreep, verstond ik egter niets in 't geheel van den loop des pleitgedings, hoe zeer ik my zette om de zaak te doorgronden. Maar, 't geen my meest van alles mishaagde, was de bedenking, dat een hoop onkundigen en slegten deeze gave bezaten, welke ik my niet kon eigen maaken.

My-

Myne gesteldheid is van dien aart, dat ik, omtrent alle voorwerpen van eenen eenigzins afgetrokken aart, verpligt ben my zeer wel te bedenken; zonder zulks worden myne denkbeelden verward; en, indien ik bespeur dat men op my lette, schynt het geheele voorwerp zich voor my te verdonkeren; verscheide trekken daarvan bestormen, als 't ware, op éénmaal mynen geest; waaruit volgt, dat ik buiten staat ben om eenig onderscheiden denkbeeld voor mynen geest op te roepen. In verstandig onderhoud, over korte en beknopte onderwerpen, slaagde ik vry gelukkig.

Nooit heb ik een traan zien storten, zonder des gevoelig aangedaan te weezen. Ik heb een sterken trek tot vriendschap. Ik vergeef gereed, om dat geen wraaklust by my huisvest. Wanneer zich iemand gereed betoonde om met my te verzoenen, voelde ik mynen hoogmoed gestreeld, en merkte niet langer als een Vyand den man aan, die my de gunst bewees om my een goed gevoelen van myzelven te geeven.

Op myn landgoed, onder myne afhangelingen, heb ik nimmer toegelaaten dat myne gemaatigde geaartheid gestoord werd door aanbrengers. Wanneer zy by my kwamen klaagen, „ Indien gy wist wat deeze gezegd „ heeft!" was altoos myn antwoord, „ Ik wil het „ niet weeten." Wanneer hun voorgenomen verhaal valsch ware, wilde ik het gevaar niet loopen van het te gelooven; en zo het waar mogt weezen, wilde ik my de moeite niet geeven om het aan te hooren. —— Ik beminde op het vyf-en-dertigste jaar myns leevens. — Het is zo onmogelyk voor my, een bezoek af te leggen met een baatzugtig oogmerk, als om in de lugt te vliegen.

Wanneer ik my in de woeling der wereld begaf, genoot ik dezelve alsof ik nimmer het eenzaam en afgezonderd leeven kon verdraagen; my op myn Landgoed bevindende, dagt ik niet meer aan de wereld. — Ik geloof dat ik de éénige Man ben, die Boeken heeft in 't licht gegeeven, zonder eenigzins bezorgd te zyn om voor een Man van vernuft gehouden te worden.

Nimmer heb ik gezogt in gezelschap te schitteren; schoon ik praatzugtig genoeg valle onder de zodanigen, met welken ik verkeer. Het is myn ongeluk geweest, dat ik maar al te dikwyls een wederzin moest op-

opvatten tegen de zodanigen, van welken ik genegenheid verwagtte. Ik leef met myne Kinderen op den voet van vrienden. Beſchroomdheid is een plaag myns leevens geweest; deeze ſchynt myne zinnen te verſtompen, myne tong te boeijen, een wolk over myne denkbeelden te veroorzaaken, en myne uitdrukkingen te verwarren. Ik was min gevoelig voor deeze ongeſteldheid by verſtandige lieden, dan by dwaazen; dewyl de hoop van gehoord te zullen worden by de eerstgemelden my bemoedigde. In sommige gevallen heeft egter myne ziel eene meer dan gemeene pooging gedaan. My te *Luxemburg* bevindende in de kamer, waar de Keizer zyn middagmaal hieldt, zeide Prins KIUSKI tot my: „ Myn Heer! daar gy uit *Frankryk* „ komt, ſtaat gy zeker verſteld, dat de Keizer zo ge- „ ring gehuisvest is." — „ Myn Heer!" gaf ik hem ten antwoord, „ het ſmert my niet, my in een „ Land te bevinden, waar de Onderdaanen beter ge- „ huisvest zyn dan hun Heer!" — In *Engeland* zynde, hield ik het middagmaal by den Hertog VAN RICHMOND. LA BOINE, een ſtompe knaap, ſchoon onze Envoyé in *Engeland*, ſtondt 'er op, dat *Engeland* bykans zo groot was als het Landſchap *Guienne*. Welhaast deed ik myn Landgenoot zwygen. 's Avonds zeide de *Koningin* tot my: „ *Ik bemerk*, dat gy onze „ Party tegen uwen Landgenoot, den Heer LA BOINE, „ genomen hebt." Ik hernam: „ Madam! ik kan my „ niet verbeelden, dat het Land, waarover gy regeert, „ geen groot Land zou weezen!"

Ik ben een goede Onderdaan, en zou het geweest zyn, in welk land myn geboortelot my ook geplaatst hadt, omdat ik altoos te vrede geweest ben met myn lot en middelen; ik heb my des nooit geſchaamd, en die van anderen niet benyd; ik bemin, zonder te ſchroomen, het Ryksbeſtuur, waaronder ik ben opgevoed, en wensch om geene andere gunſte, dan het onſchatbaar voordeel, om in de zegeningen van 't zelve te deelen met myne overige Landgenooten; en ik dank den Hemel, dewyl dezelve my van alle dingen eene middelbaare maate ſchonk, en met een geest van gematigdheid bezielde.

Indien het my vryſtaat, het lot van myn Werk (hiermede oogt hy zeker op zyn groot Werk, *l'Esprit des Loix*)

Loix) te voorfpellen, zal het meer goedgekeurd dan geleezen worden: Letteroefeningen van dien aart fchenken vermaak, doch nooit verlustiging. Ik had ten oogmerke, verfcheide gedeelten van 't zelve te verbreeden en doorwerkter te maaken; maar vind my buiten ftaat om deezen mynen wensch te vervullen. Het leezen heeft myn gezigt verzwakt; en het dunkt my, dat het weinige licht, 't welk my over is gebleeven, de avondfchemering is van dien dag, waarop ik myne oogen voor altoos zal fluiten.

Indien ik immer eenig ding ontdekt had, 't welk nuttig voor myzelven, doch fchadelyk voor myne Familie zou geweest zyn, ik had het zeker van heeler harte verworpen. Ware ik ooit iets te weeten gekomen, voordeelig aan myne Familie, doch nadeelig voor myn Vaderland, ik zou myn best gedaan hebben om het te vergeeten. Had ik kennis gedraagen van iets, dienftig voor myn Vaderland, maar fchadelyk voor *Europa* en het Menschdom, ik zou het als een misdryf hebben aangemerkt.

Ik wenschte ongemaakt te weezen, zo weinig gunstbetooningen als mogelyk te ontvangen, en 'er zo veele te bewyzen als my mogelyk was.

Indien de Onfterflykheid der Ziele eene zelfbegogeling ware, zou het my fmerten, daarin niet te gelooven; want ik beken zo nederig niet te weezen als de *Atheist*. Ik weet niet hoe zy denken; doch wat my betreft, ik wil het denkbeeld van myne Onfterflykheid niet in de waagfchaal ftellen tegen dat van het dagelyks genot. Ik fchep vermaak in te gelooven dat ik onfterflyk ben, gelyk GOD zelve: en, onafhangelyk van de Openbaaring, verfchaffen bovennatuurkundige denkbeelden my eene fterke hoope van eeuwigduurend geluk; eene hoope, welke ik nimmer wil laaten vaaren.

TE-

TEGENWOORDIGE STAAT VAN DE KAAP
DE GOEDE HOOP.

(Getrokken uit *An Account of Travels into the Interior of Southern Africa, in the Years 1797 and 1798. By* JOHN BARROW, *late Secretary to the Earl of* MACARTNEY, *and Auditor General of the Public Accounts of Good Hope.* 1801.)

„ Uit het hier boven gemelde Werk hebben wy, „ zeer onlangs (*), eene korte opgave gedaan van „ den *Tegenwoordigen Staat der Hottentotten*, alsmede „ eene *Schets* gegeeven *van de Leevenswyze eens Boers, „ in de Landen, op eenigen afstand van de Kaap*, en „ by die mededeeling aangemerkt, dat dit Werk ryk „ was in weetenswaardige byzonderheden. Daar nu „ deeze gewigtige Uithoek van *Africa*, by den te wag- „ tenen Vrede, weder aan onzen Staat zal terugge ko- „ men, mogen wy niet nalaaten, hoe veel 'er ook over „ deezen Oord geschreeven en bekend is, onzen Lee- „ zeren mede te deelen, hoe de *Engelschen*, voor een „ tyd Bezitters deezer Volkplantinge, ten tyde des Be- „ zits, daarover schreeven en oordeelden, en wat zy ter „ nadere kennisneeming van dit Land gedaan hebben. „ Thans bepaalen wy ons tot den *Tegenwoordigen Staat „ van de Kaap de Goede Hoop*, en laaten den *Engel- „ schen* Schryver spreeken, als toen in 't bezit van dien „ Uithoek."

De *Kaap de Goede Hoop* moet aangemerkt worden als eene allergewigtigste bezitting, 't zy men dezelve beschouwe ten opzigte van ligging, zo geschikt om spoedige gemeenschap te hebben met elk deel der beschaafde Wereld, of ten opzigte van de innerlyke waarde, als in staat om veele Artikelen van algemeen gebruik aan het *Moederland* te bezorgen; of enkel als eene Havenplaats voor de talryke en kostbaare Vlooten onzer *Engelsche Oost-Indische* Compagnie, om 'er te ver-

(*) Zie bl. 651 en 653 des voorigen Deels.

verschen; om 'er, in tyd van Oorlog, tot Scheepsgeleide te verzamelen, en de gezondheid te herstellen van het zieklyke Krygsvolk, vermoeid en afgemat door de verzwakkende werking der heete Lugtstreeke; alsmede, om, in de zagte en gemaatigde lugtsgesteltenisse van *Zuid-Africa*, de zodanigen, die bestemd zyn tot den dienst op Vastigheden in heeter oorden, voor te bereiden.

Op de vroegste Reistochten, door de *Britsche* Kooplieden, op de *Oost-Indiën* handel dryvende, ondernomen, was de *Kaap* altoos de plaats, welke men aandeedt ter ververschinge. De *Kaap* werd toen van zo veel aanbelangs gerekend, dat 'er op eene staatlyke wyze bezit van genomen werd door twee Scheepsgezaghebbers op Compagnies Schepen ten Jaare 1620, in den naam van Koning JACOBUS, Koning van *Groot-Brittanje*; een tydperk, dertig jaaren vroeger, dan de oprigting der Volkplanting aldaar, door de Staaten der *Vereenigde Nederlanden.*

Het *Britsche* Gouvernement schynt zich, ten dien tyde, over die Bezitting niet bekreund te hebben; en het blykt niet, dat 'er iets door 't zelve gedaan zy, wat na wederstand of betwisting geleek, wanneer de *Hollandsche Oost-Indische* Maatschappy VAN REIBECK, in den Jaare 1650, derwaards zondt, om 'er eene Vastigheid op te rigten.

Tot deezen tyd toe hadden de *Engelschen*, de *Portugeesen* en de *Hollanders*, zonder onderscheid, de *Kaap* aangedaan, tot ververfching des Scheepsvolks. De *Portugeesen*, die de eerste ontdekkers waren van den Zuidlyken Uithoek des Vastenlands van *Africa*, ten minsten onder de hedendaagsche, maakten geene Vastigheid nader aan denzelven dan de oevers van *Rio Infante*, thans bekend onder den naam van de *Groote-Visch-Rivier*, de grensscheiding van die Volkplanting aan den oostkant, op omtrent 600 mylen van de *Kaap de Goede Hoop*; en deeze verlieten zy wel haast, wegens mangel aan beschutting voor hunne Schepen, welke zy naderhand verder oostwaards vonden in de Baai van *De la Goa*, thans nog in hun bezit.

Eindelyk kwamen, door de zeer gunstige berigten, door VAN REIBECK, toen een Chirurgyn op een der *Hollandsche* Schepen, gegeeven, die der *Nederlandsche Oost-Indische* Compagnie tot het besluit om eene Volkplanting

aan

aan de *Kaap* te vestigen; en zints dien tyd is die Volkplanting tot den tegenwoordigen Oorlog in hun bezit gebleeven, en dus een tydvak van bykans 180 jaaren.

De Volksvermenigvuldiging en de uitgestrektheid van Grondgebied zyn beide met vry rasse schreden toegegaan. De eerstgemelde verdubbelde zich bykans, even gelyk in zommige Provincien van *Noord-America*, in den tyd van twintig jaaren. In den Jaare 1650 zetten 'er zich honderd Mansperfoonen neder; aan welken, kort daarop, uit de Tugt- en Werkhuizen van *Holland*, omtrent een gelyk aantal Vrouwen werden toegeschikt. De tegenwoordige Bevolking is meer dan 20,000 Blanken: veelen deezer zyn nogthans van tyd tot tyd uit *Europa* ingevoerd.

De zwaarigheden, welke een tydlang de uitbreiding dier Vastigheid belemmerden, werden voornaamlyk veroorzaakt door eene groote menigte Wilde Dieren van veelerlei foorten, in elk gedeelte des lands omzwervende. In het byzonder Dagboek des Grondvesters deezer Volkplantinge wordt vermeld, dat Leeuwen, Luipaarden, Wolven en Hyænas, 's nagts, groote vernielingen aanrigtten, onder de muuren van het Fort, eenigen tyd naa de eerste stichting.

Wederstand van de daar landeigene Inwoonders, de *Hottentotten*, schynt hun geene belemmering van aanbelang veroorzaakt te hebben. Welhaast ontdekten de nieuwe Bewoonders dier Landstreeke de overheerschende neiging van dit zwak en vreedzaam Volk tot sterke dranken, en dat een vles met Brandewyn hun een vrygeleide door elke horde verschafte. Voor Brandewyn, Tabak, Yzer, en eenige nietsbeduidende snuisteryen, kogten zy een gedeelte lands, alsmede van hun vee; het overige namen zy soms door geweld. Een vat Brandewyn was de prys voor een geheele uitgebreide Landstreek; en negen duimen van een yzeren hoep gaven zy voor een vet Koebeest. Door hunnen trek tot sterken Drank, en zugt tot Snuisteryen, van eenige middelen huns bestaans verstooken, verminderde het getal der Landeigene Inboorelingen schielyk; en de indringingen der Volkplantelingen vermeerderden, naar gelange van het verminderen der hinderpaalen.

Het Gouvernement in de *Nederlanden* vondt het onnoodig, om de uitgestrektheid der Landbezittingen aan de

de *Kaap* te bepaalen, en schikte zich naar de neiging der daarheen getrokkene Onderdaanen, om zich wyd en zyd over het land te verspreiden. Het voorzag, dat een geest van vlytbetoon, als dezelve werd aangemoedigd, onder eene zagte en milde lugtstreeke, en op een vrugtbaaren grond, ten eenigen tyde een geslacht zou kunnen voortbrengen, ongeduldig om de banden van het Moederland langer te draagen. Het wist, dat het aan de Onderdaanen verschaffen der noodwendigheden, zonder arbeid, zorg of moeite, — dat hun in onkunde te houden, en eene gereede gemoenschap met elkander te beletten, — de geschiktste middelen waren, om zulk een geest tegen te werken. Het stondt daarom Landeryen toe, op jaarlyksche huurpenningen, tot de kleine huur van vier-en-twintig Ryksdaalers, in eenig gedeelte des uitgestrekten Lands. 'Er werd ook een Wet uitgevaardigd, dat de naaste afstand van huis tot huis deezer Landbewooneren drie mylen zou weezen: zodat elke Landhoeve uit meer dan 5000 Acres lands bestondt; waaruit blykt, dat de gemelde huur zeer gering was. Door schaarschheid van water gebeurde het dikwyls, dat de Landhoeven tweemaal den gemelden afstand van elkander af lagen. Geen Land werd in eigendom afgestaan dan omstreeks de *Kaap* zelve. Naar maate de *Hollanders*, op deeze wyze, dieper het land indrongen, trokken de Inbooreliugen terugge; en die, welke met hunne Horden onder de nieuwe Landbewooners bleeven, vonden zich welhaast genoodzaakt om deezen ten dienste te staan.

Geene vastbepaalde Grensscheidingen werden door het *Nederlandsch* Bestuur ooit gezet. Het herderlyk leeven, 't welk de Boeren, in de afgelegene oorden, altoos omhelsden, vorderde eene groote uitgestrektheid lands, tot het weiden hunner talryke kudden; terwyl de zwakheid en gemaklykheid der aangrenzende Volksstammen van Inboorelingen hunne hebzugtige oogmerken begunstigden, en het Bestuur of ongenegen was, of zich buiten staat oordeelde om hun te bedwingen. Geene Kaart of Ontwerp hebbende van de Landeryen, dan alleen van zodanige streeken als aan de *Kaap* paalden, bezat het eene zeer bepaalde en onvolmaakte kennis van de Landbeschryving der afgelegener deelen, voornaamlyk opgemaakt uit de berigten der Boeren, dikwyls valsch, uit onkunde of met toeleg; of van de

zo-

zodanigen, die derwaards tochten gedaan hadden, belangs- of vermaakshalven; of uit reizen, derwaards ondernomen op last en ten koste van het Gouvernement; terwyl het blykt, dat het oogmerk deezer laatstgemelde meer was om winstdoenden handel te dryven met de aangrenzende Volksstammen der Inboorelingen, dan om nutte berigten, de Landsgesteltenisse betreffende, te verschaffen. Vergezeld door een Krygswagt, Chirurgyns, Landmeeters, Burgers, met wagens, ossen, paarden, en *Hottentotten* in menigte, heeft niemand deezer eene énkele schets opgeleverd, om het Land beter te doen kennen, of 'er eene Kaart van te ontwerpen.

De eenige Persoonen, die blyken gereisd te hebben met geen ander oogmerk, dan om, ten deezen aanziene, nutte kundigheden te verkrygen, waren de Gouverneur VAN PLETTENBERG en de Colonel GORDON. Deeze twee Heeren bepaalen, ter eigene plaatze, de grenzen der Volkplanting, zo als zy nu Oostwaards zyn. Om de scheidlinie door het hart des lands tot den westlyken oever te bepaalen, was een der voorwerpen van de onderscheidene tochten, door ons gedaan. De Kaart, daaruit gebooren, werd ontworpen en voltooid op last des Graaven VAN MACARTNEY, in de Jaaren 1797 en 1798. Dezelve werd geheel opgemaakt uit daadlyke wiskundige waarneemingen en afmeetingen.

Uit deeze Kaart blykt, dat de uitgestrektheid en meetingen van het Grondgebied der Volkplantinge, de *Kaap de Goede Hoop* uitmaakende, nu volkomen vastgesteld, is als volgt:

Lengte van het *Westen* na het *Oosten*.	Mylen.
Punt van de *Kaap* tot *Kafferland*	580
Rivier *Kousfie* tot *Zuureberg*	520

Breedte van het *Zuiden* tot het *Noorden*.	
Rivier *Kousfie* tot de Punt van de *Kaap* . .	315
Nieuwveldts Bergen tot *Plettenbergs-baai* .	160
Mond van de *Tush*-Rivier tot *Plettenbergs* Baaken	225

't Welk een parallellogram oplevert, welks middelbaare Lengte is 550 en middelbaare Breedte 233 *Engelsche* mylen; behelzende eene grondvlakte van 128, 150 vierkante mylen.

Deeze groote uitgestrektheid Lands is, de Bewoonders van de *Kaap* zelve daar afgetrokken, bevolkt met

15,000 Blanke Inwoonders; zodat elk, hoofd voor hoofd, agt en een half vierkante mylen gronds bezit. Een vry groot gedeelte, nogthans, van deezen grond mag aangemerkt worden als een onvrugtbaare woestyn, onbekwaam tot eenige bebouwing, of zelfs om te dienen tot het onderhoud van Vee. Effene vlakten, bestaande uit een harde ondoordringbaare oppervlakte van klei, dun overspreid met gecristalliseerd zand, verweezen tot eene bestendige droogte en niets anders voortbrengende dan een weinig op zichzelven staande bosschen van zoutagtige planten, — en ketens van hooge bergen, die of geheel kaal zyn, of op eenige gedeelten met zodanige planten bedekt, als nadeelig zyn voor de Beesten, — maaken ten minsten de helft uit van den grond aan de *Kaap de Goede Hoop.*

UITTREKZEL EENER REIZE, OM DE LA PEROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Togt bestemd.*

(Vervolg van bl. 620 des voorigen Jaars.)

Met deeze Inboorelingen van de *Vriendlyke Eilanden* hadden onze Reizigers meer onderhouds, zeer geschikt om ons dezelve van naderby te doen kennen.

Zeer vroeg in den morgen (van den tweeden April 1793) kreegen wy een bezoek van TONGA, die zyn Vader TOOBOU, 's Konings Broeder, vergezelde. Beiden gaven zy zich veel moeite, om ons alle de waardigheden, welke hunne Familie bekleedde, te doen kennen. — TONGA gaf ons verscheide blyken van groote kundigheid, in 't byzonder toen wy hem eene Kaart van de *Vriendlyke Eilanden*, door Capitein COOK gemaakt, vertoonden. Eerst liet hy zyn oog vlugtig gaan over den *Archipel* in 't algemeen; en toen, stilstaande by *Tongataboo*, deedt hy ons opmerken, dat verscheide byeengevoegde rotzen, daarop getekend, niet bestonden: hy onderrigtte ons, dat wy ten Noordwesten een Doortocht zouden vinden, waardoor wy, met onze Schepen, in de open zee zouden komen. Deeze onderrigting was voor

ons

ons van te meer aangelegenheids, dewyl wy veronderſteld hadden, dat wy den engen doortocht, dien wy ingekomen waren, weder zouden moeten uitvaaren; in welk bedryf wy te worſtelen zouden gehad hebben tegen de daar heerſchende winden, die onzen uittocht door dit nieuw aangeweezen Kanaal begunſtigden. TONGA beloofde ons het gezegde te zullen toonen, en wilde dien nagt aan boord ſlaapen, om den Burger BEAUPRÉ, onzen Aardrykskundigen Ingenieur, daar te brengen en van alles te verzekeren.

Op een tocht landwaards in, naby de ankerplaats, vonden wy, onder een aantal Inboorelingen, een Jongeling, die alle de kenmerken hadt van een *Albino*, en in alle andere opzigten bleek van eene zeer ziekłyke geſteltenisſe te zyn: dit is doorgaande der zodanigen geval; want deeze afwyking van de natuur heeft men aan ongeſteltenisſe toe te ſchryven.

In den morgen van den *derden*, ontdekt hebbende, dat eenigen der Eilanderen na de kust van *Tongataboo* voeren, eenige van ons Schip geſtoolene goederen met zich neemende, zondt de bevelvoerende Officier eenigen onzes Volks af, om hun naa te zetten; wanneer één van deeze party, die zich zelven voor een Opperhoofd uitgaf, zeide, dat hy zelf hun zou ſtraffen, en ons, den volgenden dag, het geſtoolene wederbezorgen. Dan het bleek, dat hy èen der Dieven was: want hy kwam nooit weder aan boord.

Toen wy na ſtrand voeren, vergezelde OMALAI ons. Een geruimen tyd bewonderde hy het roer van den boot. Hy betuigde zyn verlangen om 'er mede te ſtuuren, en deedt het volkomen goed. Zy zyn gewoon met een riem hunne Canoes te ſtuuren.

De Vrouwen bedienen zich, by het opmaaken van haar hair, van Kokusnooten-olie, vooraf riekende gemaakt met een klein ſoort van zaad, by de Eilanders bekend onder den naam van *Langa kali*, verzameld op het Eiland *Tongataboo*. Een weinig van deeze Olie beziende, ontdekten wy, dat 'er iets van deeze gepletterde noot, die zy in hunne taal *Mou* heeten, mede gemengd was. Zy ſtellen deeze nooten aan de zon bloot, op matten geſpreid, om dezelve te droogen, eer zy 'er de Olie uitpersſen, waarmede de Vrouwen de bovenſte deelen haarer lichaamen beſtryken, ongetwyfeld om de zagtheid van het vel te bevorderen, en de al te ſterke uitwaas-

waasseming te beletten. Zy bewaaren de Olie in den zaadbol van den *Melodinus scandens*, naa 'er het zaad uitgenomen te hebben. Wanneer wy eenige van deeze kogten, stortten wy 'er de Olie uit, opdat dezelve niet in onze zakken zou loopen; maar de Vrouwen, met leedweezen ziende, dat wy eene Olie, waarin zy zo veel stellen, weg lieten loopen, schooten te meermaalen toe, om dezelve op haare hoofden te ontvangen; waarop zy met de handen dit balzemvogt over schouderen en armen streeken.

De Inbooreligen hadden ons reeds een aantal Knodsen van onderscheidene gedaanten, en met vernuft gemaakt, verkogt, en wy zagen 'er verscheidene bezig met andere te vervaardigen met haaijentanden, in een stuk houts gezet. Wy stonden versteld op het zien, dat zy met een dergelyken dissel het hout kapten van de *Casuarina*, hoe zeer hard hetzelve ook zyn moge. Anderen behandelden reeds de yzeren werktuigen, welke zy van ons bekomen hadden, met eene vry groote handigheid. Alle deeze werklieden hadden een kleinen matten zak, gevuld met puimsteenen om 'er hun werk mede te polysten.

Ik ontdekte verscheide Katoen-planten, van de soort, onder den naam van *Gossipium religiosum* bekend, op de onbebouwde plaatzen groeijende. Ik zag, met verwondering, dat de fyne Katoen, welke in overvloed daar van kon gemaakt worden, door de Inwoonders in geen hunner kleederbereidingen gebruikt werd.

Omtrent negen uuren in den avond ontdekten wy eene Canoe digt by een onzer Anker-boeijen. Vreezende dat de lieden in dezelve het touw, daaraan vast, zouden affnyden, zonden wy een boot af om 'er jagt op te maaken; maar de boot was naauwlyks van boord, of wy hoorden iemand in 't water vallen. Zy voeren terstond heen om hem bystand te bieden: wanneer zy hem zagen wegzwemmen, zonder eenig woord te spreeken, twyfelden zy niet of het was een dief, die met zyn buit wegzwom. Men zette hem onverwyld na; dikwyls dook hy weg, en werd niet gekreegen, voor dat hy door een slag met den bootshaak, om hem te vatten uitgeslaagen, in de dye gewond was. Zo ras men hem aan boord gebragt hadt, werd hy op 't dek vastgebonden, en bleef 'er den geheelen nagt. —— Hy bekende, dat hy, naa verscheide dingen weggenomen te hebben,

de-

dezelve na de Canoe gebragt hadt, die op hem wagtte by onze anker-boei, en onverwyld was weggevaaren. Een half uur daarnaa verbeeldden wy ons, dat die Canoe zo stil mogelyk agter ons Schip kwam aanroeijen, om den Eilander, door ons gevangen genomen, op te zoeken. De Mannen in onze Jol roeiden terstond derwaards; 'er by komende, vonden zy daarin één man met twee riemen; dan zy ontdekten schielyk, dat zy ons eenen anderen dief gebragt hadden, die om het Schip heenen zwierf tot de aankomst van eene andere Canoe, die kwam om hem aan land te brengen. Zo ras ons volk deeze in 't oog kreegen, maakten zy 'er jagt op; doch de daar in zittende Eilanders roeiden met zulk een spoed weg, dat het onmogelyk was hun te agterhaalen.

De Burger BEAUPRÉ keerde 's morgens ten drie uuren, op den *vierden*, met TONGA weder, naa de doorvaard ten Noordwesten, waarvan TONGA gesproken hadt, onderzogt te hebben. Zeilende waren zy zeer digt by *Attata* heen geloopen, 't geen zy, van onze ankerplaats afzeilende, aan bakboord lieten. KEPA, Overste van dit kleine Eiland, was hun te gemoete gekomen, en ontving hun met zeer veel beleefdheids: in den morgen kwam hy ons zien, en vroeg na Capitein COOK, die hy verklaarde zyn Vriend te weezen. Van diens dood door ons berigt, kon hy niet nalaaten te weenen, en nam uit zyn gordel een haaijentand, waarmede hy, ten betoone van zyne droefheid, zyne wangen zou gewond hebben, indien wy hem hiervan niet hadden terug gehouden.

De Heelkunst wordt by dit Volk met veel vertoonmaakings uitgeoefend. Een onzer Scheepslieden, die ons langs het strand vergezelde, zyn hand verwrongen hebbende, boodt een Inbooreling aan, hem te geneezen, en slaagde hierin vry spoedig, door het beledigd deel te wryven en te drukken; teffens by herhaling daarop blaazende, ongetwyfeld hiermede willende aanduiden, dat wy de geneezing aan zynen adem moesten toeschryven.

Aan den zeekant zagen wy verscheide Inbooreling en bezig, met eenige groote steenen, van eene kalkaartige soort, vierkant te maaken: deeze waren, gelyk men ons berigtte, geschikt om gebruikt te worden by het begraaven van een Opperhoofd, een Bloedverwant van FUTTAFAIHE. Zy deeden 'er eerst de aarde af; dan splee-

fpleeten zy dezelve, door middel van een vuurfteen; dezelve was omtrent het midden met een mat omwonden, om het fpringen der brokjes in de oogen te voorkomen. Deeze fteenen lagen even beneden de oppervlakte des gronds, in laagen van omtrent vier duimen dik.

Te vooren hadden wy onder dit Volk een fpel met de handen gezien, 't welk zy den naam gaven van *Léagui*; 't zelve vorderde veel oplettenheids. Twee perfoonen fpeelen dit fpel: de een tragt onophoudelyk de tekens, door den anderen gegeeven, na te maaken; terwyl de eerfte tekens doet, die de ander op zyne beurt nabootst. Wy zagen 'er twee met dit fpel bezig, niet verre van onze marktplaats; zy deeden het met zulk eene vaardigheid, dat wy bezwaarlyk met onze oogen hunne veelvuldige beweegingen konden nagaan.

De Burger LEGRAND, den dag te vooren uitgezonden om eenige doortochten aan de lyzyde onzer ankerplaats te ontdekken, kwam in den avond weder, na 'er twee ten Noorden gevonden te hebben. — Vroeg in den morgen van den *vyfden* toog ik, met alle de andere Natuuronderzoekers, uit, om ontdekkingen op het Eiland *Tongataboo* te doen. Eenigen der Inboorelingen wilden ons daar heen voeren met hunne kleine Canoes; doch de meesten onzer geen genoegzaame voorzorge draagende om hun evenwigt te bewaaren, deeden ze omtuimelen, zoo ras zy affitaken. Wy befflooten daarop in hunne dubbele Canoes te treeden, met welker beftuur zy zeer handig wisten om te gaan; vaardig ftaken zy van land, en wy zeilden in die vreemde vaartuigen. — Meer dan zeshonderd fchreden van land moesten wy, ter oorzaake van de ondiepte, uit de Canoes; de Inboorelingen droegen ons op den rug na het drooge. Zy weezen ons de wooning aan van TOOBOU, waar wy ftilhielden. Onze Tuinman fchonk hem eenige *Europifche* Zaaden, voornaamlyk van moeskruiden; deeze beloofde dit Opperhoofd met alle zorgvuldigheid te zullen aankweeken. Wy gingen van hem af, om de bosfchen in te treeden. De grond was kalkaartig, en wy zagen, op veele plaatzen, hoopen van Madrepooren, die uitweezen, dat de wateren der Zee langen tyd deezen grond overdekt hadden. Op de boomen vernamen wy veele groote Vledermuizen, van die foort, welke bekend ftaat onder den naam van *Vefpertilis vampyrus*. De Inboorelingen verzekerden ons, dat deeze een zeer goed voedzel opleverden. — Wy bevon-

vonden ons te midden van het bosch, wanneer een Eilander, die zich sluipswyze begeeven hadt agter een onzer party, uit diens hand het Instrument wegrukte, 't geen hy gebruikte om Insecten te vangen. De dief zette het terstond op den loop; dan hy was naauwlyks eenige schreden voort, of hy vondt zich agtervolgd; hy nam de toevlugt tot een boom, waar om hy heen liep om het vatten te ontkomen. Een onzer hem by zyn kleed gevat hebbende, in denkbeeld om hem te houden en het geroofde weder te bekomen, vondt zich deerlyk bedroogen; de dief maakte zyn gordel los, liet zyn kleed agter, en ging met het gestoolene door.

Welhaast bereikten wy de velden, en zagen hoe de eigendom van ieder verdeeld was in kleine omheiningen, met houtwerk afgeperkt, en wel bezaaid. De *Indiaansche* Kool, *Arum esculensum*, groeide 'er zeer tierig onder veele andere gewasfen, reeds vermeld, by de Ingezetenen ter spyze in gebruik. Het Zuiker-riet zagen wy vry wyd uiteen geplant, onder de schaduw van den *Incarpus edulis*, welks vrugt dit Volk roost en eet; de smaak daarvan gelykt veel op dien onzer kastanjes. In dezelfde omheining zagen wy verscheide van de oranjebladerige Moerbezie-boomen, *Morinda citrifolia*; met rype vrugten belaaden. In de eerste dagen, wanneer wy hier ten anker lagen, brágten zy ons eene menigte van die vrugten; doch wy namen ze niet, van wegen de smaakloosheid.

Oostwaards den weg eenigen tyd opgeslaagen hebbende, hielden wy stand om twee kleine hutten te bezigtigen, in eene niet wyd strekkende omheining geplaatst, beschaduwd door eenige schoone *Shadok*-boomen, belaaden met vrugt, en verscheide *Casuarina*-boomen. Wy kreegen van eenige Eilanderen berigt, dat het overschot van twee Opperhoofden van TOOBOU's Familie hier begraagen was. Wy ligtten de mat op, die den ingang tot de eerste hut sloot. De grond was bedekt met zand; omtrent het midden zagen wy een langwerpig vierkant, bestaande uit kleine steentjes van onderscheide kleuren. Geen der Inboorelingen, die ons vergezelden, wilde een der *Shadok*-vrugten verzamelen, schoon wy dezelve begeerden te koopen, ongetwyfeld uit eerbied voor de gestorvenen. Zy verklaarden, dat zy ze niet aan ons konden afstaan.

Welhaast keerden wy weder na de wooning van TOOBOU,

nou, waar wy over den evengemelden diefstal klaagden. Hy beloofde ons het gestoolene, 's anderendaags, te zullen wederbezorgen; en hy hieldt zyn woord. Dit Opperhoofd bood ons zyn huis ten nagtverblyf aan, en stondt 'er sterk op, dat wy by hem zouden vertoeven; dan wy wilden van zyne aanbieding geen gebruik maaken, ten einde ons agterblyven geen kommer aan boord mogt verwekken. TOOBOU onthaalde ons op Vogels, op koolen gebraaden, op Yams, Plantainen, en Broodvrugt onder de asfche geroost: het vogt van de Kokusnoot strekte ons ten drank. — Drie der Dogteren van dit Opperhoofd kwamen ons gezelschap houden. Zy spraken zeer veel; en schoon wy zeer grooten honger hadden, ontzagen zy zich niet, ons in het voldoen van denzelven te stooren, door ons, als 't ware, te dwingen om antwoord te geeven op haare vraagen, die voornaamlyk de gewoonten der *Franschen*, en byzonder die der Vrouwen, betroffen. Toen zy waarnamen dat onze Matroozen elke Vrouw zonder onderscheid aanspraken, vroegen zy zeer nieuwsgierig, of de Vrouwen in *Frankryk* niet *tabooed* waren; dat wil zeggen, of zy dezelfde vryheid genooten als de meeste Vrouwen op dit Eiland. Het antwoord, waardoor wy haar een denkbeeld zogten te geeven van onze gebruiken, voldeedt haar zeer. Zy onderrigtten ons, dat de *Eguis* of Opperhoofden van *Tongataboo* verscheide Vrouwen hadden; met bygevoegde vraage, hoe veele Vrouwen de *Fransche Eguis* namen? Op het verneemen dat zy 'er slegts één hadden, borsten zy uit in een schaterenden lach; en wy hadden veel moeite om haar te beduiden, dat de *Eguilai*, de Koningen van *Europa*, 'er geen meer trouwden. Dit gaf deeze Vrouwen geen hoog denkbeeld van derzelver magt.

Van alles, wat wy de Vrouwen deezes Eilands aanboden, waren de Reukwateren by haar het hoogst geschat. Zy scheenen ons toe, even zo zeer op reukwerken gesteld te weezen als de meeste Inwoonders van warme lugtstreeken; en nogthans waren haare lichaamen goeddeels besmeerd met olie van Kokusnooten, die een onaangenaamen stank verspreidden. — Een der schoonste Jongedogteren van deeze party hadt den pink van haare slinker hand gewonden in een stuk stoffe van den Papiermoerbezie-boom; dit 'er bloedig uitziende, verzogten wy de wonde te mogen zien. Een ander kreeg terstond van het dak, waaronder wy zaten, een stuk van een blad, waaruit zy de twee voorste leden

van

van den pink der Jongedogter nam, die zeer onlangs waren afgekapt, om haar, zo zy zeide, te geneezen van eene zeer gevaarlyke ziekte. Zy vertoonde ons den bytel, van een volkanischen steen gemaakt, daartoe gebruikt, en onderrigtte ons, hoe die afzetting geschiedde. —— Welhaast verliet ons deeze Schoone; doch, eer zy heenen ging, kuschte zy de Dogters van TOOBOU, naar de wyze der Inwoonderen van de *Vriendlyke Eilanden*, bestaande in met de punt van den neus aan te raaken den neus van den persoon, dien men groet. 't Is zeer opmerkelyk, dat deeze Eilanders, die zeer veel op de *Europeaanen* gelyken, het uiterste van den neus een weinig plat hebben: deeze kleine wanstalte moet misschien worden toegeschreeven aan die gewoonte.

TOOBOU's Dogters verwisselden haare Naamen met de onze; een vast gebruik by dit Volk, om blyk van toegenegenheid te geeven. Zy speelden daarop eene vry eentoonige duet op fluiten, gemaakt van Bamboos; dan wy werden zeer vermaakt, als wy zagen, dat zy met den neus bliezen op het einde van het instrument, om 'er geluid uit te haalen. Wy ontvingen van haar eenige kammen van eene zeer fraaije gedaante.

De Inbooreliugen, die een kring rondsom ons sloegen, verscheide dingen van ons gestoolen hebbende, klaagden wy daarover by de Dogters van TOOBOU, die ons kort daarop verlieten, zonder een woord te spreeken. Waarschynlyk gingen zy na haaren Vader, om hem te verzoeken, dat hy kwam, en een einde maakte aan deeze dieveryen. Doch, daar wy haare wederkomst niet konden afwagten, zetten wy welhaast onzen tocht voort na het Eiland *Pangaimotoo*. De ebbe vry sterk gaande, konden wy zeer gemaklyk wandelen over de schorren, die de Eilandjes met het groote Eiland vereenigen. Wy hielden stand, omtrent ter halver wege gekomen zynde, in een hut, waar wy getuigen waren van eene vreemde wyze, op welke eene Vrouw daar zat te eeten. Zittende by een paal, beweegloos als een standbeeld, opende zy, van tyd tot tyd, den mond, om 'er stukjes Broodvrugt in te ontvangen, welke eene andere Vrouw daar in stak. Men onderrigtte ons, dat het deezer Vrouwe niet geoorlofd was, een brok voedzel met haare eigene handen aan te raaken; dewyl zy, weinige dagen geleden, het lichaam van een gestorven Opperhoofd gewasschen hadt.

(Het Vervolg hiernaa.)

VERSLAG VAN DE STAD LISSABON EN DE ZEDEN DER INWOONDEREN.

(Ontleend uit Profesfor LINK's *Bemerkungen auf eine Reise durch Frankreich, Spanien und Portugal.*)

„ Gaven wy onlangs (*), uit het bovengemelde „ Werk, eenig berigt wegens (*Spanjes* Hoofdstad „ *Madrid*, het geen wy daarin ten opzigte van *Lissabon* vermeld vinden, zal even zeer plaats verdienen."

Het eerste voorwerp, 't welk ieder Vreemdeling, by zyne intreede in *Lissabon*, moet treffen, is de flegtheid der Politie: de vuiligheid der straaten ligt allerwegen op hoopen; 't geen in de naauwe straaten, waar de regen dezelve niet wegspoelt, eene groote afgerigtheid in het gaan vordert, ten einde daar niet in te zinken. In eene der meest bezogte straaten aan de Rivier, loopende na de *Ribera Nova*, is enkel een smal pad, aan den kant der huizen loopende; en men kan zich geen denkbeeld vormen van het getal Volks, 't geen 'er dagelyks gebruik van maakt; de *Gallegos* met derzelver zwaare lasten, welke een voetganger niet kan vermyden; terwyl de karren zo naby de huizen ryden als mogelyk is, ten einde de paarden niet in het diepste van den modder gaan; hierdoor wordt al de drek en vuiligheid op de voetgangers gespat, zo dat zy 'er deerlyk uitzien.

Voortyds was de Stad 's nagts verlicht; doch dit heeft niet langer plaats; en dewyl men de vensters vroegtydig sluit, is 'er geen licht, om de donkerheid van deeze morssige, naauwe, en slegt onderhoudene straaten te verminderen.

Een heirleger van Honden, die geen eigenaar hebben, en van 't geen zy vinden leeven, loopt, als hongerige wolven, allerwegen; en nog erger dan deezen is een groote hoop *Banditti*. Onze Vrienden betuigden te meermaalen hunne verwondering, dat wy het, in dee-

(*) Zie bl. 572 des voorigen Deels.

deezen tyd van oorlog, ondernomen hadden, na *Portugal* te komen; dan ik verzekerde hun, dat zulks in geenen deele een zo ſtout beſtaan was, als het te waagen, om 's middernagts van *Belem* na *Maravilhas*, den oostlykſten uithoek der Stad, te gaan. Hoe kan een Volk, onder 't welk een aantal verlichte Mannen gevonden wordt, zulk een ſmaad verdraagen; daar dit *Lisſabon* zelfs beneden *Conſtantinopole* doet daalen?

De vermaaklykheden van de Carneval worden altoos beſtuurd door den heerſchenden ſmaak van iedere Natie. Waarin moeten dezelve dan te *Lisſabon* beſtaan? Zeker in laage verrigtingen: dus bevindt men, dat lieden van hoogen en laagen rang zich verlustigen, met vuiligheden van allerlei ſoort op de voorbygangers te werpen, die, overeenkomſtig met de Stads gewoonte, en om geſchil te vermyden, zulks geduldig moeten verdraagen.

De hooge wallen der Borstweeringen in de Stad, de ledige en verlaatene plekken gronds, lokken uit tot roof en moord; die verder aanmoediging vinden in de ſlegtheid der Politie. Deeze misdryven worden altoos met mesſen gepleegd, ſchoon alle puntmesſen hier verboden zyn. — De moorden zyn doorgaans de gevolgen van wraak en jalouſy; de roovers laaten het doorgaans by bedreigingen berusten. Het voorjaar is de gevaarlykſte tyd; bykans iederen nagt werd 'er een moord gepleegd. De ſtoutheid deezer moordenaaren is verbaazend groot. Op een Feestdag, by eenen Ommegang ter eere van ST. ROCHUS, werd een man op klaaren dag, in een gedrang, vermoord. In den Zomer van het zelfde Jaar beroofde men een perſoon, op den middag, by de wallen, digt by den Prins VAN WALDEK, die het zag. De roovers waren zo ſtout, dat zy zelfs koetzen aandeeden. Maar de misdaadigers ontkomen het meest altyd. Het medelyden der *Portugeezen* is zo verregaande, dat elk gereed is, om hun, in 't ontkomen, behulpzaam te weezen. Zy roepen uit, *Coutadinho!* of *Helaas! arme Man!* en alles doet men om hem voort te helpen. De Doodſtraf is geheel afgeſchaft: de gevatten worden na de *Indiën* of *Angola* gezonden; eene ſtraffe, die geenzins een afſchrik baart, gelyk aan die des doods; ſchoon de lugtſtreeken, werwaards men deeze misdaadigers zendt, zo ongezond zyn, dat de derwaards afgeſcheepten een gewisſen dood als in den mond vaaren.

Een groot gedeelte deezer rooveren zyn Negers, van welken men hier een grooter getal aantreft, dan in eenige andere Stad van *Europa*. Veelen winnen den kost als kooplieden, en worden niet zelden goede Burgers; men vindt 'er ook, die eene hooge volkomenheid als kunstenaars bereiken. Dan het meerderdeel bestaat uit bedelaars, dieven, bedriegers en schurken. Elke Neger, die zyn Heer, in *Europa*, zeven jaaren gediend heeft, is vry, en wordt dan niet zelden een bedelaar, zo hy geen zeer goed meester gehad hebbe. Een groot aantal wordt voor Matroozen gebruikt; en ik zie geen reden, waarom zy niet tot Soldaaten worden aangenomen. Dan de stelling van den Heer JUNGK, dat een vierde gedeelte der Inwoonderen van *Lisabon* uit Negers en Creolen bestaat, is, gelyk veele andere berigten deezes Schryvers, zeer vergroot.

In *Lisabon* is een verbaazend aantal omzwervende lieden: want alle lediggangers uit het land komen als een vloed na de Hoofdstad toestroomen, en worden geduld, zonder eenige verhindering, zich daar te onthouden. Hieruit ontstaat een ongeloofiyk groote zwerm van bedelaaren, die deels omzwerven, deels zich op vaste plaatzen onthouden; steeds om een aalmoes smeekende, onder toezegging van den geever in hunne gebeden aan *Nossa Senhora* te zullen gedenken.

Een Geneesmeester zou hier een zeer groot aantal van opmerkenswaardige huidziekten aantreffen. Ik heb 'er te meermaalen de waare Melaatschheid gezien, en poogde door waarneemingen van dien aart my te verharden tegen den afkeer, door die kwaale veroorzaakt. — Deeze bedelaars ontvangen veele liefdegaven, door een verkeerd geplaatst medelyden, in deeze landen. Zy stellen ook menigmaalen kunstenaaryen te werk, om het medelyden op te wekken. Ik herinner my een oud man, die voor onze voeten van honger, zo als hy naderhand zeide, nederviel: dit wekte onmiddelyk het medelyden van myn jongen Reisgenoot op, die braaf in de beurs tastte; dan ik, zo ligt niet bewoogen, vermoedde zyn gemaakten honger, hield myn geld, onderzogt de zaak, en vond myne verdenking gegrond.

Eene andere soort van bedelaary is voor de Zielen in het Vagevuur. De Godsdienstige Broederschappen, aan welken het eigenlyk toekomt deeze aalmoessen te verzamelen, en Missen in zekere Kerk ten dien einde te doen, verhuuren dien arbeid aan zekere lieden, die

zich

zich niet verre van die Kerk nederzetten om te bedelen, waarvoor zy doorgaans agt *Milrees* 's jaarlyks geeven, en door dit contract veeltyds honderd *Milrees* in 't jaar winnen.

Alles wordt in *Portugal* gedaan, *Pelo amor de Deos e pelas almas*; dat is, *uit liefde tot God en der Zielen*. De Kloosters zenden de vrugten, daar geteeld, veelal druiven, om in de straaten verkogt te worden, en Zielmissen voor dat geld te doen. Deeze worden in de straaten omgeroepen als *Uvas pelas almas*, of *Druiven voor de Zielen*. Vraagt men na den prys; deeze is doorgaans vry hoog. —— In de *Calsada da Estreda* zat een bedelaar, die gestadig uitriep: *Snuif voor de Zielen!*.

Snuif is eene behoefte van de eerste noodwendigheid by de *Portugeezen* van allerlei rang en beiderlei Sexe, voor ouden en jongen; eene behoefte, met één woord, voor de geheele Natie. Het valt gemaklyk, de goede gunst van iemand uit het gemeene Volk te winnen; de reiziger heeft hem slegts een snuifje aan te bieden. Ik zag een bedelaarster een snuifje steeken in den neus van een kind, 't welk zy op den arm droeg. Op eene Kruidkundige wandeling buiten *Lissabon* ontmoette my eene welgekleede Dame, die my om een snuifje vroeg, dewyl zy haar doos verlooren hadt. Toen ik haar te verstaan gaf, dat ik nimmer snoof, antwoordde zy, met de vervoering van de geweldigste smert: *Estou desesperada!* of, *Ik ben geheel wanhoop!* 't Was, derhalven, ALPHONSO DE IV niet kwalyk te neemen, dat hy aan de *Engelsche* Soldaaten, die voor hem zo dapper gestreeden hadden in den slag by *Ameixial*, ieder twee ponden Tabak gaf. Het Tabakrooken is egter in *Portugal* zeer zeldzaam; en zelfs zyn 'er de *Cigarros*, zo algemeen by de *Spanjaarden*, alleen in gebruik by de Matroozen.

De *Portugeezen* van hoogen en laagen rang, zonder onderscheid, zyn zeer kwistig in pligtpleegingen of complimenten, die als een vloed uit elks mond stroomen. Een boer, een boer ontmoetende, neemt zyn hoed zeer eerbiedig af, houdt dien langen tyd laag in de hand, vraagt na 's ontmoeters gezondheid, en na die van zyn Gezin; hy mist niet 'er by te voegen, *Estou a sues ordens*, *seu criado*; zo veel als, *Ik ben tot uwen dienst*, of *uw onderdanige Dienaar*. Deeze aanmerking steunt niet op een enkel geval; ik heb die

beleefdheden dikwyls waargenomen by Ezeldryvers en lieden van die ſoort.

De *Portugeeſche* taal heeft in den mond des gemeenen volks iets fraais en welluidends; nooit zweeren zy, of bedienen zich van onvoegelyke uitdrukkingen, zo algemeen by de *Engelſchen*, de *Franſchen* en *Spanjaarden*; lieden van de laagſte ſoort laaten zich eene enkele maal een *Duivel!* ontvallen.

Alle *Portugeezen* zyn uit den aart ſpraakzaam; 'er loopt wel eens iets lafs onder. Men wil, dat de ryken en aanzienlyken dikwyls een valsch hart verbergen onder een vloed van zeer beleefde betuigingen. Ik heb niets te zeggen tot verdeediging der lieden van eenen aanzienlyken rang; zy zyn zo verre beneden de *Spanjaarden*, als het gemeene volk deezen overtreft. Het mangel aan kunde en ſmaak, misſchien ontſtaande uit een volſtrekt gebrek aan werken van kunst in dit land; een Ryksbeſtuur, 't welk nimmer verſtands genoeg of gelegenheid gehad heeft om de edeler driften der menſchelyke natuur op te roepen en in werkzaamheid te brengen; de beſtendige en drukkende invloed der *Engelſchen*, die met vollen regt hunne meerderheid gevoelen; en het volſtrekt verval van Letterkunde — zyn, myns oordeels, de voornaamſte oorzaaken, waarom de *Portugeeſche* Adel voor allen Adel in *Europa* verreweg moet onderdoen.

IETS, OVER HET EILAND CEILON. Door J. HAFNER.

(*Vervolg van bl.* 630 *des voorigen Jaars.*)

Men moet de tegenſpoeden en verliezen, het verval van Handel, en andere onheilen, die de Nederlandſche Oost-Indiſche Maatſchappy zedert lang, en voornaamelyk in den voorigen en deezen Oorlog, heeft geleden, hoofdzaakelyk toeſchryven aan de onverſchilligheid of achteloosheid, die 'er in het verkiezen en aanneemen haarer Indiſche Dienaaren heeft plaats gehad. Dit is de bron, waaruit alle haare wederwaardigheden zyn voortgeſprooten; een der grootſte misbruiken, die 'er zedert veele jaaren in haar beſtier hebben geheerscht. Het is bekend, dat 'er zeer weinigen, ja ik durf zeggen byna niemand na de Indiën gaat, dan met de hoop en het vaste voorneemen om 'er zyn fortuin te maaken; dat is te zeggen, binnen den kortst mogelyken tyd, met ſchatten belaaden, na Europa terug te kunnen keeren. Men vindt, wel is waar, onder

der deeze fortuinzoekers, eerlyke en braave lieden, die door onvermydelyke tegenspoeden en ongelukken, onverdiende rampen en onrechtvaardige vervolgingen, genoodzaakt zyn, in gindsche Gewesten een toevlucht en zekerheid te zoeken; of zoodanigen, die, schoon met het zelfde voorneemen als de anderen bezield, het echter niet ten koste der Maatschappy zouden willen doen, en hun leven gewillig voor haar welzyn en belangen zouden opofferen. Doch verre het grootste getal bestaat uit Ligtmissen en Debauchanten, die wegens hun slecht gedrag uit de eerlyke zamenleeving zyn uitgestooten, en door hunne meestal vermogende ouders of vrienden na de Indiën worden gezonden, om aldaar, dwaas en verkeerd begrip! hunne zeden te verbeteren; of uit Bankroetiers en geruïneerde Kooplieden, die 'er hunne bedorvene en vervallene zaaken weder hoopen te herstellen; uit voornaame Misdaadigers, die het gerecht ontvlieden; en uit een groot aantal Jongelingen, Zoonen uit aanzienlyke Familien, die allen, door kuiperyen, door vrienden en voorspraak, óf reeds hier in bedieningen en posten voor ginds wierden aangesteld, óf zoodanige krachtige recommandatien en aanschryvingen wisten te verkrygen, die hen, by hunne aankomst aldaar, van eenen lucrativen post verzekerden, tot nadeel van den yverigen en deugdzaamen Dienaar, die, na veele jaaren ploegens, het, op zyn best, tot Boekhouder, met *f* 30 gagie per maand, kan brengen; 't welk het *non plus ultra* van alle niet gerecommandeerden is, of van de geenen, die geen vrienden of voorspraak hier of ginds hebben. Zoodanig slag van volk was het, die deeze Republiek jaarlyks by menigten aan *Indias* oevers uitbraakte, en die, allen door dezelfde zugt, om zich te verryken, gedreeven, naar deeze eertyds gezegende Landen ylden, als naar een algemeenen roof. Kan men zich nu van zoodanige lieden, wanneer zy tot aanzienlyke posten worden verheven, het geen hun door de aanbeveeling, voorspraak of kuiperyen hunner vrienden in Europa zelden mist, trouwe en dapperheid belooven? Kan men verwagten, dat lieden, wier eenigste doel is om in Indiën geld te zamelen, om met luister weder na hun Vaderland terug te keeren, zich zullen blootstellen om hunne t'saamgeschraapte schatten op eenmaal door den kans des oorlogs weder te verliezen, of, door het uithouden van een beleg, gevaar willen loopen, door een verbitterden vyand geplunderd te worden? Zullen zy niet liever die schatten, zoo wel als hunne eigene dierbaare levens, door eene Capitulatie verzekeren, en de hun aanbetrouwde Forten en Plaatzen goedschiks aan den vyand overgeeven? Dit moet men verstaan van de geenen, die reeds geld genoeg hebben, en haast vermeenen te repatrieeren. Van hen, die nog geene gelegenheid gehad hebben om zich te verryken, of nog niet genoeg hebben voor den staat, dien zy in Europa wenschen te

 voe-

voeren, moet men verwagten, dat zy niet tegen verraad en omkooping zullen bestand zyn. En hieruit kan men nu opmaaken, van waar het komt, dat onze Etablisfementen in de Indiën telkens zonder slag of stoot aan den vyand werden overgegeeven; het geen by elken Oorlog, dien wy met de Engelschen in het vervolg mogten hebben, weder zal gebeuren, indien men in de keuze der Dienaaren niet omzigtiger is. —— In een Weekblad, dat ik voorneemens ben binnen kort uit te geeven, zal ik over alles, wat tot de Indiën betrekking heeft, breedvoerig handelen; van alle de fouten en misbruiken, die 'er in het bestier van 's Comp. Etablisfementen, zoo in Europa als in gindsche Landen, hebben plaats gehad; van de misdryven en ongerechtigheden, aan welke haare Dienaaren zich ginds schuldig maaken; alsmede van de verschillende Volken, die deeze uitgestrekte Gewesten bewoonen, derzelver Gewoonten, Zeden, Godsdienst, Historie, enz.; de Planten, Gewasfen, Tempels, en van alles wat vreemd en nog niet bekend is, en door my, geduurende myn drie-en-twintigjaarig verblyf in die Landen, naauwkeurig onderzogt is.

Thans zal ik den Leezer met de Vestingen en Steden der Nederlanderen in de Indiën bekend maaken. —— *Colombo* is hunne Hoofdstad aldaar geweest. Zy ligt in het Koningryk *Cotta*, aan de westlyke zyde van het Eiland, en wierd, na een beleg van zeven maanden, in 1556, door de Hollanders, onder het beleid van GERARD HULFT, die 'er voor sneuvelde, en met behulp van den Koning van *Condé ouda*, op de Portugeezen veroverd, die 'er wonderen van dapperheid betoonden, en dezelve (niet dan nadat hunne maar zwakke bezetting byna gantschelyk door het zwaard en hongersnood gesmolten was) by Capitulatie overgaven. Deeze Stad is zeer volkryk, welgebouwd, met breede straaten en nette huizen; zy is omringd met fraaije laanen en wandelwegen; doch de reede is onveilig en aan de Noordweste-winden zeer blootgesteld; het Land van haare *Dessavany*, of Jurisdictie, is buitengemeen vruchtbaar, en levert veel en zeer goede Kaneel.

Het Kasteel van *Colombo* is omringd van eene breede gragt, en heeft een bedekten weg en glacis. Wel bezet en verdeedigd wordende, zou het niet dan zeer bezwaarlyk kunnen bemagtigd worden, ten minsten zou het een lang beleg kunnen uithouden en den vyand veel volks kosten; ook is het niet alomme te genaaken, dewyl het van eene zyde door een Meir beschermd is, en van eene andere door de Zee. —— In het Jaar 1782 was men bezig 'er nieuwe Werken by te voegen en de oude te herstellen. Een geweezen Chirurgyn, met naame RYMAAS, was een der voornaamste bestierders en Ingenieurs. Ik wil veronderstellen, dat de reparatie en aanbouw aan deeze Vesting ondernomen wierd met oogmerk om zoo veel te meer wederstand te kunnen bieden by ee-

eenen aanval door de Engelschen; hoewel anders het reparéeren en bouwen van Fortificatien en Werken een der groote middelen is, waarvan men zich in Indiën bedient, om de Compagnie te plukken; en dewyl men na zulke gelegenheden zeer greetig is, en ze niet vrugteloos voorby laat gaan, neemt men gemeenlyk die van een' aanstaanden of gevreesden Oorlog waar, om zich quasi in staat van verdeediging te stellen; en om dit wel te doen, moet men immers de verwaarloosde Vestingen verbeteren, of nieuwe Werken aanleggen, het geen een ieder bekend is, dat niet zonder buitengewoone kosten kan geschieden. —— In het Jaar 1782 wierp men voor *Negapatnam*, met verbaazende kosten, eene Linie van Defensie op, die zich tot aan *Naoer* uitstrekte, en tot welker behoorlyke bezetting men wel driemaal zoo veel volk noodig zou gehad hebben, als men toenmaals kon byeenbrengen. Deeze Linie, die, zoo als men voorgaf, dienen moest, om de Engelschen, die de Stad met een beleg dreigden, te stuiten en af te keeren, doch eeniglyk maar opgeworpen wierd om met 's Comp. penningen de zakken te vullen, werd, zonder byna een schot te doen, door den vyand ingenomen, die zich, mede in een zeer korten tyd, en byna met dezelfde gemaklykheid, ook van de Stad meester maakte; schoon haar Guarnisoen de Engelsche magt ruim tweemaal in getal te boven ging.

Na *Colombo* volgt *Gale*, of *Punto Gale*. Deeze Stad ligt in het vruchtbaar Regentschap *Maturé*, ten oosten van *Colombo*. Zy wierd in 1640 door W. KOSTER op de Portugeezen verowerd. Door haare buitengemeen voordeelige ligging en natuurlyke sterkte zou men haar met weinig kosten onwinbaar hebben kunnen maaken. Alle vaartuigen, die 'er anker willen, kunnen door het Fort bestreeken worden, en moeten hetzelve passeeren. De Haven, die zeer schoon is, en waarin de grootste Schepen veilig kunnen liggen, is bovendien moeljelyk en gevaarlyk om in te komen, wegens de menigvuldige klippen, die zich voor den ingang van dezelve bevinden, waarvan 'er zelfs veele blind zyn, en op welke men, om derzelver plaatzen te kennen, vlaggetjes heeft gesteld. Men kan dus, voornaamelyk met groote Schepen, deeze Haven zonder een Loots niet inzeilen. —— Alle de goederen en producten van het Eiland zond men na *Gale*, omdat de Schepen, na Europa bestemd, daar gelaaden wierden. Deeze Stad dient mede tot bescherming van de Zuidelyke Kaneellanden.

Negombo is wel een klein, doch tamelyk sterk Fort, mede door de Portugeezen gebouwd; gelyk alle Vestingen van aanbelang op dit Eiland. PHILIP LUCAS ontnam het hun in 1640. Het ligt omtrent vyf myle van *Colombo*. Hier vond ik de soldaaten, die het guarnisoen uitmaakten, in stede van het Fort te bezetten, in de Dorpen verspreid, waar ze in *Casses*,

of hutten, woonden. Dit was het geval met meest alle de Vestingen en Posten langs de kusten van dit Eiland, die men alleen aan kraaijen en uilen overliet, en welker wyd openstaande poorten met gras en onkruid begroeid waren. Men oordeele dus van de militaire discipline, en uit het volgende staaltje van eenigen der Commandanten deezer Vestingen.

In myne reize door *Ceilon* my een paar dagen te *Negombo* ophoudende, wierd ik van den Commandant deezer plaats ter maaltyd genoodigd, die my openhartig en met een zoort van roem verhaalde, dat hy in Europa Koksknecht was geweest, en te *Colombo*, by den Gouverneur FALK, in hoedanigheid van Opziender zyner keuken, en vervolgens als Hofmeester, had gediend, en dat gemelde Gouverneur hem, ter belooning van zyne getrouwe en *gewigtige* diensten, tot Commandant van *Negombo* had verheven. —— Men zou kunnen vraagen, hoe het mogelyk is, dat men een man, wiens bezigheid niets anders was geweest dan eeten te kooken en eene tafel aan te richten, en die mogelyk nooit een snaphaan afgeschoten heeft, en, gelyk ik ondervond, niet de minste krygskunde bezat, tót Commandant van een Fort kon aanstellen; en beweeren, dat men ten minsten hoogst onvoorzigtig handelde, met hem het opperbevel deezer plaats in tyd van oorlog te laaten behouden, wanneer men in gestaage vrees voor eenen aanval of landing der Engelschen was. Hierop weet ik niets, of zeer veel, te antwoorden. De Leezer behoort echter te weeten, dat dergelyke verbaazende, of, zo men wil, schandelyke bevorderingen, by de Hollandsche Maatschappy in de Oost zeer gemeen zyn. Ik zou 'er eene groote menigte van kunnen verhaalen, waarvan ik zelf ooggetuige was; als, by voorbeeld, hoe de Gouverneur van *Negapatnam*, R. VAN VLISSINGEN, zynen Koetzier, een geweezen Boerenknecht uit het Holsteinsche, van den bok der Koets voor de Raadzaal deed afstappen, en hem, nog met zyne Koetziers liverei bedekt, aan de daarby geroepene Officiers van het guarnisoen als Luitenant voorstelde, die ook allen om het zeerst hem geluk wenschten en in hun Corps aannamen. Men kan hieruit tevens opmaaken, hoe veel het militaire *point d'honneur* in Indiën met dat in Europa verschilt.

Om nog iets van *Negombo* te zeggen; deeze plaats is vermaard wegens de Kaneelboschen, die in derzelver omtrek liggen, en die de beste en fynste Kaneel van geheel *Ceilon* opleveren. Het land is mede van eene verrukkende schoonheid en vruchtbaarheid, met eene Rivier en veele heldere beekjes doorsneeden, en als bedekt met *Topen*, of boschjes, van Cocosboomen, van welker bast veel *Caayer*, of Touw, gemaakt, en alomme verzonden wordt.

Na *Negombo* volgt *Poetelan* of *Portalong*, de laatste Zeeplaats, die de Keizer van *Ceilon* bezat, en die men hem mede af-

afhandig wist te maaken, om meester van het Zout te worden, dat 'er in menigte gevonden wordt; door welk middel men hem geheel na zyne hand zette. Het Fort van *Poetelan* is mede door de Portugeezen gebouwd, en nog in een redelyk goeden staat; doch, zoo als ik reeds gezegd heb, het wordt, gelyk alle andere, nooit bezet. Toen ik 'er doortrok, woonde 'er eene Fransche Dame met haare Dochter in, aan welke men het geheele Fort had overgelaaten. Op *Poetelan* worden veele inlandsche Vaartuigen gemaakt, en het levert veel Areek. Vlak tegen over hetzelve is het Eiland *Calpette*. —— Nu volgt *Chilaw*, mede eene Vesting door de Portugeezen gebouwd, doch geheel vervallen; het is een post van gewigt; dezelve ligt by de Rivier van dien naam, in het Landschap *Medampé*, dat vol van wildernissen is, en dus zeer weinig bevolkt. —— Dan komt het Eiland *Manaar*, of *Manaer*, beroemd in de aloude Indiasche Geschiedenissen en den *Ramayan*: het was daar, dat RAM zyn hoofdkwartier had, toen hy RABON beöorloogde. Dit Eiland is omtrent vier mylen lang en twee breed; 'er zyn drie aanzienlyke Dorpen op hetzelve, en verscheidene Gehugten; het is met een Schans voorzien, en de Vesting, die aan de oostzyde ligt, is sterk, en in een goeden staat. De Portugeezen bezaten het tot in 1658, toen het hun door RYKLOF VAN GOENS wierd afgenomen, nadat hun Gouverneur ANTONIO DE MENEZES en ANTONIO MENDEZ, zyn Hoofdman, het met hunne zwakke bezetting op eene allerdapperste wyze hadden verdeedigd tegen eene overmagt van negen Schepen en vyftienhonderd man, en 'er beiden sneuvelden. Hier was de eerste Paarlvisschery, op de banken, de *Kandabische* genaamd, die by *Manaar* en *Aripo* liggen; op welke laatstgenoemde plaats mede een klein Fortje is, doch gantschelyk vervallen.

Na *Manaar* volgt *Ponnoryn*, mede een klein vervallen Fortje. —— Doch ik zal my, in de korte Beschryving van dit Eiland, niet ophouden by alle de kleine Fortjes en Posten, die de Hollanders 'er gehad hebben; maar alleen hunne voornaamste Plaatzen en Vestingen aanhaalen.

Hieronder kan men met recht *Jaffanapatnam* rekenen, door de Portugeezen eertyds *Nossa Senhora de Milagri* geheeten, naar een miraculeus Lieve Vrouwen-beeld, waarvan de Kerk nog staat. Deeze Stad ligt in het vruchtbaar Landschap *Jaffanapatnam*, dat voortyds een Koningryk was, en door zyne eigene onafhangelyke Koningen wierd geregeerd; men rekent het zestig mylen in omtrek te hebben; het is een Schier-eiland, aan *Ceilon* door een smalle strook lands gehegt, en wordt verdeeld in vier Provincien; *Welligamme*, *Warmouratie*, *Tinnemoer* en *Padshiapalam*. RYKLOF VAN GOENS ontnam het den Portugeezen in 1658, na eene belegering, die by de vier maanden duurde, en waarby over de agttienhonderd man sneu-

 vel-

velden. Het is zéer volkryk en vruchtbaar, vol Dorpen, waarvan 'er veele zyn, die eene Kerk hebben; ook zyn de meeste Inwooners, behalven de *Wanniahs*, Roomsche of Protestantsche Christenen, welker getal in 1782 ruim 190,000 bedroeg.

De Stad *Jaffanapatnam*, die de Hoofdstad van dit Ryk is, is op den oever der Rivier of 't naauw van *Kaits* gebouwd, dat geformeerd wordt door de twee Eilanden *Caradiva* en *Ouratour*, of *Amsterdam* en *Leyden* genaamd. Dit naauw of straat is echter geheel ondiep, zoo dat gelaadene kleine Vaartuigen niet dan met moeite aan de Stad kunnen komen. In het midden deezer Rivier of Straat is een klein Eilandje, welks gantsche omtrek een Fortje bevat, door de Portugeezen gebouwd, van hun genoemd *Rell*, en van de Hollanders *Ham en Hiel*, ter oorzaake dat, het Eiland *Ceilon* de gedaante van een Ham hebbende, dit Eilandje, gantsch aan 't einde liggende, als 't ware, de Hiel 'er van is. Het Kasteel van *Jaffanapatnam* ligt eenige honderd schreden van de Stad, is regelmaatig gebouwd, met eene gragt omringd, en in staat om zich lang te kunnen verdeedigen. Zulks was men echter in het Jaar 1782, toen ik 'er woonde, niet voorneemens; dewyl ik zeker weet, dat de Capitulatie tot deszelfs overgave reeds door den Commandeur RAKET in gereedheid gebragt was, in gevalle de Engelschen een kans op *Jaffanapatnam* hadden gewaagd; het welk zy ook weezenlyk voorneemens waren, op eene onfeilbaare wyze, uit te voeren, door eene landing by *Punto Pedra* te doen, en te gelyker tyd met Chialengen en andere platboomde Vaartuigen het naauw van *Kaits* op te vaaren, en dus de Stad van twee zyden te gelyk aan te tasten. De Engelsche Regeering van *Madras*, dit plan aan haaren Generaal MONRO, die toen met zyn Leger by de Pagode of Tempel van *Chelimbram* lag, willende doen toekomen, en hem de uitvoering daarvan opdraagen, wierd my, door een zonderling geval, te breed om hier op te haalen, de bezorging van hetzelve opgedwongen; beloovende my echter Lord MACARTNEY, toen Gouverneur van *Madras*, by handtasting en op zyn woord van eer, niet alleen 1000 gouden pagoden, of omtrent *f* 5000, indien ik het pakot brieven, waaronder, gelyk ik naderhand vernam, ook dit plan zich bevond, aan gemelden Generaal MONRO zelf, of te *Tranquebaar*, aan den Engelschen Agent aldaar, overhandigde; maar dat hy, MACARTNEY, alsdan ook verder voor myn fortuin zou zorgen. Deeze aanbieding en beloften, hoe schoon en aanzienlyk ook, konden echter op de warme Vaderlandsliefde, waarmede ik altoos ben bezield geweest, niet den minsten indruk maaken. Ik oordeelde het niet alleen eene schandelyke en oneerlyke daad te zyn, de overbrenger te weezen van brieven, die waarschynlyk plannen en bevelen tot nadeel myner Natie en haare Geallieerden, de Franschen en TIP-

POE

DOR SAHEB, behelsden; maar ik verheugde my, gelegenheid te hebben, myne verknochtheid en trouwe aan het Vaderland, door de vrywillige opoffering van zoo veele voordeelen, aan den dag te leggen, en mogelyk, door deeze daad, de aanslagen der Engelschen tegen de Bezittingen der Maatschappy en haare Geallieerden te hebben verydeld of bekend gemaakt. Schoon ik toenmaals deezen dienst, benevens nog twee andere van niet minder gewigt, alleen, gelyk gezegd is, uit zuivere Vaderlandsliefde, en zonder eenige hoop op, of begeerte na belooning, verrigtte; vond ik, zedert de Revolutie, my echter hier te Lande in omstandigheden, die my verpligtten, gemelde diensten, tot staaving van een te doen verzoek, aan te haalen en bekend te maaken. Doch ik had het niet gering verdriet, te zien, dat dezelve by een zeker Collegie albier in geen de minste aanmerking kwamen, en dat men het geene, waarom ik herhaalde keeren had verzogt, aan Jongelingen, of aan Lieden gaf, die der Maatschappye nimmer van eenigen dienst waren geweest, en geene andere verdienste hadden, dan Familie, Vrienden of Voorspraak, die, gelyk ik nu heb ondervonden, hier zoo wel als in Indiën de voornaamste vereischten zyn om wel te slaagen. —— Doch, om weder myn Verhaal te hervatten; ik besloot dan, het paket brieven, dat Lord MACARTNEY my had opgedrongen, in stede van het aan den Generaal MONRO of den Engelschen Agent te bezorgen, te *Pondicherry* aan het Fransche Gouvernement af te geeven; gelyk ik ook deed, hoewel met het uiterste gevaar van myn leven; overhandigende ik hetzelve aan den Heer DE SALMIAC aldaar. Om kort te gaan, het was uit deeze brieven, dat de Fransche Generaal DE SUFFREN kennis van de voorneemens en aanslagen van het Engelsche Gouvernement te *Madras* kreeg, en in staat wierd gesteld, deszelfs ontwerpen, en voornaamelyk het plan om *Jaffanapatnam* by verrassing in te neemen, te verydelen, welks verlies niet alleen, mogelyk toen ter tyd reeds, dat van geheel *Ceilon* hadde kunnen na zich sleepen, maar den gantschen kans des Oorlogs (die gemelde Admiraal met zoo veel dapperheids en glorie tegen de Engelschen in Indiën voerde) doen verkeeren, en hem genoodzaakt, zich, vóór den Mousson, van de kust te verwyderen, en na *Mauritius* met zyne Vloot te stevenen, om aldaar te overwinteren; het welk alle onze nog overige Bezittingen in de Oost ten prooije aan den onderneemenden Vyand zou hebben gelaaten.

Na *Jaffanapatnam* volgt *Trinconomale*, of *Tricoenmalley*, het welk beteekent *de Berg van Tricoen*, naar den naam van eenen beroemden Tempel of Pagode. Deeze plaats is van de grootste aangelegenheid in Indiën; dit weeten de Engelschen maar al te wel, en is de reden, dat zy zoo halstarrig de teruggave van *Ceilon* weigerden. Het ligt omtrent 35 mylen van *Jaffanapatnam*, in de vrugtbaarste en heerlykste

Land-

Landstreek van het gantsche Eiland, en is een der schoonste Havens of Baaijen van geheel Indiën, dewyl 'er over de honderd Schepen voor alle stormen zeker kunnen liggen; zy is door hooge Bergen en sterke Forten omringd, welke den ingang, die buitendien naauw is, voor eene vyandlyke Vloot onmogelyk maaken. Doch de bezuiniging, waarover de Gouverneur Generaal MOSSEL zulk eene lange Memorie heeft geschreeven, die meestal op verkeerde voorwerpen strengelyk wordt uitgeöeffend, en der Maatschappy in 't algemeen geen penning voordeel, maar onnoemelyke schade heeft aangebragt, is mede oorzaak, dat men dezelve van de landzyde niet genoeg heeft bevestigd; van welken kant de Engelschen zich ook, in het jaar 1781, met geringe moeite van die plaats en 's Compagnies Schepen, die in de Baai waren, meester maakten; en op welke wyze de Admiraal DE SUFFREN hun dezelve, kort daarna, (op den 30 April 1782) eer zy 'er zich konden versterken, (als hebbende 'er alleenlyk 380 man gelaaten) weder ontnam.

Daar de Engelschen nu in het lang gewenscht bezit van *Trinconomale* zyn; zullen zy ongetwyffeld die plaats met geringe kosten (gering in vergelyking van het gewigtig voordeel, dat zy 'er door zullen verkrygen) onwinbaar maaken. Hunne Schepen behoeven nu niet, gelyk voorheen, na het verafgelegene *Bombay* voor den naderenden Mousson te vlugten. Zy behoeven nu niet meer te vreezen, genoodzaakt te kunnen worden, hunne Bezittingen bloot te geeven, of in gevaar van, geduurende het afzyn hunner Vloot, vermeesterd of uitgehongerd te worden. Zy kunnen nu, (voornaamelyk na den val van TIPPOE SAHEB, en als bezitters van de gantsche Kust van *Coromandel* en *Orixa*) uit hunne zekere schuilplaats in *Trinconomale*, alle de poogingen hunner Europische vyanden verydelen, die, nergens eene versterkte plaats of zekere haven hebbende, om hunne troepen ter ververschinge aan land te zetten, of het onguure Jaargetyde te laaten voorbygaan, welhaast door den stormenden Mousson verplicht zullen zyn, verre weg te vlieden, en, ware het ook dat zy eenige voordeelen hadden behaald, dezelve wederom te verliezen. — Dit is, onder veele andere, het voornaamste doelwit, dat zy door het bezit van *Ceilon* beoogd, en tot myn leedweezen bereikt hebben: want schoon zy onze Vrienden geweest zyn, en nu weder zyn, zullen zy echter altoos, gelyk voorheen, de Vyanden van onzen Handel blyven, (ten minsten in de Oost) dien zy op alle mogelyke wyzen zoeken te verhinderen en te benadeelen, waarvan ik eene menigte voorbeelden en bewyzen zou kunnen bybrengen; en het is om die reden, zoo wel als wegens hunne onbepaalde en onverzadelyke heb- en heerschzugt en hunne dwingelandy en trotschheid in de Indiën, dat ik altyd heb gewenscht en ge-

hoopt,

hoopt, dat hunne magt in die Landen, waarmede zy alles onderdrukken en verzwelgen, door de Fransche Natie, als die 'er alleen in staat toe zoude zyn, mogt worden gefnuikt en verminderd; 't welk nu, nadat zy in het bezit van *Trincomomale* zyn, naar myn oordeel, niet meer doenlyk is, ja volstrekt onmogelyk schynt.

Buiten de reeds vermelde Vestingen, hadden de Hollanders nog verscheidene andere op *Ceilon*; als daar is *Beligamme*, van eene zeer goede Baai voorzien; *Calitraauw*; alsmede *Maturé*, aan de Rivier *Melippa* gelegen; ook *Baticalo*, digt by de Rivier van dien naam, in eene ongemeen schoone en vrugtbaare Landstreek; het was daar, dat de Hollanders in 1682 het eerst voet aan land hebben gezet. Ook heeft men nog *Calitoer*, naby *Gale*. Deeze Stad ligt in 't hart der Kaneellanden, op eenen Berg, niet verre van de Rivier van *Colombo*, die daar in zee vloeit. Men kan deezen Berg niet beklimmen dan langs een eenigen weg; en de Stad, die met vyf bolwerken voorzien is, zou met weinig moeite onwinbaar kunnen gemaakt worden. Doch waartoe dienen onwinbaare Sterkten, als men 'ze niet wil verdeedigen?

Deeze zyn de Steden en Vestingen, die de oude ANGELBEEK, zonder slag of stoot, alle te gelyk aan de Engelschen heeft overgegeeven; Vestingen, die, in een min gedugten staat, en met geringer bezetting, door de Portugeezen met de grootste dapperheid verdeedigd, en niet dan na een lang en bloedig beleg, en zonder hoop van onderstand, wierden afgestaan; en om welke te verkrygen zoo veelen onzer braave Voorvaderen hun bloed en leven opofferden. —— De Commandant van *Trincomomale* alleen, de order van ANGELBEEK tot de overgave deezer Vesting niet willende gehoorzaamen, verdeedigde zich nog tot het uiterste tegen de Engelschen; doch was eindelyk verplicht, voor de overmagt te moeten zwigten. Het spyt my, dat ik den naam van deezen braaven en dapperen Bevelhebber heb vergeeten. Het ware te wenschen, dat hy Gouverneur van *Ceilon* ware geweest; wy zouden dit overheerlyk Etablissement nog bezitten. Mogelyk dat men hem niet eens dank heeft geweeten voor zyne bravoure. Het is ten minsten waarschynlyk, dat hy 'er niet voor beloond zal worden: want ik heb nooit gehoord of gezien, dat iemand, die zich by de Maatschappy verdienstelyk heeft gemaakt, onderscheidende belooning heeft ontvangen. Daarentegen moet ik ook zeggen, dat de misdaaden en onrechtvaardigheden, waaraan zoo veele van 's Compagnies Dienaaren zich schuldig maaken, zelden naar verdiensten gestraft zyn geworden. Indien men dat had gedaan, wat ware 'er van alle Gouverneurs en Opperhoofden geworden, die de Bezittingen der Maatschappy op zulk eene onverantwoordelyke wyze aan den Vyand hebben overgeleverd? —— wat van hun, die zich, op duizenderleije wyzen, ten haaren koste, en met het zweet en bloed der ongelukkige Indiaanen, binnen korten tyd

ver-

verrykt hebben? — die, door domheid, hoogmoed, eigenbelang of eerzugt, verderflyke Oorlogen verwekt, den Koophandel der Maatschappy vernietigd, en haare bloeijende Bezittingen in Lastposten hebben veranderd? Indien men alle deeze misdaaden had willen straffen, hoe gering zou het getal der geenen zyn, die vry bleeven!

(*Het Vervolg hierna.*)

ERNSTIGE OVERPEINZING IN DE EENZAAMHEID.

Wanneer men denkt *aan de grootheid van het Heelal*, dat van eene onafmeetelyke uitgestrektheid is, wier grenspaalen nergens schynen te kunnen genaderd worden: wanneer men denkt *aan de menigvuldigheid der gewrogten des Almagtigen*, die, in de eindelooze ruimte der Scheppinge, en in de gestadige voortduuring der Eeuwen, menschelykerwyze, onnoemlyk en ontelbaar zyn: wanneer men denkt *aan de kunst en schoonheid van ieder gewrogt*, 't welk, hoe naauwkeuriger men hetzelve beschouwe, hoe meer doorzoeke en ontleede, des te grooter verwondering baart: wanneer men denkt *aan het strikt en ordenlyk verband tusschen alle die gewrogten*, opklimmende, van het kleinste stofje des aardbodems af, tot aan de ontzaglyke, aan het uitspansel schitterende, of in ommetrekken van verbaazende wydte rondloopende, hemelbollen toe, welke, als zo veele noodzaaklyke en onafscheidbaare deelen van het overgroot geschapen Lichaam, een volmaakt geheel te noemen zyn; een Samenstel, waarin niets verkeerdelyk geplaatst, niets verkeerd werkende, noch waaraan iets ontbreekende, of ook iets overtolligs gevonden wordt: wanneer men denkt *aan het heerlyk doeleinde, waartoe men, op grond van redenen, kan gelooven, dat alle deeze gewrogten zyn voortgebragt, zich beweegen of bewogen worden*; tot heil en genoegen, naamlyk, van tallooze met leven en gevoel bezielde wezens; en hoe onverbeterlyk alle die voortbrengsels, van natuure, gewyzigd en geregeld schynen, om, tot onderlingen dienst, aan hunne bestemming te beäntwoorden: wanneer men denkt *aan het zedelyk regtmaatige en goede, 't welk aan dat heerlyk doeleinde, bovenal, verbonden is*, in zo veelerlei betrekkingen kunnende en behoorende uitgeöefend te worden, als 'er onderscheidene redenmagtige, of voor geluk vatbaare, schepselen, in de onbegrensde waereldruimte, hun bestaan hebben, of immer zullen bestaan; ja, tevens, kunnende en behoorende uitgeöefend te worden op zo veelerlei wyze, en door zo veelerlei middelen, als de gesteltenissen en omstandigheden dier schepselen verschillende zyn: wanneer men denkt *aan de begaafdheden van den Mensch*, bedeeld met verstand, om dat alles te kunnen opmerken, en even dus naar den geest beschonken met vermogens, om dat *zedelyk regtmaatige en goe-*

goede te kunnen betragten: wanneer men, eindelyk, denkt *aan de flegts trapswyze vordering zyner kundigheden* in het ontdekken van den aart, de eigenschappen en daadelyke strekkingen aller geschapene dingen; zowel als *aan den flegts langzaamen wasdom van zyne zedelyke gestalte*, *aan de flegts langzaame veredeling zyner deugdsoefeningen*, terwyl de ziel in eene eindelooze ontwikkeling deezer bekwaamheden, in eene eindelooze versterking deezer hebbelykheden, schynt te kunnen voortgaan: — moet men dan, door dat alles, niet, op de kragtigste wyze, overtuigd worden, eensdeels *van de gegrondheid des geloofs*, dat 'er voor den regtschapen Mensch, tot zulke verhevene inzigten en vorderingen bekwaam, na dit onvolmaakt, dit kortstondig leven, een volmaakter en bestendiger leven zyn zal; en anderdeels *van de mogelykheid*, *dat eene altoosduurende toeneeming in kennisse*, *deugd en geluk*, *het deel der gezaligde Onsterflyken zal weezen*, even gelyk de genietingen, uit deezen vollen, grondeloozen Oceaan voortvloeiende, onuitputlyk zyn? Moet men dan, bovendien, niet, op de kragtigste wyze, overtuigd worden *van de volstrekte noodzaaklykheid*, *dat men hier reeds*, *vroegtydig*, *met opregten ernst aanvange*, *met onverflaauwden yver volharde*, *in zich voor dien volmaakteren staat vatbaar*, *en dat heilryk leven waardig*, *te maaken?*

Doch wanneer men, na dit alles, zich voor den geest brengt, dat nog, buiten en behalven al het groote, al het bewonderenswaardige en heerlyke, waarop wy, in dit voorafgaande, het oog gevestigd hielden, 't welk wy de *Natuur* noemen, *de nooit begonnen Bron*, *de eeuwige Uitwerker van het gantsch Geschapendom bestaat*, in en door *welke oppermagtige Oorzaak alleen* hetzelve aanweezend is, dat tevens door *haar alvermogen* wordt onderhouden en bestuurd: terwyl het *deezen aanbiddenswaardigen Geest* behaagd heeft, ons te vervullen met de hoop, dat hy zyne gezaligde gunstelingen, aan geene zyde des grafs, eeuw uit eeuw in, niet alleen de gemeenschap zyner schepselen, maar ook *zyne gemeenschap*, zal doen smaaken; niet alleen met het beeld der Scheppinge, maar ook met *zyn beeld*, verzadigen zal: — wie wordt dan niet gedrongen, om uit te roepen: *ô Koning der Waereld!* ik verlies my in de overweeging, ik bezwyk onder het besef, van alle deeze waarachtige dingen! Zal de nietige sterveling, zulk een stipje slegts in vergelyking van deezen Aardbol, als deeze Aardbol slegts een stipje is in vergelyking van ons Planeetgestel, als ons Planeet-gestel slegts een stipje is in vergelyking van het onverbeeldelyk groot Heelal, en als het groot Heelal slegts een stipje is in vergelyking *van U*, *den oneindigen God*; — zal deeze nietige sterveling, alleen uit hoofde *van zyne redelyke en voor de onsterflykheid geschikte ziele*, wanneer hy opregt en volstandig zyne poogingen aanwendt, om U te gehoorzaamen, uwen wille te agtervolgen, aan uwe eindoogmerken te beantwoorden, eens met zulk een lot verwaardigd worden?

den? Hoe kostelyk, *boven alle stoffelyke dingen*, moet dan in uw oog *de ziel*, *de reine deugdbeminnende en geregtigheid najaagende ziel*, *des Menschen* zyn! Hoe hoog, *boven dat alles*, behoorde dan ieder Mensch zynen geest te verheffen, met een reikhalzend uitzien naar de eeuwige woningen, naar de Leidstar zyns wegs, naar uwe Goddelykheid! Ja, van welk een, boven alles, gewigtig aanbelang behoorde hy dan *zyne ziel en haare volmaaking* te schatten! En nog eens, wie kan hierby zo koel, zo ongevoelig blyven, dat niet de sterkste zugt in hem opryze: ach my! verdoold en gebrekkelyk schepsel, dat ik toch eens *met myne ziel* het licht voor de duisternis, de waarheid voor het bedrog, en het wezenlyke goed voor de ydelheid omhelsde! dat ik toch eens den zondigen mensch geheellyk in my te onder gebragt hadde; het beuzelachtige en verderflyke deezer Waereld geheellyk afgestorven, en volkomen herschapen ware in een' nieuw' Mensch, alleszins toegerust, om *in heiligheid en geregtigheid te leeven*; ten vollen aangedaan, om myn hoogst vermaak, myn bestendig genoegen, *in weldoen*, *tot Gods verheerlyking*, te vinden! dat ik nu, noch immer weder myner gebreken, myner onwaardige lusten, of der verdorvene Waereld; leefde; maar altyd *U*, *den Eeuwigen*, *den Heiligen en Volzaligen*, in wiens gemeenschap wy, eeniglyk door ons uwer Deugden gelykvormig te maaken, kunnen deelen; en *Jezus*, *den Verlosser des Menschdoms*, die ons uwer, als in uw goddelyk Aanschyn, heeft leeren kennen, ons het volmaaktste voorbeeld, ter navolging, heeft nagelaaten, en, vóór ons, uw Ryk van glorie, van onafgebroken en steeds toeneemend heil, is ingegaan! ô Wel my! indien ik dus reeds den goeden stryd gestreden, mynen loop voleindigd, en het geloof behouden hadde! indien ik dus reeds, met den laatsten adem op myne lippen, en met het vol vertrouwen van uwen *Zoon* aan het kruis, mogt uitboezemen: „ *Vader*, in uwe handen beveel ik mynen geest!"

Liefderyke, *barmhartige Vader*, alle Menschen, van U ook *met eene redelyke ziel begaafd*, die ook staroogen op uw heil, ook dorsten na een onverganglyk goed, — alle Menschen zyn *uwe Kinders*, zyn *myne Broeders*; wy staan, onderling, in de naauwste betrekkingen; wy zyn elkanderen alle gedienstigheden schuldig: — hen allen beveel ik aan uwe tederste gunst, bystand en bescherming! Gy wilt niet dat iemand deezer verloren gaa; maar dat zy allen, door eenen deugden hemels-gezinden wandel, tot in eeuwigheid gelukkig worden. — Mogten deeze groote en geduchte, doch tevens heuglyke, dingen, op elk gelegen oogenblik, onze gedagten vervullen, om ons af te trekken van het kwaade, en op te leiden tot het goede! En Gy ook, *aller hulp en toeverlaat*, volbreng. Gy daartoe in een ieder onzer het willen en het werken naar uwe wysheid en welbehagen!

J. D.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS OVER ORTHODOXIE EN HETERODOXIE.

Misschien zyn 'er weinige woorden, die zulk eene aanmerklyke rol, in de Geschiedenis der Kristlyke Kerke, gespeeld hebben, zulk een geducht gezag hebben geöefend, zoo veel menschenbloed hebben doen vergieten, en zoo veele vervolgingen en verdeeldheden hebben veroorzaakt, als die van *orthodox* en *heterodox*; en misschien zyn 'er geene, die nogthans, over het geheel, minder verstaan worden, en wier betekenis meer onbepaald en willekeurig is, dan juist deze. —— JOHANNES HUSS heeft den brandstapel moeten beklimmen, en als Martelaar zyn leven gelaaten. En waarom? Om dat hy *heterodox* was. En hoe veele duizenden hebben, met hem, het zelfde lot ondergaan! Hoe veele duizenden zyn vervolgd, in den ban gedaan, in de gevangenis geworpen, levend verbrand, of op eenige andere wyze van kant geholpen, alleenlyk om dat zy, in hunne gevoelens omtrent den Godsdienst, *heterodox* waren, en deze hunne gevoelens — zal ik zeggen onvoorzichtiglyk, of uit edele waarheidliefde? — lieten blyken! Welk een verschriklyk woord is dus 't woord *heterodox!* Het is van ouds af de banblixem der *Inquisitie* geweest; en nog heeft het zyn gezag niet geheel verloren; nog is de naam van *heterodox* soms genoeg, om iemand te brandmerken als eenen Ketter, waarvoor men zich moet wachten, en hem van 't vertrouwen van zeer veelen te berooven; en misschien is het alleen aan de grootere onverschilligheid in den Godsdienst, of aan de menschenvrees en 't eigenbelang toe te schryven, dat 'er niet nog veelen het slagtoffer van worden.

Maar, vraag ik, wat is dan nu eigenlyk *orthodox*, wat *heterodox?* — *Orthodox*, andwoordt men gewoonlyk, is datgeene, wat met de leer onzer Kerk overeen-

ſtemt; *heterodox*, wat daarmede ſtrydig is. — Dus is dan de betekenis dezer woorden geheel willekeurig en onbepaald; dus is, in de eene Kerk, *heterodox*, wat, in eene andere, *orthodox* is; dus hangt de geheele kracht van dit woord af van de onderſcheidene inzichten der Menſchen, en van datgeene, wat de verſchillende leden van byzondere Kerkgenootſchappen voor waarheid houden; — dus, eindelyk, is de betekenis dezer woorden ook zeer wankelbaar; en hetgeen weleer *orthodox* was, kan nu *heterodox* zyn; en wat nu *heterodox* is, kan misſchien over vyftig of honderd jaaren *orthodox* wezen. Galilæus galilæi was *heterodox*, om dat hy het *Copernicaanſche* ſtelſel, aangaande den loop der hemelſche ligchaamen, verdeedigde en nog meer bevestigde; en de arme man moest, om niet, als een Ketter, geſtraft te worden, nog in zyn zeventigſte jaar, de gemelde leer, dat de Zon zich in 't middenpunt van ons Zonneſtelſel bevindt, en de Aarde zich om haar heen beweegt, tegen zyne overtuiging aan, herroepen, en, op zyne kniën, afzweeren. En hedendaags zou men iemand beſpotten en uitlachen, die anders leerde, en vindt daarin niets ſtrydigs meer met de leere der H. Schrift. En wie verzekert ons, dat niet menig eene leer, die, thans nog, van veelen, voor ſtrydig met de leer des Bybels wordt gehouden, over eene eeuw, algemeen voor *orthodox* zal worden aangenomen? Hetgeen niet *altyd orthodox* of *heterodox* is geweest, maar het eerst naderhand door de uitſpraak of de verklaring van Synodes is geworden, kan ook even zoo goed weder ophouden het te zyn; en wie, die met de Geſchiedenis der Kristlyke Kerke eenigzins bekend is, kan zelfs aan de waarſchynlykheid daarvan twyfelen?"

Ik vraag dus wederom: wat is dan nu eigenlyk *orthodox*; wat *heterodox*? Is johannes huss, is galilæus galilæi, zyn alle die Kristenen, die door de onkristlyke *Inquiſitie* vervolgd en ter dood gebragt zyn, daadlyk *heterodox* geweest? *Toen* zeide men *Ja*, en *nu* zeggen wy *Neen*; dus beweeren wy, dat datgeene, wat men toen voor *orthodox* en *heterodox* hield, eigenlyk *niet orthodox* en *heterodox* was. — En zoo is het nog, ten aanzien van de onderſcheidene Kerkgenootſchappen. Is iemand *orthodox* of *heterodox*; hy is dit alleenlyk relatief *zyn* Kerkgenootſchap, en niet met betrekking op de overigen. Want ſchoon hy al van de leer der overige

Kerk-

Kerkgenootschappen verschilt, zo zal toch geen van derzelver leden hem voor *heterodox* houden, wanneer hy slechts met de leer van *zyn* Kerkgenootschap overeenstemt. Van hier de onderscheidene benamingen van *orthodox Gereformeerd*, *orthodox Luthersch*, *orthodox Roomsch*, enz. — Dan, juist hierdoor heb ik my den weg gebaand tot hetgeen ik nader wilde bepaalen. Zou men, naamlyk, hieromtrent niet tot eene meer vaste bepaling kunnen komen? Of liever, zou men aan de woorden *orthodox* en *heterodox*, die gewoonlyk van zoo weinigen verstaan en zoo willekeurig gebruikt worden, en wier betekenis zoo wankelbaar is, niet een meer duidelyk denkbeeld behooren te hechten, om in te zien, hoe weinig zy, tot een beslissend oordeel over onze broeders, kunnen gebezigd worden? En zou ook dit niet iets kunnen toebrengen aan de bevordering van meerdere verdraagzaamheid onder de Kristenen van verschillende geloofspartyen? — Dit, ten minsten, is myn hartlyke wensch; en met geen ander oogmerk is het, dat ik thans 't denkbeeld van *Orthodoxie* en *Heterodoxie* iets meer zal poogen uit elkander te zetten, en hieromtrent eenige grondwaarheden (*axiomata*), als stoffe tot verder nadenken, zal voorstellen.

Vooraf, echter, moet ik nog aanmerken, dat 'er eigenlyk eene tweederlei *Orthodoxie* en *Heterodoxie* is; naamlyk: eene *Wysgerige* of *Logicaale*, en eene *Kerklyke*. Dit onderscheid is van belang, en moet, wanneer men een duidelyk en juist denkbeeld van de zaak wil verkrygen, vooral niet uit het oog verloren worden. De eerste is de grondslag van de laatste. Ziet hier dus van beiden eenige *axiomata*.

Vooreerst van de *Orthodoxie* en *Heterodoxie* in eenen LOGICAALEN zin.

De *waarheid* alleen is *orthodox*. Alle *dwaling* is *heterodox*.

Maar nu berust de *waarheid* even zoo min, als de *dwaling*, by *enkelde* menschen; zoo dat zy by den eenen *geheel*, by den anderen *in 't geheel niet*, zou gevonden worden.

Geen mensch — al ware hy ook de Paus te Rome, de Mufti te Constantinopel, of de groote Lama te Tibet — is *geheel zonder dwaling*. En *geen mensch* — al ware hy zelfs de allergrootste en meest verdoemde Ketter — is *geheel zonder waarheid*.

De *kennis* en 't *geloof* van elk mensch is dus een *mengsel* van waarheid en van dwaling. *Elk mensch*, dien Gods aardbodem draagt, is derhalven *gedeeltelyk* orthodox, *gedeeltelyk* heterodox. In *zoo verre* zyne kennis met de waarheid overeenkomt, in *zoo verre* is hy *orthodox;* en in *zoo verre* hy dwaalt, in *zoo verre* is hy *heterodox*. Zelfs de Paus, de Mufti, de groote Lama; *zoo verre zy dwaalen*, zyn zy *heterodox*. Zelfs SPINOZA, BAYLE, VOLTAIRE, VOLNEY, PAINE, en alle Ketters en Aartsketters; *zoo verre zy de waarheid erkennen*, zyn zy *orthodox*.

Het *onderscheid* tusschen *orthodox* en *heterodox* is dus niet *absolute* (volstrektlyk), maar slechts *relative* (betreklyk) tusschen meer en minder. De menschen kunnen derhalven ook niet verdeeld worden in *twee partyen*, waarvan de eene *orthodox* en de andere *heterodox* is; maar zy maaken ééne aaneengeschakelde rei uit, in welke de overgang van den eenen trap tot den anderen onmerkbaar is.

De maatstaf is dus deze: niet, wie *niets* dan waarheid en *volstrekt geene* dwaling, maar, wie *meer* waarheid dan dwaling heeft, heet *orthodox;* en zoo ook niet, wie *enkel* dwaling en *in het geheel geene* waarheid, maar, wie *meer* dwaling dan waarheid heeft, heet *heterodox*. By wien waarheid en dwaling *in evenwicht* staan, dat is, wie even zoo veel waarheid als dwaling, en zoo veel dwaling als waarheid heeft, dien kan men rekenen waartoe men wil. — Uit kristlyke liefde zou ik hem tot de eersten rekenen.

De hoogste trap van Orthodoxie is *onfeilbaarheid*. *Geen mensch*, echter, is onfeilbaar. Zoo weinig enkele menschen onfeilbaar zyn, zoo weinig kan het ook *een genootschap* van menschen zyn, welk uit enkele menschen bestaat; want uit veele onvolmaaktheden ontstaat geene volmaaktheid. — Het hoogste, dus, wat men hier kan aanneemen, is de *hoogste waarschynlykheid*, dat diegeenen, die zich opzetlyk op eene wetenschap hebben toegelegd, meer kennis daarvan hebben dan anderen, en by gevolg ook eer daarover kunnen beslissen.

Uit deze *Orthodoxie* en *Heterodoxie*, in eenen *Logicaalen* zin, is ook eene KERKLYKE ontstaan.

Eene en dezelfde stelling wordt van de eene geloofsparty voor *orthodox*, van de andere voor *heterodox* verklaard. Deze *stelling*, nu, is of *waar*, of *valsch*. Is zy

zy *waar*, dan verklaart de tweede party eene *waarheid* voor *dwaling*. Is zy *valsch*, dan verklaart de eerste party eene *dwaling* voor *waarheid*. By gevolg komt het, by de *Kerklyke Orthodoxie* en *Heterodoxie*, niet op waarheid en dwaling zelve, maar daarop aan, wat de leden eener party, of diegeenen onder hun, die het meeste gezag hebben, voor waarheid en dwaling verklaaren.

Wie dit toestemt, die zoekt de waarheid of by *éène* party, of by *alle* partyen, of by *geene*. Wie de waarheid in *éène* party zoekt, die gelooft dat alle waarheid, die de mensch nodig heeft te weeten, van deze party, of van haare stichters, reeds erkend zy geworden. Wie de waarheid in *meerdere* partyen te gelyk, of in *alle* zoekt, die houdt het voor waarschynlyk, dat zy by geene party alleen berust, maar elke 'er iets van heeft, en dat zich eerst uit alle te gelyk een bestaanbaar stelsel zou laaten ontwerpen. Wie de waarheid in *geene* party zoekt, die houdt 't voor mogelyk, dat menig eene nuttige waarheid tot dusverre nog van geene party gevonden zy, en zoekt dus zyne ziel geheel onbevooroordeeld en open te bewaaren, om deze waarheid, zy kome dan van wien zy kome, aan te neemen.

Deze laatste, de vrye onderzoeker der waarheid, wordt van de Partygelovigen van *onverschilligheid* jegens de waarheid, of, met een kunstterm, van *Indifferentismus*, beschuldigd. Wie echter de waarheid in geene party zoekt, die zoekt haar *overal*; maar wie ze *overal* zoekt, en ze aanneemt wáár hy ze vindt, die is *niet* onverschillig jegens de waarheid, by gevolg *geen* Indifferentist.

Uit deze algemeene grondstellingen laaten zich nu eenige PRACTICAALE *aanmerkingen* afleiden, als gevolgen van het hier boven gezegde, en dienstig ter bestuuring van ons gedrag in dezen.

De waarheid is *geene* party, by uitsluiting, *alleen eigen*; zy is onder *alle* partyen verdeeld. Geene party — want dit is onmogelyk — is geheel zonder alle waarheid; maar ook geene party — want dit is even zoo onmogelyk — heeft alle waarheid. — Het onderscheid is hier slechts tusschen *meer* en *minder*.

Wie dit loochent, die snydt zich zelven den weg af, om vreemde waarheid te leeren kennen en van anderen aan te neemen. — Dit had vooral in vorige tyden plaats, toen de sektengeest, en de geest van weerlegging (*Po-*

lémisk), algemeen heerschte. By die party, waartoe men behoorde, was alles goed; by elke andere, alles verkeerd. Men was blind voor 't goede, dat vreemde partyen hadden; men was 'er met vooroordeel tegen ingenomen, en wilde niets, wat van anderen kwam, aanneemen, al was het ook nog zoo goed. De Protestant wilde volstrektlyk den nieuwen Almanak niet aanneemen, schoon hy hem in zyn hart beter keurde, alleenlyk om dat een Paus hem had verbeterd; en de Lutheraan wilde zich de algemeene Biecht niet laaten welgevallen, alleenlyk om dat dit een Gereformeerd gebruik was. — Hoe veelen zyn 'er nog, die door dezen geest bezield worden!

Elke party, intusschen, behoorde in te zien, dat het eenen vreemden veel gemaklyker is, haare gebreken te erkennen, om dat hy door geen vooroordeel der opvoeding verhinderd wordt, 't gebrek voor een gebrek te houden. Maar daarentegen behoorde ook de vreemde weder te bedenken, dat hy, alleen uit ongewoonte, zeer ligtlyk 't goede, by anderen, kan over het hoofd zien.

Ondersteld zelfs, dat iemand, zonder partydigheid of vooroordeel, alleen door verstandig nadenken, overtuigd zy, tot die party te behooren, die, onder alle andere, de meeste waarheid hebbe: kan dan de bezitter van eene kleine verzameling van Naturalien niet eene kostbaarheid hebben, die zelfs aan 't grootste Kabinet in Europa ontbreekt? Ik wil zeggen, kan niet eene party, van welke anders weinig te leeren is, daarom toch een voorrecht hebben, welk der beste en rykste aan voorrechten nog ontbreekt?

Wat hebben wy dus te doen, en hoedanig ons, als verstandige Kristenen, te gedraagen? — Bescheiden te zyn in ons oordeel over ons zelven, bescheiden in ons oordeel over anderen; het goede in onze eigen party te erkennen, maar ook 't goede by andere niet te verachten; niemand wegens zyne denkwys te veroordeelen; het geloof van een ieder te eerbiedigen; de waarheid overal te zoeken, en van iedereen, al ware het ook van eenen Ketter, aan te neemen; alles te onderzoeken, en het goede te behouden; by ons onderzoek niet de uitspraak van Synodes alleen te laaten beslissen; en dáár, waar de Rede te kort schiet, ons enkel te houden aan 't eenvoudig en duidelyk onderwys van JESUS.

Wanneer zulke grondbeginselen eerst algemeen aangeno-

nomen worden, dan is de grond gelegd, dat alle waarheid en al het goede, welk nu nog hier en daar verborgen, en onder enkele partyen verstrooid is, het algemeene goed en eigendom van alle menschen kan worden; dan zal een ieder de waarheid achten, waar hy ze vindt, en aanneemen, van wien zy komt; dan zal men in elke party de braaven en verdienstlyken onder alle partyen hoogachten.

.... M.

EEN SPECIFIEK MIDDEL TER VOORKOMING EN GENEZING DER ROODVONK OF SCHARLAKENKOORTS, ONLANGS GEMEEN GEMAAKT DOOR DEN HEER SAMUEL HAHNEMANN.

In het voorleden jaar zag ik in verschillende Duitsche Journalen, dat de Heer S. HAHNEMANN, een Man, door zyne Schriften, vooral over de Venerische Ziekte, zo wel in ons Vaderland, als in Duitschland, beroemd geworden, aankondigde, een specifiek Middel uitgevonden te hebben, waardoor hy de Roodvonk konde voorkomen. Dit Middel bood hy by Inschryving ter gemeenmaking aan, en zond het den Intekenaren vervolgens ter beproeving. Hoewel ik niet veel met geheime en specifieke Middelen, en over het algemeen weinig met de aan ons zo overbodig aangeprezene nieuwe Duitsche Geneesmiddelen, op hebbe; was ik echter nieuwsgierig, te weeten, waarin dit Middel bestaan zoude; vooral, daar ik uit zyne Schriften zeer wel wist, dat hy doorgaands krachtige en buitengewone middelen in zyne practyk bezigt, en hy dus de regte man was, om ons nieuwe en krachtige geneesmiddelen te leeren kennen. Weldra, echter, vernam ik uit de *Med. Chir. Zeitung* van HARTENKEIL, dat dit Middel in vier gevallen niet aan de verwachting had beantwoord. Kort hierop ontving ik het gemeen gemaakte stuk zelve, onder den titel, *Heilung und verhütung des Scharlachfiebers von* S. HAHNEMANN, Gotha 1801.

Daar nu de Scharlakenkoorts in ons Land een zeer gewone en gevaarlyke Ziekte uitmaakt, en het Middel ter voorkoming dezer Ziekte, zo het my voorkoomt, ten minsten geen nadeel kan aanbrengen; oordeel ik het

nuttig, mynen Landgenoten hetzelve ter beproeving aan te bieden. Ik zal het, zo dra ik daartoe gelegenheid hebbe, zelve met alle naauwkeurigheid beproeven, en den uitslag der proeven mededelen. Mag ik u, myne Amptgenoten, verzoeken, dit insgelyks bedaard en zonder vooroordeel te doen; immers, wanneer dit Middel mislukt, zal 'er voor u niets verloren zyn; gelukt het, in tegendeel, dan zouden wy duizenden voor de Maatschappy nuttige Leden daardoor kunnen behouden.

Dat den Heer HAHNEMANN in de gedagten kwam, om het door hem aangeprezen Middel ter voorkoming dezer Ziekte te beproeven, zal niemand bevreemden, die met de gevoelens van dien Man, over den aart en de werking der Geneesmiddelen op de Ziekten, eenigzins bekend is (*). Immers is hy van gedagten, dat men als een algemeen beginzel, waaruit men de krachten van een geneesmiddel in eene zekere ziekte kan ontdekken, moet aannemen, dat het middel dezelfde uitwerking en toevallen moet veroorzaken, welke de te genezene ziekte heeft; dewyl de nawerking juist de tegenovergestelde toevallen der ziekte, dat is gezondheid, zal te weeg brengen. Het is hier de plaats niet, dit gevoelen te ontwikkelen of te wederleggen. Genoeg, dat de Heer HAHNEMANN daardoor op het denkbeeld kwam, om een Middel te vinden, 't welk nagenoeg de toevallen der Scharlakenkoorts te weeg bragt, ten einde dit ter voorkoming dezer Ziekte te beproeven. Hy merkte op, dat de eerste en voornaamste toevallen dezer Ziekte de volgende waren: *drukkende pyn in den onderbuik; een prikkelende jeuking van den buik en het hoofd; huiverigheid van het hoofd en de armen; lamagtige styfheid der gewrigten;* daarna, *onrustige slaap, met schrikverwekkende dromen, en zweet over het lichaam, het hoofd uitgezonderd;* daarop, *drukkende hoofdpyn; duisterheid des gezichts; slymagtige tong; kwyling; zwelling der onderkaaksklieren; stekende pyn in de keel; geen dorst; kleine, snelle pols; korte, benaauwde ademhaling; ingetrokken en bleek aangezicht, 't welk heet op het gevoel is, offschoon de Lyder over koude in het wezen en op het hoofd klaagt; een voorover gekromde zitting in het bed, om de steken in den*

(*) Zie HUFELAND'S *Journal*, T. II. p. 391 seqq.

buik te vermyden, welke by het agterover buigen ondraaglyk zyn; bevreesdheid; stilzwygendheid; matte, strakke, wyd opengesperde oogen; een ingevallen wezen. Deze toevallen overwegende, vond hy geen geneesmiddel, het welk meer gelyke toevallen met de Roodvonk veroorzaakte, dan de *Belladonna*. In de eerste directe werking veroorzaakt zy *stille, neergeslagene vreesagtigheid; matte, strakke oogen, met bovenmatig opengesperde ooglêden; verduistering van het gezicht; koude en bleekheid des aangezichts; geen dorst; zeer kleine en snelle pols; lamagtige onbeweeglykheid der ledematen; verhinderde slikking, met pyn van de Parotis; drukkende hoofdpyn; zamenknypende buikpynen, welke niet dan door eene gekromde houding des lichaams lydelyk worden; huiverigheid van zommige, met uitsluiting van andere deelen des lichaams.*

De Heer HAHNEMANN vermoedde, dat hy dus door de *Belladonna* deze toevallen kunnende wegnemen, ook daardoor de latere werkingen der ziekte, de *synochus* met roosagtige huidvlakken, slaapzugt, de hette en opzwelling van het aangezicht, enz. zoude kunnen voorkomen. Hy merkte, dat een Kind, het welk wegens een andere ziekte *Belladonna* gebruikte, de Roodvonk niet kreeg; en hy vond, dat eene reeds begonnene ziekte daardoor aanstonds gestuit wierd. Hy herhaalde dus zyne proeven, gedurende eene epidemie van deze ziekte, by veelen; en hy vond, dat allen, die dit Middel gebruikten, daarvan bevryd bleven.

De bereiding van het Middel geschiedt op de volgende wyze. Men neemt een handvol versche bladen van de in het wild groejende *Belladonna* (*Atropa Belladonna, L.*) op dien tyd, wanneer de bloemen nog niet open zyn: men stampt die tot een pap in een mortier, en drukt het sap 'er door een linnen doek uit; men giet dit vogt zeer dunnetjes op porceleine schotels, en plaatst het op een droge tochtlucht, wanneer het in weinige uren zal gedroogd zyn; men roert het vervolgens zolang met een spatel om, tot dat het, volkomen droog zynde, tot poejer kan gemaakt worden, het welk men in een droge gewarmde stopfles doet. Van dit poejer lost men 1 grein in een mortiertje met 100 droppen gemeen gedestilleerd water op, schudt deze troebele oplossing ter deeg om in een flesje, 't welk een once vogt bevat, en spoelt het mortiertje en den

D 5 stam-

ſtamper af met 300 droppen zwakken wyngeest (beſtaande uit vyf deelen water en een deel overgehaalden wyngeest ;) men voegt dit by de eerſte oplosſing, en verenigt dit door ſchudden wel met elkander. Men tekent dit glas : *ſterke oplosſing van Belladonna.* Hiervan wordt een droppel met 300 droppen zwakken wyngeest door ſchudden vermengd, en getekend : *middelmatig ſterke oplosſing van Belladonna.* Van dit twede mengzel nu wordt wederom een droppel met 200 droppen zwakken wyngeest verenigd, en getekend: *zwakke oplosſing van Belladonna.* Deze zwakke oplosſing van *Belladonna* bevat in elken droppel $\frac{1}{24000000}$, een vierentwintig millioen deel van een grein van het verdikte Belladonnaſap. Ter voorbehoeding der Scharlakenkoorts geeft men aan kinderen beneden het jaar 1 droppel; aan een jarig kind 2 droppen, aan een 2 jarig kind 3 droppen, aan een 4 jarig van 5 tot 6 droppen, aan een 5 jarig van 6 tot 7 droppen, aan een 6 jarig 7 tot 8, een 7 jarig 9 tot 10, een 8 jarig 11 tot 13, een 9 jarig 14 tot 16; vermeerderende alle jaar met 2 droppen, tot aan het 20ſte (van het 20ſte tot het 30ſte jaar niet boven de 40 droppen.) Men herhaalt deze gift alle 72 uren eenmaal, en roert de droppen, gedurende een minut, met het een of ander vogt, met een theelepel. Men gebruikt dit, zo lang de beſmetting duurt, en nog vier of vyf weeken naderhand. Wanneer de beſmetting zeer ſterk is, doet men voorzichtig, om, wanneer de kinderen het wel verdragen, de twede gift 24 uren na de eerſte te geven, de derde 36 uren na de twede, en de vierde 48 uren na de derde, en dan vervolgens eerst alle 72 uren elke gift toe te dienen. Dit Middel ſtoort de gezondheid der kinderen geheel niet, en zy moeten zich by hunnen gewonen leefregel en voedzel houden. Men moet alleen zuur en zuuragtige vrugten myden, welke de krachten van dit Middel te veel zouden verſterken. Byaldien 'er desniettegenſtaande eenig ongemak van het gebruik der *Belladonna* mogte ontſtaan, kan men dit gemaklyk door zeer kleine giften *opium* wegnemen. Zomtyds, echter, moet men de *Belladonna* meer dan alle 72 uren geven. By een meisje, het welk aan eene ſterke beſmetting was blootgeſteld, kwamen alle toevallen der ziekte onder het gebruik van dit Middel, doordien het zich aan de hand ſterk gekwetst had; nadat zy twee drop-

pen

pen van de zwakke oploſſing van *Belladonna* gebruikt had, verdwenen daardoor alle de toevallen. Wanneer de kinderen zwak en vreesagtig van aart zyn, dient men de gift daarvan ook te verſterken. Eindelyk moet men wel in acht nemen, dat de oploſſing wel met het vogt, waarmede die ingenomen wordt, verbonden zy; dewyl de goede uitwerking daarvan zeer veel afhangt. —— Dusverre van de voorbehoeding dezer Ziekte.

De Heer HAHNEMANN deelt in dit ſtukje niet minder nieuwe en van de gewone behandeling afwykende denkbeelden mede, omtrent de geneeswyze der Ziekte, wanneer die alreeds aanwezig is.

Wanneer de Geneesheer geroepen wordt, terwyl alle voorboden van Roodvonk reeds daar zyn, als *duizeligheid*, *ſtyfheid der ledematen*, *rilligheid*, enz. kan hy de verdere gevolgen der Ziekte nog voorkomen, door alle drie uren de bovengemelde gift toe te dienen, tot zo lange alle de tekenen der Ziekte verdwenen zyn; wanneer hy verder om de 72 uren daarmede, ter verdere afwering der beſmetting, laat aanhouden. HAHNEMANN kwam de Ziekte zelfs nog voor, toen 'er reeds koortzige hette en zwelling der *Parotis* plaats had: hy zoude dit echter niet aanraden, wanneer 'er zich reeds roodheid op de huid vertoonde. Dit Middel zal ook de gevolgen der Ziekte, als opgezetheid van het wezen, enz. wegnemen. Intusſchen zal het niet helpen, in gevalle 'er eene ſterke neiging tot verzwering overblyft; wanneer het extract van de *matricaria chamomilla* eene ſpecifieke werking doet. Men neemt daarvan 1 grein, ontbindt dit in 500 droppen water; hiervan wordt wederom 1 droppel in 500 deelen zwakken wyngeest ontbonden, zodat 1 droppel van dit vogt $\frac{1}{250000}$ deel van een grein van het extract bevat. Twee droppen zullen dagelyks, met een weinig vogt gemengd, voor een kind van 10 jaren genoegzaam zyn. Wanneer de Roodvonk volkomen gevormd is, merkte hy, dat 'er twee verſchillende zamenlopen van toevallen konden plaats hebben. De eerſte beſtond in *brandende hette*, *onrust*, *met braken*, *buikloop en ſtuipen*. In dit geval bezigde hy *opium*, het welk hy of uiterlyk of innerlyk aanwendde. Uiterlyk nam hy een ſtukje papier van een heelen of halven duim in het vierkant, doopte dit in zyne ſterke tinctuur van opium, en

en leidde dit op de maag der kinderen, tot dat het gedroogd was. Deze tinctuur bestaat uit een deel fyn gewreven *opium* en 20 deelen wyngeest, waarin dit op eene koele plaats gedurende een week getrokken en opgelost is, zomtyds het een weinig omschuddende. Tot inwendig gebruik laat hy een droppel van deze tinctuur met 500 droppen verdunden wyngeest mengen, en van dit mengzel wederom 1 droppel met 500 droppen zeer verdunden wyngeest zamenmengen: van deze verdunde tinctuur, welke in ieder droppel een vyf millioen deel van 1 grein opium bevat, gaf hy 2 droppen, ter wegneming van deze toevallen, aan een tienjarig kind. By kleindere kinderen mengde hy 1 droppel met 10 theelepels water, en gaf, naar mate van den ouderdom, een, twee of meer theelepels. Het was niet nodig, deze giften meer dan om de 4 of 8 uren te herhalen, zomtyds maar om de 24 uren, ja zelfs by wylen maar eens of twee malen gedurende deze koorts.

De twede toestand der Ziekte, welke eene byzondere behandeling vorderde, bestond hierin, dat *de koorts tegen den avond verhefte*, *met slapeloosheid*, *gebrek aan eetlust*, *walging*, *verdrietigheid*, *stenen*. In dit geval is de *opium* nadelig, en deze toevallen werden binnen weinig tyds door de *Ipecacuanha* weggenomen. Hy gaf ten dien einde, naar mate van den ouderdom des kinds, van ½ tot $\frac{1}{10}$ van een grein fyn poejer van *Ipecacuanha*; of hy gaf van een tinctuur, gemaakt van 1 deel *Ipecac.* met 20 deelen wyngeest, zeven dagen op eene koele plaats getrokken, waarvan 1 droppel met 100 droppen verdunden wyngeest gemengd was, en nu wederom een droppel met vogt verdund wierd, aan een klein kind; aan een grooter gaf hy 10 droppen. — Deze beide middelen vond hy in alle gevallen van Roodvonk toereikende, en hy had geene andere middelen in deze Ziekte nodig.

In hoe verre nu deze geneeswyze door de ondervinding zal bevestigd worden, zullen verdere proeven weldra leren; en ik twyfel geenzins, of wy zullen daaromtrent spoedig de berigten uit Duitschland kunnen mededelen.

BERICHT, AANGAANDE HET HEILZAAM GEBRUIK VAN HET SPAANSCH GROEN, IN INGEWORTELDE VENERISCHE ZIEKTEN.

Door Dr. ZSCHÖRN.

(Overgenomen uit HUFELAND's *Journal der Practischen Heilkunde*, XII Band, 3 Stuk, p. 179.)

Een beroemd Geneesheer, in onze nabuurschap, maakt, zedert veele jaaren, met veel voorspoed, gebruik van *Spaansch Groen*, in verouderde Venerische Kwaalen; zelfs in zulke gevallen, in welke de Kwikmiddelen werkeloos bevonden worden. Door dat voorbeeld aangemoedigd, stelde ik onlangs dit middel in het werk, by een Lyder, die geweldig leed door verouderde Venerische Zweeren en door hevige pynen in het gebeente, welke gewoonlyk by nacht onverdraagelyk waren. Te vergeefs had ik hier tegen, maanden lang, gebruik gemaakt, eerst van den *Mercurius solubilis*, en naderhand van den *Sublimaat:* waarom ik hem vervolgens, 's morgens en 's avonds, een grein gezuiverd *Spaansch Groen* liet gebruiken, met een afkooksel van Graswortel en *Dulcamara*. Een aanhoudend gebruik van deeze middelen bewerkte, reeds na verloop van drie weeken, de volkomene geneezing des Lyders.

VOORSTEL, WEGENS DE MIDDELEN, OM DEN VISCH TE VERMENIGVULDIGEN. Volgens C. NOUEL, Lid van het Instituut van *Instruth*, te *Rouaan*.

Den Schryveren van de *Vaderl. Letteroefeningen*.

Medeburgers!

„Misschien valt 'er voor den Vaderlande nut te trekken uit het volgend Stuk; en zo niet, zal het, als eene bespiegeling tot de Visschen behoorende, met genoegen geleezen worden. Althans ik bied het Ul. ter plaatzinge aan," enz.

Staa

Staa my toe, uwe aandagt op te roepen, om te hooren na de voordeelen, welke *Frankryk* zou kunnen trekken, door de vermenigvuldiging van Visch aan te moedigen; een tak, ter algemeene welvaard strekkende, al te zeer verwaarloosd, ondanks de Proefneemingen onzer Nabuuren, en derzelver voordeeligen uitslag. Het is een ongeöpende myn, der bewerking van volksvlyt aangebooden. Welke voortbrengzels mogen wy niet verwagten, indien onze Vaderlandlievende poogingen, derwaards heen gewend, ten doel hadden, de eigenaartige voortbrengzels onzer Rivieren te vermenigvuldigen, en zo veele meiren en andere wateren, door lang verzuim nutloos geworden, weder te bevolken!

Twee wegen zou men, ter bereiking van dit einde, gereedlyk kunnen inslaan. De eerste is gelegen, in uit de Meiren na de Rivieren, en uit de Rivieren na de Meiren, Visschen, in een derzelven alleen gevonden, over te brengen; — de tweede, in versch water, als 't ware ongewoelig, en door middel van kunstvyvers, over te planten Visschen uit zout water; de voorkeuze geevende aan die soorten, welke, uit hoofde van derzelver leevenswyze, voor deeze standsverwisseling het geschiktst schynen.

Reeds hebben wy voorbeelden gezien van Visch, uit de eene Rivier in de andere, of uit een Rivier in een Meir gebragt, en omgekeerd. Dit heeft men, met vrugt, gedaan, in *Duitschland*, met den *Elft*, waarmede men vyvers, en stilstaande, doch zuivere wateren, bevolkt heeft, daar zy een grond van zand of steengruis hadden, door de *Elften*, boven alle andere, verkoozen. In den Jaare 1779 schreef my Dr. BLOCH uit *Berlyn*, dat deeze proeve volkomen gelukt was. Het is niet langer dan vyftig jaaren geleden, dat Mr. COPLAND, van *Colleiston*, *Baars* bragt in de *Ken-loch* en de Rivier *Urr*, waar dezelve wonder wel tierde; dit is ook het geval geweest met de *Forellen*, genomen uit de Rivier *Leven*, en geplaatst in *Loch-long*, in het Land van *Renfrew*. De *Karper*, een visch, eigen aan warme lugtstreeken, heeft men, van tyd tot tyd, overgevoerd in de Meiren en Vyvers van *Pruissen*, *Deenemarken* en *Engeland*. LINNÆUS verklaart stellig, dat de *Karper* voortyds niet bekend was in *Zweeden*; en, zo verre ik weet, is dezelve nog onbekend in *Lyfland*, of ze moest binnen zeer weinige jaaren daar bekend geworden zyn. De versch-

wa-

water *Gourami* op *Isle de France*, waar dezelve verbaazend zyn vermenigvuldigd, kwamen oorspronglyk van *Bengale*. 't Was de Heer POIVRE, die wysgeerige Landbestuurder, die de eer hadt om de Rivieren van dit Eiland te voorzien met een Visch, die in goedheid en gedaante vergeleeken mag worden met den *Elft*. Dat kleine Vischje, welks goud- en zilver-kleuren wy allen bewonderen, de *Chineesche Dorado*, werd uit het Noorden van *China* na *Europa* overgebragt. Indien men zo veel gedaan heeft om een nutloos Vischje, enkel hooggeschat van wegen de glinsterende schubben; indien men het wyde Zeeën heeft overgevoerd, enkel om in onze kamers in glazen te zwemmen, of Vischvyvertjes te voorzien; waarom zou men dezelfde moeite niet aanwenden, om nuttige Visschen voor de Menschen te bekomen, die aan de moeite en kosten beter beantwoordden?

De *Romeinen*, verzadigd van overwinningen en zegepraalen, ontvingen uit het schattingschuldig gemaakte *Asia* de zeldzaamste Visschen, om te praalen op hunne tafels, by het houden hunner Feesten. Wat de *Romeinen* deeden ter verzadiging van de weelde der Ryken, laaten wy dit doen ten nutte van de Armen; aan ieder Rivier in *Frankryk* de weldaadige zaaden schenken van nieuwe vrugtbaarheid, die derzelver voortbrengzels zullen vermenigvuldigen.

Onze Rivieren bevatten niet meer dan omtrent twintig daaraan eigene Visschen, en eenige zwervende, die, op zekere tyden van het jaar, tot zekere hoogte van de monden der Rivieren opzwemmen, of, gelyk de *Salm*, zo verre zy kunnen, opkomen. De kleine Rivieren tellen nog minder soorten; by de meesten bepaalt het zich tot de *Seelt*, de *Forel*, de *Aal*, en eenige andere kleine van weinig waarde. Hoe voordeelig zou het weezen, in deeze Rivieren eene menigte van vreemde Visschen te planten, die in deeze wateren een voedzel zouden vinden, met hunnen smaak overeenkomende; die 'er eene lugtsgesteldheid zouden aantreffen, zo overeenkomstig met derzelver behoefte, als gunstig tot de voortteeling!

De *Seine*, die ik ten voorbeelde wil neemen, voedt verscheide soorten van *Salmen*; dan hoe veele andere Vischsoorten zou men 'er kunnen hebben! Bezit de *Seine Salm*, dezelve derft den *Thymallus* en *Umber* van *Au-*

verg-

vergne, den *Lavaret*, de *Murena* van *Duitschland*, de *Grilse* van *Schotland*, de *Pala* van *Zwitzerland*, en de *Ferra* uit het Meir van *Geneve*, enz. Waarom zou niet de *Carpio* van het Meir *Guarda*, de *Schwartz-ritter* uit de Meiren van *Berchstoldgaden*, eene heerlyke soort van *Salm*, hoog gepreezen door den Baron DE MOL, een Natuurkundige van *Salzburg*, voortteelen in *Frankryk*, indien die grond, waaraan zy meest gehegt zyn, hun bezorgd werd, aan den voet van de *Ardennes* of het *Voigtsche* gebergte? Waarom zouden die Visschen niet allengskens overgeplant kunnen worden in onze kleindere Rivieren? Kan men gelooven, dat de talryke stam van *Forellen*, de witte, de roode, de zwarte, de geelvlekkige, met zo veele andere Vischsoorten, die in de Rivieren van *Schotland* zwemmen, zouden weigeren by ons te komen woonen? Neen. 'Er valt niet aan te twyfelen, of zy zouden derwaards medebrengen hunne vrugtbaarheid en dien overvloed, welke dezelve zo dierbaar maakt in derzelver geboorte-wateren. Het geval zou het zelfde weezen met de *Boudelles* en *Huglings*, ons aangebooden door de Meiren van *Zwitzerland*; met den *Gudgeon*, den *Cyprinus Ballarus*, en de *Salmo Umbla*, in de Rivieren van *Neder-Duitschland*. —— Dat wy, derhalven, met deeze Landen een wysgeerige ruil doen van den besten Visch uit *Frankryk*, voor dien, welken wy verlangen te bezitten.

De tweede wyze, om het getal en de hoeveelheid van de eigenaartige voortbrengzelen onzer Rivieren te vermeerderen, bestaat, gelyk ik heb aangemerkt, om in versch water Visschen uit zout water over te brengen.

De Natuur zelve verschaft 'er ons voorbeelden van; en wy hebben geene mislukking te vreezen, indien wy haar ter Leidsvrouwe neemen. Visch, oorspronglyk in zout water voortgebragt, is uit eigene beweeging versch water gaan bewoonen, waar dezelve alle herinnering verlooren heeft van het geklots der golven, waarin derzelver soortgenooten zwemmen. Verscheide wateren in *Schotland* zyn vol *Salmen*, die den vry omzwervenden staat verwisseld hebben voor een stiller leevenswyze, en daaraan geheel gewend zyn. De *Salm* van de Rivieren *Cluden* en *Nith*, zo wel als die van de *Dee*, zyn baarblyklyk Inboorelingen; de gedaante wyst het uit. De *Steur* en verscheide soorten van *Salmen*, door PALLAS waargenomen in de *Kama*, blyven daar, volgens dee-

zen

zen Natuurkenner, bestendig, en daalen nimmer na de *Caspische Zee* af. Deeze beroemde Reiziger vondt den *Zeehond* in het Meir *Baikal*, schoon dezelve nooit gevangen wordt in de *Enisji*, noch in de laager *Angora*. Hy veronderstelt, dat de *Zeehond* in dat Meir gekomen is by eene groote verandering op de oppervlakte van onze aarde, of by eenige andere zeldzaame gelegenheid. Aan den eenen kant zien wy de *Foudre*, een Zout-water-visch, tegenwoordig de *Seine* bewoonen, en op de oevers van *Tournidos*, vier-en-twintig mylen boven *Rouaan*; aan den anderen kant vondt LIANCOURT den *Haring* in de *Elk*, in de *Potowmack*, *Hudsons* Rivier, en de *Delaware*, Stroomen in *Noord-America*; en volgens TWISS wordt dezelfde Visch in de Versch-water-meiren van *Ierland* gevangen, en in verbaazende menigte gevonden in de Wateren van *Loch-Lomond* en *Loch-Eck*, in *Schotland*; dezelve zwemt ook de Rivier *Firth* op, met den *Salm*, tot op een vry grooten afstand van de zee. In *Pruissen* heeft men denzelven gezien in den *Oder* en omstreeks *Stettin*, op den afstand van meer dan negentig mylen van den mond dier Riviere. De Visschers van *Marken* en *Enkhuizen* treffen den *Haring* aan in de *Zuiderzee*, voornaamlyk omtrent het einde van den Vischtyd.

'Er valt, derhalven, geen twyfel aan, of deeze onderscheidene soorten van Zout-water-visschen zouden gemaklyk in Versch-water-visschen kunnen hervormd worden; en dit zou het geval weezen ten opzigte van veele andere soorten, indien men behoorlyke voorzorgen aanwendde naa de verplaatzing, en alle aandagt besteedde om zich van een goeden uitslag te verzekeren. Wy hebben een voorbeeld hiervan in de Meiren van *Oost-Friesland*. De groote *Schol*, daar geplant uit de *Noordzee*, is 'er by millioenen vermenigvuldigd: deeze bevolkt de wateren, die voorheen geheel van visch ontbloot waren.

Is 'er, aangemoedigd door deeze voorbeelden, eenige grond om aan den goeden uitslag te twyfelen? Heeft niet 's menschen vlyt, door aanhoudend betoon daarvan, uitkomsten doen standgrypen, verbaazender dan die wy uit de voorgestelde proefneemingen mogen te gemoet zien? Door zorg en oplettenheid is hy in staat geweest om Trekvogels, op wydafgelegene breedten gebooren, landeigen en tot huisvogels te maa-

ken. Zich ontdoende van de hebbelykheden des wilden en vryen ftaats, heeft de Oijevaar, de Gans, de Eenden van veelerlei foort, het aantal van ons Gevogelte vermeerderd, en het getal onzer Huisvogelen doen toeneemen. Het Konyn heeft de ouderlyke holen vergeeten voor de hokken; de Duif en de Torteldui de verouderde boomftammen, waarin zy nestelden, verwisfeld voor de hun toebereide wooningen, te midden van ons; en van deezen bemintelyken Vogel tot dat moedige Dier, 't welk zo veel deels neemt in der menfchen arbeid, hoe veele leevende weezens hebben hunne leevenswyzen veranderd, en verwisfeld voor behoeften, tot welke wy hun gedwongen hebben! De Mensch, Heer der Natuure, heeft zyne heerfchappy niet bepaald tot die, welke hy over de Dieren uitoefent; en hoewel zyn beheer over het Groeiend Ryk buiten de grenzen van zyne magt gefteld fchyne, heeft hy Boomen en Gewasfen van allerlei foort aan proefneemingen onderworpen, welker uitflag bykans tot het wonderdaadige opklimt. Geleid door den geest der Uitvindinge, heeft de kunst allerwegen gezegepraald. Wat, derhalven, voorheen gedaan is voor de oppervlakte der Aarde, door uit verfcheide oorden der wereld Planten op eene plaats zamen te voegen, waar zy tot verbaasdheid groeijen, — dat wy ook ditzelfde doen tot bevolking der Wateren.

Ten Jaare 1799 had ik de eer, om, op eene der Zittingen van het Nationaal Inftituut, een Stuk voor te leezen, over de middelen en de voordeelen, om den *Haring*, een Zout-water-visch, in de wateren der *Seine*, by derzelver mond, te doen huisvesten. Het verflag van de verrigtingen, te werk te ftellen om dit einde te bereiken, welke ik toen aanwees, is niet gefchikt om hier plaats te vinden; genoeg voor my is het, thans te vermelden, dat het verflag, daarop uitgebragt door LACEPEDE, CUVIER en TESSIER, geheel ten voordeele daarvan ftrekte.

Tegenwoordig ben ik nog fterker overtuigd van de gepastheid der toen door my aangeweezene middelen; en ik twyfel in geenen deele, of de proeve zou, indien Kunstvyvers op de kanten der Riviere werden aangelegd, eenen volmaakten uitflag hebben. Ieder, die een Visch vangt, zegt Dr. FRANKLIN, haalt uit het water een ftuk gelds. Mogt deeze grondregel en

het

het voorbeeld van dien Wysgeer niet verlooren zyn voor de nakomelingschap! Mogt dezelve veeleer vrugt draagen, gelyk een welgevoede zaadkorrel, in een vrugtbaaren grond gezaaid! —— Dr. FRANKLIN, waargenomen hebbende, hoe, in *Nieuw-Engeland*, de *Haringen* in een der Rivieren uit de Zee opzwommen, terwyl men nooit één enkelen van die Visschen zag in eene andere Rivier, van de eerstgemelde alleen door een landrong afgezonderd, en die desgelyks gemeenschap hadt met de Zee, nam de bladen van eenige planten, waarop de *Haringen* kuit geschooten hadden, die reeds bevrugt was, en bragt dezelve over in de Rivier, nooit door deezen Visch bezogt. De uitslag deezer proeve ging zyne verwagting te boven: de daar geplaatste kuit bragt jongen voort; en in het volgende jaar was die Rivier vol *Haring*; en zy hebben voortaan deeze Rivier niet min dan de andere bezogt.

Dan het is de *Haring* niet alleen, welke ik wensch in onze versche wateren over te planten. Ik wilde 'er verscheide andere soorten byvoegen, en de grootstmogelyke aandagt besteeden op den aart des waters, voor ieder soort best geschikt. Deeze gelukkige keuze is eene hoofdzaak, om zich van een goeden uitslag te verzekeren; dan ik zou inzonderheid voor deeze Vischplanting de Visch kiezen, in Meiren voorkomende, die, schoon min bekend, talryker zyn, dan men gemeenlyk veronderstelt, en ook talryker moeten weezen.

Op het tydperk der groote omwentelingen op onzen Aardkloot, wanneer een gedeelte van de oorspronglyke aarde uit het midden van den Oceaan te voorschyn kwam, en plekken waters gevormd werden zonder stroomen, vonden zich de Vischsoorten zeer onderscheiden verspreid. Elk Meir in *Zwitserland* en *Beijeren* bezit eenige soorten, daaraan zo byzonder eigen, dat men ze niet aantreft in eenig Meir daaromstreeks. Bepaald in derzelver naauwe kommen, hebben deeze afgezonderde soorten, als 't ware, een groeijend leeven, van de andere Vischwereld afgezonderd. Deeze in die Meiren als opgeslootene Visschen zou ik bovenal, en in de eerste plaats, tot kleine proeven willen gebruiken, en ter voortzetting van myn plan aanwenden.

Dit plan zou, in de daad, verzeld gaan van twee voordeelen, behalven de vermenigvuldiging van leeftocht, welke in 't einde daarvan het gevolg zyn moet.

—— *Vooreerst.* De vermenigvuldiging van Visch, zo op zichzelven als in soorten, zou aanleiding geeven tot invoeren en toebereiding derzelve, om het gebruik van deezen Visch algemeener en uitgestrekter te maaken. Behalven de menigte, versch gebruikt, kunnen veele gezouten, gerookt of gedroogd worden, ten grooten voordeele. De *Schotten* voeren veel Visch uit na verre landen. *Salm*, gerookt op de wyze der *Lyflanderen*, wordt te *Hamburg* zeer gezogt, schoon de *Elve* vette *Salmen* oplevert. De *Grundel* kan men droogen, gelyk op het Eiland *Oëzel*; de *Schol* en de *Schar*, gelyk de *Hollanders* te *Katwyk*. PALLAS schryft, dat *Elft* zeer geschikt is om gerookt te worden, en meldt, by die gelegenheid, van de *Mardouach-Tschouvasches*, dat zy in de open lugt veele van deezen Visch, welke zy niet onmiddelyk kunnen gebruiken, droogen. Alle Visschen van het soort der *Salmen* bykans, veele van het *Karper*-geslacht, zyn geschikt voor verscheide wyzen van toebereiding; 't geen 'er eene bykomende waarde voor den handel aan byzet.

Ten tweeden. Indien de Maatschappy, aan den eenen kant, wint in de vermenigvuldiging van voedzel, zal de Weetenschap, aan den anderen kant, groote voordeelen uit deeze handelwyze trekken, ten aanziene van de vermeerdering van kundigheden. Meerder Vischsoorten verzameld zynde, zullen zy te minder in staat weezen om het oog des waarneemers te ontgaan, die zich dus te beter in staat zal gesteld vinden om alles te onderzoeken, wat het zintuiglyk gestel, de voeding, de voortteeling en de leevenswyze der Visschen betreft, en, waarin derzelver overeenkomsten en strydigheden bestaan, leeren. Wy weeten weinig van het bedryf der Visschen. Wy hebben ons egter niet te verbeelden, gelyk BONNET zeer gegrond opmerkt, dat derzelver éénige bezigheid bestaat in elkander te verslinden.

Dat wy ons, derhalven, deeze Visschen bezorgen. Men weet, dat in *Duitschland* de Visch leevend vervoerd wordt, tot op een afstand van zestig en meer mylen. Laaten wy deeze aangenomene Vischsoorten in welingerigte Vyvers plaatzen, waar zy de Meiren zullen vergeeten; waar zy 't hun gewoone voedzel zullen aantreffen, alsmede hun beschuttende verblyf in die waterplanten, waaraan zy van jongs af gewend zyn, en zy zich genoopt vinden om een nieuw geslacht voort te

bren-

brengen. —— Stook- en bewaarkasſen vervaardigen wy voor Planten; laat ons eene nieuwe ſoort voor Visſchen aanleggen. Eene zeer middelmaatige ſom zal genoegzaam toereikende weezen om eene groote menigte van ſoorten te verzamelen; en wy zullen welhaast voor onze uitgaven en moeite dubbele intrest ontvangen. De Visſchery is de Landbouw der Wateren; de Visſchen zullen zelve de moeite neemen van het zaad te zaaijen, en de Mensch zal niets meer te doen hebben, dan den oogst in te zamelen.

CHARACTER VAN SIR RICHARD STEELE, BY DESZELFS LEEVEN BESCHREVEN DOOR DR. RUNDLE, MAAR VOORGESTELD, ALSOF HY REEDS OVERLEDEN WARE.

Aan de Uitgeevers der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Medeburgers!

„ Van tyd tot tyd geeft Gy, in uw Mengelwerk, leevensſchetzen en characters van beroemde Vreemdelingen. Voor eenigen tyd vond ik in een Engelsch Tydſchrift (*) het nevensgaande character van den Ridder RICHARD STEELE, den voornaamſten Schryver van den Snapper, Spectator en Guardiaan. Die eenig werk maaken van leezen, met andere oogmerken dan enkel om den tyd te dooden, kennen hem als een der grootſte vernuften, welke Engeland ooit heeft voortgebragt; als eenen yverigen voorſtander van deugd en goede zeden, eenen onverſchrokken verdediger der vryheid van zyn Vaderland. Maar deeze zelfde man had zyne zwakheden, zyne *excentriciteiten*, zouden de Engelſchen zeggen, welke grootendeels ontſtonden uit te ver gedreven, en kwalyk aangelegde, goede hoedanigheden. Deeze bragten hem meermaalen in eene verlegenheid, waaruit de hulp zyner Vrienden hem moest redden. Dit werd my, in myne jeugd, ver-

„ haald

(*) *The Monthly Review for August* 1800. p. 304 *foll.*

„ haald door toen reeds bejaarde menschen, welken zy„ne tyd enooten geweest waren; en met dat verhaal „ strookt de beschryving, door Dr. RUNDLE gegeven, „ zo wel, dat ik besloot, die te vertaalen en aan U te „ zenden. Oordeelt Gy, dat ze van eenigen dienst kan „ zyn tot leering, waarschouwing of vermaak, Gy hebt „ vryheid om ze in uw Mengelwerk te plaatzen.

Uw bestendige Leezer

E. M. A. B. G.

Op den ... dag van ... in het jaar ... stierf de Ridder R. STEELE [in betaamelykheid moeten wy hem dood onderstellen, wanneer wy zyne daaden opsommen.] Het is jammer, dat 'er geen man van bekwaamheid leeft, om der waereld het character te geeven van iemand, die zelve zo veele characters, en zo fraai, schetste! Indien zyn leeven wel beschreven ware, zoude men daarin een kort begrip van het menschdom vinden; en de spreuk van zyne eerste *Snappers* (*) was even waar ten opzichte van zyn Voorbeeld als van zyne Schriften. Gewisselyk, zo veel dwaasheids en zo veel achtenswaardigs was nooit te vooren in eenigen enkelen persoon vereenigd. Altoos besloot hy dat het laatste de leidsman van zyn gedrag zoude weezen, schoon hy altoos de eerste volgde.

Hy was [om zo te spreeken] een coquet jegens de Deugd, kwam gedurig na haar toe, en scheen op het punt van zich over te geeven aan de bevallige Dame, welke hem aanzocht, gelyk zy eenmaal HERCULES deed: wanneer hy, eensklaps, uit den band sprong, terug trad, en verzonk in de armen der Wellust. In zyne bedaarde morgenuuren was zyne ziel waarlyk groot: het eene of andere ontwerp voor het algemeene welzyn, de vermeerdering van kennisse, en de beveiliging der *Vryheid* (welke hy altoos beschouwde als den *mannelyken staat des verstands*) werd in zyne gedachten gevormd, en was het vermaak zyner bespiegelingen: en men moet erkennen, dat Engeland ondankbaar is, indien het niet belyde, dat de gelukzaligheid, welke het tegenwoordig geniet, meer voor het-

(*) *Quidquid agunt homines, nostri est farrago libelli.*

hetzelve beschermd is door *hem*, dan door duizend andere amptelooze persoonen, op welken het kan roemen. Hy bezat eenen onverschrokken moed, in zich tegen het geheele menschdom te verzetten, om den wil van hetgeen rechtmaatig was: maar evenwel maakten zyne aangeboren onvoorzichtigheden dien moed, in het algemeen, slechts flaauwlyk nuttig voor de waereld; en zyne onbekwaamheid, om de verzoekingen van eenen vrolyken avond te wederstaan, bedierf de helft zyner poogingen.

Maar, niettegenstaande het belachelyke van zulk een inmengsel in zyne patriottische eerzucht, ging hy, gelyk anderen, zynen weg door goed en kwaad gerucht, en verdroeg met al de onverschilligheid en ongevoeligheid van eenen Stoïcyn, dat hy uitgelachen of gescholden werd.

Geene verleiding van rykdom of grootheid kon hem in verzoeking gebragt hebben om eene laage daad te bedryven; schoon de behoeften, waarin zyne zorgeloosheid in het bestuuren zyner goederen en eene onbedachte edelmoedigheid hem gestort hadden, dikwyls hem noodzaakten, zich te onderwerpen aan laagheden, bykans even verachtelyk als die, waardoor anderen groote goederen byeenschraapen, of beroemd worden in schurkeryen. Echter, terwyl hy zulks deed, verachtte en haatte hy zich zelven, en besloot ryk te worden, opdat hy eerlyk mogt zyn. *Doch* evenwel kwam het gebrek aan geld weder, en met hetzelve alle slechte uitvluchten om zich te ontheffen van de moeite om by zyne schuldeischers te liegen.

Dus ging hy voort, in eenen geduurigen kring van misnoegen tegen zichzelven, en het bedryven van daaden, welke op nieuw dat misnoegen verwekten. Maar voor het slechtste van zyn gedrag kon hy dit zeggen, dat zyne misslagen altoos toevallige ontmoetingen waren, en nooit voortkwamen uit voorbedachte ondeugendheid.

Hy was een aangenaam man in gezelschap, een edelmoedig vyand, en een yverig vriend. Zyn gezelschap werd door ieder gezocht, als meer verlustigende dan een blyspel. De verongelykingen, hem aangedaan door zodanigen, welken vergiffenis daarvan wenschten te erlangen, weigerde hy nooit te vergeeven, en dan te vergeeten: en alles, wat hy bezat, was tot dienst van zyne

E 4 vrien-

vrienden, zo wel als zyn arbeid en zyne achting. Goud scheen hy alleen te begeeren om het weg te geeven. Zyn werkzaame geest viel op het eene ontwerp na het andere, in hoop van ryk te worden, opdat hy te beter in staat mogt zyn tot het bewyzen van uitmuntende diensten aan zyne Vrienden en aan zyn Vaderland. Hy omhelsde elk schynbeeld, dat deeze, uit zucht voor het algemeene welzyn ontstaande, geldgierigheid vleide, al was het voorstel nog zo wild en onwaarschynelyk. In hoope van onmeetelyke schatten te winnen, jaagde hy elke gril na, en zocht eerst dus na den Steen der Wyzen; en wanneer dat niet wilde gelukken, kon hy zich vernederen de uitvinder geacht te worden der sobere ontdekkinge van een nieuw fatsoen van eenen hoepelrok: maar dit zelfs was met het geheiligde oogmerk, om zyn Vaderland dienst te doen door zyne rykdommen.

Deeze wakkerheid en vaardigheid van gezicht, om schatryke mynen te ontdekken in eenig *denkbeeld*, deed hem een aantal menschen van bekwaamheden ontdekken, die door armoede verdonkerd werden; en dezelven, door groote beloften, aanmoedigen om hunne vindingryke talenten te werk te stellen. Wanneer iemand hunner eenig fraai ontwerp had uitgedacht, zou STEELE, in de overhaasting zyner goedkeuringe, al het geld, dat hy by kas had, uitgeeven, om het voort te zetten; en ten laatsten, wanneer het ontwerp bykans op het punt stond van zyne moeite en kosten met woeker te betaalen, werd alle hoop verydeld, by gebrek van nog tien ponden om de onderneeming te voltooien. Dus rende hy hard, geduurig na schatten jaagende; en wanneer zyn hond op het wild raamde, ontsnapte het altoos deszelfs mond, door eenen schielyken onverwachten draai, en hy kwam ledig terug: evenwel, hy troostte zich altoos, dat hy eene schoone jacht had gehad, en ging, den eerstvolgenden dag, weder even fris en yverig te velde. Dus hernieuwde hy bestendig zyn ontwerp, vol van hoope en zelfsvoldoening, met even warme verwachting van goeden uitslag, als ware hem geene teleurstelling wedervaren. Dikwyls was hy op het punt van binnen eenen dag de rykste, en derhalven de eerlykste, man in Engeland te worden. Maar eer die kwaadaartige morgen kwam, stierf hy! zeer beklaagd

by

by allen, die prys ſtellen op vernuft en goed verſtand; en men moet erkennen, dat hy, indien al niet deugdzaam, immers een beminnaar der deugd was.

Zyne Schriften zullen hem bemind maaken by de volgende geſlachten, wanneer zyne dwaasheden vergeten, of door den tyd zullen verzacht zyn. Aan hem zyn wy niet alleen zyne eigene Werken verſchuldigd, maar ook die van anderen. Hy was eigenlyk de Vroedmeester van al de Kinderen der Zanggodinnen, welke in zynen tyd geboren werden, en werd dikwyls verdacht gehouden van ook derzelver Vader te zyn.

Hy zoude geweest zyn hetgeen hy was, al ware ADDISON nooit geboren: maar ADDISON zoude met eenen engbepaalden roem zyn ten grave gedaald, indien hy nooit vriendſchap had gehouden met Sir RICHARD; wiens Werken aan het menschdom uitmuntenden dienst gedaan hebben. Aan hem zyn wy verſchuldigd (*), dat vloeken en zweeren onfatſoenlyk is, en dat het betoonen van achting voor den Godsdienst een ſtuk van welleevendheid is geworden.

Hy bezat Geleerdheid, maar zy vloeide zelden in zyne Schriften. Hy leide zich meer toe op de beoefening der natuure, dan op die der boeken; en gelyk NUMA zyne EGERIA raadpleegde, en van die Nymph zyne wetten leerde, zo was Sir RICHARD verliefd op eene meer weezenlyke Godin, en werd door dezelve, inderdaad, onderwezen in alle zyne voorſchriften. Hy had eene kunst om de menſchen hunne dwaasheden te doen haaten, zonder dat zy zichzelven haatten omdat zy ze hadden; en wees fatſoenlyke luiden den wech om op eene bevallige wyze deugdzaam te worden.

Eene ſtoute vrye geestgeſteldheid, een leevendig vernuft, eene vaardigheid van gedachten, en de fynſte tinten der hartstochten, verwekken vermaak by allen, die zyne Schriften leezen en verſtaan. Hy had geen ledigen tyd of bezadigdheid genoeg, om den arbeid van naauwkeurig te zyn te verdraagen. Zyne waarneemingen over het menschdom drongen zo ſterk op hem in, dat hy somtyds duister wierd uit gebrek aan geduld om ze in behoorelyke, welberaamde en natuurlyke orde

op

(*) T. w. in het eerſte derdedeel der jongst afgelopen Eeuwe. *Vert.*

op het papier te brengen. Zyne hekelschriften waren scherp en gestreng. Doch ik geloof, dat hy van deeze bekwaamheid nooit gebruik maakte tegen zyne byzondere vyanden, maar altoos tegen de vyanden van zyn Vaderland; hy toonde, derhalven, zynen goeden aart, ook in zyn vinnigst en bitterst uitvaaren.

Hy had geene natuurlyke geschiktheid voor het rym: hy wist, dat hy ze niet had; en beproefde het daarom zeer zelden. Die STEELE beminnen, zullen zich over ADDISON alleen verwonderen. Veele toejuichers zal hy nimmer hebben; maar die smaak in hem kunnen krygen, zullen nooit oordeelen, dat eenige schriften, hoegenaamd, die evenaaren, welke hy ons heeft nagelaten.

Hoe goed zyn oordeel in het staatkundige ware, kan men leeren uit zyne Brieven aan Sir MILES WHARTON, en aan den Balliuw van Stockdale; hoe edelmoedig zyne gevoelens van Godsdienst, kan men zien in zynen Brief aan den Paus (*). De juistheid van zyn vernuft, en zyne naauwkeurige bedrevenheid in characterkunde, erkende iedereen, door hunne goedkeuringe van zyne Tooneelspelen en van zyne Snappers.

Laaten uwe gebreken, ô Sir RICHARD! in uw graf bedolven blyven, en uwe deugden door allen nagevolgd worden! Laat men uwe Schriften beminnen: want alwie dit oprechtlyk doet, zal, eer hy 'er om denkt, een beminnaar, indien al niet een beoefenaar, der deugd worden; en de waereld kan aan U verschuldigd zyn het vernietigen van dwaasheden, welke in volgende eeuwen weder staan geboren te worden. Uwe Werken zullen een geneesmiddel zyn voor den geest, en alle ongeregelde belustheid verhelpen, welke, zonder eene zo vriendlyke hartsterkinge, den vrolyken en jeugdigen zo ligt aantast. Indien allen, welken by uwen raad hulp gevonden hebben of zullen vinden, zich willen verklaaren als uwe bewonderaars, dan kon nooit eenig Schryver roemen op eene meer algemeene of beter verdiende toejuiching, en SOCRATES zelve zal een kleiner getal leerlingen hebben dan STEELE.

T. RUNDLE.

(*) Hier wordt zekerlyk gedoeld op de uitmuntende Opdracht aan Paus CLEMENS DEN XI, welke ook in het Nederduitsch is overgezet. *Vert.*

UIT-

UITTREKZEL UIT DE BERICHTEN VAN ROOMSCHE MISSIONARISSEN, OVER DEN TOESTAND DES CHRISTENDOMS, IN ALLE DOOR HUN BEZOCHTE LANDEN. Door Prof. F. MUNTER, in *Koppenhagen*.

I. In *Turksch Bosnien* waren, in 1773, 32 Kerſpelen, 8597 Christelyke Huisgezinnen, 77060 Zielen. Sedert het laatſte onderzoek in 1768 vond men 14323 Gedoopten, 3246 Getrouwden, 6868 Geſtorvenen. Zy hebben op 't land, buiten de Kloosters, 67 Misſionarisſen, die de mis onder den blooten hemel leezen, en op alles acht geeven, waarvan 55 Monniken (zoo Franciscaners als Minoriten) en 12 waereldlyke Priesters zyn. Men had daarenboven, in 1773, nog in de Kloosters 88 Franciscaners, en 17 waereldlyke Priesters, allen bekleed met 't gezag van Misſionarisſen. De Griekſche Christenen zyn 'er ook zeer talryk. Zy hebben 'er 374 Kerſpelen, 50 Dorpkerken, en buitendien nog 12 Kerken en Kloosters. Zy verſchillen, behalven in de bekende leerpunten, ook hierin van de Latynſche Kerk, dat zy, in geval iemand uit een ander Kerkgenootſchap tot hen overkomt, denzelven herdoopen. Zy zyn van de Roomſche Kerk en van den Paus zoo afkeerig, dat zy liever Muhammedanen gouden worden, dan zich met de Dominicanen vereenigen. Voor den openbaaren Godsdienst moeten de Christenen jaarlyks eenige ſchatting opbrengen. Verre het grootſte getal woont buiten de Steden.

II. In *Moſul* en *Kurdiſtan* zyn hoofdzaakelyk twee Christelyke Secten.

1. *Naſtoriaanen.* Zy hebben drie Patriarchen.

De eerſte en voornaamſte woont in het Dorp *Elcoſc*, naby Moſul. Deze Patriarchen worden doorgaans ELIAS geheeten, en zyn aan de regeering onderworpen. Hun Kerſpel ſtrekt zich even ver uit, als het Diſtrict van den Basſa van Moſul, en bevat daarenboven nog het grootſte deel van het Vorſtendom Gezira, en de Staaten Amedia, Koi en Caraciolan; de Landen van den Basſa van Kakuli, Bagdad en Basſora, en in Perſien de Steden Ormi en Senna met derzelver gebied. MAR. ISCIASA, de tegenwoordige Patriarch, wierd in 1778 door de Turkſche regeering tot die waardigheid verheven. Hy had zich

zich voorheen by de Roomsch Katholyken gevoegd, maar keerde vervolgends tot de Neſtoriaanen weder terug; 't geen hem den haat der Misſionarisſen, die hem, met hulp der regeering van 't Land, ook uit hun Kerkgenootſchap uitgebannen hebben, berokkende.

Tot zyn Patriarchaat behooren de volgende Bisdommen: *Moſul*, *Telchaph.* 1 Kerk, 300 Huisgezinnen, waarvan 60 Katholyk zyn. Telescaph, 60 Huisgezinnen, alle Neſtoriaansch. —— *Gezira*, een Neſtoriaansch Bisdom met 10 geheelenal Neſtoriaanſche Dorpen. In Gezira zyn maar 60 Katholyke Familien. —— *Amedia*, 100 Neſtoriaanſche Dorpen met een Bisſchop. Hier oefent de Neſtoriaanſche Patriarch, met verlof van den Vorst, ook eenige rechtspleeging. Men heeft in de Stad Zacco 14 Katholyke Huisgezinnen, 40 in Duok, 10 in Acri, 30 in 't Dorp Ros. —— *Caraciolan* heeft 4 Dorpen, één geheel Neſtoriaansch, één gemengd, twee Katholyk. —— *Ormi* en *Senna*, 30 gantsch Neſtoriaanſche Dorpen met 3 Bisſchoppen. Door burgerlyke omwentelingen zyn de Katholyke Misſionarisſen genoodzaakt geworden zich van daar te verwyderen.

De tweede woont in *Giulamork*, in 't hooge gebergte van Acaria. SIMON is de gemeene naam der Patriarchen van dit Diſtrict. De aan hun onderworpene Neſtoriaanen zyn in verſcheidene clasſen verdeeld, allen aan eenen en denzelfden Vorst, den Vorst van Giulamork, onderworpen. De Tiariers hebben 4000, de Tocolbiers 700, de Geloiers 400, de Baſciers 200 ſtrydbaare mannen. De geheele Raad is, zoo wel als de Geestelykheid, en zoo ook de Leeken, zeer wild en krygszuchtig. De Patriarch zelf gaat mede in 't veld tegen de Turken. Dit gantſche Volk is zoo onkundig, dat men 'er niets mede kan aanvangen. Slechts weinige Familien hebben den Katholyken Godsdienst aangenomen.

De derde houdt zich op in *Diarbeckir*. JOSEPH is by deze Patriarchen de algemeen aangenomen naam. Zy zyn aan den Paus onderworpen. Men noemt ze ook wel Patriarchen der Chaldæërs. Te Diarbeckir zyn ongeveer 30 Familien, die onder den Patriarch ſtaan, en daarenboven nog even zoo veel in twee Dorpen. Voorheen had hy twee aan hem ondergeſchikte Bisſchoppen, eenen in Merdia met 20, en eenen in Seest met 50 Familien. Thans komt daar nog by de Bisſchop van Sala-

laatst, MAR. JESCNAI, die, door het leezen van eenige schriften van den Patriarch MAR. JOSEPHS II, in het jaar 1751 Katholyk wierd, en zich aan den Patriarch van Diarbeckir onderwierp, schoon hy deswegens van den Patriarch van Giulamork moest lyden, tot wiens Provintie hy te voren behoorde. Deze Bisschop had ongeveer 60 Katholyke Familien onder zich. By de Nestoriaanen blyft de Patriarchale en Bisschoplyke waardigheid in dezelfde familie; zoodat somtyds meer dan eene plaats, verscheidene achtereenvolgende jaren, open blyft, in gevalle 'er geene andere, dan minderjaarigen, zyn overgebleven.

2. *Jacobiten*; eigenlyk Syriers, navolgers van JACOBUS BARADÆUS. Die tot de Katholyken overgaan, heeten Sirjaniers. Zy hebben twee Patriarchen.

De eene heeft zyn zetel te *Merdin* in een Klooster der Zafferans. Hy is het hoofd van alle Katholyken dezer Secte in Ægypten, geheel Syrien, Damascus, Aleppo, Orfa, Diarbeckir, Merdin, Mosul en aanliggende Landen.

De andere, die doorgaans alleen den naam BARSUMA draagt, woont in 't gebergte *Gebel Tor*, tusschen Diarbeckir en Gezira. Zyne Jacobiten hebben den naam van Christenen, omdat zy gedoopt zyn, maar weeten volstrekt niets van eenigen Godsdienst. Zy maaken hun dagelyks werk van rooven en plunderen.

De eerstgenoemde heeft de volgenden onder zich: In *Mosul* 4 Kerken, 600 Familien, van welken 300, en 2 Kerken, Katholyk zyn, eene Jacobitisch, de vierde by afwisseling. In Mosul heeft een Aartsbisschop, in 't Klooster Sciek Meti, (of wel Scheich Meti) zes uuren van de Stad gelegen, zyne residentie. — Voorts in *drie Dorpen*; — *Caracosc*, 7 Kerken met 1000 Katholyke Familien, en nog daarenboven 900 Katholyken, en 100 Jacobiten, die samen eene Kerk hebben. Hier is ook een Bisschop geplaatst. — *Bartelli*, eene Kerk, 60 Familien, waarvan 12 Katholyk zyn. — *Basuscha*, 25 Familien, waaronder 6 Katholyk. — In *Kurdistan*, te Gezira, een Bisschop, 30 Jacobitische Familien; Amedia Zacco, eene Kerk, 14 Familien, eerst vereenigd, daarna weder afgevallen; Acri, eene Kerk met 15 Jacobitische Familien; Amedia, 3 Katholyke en 2 Ketterische Familien. Men telt

in

in deze Dominicaansche Zending 3000 Katholyke Familien.

In Kurdistan bevinden zich, in verscheidene Dorpen, van allen afgezonderde Armeniers. De Missionarissen kunnen niets by hun uitrichten, omdat zy hunne taal niet verstaan. In Mosul, en ook in de Dorpen, is de Arabische taal in zwang; schoon het Volk onder zich Chaldeeuwsch spreekt.

In Kurdistan gebruikt men de Kurdische, een dialect der Persische taal. De Christenen spreeken Chaldeeuwsch, en verstaan ook Kurdisch, eenige Vrouwen uitgezonderd, die met de Kurden niets te doen willen hebben. Men kan alleen, in haare eigene taal, met dezelven te regt komen. De overal rondgedeelde Arabische Overzetting van den Catechismus van BELLARMYN heeft veel tot de bekeering dezer lieden toegebragt. In Kurdistan heeft men eene Chaldeeuwsche Vertaaling noodig. De Priesters zoo wel, als de Leeken, zyn van alle gronden van Godsdienst geheel onkundig. Zy meenen, dat alles afgedaan is, wanneer zy eenige gebeden prevelen. Eene goede Moraal, in 't Arabisch geschreven, zou hier, voor de gantsch onweetende Priesters, regt nuttig weezen.

III. *Georgien* had, in 1773, zoo ver het aan HERACLIUS toebehoorde, twee deelen, *Chartli* en *Chacetti*. Beiden hebben eenen Patriarch ANTONIUS, wiens residentie is in Chartli *della Ziteta*. Allen zyn Grieken, en aan den Patriarch van Antiochien onderworpen.

De Provintie, waarin SALOMON regeert, heet Imeret. SALOMONS Broeder, JOSEPH GALLATELLI, is Patriarch. Hy heeft 16 Bisschoppen, alle Melchiten, onder zich. Hy zelf staat onder den Patriarch van Constantinopolen, van wien hy ook zyne Zalving ontvangt.

IV. In *Armenien* ligt, drie uuren van Erivan, het groote Klooster *Elmiazin* (d. i. *de nederdaaling des Eeniggeborenen*), waar nog eene oude, van TIRIDATES en GREGORIUS ILLUMINATOR gebouwde, Kerk voorhanden is. Zy is schoon, groot, en zeer ryk in goud, edele gesteenten en paarlen. Hier heeft GREGORIUS zyne patriarchale residentie. Hy heeft onder zich 40 Bisschoppen, en een groot gevolg van 800 persoonen. Hy wordt, in zyne waardigheid, door de Porte bevestigd en beschermd, en voert dus het vry gebied over zyne

on-

onderhoorigen, terwyl hy zich van de hulp der Turksche Regeering altyd kan bedienen, om alles tot gehoorzaamheid te dwingen. Alle drie jaaren laat hy het Chrisma, door hem vooraf gewyd, aan alle zyne geloofsgenooten, in 't Ottomannisch Ryk, door zyne Bisschoppen uitdeelen. Buiten hem hebben de Armeniers nog 3 Patriarchen; een te Ganzaſtor in Perſien. Dit Volk is maar ſedert kort by de Armeniers ingelyfd. Voorheen waren zy Albaniers. Deze Patriarch, de eenige van deze drie, die eene wettige aanſtelling heeft, laat ook door aan hem onderworpene Bisſchoppen het Chrisma in de hem toegedaane Gemeenten toedienen. De tweede heeft in Aktamor, de derde te Sig, in Cibrien, zyne reſidentie. Beiden zyn alleen door verplaatzing der reſidentie van Elmiazin, in onrustige jaaren, ontſtaan, en dus onwettig. Beiden hebben zich tegen den Patriarch van Elmiazin verzet, en zyn, door tusſchenkomst der Turkſche Regeering, in aanzien gebleven. Zy hebben ook eenige Bisſchoppen onder zich, en deelen ook het Chrisma uit. De Armeniers geeven ook aan hunnen Bisſchop te Conſtantinopolen en Jeruſalem den titel van Patriarch, dewyl, op beide plaatzen, Melchitiſche Patriarchen hunne reſidentie hebben. Echter zyn beiden aan den Patriarch van Elmiazin onderworpen.

(*Het ſlot ter eerſte gelegenheid.*)

ZEDEN DER BEWOONDEREN VAN DE KAAP DE GOEDE HOOP, EN DER VOLKPLANTELINGEN OP HET LAND.

(Getrokken uit JOHN BARROW's *Account of Travels into the Interior of Southern Africa.*)

„Nogmaals (*) moeten wy onze Leezers onderhouden met een gedeelte des belangryken Werks „over den Uithoek van *Africa*, en hun eene ſchets „geeven van de Kaapſtad-bewoonderen, en der zodanigen, die zich op 't Platteland onthouden."

De

(*) Men ſlaa terugge tot ons *Mengelwerk* des Jaars 1801, bl. 651, 653; en hier boven, bl. 19.

De Kaapstad-bewoonders besteeden dat gedeelte van den dag, welk niet in handelbedryf wordt doorgebragt, geheel aan de voldoening van zinnelyke lusten. Weinigen hebben eenigen smaak in leezen, en geenen in de beoefening der schoone Kunsten. 'Er is in de Stad geene soort van openbaar vermaak, uitgenomen de Bals, by zekere gelegenheden gegeeven. Men treft 'er weinig gezelschappen aan dan Familie-partyen, die doorgaans kaart speelen of dansen. 't Geen geld en handel betreft, trekt voorts al hunne aandagt, en maakt de stoffe huns onderhouds uit. Zeer ryke lieden ontmoet men 'er intusschen niet, schoon veelen in ruime omstandigheden. In de geheele Volkplanting treft men geene bedelaars aan, en slegts weinigen, die de voorwerpen zyn van algemeene armbezorging. Het onderhoud derzelven komt uit de rente van de goederen der Kerke, uit aalmoessen, giften en ingezamelde penningen by de waarneeming van den openbaaren Godsdienst. Uitgenomen eenige weinige ter Volkplantinge ingevoerde belastingen tot onderhoud der wegen en werken, hebben de Inwoonders weinig lasten te betaalen van de voordeelen, uit hunnen arbeid en handel herkomstig.

De tak der weelde, om paarden en rydtuig te houden, welke elders met zo veele kosten vergezeld gaat, komt hier, behalven den eersten aankoop, op weinig te staan. De Rydtuigen in de Stad, geschikt om kleine tochten te doen of zich te verlustigen, zyn open, en geschikt voor vier of zes persoonen. Tot uitgestrekter reizen hebben zy eene soort van ligte Wagens, gedekt met een huif van zeildoek, en groot genoeg om eene geheele Familie te bergen, met de benoodigdheden voor verscheide dagen. De voerman is doorgaans een dier Lieden, welke in de Volkplanting den naam van *Bastaarden* draagen, van een vermengde afkomst, geteeld door een *Europeër* by eene *Hottentotsche* Vrouw, of door een Slaaf en eene *Hottentotsche* Vrouw. Zy zyn zeer afgerigt op het paarden mennen. Zy maaken geene zwarigheid, om, met agt paarden, korte hoeken om te draaijen, of door naauwe wegen te rennen. Zeldzaam ryden de Vrouwen te paard; men houdt zulks voor te vermoeiend. Meestentyds houden zy zich over dag in huis, en doen 's avonds in de koelte eene wandeling.

Wy hadden gelegenheid om de *Hollandsche* Volkplantelingen te leeren kennen, op eene reis na de *Heks*-

rivier

rivier-Valei; wanneer wy, voor den tyd van zestien dagen, affcheid namen van alle menschlyke wooning: want deeze tyd wordt 'er vereischt, om de *Groot Karro*, of de *Dorre Wildernis*, door te trekken, welke ligt tusfchen de Kaapftad en de woonplaats van Graaf REYNET. Het was derhalven noodig, ons van voorraad te voorzien: in de geheele woestyn is niets te bekomen dan nu en dan een Antelope. Voor Reizigers, die een goeden wagen en tent hebben, is het gebrek aan bewoonde plaatzen geen groot verlies! want de weinige bewoonders, die men agter de eerste rei van bergen aantreft, hebben niets, 't geen tot gemak kan ftrekken; en de zindelykheid ontbreekt 'er allenthalve. Onder de Planters in *Africa* vindt men egter eenigen, die op eene voegelyke wyze leeven; en treft men de zodanigen meest aan onder die zich onledig houden met de Wynteelt. Veelen deezer ftammen af van *Franfche* Familien, die, een weinig meer dan eene Eeuw geleden, aan de *Kaap de Goede Hoop* eene wykplaats vonden, om de vervolgingen in hun Vaderland te ontgaan. Zy zyn zeer onderfcheiden van de zogenaamde *Hollandfche Boeren* (*).

De Landbewoonders, in de ftreeken digter aan de Kaapftad zich onthoudende, fchoon niet zo lomp en haveloos als de gemelde Boeren, die Vee aanfokken, leeven, te midden des overvloeds, op eene geenzins aangenaame wyze. Zy hebben weinig of geene verkeering met elkander; elk fchynt voor zichzelven te leeven. Schoon van elkander op een afftand van verfcheide mylen verwyderd, en het voordeel genietende, om eenige duizenden Acres lands voor een zeer geringen huurprys te bezitten, is het nogthans zonderling, dat men zeer zelden twee Buuren vindt, die in goede verftandhouding met elkander leeven: zy zyn in geduurig verfchil over de uitgeftrektheid hunner Landeryen, of het voorregt van een waterloop te bezitten. Eene groote oorzaak van deeze eindelooze gefchillen is de ongerymde wyze, om den grond by den tyd af te meeten: volgens eene hier vastgeftelde gewoonte, is een Land, door het Gouvernement uitgegeeven, zo groot, dat men het in één uur

dwars

(*) Van deezen hebben wy, ter boven aangetoogene plaatze, eene befchryving gegeeven.

dwars over wandelt. Indien een Landman verdagt gehouden wordt, zyn *Baaken*, ter landonderscheiding dienende, weggenomen en te ver op 's Buurmans grond gezet te hebben; wordt de Veldwagtmeester geroepen door den Man, die zich verkort oordeelt; men betaalt hem hiervoor drie Dollars. Gelukt het den Veldwagtmeester, 't verschil tot genoegen der beide Partyen te vinden, dan is het stuk afgedaan; doch zulks is op verre na niet altoos het geval; wanneer de te onvredene party zich vervoegt by eene Commissie, bestaande uit den Landdrost, twee Leden van den Raad, den Secretaris van dat District, en een Boode: Deezen trekken vyftien Dollars daags, zo lang zy zitten, om te beslissen, hoe verre een man in één uur tyds wandelen moet!

De gevaarlyke en moeilyke wegen in elk gedeelte der Volkplantinge, doch bovenal in de klooven der bergen; en de nog gevaarlyker overtochten der Rivieren; wyzen uit, hoe weinig bezefs de Landlieden hier hebben van 't geen ten algemeenen gemak dient. Elk komt de zwaarigheden, zo goed hy kan, te boven; en men denkt 'er niet meer om, voor dat men dezelve op nieuw ontmoet. Een treffend voorbeeld hiervan ontmoette ons in het overtrekken van de *Breede Rivier*, tegen over *Brandsvalei*; dit geschiedt in een kleine platboomde schouwe, omtrent zes voeten lang en drie wyd. In dit vaartuig haalen de reizigers zich over met een touw, aan twee stylen, te wederzyde van de rivier, vastgemaakt. Moet 'er een paard over, men neemt den zadel af, de Man gaat in de schouwe, en het paard zwemt agter aan. Maar valt 'er een wagen over te haalen, deeze moet ontlaaden, en het goed met de schouwe overgevoerd worden; vervolgens maakt men den wagen, zo goed mogelyk, vast aan de schouwe, en laat dien na sleepen. Zo besteedt men een halven dag, om eene kleine rivier over te trekken, die ter grootste wydte niet meer dan honderd-en-twaalf voeten haalt; daar weinige planken, wel aan elkander vastgemaakt, genoegzaam zouden weezen, om alles, in weinig minuuten, met veiligheid en gemak over te brengen.

De Vrouwen onder de *Africaansche* Landlieden brengen haar leeven in de lustloosste werkloosheid door. De Vrouw des huizes schynt, met den' steeds kookenden koffyketel voor zich op een kleine tafel, op haar stoel

zittende, een vastſtaand ſtuk huisraads. Deeze goede Vrouw, in de wildernisſen van *Africa* gebooren, onder Slaaven en *Hottentotten* opgevoed, heeft weinig denkbeelds van 't geen vrouwlyke kieschheid in de Maatſchappy uitmaakt. Zy bekreunt 'er zich niet aan, om haare voeten en beenen door eene ſlaavin, in 't byzyn van vreemdelingen, in warm water te laaten afwasſchen; eene verrigting, welke alle avonden herhaald wordt. Indien de beweegreden tot dit gebruik zindelykheid ware, zou dezelve te pryzen weezen; maar als men ziet, dat de tobbe met het zelfde water dient voor het geheele gezin, van de oudſte af, moet men daarover anders denken. De meeste Vrouwen gaan zonder kousſen of ſchoenen, zelfs wanneer de Thermometer beneden het vriespunt ſtaat. Doorgaans maaken zy nogthans gebruik van kleine ſtooven, om de voeten op te zetten. De jonge dogters zitten, even als de Moeders, werk- en lustloos met de handen voor zich. De meesten deezer, in eenigzins afgelegene ſtreeken, kunnen leezen noch ſchryven; zo dat zy geene verſtandsbezigheid altoos hebben. Gelukkig, misſchien, voor haar, dat de geringe voorraad van denkbeelden het langvallen van den tyd haar ter aanhoudende plaag te verſtrekken belette. De Historie van éénen dag is die van haar geheele leeven. Zy hooren of ſpreeken van niets, dan dat deeze of geene na de Stad of na de Kerk gaat, of zal trouwen, of dat de Boschjesmannetjes het vee van deezen of geenen geſtoolen, of dat de Springkhaanen hier of daar het koorn opgeëeten hebben.

De Jongelieden op het land hebben geene zamenkomſten op vastbepaalde tyden, gelyk in de meeste landen, tot het raapen van vreugd en vrolyke verlustiging. Geen kermisſen, geen dansſen, geen muzyk, noch verlustiging van eenigerlei aart. Aan de koele phlegmatike gesteltenisſe en de bedryflooze leevenswyze moet misſchien de verbaazende vrugtbaarheid onder de *Africaanſche* landlieden worden toegeſchreeven. Zes of zeven kinderen in één huisgezin worden zeer weinig gerekend; van een twaalf- tot een twintigtal is niet ongemeen: de meesten trouwen zeer jong; zo dat de bevolking ten platten lande zeer ſterk toeneemt. Veele der kinderen, nogthans, ſterven vroeg aan keelziekte, en uitſlag van dezelfde ſoort, als waaraan de kinderen aan de *Kaap* desgelyks onderhevig zyn. Men ontmoet 'er weinig voor-

 beel-

beelden van hoogen ouderdom. De doorgaande leevenswyze is mogelyk min gunstig voor de langleevenheid, dan de aart der lugtsgesteltenisse. De ongemakken, waaraan zy veelal ten platten lande sterven, zyn gal- en rotkoortzen en waterzugt.

Veeltyds zyn de Mannen ver boven de middelbaare grootte, doch niet welgemaakt, niet vast van gestel, stug en onvaardig. Zeer weinigen hebben dat open voorkomen, 't welk onder den boerenstand in *Europa* meestal strekt ten blyke van eenvoudigheid en onschuld. De Afstammelingen der *Fransche* Familien zyn tegenwoordig, door huwelyksverbintenisfen, met de oorspronglyke Volkplantelingen zo zeer vermengd, dat 'er geen onderscheid, dan alleen de naamen, is overgebleeven. Het is opmerkelyk, dat geen woord van de *Fransche* taal gesproken of verstaan wordt onder den boerenstand; schoon 'er nog veelen leeven, wier Ouderen beide van die Natie afstamden. Men vindt ook in hunne huizen geen *Fransch* Boek hoegenaamd. Het schynt, dat deeze Vlugtelingen 'er op uit geweest zyn, om voor hunne kinderen hunne ongelukkige geschiedenis, en het slegt gedrag van het land huns oorsprongs, te verbergen.

De middelen ter opvoeding, 't is waar, moeten vry bezwaarlyk te bekomen weezen onder een volk, zo wyd en zyd verspreid over een zeer uitgestrekt land; gelyk het geval is der Landlieden in de *Kaapsche* Volkplanting. Eenigen hebben een persoon in huis, dien zy een Schoolmeester noemen. Deeze is doorgaans een man, die zyn tyd in den Krygsdienst volbragt heeft. Zyne bezigheid in deezen nieuwen leevensstand bestaat niet alleen in de kinderen te leeren leezen, schryven, psalmzingen, en eenige gebeden van buiten te leeren; maar hy moet zich ook tot ander dienstwerk verledigen. Op eene plaats, welke wy voorby trokken, bestuurde de arme Schoolmeester het ploegpaard, terwyl een *Hottentot* het daar by komend werk verrigtte. De kinderen der zodanigen, die zulk een Schoolmeester niet kunnen krygen of bekostigen, verstaan noch leezen noch schryven: hunne geheele opvoeding bestaat in wel te leeren schieten, met behendigheid een lange zweep te hanteeren, en een wagen te mennen.

Zelden ziet men in een der huizen dier Landlieden eenig Boek, behalven den Bybel en WILLEM SLUITERS *Gezangen*, of een *Psalmboek*, in verzen gebragt door

een Hollandsche STERNHOLD en HOPKINS (*). —— Zy hebben het voorkomen van Godsdienstigheid, en brengen zulks tot een vry verregaande hoogte. Nimmer zetten zy zich aan tafel om te eeten, zonder dat de jongste des Gezins een vry lang gebed doet; en ieder morgen vóór het opkomen der zonne wordt een van SLUITERS Gezangen door het geheele Gezin aangeheeven. In het kerkgaan zyn zy zeer stipt, schoon het volbrengen van dien pligt veelen hunner een reis van eenige dagen kost. Zy, die op een afstand van veertien dagen of drie weeken van de Kerk af woonen, gaan 'er meestentyds éénmaal 's jaars met hun geheel Gezin heenen.

Hoe ruw en weinig geoefend deeze Landbewoonders ook mogen weezen, is 'er eene deugd, waarin zy zeer uitsteeken — Gastvryheid voor vreemdelingen. Een Landgenoot, een Vreemdeling, een Bloedverwant, een Vriend, zyn alle even zeer welkom, aan welk huis zy zich vervoegen. Een *Hollandsch* Landman aan de *Kaap* gaat nimmer een huis voorby op den weg, zonder 'er in te treeden; uitgezonderd misschien dat van zynen Buurman, met wien het tien tegen één is dat hy in geschil leeft. Het is hem niet genoeg, in het voorby trekken, na de gezondheid zyner Medelandslieden te verneemen; zelfs onder den weg zullen twee Landlieden, elkander ontmoetende, als zy te paard zitten, of ryden, afstygen, om 't zy vriend of vreemden met handvatting te begroeten. Komt een reiziger aan eene wooning, hy klimt van 't paard, treedt ten huize in, begroet de Mannen met handtasting, kuscht de Vrouwen, en gaat, zonder verdere pligtpleegingen, zitten. Wordt de tafel aangericht, dan neemt hy plaats onder het Gezin, zonder te wagten dat men hem daartoe uitnoodigt. Dit geschiedt ook nooit; dewyl men veronderstelt, dat een reiziger, in een land zo schaars bewoond, altoos eenige behoefte en honger moet hebben. Diensvolgens is doorgaans de eerste vraag, wat verlangt gy? Is 'er een bed in huis, het wordt den Vreemdeling aangeboden; zo niet, 't geen dikwyls het geval is onder de

Vet-

(*) STERNHOLD en HOPKINS zyn Engelsche Psalmberymers van den zelfden stempel als onze DATHEEN, wiens Psalmberyming de Heer BARROW zeker onder deeze Landlieden heeft aangetroffen.

Vetweiders des wydafgelegen oords van REYNET, dan moet hy zich ter ruste begeeven op een bank of een hoop schapenhuiden onder de rest des Gezins. 's Morgens, naa een hartig ontbyt, neemt hy een Soopje, of een glas Brandewyn, beveelt zyn Slaaf, of *Hottentot*, de paarden te zadelen, neemt met handtasting afscheid van de Mannen, en kuscht de Vrouwen; hy wenscht hun gezondheid, zy hem eene goede reis. Op deeze wyze kan een reiziger het geheele land doortrekken.

Wordt de Huishouding eens *Africaanschen* Landmans niet wel beheerd; de wyze, op welke hy den grond bebouwt, is even slegt. De Vetweiders, op veele plaatzen, bekreunen zich geheel niet wegens het zaaijen van eenig graan, maar verruilen by anderen voor vee zo veel als zy voor hun Huisgezin behoeven. Zelfs zy, die hunne Graanlanden niet verre van de *Kaap* hebben, betoonen geen afgerigtheid in den landbouw. Zy werpen den grond om met een lompen en slegt gemaakten Ploeg, die agt of tien Paarden, of een twaalftal Osfen, noodig heeft om getrokken te worden; het zaad wordt uit de hand gezaaid; een Egge, zo misvormd als de Ploeg, wordt 'er over gehaald; de oogst is van tien tot vyftien voor één. Geen mest komt 'er in den grond, uitgenomen een besprenging op de landen tot Garstteelt. In laag liggende landen naby het water, waar zy 't zelve op den grond kunnen leiden, krygen zy van dertig tot veertig voor één. Water, in de daad, is alles in *Zuid-America*. Niet gelyk de *Chinees*, wiens groote kunst des Landbouws bestaat in den aart der planten naar dien van den grond te schikken, welken hy daartoe ook bereidt, is de *Hollandsche* Boer aan de *Kaap* wel te vrede, indien hy slegts water op zyn akker kan brengen. Hy besteedt geen arbeid altoos aan den grond, dan dat hy 'er het zaad instorte; hy laat het verder aan het geval en de gunstige werking der heerlyke lugtstreeke over. De tyd van zaaijen is in de maanden Mey en Juny; de oogst van November tot January. Het Graan wordt door paarden uitgetreeden, die in 't rond loopen, in de open lugt; het stroo laat men rotten, of geeft het aan den wind over, om het allerwegen heen te voeren.

ALKANDER EN SEPTIMIUS.

(Eene Anekdote uit de Byzantynsche Geschiedenis, naar het Engelsch van GOLDSMITH.)

Lang na het verval van het Roomsche Ryk bleef nog by aanhoudendheid Athenen de zetel van kennisse, van beschaafdheid en van wysbegeerte. THEODORICUS, Koning der Ostrogothen, hadt 'er zyn werk van gemaakt, om aldaar de schoolen te herstellen, welke de barbaarschheid hadt verwoest, en den geleerden hunne jaarwedden van nieuws te doen genieten, van welke hen de gieigheid der gezagvoerderen hadt beroofd.

Geduurende deezen tyd oeffenden zich ALKANDER en SEPTIMIUS te gader onder de vermaardste leermeesters dier Stad. SEPTIMIUS was de bekwaamste redeneerkundige van het Lyceum, ALKANDER de uitmuntendste spreeker der Akademie. De agting, die zy voor elkander opvatteden, deedt een tederer gevoel tusschen hen ontstaan; zy slooten eene naauwe vriendschap. Beiden waren even ryk. In de meest vermaarde Steden der waereld hadden zy het eerste leevenslicht aanschouwd; ALKANDER was te Athenen, SEPTIMIUS te Rome gebooren. Aldus leefden zy etlyke jaaren in eene zoete overeenstemming van gevoelens, wanneer ALKANDER, na aan de wysgeerige onaandoenlykheid zyne vroegste jeugd te hebben opgeöfferd, te raade wierdt, zich nuttig bezig te houden en het waereldtooneel te betreeden. Zyne genegenheid tot een voorwerp, zyner hulde waardig, te bepaalen, beschouwde hy als eene noodzaaklyke inleiding. HYPATIA was de Schoonheid, welke hy zynen wierook toezwaaide. HYPATIA was een modél van volmaaktheid. De trouwdag wierdt bepaald. De voorafgaande plegtigheden wierden volvoerd; en niets anders ontbrak 'er aan ALKANDERS geluk, dan zyne bruid in zegepraal na het Huwelyksbed te zien geleiden.

Zyne vreugde was ten hoogsten top gesteegen. Maar wat geluk kan een vriend genieten, ten zy zyn vriend daar aan deel hebbe? Hy boodt SEPTIMIUS zyne Vrouw aan, met het vertrouwen en het vermaak, die eenen man aankondigden, even gelukkig in de vriendschap als in de liefde; doch deeze zamenkomst was de doodsteek voor hunne wederzydsche rust. Op het zien van HYPATIA gevoelde zich SEPTIMIUS van een doodlyken slag getroffen; de liefde drong met al haar vuur in zyn hart. Vergeefs zogt hy de verrukkingen deezer misdaadige en onzinnige drift te maatigen; de wanorde zyner zinnen deedt hem in eene brandende koorts storten, welke de Artzen als ongeneeslyk schouwden.

Geduurende den loop der ziekte paste ALKANDER zynen vriend op, niet aflaatende van hem alle hulp toe te brengen, die men van een aandoenlyk en edelmoedig hart kan verwagten. Zyne beminde HYPATIA deelde met hem in deeze weldaadige hulpbetooning. Niet lang, egter, leedt het, of het vernuft der Artzen deedt hun ontdekken, dat liefde de eenige hinderpaal was, die zich tegen de geneezing van hunnen kranke verzette. Zy gaven 'er ALKANDER berigt van, die de bekentenis van zynen ftervenden vriend met moeite afperfte.

Van den ftryd, die thans in zyn hart ontftondt, tusfchen liefde en vriendfchap, zal ik niet gewaagen. Genoeg zy het, te hebben aangemerkt, dat ten deezen tyde de Atheners de verfyning der driften en van het gevoel tot derzelver hoogfte toppunt gevoerd hadden. ALKANDER vergat alles om de vriendfchap; en zyn geluk aan SEPTIMIUS opofferende, droeg hy hem zyne toekoomende medgezellin over met alle de bevalligheden, met welke de natuur haar hadt verrykt. Heimelyk wierdt het huwelyk ingezegend; en door deeze onverhoedfche verandering ontftondt 'er eene zoo fpoedige omwenteling in den toeftand van SEPTIMIUS, dat hy binnen weinige dagen den bloei zyner gezondheid herkreeg, en met zyne jonge echtgenoote na Rome vertrok. Zyne verdienfte, en de roem zyner bekwaamheden, welken hy te Athenen hadt verworven, deeden hem tot de hoogfte waardigheden opklimmen; hy wierdt tot Pretor aangefteld.

Wat wierdt 'er intusfchen van ALKANDER? Een prooi was hy tevens van de boezemfmarte, dat hy van zynen vriend en van zyne beminde was gefcheiden, en van het gevaar eener vervolginge, welke hem HYPATIA's bloedverwanten dreigden; zy befchuldigden hem, zyne huisvrouw laaghartig verkogt te hebben. Noch zyne onfchuld, noch de kragt der welfpreekendheid, die hy ter zyner verdeediginge te werk ftelde, was bekwaam om hem tegen den invloed eens magtigen aanhangs te beveiligen; hy wierdt fchuldig verklaard, en in eene buitenfpoorige boete beflagen. Tot het betaalen van die fomme waren zyne bezittingen niet toereikende. Zyne goederen wierden verbeurd verklaard; men ontnam hem de regten en het gewaat eens vrymans, en bragt hem na de markt, om aldaar als flaaf verkogt te worden.

Een Koopman uit Thracie, hem gekogt hebbende, voerde hem, nevens eenige andere rampgenooten, na dat dor en woest gewest. Hier beftondt zyn bedryf in het hoeden van de kudden eens harden en trotfchen meesters, en zyn eenig voedzel in het wild, welk hy gelegenheid vondt op de jagt te dooden. Aldus vernieuwde de dag aan den dag vermoeienis en elende; de verandering der faifoenen diende flegts om zyne fmar-

smarten te verzwaaren. Na verloop van eenige jaaren zich de gelegenheid hebbende aangeboden om te ontvlugten, nam hy dezelve gretig waar, zette by nacht zyne reize voort, verschool zich 's daags in de holen, en bereikte aldus Rome. Op den eigen dag zyner aankomste deedt SEPTIMIUS regtspraak op het *Forum*. ALKANDER begaf zich derwaarts, in de hoop van zich door zynen vriend te zullen doen opmerken, en van hem openlyk erkend worden.

Hy bleef 'er den gantschen dag, onder de menigte vermengd, verwagtende elk oogenblik eenen oogslag des Pretors, en zich vleiende, diens opmerking te zullen trekken. Maar zoo zeer was hy misvormd, jammer en elende hadden zyne gelaatstrekken zoo sterk veranderd, dat SEPTIMIUS hem niet gewaar wierdt. Ten langen laatste wilde hy tegen den avond den Regterstoel naderen; doch wierdt door de Geregtsdienaars onbeschoft van daar verdreeven.

Een ongeluk koomt zelden alleen. De nacht was ingevallen. ALKANDER hadt eene schuilplaats noodig; niemand wist hy, by wien hy zich zou vervoegen; zyn bleek en ingevallen gelaat, de lappen en leuren, met welke hy bedekt was, verdreeven het mededogen; eenen elendeling van deezen aart wilde niemand in huis neemen. Midden op de straat zich tot slaapen neder te leggen, was te gevaarlyk. Door den nood geprangd, ging hy in een der grafsteden de wyk neemen, de schuilplaats der misdaad, der elende en der wanhoop. Een omgekeerde lykbussche diende hem voor hoofdkussen. De slaap, verheven voorregt der onschuld, kwam zyne oogleden luiken; en op dit bed der droefheid smaakte hy meer rust, dan de misdaad op vederen en dons ontmoet.

Te midden van zynen slaap kwamen twee roovers zich in het zelfde hol verschuilen; doch vermits 'er tusschen hen, over het verdeelen van den buit, geschil ontstondt, bragt de eene zynen makker aan het hoofd eene doodlyke wonde toe, en liet hem in zyn bloed zwemmende liggen. 's Anderendaags vondt men zyn lyk ter zelfde plaatze. De moord verwekte gerugt, en deedt onderzoek te werk stellen. Men drong door tot in het diepste van het graf; men vondt aldaar ALKANDER; men vatte en beschuldigde hem van roof en manslag. Alle waarschynlykheden waren tegen hem; zyn elendig voorkomen versterkte het vermoeden. Eindelyk verkreeg de hardnekkige volstandigheid des wederspoeds op zynen moed de overhand; het leeven wierdt hem haatlyk; hy vervloekte eene waereld, in welke hy niets dan ondankbaarheid, leugen en wreedheid ontmoette; hy wierdt te raade, zich niet te verdeedigen; en in dit wanhoopig besluit liet hy zich, met ketens belaaden, voor den Pretor sleepen. Naardien de bewyzen eenpaarig scheenen, en hy niets ter zyner verdeediginge aanvoerde, stondt de Reg-

ter op het punt om hem tot een schandvlekkenden dood te veroordeelen, wanneer een ander voorwerp zyne opmerking wekte; de eigenlyke moordenaar was gevat op het zelfde oogenblik als hy de gestolene goederen verkogt; van angst bevangen, hadt hy alles bekend, en men bragt hem gekneveld voor den Regterstoel. Hy erkende zyne misdaad, en sprak elk ander van medepligtigheid vry. Deeze bekentenis deedt ALEXANDERS onschuld aan den dag koomen, en de menigte bleef van verbaasdheid getroffen over zyne onverschilligheid omtrent het leeven; maar nog hooger steeg de verbaasdheid, toen men den Pretor met de snelheid des blixems den Regterstoel zag verlaaten, en toeschieten om den gewaanden misdaadige te omhelzen. SEPTIMIUS herkende ten langen laatste zynen besten Vriend, zynen voormaaligen weldoener; hy hieldt hem in zyne armen gekneld, traanen storteude van vreugde en van mededogen. Dient 'er meer gezegd te worden? ALEXANDER wierdt vrygesproken, deelde in zyns vriends bezittingen en eerampten, wierdt in de gezelschappen der aanzienlykste burgers van Rome toegelaaten; en naa zynen dood graveerde men op zyn graf deeze woorden: GEEN TOESTAND IS ZOO WANHOOPIG, WELKEN DE VOORZIENIGHEID NIET KAN VERHELPEN.

DE ZIEKE WEDUWE.

Eene waare Gebeurtenis.

Weldaadigheid is ten allen tyde schoon, maar wordt een wezenlyke wellust, wanneer ze met verrassing gepaard gaat. Op zekeren vroegen morgen zag een beroemd man, in eene der Voorsteden van Philadelphia, daar men hem niet kende, een' jongen knaap van omtrent 12 jaaren hem naderen, met neêrgeslagen oogen, terwyl 'er de traanen in menigte uitvloeiden. Met een beschroomde stem verzoekt deze hem om eenigen onderstand. Het eerlyk voorkomen, de verlegen houding, de schaamte op het gelaad van dezen ongelukkigen, zyne blooheid, maakten eenen levendigen indruk op het hart van dezen uitmuntenden man. „ Gy hebt het voorkomen niet," zegt hy, „ van iemand, die gewoon is te bedelen: wat is dan „ de reden, die u tot dezen stap noodzaakt?" —— „ Ze„ ker," antwoordt de Jongeling, met een zugt en vernieuwde traanen; „ ik ben voor dezen ongelukkigen toestand niet ge„ boren. De wederwaardigheden van mynen Vader en de „ verschriklyke staat, waarin myne Moeder zich op dit oo„ genblik bevindt, hebben 'er my toe verplicht." —— „ En

„ wie is uw Vader?" —— „ Hy was weleer een Koopman, „ had een onbepaald crediet, en was met middelen gezegend. „ De bankbreuk van eenen zyner Correspondenten heeft hem „ ten eenenmaale in den grond geholpen. Tot overmaat van „ ons ongeluk, kon hy dit verlies niet overleeven; binnen één „ maand ftierf hy van hartzeer. Myne Moeder, myn Broeder „ en ik bleven in de diepfte elende zitten. Zedert heb ik by „ eenen Vriend myns Vaders eenige hulp gevonden; myne „ Moeder hield zichzelve en mynen jongen Broeder door ha- „ ren arbeid ftaande; maar dezen nacht is zy door eene ge- „ weldige ziekte overvallen, welke my voor haar leven deed „ vreezen. Van alles ontbloot, weet ik niet, hoe haar by „ te ftaan; ik heb zelfs den moed niet, voor hun te verfchy- „ nen, die my zouden kunnen herkennen, om van hun dat- „ geene te verzoeken, dat men gewoon is, als de mensch „ zich in nooddruft bevindt, een aalmoes te noemen. Gy, „ die my voorkomt een Vreemdling te zyn, zyt alléén in „ ftaat geweest, de fchaamte, die ik gevoele, te overwin- „ nen. Helaas! heb deernis met myne Moeder." ... Terwyl hy fprak, hadden zyne fnikken, zyne traanen, den Vreemdling reeds tot medelyden bewogen. „ Is uwe Moeder verre „ van hier?" —— „ Zy woont aan het einde van deze „ ftraat, in het laatfte huis ter linkerzyde, op de derde ver- „ dieping." —— „ Is 'er nog geen Geneesheer by haar ge- „ weest?" —— „ Ik heb 'er genen gehaald, om dat ik dien „ niet kon betaalen, noch 't gene hy voor mogt fchry- „ ven' zou kunnen kopen." —— „ Zie daar," zegt de Onbekende, „ eenig geld; ga oogenbliklyk een' Doctor ha- „ len." De Jongeling bedankt hem op de eenvoudigfte wyze, maar met de uitdrukking van het dankbaarst hart, en vertrekt als de wind.

De gevoelige Weldoender gaat daarop de zieke Weduwe bezoeken. Hy klimt naar een klein-kamertje, waarin hy niets gewaar wordt, dan grove werktuigen, een flegte tafel, een oude kast, een klein bed, naast dat, waarop de Zieke, in de diepfte moedloosheid verzonken, lag, en aan hare voeten haar Zoontje in traanen fmeltende. Door deze droevige vertoning ten hoogften getroffen, nadert hy. Om haar moed in te boezemen, ondervraagt hy haar over hare ziekte, als ware hy een Geneesheer. De Weduwe onderrigt 'er hem in weinige woorden van; vervolgens zegt zy, zugtende en weenende, tegen hem: „ Myn Heer, myne ziekte heeft eene verouderde „ oorzaak; de Geneeskunst heeft 'er geen hulpmiddel tegen: „ ik ben Moeder, en wel eene ongelukkige Moeder. Myn „ hart is te diep gewond; de dood alléén kan een einde „ aan myne droefheid maken; maar de dood zelfs jaagt my „ fchrik aan, op het denkbeeld, dat myne kinderen zich aan

„ wan-

„ wanhoop zullen overgeven." .... Hare traanen verdubbelen; maar eindlyk, door het waarachtig belang, dat de vermeende Doctor in haren bitteren toestand neemt, aangemoedigd, doet zy hem een verhaal harer rampen. „ Wanhoop „ niet," zegt deze Vriend der Menschheid; „ zyt op niets „ anders bedagt, dan om één, voor uwe kinderen, zoo on„ waardeerbaar leven te behouden. Hebt gy hier ook papier, „ om een Recept te schryven?" De Weduwe neemt het kind, dat het bed zyner Moeder nog niet verlaaten had, een boekje uit de hand; zy scheurt 'er een blaadje uit, — het éénigste papier, dat zy bezat. De Vreemdling, na 'er iets op geschreeven te hebben, zegt: „ Dit Recept zal uwe ge„ neezing beginnen; vervolgens zullen wy, als het nodig „ is, tot een ander overgaan. Ik heb zeer veel hoop op „ eenen goeden uitslag." Hy liet het papier op de tafel liggen, en vertrok.

Weinige oogenblikken daarna komt de oudste Zoon terug. „ Myn lieve Moeder," zegt hy, „ zyt welgemoed; de „ Hemel ontfermt zich onzer. Zie daar wat my een welda„ dig Wezen dezen morgen edelmoedig geschonken heeft; „ dit zal ons verscheide dagen helpen. Na deze gelukkige „ ontmoeting ben ik naar een Geneesheer gegaan, die oogen„ bliklyk hier zal zyn. Stel u gerust; troost u." —— „ Ach, „ myn Zoon, dat ik u omhelze! De Hemel staat de on„ schuld by. Helaas! dat het Hem behage, die lange te be„ hoeden. Een Doctor, dien ik niet ken, maar wiens aan„ doenlyk mededoogen een zagten indruk op myn hart ge„ maakt heeft, heeft my zo even verlaaten. Zie op de ta„ fel; daar ligt zyn Recept: lees my eens voor, wat dat be„ helst." De Zoon, het biljet doorlopende, staat verbaasd; hy ziet het nogmaals in, herleest het, roept ten hoogsten verrukt uit: „ Ach! myne Moeder, wat is dat? —— Lees! „ —— Groote God!" —— De Moeder, nu insgelyks verwonderd, neemt het biljet uit de handen van haren Zoon .... „ Hemel! —— Washington." .... Op deze woorden blyft zy spraakloos en zonder beweging.

Het biljet was een ordre van den President van het Congres, een aanmerklyke gift op zyne eigen goederen aanwyzende.

Terwyl dit gebeurde, kwam de verwagt wordende Doctor; hy deed de Moeder uit hare bezwyming komen. Deze verrasfing, een korte tyd, en de geneesmiddelen, herstelden haar van eene ziekte, welker voornaamste oorzaak zoo wel was weggenomen.

De edelmoedige WASHINGTON, overladen met zegeningen en lofstuitingen, mogt het genoegen smaken, een door het ongeluk vervolgd Huisgezin tot het leven, de gezond-

zondheid en het welvaaren terug te brengen. Het herdenken aan deze daad, en aan het genoegen, dat hy aan die rampzaligen geschonken heeft, is voor hem de beste belooning.

ZAMENSPRAAK TUSSCHEN DEN OUDEN HEER ZONDAG EN DEN JONGEN BURGER DECADI.

(Uit een *Fransch* Tydschrift.)

ZONDAG. Goeden dag, *Burger* DECADI!

DECADI. Weer opgestaan, *Heer* ZONDAG?

Z. Gy hebt my dan voor dood gehouden?

D. Byna.

Z. Goede Artzen hebben beter geöordeeld; zy beschouwden myn toeval als eene flaauwte.

D. Gy had reeds zo lang geregeerd, dat men wel gelooven moest, dat uw ryk ten einde liep.

Z. Het gaat met alle menschelyke zaaken zo niet als met de menschen zelve. Deeze houden op te leeven, als zy langen tyd bestaan hebben; veele dingen, daarentegen, duuren voort, om dat ze oud zyn.

D. Als dit waar is, zult gy wel lang voortduuren. Gy telt immers uwe jaaren reeds van den Zondvloed af.

Z. Nog van vroeger tyd. Ik ben zeker zo oud als de Menschelyke Maatschappy. De Natuur gaf, toen zy den arbeid voor den mensch tot eene behoefte maakte, my aan denzelven tot vergenoegen. De eerste Wetgeever bestemde de eerste zes dagen voor den eenen, den zevenden voor het ander. De Godsdienst heeft deezen dag geheiligd. Alle Volken hebben zich by deeze schikking wel bevonden; en midden onder de ruïnen, veroorzaakt door zo veele omwentelingen in Staat en Kerk, was ik behouden blyven staan, tot aan het einde der Agttiende Eeuwe, wanneer Nieuwheidzoekers, stout en belachlyk door onwetendheid, niet alleen alle grondzuilen der wetten omverhaalden, maar ook alle tydsafdeelingen veranderden, en alzo myne Altaaren sloopten, om eenen Troon voor u op de puinhoopen te plaatzen.

D. Waren myne warmste Verdeedigers niet omgekoomen, dan stond deeze Troon nog.

Z. Ja, in eene woestyn, en onder wilden!

D. Gelooft gy dan, dat zy, die u hebben afgeschaft, om my in uwe plaats te stellen, hiertoe geene voldoende redenen hadden? Konde eene gezonde Staatkunde goedkeuren, dat 'er 52 dagen in het jaar aan den arbeid en de vlyt onttrokken wierden? Zy verminderde dit getal op 36.

Z. Spreek

Z. Spreek toch niet van Staatkunde, maar breng liever eens een van uwe kostelyke Redenaars over de Staats-Oeconomie op het Veld — laat hem met de Zon opstaan en ter ruste gaan — laat hem in 6 maanden dagelyks 13 of 14 uuren de brandende hitte der Zon, en, in de andere 6 maanden wind, regen, sneeuw of koude verdraagen; en zeg my dan eens, of de Rustdag voor hem te vroeg komt. Geloof my, 52 dagen van rust waren voor niemand te veel; voor de arbeidzaamste menschen waren 'er zelfs niet genoeg — en wel verre dat 'er nu 16 dagen voor den arbeid gewonnen zyn, verliest men nu eerder 36, vermits de meesten uwe 36 en myne 52 vieren.

D. Dit is maar al te waar. Maar welk een gebruik maaken bovendien de menschen van deeze rustdagen? De drank, de uitspatting, het spel, bederven de zeden, de gezondheid, en de vruchten van den arbeid.

Z. Dit moge waar zyn by veelen, doch by het grootste getal der menschen is het anders; de meesten brengen de rustdagen in onschuldige vermaaken door; de Huisgezinnen, de Vrienden vereenigen zich, en deeze byeenkomsten bevorderen de gezellige deugden; de Jeugd, vooral ten platten Lande, geeft zich over aan lighaams-oeffeningen, die, daar zy de krachten versterken, de driften afleiden. Ik weet wel, dat het grootste deel van hun, die ik naar de Kerk voer, de uuren, aan den Godsdienst toegewyd, niet in allen deele naar behooren besteeden, en dikwyls uit min waardige beginzelen derwaards gaan: zy brengen 'er echter zelftevredenheid heen; deeze leidt hun tot zelfkennis, leert hun met hun geweten afrekenen, over hunne gewoonten en hunne plichten nadenken, en alzo een overzicht houden, waartoe de door dagelykschen arbeid afgeleide Daglooner en Handwerker, buiten de openbaare Godsdienst-oeffening, nimmer zouden overgaan. Deeze vermindert de ondeugd, indien zy dezelve niet geheel uitdelgt; — zy geeft aanspooring tot het uitoeffenen van weldaadigheid, die, al is dezelve niet uit de reinste bronnen voortgevloeid, voor den ongelukkigen de beste uitwerking heeft. Eindelyk zal toch de waare Wysgeer en Staatkundige, hoe uwe nieuwgebakken Philosophen, en Staatkundigen van den dag hiertegen ook mogen schreeuwen, de openbaare Godsdienst-oeffening als de beste Moeder der goede Zeden, die de hechtste zuilen van den Staat zyn, vereeren, haaren invloed trachten te leiden en te verbeteren — nimmer te stooren.

D. Zyn dan de Decade-dagen ook niet aan den Godsdienst en de Zedekunde toegewyd? Hebben de instellers van my ook niet het bestaan van een Hoogst Weezen en de Onsterflykheid der Ziel erkend?

Z. Het scheen waarlyk veel eere voor God, dat zy zulk er-

erkennen wilden! —— Wat de Onsterflykheid der Ziele betreft; dit heilryk begrip, het welk den mensch verhoogt, het verschriklyk denkbeeld eener geheele vernietiging wegneemt — deeze groote waarheid, zo wel als die van het bestaan van een Opperweezen, zoude alleen eene drooge Hypothese zyn, wanneer de Leer van een' straffenden en beloonenden God daarmede niet verbonden ware. Een God en eene Zedekunde zonder Godsdienst — Feestdagen zonder die gevoelens, welke dezelve treffend en eerwaardig maaken, zyn alleen kinderachtige en niet zamenhangende Visioenen, de even zedelooze als onwetende menschen waardig, die ze uitvonden en verspreidden. De tyd heeft bovendien beweezen, dat deeze nieuwe Leeraars, die zonder Godsdienst eerlyke en deugdzaame menschen wilden vormen, zelf Dieven, Roovers en Moordenaars waren.

D. Ik zie, dat gy van de veele Leerredenen, die gy hebt doen houden, zeer veel geleerd hebt. Gy zyt my maar te sterk in de controvers, in het twistvoeren. —— Uw Dienaar, *Heer* ZONDAG!

Z. En ik zie, dat de lessen van uwe Patroonen u niet veel in de Redeneerkunde hebben doen vorderen. —— Vaarwel, *Burger* DECADI!

ZEDELYKE BEDENKINGEN.

Er kan niet meêr dan één God zyn. Almagtig, oneindig, Schepper en Oorsprong aller dingen, kan niet meêr dan één zyn. Regeerer en Bestierer der Waereld, eeuwig en onbegrypelyk, is maar één. Twee zulke Wezens zich te verbeelden, sluit eene tegenstrydigheid in zich. Het eene Wezen zou afhangelyk zyn van het ander. Het Opperste Wezen is de Heer van alles. Hy zou een dwaas zyn, die twee onafhangelyke, almagtige, eeuwige, onveranderlyke Wezens stelde. De Heidenen hadden veele en onderscheidene Goden —— echter maar één God, dien zy voor hunnen Opper-God erkenden. Nogthans waren 'er veelen, welke zich verlegen toonden met alle hunne Goden, en, niet weetende hoe zy de minderen aan de meerderen best zouden onderschikken, zagen zy hunne eigene dwaasheden, terwyl zy vreesden, dat deze ook door anderen welligt zouden bemerkt worden. Zien wy nu volkomen hunne dwaasheden, het is om dat wy verlichter zyn, dan het onverlichte Heidendom. Dan, zouden wy wel ooit tot die verlichting gekomen zyn, was de God des Hemels ons zelve niet te gemoet gekomen, met ons verstand te verlichten, door ons eene klaardere Openbaring, dan de

[illegible] Rode
[illegible] mogo-
[illegible] als eene
[illegible] van eene
[illegible] weg der
[illegible] Dagelyk
[illegible] genoeg hun-
[illegible] Na
[illegible] nader in het
[illegible] geformeerd,
[illegible] gemaakt heeft.
[illegible] Ryk-
[illegible] verfmaden
[illegible] onze
[illegible] wy van
[illegible] willens
[illegible] Maker
[illegible] geluk-
[illegible] hebt,
[illegible] gegeven.
[illegible]

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

GEDACHTEN OVER HET ALLERVOLMAAKTST GEBED.

Door den Eerw. STEPH. HANEWINCKEL, *V. D. Min.* te *Oostgraftdyk*, in *Noordholland*.

Veel is 'er over het Allervolmaaktst Gebed, het geen wy vinden MATTH. VI: 9—13 en LUC. XI: 2-4, geschreven; zeer verschillende zyn de gevoelens der Uitleggeren over hetzelve. Men heeft dat Gebed op verschillende wyzen vertaald en verklaard, naar mate men over hetzelve dacht. —— Ik zal, kortheidshalve, de verklaringen van anderen niet opgeven, maar alleen myne gedachten, zo als zy zyn, optekenen, en op die gedachten ene, ten dele nieuwe, en, zo ik vertrouw, duidelyke, en meer naar onzen spreektrant geschikte, vertaling bouwen; ook zal ik tevens met weinige woorden de gronden opgeven, waarom ik *zó* en niet anders vertaal. —— Zo iemand van myne gedachten verschilt, dan zal het my tot geen gering genoegen verstrekken (het is my alleen om waarheid te doen), wen men my myne fouten op ene bescheidene wyze onder het oog brengt, en my beter onderricht. —— Doch ter zake!

Ik ben het volkomen eens met die Uitleggeren, welke stellen, dat onze Heer JESUS, toen Hy zynen Jongeren leerde bidden, zich bediend heeft van zegswyzen, welke ten dien tyde by de Joden in hunne gebeden in gebruik waren; maar ik kan nog niet met hun instemmen, die stellen, dat onze Verlosser enen meer verhevenen zin aan die gezegden zou gehecht hebben (*); ik denk, in te-

(*) Wy lezen hier niets van. —— Konden de Discipulen van onzen Here JESUS wel terstond, dewyl zy met Joodsche denkbeelden als vervuld waren, enen geestelyken verhevenen zin aan

tegendeel, dat Hy de zegswyzen in denzelfden eenvouwigen zin gebruikt heeft, als waarin zy van de godvruchtige Joden in hunne gebeden gebruikt werden. — Hieruit moet derhalve ook volgen, dat 'er verscheidene Hebreeuwsche of Arameïsche spreekwyzen (*Hebraïsmi* sive *Syriasmi*) in dit Gebed voorkomen, welke wy niet woordelyk moeten vertolken, maar die wy, om duidelyk te zyn, naar onzen Westerschen spreektrant, alleen zakelyk moeten overbrengen.

Het komt my ook als ene fout voor, dat men elke Bede (gelyk men zegt) afzonderlyk op zichzelve neemt en verklaart; ik denk, in tegendeel, dat het Allervolmaaktst Gebed een uitmuntend *geheel* uitmaakt, het geen men niet by stukken verklaren, maar altyd in zynen gehelen samenhang moet nemen. Het gevoelen, echter, van hun, die de eerste Bede als den grond, het einde en doelwit van dit geheel Gebed, beschouwen, komt my het aanneemlykst voor. Is men 'er nogthands voor, om dit Gebed tot zekere delen te brengen, dan geef ik in bedenking, of men de drie eerste Beden niet, als uit elkander voordvloeiende, by elkander zou kunnen voegen; men kan dan ook de volgende samen verbinden (ik wil dit echter niet als myn gevoelen aangemerkt hebben), waarby dan het slot gevoegd wordt, als de reden, *waarom* wy zulks bidden. Ik beschouw het slot van dit Gebed als een gedeelte, hetgeen 'er volstrekt niet van kan weggenomen worden, of men neemt de reden en grond van vertrouwen, waarop ons gebed rust, te gelyk geheel weg (*).

Ein-

aan de woorden van hunnen Godlyken Meester hechten? —— Zou JESUS wysheid dit geëischt hebben? — Hy spreekt hier eenvouwig, en niet als in Gelykenissen. — — Wanneer wy in de verklaring het eenvouwige volgen (dit is toch de eerste regel in de uitlegkunde), dan leveren ons deze woorden enen schonen zin op, en dan is dit Gebed juist berekend naar de behoefte van JESUS Leerlingen, en — naar de behoefte van elken Bidder, van alle menschen. —— Is dit Gebed niet voor iedereen zonder onderscheid geschikt? Heeft JESUS hetzelve niet tot dat einde vervaardigd? — Kan ieder, zo het gevoelen, dat JESUS ene hogere betekenis aan die woorden hechtede, doorging, wel dit Gebed bidden? Kan hy het wel verstaan? — Verstonden JESUS Jongeren hetzelve dan wel?

(*) Zo dit waar is, zou men dan hieruit ook een bewys kunnen

Eindelyk — zullen wy het Allervolmaaktst Gebed *wel* en duidelyk vertalen, dan moeten wy 'er enige woordjens invoegen, niet alleen om den ſamenhang duidelyker te doen zien, maar ook omdat, gelyk ieder, die enigzins met den ſchryftrant des N. V. bekend is, weet, de Schryvers van het N. V. gewoon zyn, vele Uitlatingen (*Ellipſes*) te gebruiken, welke vooral in onze Westerſche talen dienen aangevuld te worden. Zulke Uitlatingen hebben 'er zeker ook in dit Gebed plaats.

Eer ik myne vertaling geef, moet ik vooraf de betekenis van enige woorden vastſtellen, opdat ieder zien kan, waarom ik zó en niet anders vertaal.

MATTH. VI: 9. *Onze Vader, die in de Hemelen zyt*, is, myns bedunkens, ene Hebreeuwſche wyze van ſprèken; want *Hemelen* wordt hier in het meervouwig getal gebruikt, ter naarvolging van het Hebreeuwsch שמים, het geen in het meervouwig getal ſtaat, wyl het in het enkelvouwig getal שמי *hoog* betekent (*), en dus nooit, zo ver ik weet, in het enkelvouwige *Hemel*. Eenvouwig zouden wy moeten lezen *πατερ ἡμων Hemelſche Vader*.

Naam betekent dikwyls in het N. V. *Godsdienst, verering van God*; b. v. HAND. IX: 15, 16. XV: 26. XXVI: 9, en andere plaatzen. Even zo betekent het Hebreeuwsch שם dikwyls *Godsdienst*; b. v. DEUT. XIV: 23, en elders.

Geheiligd worden zegt niet alleen *verheerlyken*, maar ook *hoogſchatten*; b. v. I PETR. III: 15. — De gebiedende wyze (*imperativus*) wordt hier gebruikt voor de aanvoegende wyze (*ſubjunctivus*) (†).

Vs. 10. *Koningryk* is *Heerſchappy*, *Oppermagt*; OPENB. XI:

nen opmaken voor de echtheid van dit gedeelte van het Gebed des Heren, hetgeen echter van velen verworpen wordt. De geleerde H. BENZENBERG pleit, na vele en ſterkere bewyzen bygebragt te hebben, nogthands ook byna op dezelfde wyze voor de echtheid van dit gedeelte, in zyne *Vindiciæ brevis Doxologiæ* MATTH. VI: 13. paragr. 14. Dezelve zyn te vinden in de *Symbolæ Litterariæ Duisburgenſes*. —— By de eerſte gelegenheid hoop ik den Lezeren dezes Maandwerks dit Stukjen vertaald mede te delen.

(*) Vide N. G. SCHROEDERI *Grammat. Hebr.* pag. 168.

(†) S. GLASSII *Philolog. Sacr.* pag. 410. Edit. 1711.

XI: 15. XVII: 12, 17, 18. —— Anderen willen hier de betekenis van *Godsdienst* aannemen; doch ik zie gene reden, waarom het woord βασιλεια hier ene andere betekenis moet hebben als vs. 13.

Komen betekent dikwerf *verschynen*, *openbaar worden*, *zigtbaar worden*; MARC. IV: 21, 22. LUC. VIII: 17. JOH. I: 11. III: 19.

Geschieden, zegt zo veel als *volbragt worden*, *ten uitvoer brengen*, *vervuld worden*; MATTH. XXI: 21. XXIV: 6. LUC. II: 2. I KOR. XV: 54. EPH. V: 12.

In den hemel enz. betekent hier, naar myne gedachte, *Engelen* en *Menschen*. C. G. KÜTTNER vertaalt deze spreekwyze door *overal*, in de gehele wereld (*). Zou men, MATTH. XXVIII: 18, door *Hemel* en *Aarde* ook niet *Engelen* en *Menschen* moeten verstaan?

Vs. 11. *Dagelyksch brood.* De betekenis van dit woord is geheel onzeker. Moet het betekenen: *brood voor morgen*; *brood van ons bescheiden deel*; *een brood*, *dat op zichzelven genoegzaam is*: of welke betekenis is hier de beste? Misschien eenvouwig: *voedsel*; want *brood* betekent in het gemeen *allerlei voedsel*, *allerlei spyze*.

Vs. 12. *Vergeven*: *Vergeving schenken*, *niet toerekenen*; I JOH. II: 12.

Schulden zyn hier *zonden*. Zo verklaart JESUS zelf het woord ὀφειληματα *schulden* door παραπτωματα *misdaden*; en LUC. XI: 4 vinden wy voor dit woord ἁμαρτιας *zonden*.

Schuldenaren: *Beledigers*.

Vs. 13. *Leid ons niet*: *Laat niet toe*, *dat wy gebragt worden* enz. Hier wordt het als ene toelating genomen (†).

Verzoeking: *Beproeving*.

Verlossen: *Beveiligen voor*, *bevryden*; I THESS. I: 10.

Den bozen: liever *het boze* of *kwaad*; *alle zonden* zonder onderscheid.

Want: *Omdat*.

Uw is het Koningryk enz. Men moet dit vertalen even als of 'er stond: Συ 'ει ὁ βασιλευς κ. τ. λ. *Gy zyt Koning*, of liever: *Gy zyt onze Koning*.

Laat my nu, op deze gelegde gronden, myne vertaling geven:

„ On-

(*) *Hypomnemata in N. T.* in locum.
(†) GLASSIUS l. l. pag. 360 et 406.

„ Onze Hemelsche Vader (*)! Laat uw Godsdienst „ (*uwe verering*) hooggeschat worden! Laat [tot dat „ einde] uwe heerschappy openbaar worden! [En] laat „ ook hiertoe uw wil van de Menschen volbragt wor„ den, op dezelfde wyze, als hy van Engelen (†) [ten „ uitvoer wordt gebragt]. —— Geef ons [ook] dat „ voedsel, dat wy tot ons bestaan nodig hebben, op de„ zen dag! Schenk ons op dezelfde wyze vergeving van „ onze zonden, als wy onzen beledigers [dezelve schen„ ken]! Laat niet toe, dat wy in beproeving zouden „ gebragt worden, maar beveilig ons voor het kwaad! „ [Dit alles bidden wy], omdat Gy onze Koning en „ tevens Almagtig zyt; [ja ook dit bidden wy alléén „ van U], omdat Gy eeuwig moet gediend (*geëerd*) „ worden. Amen!"

(*) In het 14 'vers vinden wy deze wyze van spreken, in haar geheel, eenvouwig in het Grieksch: *uw hemelsche Vader*. Dit, dunkt my, bevestigt het gezegde, dat de spreekwyze: *die in de Hemelen zyt*, vs. 9, naar het Hebreeuwsch geschikt is, en derhalve dat wy deze laatste vs. 9. uit vergelyking met vs. 14, moeten vertalen: *onze hemelsche Vader*.

(†) *Van Engelen*, en niet *van* DE *Engelen*; want in het Grieksch staat *ἐν οὐρανῷ* zonder lidwoord (*articulus*). —— Zou men dit niet beter vertalen door *volmaakt*? want de spreekwyze, hier voorkomende, is onbepaald. Zou men niet mogen vertalen: *laat uw wil van menschen volbragt worden, als of zy Engelen, dat is volmaakt waren*. —— Ik wil dit alleen als ene losse gedachte beschouwd hebben.

OVER HET NUT DER YSPLANT, (*Mesembryanthemum cryftallinum*) IN MOEILYKE WATERLOZING, KOORTS, TERING ENZ. Door Dr. WENDT, te *Erlang*.

De eerste, die van de geneeskundige kracht der Ysplant gewag maakt, is Dr. J. W. F. LIEB (*die Eispflanze als ein fast specifischer mittel empfohlen*, *Hof* 1785); hy gebruikte dit in ziekten der piswegen, in den kinkhoest, slym- en galziekten. Ik had het volgend jaar reeds gelegenheid, deze krachten bevestigd te zien in een man van 72 jaren, die, aan een kramp der blaas, vooral des nagts, reeds jaren lang geleden hebbende,

daarvan door dit middel bevryd wierd. Men vindt omtrent deze Plant byna niets aangetekend, behalven een enkel woord by MURRAY *App. med.* Vol. VI. p. 150. FIECHS in CRELS *chem. annal.* 1787. Vol. I. p. 503. en HOFMAN *alm. fur Scheidek.* enz. 1788. p. 81. LIEB zag door dit middel een vermeerderde afscheiding van water, en een bezinkzel in hetzelve, geboren worden. Hy gaf het uitgeperste sap van deze Plant aan volwassenen tot de hoeveelheid van een eetlepel, daags eenmaal te nemen; aan kinderen gaf hy de helft daarvan. Hy schryft aan deze Plant een sterker pisdryvende kracht, dan aan de zeeuijen toe. Hy verhaalt vier gevallen van gelukkige genezingen: vooreerst van een oud man, die daardoor van een galkoorts genezen wierd; vervolgens van een opstopping van water op de helft der zwangerheid, welke daardoor op eens wierd weggenomen; voorts van een galkoorts en kinkhoest, die door dit middel hersteld wierden. Volgens het scheikundig onderzoek van C. A. HOFMAN, bevattede deze Plant, waarvan hy 6 ℔ nam, Salpeter 19 gr., digestifzout 55 gr., Tart. vitriol. 19½ gr. By een nader en nauwkeuriger onderzoek vond hy daarin 48 gr. olie, 7 gr. sal Ammoniak, 44 gr. digestifzout, 153 gr. planten-loogzout, 87 gr. Salpeter, 1 gr. gevitrioolden wynsteen, 6 gr. Selenit, 14 gr. aluin, 8 gr. van een byzonder verkoelend zout. Zonderling is het, dat deze Plant zo snel tot rotting overgaat. Wanneer men dezelve als salaad gebruikt, purgeert zy sterk, en maakt een bezinkzel in het water. Zy heeft een verkoelenden smaak. Men kan het uitgeperste sap zonder eenig byvoegzel geven; by kinderen kan men 'er een weinig suiker of honig byvoegen. —— By den eersten Zieke, waarvan ik te voren gesproken heb, by welken eerst toevallen van verstopping, en daarna grote benauwdheden, pyn op de blaas, moeilyke waterlozing en droppelpis plaats hadden, die ik aan aambeijen der blaas en een ophoping van tajen slym in de piswegen toeschreef, gaf ik eerst krampstillende clysteeren, een afkookzel van *uva ursi*, en groene thee, met arabische gom, verzoeten zoutgeest en althaeastroop; waarop een dikke pis en veel winden geloosd wierden. Daar 'er geen Ysplanten meer voorhanden waren, moest ik tot het volgende jaar wagten; wanneer hy door dit middel veel dik, smerig, stinkend water kwyt wierd, en zich veel beter bevond. Hy gebruikte

dit

dit sap des zomers met veel vrugt, en stierf, in een hogen ouderdom, aan een andere ziekte. —— Van een zeer verschillenden aart was het volgend geval. Een man had, na herhaalde *gonorrhoeën*, by een zeer slap lichaam, een verharding der *prostata* gekregen, met een zeer moeilyke waterlozing. Hy had langen tyd dikke bougies gedragen, die hy echter by korte reizen, welke hy dikwyls deed, zogt in te houden. Eindelyk wierd de *urethra* zo nauw, dat hy de kleinste snaar niet konde binnen brengen. Vergeefs bezigde hy veele middelen, en lauwe baden gaven nog de meeste verligting. Meest behielp hy zich met den vinger in den endeldarm te brengen, het lichaam voorover te buigen, en het hoofd tegen den muur te houden, en op die wyze eenige droppelen uit de blaas te persen. Op eens hielpen alle deze middelen niet meer. Nauwlyks had hy eenige lepels van het vogt der Ysplant genomen, of de urine begon te droppelen, en hy geraakte in slaap, wanneer het water in een aangelegden doek afliep. Dit jaar, toen hy dit ongemak weder kreeg, geraakte hy door dit middel een grote menigte stinkenden etter kwyt.

Niet minder vermogend vertoonde zich dit middel in andere ongemakken der piswegen, vooral in dat soort van onvermogen om het water op te houden, 't welk men zo dikwyls by oude lieden vindt, en *Enuresis spastice* pleeg te noemen. Dit toeval vertoont zich ook wel by door ziekte verzwakte menschen, ook by zwaarlyvigen, en die veel spyzen of dranken gebruiken, die op het water werken. Zomtyds openbaart zich dit ongemak door eene gedurige neiging tot wateren; zomtyds begint het water reeds te droppelen voordat de Zieke de waterpot heeft kunnen bereiken; zomtyds blyft het water nog wel een kwartier of half uur door droppelen, nadat de Zieke meent de blaas reeds volkomen geledigd te hebben; by anderen wisselt het onvermogen om het water in te houden met een opstopping van pis af. (Men zie hierover DESAULT *Journ. de Chir.* en MORGAGNE *Epist.* XXXIX. art. 33, 34.) Deze ziekte hangt, zo als bekend is, van velerleije oorzaken af. Ik zal hierby nog eenige voorbeelden voegen van genezingen dezer ziekte door de Ysplant. Een sterk, gezond oud man van 70 jaren (die, behalven dat hy door zyne zwaarlyvigheid by het opstygen der trappen wat

hoestede en ook rode oogen had, gezond was) had zedert drie jaren het ongemak gehad, dat hy schielyke persingen op het water kreeg, en dan hetzelve niet konde ophouden. Ik liet hem meer beweging nemen, het koude bad en het sap der Ysplant gebruiken, die, daar hy dezelve niet zonder ongemak der maag gebruiken konde, met 60 droppen van het *El. stom. temp. Hofm.* gemengd wierd. Hy genas alleen door de Ysplant, dewyl hy het bad niet verdragen konde.

De twede had onder de ligte Cavallerie gediend, en den geheelen Zevenjarigen Oorlog mede bygewoond.— Naderhand kreeg hy een post, waarby hy altyd zitten moest. Toen begon hy eerst te gevoelen het nadeel, 't welk hy hierdoor (te weeten door 't stilzittend leven) aan zyne gezondheid geleden had. Aanvanglyk kreeg hy jigtpynen, waartegen hy met nut de *dulcamara* gebruikte; daar hy een vogtig vertrek bewoonde, en altyd koude voeten had, gaf dit gelegenheid, dat hy eerst *dysuria*, daarna *stranguria*, en eindelyk een gedurigen drang op het water kreeg, en de pis niet konde houden tot dat hy de waterpot had. Daar ik hier vooral een onderdrukte uitwazeming vermoedde, gaf ik hem eerst halve baden in het *gummi guajac.* Daar de Zieke zich niet warm konde houden, hielp dit weinig. Hy had de meeste verligting van een koud aftrekzel van de *serpentaria;* dan de ziekte week niet, voordat hy de Ysplant gebruikte. Ik had op dien tyd slegts één Plant over, die ik met suiker tot een conserf liet maken, welke hy langzamerhand opgebruikte; krygende ik onder het gebruik derzelve van tyd tot tyd tyding van zyne toenemende, en eindelyk volkomene herstelling.

De derde Zieke was een Nagtwaker van 69 jaren, die in zyn jeugd veel ongemak geleden had. Door zyn beroep kreeg hy jigtpynen, oogontstekingen, en hardnekkige hoesten. In het jaar 1795 voegde zich hier koorts en zulk een sterke ophoesting van slym en vermagering by, dat ik niet twyfelde of hy had een slymtering. Tegen myne verwagting wierd hy hiervan bevryd door ℞. *Boleti suaveol. summ. millefol. Herb. Hierac. Pilosell.* ā ℥vj. m. p. spec. waarvan een lepelvol in een pond water gekookt en met honig vermengd gedronken wierd. In den winter van 1799 en 1800 verloor hy onder het roepen op eens zyn stem, welke even schielyk op eens naderhand terug kwam. Door ouderdom,

dom, ziekte en armoede wierd hy nu telkens zwakker, waardoor hy by tyden zyn water niet houden konde. Hy droeg dit ongemak zes weken met geduld, zonder het te kennen te geven. Eindelyk kreeg hy een zeer pynlyke *stranguriе*, en verzogt myne hulp. Ik gaf hem het sap van de Ysplant met honig, waarvan hy nauwlyks eenige lepels genomen had, of het ongemak verliet hem. Hy bleef agt dagen wel. Naderhand kreeg hy dit ongemak in minderen trap weder: ik hoopte hem door hetzelfde middel te herstellen; dan door het schielyk overlyden van zyne Vrouw kreeg hy een hevige koorts, welke hem in den tyd van agt dagen wegnam. Ik wist op dien tyd nog niet, dat dit middel de hitte der koortzen matigde; anders zoude ik het ook by dezen Lyder beproefd hebben.

(Het slot in een volgend Stukje.)

BYZONDERHEDEN, DEN WELSPREEKENDEN FRANSCHEN BISSCHOP MASSILLON BETREFFENDE. Door D'ALEMBERT.

Naauwlyks begon MASSILLON zich op den Predikstoel te *Parys* te vertoonen, of hy deedt allen, die, ten dien tyde, den Leerstoel beklommen, voor hem zwigten. Hy hadt verklaard, niet te zullen prediken gelyk zy; eene verklaaring, niet ingeboezemd door een waanvol vertrouwen op zyne meerderheid, maar door een zo regtmaatig als weldoordagt begrip, 't geen hy zich van Christlyke Welspreekenheid gevormd hadt.

MASSILLON hieldt zich verzekerd, dat een Bedienaar van GODS Woord, aan den eenen kant, zich zelven verlaagt, wanneer hy algemeene waarheden in flordige taal voordraagt, en, aan den anderen kant, dat hy geen doel treft, wanneer hy denkt zyne Toehoorders te moeten bezig houden met een lange keten van Redeneerkunde, welke zy niet in staat zyn te volgen. Hy wist, dat, daar alle Toehoorders niet begaafd waren met een welonderweezen verstand, zy allen een hart hadden, waarop de Christenleeraar behoorde te werken; dat van den Predikstoel de Mensch aan zichzelven moest vertoond worden, niet zo zeer om hem een afkeer van zichzelven in te boezemen, door een afzigtig beeld van

 hem

hem op te hangen, dan wel door hem te treffen met de gelykheid der schetze; en, eindelyk, dat, indien het zomtyds noodig is, hem te ontrusten, het nog noodiger is, hem die traanen van gevoeligheid te doen storten; welke veel meer uitwerkings baaren, dan de snikken der wanhoope.

Zodanig was het plan, 't geen MASSILLON zich voorstelde; en hy volvoerde hetzelve, gelyk een Man, die het ontworpen hadt, dat is, hy volvoerde het meesterlyk. Hy muntte uit in dat gedeelte der Welspreekenheid, 't welk de plaats van al het overige kan bekleeden — die Welspreekenheid, welke zich rechtstreeks tot de ziel richt; maar die beweegt, zonder te verwarren, die doordringt, zonder te verscheuren; hy daalt tot den grond des harten neder, om die verborgene kreuken, waarin zich de driften omwinden, op te speuren — die drogredenen, welke zy, zo konstig, te onzer verleiding en verblinding bezigen, te wederleggen. Om deeze te bestryden en te overwinnen, is het genoeg, ze te ontvouwen; doch hy doet zulks in eene taal zo inneemend en teder, dat hy minder te onderbrengt dan aantrekt; en zelfs met de schildery onzer ondeugden ons voor oogen te stellen, weet hy ons aan hem te verbinden en te behaagen.

MASSILLONS taal, altoos gemaklyk in styl, fraai en zuiver, wykt nooit af van die edele eenvoudigheid, zonder welke geen goede smaak, noch echte welspreekenheid, bestaan kan. Deeze eenvoudigheid in MASSILLON vereenigd met de zagtste en medesleependste harmonie, ontleent daarvan nog nieuwe bevalligheden; en 't geen de bekoorelykheid van zyn betoverenden styl nog vermeerdert, bestaat hierin, dat zo veele schoonheden blyken vrylyk en als van zelve gebooren te worden, zonder den Redenaar moeite te kosten. Zomtyds zelfs ontglippen deeze hem, of in de uitdrukkingen, of in de wendingen, of in de welluidenheid zyner zinsneeden, ja zelfs in onagtzaamheden, die gezegd mogen worden gelukkig te zyn, dewyl zy niet alleen het kenmerk, maar zelfs het vermoeden, van moeilyk aangewenden arbeid verbannen. —— Het was door deeze blykbaare onoplettenheid op zichzelven, dat MASSILLON zich zo veele Vrienden maakte als hy Toehoorders hadt. Hy wist, dat, hoe meer een Redenaar zich bezorgd betoont om bewondering te bejaagen, hoe minder de Toehoorders

ders genegen zyn, hem deeze te verleenen; en dat deeze eerzugt de heillooze klip is voor zo veele Predikers, die, (mag ik het zo uitdrukken) de belangen van GOD zelf moetende behartigen, verkiezen, daarmede de geringe belangen van hun eigen hoogmoed te vermengen. MASSILLON, in tegendeel, keurde het een niets beduidend vermaak, „ te doen te hebben (gelyk MON- „ TAIGNE het uitdrukt) met lieden, die altoos bewon- „ deren en onzen lof uittrompetten," bovenal by die gelegenheden, waarin het zo aangenaam is, zichzelven te vergeeten, om zich geheelenal bezig te houden met die zwakke en ongelukkige weezens, welke pligt ons roept te vertroosten en te onderwyzen. Hy was gewoon, de voorbedagte welfpreekenheid der Leeraaren te vergelyken by die bloemen, welke den groei bederven, en, fchoon zeer fraai voor het oog, in den oogst niets geeven.

Het fcheen bewonderenswaardig, dat een Man, door zyn leevensftand van 't gewoel der wereld verwyderd, de wereld zo wel kende; dat hy zo juiste fchilderyen opleverde van der menfchen driften, en bovenal van de zelfliefde. „ Ik heb," was hy gewoon te zeggen, „ geleerd, dezelve af te maalen, door na te gaan „ wat in myn eigen hart omging." Hy gaf 'er een treffend en vernuftig blyk van, *in* de belydenis aan een zyner *Broederen*, die hem geluk wenschte met den opgang, welken hy in 't prediken maakte, zeggende: „ De „ Duivel heeft my dit reeds met meer welfpreekenheids „ dan gy beduid."

MASSILLON trok een ander voordeel van de Welfpreekenheid tot het hart gericht, welke hy zo meesterlyk verftondt; daar hy de taal fprak van menfchen in allerlei ftanden, ging elk hem hooren; ongeloovigen zelfs woonden zyne Leerredenen by, en ontvingen vaak onderwys, terwyl zy alleen om zich te verlustigen gekomen waren. De reden hiervan was, dat MASSILLON wist, hoe hy, ten hunnen behoeve, zich van die taal moest bedienen, welke zy wilden hooren, — die van eene Wysbegeerte, louter menschlyk in het voorkomen, doch die, den weg tot hun hart gebaand vindende, den Christen-redenaar in ftaat ftelde, hun te naderen zonder moeite, zonder wederftand, en de vermeestering, zelfs zonder ftryd, te behaalen.

Zy-

Zyne Gebaaren waren volkomen overeenkomstig aan de Welspreekenheid hem eigen. Ten predikstoel opklimmende, bleek hy geheelenal doordrongen te weezen van de groote waarheden, welke hy zou verkondigen. Met neergeslaagene oogen, met een ingespannen en zedig voorkomen, zonder hevige beweegingen, en met weinig gebaaren, doch met eene stem, geheel aandoening, verspreidde hy over zyne Toehoorders die godsdienstige aandoening, welke zyn eigen uiterlyk voorkomen inboezemde, en te wege bragt, dat de diepste aandagt het oor leende, — een diepe aandagt, die der Welspreekenheid grooter lof geeft dan de luidrugtigste toejuichingen. De roem zyner wyze van voordragt alleen bewoog een der beroemdste Tooneelspeeleren, BARON, om hem te gaan hooren. De Kerk uitgaande, betuigde hy aan een Vriend, die hem derwaards vergezeld hadt: „ Deeze Man is een Redenaar, en wy zyn alleen Speelers!"

Welhaast begeerde het *Fransche* Hof hem te hooren, of liever over zyne Welspreekenheid te oordeelen: zonder trots en zonder vrees vertoonde hy zich op dit groot Tooneel. Hy verscheen 'er met ongemeenen luister. De aanhef van zyne eerste Leerreden levert een der meesterlykste trekken van hedendaagsche Welspreekenheid. — LODEWYK DE XIV was toen op het toppunt van magt en roem, bewonderd door geheel *Europa*, aangebeden door zyne Onderdaanen, bedwelmd door vleijery, en zat van eerbewys. MASSILLON koos tot zyn Text eene plaats der H. Schrift, zo 't scheen allerminst toepaslyk op zodanig een Vorst: *Zalig zyn de weenenden;* en hy verstondt de kunst, om daaruit eene lofspraak te ontleenen, te nieuwer en te streelender, daar dezelve scheen ingegeeven door het Euangelie zelve, en zodanig als een Apostel zelve zou voortgebragt hebben. — „Sire!" dus liet hy zich hooren, „ indien „ de Wereld hier tot uwe Majesteit sprak, zy zou u „ niet te gemoete voeren: *Zalig zyn de weenenden;* zy „ zou zeggen: Zalig is de Vorst, die nooit streedt dan „ om te overwinnen, die de wereld met den roem van „ zynen Naam vervuld heeft, die in den loop van eene „ lange en voorspoedige Regeering met glans genooten „ heeft alles, wat de menschen bewonderen, de groot„ heid zyner vermeesteringen, de liefde zyns Volks, de

„ hoogagting zyner vyanden, de wysheid zyner wetten „ — maar, Sire! het Euangelie spreekt niet, gelyk de „ Wereld spreekt!"

De Toehoorders te *Versailles*, hoe zeer zy gewoon waren aan de BOSSUETS en BOURDALOUES, hadden geene kennis aan eene Welspreekenheid, teffens zo kiesch en zo edel; in gevolge hiervan veroorzaakte dezelve in de Vergadering, ondanks de ernsthaftigheid, welke de plaats vorderde, eene ongewillige uitdrukking van bewondering. 'Er ontbrak alleen, om deeze plaats nog nadruklyker te maaken, dat dezelve hadt moeten uitgesproken worden te midden van de ongelukken, die eerlang op deeze zegepraalen der *Franschen* volgden, en op een tyd, dat de Monarch, die geduurende vyftig jaaren niets dan voorspoed genooten hadt, geheel van verdriet omgeeven, zyne dagen sleet. Indien LODEWYK DE XIV immer een welspreekender inleiding hoorde, het was mogelyk die van een Zendeling, die, de eerste maal voor den Koning verschynende, dus aanving: „ Sire! ik meen geene „ pligtpleeging by u af te leggen; ik heb 'er geen in „ het Euangelie gevonden." —— Madame DE COULANGES maakt, in eenen Brieve aan Madame DE SEVIGNÉ, eene zeer oordeelkundige aanmerking over den opgang, dien MASSILLON met zyn prediken ten Hove maakte: „ *Hy slaagde,*" *schryft zy*, „ te *Versailles* even als te „ *Parys:* maar wie ten Hove zaait, doet zulks menig„ maal in een ondankbaaren grond; want zy, die zeer „ aangedaan worden onder het hooren van Leerredenen, „ zyn reeds bekeerd, en de overigen wagten op de ge„ nade, dikwyls zonder onverduldigheid; de onverdul„ digheid zelve zou eene groote genade weezen."

Waarheid, zelfs wanneer zy in den naam van GOD spreekt, behoort zich te vergenoegen met aan de deur der Koningen te kloppen, en die nooit open te breeken. MASSILLON, van deezen grondregel overtuigd, betrad het voetspoor niet van eenigen zyner Voorgangeren, die hunnen yver betoond hadden, door de Zedeleer des Euangelies in de verblyfplaats der ondeugden te prediken, met eene strengheid, geschikt om dezelve gehaat te maaken, en bloot te stellen aan de gevoelige geraaktheid van beledigde hoogheid en magt. Onze Redenaar was altoos onverzaagd, maar ook altoos vol ontzag, als hy zynen Vorst den wil predikte van den Regter der Koningen. Hy vervulde de maat van het werk

zy-

zyner bedieninge, doch droeg zorge om dezelve niet te boven te gaan; en de Koning, die, naa het hooren van andere Predikers, zyn Kapél wel eens met misnoegen verlaaten hadt, ging, naa MASSILLON gehoord te hebben, 'er nimmer uit, „ dan misnoegd over zichzelven." Dit waren de eigene woorden van dien Vorst tot onzen Redenaar; woorden, die de hoogstmogelyke lofspraak behelsden, welke hy kon geeven — eene lofspraak, egter, die zo veele Predikers vóór en naa MASSILLON niet wenschten weg te draagen, omdat zy 'er meer op uit waren, den verstandigen en oordeelkundigen te behaagen, dan om Zondaars te bekeeren.

Bekend is het treffend zeggen van LODEWYK DEN XIV tot een Leeraar, die hem sterk uitgetekend hadt in eene Leerreden, in 's Vorsten tegenwoordigheid gehouden: „ Ik wil gaarne myn deel hebben in eene Leerreden; „ doch het smaakt my niet, 'er een te hooren, *op my* „ gemaakt." —— Men heeft verhaald, dat BOURDALOUE de grenzen ten deezen opzigte te buiten ging; en dat hy, ten tyde van 's Konings minnaryen met Madame DE MONTESPAN, het waagde, den Monarch DAVIDS Overspel met BATHSEBA te herinneren; hem de woorden van Propheet NATHAN, „ Gy zyt die Man!" toevoegende. Het valt zwaar om te gelooven, dat BOURDALOUE zyne Apostolische stoutmoedigheid tot zulk een uiterste zou voortgezet hebben; en nog zwaarder, dat zyne Broeders *Jesuiten* het zouden hebben goedgekeurd. Zy waren de Lieden niet, om het Euangelie op die wyze, en bovenal ten Hove, te verkondigen. Men heeft ongetwyfeld deeze Anecdote bedagt, om LODEWYK DEN XIV het veronderstelde antwoord te doen geeven: „ Hy heeft zyn pligt gedaan; laaten wy den onzen „ doen." — Dit althans is zeker, dat, wat hy ook gezegd hebbe, hy niets deedt, aan het veronderstelde vermaan en bestraffing beantwoordende; want hy bleef het met Madame DE MONTESPAN houden. — De Hertog VAN ORLEANS, in de volheid zyner magt als Regent, behandelde met eene edeler onverschilligheid een geestdryvend *Jansenist* van *Amiens*, die tegen hem op zyn Dorp gepredikt hadt. „ Wat," sprak hy, „ heeft die „ Man met my te doen? Ik behoor niet tot zyne Pa- „ rochie!" De Cardinaal DE NOAILLES bestrafte dien zelfden Geestlyken over de heftigheid zyns yvers, en maande hem aan tot wat meer voorzigtigheids. „ Myn

„ Heer,"

„ Heer," gaf hem de Geestlyke ten antwoord, „ myn „ Catechismus heeft my voorlang geleerd, dat de Voorzigtigheid eene der Hoofddeugden is."

De *Jesuiten* van *Clermont*, misschien om de gevoelens van MASSILLON te ontdekken en hem eene laage te leggen, bragten by hem een Priester aan, beschuldigd dat hy *Jansenistische* gevoelens predikte. De Kerkvoogd, begeerig om een blyk van zyne Regtzinnigheid te geeven aan deeze yverige en schrandere aanbrengers, deedt den Prediker tot zich komen, en voerde hem, in tegenwoordigheid van twee *Jesuiten*, toe: „ Vader, men „ heeft my verzekerd, dat gy eene Leer verkondigt." —— De Priester, hem geen tyd laatende om te voleindigen, viel hem in de reden; zeggende: „ Ik predik „ die waarheden, welke u tot een Bisschop gemaakt heb„ ben." —— MASSILLON hieldt zich met dit antwoord te vrede, liet den Priester prediken, en den *Jesuiten* de vryheid, om anderen buit te bejaagen.

Onder de veelvuldige Aalmoessen, welke MASSILLON schonk, waren 'er eenige, die hy met de grootste zorgvuldigheid verborgen hieldt, niet alleen om de kieschheid der beweldaadigden niet te kwetzen, maar somtyds om geheele gemeenschappen het gevoel van onrust en vreeze te bespaaren, hoe ongegrond zulks ook mogt weezen, welke die giften zouden kunnen veroorzaaken. Een talryk Nonnenklooster hadt verscheide dagen broodgebrek gehad. De Zusterschap hadt besloten, liever van honger te sterven, dan haare zo verregaande behoefte te ontdekken, uit vreeze, dat die ontdekking de vernietiging van haar Klooster mogt ten gevolge hebben, — en zy hadden 't zelve liever dan haar leeven. MASSILLON vernam, ten zelfden tyde, deezer Nonnen dringende behoefte, en de beweegreden, waarom zy dezelve niet ontdekten. Zeer begeerig om haar uit dien nood te helpen, vreesde hy de Zusterschap te ontrusten, door den schyn te geeven alsof hy van haare behoefte onderrigt was; hy beschikte daarom eene aanzienlyke som ten haaren behoeve, en zodanig, dat zy 'er staat op konden maaken, tot hy middel zou gevonden hebben om haar op eene andere wyze te verzorgen; en het was niet voor naa zyn dood, dat zy kennis kreegen aan den Weldoener, aan wien zy zo veel verschuldigd waren.

MAS-

MASSILLON stierf, gelyk FENELON gestorven was, en elk Bisschop behoorde te sterven, zonder geld en zonder schulden. Het was op den vier-en-twintigsten van Herfstmaand des Jaars 1742, dat de Kerk, de Welspreekenheid, en de Menschlykheid, dit onherstelbaar verlies leeden.

Een laater voorval, recht geschikt om gevoelige harten diep te treffen, verschaft eene proeve, hoe dierbaar de Gedagtenis van MASSILLON is, niet alleen voor de ongelukkigen, wier traanen hy afdroogde, maar voor allen, die hem gekend hadden. Eenige jaaren geleeden bevondt zich een Reiziger te *Clermont*, en wenschte het Landgoed te zien, waar MASSILLON gewoon was een groot gedeelte van het jaar door te brengen. Hy vervoegde zich tot een ouden Grootvicaris, die, naa 's Bisschops dood, niet hadt kunnen besluiten, derwaards te gaan. Hy gaf thans egter zyne toestemming, dien Reiziger ten gevalle; niettegenstaande hy vooruit berekende, hoe zeer hy aangedaan zou weezen op het wederzien van eene plaats, zo droevig dierbaar aan zyne geheugenisse. —— Zy toogen heen, en de Groot-vicaris toonde alles aan den Vreemdeling. „ Hier," zeide hy, onder het storten van een traanenvloed, „ is de laan, waarin de waardige Kerkvoogd gewoon geweest is met ons te wandelen; daar „ is de boom, onder welken hy gewoonlyk rustte en zat „ te leezen; dit is de tuin, welken hy meest met eigen hand beärbeidde." —— Daarop traden zy ten huize in; en toen zy kwamen in de kamer, waar MASSILLON den laatsten leevensadem hadt uitgeblaazen, sprak de Groot-vicaris: „ Dit is de plaats, waar „ wy hem verlooren!" —— en dit zeggende, viel hy dood neder. —— De schim van TITUS, of MARCUS AURELIUS, mogt zulk eene opoffering benyd hebben.

UIT-

UITTREKZEL UIT DE BERICHTEN VAN ROOMSCHE MISSIONARISSEN, OVER DEN TOESTAND DES CHRISTENDOMS, IN ALLE DOOR HUN BEZOCHTE LANDEN. Door Prof. F. MUNTER, in *Koppenhagen*.

(*Vervolg en slot van bl.* 79.)

V. In *Bengalen* zyn de Katholyken zeer talryk. In Calcutta alleen zyn 'er 25000, van welken 15000 de Sacramenten der Kerk genieten. De anderen hebben Heidensche of Muhammedaansche bywyven, of geheele Serails. Dezen zyn van hunne nabestaanden verlaaten, en laaten zich daarom allen, *in articulo mortis*, en in dergelyke omstandigheden doopen, waartoe de Portugeesche Missionarissen zich voornaamelyk laaten gebruiken. Zoo noemt men naamelyk, daar te lande, de inboorlingen van Goa, wier opvoeding en letteroefeningen in Goa zeer gebrekkig zyn, en die, na eerst als Novitii beproefd te zyn, tot Zendelingschappen geschikt worden, in welken stand zy eenzaam en afgezonderd leeven, waarby 't des ligter toekomt, dat zy zich uit onweetendheid tot zulken verkeerden handel laaten vervoeren.

Hoeveele Zendelingschappen de Katholyke Kerk ook in *Hindostan* moge hebben, echter hebben 'er de Franciscanen maar twee vaste Kerken, de eene te Patna, en de andere te Bettia. Overal is vryheid van Godsdienst. De Missionarissen mogen met een ieder over den Godsdienst spreeken. Echter worden de nieuwbekeerden gewoonlyk uit hunne Kaste weggejaagd, dewyl de Christenen zekere by hun gebruikelyke offerplechtigheden niet meer kunnen bywoonen.

In *Malabar* worden de Zendelingschappen zeer in hunne magt beperkt. 'Er kan geene plechtigheid, geen trouwing, geene procesfie, geene visitatie van Kerken geschieden, eer de Stadhouder en Gouverneur 'er van verwittigd is. — De Christenen in dit Land zyn talryk, en bestaan uit twee classen; uit *Syro-Chaldaers* en *Latynen*. De oude *Syro-Chaldaers*, Katholyken, en die verder tot byzondere Secten behooren, famengenomen, maaken ongeveer 200000 zielen uit. De *Latynen*, het

zy nieuw gedoopten, het zy afftammelingen van Portugeefche Slaaven, zyn 50000 in getal. De Katholyken hangen deels af van hunnen Aartsbisfchop van Erangano, deels van den Apostolifchen Vicaris van Verapolis. De overigen, thans allen Monophyfiten, ftaan deels onder den geordenden Priester van Marthoma, deels onder twee Jacobitifche Bisfchoppen van Mofuł en Ninive.

De oude *St. Thomas Christenen* behooren tot de classe der Nairiers, die den tweeden adel in Malabar uitmaakt. Zy leeven van hunne inkomften en handel. Handwerken worden door hun niet gedreven. Veele ftaan, als Nairiers, in des Konings krygsdienst; zy oefenen zich zeer in derzelver taal, en zyn zeer geacht. Hunne Vrouwen leeven zeer afgezonderd. Zy houden zeer vast aan hunne begrippen en gebruiken; echter kan een prediker en Misfionaris hen, door zachtheid, nog al winnen, en tot vereeniging met de Katholyke Kerk overhaalen.

Iedere Gemeente maakt zeker foort van kleine Republiek uit. Zy regeert zichzelve door vier Gedeputeerden, die zy jaarlyks daartoe benoemen. De beflisfing van gefchilzaaken gefchiedt by de kerkdeur. De Bisfchoppen kunnen, buiten weeten der Gemeenten, geene orders, geene abfolutie van Kerkelyken ban, of fuspenfie uitdeelen. Met de Katholyken willen de Thomas-Christenen weinig te doen hebben. De Priesters en 't Volk beiden zyn onweetend. Men hoopt nog al op verbetering, door het Seminarium, welk de Propaganda 'er vóór eenigen tyd gefticht heeft. Het gemeene volk heeft zeer veel op met de Syro-Chaldeeuwfche taal. Zoo lang de Jefuiten 'er hun werk van maakten, hen te onderwyzen, ging alles wel; maar van dien tyd af, dat zy daarin nalaatig zyn geworden, van 't jaar 1632 af, begon alles te verloopen. In 1653 ontftond de fcheuring, waardoor federt 14 Gemeenten en 25 Kerken zich aan de Chaldeeuwfche, uit Turkyen overgekomene, Bisfchoppen hebben onderworpen. Alle de afgefcheurde Gemeenten behooren tot de Monophyfiten; zy loochenen het Vagevuur, de zaligheid der Vroomen vóór den dag des oordeels, en het primaat van den Paus, in wiens plaats zy den Patriarch van Antiochien voor hun Opperhoofd erkennen. Zy verwerpen het Concilie van Chalcedon, en de vereering der Beelden; fchilderftukken

zyn

zyn by hun wel geoorloofd. Zy leeren verder, dat de zielen der afgestorvene vroomen en godloozen, tot op den oordeelsdag, in een aardsch paradys blyven; dat de Mis met ongezuurde brooden onwettig is; en dat by den Doop warm water moet gebruikt worden: met één woord, zy koesteren alle de byzondere begrippen der afgescheurde Grieken en Armeniers, en daarenboven veele Asiatische en Malabaarsche bygeloovigheden. De Bisschoppen veroorloven hun alles, om ze maar in bedwang te houden.

Onder de Thomas-Christenen zyn twee stammen of classen, die *Tecumbavere* en *Vadecumbavere* heeten. Zy bejegenen elkander met onverschilligheid, gaan wel in dezelfde Kerk, maar hebben onderscheidene Leeraars; ook trouwen zy niet onder elkanderen, dewyl de eene party zich edeler acht dan de andere. De Tecumbaveriers hebben, alles samengenomen, 7 tot 8 Kerken. De Vadecumbaveriers zyn veel talryker en meer vermogend. Onder de Katholyken en Afgescheurden ontstaan telkens oneenigheden, terwyl de eene party zich boven de andere wil verheffen. Over de vereering der afgestorvenen denken de Thomas-Christenen ongeveer eveneens als de Malabaaren, en zy volgen soortgelyke bygeloovige gebruiken. Wanneer een der oude Christenen sterft, begeeven zich de naaste bloedverwanten by het lyk, eer het uit 't huis gedraagen wordt, en werpen zich voor hetzelve op het aangezicht ter neder. Na de begraafnis vallen zy ook op de knieën, met het hoofd tegen den grond, alsof zy den afgestorvenen nog wilden aanbidden; maar vooraf leggen zy denzelven doorgaans een kruis op 't hoofd. Een Missionaris heeft hen zelf, by de begraafnis van een Leeraar, hooren zeggen: *bidt het hoofd van den gestorvenen aan.*

VI. Van *Atta* en *Pegu.* In Atta zyn de Missionarissen *Clerici regulares S. Pauli.* Het getal der Christenen in dit Ryk is ongeveer 11000 (of 12000) zielen. 'Er zyn aldaar maar vier Missionarissen, van welken twee een Seminarium bestieren, van omtrent 50 jonge lieden. In de Hoofdstad Ava zyn 300 Christenen. — De Zending van Pegu behoort tot de Franciscaners. In 4 Steden vindt men Christenen; echter meestal Vreemdelingen.

VII. In *Congo* verkiest de voornaamste Edelman met zyne Orde den Koning, die wettig gebooren, en een

Christen zyn moet, en wel beurtelings uit de beide Familien QUINPANZO en QUIMULAZA. Deze Edelman is in hooge eer. Hy noemt zich Heer van 't Land en 's Konings Grootvader, en heeft twee kroonen, eene van welke hy, nadat de keus gedaan is, van het hoofd neemt, en den Koning opzet. Zoodra de keus bekend gemaakt is, ſtelt hy den Koning aan den eerſten in rang onder de Misſionarisſen voor, opdat deze de gedaane keuze met zyne goedkeuring bekrachtige, en den Candidaat voor den Throon tot de biegt en communie voorbereide. Deze komt dan, met zyne Vrouw, ter Kerk, biegt en communiceert; en dan eerst verzoeken de kiezers den Munnik, hem den eed af te neemen, en in het bezit der Koninglyke waardigheid te ſtellen. Dit geſchiedt dan met veele plechtigheden. De eerſte Edelman houdt hem, in eene lange redevoering, zyne plichten voor; de anderen maaken hem opmerkzaam op ingeſloopene misbruiken, die hy behoort af te ſchaffen. De Superior (de eerſte in rang onder de Misſionarisſen) geeft hem de teekenen der Koninglyke waardigheid en ryksſieraadien over, en laat hem drie eeden zweeren: 1) Zynen onderdaanen geene afgodery of bygeloof te veroorloven, waarby inzonderheid de vuurproef met gloeiend yzer genoemd wordt; en om van de Eucazza (een bittere bast van zekeren boom, die, in kleine hoeveelheid gebruikt, een heilzaam braakmiddel is, maar te overvloedig genomen den dood veroorzaakt) geen gebruik te maaken. 2) Aan de Katholyke Leer getrouw te blyven. 3) Met den Koning van Portugal vrede te houden, en denzelven overal de handen vry te laaten. Wanneer hy dit knielend heeft bezworen, leidt hem de Superior naar den throon, en laat hem zich daar op den Koninglyken zetel plaatzen.

In 't Jaar 1775 waren in Congo twee Koningen. De eene, met naame *Don* PEDRO V, was afgezet, en de andere, *Don* ALVARO XI, regeerde in zyne plaats. Uit vrees voor den oorlog in 1764, vlood de eerſte, met zyn aanhang en gemaalinne, naar de rots Inzondo, eene door de natuur gemaakte vesting, die onverwinnelyk is, en tot welke men door eene naauwe, byna een Italiaanſche myl lange, engte opklimt. Daardoor komt men op eene met rotzige wanden omringde vlakte, die van eene visch-ryke beek doorſneden is, en vier Italiaanſche mylen heeft in den omtrek, wel voorzien van toereikende ak-

ker-

kervelden. Daar heeft hy een voegzaam verblyf voor zich en zyne aanverwanten laaten bouwen, en kon niet besluiten, deze veilige wykplaats weder te verlaaten; waarom men *Don* ALVARO XI in zyne plaats tot Koning koos, die ook weldra, na eenige onrustige beweegingen, in de ongestoorde bezitting is bevestigd. Zyn Hof bestaat uit 35000 menschen, alle Christenen. Volgende Landen zyn aan zyn ryksgebied onderworpen:

1) *Mocundo*, altyd geregeerd door eene Christinne, wier onderdaanen alle Christenen zyn. De naam der Koningin was destyds *Donna* CHRISTINA DI' QUIMULAZA.

2) *Lemba*, een groot Ryk, dat voormaals alleen bestond uit Christenen, maar thans ook, door gebrek aan Missionarissen, wel voor de helft uit Heidenen. Alhoewel de Koning reeds vóór veele jaaren is gestorven, zegt men nog altyd, dat hy slechts krank is. Het paleis wordt door Heidenen bewaakt, die zich, indien 'er maar Missionarissen waren, gaarne zouden laaten doopen.

3) *Oando*, mede een Ryk, dat door Vrouwen bestierd wordt. De laatste Koningin, waarvan men berichten heeft, heette *Donna* VIOLANTA MANZOMBA EMLAZA CASTELLO BIANCO. Haare onderdaanen zyn grootendeels Heidenen; en, zoo veele 'er tot het Christendom zyn overgekomen, ook by uitneemendheid bygeloovig. Allen zyn vol verlangen naar Missionarissen. Een enkele Monnik heeft 'er in weinig tyds 9000 gedoopt, doch maar één paar getrouwd. Veelen van dit volk eeten menschenvleesch; in 't byzonder vermaaken zy zich met het vleesch van hunne, in den kryg gesneuvelde, vyanden. Zy hebben het Hof van Congo verwoest, en zelfs de Kerk met een aanhoorig gebouw verbrand.

Deze vier Ryken (dat van Congo medegerekend) hebben veele Provintiën met Europeïsche titelen, Hertogdommen, Vorstendommen, Marquisaaten, en wel de volgende met naame:

1. *Zombo*. Hier dryft men grooten handel met Europæanen, inzonderheid met de Portugeezen, door het inruilen van wapenen en waaren tegen slaaven. De inwooners zyn grootendeels gedoopt; maar hebben geen Leeraar, en leeven in de grootste onkunde.

2. *Sogno*; ook zeer uitgestrekt. Het bevat veele, rykelyk bevolkte, en vruchtbaare Eilanden. Byna alle in-

inwooners zyn Christenen. De Vorst MICHAËL DE CASTRO DE SYLVA houdt hier, als Koning van Congo, een pragtig Hof. Men telde hier van ouds 11 Kerken.

3. *Mugette*, een klein en niet zeer volkryk Land van omtrent 10000 inwooners; doch zeer vruchtbaar. Byna allen zyn gedoopt.

4. *Bamba Cubotta*. In deze Provintie heeft men de rots, waarin PEDRO V gevlucht is. Zy bevat 200000 inwooners, alle Christenen, en grenst aan het meir.

5. *Bamba Gango*; groot en boschryk. Men vindt 'er veele olyphanten en wild. De Vorst en het Volk zyn zeer wel gezind voor de Christenen. Ook deze Provintie grenst aan het meir, en bevat 300000 inwooners.

6. *Pemba*, heeft 250000 inwooners, alle Christenen.

7. *China*, vol Dorpen, Steden en menschen. De volksmenigte bedraagt over de 40000 (*), waaronder slechts weinige Christenen geteld worden. Het Land wordt geregeerd van twee bygeloovige Vorsten. Het Volk is zeer bigottisch. Men heeft 'er veel op met eene Godheid *Marunde*, wier beeldtenis zelfs onder de slaaven ten geschenke uitgedeeld wordt.

8. *Ambuella*, voorheen meest Heidensch, door gebrek aan Priesters. De inwooners onderhouden de Besnydenis. Zy maaken zich huizingen in de bosschen, daar zy doorgaande sterven, en hunne toekomstige herleeving verwachten. Zy bidden den Duivel aan, en dryven allerlei bygeloof. Een der laatste Missionarissen heeft 'er veel goeds gesticht; in twee jaaren tyds is eene groote menigte tot het Christendom overgebragt. Men telt 'er reeds 250000 Christenen.

9. *Zembo*, 150000 inwooners, meestal Christenen. Zy dryven een grooten handel in Negerslaaven met de Franschen.

10. *Dambola*, bestaat alleen uit Christenen, doch is niet zeer volkryk.

11. *Laonica*, groot en uitgestrekt; het grenst aan Angola. De inwooners maaken, even als die van Dambola, veel werk van de visschery, en zyn alle Christenen. Zy maaken een getal uit van meer dan 100000.

12. *Bolem*, ver van het meir en uitgestrekt. De Vorst is zeer magtig; hy heeft 500000 onderdaanen, alle Chris-

(*) 400000 (E)

Christenen. 'Er is in dit Land een groote Jaarmarkt, geduurende welke een verbaazende handel wordt gedreven.

13. *Manga*, doorsneden van de rivier Lopa, die veel visch en rivierpaarden bevat. De inwooners, ten getale van 200000, zyn voor het grootste gedeelte, door gebrek aan Priesters, ongedoopt.

14. *Sompi* en *Matari* bevat 50000 menschen, alle Christenen; een elendig Land, vol bosschen en wild gedierte.

15. *Ehibango*, een ryk en magtig Koningryk. Voorheen waren 'er Kloosters van vierderlei Ordes; thans behoort het aan het Ryk *Enquezze*. Het Volk, bestaande ongeveer uit een half millioen, is Christelyk en goed. Echter zyn veelen, door gebrek aan Missionarissen, nog niet gedoopt.

16. *Ensundi*, een zeer groot Land van 800000 menschen, die maar verlangen naar Missionarissen, om gedoopt te kunnen worden.

17. *Embatta*, voormaals vol Christenen; in den tyd van 45 jaaren was hier geen Priester geweest; en toen 'er eindelyk een Missionaris kwam, wierden weldra 50000 kinderen gedoopt. Men kan het getal der inwooners op 500000 rekenen.

18. *Quiva*, bevat 100000 menschen, alle Christenen.

19. *Gucketto*, wordt van eene Vrouw geregeerd. Hier is een Hospitium. Het Land kan gerekend worden op 100000 menschen, alle Christenen.

20. *Oembo*, een magtig Land, welks Vorst ook groote rechten heeft aan het Hof te Congo. Hy zelf en alle zyne onderdaanen (200000) zyn Christenen.

21. *Locunga*. De Vorst heeft by den Koning van Congo zyne plaats naast den voorgaanden. Men rekent zyne onderdaanen op 90000, alle Christenen.

22. *Insonia di Lukenga*, heeft achting voor de Christenen, maar 'er is nog niemand gedoopt.

Het geheele Ryk Congo bevat ongeveer 6 millioenen inwooners. Allen zouden Christenen zyn, byaldien de Missionarissen slechts meer werk van dit Volk maakten. Een enkele heeft meer dan 70000 menschen gedoopt.

BERIGTGEEVINGEN, WEGENS DE STAD PETERSBURG, EN DERZELVER INWOONDEREN.

(Ontleend uit STORCH's *Picture of Petersburg.*)

NATUURLYKE LIGGING EN LUGTSTREEK.

Volgens de berekening van den Academist KRAFFT, heeft men te *Petersburg*, tien jaaren door elkander gerekend, 97 heldere dagen, 104 dagen regen, 72 dagen sneeuw, en 93 dagen onbestendig weêr. Ieder Jaar hoort men 'er de Stormwinden gieren van twaalf tot zestien maalen, die somtyds, wanneer zy uit het Westen opsteeken, Overstroomingen veroorzaaken. Uit eene ondervinding van meer dan zestig jaaren, breekt het Ys in de Rivier de *Neva* nooit open vóór den 25 Maart, en nimmer laater dan den 27 April. De vroegste bevriezing dier Riviere is den 20 October, en de laatste den 1 December. Zints het Jaar 1741 is de grootste maate van Hette geweest 27, en de grootste maate van Koude 33 Graaden, volgens de schaal van REAUMURS Thermometer.

Wy zien hieruit, hoe weinig dagen in een geheel jaar buiten deur in deeze lugtstrecke kunnen genooten worden, en hoe bepaald de Zomerverlustigingen zyn. De Winter is hier het beste jaargetyde, en bezit groote voordeelen boven de natte en mistige winterdagen in Zuidelyker Gewesten. Eene gelyke en standhoudende koude versterkt en herstelt de lichaamskragten. De uitmuntende wegen ter sledevaart maaken het reizen gemaklyk en aangenaam; een Winterreize, by een gemaatigde vorst, by maanlichte nagten, is een vermaak, alleen in deeze oorden bekend.

De *Russen*, aan eene harde leevenswyze gewoon, schynen te herleeven by den aanvang des Winters; en vreemdelingen zelfs zyn hier ongevoeliger voor de koude, dan in hun eigen land. Men moet ook bekennen, dat geenen beter dan de *Russen* weeten, hoe zich tegen de koude te beschutten. By het naderen van den Winter worden de dubbele vensterraamen aan alle de huizen geplaatst; de zamenvoegingen en tusschenvakken worden netjes beplakt met het zelfde papier als de

ka-

kamer mede behangen is. Deeze voorzorge beschermt niet alleen tegen de koude en den wind, maar verschaft tevens een vry uitzigt, zelfs in 't holst van den Winter, dewyl de glazen op deeze wyze nooit met ys bekorst worden. Onze Kachels, die, door derzelver grootte en zamenstelling, in de daad een grooten voorraad van hout verslinden, brengen eene warmte in de grootste vertrekken en kamers, welke allen denkbeeld van Winter doet verdwynen.

Deeze warme Kachelkamers verlaatende, wapenen wy ons des te sterker tegen de strengheid der koude. Hoofdkappen, bonte pelsen, laarzen, welgevoerd, en een mof, maaken de Winterkleeding uit. Het is aartig om te zien de kleederhoopen, uit welke in weinig minuuten de grootste Schoonheden ten voorschyn traden. De gemeene *Rus* is alleen bezorgd om de beenen en voeten welgedekt te hebben. Voorzien met een enkele schaapenhuid, *Shube* genaamd, ziet men de Sledevoerders, en die koopwaaren aanbieden, dagelyks op straat met een blooten nek en bevroozen baard. By een vorst, wanneer de Thermometer vyf-en-twintig graaden tekent, is het geene zeldzaamheid, Vrouwen, uuren lang, bezig te zien met het linnen te spoelen in de byten van het ys der Kanaalen.

De Winter vermeerdert zeer de behoeften des leevens, en zy worden nog vermenigvuldigd door de weelde. Hiertoe behoort de winterkleeding, de brandstoffe en het kaarslicht. Dat de Menschen hier ter Stede groote kosten hebben aan Bontwerken, kan men zich ligt verbeelden; en de mode daarin verandert zo dikwyls, dat iemand een meer dan middelmaatig inkomen moet hebben, om dezelve stap voor stap te kunnen volgen. — Het hout, 't welk verbrand wordt, is verbaazend. In de keukens, in de kamers, en in de vertrekken der dienstboden, die zo heet als badstooven gestookt worden, verslindt men ongeloofllyk veel van deeze eerste leevensnoodwendigheid onder dus eene lugtstreeke. Volgens eene middelmaatige berekening, worden alhier 's Jaarlyks meer dan tweemaal honderd duizend vademen houts verstookt, in geldswaarde omtrent een half millioen Roebels bedraagende. Deeze verbaazende verteering, en de toeneemende prys des houts, verdient al de aandagt des Landbestuurs. — De kosten aan smeer- en waschkaarsen zyn, naar evenredigheid, even groot. Gedurende

rende den langen Winter leeven wy bykans in een altoosduurenden nagt, daar onze kortste dag slegts vyf en een half uur haalt. In huizen, waar men op een fatzoenlyken voet leeft, worden de waschkaarsen lang vóór den middagmaaltyd ontstooken.

Zo kortstondig is de Lente, dat dezelve naauwlyks onder de Jaargetyden mag gerekend worden. De maanden Maart en April zyn doorgaans aangenaame maanden, ter oorzaake van de heldere dagen, welke men alsdan gewoonlyk heeft; maar de lugt is alsdan nog scherp, en de *Neva* meestal nog met ys bedekt. Met May verandert het tooneel schielyk; de Winterkleeding verdwynt geheelenal; maar koude noordlyke winden houden de balzemgeurige Lente terug. By een schielyken overgang bevindt men zich op éénmaal in den Zomer; deeze heeft een zeer kortstondig bestaan. Naauwlyks is dezelve gekomen, naauwlyks genooten, of dezelve vliedt heenen,

et mox bruma recurrit iners.

Hoe kortstondig, egter, onze Zomer is, ontbreekt het denzelven aan geene vermaaken; en misschien wordt dezelve met des te meer voldoenings genooten, van wegen den korten duur. Op het zien der eerste straalen van de wederkeerende Zon, snelt alles na de digt by liggende Landgoederen, waar dit wellustig Jaargetyde in gastvrye en gezellige uitspanningen gesleeten wordt. Onder de bekoorelykheden van den Zomer, te deezer plaatze, moeten in 't byzonder geteld worden de heldere en veelal warme nagten. De zwakke straalen van de naauwlyks onder de kim daalende Zon verwen den gezigteinder met een roodverwigen gloed, die afschynt op de omringende voorwerpen. Het bezig straatsgewoel is dan geweeken, doch niet veranderd in eene doodlyke stilte, maar in die nietsbeduidende bezigheid, welke beter smaakt dan de rust zelve. Wandelende partyen ontmoet men allerwegen, niet zelden vergezeld van muzyk; op de effene oppervlakte van de *Neva*, en in alle kanaalen, ziet men vaartuigen; uit dezelve hoort men de eenvoudige melody van volksliedjes, hoedanige de Schuitenvoerders zingen. —— Betooverd door de nieuwigheid en het vermaak deezes tooneels, en in de verwagting van den aanstaanden nagt,

vin-

vinden wy ons van den slaap ontzet, wanneer de eerste zonnestraalen de toppen der huizen vergulden. Ik heb nooit een Vreemdeling gezien, die ongevoelig was voor het eerste genot van deeze Zomernagten.

Maar ach! tot welke tooneelen brengen ons de oogenbliklyke genietingen van wellust! Op den kortstondigen Zomer volgt een Herfst, van zo veele onaangenaamheden vergezeld, dat het denkbeeld van het genot der Zomerdagen geheel wordt uitgewischt.' In dit Jaarsaisoen wordt *Petersburg* een der afschuwelykste hoeken van den geheelen aardbodem. De gezigteinder wordt, eenige weeken lang, overdekt met zwaare donkere wolken; het zonnelicht bedekkende, maaken zy, dat de reeds kortende dagen alleen scheemering leeveren; terwyl de onophoudelyk nederstortende regen, ondanks de nieuwlings gemaakte water-afleidingen, de straaten zo morsig maakt, dat het voor welgekleede lieden ondoenlyk is, dezelve met eenig genoegen te betreeden; en om het tafereel van een Herfst-avond te voltooijen, voege men 'er de huilende winden, soms tot storm aangroeiende, nevens.

HET VOLK.

De *Petersburgers* zyn, over het geheel genomen, (zo verre zulk eene algemeene opgave van het Character met de waarheid kan overeenstemmen) een groot, lyvig en lustig slag van Volk. De invloed der lugtstreeke op de gedaante en het gestel, die, zo als naauwkeurige waarneemers reeds hebben opgemerkt, door geheel het Noorden werkt, is hier desgelyks zigtbaar; schoon ik verre ben van my voor een Physiognomist uit te geeven. Hoe schoon ook de vormen mogen weezen, waarin de menschen, mag ik zo spreeken, gegooten worden, ontbreekt nogthans daaraan die scherpe en bepaalde omtrek, welke de vormende Natuur met eene zo vaste hand schynt te maaken onder een zagter en milder lugtstreek. Zelfs de edelste grondtrekken komen slegts flaauwtjes ten voorschyn uit de weelderige vleeschklompen, waardoor de zagtere trekken en het aartig speelen der spieren als bedommeld worden. Indien deeze voordeelen voldoening konden schenken voor die gebreken, dan geschiedt zulks: want zagter vleesch, schooner vel, bevalliger kleur, kan men naauwlyks elders aantreffen.

De algemeene smaak, welke hier, even als elders allerwegen, de wetten van het schoone ontleent van de modellen, die de fraaije Natuur biedt, schynt op deeze eigenschappen te dringen, als weezenlyke vereischten om eene Schoonheid te vormen; en het is waarschynlyk, dat de volmaaktste *Grieksche* Gedaante in onze gezelschappen niet bewonderd zou worden, indien dezelve ongelukkig roode wangen derfde. De smaak daarvoor is zo gevestigd en zo algemeen in *Rusland*, dat, in de *Russische* taal, de denkbeelden van *Rood*, *Schoon*, en *Schilderagtig*, als 't ware 't zelfde betekenen. Het is uit deezen hoofde zeer te verschoonen, indien onze Vrouwen hier, zo van hoogen als van laagen staat, tragten, de bekoorelykheden der Natuure door kunst te verhoogen, indien deeze wat schaars geweest hebbe in de uitdeeling van dit gunstbetoon t'haarwaards. In alle groote Steden, my bekend, is het rood blanketzel in gebruik by Juffrouwen van fatzoen; dan hier gaat men een stap verder, naardemaal elke Boeren-Vrouw en Dogter de wangen zo wel beschildert als eene Gravin, niet omdat het de mode is, maar om schoon te weezen. Welke Vrouwen kunnen overvloediger het Rood aanleggen, dan de Egtgenooten van *Russische* Kooplieden, als zy waggelen met haare dikke en vette lichaamen, opgepronkt met al den luister, dien paarlen en kant kunnen byzetten!

De Mannen zyn, over 't algemeen, niet alleen schooner dan de Vrouwen, maar zy komen ook nader aan het afgetrokken denkbeeld van de schoonste menschlyke gestalte. Onder de Officieren van de Lyfwagt, en nog meer onder de Landlieden, die van tyd tot tyd hier komen, ziet men 'er veelen, die met het beeld van ANTINOUS in wedstryd zouden kunnen treeden. In *Duitschland*, waar het oordeel over persoonlyke schoonheid niet veel verschilt van 't geen hier heerscht, hoort men dikwyls de goedkeuring der Dames over reizende *Russen* ten deezen opzigte. Doorgaans, nogthans, derven zy vroegtydig hier deeze schoone gedaante; naardemaal Mannen zo wel als Vrouwen, uit verscheide oorzaaken, overhellen om zeer vet te worden.

(*Het slot in onze volgende.*)

UIT-

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÊROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht bestemd.*

(Vervolg van bl. 31.)

Wanneer wy op *Pangaïmotoo* kwamen, gaf de Koningin TINÉ, zittende onder een afdakzel, bedekt met bladen van Kokusnooten-boomen, en opgerigt in de schaduw van verscheide schoone Broodvrugt-boomen, een onthaal aan den Generaal DENTRECASTEAUX. Eerst beval zy verscheide Jongedogters, tot haaren stoet behoorende, te dansen. Zy deeden dit met de grootste bevalligheid. Zy zongen onder het dansen; terwyl FUTTAFAIHE, daar by staande, haare beweegingen regelde, en tevens aanzette door zyn stem en gebaaren. Vervolgens hadden wy een groot Concert, weinig verschillende van 't geen ons de Koning, weinig dagen geleden, gegeeven hadt; alleen was de uitdrukking van vreugde, te deezer gelegenheid, veel leevendiger. De Koningin was omringd door een groot aantal Vrouwen; terwyl veele Mannen, op een kleinen afstand, tegen over haar stonden, en een kring sloegen rondsom de Muzykanten. Toen de Vrouwen met dansen ophielden, reezen veelen der Mannen overeinde, ieder een kleine knods, bykans van gedaante als een riem, in de hand houdende. Deeze slingerden zy om en om, de maat met veel naauwkeurigheids houdende, en teffens beweeging met de voeten maakende. De Muzykanten, eenige zeer laage toonen gespeeld hebbende, zongen dikwyls op een rasser wyze, 't welk deezen dans zeer vol gewoels maakte; wy bewonderden denzelven een geruime wyle. Het onderwerp van dien dans wekte onze nieuwsgierigheid. Welhaast bevonden wy, dat dezelve diende, om de groote daaden van eenigen hunner Oorlogshelden te verheerlyken. De Vrouwen vereenigden nu en dan haare stemmen met die der Mannen, paarende zeer bevallige beweegingen met haaren zang.

Een onzer Scheepslieden van de *Esperance* verwonderde zich zeer, onder deeze Dansers, en niet verre van

FUT-

PUTTAFAIHE, den Eilander te zien, die zyn ſabel geſtoolen hadt; dewyl dit Opperhoofd altoos beweerde, dat hy den Dief niet hadt kunnen vinden. Het bleek ons egter duidelyk, dat deeze Man een zyner Knegten was: dan hy maakte zich weg, zo ras hy gewaar werd dat men hem herkende.

Staande alle deeze verrigtingen was 'er eene pyramide van Bamboos opgerigt, aan welke onderſcheide ſoorten van Vrugten hingen, door Koningin TINÉ ten geſchenke voor den Generaal beſtemd. —— Wy gaven onze begeerte te verſtaan, om te zien, dat eenige Inboorelingen een worſtelparty hielden; doch wy kreegen berigt, dat eene vertooning van dien aart nooit in tegenwoordigheid van de Koningin gegeeven wierd.

Het onthaal, door de Koningin gegeeven, hadt een groot aantal Inboorelingen te deezer plaatze gelokt; onder deezen bevonden zich zeer veele dieven, wier onbeſchaamdheid in het ſteelen ſteeds toenam. Zy hadden reeds, met openbaar geweld, den een en ander onzer iets ontroofd, en waren 'er mede boschwaards gefneld. — Meer dan dertig onzer waren byeen, en leschten onzen dorst met het aangenaam vogt der Kokusnooten, door TINÉ aan den Generaal aangebooden; wanneer een Inbooreling de ſtoutheid hadt, om een mes een onzer uit de hand te neemen, en 'er mede door te gaan. Verſcheiden onzer liepen den dief naa, en vervolgden hem tot op het Eiland *Tongataboo;* doch zich door een verbaazend aantal Eilanderen omringd vindende, keerden zy weder na onze ankerplaats. De Smit van de *Recherche*, nogthans, een *Duitſcher* van afkomst, oordeelde te moeten toonen, dat hy meer moeds bezat dan de overigen, door zich verder en verder onder de Inboorelingen te begeeven. Zy keerden zich welhaast om, vervolgden hem op hunne beurt, zo ras zy bevonden dat hy wilde vlugten; zy poogden zelfs hem met hunne knodſen te treffen; doch hy hieldt hun een geruimen tyd van zich af, door den meest voorwaards dringenden een piſtool voor te houden, 't geen hy verſcheide keeren poogde af te vuuren. In deezer voege zo naby onze Schepen gekomen, dat hy zich vóor hunne verdere beledigingen beveiligd rekende, was 'er een, die hem met een knods op het hoofd trof, terwyl een ander met een ſpeer hem in den rug ſtak. Een groot getal viel op hem aan, en verdubbelden hunne ſlagen, tot zy dagten dat

dat hy dood was: Een der Eilanderen poogde herhaalde keeren hem met zyn eigen pistool te schieten, maar gelukkig was het kruid van de pan. Reeds waren zy bezig met zyne kleederen onder elkander te verdeelen, toen men dit bedryf van de *Esperance* ontdekte, en terstond een kanonschot deedt; de kogel ging vry digt by de moordenaars heen, en deedt hun onmiddelyk uit elkander gaan. Wy liepen van alle kanten tot bystand van den ongelukkigen Smit. Een onzer matroozen, den oever langs gaande, om den gewonden te redden, werden twee tanden met een knods uitgeslaagen; doch dit kostte den aanvaller het leeven, want hy werd op 't oogenblik doodgeschooten. Men beurde weldra den Smit van den grond op; en schoon hy zwaar aan 't hoofd gewond was, en verscheide andere gevaarlyke wonden bekomen hadt, bezat hy moeds genoeg om na den boot te gaan, alleen onder de armen ondersteund. — Eenige met schroot gelaadene stukken werden afgevuurd, om de zodanigen, die zich op strand bevonden, te beschermen. De Eilanders vlooden allerwegen heenen, en verzamelden zich, in ettelyke hoopen, op onderscheidene gedeelten van het Eiland. Om hun te verstrooijen, en de zodanigen van ons Volk, die zich nog op het Eiland bevonden, 'er veilig af te brengen, zondt men een aantal welgewapende Soldaaten aan wal.

Verscheide Volkshoofden, niet verre van onze marktplaats verzameld, met eenigen onzer, stonden op, om heen te gaan; doch zy bleeven op ons verzoek. — Wy zagen op 't eigen oogenblik een boot van de *Esperance* afsteeken, onder bevel van TROBIANT, de eerste Lieutenant. Weinig weetende van de oorzaak des alarms, en veronderstellende dat alle de Inboorelingen zich gereed maakten om de onzen aan te vallen, beval hy de zynen, een dubbele Canoe te vermeesteren, die na 't strand kwam, geheel onkundig van het gebeurde. De meesten der Inboorelingen, die 'er zich in bevonden, sprongen onmiddelyk in zee; maar het Opperhoofd, aan welk deeze Canoe toebehoorde, bleef op het dek. TROBIANT zondt een soldaat om hem te vatten. Dit beslaande, ontwapende het Opperhoofd hem. Zy worstelden, en TROBIANT vondt goed op hem te schieten, en trof hem doodlyk. Wy waren allen zeer getroffen over dit ongeluk. — Een ander Inbooreling, ziende wat 'er gebeurde, sprong van den steven der Canoe

noe in zee; het niet durvende waagen, op het dek te komen. Een Neger, dien wy te *Amboyna* aan boord genomen hadden, vervolgde hem met een spies, die hy in de hand hadt, doch kon hem gelukkig niet agterhaalen. De woede was hiermede niet bedaard. Een Matroos, van geboorte een *Duitscher*, dien wy desgelyks te *Amboyna* onder het Scheepsvolk gekreegen hadden, ontdekte de Dogter van het ongelukkig gesneefde Opperhoofd, die zich in 't diepst van de Canoe verborgen hadt; hy hief reeds zyn sabel op, om haar te doorstooten; wanneer een Kanonnier van de *Recherche*, de Burger AVIGNON, zyn arm tegenhieldt. Hy zette zich tusschen den Matroos en de jonge Dogter, wier Moeder welhaast op het strand kwam, tot den dood toe ontsteld over het verlies van haaren Man. De Dogter weende desgelyks bitter over den dood van haaren Vader; en wy zagen, dat zy zich met de vuist hevige slagen op de wangen en borst gaf.

Wy hielden, als gyzelaars, den Zoon des Konings, en TITIFA, Opperste van het Eiland *Pangaïmotoo;* doch wy merkten allen, met leedweezen, op, de moedloosheid, welke 's Konings Zoon, wegens dit aan boord houden, aangreep; hy was dezelfde, dien wy dikwyls zyne bevelen, met veel trotschheids, aan de Onderdaanen van zynen Vader hoorden geeven. Hy herhaalde verscheide keeren, dat hy onze Vriend was; dat hy wel zou wenschen, met ons na *Frankryk* te gaan. — TITIFA, in tegendeel, betoonde geen de minste vrees.

De twee gemelde aanzienlyke Persoonen sleeten den nagt in de Kajuit van de *Recherche*. Elk hunner hadt een blok tot een hoofdkussen medegebragt, waarop zy het agterhoofd nedervleiden, naar de wyze van slaapen by dit Volk, die ongetwyfeld oorzaak is van eene zeer merkbaare platheid aan het agterhoofd. — Geduurende den nagt zagen wy een grooter aantal vuuren, dan wy ooit vernomen hadden, aan *Tongataboos* noordkust. Den volgenden morgen werden wy met den dageraad wakker gemaakt door het jammerend gehuil, 't welk twee Vrouwen aanhieven, in eene Canoe rondsom ons schip vaarende. Zy boezemden beurtlings haare weeklagten uit, ongetwyfeld ten einde haare stemmen onderscheiden mogten gehoord worden door TITIFA, die deeze stemmen terstond kende. De Vrouwen waren zyn Wyf en Dogter, die, in haare droefenisse, wangen en borst

met

met vuisten floegen. Hy liep terſtond op het dek; doch hy kon deezer beiden onrust niet doen bedaaren, voor dat hy haar berigt gegeeven hadt van de goede behandeling, hem aan boord bejegend. En toen hy haar de weete deedt, dat hy welhaast aan den oever zou komen, betoonden zy zich verrukt van vreugd.

Korten tyd daarnaa werd TITIFA met 's Konings Zoon met onze Bark op het Eiland *Pangaïmotoo* gebragt. De Vrouw en Dogter van TITIFA volgden ons in haare Canoe, wanneer, toen zy digt onder de *Esperance* heen voeren, een donderbos by toeval afging, en de Canoe zodanig trof, dat zy dezelve onmiddelyk moesten verlaaten. Wy namen dit Vrouwen-paar in onzen Boot, en beklaagden ons over het ongeluk: doch zy vergaten ſchielyk het gevaar, 't welk zy geloopen hadden; want zy bevonden zich by TITIFA, en dagten alleen op het genoegen van hem in vryheid herſteld te zien. Wy deeden haar een geſchenk van eenige yzeren goederen; onder deeze gaf een byl hun een groot genoegen. TITIFA betuigde ons, dat hy 'er zich van zou bedienen, om eene nieuwe Canoe te maaken, en dus welhaast de geledene ſchade boeten. —— By ons landen verwyderden de meeste Inboorelingen zich van den oever, en weeken dieper landwaards in; maar TITIFA verzogt hun, weder te komen, en beval hun, dat zy zich in een kring zouden ſchikken; dit deeden zy onverwyld. Onzen handel hervatten wy hierop, en zetteden denzelven met alle geregeldheid voort. Dit Opperhoofd ging dien geheelen tyd niet van ons af; maar TOOBOUS Zoon verdween, zo ras hy zyne voeten op 't ſtrand zette.

Het Opperhoofd, den voorgaanden dag door TROBIANT gedood, bleek zeer geliefd te weezen by de Inboorelingen; want veelen bedreeven groote rouwe over dit verlies. Uit vreeze dat zy daarover op ons wraak zouden neemen, beval de Generaal, dat alle Schepelingen binnen de handelplaats zouden blyven. Onze Schepen vonden zich voorzien met al zodanigen voorraad als dit Volk kon verſchaffen. Naardemaal wy nu niet meer te duchten hadden voor de gevolgen van mededinging, werden eenige yzerwaaren verdeeld onder het Scheepsvolk, ten einde zy het een en ander voor zichzelven zouden kunnen opdoen. Te deezer gelegenheid begonnen de Eilanders voor hunne goederen veel meer en zeer hoog te eiſchen, ja zomtyds tienmaal meer dan zy het voorheen gelaaten hadden.

Ons verblyf op de *Vriendlyke Eilanden* bragt zeer veel toe tot het herstellen van de gezondheid onzes Scheepsvolks. Wy vonden 'er een overvloed van Gewasfen, en verzamelden een grooten voorraad. Het Varkensvleesch was uitmuntend, 't welk deels moet toegefchreeven worden aan de goede hoedanigheid der wortelen en vrugten, waarmede zy gevoed worden. Wy namen 'er zo veele aan boord, als onze hokken konden bergen; en het vervolg leerde ons, dat zy tegen eene lange reis konden. COOK berigt, dat hy het tegendeel ondervonden hebbe, ten opzigte van die hy op de *Vriendlyke Eilanden* aan boord nam, by de onderfcheidene keeren, die hy deeze Eilanden bezogt. Wy kogten 'er meer dan vierhonderd, terwyl wy ten anker lagen, waarvan wy het grootfte gedeelte inzoutten. Wy volgden de handelwyze, door COOK in zyne derde Reis aangepreezen; om naamlyk fterke pekel te maaken, met eene genoegzaame hoeveelheid van Azyn om het zout te ontbinden. Dit konden wy te gereeder doen, dewyl een groot gedeelte van onzen Wyn zuur geworden was. Voor een klein gedeelte van ons Spek gebruikte onze Slachter alleen zout; en, fchoon wy ons onder de brandende Zona bevonden, bleef het zo goed, als 't geen op de wyze van COOK bewaard werd, en fmaakte zelfs beter. Het vet, bewaard in de pekel met azyn vermengd, fmaakte niet goed, uit hoofde van de groote zagtheid, en het hadt een azynfmaak, welke niemand aanftondt. — Wy voorzagen ons van eene menigte Vogelen.

Uit de Verhaalen, ons gegeeven van de Schepen, die in deezen Archipelago geankerd hadden, door de kundigfte Inboorelingen, hielden wy ons verzekerd, dat LA PÉROUSE nimmer een deezer Eilanden aandeedt. Daarenboven verzekerden zy ons, dat geen Schip, by hun geland, eenig ongeluk was overgekomen, dan dat van BLIGH; van welk voorval zy fpraken op eene wyze, welke ons verzekerde, dat, indien dit Volk uit den aart niet wreed is, het verre vervreemd mag heeten van alle gevoelens van menschlievenheid. De flagen met knodfen, waarmede de Hoofden doorgaans hunne bevelen doen vergezeld gaan, ftrekken hiervan ten bykomenden bewyze. — Zy herinnerden zich zeer wel de onderfcheidene keeren, welke zy Capitein COOK gezien hadden; en om ons de tusfchentyden te doen opmerken, rekenden zy by de oogften van Yams, twee deezer voor ieder jaar tellende. Verfcheide Inbooreliugen, in-

zon-

zonderheid zy, die tot de Familie des Konings behoorden, fpraken den naam van COOK met geestdrift uit; maar de groote ftrengheid van dien beroemden Zeereiziger wederhieldt veele anderen van aan hem met een gelyk genoegen te denken; zy fpraken alleen van hem op een klaagenden toon, wegens de harde bejegeningen, die zy van hem geleden hadden. In de daad, fchoon hy in zyne laatfte Reize fpreekt van flegts één Man, in de dye door een kogel gewond, zagen wy een ander, die in de fchouder gefchooten was (*); hy verzekerde ons, die wonde gekreegen te hebben, ftaande COOKS laatfte verblyf te *Tongataboo*.

De Inboorelingen der *Vriendlyke Eilanden* zyn, over 't algemeen, kloek van geftalte en welgemaakt: dit moet, ongetwyfeld, grootendeels toegefchreeven worden aan den overvloed en den goeden aart huns voedzels. De goede geftalte deezes Volks gaat niet verlooren door harden arbeid. Hun welgefpierd voorkomen deedt ons denken, dat zy zeer fterk moesten weezen; maar het lediggaand leeven, 't welk zy doorgaans leiden, ftelt hun buiten ftaat om veel kragts te betoonen. Indien zy, worftelende, hunne kragten tegen onze Matroozen maten, moesten zy het doorgaans kamp geeven. —— De Mannen, zo wel als de Vrouwen, zyn gewoon, een of twee leden van den pink af te fnyden, en ook zomtyds van den vinger daar naast; in hoope om daardoor van zwaare ziekten geneezen te worden. —— De meeste Mannen zyn op alle deelen des lichaams *getatooed;* met figuuren befneeden of geprikt. Wy zagen 'er veelen, wier huid bezet was met een fchurftagtigen uitflag, misfchien daaraan toe te fchryven, dat zy niet gewoon zyn, zich met versch water af te wasfchen, naa in zee geweest te zyn. —— De huid der Mannen op de *Vriendlyke Eilanden* is taankleurig, dewyl zy zich geduurig aan de hette der zonne blootftellen; maar de Vrouwen, die vry beftendig binnenshuis blyven, of onder de fchaduw van het geboomte zitten, hebben eene fchoone kleur. De houding der Vrouwen is over 't algemeen zeer bevallig en vol leevens: de groote maate van ge-

(*) In het verhaal der laatfte Reis van COOK wordt uitdruklyk gezegd, dat de Man door de fchouder gefchooten werd. Hoe LABILLARDIERE tot deezen misflag gekomen is, weet ik niet. *De Vertaaler.*

gezondheid, welke zy genieten, moet voornaamlyk toegeschreeven worden aan haare ongemeene zindelykheid, en aan de goede spyze, welke zy gebruiken.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

AANMERKINGEN OVER VERSCHILLENDE GEDAANTEN VAN MENSCHEN-HOOFDEN.

(Naar het *Engelsch.*)

In het zamenstel van den Mensch is het Hoofd bestemd tot Opperbestuurder van de overige Leden. Wanneer wy de zaaken behoorelyk onderzoeken, zullen wy bevinden, dat 'er, in dit kleine Bestuur, weinig misslagen begaan worden, indien alle deelen in de behoorelyke ondergeschiktheid blyven aan derzelver wettigen Opperbestuurder. In gevalle, by voorbeeld, het Lichaam zich overgeeft aan alle buitenspoorigheden van Vraat- en Zuipzugt, moet zulks het Hoofd niet geweeten worden; dit geraadpleegd zynde, zou duidelyk alle de heillooze gevolgen van buitenspoorigheid, in een en ander geval, aangeweezen hebben.

Te meermaalen heb ik, met leedweezen, waargenomen, dat een Vader zelden onderzoekt, of zyn Zoon het meest zal uitmunten in de Pleitzaal, op den Predikstoel, of in het Oorlogsveld: de vraag is, of hy grooter invloed hebbe by zulk een Veldheer, zulk een Geestlyke, of zulk een Regtsgeleerde; en des Zoons leevensbezigheid wordt diensvolgens bepaald.

Het gebeurt zomtyds, ik moet het toestaan, dat eenige Hoofden gebooren worden onder zulk een gunstig gestarnte, dat dezelve even zeer geschikt zyn tot het bekleeden van alle posten in de Maatschappy; doch het zou eene zeer valsche en hoogst gevaarlyke gevolgtrekking weezen, hiervan tot alle Hoofden te besluiten. Daarenboven twyfel ik zeer, of zulke algemeene Verstanden wel tot iets bepaalds geschikt zyn; volgens eene welbekende en afgesleetene waarneeming, doch die egter gronds genoeg van waarheid heeft. Naardemaal het, derhalven, van het grootste aanbelang is voor het welzyn des algemeens, welk soort van Hoofden tot het bekleeden van Posten gekoozen worden; zal men, zo ik hoop, eenige algemeene aanmerkingen, dit onderwerp betreffende, niet overtoodig vinden.

In de eerste plaats moet ik gewaagen van het Mathematisch Hoofd; zo genaamd, dewyl het lengte, breedte en dikte heeft; welke drie afmeetingen, te zamen genomen, datgeen uitmaaken, 't welk de Wiskundigen een Vast Lichaam heeten. Het Mathematisch Hoofd mag men eigenaartig verdeelen

len in twee foorten; de *harde Hoofden* en de *zagte Hoofden.* Men merke op, dat ik het woord *hard* hier niet neem in een Philofophifchen zin; want ik acht het zeer mogelyk, zodanig een Hoofd met een hamerflag te vermorsfelen. Ik meen 'er alleen mede, dat dusdanig een Hoofd, door de Natuur wel verfterkt zynde, meer dan gewoone kragt noodig heeft om ingedrukt te worden. Naar myn gevoelen zouden zodanige Hoofden zeer goede Landbouwers, Matroozen en Soldaaten uitleveren. Deeze hebben, als 't ware, in het laatfte geval, eene natuurlyke toerusting, die de kosten van eenig hoofdbefchermend dekzel in den kryg, tot voordeel van den lande, kan uitwinnen. Men heeft opgemerkt, dat dusdanige Hoofden eene groote hoeveelheid fterken drank kunnen verdraagen; eene begaafdheid, welke men, zints onheuchlyke tyden, voor een Krygsman een onontbeerelyk vereischte geoordeeld heeft. Het zou, derhalven, myns oordeels, een proef kunnen weezen van de onderfcheide graaden van Hardheid, te onderzoeken, hoe veel fterken drank een Mensch met zulk een hard Hoofd kan verdraagen; doch dit laatfte wil ik gaarne aan ryper oordeel onderwerpen.

De tweede afdeeling van het Mathematisch Hoofd noemden wy een *zagt Hoofd.* Eenigen, 't is waar, betwisten de juistheid en eigenaartigheid van deeze verdeeling, dewyl, naar hun zeggen, deeze foort van Hoofden alleen breedte en lengte, en geen dikte heeft, en gevolglyk alleen eene Oppervlakte, en geen Vast Lichaam uitmaakt; waarom men het zomtyds een Papieren Harsfenpan noemt: doch dit is enkele vittery; want ik durf met het vol vertrouwen van een waarheidfpreeker beweeren, dat 'er geen Hoofden van die verregaande dunheid in de natuur beftaan. Het eenig onderfcheid tusfchen het *harde* en *zagte Hoofd* beftaat daarin, dat het laatstgenoemde uit eene min vaste en dikke ftoffe gevormd is dan het eerstgemelde, fchoon het alle de afmeetingen van lengte, breedte en dikte, in eene even groote volkomenheid, heeft.

My dunkt het loopt elk in het ooge, dat de zelfftandigheid, waaruit het *zagte Hoofd* gevormd is, geen kragts genoeg heeft, om houwen en hakken, of kogels, te wederftaan. Ik raad, derhalven, den draager van zulk een Hoofd, geen Krygsman te worden. Heeft zyne geboorte hem met middelen van beftaan befchonken, dan moet hy alle zyne talenten befteeden aan de verbetering der kleeding, byzonder in dat gedeelte, 't welk betrekking heeft tot zyne natuurlyke zwakheid; als, by voorbeeld, de gedaante van de paruik, het bezetten van den hoed met vederen, en wat voorts kan dienen om dit teder maakzel voor den aanval van lugt en koude te befchutten. —— Byaldien een Zagthoofdige het ongeluk heeft van onbemiddeld te weezen, hy kan, in zulk een geval, een goed Kleermaaker of Hoedeftoffeerder worden. Hy heeft ook de keuze van eene menigte andere beroepen, die

voor hem openstaan; doch dat hy nooit eenig beroep aanvaarde, 't welk eenig diep en lang denken vordert: voor zulk een bedryf, durf ik vryuit zeggen, is de *Zagthoofdige* zo min geschikt als de *Hardhoofdige*.

Allernederigst wil ik ook in overweeging geeven, of de *Zagthoofden* niet opgebragt zouden kunnen worden zodanigerwyze, dat zy by de Dames de plaats bekleeden van Schoothondjes, Aapjes, Inkhoorntjes of Pappegaaijen. Ik houd my ten vollen verzekerd, dat een Zagthoofd van eene draaglyke vatbaarheid zou kunnen leeren, zo veele aartige dingen en kunstjes te doen, als eenig Schoothondje of Aapje; en het is te hoopen, dat de Schoone Sexe (als beide deeze even verdienstlyk waren, of, om met de Geleerden te spreeken, *cæteris paribus*) een Menschlyk Dier den voorrang zoude geeven. Indien men dit ontwerp volvoerbaar keurde, zou ik voorstellen het oprichten van eene Kweekschool ter opvoeding van arme *Zagthoofden*; waar de rykeren onder hun, (die wy veronderstellen reeds in deeze soort van Studie uitgeleerd te zyn, daar zy 'er hun geheele leeven in besteed hebben) zeker uit medelyden met hunne armer Broederen, hun in de noodige Kunsten zouden onderwyzen, ten einde zy daardoor, voor het toekomende, een zeker en genoegzaam bestaan zouden hebben.

Ik wil nu eenige van de weezenlyke eigenschappen van deeze twee soorten van Hoofden vermelden. Ik kon zelden in een van beiden eenige beginzels van zedigheid, voegelykheid, rede, of oordeel bespeuren; en ik kan, volgens myne bevinding, verzekeren, dat ik Hoofden van die beide soorten in VIRGILIUS, HORATIUS, SWIFT of POPE heb zien leezen met dezelfde maate van gevoel en smaak, als in de werken van de jammerhartigste Pruldichters.

Ik zal tragten eene natuurkundige oplossing te geeven van dit vreemde verschynzel, welke ik nederig hoop, dat door den welgezinden Leezer zal geoordeeld worden zo redelyk te weezen als menig eene veronderstelling, door de Natuurkundigen bygebragt, ter oplossing van een en ander wonderbaarlyk verschynsel in de Natuur. —— Wat, in de eerste plaats, de *harde Hoofden* betreft; indien wy veronderstellen, dat het inwendige gedeelte van een *hard Hoofd* gevormd is door iets gelykaartigs aan die zelfstandigheden, welke alle de straalen der Zonne terugkaatzen, is het openbaar, dat alle de dunne en fyne straalen van verstand, uit gemelde Schryvers schitterende, wederstuitende op zekere ondoordringbaare blaadjes in de holte van het bekkeneel, (door sommigen verkeerdlyk voor Harssens genomen) moeten terug gestooten worden met eene snelheid, gelyk aan die, welke dezelve aanvoerde; of, met andere woorden, dat de hoek der wederkaatzing gelyk moet weezen aan den raakhoek.

Aangaande de *Zagthoofden*; de stoffe, welke dezelve uitmaakt,

maakt, mag men begrypen dezelfde gedaante in de deeltjes te hebben als die lichaamen, welke aan alle de lichtstraalen een vryen doortocht gunnen, en 'er geene terugkaatzen. De aart deezer Lichaamen is, dat ze van een donkere, zwarte, of duistere kleur zyn; zy eclipseeren (mag ik my zo uitdrukken) door te veel lichts. Indien deeze redenen, gelyk ik denk, als voldoende worden aangenomen, mogen wy, in stede van *harde* en *zagte Hoofden*, spreeken van *wederkaatzende* en *doorlaatende Hoofden*.

Ik zal nu, zo kort my mogelyk is, nog spreeken van *ronde Hoofden* en *lange Hoofden*. —— De *ronde Hoofden* waren zeer algemeen en hooggeacht in de dagen van CROMWELL; te welker oorzaake, kan ik niet op my neemen stellig te bepaalen. Niet onwaarschynlyk is het, dat men die gedaante des Hoofds ten dien tyde bewonderde, wanneer men 'er op uit was, om alle Persoonen en Zaaken tot eene gelykheid te brengen. Dewyl nu alle lynen, uit het middelpunt eens zodanigen Hoofds getrokken, tot den omtrek alle gelyk zyn, heeft geen deezer een voorrang boven de andere: dit zette misschien die *Rondhoofden* aan, om in alles die Gelykheid in te voeren. Ik weet niet of 'er thans veele *Rondhoofden* bestaan; doch men heeft my berigt, dat, by de ontleeding van zulk een Hoofd ten dage van CROMWELL, de Harssens diep in 't middelpunt gevonden werden: hieruit ontstondt, dat alle de grove vogten in het hoofd derwaards heenen zakten, en dat geene voorwerpen gereedlyk door zulk eene zwaare middenstoffe heen konden dringen, dan die van een zwaarwigtigen aart waren, en met veel snelheids van beweeging werden aangevoerd.

Ik heb nog iets te zeggen van het *lange Hoofd*; 't zelve moet van eene elliptische, en niet van eene kegelagtige gedaante zyn, gelyk zommigen maar al te voorbaarig beweerd hebben. Het *lange Hoofd* heeft eene algemeene goedkeuring en toejuiching in de wereld ontmoet. Eenigen schroomen niet, te verzekeren, dat wy aan Hoofden van deeze gedaante de uitvinding en aankweeking der Kunsten en Weetenschappen te danken hebben. Dit moge, over het algemeen, te stout gesproken weezen; maar ik denk, dat een *lang Hoofd* eerst beweezen heeft, dat de Hemelsche Lichaamen van een langwerpig ronde, en niet van een klootsche gedaante zyn; dat men derzelver loopkringen als ellipsen, en niet als cirkels, hebbe aan te merken. 't Is lang geleden, dat ik by PLATO geleezen heb, (en ik verzoek des verschooning, indien ik in de opgave een enkel woord misse) „ dat de pa- „ troonen van alle uitwendige voorwerpen eerst in de hars- „ senen bestaan: deeze zyn eene soort van pakhuis, waar „ dezelve alle verstrooid liggen, de een boven de ander „ gestapeld, even als de goederen in het pakhuis eens Koop- „ mans. Maar, wanneer het eigen voorwerp van eenig pa-

„ troon de zinnen treft, dan komt het daaraan beantwoor„ dend denkbeeld ten voorschyn uit deeze voorraad-verzamel„ plaats, en staat aan de deur in alle zyne afmeetingen." — Uit deeze Leer oordeel ik het bewysbaar, dat de *Langhoofden* eerst de wandelkringen der Planeeten ontdekt hebben, daar de twee brandpunten eerst in zulk een Hoofd bestonden. Uit deeze twee bronnen begryp ik ook dat ontstaat het dubbeldeel van verstand en geleerdheid, 't welk de *lange Hoofden* boven alle andere Hoofden hebben.

In deezer voege heb ik de gedaante van eenige Hoofden overwoogen; en dewyl het al te moeilyk zou vallen, de inwendige gesteltenissen te onderzoeken, zou ik gaarne zien, dat men eenige gedaanten van Hoofden tot een maatstaf stelde, om daarvolgens te beoordeelen, welk Hoofd geschikt is tot deeze of geene bezigheid, tot het bekleeden van dit of dat ampt. Dit in zwang gebragt zynde, zou het voordeel baaren, dat men minder morren en klaagen hoorde onder de Burgers, die, indien zy niet slaagden op den weg ter bevorderinge, de schuld daarvan geheel op de Natuur moesten leggen, en niet op het, zo zy anders veelligt denken, verkeerd oordeel der amptverzorgeren.

AANMERKINGEN OVER DE EIGENSCHAPPEN DER SLANGE.

(Uit een ongedrukt *Fransch* Werk van CHATEAUBRIANT.)

Laten de gemeene en bekrompen verstanden een' laffen spot dryven met de verleiding der Slange; wat ons betreft, die sedert onze jeugd ons overgegeven hebben aan het onderzoeken der Natuur, en ons leven dikwyls in woestynen doorbragten, om de werken des Allerhoogsten naar te sporen, ons is de Slang dikwyls onder het oog gekomen, en wy hebben de vervloeking niet kunnen ontkennen, die haar na haare misdaad getroffen heeft. Vanwaar die geheime schrik, die de menschen op haar gezigt aangrypt? Alles is geheimzinnig, verborgen en verwonderlyk in dit onbegrypelyk kruipend gedierte. Zyne bewegingen verschillen van die der alle overige dieren. Men kan niet zeggen waar het beginsel van zyne verplaatsing huisvest; want het heeft noch vinnen, noch voeten, noch vleugels, en evenwel het vlugt als eene schaduw; het bezwymt toverachtig voor de oogen, verschynt, verdwynt weder, gelyk een kleine azuuren rook, of het schitteren van een zwaard in de duisternis. Nu vormt het zich als een cirkel, en steekt eene vurige tong uit; dan, overeinde op het uiterste van zyn' staart, loopt het in eene recht opstaande houding, als door betovering, werpt zich in bogten, krimpt zich in en rekt zich uit in de lengte, rolt zyne kringen als golven, kronkelt om de takken der boomen, sluipt

fluipt onder het groen der weiden, of op de oppervlakte der wateren. De dans van ARIADNE had minder flingeringen, de doolhof minder omwegen, dan de ftreepen door dit dier getrokken. Zyne kleuren zyn zo min evenredig als zyn gang; en, even als zyne bewegingen, hebben zy al het valsch schitterende en de bedriegelyke verfcheidenheden der verleiding. Nog meer verwonderlyk in het overige zyner zeden, weet hy, even als een mensch met moord bezoedeld, zyn met bloed bevlekt kleed weg te werpen.

Door eene byzondere begaafdheid kan de Slang de kleine monfters weder in haaren fchoot doen kruipen, die de liefde daar uit heeft doen komen. Zy fluimert gantfche maanden lang, bezoekt de graven, bewoont onbekende plaatfen, vergaêrt zonderlinge vergiften, die verkleumen, verbranden, of het ligchaam van het flagtoffer met dezelfde kleuren verwen, waarmede zy zelve gemerkt is. Daar verheft zy twee dreigende hoofden; hier doet zy een fchelletje klinken; zy fluit als een bergarend, zy brult als een ftier, haar adem blaast amber of de pest. Overal, een voorwerp van afgryzen of aanbidding, hebben de menfchen een' onverzoenlyken haat op haar, of knielen voor haar neder. Mengeling van het vreeslykfte of het zagtfte, begunftigt zy de kunst van HIPPOKRATES of de boosheden der CANIDIËN; zy ftaat de wraak der dwingelanden ten dienst, en de dochters der weelde maken hals- en armfieraaden van haar; zy is uit de woning der menfchen verbannen, en op de tafels der vorften verfiert zy de fchoonfte antieke vaazen; zy wentelt zich in het flyk der aarde, en nogthans, gemeenzaame geest der dichters, fmaakt zy het ambrozyn der Zanggodinnen. De logen roept haar, de voorzigtigheid neemt haar ten zinnebeeld, de nyd draagt haar in het hart, de koophandel en welfprekendheid flingeren haar om hunnen ftaf, in de hel wapent zy het geeselt uig der Furiën, aan den Hemel maakt zy het fymbolum der Eeuwigheid uit. Zy bezit nog de kunst om de onnozelheid te verleiden: haare oogen betoveren de vogelen in de lucht, en in den ftal laat haar het fchaap zyne melk over. Doch ter ftraffe der trouwlooze taal, die zy tegen onze Moeder voerde, laat zy zich zelve betoveren door zoete geluiden; en, om haar te bedwingen, heeft de herder niets nodig dan zyne fluit.

In de maand July 1791 reisden wy in Opper-Canada met eenige wilde huisgezinnen van de natie der Onnoutagen. Op zekeren dag, dat wy ons in eene groote vlakte ophielden, aan den oever van de rivier Genefia, kwam 'er eene Ratelflang in ons leger. 'Er was een Canadiër onder ons, die de fluit fpeelde. Hy wilde ons vermaken, en ging de Slang te gemoet met zyn nieuwe foort van wapentuig. Op het naderen van zyn' vyand rekte dit vreeslyk dier zich in de lengte uit, trok zyn' kop plat, blies zyne kaaken op, trok zyne lippen weg, ontblootte zyne vergiftige tanden en bloedi-

dige keel, zyne dubbele tong flikkerde als twee vlammen; zyne oogen waren gloeijende koolen, zyn ligchaam, van woede opgezwollen, ging op en neder als een Smits blaasbalg, zyn taai vel wierd kreukelig en schubbig, en zyn staart, die een akelig geluid maakte, sloeg met zulk eene snelheid, dat hy een ligten damp geleek.

Toen begon de Canadiër op zyne fluit te spelen. De Slang maakt eene beweging van verbaasdheid, en trekt den kop achteruit; zy sluit een weinig haare vlammende keel. Naar mate het betoverend uitwerksel haar treft, verliezen haare oogen hunne vurigheid, de trillingen van haaren staart worden langzaamer, en het gerucht, dat hy maakt, neemt af, en houdt allengs op; minder uitgestrekt, rekken de kronkels van het betoverd dier zich uit, en leggen zich na elkander op de aarde in kleine cirkels. De schakeringen van azuur, groen, wit en goud hernemen haare schittering op zyn bevend vel; en het hoofd zagt omwendende, blyft de Slang onbeweeglyk in de houding van aandacht en vermaak.

In dit oogenblik gaat de Canadiër eenige schreden voort, uit zyne fluit langzaame en smeltende toonen halende. De Slang, haar' geschakeerden hals buigende, steekt haar' kop tusschen de kruiden door, en begint te kruipen op het spoor van den Muzykant, die haar medelokt, stilstaande wanneer hy stilstaat, en hem weder volgende als hy weder voortgaat. Zy wierd dus buiten ons leger gebragt, in tegenwoordigheid van eene menigte aanschouwers, zo wel Wilden als Europeaanen, die naauwelyks hunne oogen konden geloven. Op deze wondere uitwerking der melodie, vormde de gantsche vergadering slechts éne stem om deze Wonderslang te laten ontkomen.

DE GEWAANDE GEESTVERSCHYNING.

(Uit *The Four Ages, &c. by* WILLIAM JACKSON *van Exeter.*)

VOLTAIRE merkt ergens, met zyne gewoone sneedigheid, en niet duisteren toeleg, op, „ dat de eerste Tydvakken der „ Menschlyke Maatschappy Tydvakken vol Wonderen wa„ ren." —— *Schotland* was niet beschaafd, toen MACBETH de Toveressen ontmoette; *Rome* kon op beschaafdheid niet roemen, toen CURTIUS in den Vuurpoel sprong. Volken van zwakke verstandlyke vermogens hebben, ten allen tyde, in Geestverschyningen geloofd. 't Is heden ten dage overboodig, te zeggen, dat de vertellingen van Geestverschyningen misvattingen zyn of bedriegeryen; en dat de een en ander altoos zouden ontdekt worden, indien men braafheids genoeg bezat om het bedrog te ontdekken, of moeds genoeg om de oorzaak der aangejaagde vreeze op te spooren.

In

In alle vertelzeelen van deezen aart straalt blykbaar eene pooging door, om de Gebeurtenis zo bovennatuurlyk, wonderbaar en welbevestigd, als mogelyk is, te doen voorkomen; om allen vermoeden van bedrog te weeren, en alle tegenwerpingen, welke op de geloofwaardigheid mogten gemaakt worden, af te snyden. Ik zal my naar deeze standhoudende gewoonte voegen, en eene Geschiedenis eener Geestverschyning verhaalen, die ik durf zeggen, dat vergezeld ging van de sterkste omstandigheden, het wonderbaare, het bovennatuurlyke en het welgeslaagde van eenig verhaal betreffende. De Geschiedenis bestaat alsnog enkel in mondlyke overlevering, doch is al te fraai om verlooren te geraaken.

In eene Stad in 't Westen van *Engeland* hielden vier-en-twintig Persoonen een weeklyks gezelschap, om punch te drinken, tabak te rooken, en over Staatszaaken te spreeken. Elk Lid hadt zyn vasten stoel, en die des Voorzitters was eenigzins hooger dan die der overige Leden. Een der Leden was zints eenigen tyd krank geweest, en bleef dus zyn stoel open.

Het gezelschap, op den gewoonen avond, te zamengekomen zynde, vroeg men elkander natuurlyk na den toestand van het eenigen tyd afweezig Lid. Daar hy in het naastbystaand huis woonde, ging een zyner meer byzondere Vrienden derwaards, om na hem te verneemen, en keerde weder met de ongunstige tyding, dat hy den nagt niet zou overleeven. Dit maakte het gezelschap droefgeestig; en alle de poogingen, om het gesprek op een ander onderwerp, dan dit naargeestige, te wenden, liepen vrugtloos af.

Omtrent middernagt (de tyd, van voorlange bestemd tot de verschyning van Spooken) werd de kamerdeur geopend — en de gedaante, in 't wit, van den stervenden, of gestorvenen, kwam ter kamer intreeden, en nam plaats in den ledigen stoel, voorheen door hem bezeten — hy zat stil, en sprak geen woord; met stilzwygen zag men hem aan. Deeze verschyning duurde lang genoeg, om alle de Persoonen, daar tegenwoordig, te verzekeren van de daadlykheid van 't geen zy gezien hadden; eindelyk rees hy op, wandelde na de deur, welke hy open deedt, en, 'er uit gegaan zynde, agter zich toehaalde.

Naa een lang stilzwygen, liet zich een uit het gezelschap hooren: „ Indien slegts *één* onzer dit gezien hadt, hy zou „ geen geloof gevonden hebben; maar het is onmogelyk, dat „ zo veele Persoonen te gelyk kunnen miszien en daardoor „ bedroogen worden."

Het gezelschap werd allengskens spraakzaamer; doch geheel het onderhoud bepaalde zich op het schrik- en schroomwekkend voorwerp, 't geen hun zo zeer en zo diep getroffen hadt. Zy scheidden, en gingen na huis.

Den

Den volgenden morgen deedt men onderzoek na den zieken Vriend. — Het werd beantwoord door een berigt van zynen dood — en vernamen zy, dat die moest voorgevallen weezen bykans op denzelfden tyd, op welken hy in hun gezelschap verscheen. Weinig twyfels viel 'er *voorheen*; maar *nu* kon 'er niets zekerder zyn dan de weezenlykheid der verschyninge in een gezelschap, waar zo veel persoonen zich byeen bevonden hadden.

Noodloos is het, te vermelden, dat zulk eene gebeurtenis zich welhaast over de geheele nabuurschap verspreidde, en geloof vondt zelfs by anderzins ongeloovigen: want in dit geval viel niet te redenkavelen; alles van dien aart viel weg, als aangekant tegen het getuigenis van drie-en-twintig getuigen. Te beweeren dat de wetten der Natuure onveranderlyk vast stonden, was belachlyk, daar zo veele geloofwaardige Persoonen het tegendeel getuigden.

Jaaren verliepen 'er — het Geval verdoofde, en zou bykans vergeeten geweest zyn, hadt men het niet nu en dan opgehaald, om een ongeloovigen in dusdanige verschyningen den mond te stoppen.

Een der Leden van het gezelschap was een Apothecar. In den loop zyner practyke werd hy geroepen by eene oude Vrouw, die zints langen tyd haar werk gemaakt hadt van Zieken op te passen. Zy vertelde hem, dat zy de wereld kon verlaaten met een gerust geweten; dan één ding lag haar drukkend op het harte. —— „ Gy ," dus voer zy voort, „ herinnert u zeker Mr. ***, van wiens Geestverschyning zo „ veel gesproken is. — Ik was zyne Oppaster. In den nagt, „ toen hy stierf, ging ik uit de kamer, om iets noodigs te „ haalen. —— Ik weet zeker, dat ik niet lang weg geweest „ ben; maar wederkomende vond ik het bed zonder Patient. „ Hy ylde, en ik vreesde dat hy in zulk eene vlaag zich „ ten venster uitgeworpen hadt. Ik was zo zeer aangedaan, „ dat ik naauwlyks staan kon: maar, naa eene korte poos, „ kwam hy, huiverende van koude, de kamer in; zyne tan„ den klapten, — hy ging te bedde, en stierf weinige oogen„ blikken daarnaa. —— Myzelve aanziende als de veroor„ zaakster van zynen dood, hield ik dit verborgen, uit vreeze „ voor 't geen my deswegen mogt wedervaaren. Schoon ik „ de geheele vertelling der Geestverschyning op ééns kon „ hebben uitgemaakt, durfde ik het niet doen. Ik weet, „ waarby het toekwam, dat *hy zelve* de Persoon was, die „ in de Gezelschaps-kamer verscheen (my herinnerende dat „ het Gezelschaps-avond was); maar ik hoop, dat God en „ de Vrienden van dien Heer het my zullen vergeeven; en „ dan zal ik gerust sterven."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERHANDELING OVER DE WELVOEGELYKHEID.

Die Liedekens zingt by een treurig harte, is gelyk hy, die een Kleed aflegt ten dage der Koude, en als Edik op Salpeter.

SALOMO.

(*Naar het Engelsch.*)

De woorden *welvoegelyk* en *welpasfende* zyn niet bepaald toepasfelyk op eenig byzonder voorwerp; zy worden ten opzigte van veele gebruikt, en betekenen, gelyk in den eersten opslage blykt, eene byzondere betrekking tusschen verschillende voorwerpen. Zo zeggen wy, in den gewoonen ommegang: een deftig kleed voegt eenen Man van aanzien; een zedig gedrag past eene Maagd; een verheeven styl behoort tot het Heldendicht; en in tegendeel, een slordig kleed staat een deftig Man niet wel; een wulpsche opschik voegt geene zedige Maagd; een grootsche styl komt by een gemeen onderwerp niet te passe.

De bevatting, welke wy hebben van deeze betrekking, die den Mensch eigen schynt, kan uit geene andere oorzaak ontstaan, dan uit een *gevoel* van het Welvoegelyke en Welpasfende. Want, verondersteld dat wy daarvan verstooken waren, zouden die woorden voor ons onverstaanbaare klanken weezen. — De eenige zwaarigheid is, te bepaalen, welke de byzondere voorwerpen zyn, die, in zamenvoeging, deeze betrekkingen doen gebooren worden: want er zyn veele voorwerpen, die zulks niet te wege brengen: de Zee, by voorbeeld, beschouwd in zamenvoeging met een Boek, of een Man met een Berg, baaren by ons noch de denkbeelden van Welvoegelykheid, noch die van Onwelvoegelyk-

lykheid. Men schynt te mogen vaststellen, dat wy nimmer Welvoegelykheid of Onwelvoegelykheid bespeuren, dan tusschen dingen, die eenige betrekking tot elkander hebben; als de Mensch en diens Bedryven; een Hoofdvoorwerp met het daarby komende; eene Zaak en de Bycieraaden. Wy zyn, in de daad, zodanig gevormd, dat wy, onder dingen, derwyze aan elkander verwant, eene zekere overeenstemming verwagten, welke wy Welvoegelykheid heeten, en eene ongenoegelyke gewaarwording gevoelen, wanneer het tegenovergestelde zich aan ons opdoet, en wy het Onwelvoegelyke bespeuren.

Indien zamengestelde voorwerpen het stuk van Welvoegelykheid uitmaaken, verwagten wy, voor 's hands, dat 'er eene maate van Welpassendheid vereischt wordt, geëvenredigd aan de maate van verbintenisse. En dit vinden wy dat met de daad plaats grypt. Wanneer de betrekking zeer naauw is, als tusschen de oorzaak en het uitwerkzel, het geheel en deszelfs deelen, vorderen wy de striktste en volkomenste Welpassendheid; doch wanneer de betrekking gering of slegts toevallig is, als tusschen dingen in een en dezelfde plaats zamengebragt, vorderen wy weinig of geene Welvoegelykheid. De striktste Welvoegelykheid vorderen wy in Gedrag en Leevenswyze, dewyl een Mensch met deeze verbonden is, door de betrekking van oorzaak en uitwerkzel. Allernaauwst is de betrekking tusschen een Gebouw en den Grond, op welken het staat; en daarom moet de ligging van een groot huis ruim zyn: de betrekking tot nabuurige heuvels, rivieren, vlakten, als verder afgelegen zynde, eischt die zelfde maate van Welstandigheid niet. Onder Leden van het zelfde Gezelschap behoort de Welvoegelykheid groot te zyn, even als ten opzigte van dingen, die men in een en dezelfde Nisse ten toon stelt; onder Lieden, die in een Postwagen reizen, eischen wy zeer weinig van 't geen men welpassend noemt, en nog minder in den vermengden hoop, die den Schouwburg bezoekt.

Welvoegelykheid of Welpassendheid is zo naauw verwant aan Schoonheid, dat men dezelve doorgaans voor eene soort van dezelve aanziet; en nogthans verschillen zy dermaate, dat zy nimmer zamenloopen. Schoonheid, even als de kleur, behoort tot een enkel voorwerp; Welvoegelykheid steunt op eene meerderheid van voorwerpen. Voorts kan een voorwerp, *schoon*

op

op zichzelven, met betrekking tot andere voorwerpen, een sterk gevoel van Onwelvoegelykheid verwekken.

Voorbeelden van Welvoegelykheid en Onwelvoegelykheid vinden wy by menigte, in de betrekking tusschen een Onderwerp en de Bycieraaden van 't zelve. Een Letterkundig Werk, enkel geschikt om te vermaaken, is vatbaar voor veel vercierings, zo wel als een Muzykzaal voor vrolyken opschik. De geest heeft eene byzondere neiging voor pragt en opschik. De schitterendste pragt, hoe onvoegelyk in het Treurspel, voegt wel voor de Acteurs en Actrices in eene Opera. Aan den anderen kant laat een ernstig en deftig onderwerp niet veel bycieraads toe, zo min als een ander, dat uit eigen aart zeer schoon is; en een onderwerp, 't geen de ziel met verheevene denkbeelden vervult, vertoont zich best in een zeer eenvoudig voorkomen.

Voor een Persoon van gering aanzien is een weidsche opschik onwelvoegelyk, en baart, behalven het Onwelvoegelyke, eene nadeelige uitwerking; want door dit afsteekende komt de geringheid des voorkomens in het sterkste licht. Zagtaartigheid van uitzigt en zeden vordert eenvoudigheid van kleeding, gepaard met het fraaije. Een staatlyk en grootsch voorkomen eischt een kostbaaren tooi, die niet te lugtig moet weezen, noch met kleine cieraaden opgepronkt. Eene schoone Vrouw mag zich opschikken met alles wat de voegelyke kleeding duldt, en nogthans is zy in eenvoudig gewaad allerschoonst.

Welvoegelykheid regelt niet alleen de hoeveelheid des cieraads, maar ook de soort. De cieraaden van een Danszaal moeten alle vrolyk zyn. Geene Schildery is voor een Kerk welvoegelyk, dan die iets Godsdienstigs ten onderwerpe heeft. Alle de cieraaden van een Schild moeten op den Oorlog slaan. VIRGILIUS bepaalt, met veel oordeels, het beeldwerk op het Schild van ÆNEAS tot de krygsverrigtingen der *Romeinen*. HOMERUS zag deeze schoonheid over 't hoofd; en het hoofdwerk op het Schild van ACHILLES bestaat uit de kunsten des Vredes in 't algemeen, van vrolykheid en feesthouding in 't byzonder. De Schryver van den TELEMACHUS verraadt dezelfde onoplettendheid, in het beschryven van dien jongen Held.

In het oordeel over de Welvoegelykheid, ten opzigte van de cieraaden, behooren wy niet alleen te letten op den

aart des voorwerps, 't geen opgecierd moet worden, maar teffens op de omstandigheden, waarin het zich gesteld vindt. De cieraaden, welstandig voor een Bal, voegen niet aan eene plaats van openbaaren Eerdienst; denzelfden Persoon moet men verschillend kleeden als hy na de Bruiloftszaal of ter Begraafenisse gaat. Niets heeft eene zo naauwe betrekking tot een Mensch, als zyne gevoelens, zyne woorden, zyne bedryven; en daarom vorderen wy, ten dien opzigte, de striktste eenpaarigheid. Wanneer wy vinden, 't geen wy dus vereischen, hebben wy een leevendig gevoel van het Welvoegelyke; in een tegenovergesteld geval is onze gewaarwording van het Onwelvoegelyke niet minder sterk. —— Van hier de algemeene wansmaak van het gemaakte, gelegen in het betoonen van eene grootere kieschheid dan voegelyk is voor het character of de omstandigheden, waarin iemand verkeert.

Wanneer wy eene geringe Onwelvoegelykheid opmerken, in eene toevallige zamenvoeging van Persoonen of Zaaken, als die van Reizigers op een Postwagen, van Tafelgenooten aan een gemeene tafel, verdwynt de onaangenaame gewaarwording van het Onwelvoegelyke, naa eenige oogenblikken, zonder eenig spoor naa te laaten. Maar dit is het geval niet van Welvoegelykheid en Onwelvoegelykheid. Vrywillige bedryven, 't zy woorden of daaden, worden den bedryver toegeschreeven: welvoegelyk zynde, beloonen wy hem met onze hoogagting; onwelvoegelyk, straffen wy hem met onze versmaading.

Laaten wy, ten voorbeelde, veronderstellen eene edelmoedige daad, voegende aan het character van den Bedryver, welke in hem, en in elk aanschouwer, de welgevallige aandoening van Welvoegelykheid verwekt: deeze aandoening baart by den Bedryver zelfvoldoening en blydschap: de eerste, wanneer hy acht geeft op de betrekking tot het bedryf, en de laatste, wanneer hy in aanmerking neemt de goede gevoelens, die anderen van hem zullen vormen; dezelfde aandoening van Welvoegelykheid veroorzaakt in de aanschouwers hoogagting voor hem, die de daad volvoert; en wanneer zy het oog op zichzelven slaan, wordt, uit kragt van tegenstelling, eene aandoening van vernedering geboorен.

Om de uitwerkzels van een onvoegelyk bedryf te ontdek-

dekken, moeten wy elk deezer omstandigheden omkeeren: de smertvolle aandoening van Onwelvoegelykheid baart in den Daader vernedering en schaamte: vernedering, wanneer hy aanmerkt, welk eene betrekking hy tot het bedryf hebbe; schaamte, als hy overweegt, wat anderen van hem zullen denken. Die zelfde aandoening van het Onwelvoegelyke veroorzaakt by de aanschouwers veragting ten opzigte van den daader; en brengt, uit hoofde van de tegenoverstelling, eene aandoening van zelf-hoogagting te wege.

Hier, derhalven, zyn veele verschillende aandoeningen, afgeleid van het zelfde bedryf, uit onderscheidene gezigtpunten, door verschillende persoonen, beschouwd: een werktuig, door veelvuldige springveeren gedreeven, en niet weinig zamengesteld.

Welvoegelykheid van gedrag blykt, derhalven, eene groote gunstelinge der Nature te zyn, daar dezelve zich deswegen zo veel moeite gegeeven hebbe. Dit stuk wordt niet aan onze eigene keuze overgelaaten, maar, even als de Regtvaardigheid, van onze hand gevorderd, en ook, gelyk de Regtvaardigheid, aangedrongen door natuurlyke belooningen en straffen. Geen Mensch kan ongestraft eenig onwelvoegelyk bedryf pleegen; hy lydt de straffe der veragting, waarmede anderen hem bejegenen, en van schaamte, die by hemzelven opwelt. Een toestel, (dat ik dit woord bezige) zo zamengesteld en zo zonderling, behoort onze aandagt op te wekken: want de Natuur doet niets te vergeefs; en wy mogen, met volle gerustheid, besluiten, dat dit merkwaardig gedeelte der menschlyke gesteltenisse eenig allergewigtigst oogmerk heeft.

Eene verregaande Onwelvoegelykheid wordt gestraft met veragting en verontwaardiging, tegen den pleeger uitvaarende in daaraan beantwoordende uitdrukkingen; en zelfs wordt de geringste Onwelvoegelykheid niet onopgemerkt, of zonder eenige versmaading, doorgelaaten. Dan 'er doen zich Onwelvoegelykheden op, van eenen ligter aart, die gelach verwekken. Hiervan hebben wy tallooze voorbeelden in de misvattingen en ongerymdheden der Menschen: deeze worden op eene andere wyze gestraft. De aandoeningen van veragting en gelach, veroorzaakt door eene Onwelvoegelykheid van deeze soort, zich in de ziel des waarneemers vereenigende, worden uitwendig te kennen gegeeven door een

byzondere foort van lach, bekend by den naam van bespottenden of versmaadenden lach. Eene Onwelvoegelykheid, die dus niet alleen veragting, maar ook lachen verwekt, wordt onderscheiden door den bynaam van belachlyk; en een lach van uitjouwing of versmaading is de straffe, door de Natuur voor zulke daaden bestemd. — Ook behoort het onzer waarneminge niet te ontglippen, dat wy zo gereed zyn om die soort van straffe uit te oefenen, dat wy dezelve somtyds te werk stellen omtrent schepzelen van eenen minderen rang. Ten voorbeelde hiervan kan strekken de Kalkoensche Haan, door trots opgeblaazen, de vederen opzettende: deeze stelt zich belachlyk aan, en wordt met de daad uitgelachen.

Wy moeten niet verwagten, dat deeze onderscheidene Onwelvoegelykheden door zeer naauw afperkende grensscheidingen van elkander zyn afgezonderd: want in de Onwelvoegelykheden, van de minste tot de meeste, van de belachlykste tot de ernstigste, zyn de graaden zonder tal. Van hier is het, dat wy, in het aanschouwen van eenige onwelvoegelyke bedryven, al te belachlyk om ons te vertoornen, en al te ernstig om uitgelachen te worden, eene soort van gemengde aandoening gevoelen, zamengesteld uit het belachlyke en het toorn verwekkende: en dit is de grond van het gemeene zeggen, ten opzigte van eenige bedryven, dat wy niet weeten of wy daarover moeten lachen of toornig worden.

Men kan niet nalaaten op te merken, dat, in gevalle van eene belachlyke Onwelvoegelykheid, die altoos van eenen ligten aart is, de veragting, welke wy ten opzigte van den onwelvoegelyk handelenden gevoelen, zeer gering is; schoon de belaching, de voldoening daarvan, ten hoogsten behaagt. De onevenredigheid tusschen eene drift en derzelver voldoening schynt niet te beantwoorden aan de gewoone inrichting der Natuure. Na eene oplossing hiervan uitziende, moeten wy ons herinneren het boven aangemerkte, dat eene onwelvoegelyke daad niet alleen onze veragting gaande maakt ten opzigte van den Bedryver, maar ook, by wyze van tegenoverstelling, het goede denkbeeld, 't geen wy van onszelven hebben, doet klimmen. Dit brengt meer dan iets anders toe tot het vermaak, 't geen wy ontwaaren, in dwaasheden en ongerymdheden te belachen; en, in gevolge hiervan, is het te over bekend, dat zy, die het

meest

meest met zichzelven zyn ingenomen, het meest overhellen om anderen uit te lachen. Trotschheid, welke eene leevendige aandoening is, genoegelyk in zichzelve, en niet minder in de voldoening, zou op zichzelve alleen genoeg zyn om reden te geeven van het vermaak, 't geen wy in het belachlyke scheppen, zonder van de versmaading iets te ontleenen. Hier zien wy de reden van eene zeer bekende waarneeming, dat wy ons allermeest geneigd voelen om de misvattingen en ongerymdheden van anderen te belachen, wanneer wy welgemoed en opgeruimd zyn: want alsdan vertoont de ingenomenheid met onszelven zich in volle grootte.

Wat betreft de eindoorzaaken van Welvoegelykheid en Onwelvoegelykheid, is 'er eene, ten opzigte van de Welvoegelykheid, zeer in 't oog vallende, dat, naamlyk, het gevoel van het Welvoegelyke ten beginzel strekt der Schoone Kunsten, en niet weinig toebrengt tot ons genoegen. Welvoegelykheid, in de daad, staat, ten opzigte van de hoeveelheid, gelyk met evenredigheid. Wanneer de deelen eens gebouws zeer wel en juist op elkander passen, mag men zeggen, dat het aangenaam is door de welvoegelykheid, of de evenredigheid, der deelen. Maar welvoegelykheid, die alleen vrywerkende weezens betreft, kan nimmer 't zelfde zyn met evenredigheid. Een zeer lange neus is ongeëvenredigd, doch kan nooit gezegd worden, *onwelvoegelyk* te zyn. In eenige gevallen, 't is waar, bespeuren wy Onwelvoegelykheid en Onevenredigheid in het zelfde voorwerp, maar nooit in het zelfde opzigt; by voorbeeld, een zeer klein man, draagende een zeer lang zwaard: den man en het zwaard in aanmerking neemende, ontwaaren wy eene Onevenredigheid; dan het zwaard beschouwende als door dien man verkoozen, worden wy de Onwelvoegelykheid gewaar.

Het gevoel van Onwelvoegelykheid ten aanziene van de misslagen, faalgreepen en ongerymdheden, is gelukkig bestemd ten beste des Menschdoms. By de aanschouwers verwekt het vrolykheid en gelach, verpoozing van ernstiger bezigheden. Doch zulks is eene kleinigheid, in vergelyking met het volgende. Het valt moeilyk, een voorwerp van belaching te weezen; en den man, die zich aan het Wanvoegelyke schuldig maakt, met uitlaching te straffen, strekt om hem, in 't vervolg, meer op zyne hoede te doen weezen. In deezer

voege wordt de onschadelykste mispas niet ongestraft gepleegd: werden de dwaalingen, wanneer zy niet schaaden, geheel vry gelaaten, onoplettendheid zou zeer sterk toeneemen, hebbelyk worden, en veel ramps brouwen.

De eindoorzaak der Welvoegelykheid, ten opzigte van de Zedepligten, is allervoortreffelykst. Om 'er een rechtmaatig denkbeeld van te vormen, moeten de zedelyke pligten, die anderen betreffen, onderscheiden worden van die tot onszelven behooren. Getrouwheid, dankbaarheid, en het verdraagen van ongelyk, zyn voorbeelden van de eerste soort; gemaatigdheid, zedigheid, standvastigheid, voorbeelden van de tweede: de eerste zyn pligten uit hoofde van het bezef van Regtvaardigheid; de laatste uit het gevoel van Welvoegelykheid. Hier is eene eindoorzaak, uit het gevoel van Welvoegelykheid ontleend, welke onze meer byzondere opmerking verdient. Het is onbetwistbaar het belang van elk, zyn gedrag overeenkomstig met de verheevenheid zyner natuure in te richten, en naar den stand, hem door de Voorzienigheid toegeschikt: want zulk een redelyk gedrag brengt in alle opzigten tot onze gelukzaligheid toe, door de gezondheid te bewaaren, overvloed te verschaffen, de agting van anderen te winnen, en, hetgeen de grootste van alle zegeningen is, een welgegronde hoogagting van onszelven. Maar in eene zaak, zo onmiddelyk behoorende tot ons welweezen, is het niet aan eigenbelang alleen overgelaaten: het magtig gezag van pligt vinden wy gevoegd by de drangreden van belang. De GOD der Natuure heeft in alle dingen, weezenlyk tot onze geluksbevordering behoorende, een' eenpaarigen voet gehouden. Om ons standvastig in ons gedrag te maaken, heeft hy ons versterkt met natuurlyke wetten en beginzels, die veele afwykingen voorkomen, welke dagelyks zouden voorvallen, indien wy ons geheelenal overgelaaten vonden aan zo zwak eene leidsvrouwe als de menschlyke Rede. — Welvoegelykheid kan niet wel in een ander licht beschouwd worden, dan als de Natuurwet, welke ons gedrag ten aanziene van onszelven regelt; even gelyk Regtvaardigheid de Natuurwet is, welke ons gedrag ten opzigte van anderen bestuurt. — Wy noemen de Welvoegelykheid eene Wet, niet minder dan de Regtvaardigheid: beide zyn zy evenzeer regelmaa-

ten

en van gedrag, die in 't oog gehouden en in acht genomen moeten worden. Welvoegelykheid fluit deeze verpligting in: want wanneer wy zeggen, dat eene daad welvoegelyk is, zegt zulks met andere woorden, dat dezelve volbragt moet worden.

Nog moeten wy hierby in aanmerking neemen, dat met het gevoel van het Welvoegelyke, zo wel als met dat van Regtvaardigheid, de ſtaavingen van belooningen en ſtraffen gepaard gaan; 't welk ten uitmaakenden bewyze verſtrekt, dat de een zo wel als de ander eene Wet is. De zelfsvoldoening, welke iemand ſmaakt in het betragten van zynen pligt, gepaard met de hoogagting en toegenegenheid van anderen, is de belooning, welke tot beide behoort. De ſtraffen, desgelyks, ſchoon niet dezelfde, zyn zeer na aan elkander verwant, en verſchillen meer in maate, dan in hoedanigheid. Ongehoorzaamheid aan de Wet der Regtvaardigheid wordt geſtraft met Wroeging; ongehoorzaamheid aan de Wet der Welvoegelykheid heeft Schaamte ten gevolge, eene wroeging van een minderen trap. Elke overtreeding van de Wet der Regtvaardigheid veroorzaakt verontwaardiging in hem, die des getuige is; en dit heeft ook plaats ten opzigte van elken grooten overtreeder van de Wet der Welvoegelykheid. Geringere overtreedingen van dezelve ontvangen ligtere ſtraffen; altoos worden zy gevolgd van eenige veragting, en dikwyls van uitjouwing. Over 't algemeen is het waar, dat de Belooningen en Straffen, gehegt aan het bezef van Welvoegelykheid, in maate ligter zyn dan die, welke men aan het gevoel van Regtvaardigheid hegt. Wyslyk is dit verordend; naardemaal pligt jegens anderen van een weezenlyker belang is voor de Maatſchappy, dan pligt omtrent onszelven: want de Maatſchappy zou niet kunnen beſtaan, indien de Leden van dezelve zich niet beſchermd vonden tegen de heftige en oproerige driften hunner Medemenſchen.

OVER HET NUT DER YSPLANT, (*Mesembryanthemum crystallinum*) IN MOEILYKE WATERLOZING, KOORTS, TERING ENZ. Door Dr. WENDT, te *Erlang.*

(*Vervolg en slot van bl.* 105.)

Dezen Zomer verschafte de grote voorraad, dien wy van deze Plant hadden, ons de gelegenheid om daarmede nadere proeven te nemen. 'Er is in het laatste tydperk der Longtering, wanneer de Zieke zyn einde nadert, en moeilyke ophoesting, spruw en kwyling hem folteren, geen lastiger toeval dan de verterende dorst en droogte, welke door gene middelen te bedaren zyn. De verkwikkende en verkoelende smaak, welken de Ysplant op de tong geeft, bragt my op de gedagte om dit middel by drie Zieken te beproeven, die voor teringagtig wierden opgegeven, en aan de te voren gemelde toevallen vooral leden.

De eerste Zieke was een Vrouw van 28 jaren, die een remitterende koorts met een sterke opwerping, zedert drie weken, door verdriet veroorzaakt, gekregen had. Zy genas in weinige dagen, nadat zy zes oncen van dit sap genomen had. —— De twede was een Jongman van 17 jaren, die met scrophuleuze zweren bedekt was, welke, opgedroogd zynde, in een tering en verettering der longen overgingen. De hevige hitte en dorst gaven my aanleiding tot het gebruik der Ysplant. De werking van dit middel was in het oog lopend schielyk, en de verzagting der toevallen in de eerste dagen zo groot, dat allen, die hem zagen, geloofden, dat hy genezen zoude. De krachten wierden zo schielyk hersteld, dat hy uit het bed opstaan konde. Hy kreeg wederom slaap en eetlust, en de hitte was aanmerklyk verminderd, zodat hy meer over huivering en koude, dan over hitte, klaagde. Hy leeft nog, ofschoon hy niet grondig hersteld kan worden. —— Het derde geval was van een arme Vrouw van 36 jaren, die zes gezonde kinderen ter waereld gebragt had, en het zevende te lang gezoogd hebbende, daardoor een ophoesting van veel dunnen stinkenden etter bekwam. Ik

liet

liet terstond het kind spenen, en vorderde door versterkende middelen en voedzame spyzen toch zo veel, dat zy zich eenigzins herhaalde. Dit duurde echter niet lang, en de uitterende koorts was met zo veel hitte gepaard, dat ik daardoor tot het gebruik der Ysplant gebragt wierd. Ook in dit geval deed zy hare gewone werking; dan daar de krachten door het gebruik van deze waterachtige Plant niet konden hersteld worden, gaf ik haar wederom den Koortsbast met Cascarille en andere versterkende middelen. Hierdoor kwam ook de hitte weder; en de Zieke verzekerde, dat zy zich beter by het voorgaand middel bevond. Men gaf haar dit nu ook weder, en zy leeft nog. — Meer kan ik van dit middel in de Tering niet zeggen; genoeg, dat het de onaangename toevallen bedaart, en in dit tydperk meer doet, dan de Zuren, Salpeter en alle andere verkoelende middelen.

In den Kinkhoest, waarin het ook door LIEB wordt aangeprezen, heeft het my by vyf kinderen, by welken ik het gebezigd heb, nut gedaan. Zy waren allen tusschen de 5 en 8 jaren oud. Zy hadden allen van andere Doctoren geneesmiddelen gehad, zonder daarvan bevryd te worden. Het eerste kind had zes maanden gehoest, en wierd door het gebruik van 2 of 3 oncen gezond en van allen hoest bevryd. De twee anderen hadden elk tot hunne genezing maar 2 oncen nodig; de laatste twee kinderen hadden daarvan iets meer nodig.

Hoewel ik door ondervinding genoeg weet, dat men niet zeer veel op de proeven der Duitschers, omtrent de krachten der nieuw aangeprezene geneesmiddelen, kan staat maken, en ik daarom ook in voorkomende gevallen daarvan met veel behoedzaamheid en wantrouwen gebruik make, durf ik echter dit middel, zonder dat ik nog gelegenheid gehad hebbe, hetzelve te beproeven, der aandacht myner Kunstgenoten gerust aanbevelen. Vooreerst: omdat de uitwendige en door den smaak te ontdekkene hoedanigheden genoegzaam te kennen geven, dat het een zeer verkoelend, oplossend en zagt pisdryvend middel is. Ten tweden: omdat het zeker onschadelyk is, en gene nadelige gevolgen in het lichaam kan te weeg brengen. Ten derden: omdat, in de gevallen, waarin dit middel wordt aangeprezen, an-

andere geneesmiddelen weinig verligting, althans geen genezing, te weeg brengen. Ik moet hier nog een vierde reden byvoegen: omdat dit middel veel overeenkomst schynt te hebben met het komkommersap, ja dit in verkoelende en zagt oplossende hoedanigheden schynt te overtreffen. Ik heb, namentlyk, van geen middel, in het begin der inflammatoire tering, meer nut gehad, dan van het rykelyk toedienen van het komkommersap; en ook in klieragtige verstoppingen der longen, welke ontstekingagtig begonnen te worden, en in een scrophuleuze tering dreigden over te gaan, den verderen voortgang der ziekte, alleen door dit vogt, rykelyk gedronken, meermalen gestuit; en eindelyk ook de hitte der uitterende koorts daarmede uitnemend kunnen matigen. Met één woord, het komkommersap heeft in menigen teringagtigen, zo niet eene volkomene genezing, ten minsten eene aanmerkelyke verligting te weeg gebragt. Het komkommersap heeft ook uitnemende pisdryvende krachten.

Offschoon de Ysplant hier niet te huis hoort, kan men zich dezelve echter hier zeer gemaklyk verschaffen. Als men dezelve in het voorjaar in een bakje zaait, kan men, nadat de nagtvorsten hebben opgehouden, de jonge planten op den kouden grond verzetten, wanneer zy de beste en grootste planten voortbrengen; andere kan men in potten verplanten, en in het najaar in huis bewaren, wanneer ze, tegen de vorst beschut zynde, zeer lange kunnen gehouden worden. Ik heb in deze maand December nog zeer goede planten op den kouden grond gehad, waarvan ik het sap heb laten uitperssen. De Heer WENDT wil, dat wy de plant met suiker tot een conserf zullen laten stampen, om dezelve des winters te bewaren; dan ik ben zeker, dat dit van goede en sappige planten niet geschieden kan; want van 10 oncen bladen kreeg ik 9 oncen sap. Daar, derhalven, de plant niet veel vlugge beginsels schynt te bevatten, oordeelde ik best, om dit sap op een zagt vuur te laten uitdampen, en tot extract te maken. Van 9 oncen sap kreeg ik Dr. V van een dun, groen, siltig extract, het welk ik echter, om deszelfs dunheid, vreeze, dat men niet wel voor het schimmelen zal kunnen bewaren. De plant schynt echter ook nog vlugge deelen te bevatten, daar het overgehaald water een vry sterken reuk, doch niet veel smaak had.

WAAR-

WAAROM IS HET GETAL DER STERVENDEN GROOTER ONDER HET MANLYK DAN ONDER HET VROUWLYK GESLACHT?

By verscheiden naauwkeurige Waarneemers van den staat van het Menschdom, met name by den vermaarden Dr. PRICE, ontmoet men de volgende aanmerkingen, dat de alwyze en weldaadige Schepper der Natuur zorge heeft gedraagen, dat 'er een grooter getal van het *Manlyk* dan van het *Vrouwlyk* geslacht wordt geboren; dat 'er onderscheid plaats heeft tusschen de stervenden van beide geslachten; en dat het menschlyk leeven broozer is in de Mannen dan in de Vrouwen, alleenlyk in gevolge van toevallige oorzaaken, of van eenige byzondere zwaklykheid, welke plaats heeft in beschaafde en wellustige maatschappyen; en in 't byzonder in groote steden. De gegrondheid deezer opmerkingen rust op ontegenzeggelyke daadzaaken — op Sterflysten, met de meeste naauwkeurigheid, over een aanzienlyk getal jaaren, opgemaakt. Van dit verschynsel heeft men de volgende oorzaaken aangevoerd:

1. Dat Jongetjes, in de Baarmoeder, alles gelyk gesteld zynde, eene meerdere grootte bekoomen, dan de Meisjes, en, diensvolgens, by de geboorte, aan meer zwaarigheids en beschadiginge onderhevig zyn. Het gevolg daarvan is, dat bykans de helft meer Jongetjes dan Meisjes dood geboren wordt.

2. De Natuurkundigen zyn het eens, dat het hoofd van een menschlyk *foetus*, naar evenredigheid van deszelfs lichaam, grooter is dan dat van eenig ander schepsel: van hier dat geen dier zyne jongen met zo veel smart en gevaar, als eene vrouw haare kinderen, ter waereld brengt.

3. Gelyk het hoofd, tot het in stand houden van het leeven, een allerweezenlykst gedeelte van het lichaam is, kan eenig hinder of letsel, by de verlossing daar aan toegebragt, hoewel het zich niet onmiddelyk openbaare, nogthans ten gevolge hebben, dat, in 't vervolg, het gestel weezenlyk gekrenkt wordt.

4. Dat, gelyk de *stamina* van een Jongetje den natuurlyken aanleg hebben, om zich tot meerdere uitgebreid-

breidheid dan een Meisje uit te zetten, een grooter toevloed van voedsel in de Baarmoeder tot deszelfs groei noodzaaklyk vereischt wordt. Menigvuldiger, en, diensvolgens, meer doodlyk, zyn de gebreken van deezen aart in groote steden, dan ten platten lande, ontstaande, voornaamlyk, uit de ongesteldheden der moeder, haare tederheid van gestel, onmaatigheid, gebruik van verhittende dranken, en veele andere ongeregeldheden, welke, hoewel de Jongetjes het geluk hebben van leevende geboren te worden, hen meer onderhevig maaken aan kwynende zukkeling, of te sterven aan het gebruik van schadelyke middelen. —— Hier nevens heeft men verder aangemerkt, dat indien elke moeder in eene groote stad, zo wel als elke moeder ten platten nabuurigen lande, verplicht ware, haar eigen kind te zoogen, van de eerste niet *eene* goede voedster onder de vyf, onder de laatste niet *eene* slechte onder de tien, zou gevonden worden. Ligt te begrypen, hoewel kwalyk te berekenen, zou de meerdere sterfte zyn onder de Jongetjes dan onder de Meisjes, hier uit ontstaande. Wy voegen hier nog nevens, dat de gemiddelde evenredigheid van de hoofden van nieuw geboren Jongetjes en Meisjes is, als die van 7 ponden 5 oncen en 7 dragmen tot 6 ponden 11 oncen en 6 dragmen.

VERSLAG EENER NEDERDAALING IN DEN CRATER OF MOND VAN DEN BERG VESUVIUS, DOOR AGT FRANSCHEN, IN DEN NAGT TUSSCHEN DEN 18 EN 19 VAN HOOIMAAND DES JAARS 1801.

Den top van den Berg *Vesuvius*, 3600 voeten boven het waterpas der Zee verheven, te beklimmen, is eene onderneeming van zeer veel moeite, naardemaal men de helft dier hoogte bykans moet opklauteren tegen eene steilte tot de knieën toe in de asche. Eenige Mannen van naam, egter, hebben zulks ondernomen, als SPALLANZANI, DOLOMIEU, Dr. MOORE, en zyn die moeilykheden te boven geworsteld. Sir WILLIAM HAMILTON, die, geduurende zyn lang verblyf te *Napels*, den *Vesuvius* in veelerlei gedaanten aftekende, beklom dien

den bergtop twee-en-zestig keeren (*): dan niemand, ten minsten zints de Uitbarsting in den Jaare 1779, waagde het immer, in den Mond van deezen Volcaan neder te daalen; zelfs Sir WILLIAM HAMILTON niet, die 'er zo veele maalen by was. Het bleef bewaard voor agt *Franschen*, dit hoogst hachlyk bestaan te beproeven, en daarin gelukkig te slaagen, ondanks de vrees hunner Gidsen, en de onmogelykheid, hun te *Napels* voorgehouden, alsmede de bygebragte voorbeelden van te veel waagende Reizigers, die het leeven by dit bestaan inschooten, daar de *Vesuvius* hun inzwolg.

Om het gevaar van dusdanig eene onderneeming recht te begrypen, is het noodig, een juist denkbeeld te hebben van de gedaante en gelegenheid van den *Vesuvius*, alsmede van de Stoffen, die dezelve uitwerpt. Deeze Volcaan heeft de gedaante van een geknotten Kegel; en een gedeelte van den Voet, die in 't geheel drie mylen in den omtrek haalt, wordt bespoeld door de *Middellandsche Zee*: de Mond, of het bovenste gedeelte, die een weinig na den as helt, heeft 5722 voeten in den omtrek. De grond van den voet, tot de halve hoogte, bestaat uit groeizaame aarde, gemengd met Lava, en Steenen, die niet geleden hebben door het vuur, alsmede uit tuf-, puim- en kalkagtigen steen, verschillend van aart en kleur, naar de verschillende graaden van indruk, door het vuur daar op gemaakt. De helft van de hoogte naast by den top bestaat meest uit asch, doch grover dan onze gewoone asch. Tot heden toe wordt 'er in de Geschiedenis van vier-en-twintig Uitbarstingen gesproken. De eerste hadt plaats in het 79 Jaar der Christlyke Jaartelling. Door deeze Uitbarstingen zyn de Volcanische stoffen steeds opeengehoopt; maar door die van den Jaare 1779 werd de gesteldheid des Craters geheel veranderd. Deeze ligt thans 200 voeten beneden den opperkant des monds van den Volcaan.

Om by den Crater te komen, en de ontelbaare openingen, lange spleeten en vuurstraalen, die 'er op verschei-

(*) Wy herinneren, te deezer merkwaardige gelegenheid, onze Leezers aan het fraaije Werk: *Waarneemingen over de Vuurbergen in Italie en Sicilie*, van den WILLIAM HAMILTON, by J. YNTEMA uitgegeeven.

scheide plaatzen uit komen, waar te neemen, alsmede de veelerleie en nog smookende stoffen, uit welke de Crater bestaat, was het noodig, deeze ruimte van 200 voeten af te leggen. —— De binnenzyden van den Volcaan zyn bykans rechtstandig, of zeer steil, en bestaan uit asch, lava, en groote kalkaartige steenen; maar deeze lava en steenen, in geen verband altoos staande met de assche, kunnen tot geen steunpunt in 't geheel dienen; en, wanneer iemand onvoorzigtig genoeg mogt weezen, om op deeze soort van rots te vertrouwen, hy weete, dat de minste beweeging, en de geringste verplaatzing van eenig gedeelte, het geheel in stukken doet vallen. Daarenboven is van den top van den *Vesuvius* tot den Crater de schuinte zeer steil, zo dat men op handen en voeten moet kruipen, en zich laaten nederglyden te midden van een stroom asch en lava. Doch de gevaarlykste hinderpaalen zyn de schriklyke uitholingen, waarover men niet heen kan komen dan met veel moeite en bezwaarlykheid.

De *Franschen*, die het gemelde stoute bedryf bestonden en volvoerden, hebben 'er deeze beschryving van gegeeven. —— Geen acht slaande op alles, wat de *Napolitaanen* aanwendden, om ons van den Tocht af te schrikken, ontvingen wy hunne afscheidsgroete op eene wyze, alsof onze scheiding voor eeuwig zou weezen, en gingen in rydtuigen, 's avonds over half elf uuren, op den 18 July, van het Hotel des *Franschen* Gezants, veertien in getal, voorzien van touwen en andere zaaken, welke wy oordeelden te zullen kunnen behoeven, allen welgemoed; en die moed begaf ons niet, zelfs in de oogenblikken van het oogschynlykst gevaar.

Wy kwamen omtrent middennagt aan den voet van den *Vesuvius*. Onze rydtuigen verlaatende, beklommen wy welafgerigte muilezels, en gingen agter elkander den Berg op. De Adjudant DAMPIERRE was aan ons hoofd. In de grootste donkerheid des nagts bereikten wy den Berg ter halve hoogte. Wy hadden een groot aantal Gidsen by ons; hunne brandende toortsen zetteden aan onzen optocht iets deftigs by, 't welk zeer afstak by de vrolykheid, welke onder het gezelschap heerschte. Wanneer wy omtrent ten halven wege gekomen waren, vonden wy ons genoodzaakt af te stappen, om het steilste en moeilykste gedeelte van den *Vesuvius* te beklimmen, tot de knieën toe in de assche gaande, tot dat wy

vier

van vermoeienisse afgemat, en met zweet geheel overdekt, den top ten half drie uuren in den morgenstond bereikten.

Het eerste, 't welk ons trof, toen de dageraad begon aan te breeken, was het allerschoonste tooneel, 't welk zich aan ons oog opdeedt; — een heerlyk gezigt der Stad *Napels* en van de Haven; van de fraaije Bergen, die dezelve omringen, en van de uitgestrekte Zee, die deeze bespoelt. — Naa een gedeelte der opening van den Volcaan rondgegaan te hebben, om de gemaklykste plaats ter nederdaaling op te speuren, daalden de Adjudant DAMPIERRE en de Schilder WICKAR het eerst na beneden, en bereikten, zonder eenig ongeval, de bedoelde plaats. Toen zy omtrent een derde gedeelte van den weg hadden afgelegd, vonden zy zich, op 't onverwagtst, gestuit door eene diepte van vyftig voeten, welke zy noodwendig over moesten. Naardemaal zy bevonden, dat het onmogelyk was, een vast punt te krygen, of een steunzel, op de zo ligt beweegbaare assche, en zich verzekerd houdende, dat de schuuring der touwen welhaast beide het steunpunt en de daaromstreeks gelegene klompen, zelfs op eenen vry grooten afstand, zou in beweeging gebragt hebben, beslooten zy, terug te keeren. Daarenboven veroorzaakten, ten tyde dat zy met elkander raadpleegden over de middelen om neder te daalen, eenige steenen, van de hoogte afkomende, eene algemeene schudding, waar zy zich ook heen begaven. De Adjudant DAMPIERRE voelde den grond onder zyne voeten schudden, en hadt die plek naauwlyks verlaaten, en den Burger WICKAR toegeroepen, dat hy hem zou volgen, of dezelve zonk weg. Korten tyd daarnaa zonk de geheele plaats, waar zy gestaan hadden, en de omstreeks liggende kleine hoogten, de eene naa de andere, binnen een half uur tyds, weg, en veele, met een ontzetting baarend gedruis, in de diepte des Craters.

Eer wy van onze onderneeming afzagen, om na *Napels* terug te keeren, vol spyts wegens het mislukken van ons oogmerk, wandelden wy nogmaals den rand des Craters rond; eindelyk ontdekten wy eene uitgebreide schuinte, vry gelyk, doch zeer diep, welke na het *Focus* geleidde. Zonder onderzoek te doen op de hoogten, welke men noodzaaklyk zou moeten overgaan, eer men ter bedoelder plaatze kon komen, bestondt de Burger DEBEER, Secretaris van den Afgezant, vergezeld van

een *Lazzaroni*, het eerst, dien toegang te beproeven. Wanneer zy den weg half afgelegd hadden, onder een stortvlaage van assche, die hunne voetstappen verwekten, vonden zy gelegenheid om zich staande te houden op den kant van eene steilte, twaalf voeten hoog; deeze moesten zy over, eer zy de laagere schuinte konden bereiken. De *Lazzaroni*, verschrikt, weigerde, een voetstap verder te gaan; maar hem een dubbele ducaat beloofd zynde, overwon zyne geldzugt zyne beschroomdheid. In alle haast maakte hy kruissen over geheel zyn lichaam; en naa *Madonna* en *St. Anthony van Padua* aangeroepen te hebben, ging hy met DEBEER na den grond van de eerste steilte: welhaast kwamen zy aan eene andere; doch deeze min hoog zynde, ging dit gemaklyker toe. Eindelyk bereikten zy, onder een gestadigen vloed van nederstortende Lava, asch en steenen, den bodem des Craters. Zy hieven hunne armen tot ons op, en een vreugdegejuich aan, 't welk wy met de uiterste voldoening en geestdrift beantwoordden.

De Burger HOUDOUART volgde onmiddelyk den Burger DEBEER; en naa dezelfde moeilykheden ontmoet, en dezelfde gevaarlyke plaatzen overgetrokken te zyn, kwam hy by hun aan den bodem des Craters. Beiden zich daar bevindende, en overtuigd van de bykans ontebovenkomelyke bezwaarlykheid om weder op te klimmen, wierpen zy zich in elkanders armen, even als twee vrienden, die, zich op een verlaaten eiland bevindende, zonder eenige hoope om 'er af te komen, denken, daar hunne dagen te zullen moeten eindigen.

Hierop begonnen zy, doch met de uiterste omzigtigheid, de ontzaglyk groote stookplaats, welke op veele plaatzen rook uitgaf, rond te wandelen. De onverzaagde WICKAR, die sterk verlangde om in hun lot te deelen, riep hun toe, dat zy iemand zouden zenden om hem te helpen in het trekken over de twee zo gevaarlyke plaatzen; doch niemand ziende komen, en brandende van ongeduld, streefde hy heen, en ging na beneden, onder een vloed van steen, asch, en Volcanische stoffen. De Adjudant DAMPIERRE, BAGNERIS, Legerarts, FRESSINET en ANDREAS, *Fransche* Reizigers, en MOULIN, de Opziender der Posten, volgden welhaast, en bereikten den Crater, naa dezelfde gevaaren geloopen te hebben. —— WICKAR, de Schilder, zette zich terstond

ne-

neder op een hoop Scoriæ, en fchetfte, met de uitfteekende bekwaamheden, hem byzonder eigen, in volkomene gelykvormigheid, de Pourtraiten der agt *Franfchen*, in die ontzettende diepte nedergedaald. Elk hunner zamelde een weinig op van de onderfcheidene Volcanifche voortbrengzels aldaar, die hun nieuw of fchoon voorkwamen, en poogde nieuwe waarneemingen te doen. Hadden wy op een goeden uitflag mogen vertrouwen; waren wy niet vertraagd geweest in onze toerustingen door onze befchroomde Gidfen, en zommigen onzer niet wederhouden geworden door mangel aan tyd, zo even eerst te *Napels* gekomen zynde; dan zeker zou deeze onze nederdaaling meer nuts aangebragt, en wy ons in ftaat bevonden hebben om voldoender berigten te geeven. Dan, met hoe weinig ook voorzien om waarneemingen te doen, mogten wy de volgende maaken: REAUMURS Thermometer, het éénig werktuig, 't geen wy bezaten, ftondt op twaalf Graaden op den top van den *Vefuvius;* de lugt was koud, en eenigzins vogtig. In den Crater rees de Kwik tot zestien Graaden, en wy voelden eene gemaatigde lugtsgefteltenisfe.

De oppervlakte van deeze plaats, met het bloote oog van boven gezien, vertoonde zich geheel vlak; doch behelsde, toen wy beneden waren, niets dan eene groote uitgeftrektheid van oneffenheden. Wy moesten by aanhoudenheid gaan over eene Lava, die zeer poreus, en in 't algemeen vry hard was; doch op zommige plaatzen, en byzonder daar wy ingingen, was dezelve vry zagt, en boog onder onze voeten.

Meest trof ons het gezigt van de veelvuldige tochtgaten, door welke, of aan den bodem des Craters, of aan den binnenkant des Bergs, de dampen uitgaan. Toen wy aan den Crater kwamen, verlangden wy te weeten, of deeze dampen eene fchadelyke eigenfchap hadden? wy wandelden 'er door heen, ademden ze verfcheide keeren in, doch werden 'er geen ongemak van gewaar. De Thermometer, geplaatst in een deezer tochtgaten, rees tot vier-en-vyftig graaden; in een ander flegts tot twee-en-twintig. By het doen deezer proeven vonden wy fteeds onzen Thermometer bedekt met eene vogtige ftoffe, doch die, in de open lugt, terftond verdween, zonder eenig overblyfzel agter te laaten.

By het trekken over de oppervlakte van den Crater, ontdekten wy een *Focus*, half overdekt door een groo-

ten hoop Puimsteen, en 't welk in den geheelen omtrek eene groote hette verspreidde. De Thermometer, eerst geplaatst aan den ingang, en vervolgens zo diep ingedompeld als de aart van den grond en de diepte gehengden, rees niet hooger dan tot twee-en-twintig graaden. Deeze byzonderheid verbaasde ons; doch wy vonden ons niet in staat om dezelve te verklaaren.

De Volcanische voortbrengzels, welke wy in den geheelen Crater ontdekten, waren Lava, zeer poreus, en welke het vuur, op zommige plaatzen, in Scoriæ veranderd hadt. Dezelve was van eene donkerbruine kleur, zomtyds roodagtig; zeldzaam trof men witte aan. De zelfstandigheden, digtst by de tochtgaten, waren alle bedekt of doortrokken van zwavel. Dit Mineraal vonden wy menigmaal in een staat van Oxygenatie. Het is zomtyds wit, en zomtyds geelagtig van kleur; het laat een scherpen en prikkelenden smaak op de tong agter, en deeze ontdekt genoegzaam, in welk een staat het is. De brandende *Focus*, waarvan ik gesproken heb, levert dezelfde verschynzels op. Men vindt desgelyks, schoon in kleine hoeveelheid, basaltagtige Lava: een enkel stuk, van vry groote zwaarte, en zeer schoon, trok onze aandagt.

Aan de Noordzyde van den Crater doen zich twee groote spleeten op: één deezer is twintig voeten diep; de andere omtrent vyftien. Zy hebben de gedaante van een omgekeerden kegel. De stoffe, waarmede ze bedekt waren, is geheel gelyk aan die van het overige der oppervlakte. Zy gaven noch rook, noch hette uit; eenige zwavelagtige voortbrengzels, nogthans, toonden genoegzaam, dat het vuur niet lang geleden hier eerst was uitgedoofd.

Wanneer wy deeze weinige waarneemingen gedaan hadden, was het tyd om op onzen hertocht te denken. De nederdaaling is veel minder moeilyk, dan het opklimmen: want het valt zeer bezwaarlyk, hoogten te beklimmen, waar de steunpunten zo ligt beweeglyk zyn. Daarenboven was het niet mogelyk, dat 'er meer dan één te gelyk opklom, en wel naa een geruimen tyd wagtens, uit vreeze van anderzins begraaven te zullen worden onder een vloed van Volcanische stoffe, losgemaakt door de voeten des voorgangers; welke losmaaking zich tot een afstand van dertig voeten in 't rond uitstrekte.

Toen

Toen wy by de twee bovengemelde ſteilten kwamen, vonden wy ons genoodzaakt, te klimmen op de ſchouders van een man, beneden ſtaande, en vast te houden aan een ſtok, door een ander aan den top vastgehouden, en nergens met onzen voet dan zeer zagt te drukken. Eindelyk bereikten wy, met veel om- en voorzigtigheids, den top van den *Veſuvius*, zonder eenig ongeluk, doch geheel vermoeid en afgemat, en zodanig met asch en rook overdekt, dat wy naauwlyks kenbaar waren. Onze zes medgezellen, die niet in den Crater waren nedergedaald, betoonden zich geheel vreugde, als zy ons wederzagen, en onthaalden ons op eenige ververſchingen, welke wy zeer noodig hadden.

Wanneer eene groote zwaarigheid is te boven gekomen, worden de mindere, als van geen belang altoos, over 't hoofd gezien. Binnen minder dan vyf-en-twintig minuuten vingen wy de afdaaling aan; naa, door het bezigtigen van verſcheide ſteenen, de waarneeming bekragtigd gevonden te hebben, dat de *Veſuvius* de éénige bekende Volcaan is, die uit zyne ingewanden oorſpronglyke zelfſtandigheden uitwerpt, zonder dat zy door het vuur eenige verandering ondergaan hebben, en zodanig als men ze op de oevers en in de bergaderen aantreft.

's Morgens ten half agt uuren kwamen wy te *Portici*: de Inwoonders ſtonden zeer verſteld, ons allen behouden weder te zien. Hunne aangenaame vrugten, en hun voortreffelyke wyn, onder den naam van *Lacryma Christi* bekend, deeden ons welhaast onze vermoeienis vergeeten. Wy keerden welgemoed te *Napels* terugge.

De uitſlag van deezen tocht, welke ſlegts eene proeve was, kan van geene verdere nuttigheid weezen, dan om de mogelykheid te toonen van den Crater te bereiken, en den weg derwaards open te ſtellen voor Wysgeeren, Natuur- en Scheidkundigen, die, door het beſchouwen en nagaan van deeze ontzettende Stookplaats der Natuure, aldaar eene veelvuldige verſcheidenheid van ſtoffe zullen vinden, welke hun een ruim veld zal openen voor hunne Scheidkundige waarneemingen, en in ſtaat ſtellen om ontdekkingen te doen, allerbelangrykst voor de Kunſten en Weetenſchappen.

De naamen der agt *Franſche* Burgers, in de orde, waarin zy deeze nederdaaling beſtonden, zyn: De-

BEER, Secretaris van den Afgezant ALQUIER; HOUDOUART, Opper-Ingenieur, behoorende tot het Leger van *Italie*; WICKAR, Schilder; DAMPIERRE, Adjudant Commandant; BAGNERIS, Arts van de Observations Armée; FRESSINET en ANDREAS, *Fransche* Reizigers; en MOULIN, Opziender der Posten.

BERIGTGEEVINGEN, WEGENS DE STAD PETERSBURG, EN DERZELVER INWOONDEREN.

(*Vervolg en slot van bl.* 124.)

VOORBEELDEN VAN DE ZAGTHEID DES RUSSISCHEN STAATSBESTUURS, EN HERBERGZAAMHEID VOOR DE VREEMDELINGEN.

Het heeft niet ontbrooken, zelfs onder de zodanigen, die door een goed fortuin hier te lande gekomen waren, aan de zulken, die zich zeer ondankbaar aanstelden voor de gunstbewyzen, waarin men hun liet deelen. Staande den laatsten Oorlog met *Zweeden* vertoonden zich eenige voorbeelden van deeze bedroevende waarheid. Onder de veelvuldige *Zweeden*, die zich in *Petersburg* nedergezet hadden, vredig woonden, en een goed bestaan genooten, 't zy als Kooplieden, of in dienst des Landbestuurs, lieten zich zommigen, misleid door een verkeerd begreepen Patriotisme, anderen, aangeblaazen door een geest van Intrigue, of aangezet door de hoope van hun fortuin te zullen maaken, vervoeren tot schandelyke bedryven tegen het Land, dat hun brood gaf, hun fortuin bevorderde, en beschermde by het uitbreeken en geduurende den geheelen Oorlog, gevoerd met zo veel bitterheids en gewelds, zo dat zy in het ongestoord genot bleeven van de verworvene burgerlyke voorregten. De waakzaamheid, de spoedige ontdekking, en boven al de gemaatigdheid en grootmoedigheid, waarmede het Gouvernement ten opzigte van deeze Verraaders handelde, verschaft eene al te treffende en al te gedenkwaardige wederlegging van buitenlandsche vooroordeelen, en van de partydige oordeelvellingen van eenige Schryvers, dan dat ik niet eenige regels zou te neder schryven, behelzende een onopgesmukt en waar verhaal eens belangryken voorvals van dien aart.

De

De schielykheid van het vertrek des *Zweedschen* Afgezants, by het uitbarsten des Oorlogs, noodzaakte hem, om een gedeelte zyner Papieren in veilige bewaaring agter te laaten. Een moedig en kloek Man, die Kamerdienaar geweest was by den Secretaris des Gezants, ondernam, eenigen tyd naa dit verhaast vertrek, de hoogst hachlyke taak, om niet alleen deeze Papieren na *Zweeden* te brengen, maar tevens kundschap te bezorgen van eenige zaaken, die in alle Landen als Staatsgeheimen worden aangemerkt, en het in sommige opzigten met de daad zyn, geduurende den Oorlog. Voorzien van geld en alle andere vereischten, noodig tot zodanig eene onderneeming, kwam hy te *Petersburg*, in het geleende character van een Koornkooper. Hy hadt het geluk om niet alleen voor een gedeelte zyne oogmerken te bereiken, maar ook om zo verre als *Riga* te komen, met de Papieren en de opgedaane kundschappen, om welke te verkrygen hy gezonden was. Hier, op de grenzen des *Russischen* Ryks, werd hy verkloekt door de waakzaamheid der Politie te *Petersburg*. Hy geraakte gevangen; men bragt hem na de Stad terug, en stelde hem in bewaaring by den Procureur Generaal. Het onderzoek was kort; dewyl de bewyzen van zyn verkeerd gedrag zo duidelyk waren, dat 'er geen ontleggen op was. Hy oordeelde het daarom geraaden, in deeze omstandigheden, eene volkomene bekentenis te doen. Het vonnis, over hem uitgesprooken, was in de volgende woorden begreepen: „ Gy hebt een misdryf gepleegd, waarover gy, in „ eenig ander Land, met den dood zoudt gestraft wor„ den: deeze straf heeft de Keizerin allergenadigst wil„ len kwytschelden, ter oorzaake van de volkomene „ bekentenis, door u afgelegd; en, als een verder „ blyk van haar gunstbetoon, verzagt zy, welk eene „ andere zwaare straffe gy ook zoudt verdiend hebben, „ deeze, door u te verbannen na een vergelegen oord, „ om daar te blyven tot het eindigen van den Oorlog, „ wanneer gy vryheid zult hebben om na uw Land „ weder te keeren." — De Strafschuldige stondt stom van verbaasdheid; en hy hadt naauwlyks tyd om van dezelve zich te herstellen, of hy ontving een Banknoot van honderd Roubels, met de verzekering dat deeze hem geschonken werd door een aanzienlyk Begunstiger,

 be-

begeerig om door die kleine gift hem eenige verzagting toe te brengen in zyn lot.

Eene plaats zeer diep in *Siberie* was die zyner ballingschappe. Men hadt last gegeeven om hem dagelyks eene bepaalde som tot zyn onderhoud te geeven; doch deeze kwam, door eenig toeval, nooit te regt. Dan hy trof onder de bewoonders van dien oord eenige welwillende lieden aan, die medelyden hadden met zyne verlegenheid, en hem van het noodige verzorgden.

Zo ras de Vrede getroffen was, kwam, met het berigt daarvan, 't bevel om hem op vrye voeten te stellen. Hy keerde na *Petersburg* weder, verscheen in het Geregtshof, en ontving de geheele som, hem tot zyn dagelyks onderhoud toegelegd, tot den dag zyner vryverklaaring. Met deeze kleine geldsomme ving hy eenigen handel aan, trouwde met een *Petersburgsch* Meisje, en leefde 'er nog onlangs gelukkig en wel te vrede, tot een toonbeeld der Staatkundige Verdraagzaamheid van CATHARINA DE II.

DE EERLYKHEID DER KOOPLIEDEN.

Hoe groot de veiligheid te *Petersburg* is, ten aanziene van bedryven van openbaar geweld, is het nogthans noodig, dat een ieder op zyne hoede zy tegen kunstige bedriegeryen en slimme treeken. De veelvuldige gevallen van dien aart doen de *Russen* op hunne hoede weezen, en zy vallen dus zelden in de strikken hunner Landgenooten; doch deezen tragten die schade ruim te vergoeden ten koste van Vreemdelingen, bovenal wanneer deezen onkundig zyn in de taal des lands. De Winkeliers en Kooplieden overvraagen menigmaal drie of vyf maalen de waarde van het gezogte: de onkundige koopers bieden de helft, en denken een goeden koop gedaan te hebben; tot zy, wanneer het te laat is, bevinden, deerlyk bedroogen te zyn. Aan beschadigde goederen een fraai voorkomen by te zetten; in maat en gewigt, op eene onmerkbaare wyze, te kort te doen; slegte waaren te steeken onder de goed gekogten, die men laat t'huis brengen: alle deeze, en eene menigte van andere streeken, verstaan geen Kooplieden in de wyde wereld beter dan de *Russische*. Naardemaal de *Russen* in 't algemeen verbaazend listig

en

en schrander zyn, hellen zy zeer over tot dit slag van onregtvaardigheden, en de Zakkenrollers te *Petersburg* en *Moskou* mogen veilig een weddingschap doen met die van *Londen* en *Parys*.

Eenigen tyd geleden viel te *Moskou* het volgende geval voor, 't welk veel gerugts verwekte, zo daar als te *Petersburg*; en het verdient om de zeldzaamheid vermeld te worden, dewyl ik toch van dit slag van zaaken schryf. Een ryk Edelman, welbekend voor een handelaar in Edelgesteente, kwam toevallig in 't gezelschap van een Heer, hem onbekend, die aan zyn hand een Ring droeg van groote schoonheid en waarde. Naa een lang gesprek over de weezenlyke waarde, boodt de Edelman hem eene aanzienlyke somme; de Vreemdeling weigerde die eerst, op grond dat hy den Ring niet begeerde te verkoopen. In 't einde, om zich af te maaken van het lastig aanhouden des Edelmans, verklaarde hy, den Ring niet te kunnen verkoopen, dewyl de Steenen *niet egt waren.* Deeze verklaaring vervulde het geheele gezelschap, waaronder zich kenners bevonden, met verbaasdheid. De Edelman, begeerende zeker te gaan, verzogt den Ring, onder behoorelyke borgstelling, eenige dagen te mogen hebben. Hy kreeg denzelven, en liep van den eenen Juwelier na den anderen, die allen eenpaarig de Steenen voor egt verklaarden en van groote waarde. Op deeze verzekering, en gedreeven door de hoop van een goeden koop te zullen doen, bragt hy den Ring by den eigenaar terug, die, by het weder ontvangen, denzelven, met een betoon van vry groote onverschilligheid, in den zak van zyn camisool stak. De onderhandeling werd hervat. De Vreemdeling bleef by zyn besluit, tot de Edelman in 't einde eene som boodt, die bykans de waarde evenaarde. —— „ Deeze Ring," zeide de Vreemdeling, „ is een Vriendschapsteken; maar „ ik ben niet ryk genoeg, om zo groot eene som, als „ gy biedt, te versmaaden; nogthans is dit hooge bod „ de reden, dat ik het niet aanneem. Hoe kunt gy, „ weetende wat gy doet, zo veel Gelds voor een „ Ring bieden, terwyl de Eigenaar zelve verklaart dat „ het valsche Steenen zyn?" —— „ Indien," hervatte de Kooper, „ uw besluit daarvan afhangt, aan„ vaard dan terstond de som (hy lag dezelve in Bank„ briefjes op tafel); en ik neem de Heeren, die hier

„ zyn, tot getuigen, dat ik die ſom vrywillig en wel-„ beraaden betaal.” De Verkooper aanvaardde het geld, en gaf den Edelman den Ring, onder herhaalde verklaaring, dat de Steenen valsch waren, en het voor hem nog tyd was, den koop te breeken. Dan hy weigerde volſtrekt, naar deezen raad te luisteren. Hy haastte zich vrolyk na huis, en bevondt —— 't geen de Leezer zeker alreede gegist heeft — dat hetgeen de Vreemdeling gezegd hadt, maar al te waar was. —— In ſtede van den egten Ring hadt hy een valſchen, juist gemaakt als de andere. —— De zaak kwam voor het Geregt; doch dewyl de Verkooper bewees, dat 'er geduurende de geheele onderhandeling geen geſchil altoos geweest was wegens egte Steenen, en de Kooper alleen drong op het hebben van den valſchen Ring, en hy hem ook niet dan een valſchen verkogt hadt, was de Regter genoodzaakt, zich ten voordeele des Verkoopers te verklaaren.

De kunſtenaaryen om in Eetwaaren te bedriegen verſtaat men hier zo meesterlyk als elders. Gewoone bedriegeryen van dien aart gebeuren overal; maar wanneer iemand een Vogel ziet, die, naar allen ſchyn, vet is, en denzelven alleen met wind gevuld vindt, —— of Aſpergies, van het eetbaare gedeelte beroofd, weder gepunt, en met zagt groen beſmeerd, — zal niemand zulks gewoone treeken noemen.

Eene Juffrouw, niet lang geleden uit *Duitschland* gekomen, veel van een haarer kennisſen gehoord hebbende van dit ſlag van bedriegeryen te *Petersburg*, beſloot, by alles wat zy kogt, de uiterſte omzigtigheid te gebruiken, om het algemeen zeggen, dat de Vreemdelingen te dier Stede bedroogen worden, te logenſtraffen, en te toonen dat het valsch ware, dat ieder Vreemdeling zyne kunde duur moest betaalen. Verſcheide dagen hieldt zy zich buiten bedroogen te worden. Dan eerlang kwam 'er een Koopman in kleine waaren van ſtraat by haar in de kamer: hy boodt haar een pond Thee aan, als het laatſte, 't welk hy nog te verkoopen hadt. Zy woog het, — het gewigt was 'er; zy bezag de Thee, — dezelve was onvervalscht en geurig; zy ſtortte dezelve in een kom, —— geen bedrog was 'er te ontdekken. Zy vroeg na den prys, en boodt een derde van den gevraagden. De Verkooper was hierover natuurlyk niet voldaan, deedt de Thee

we-

weder in de doos of bos, en floeg 'er zyn mantel over heen. Eindelyk geraakten zy koop; — de Thee werd overgegeeven. Dewyl omzigtigheid niet fchaadt, deedt de Juffrouw de doos of bos weder open, en zag, zo zy meende, de Thee, door haar gekogt. Zy floot dezelve weg, tot groote blydfchap van den Verkooper, die haar intusfchen gevraagd hadt, waarom zy zo zeer omzigtig was, en zulk een flegt denkbeeld hadt van zyne eerlykheid. Het geld werd betaald; de Koopman ging weg; en eenige dagen daarnaa vondt de Juffrouw de bos vol Zand en Graankorrels, behalven het bovenfte gedeelte, 't welk goede Thee was.

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht beftemd.*

(Vervolg van bl. 132.)

Tongataboo verlieten onze Reizigers op den tienden April 1793. Eenige Inwoonders van *Nieuw Caledonia* kwamen, toen zy die hoogte bereikt hadden, aan boord, niet om leevensmiddelen te verkoopen, maar te koopen. Hunne tekens weezen uit, dat zy zich in een zeer behoeftigen ftaat bevonden. By *Nieuw Caledonia* geankerd zynde, deeden zy, naa eenig onderhoud met de Inboorelingen, de onaangenaame ontdekking, dat zy menfcheneeters, en daarbenevens wreed van aart en onbefchaamd waren, in den hoogften graad. Capitein COOK en de Heer FORSTER hadden des een geheel ander berigt gegeeven. Onze Reizigers hadden verfcheide proeven, dat zy menfchenvleesch aten; fchoon waarfchynlyk, gelyk zy zich alle moeite gaven om te beduiden, alleen van de zodanigen, die in den ftryd gefneuveld of gevangen waren. De overige byzonderheden van hunne onderhandelingen met de *Nieuw Caledoniers*, fchoon zeer breedfpraakig vermeld, leveren niets op, 't geen wy der overneeminge waardig oordeelen. — Zy konden geene ontdekking altoos bekomen wegens

gens het lot van DE LA PÉROUSE, maar oordeelden het niet onwaarſchynlyk, dat deeze gevaarlyke en bykans ongenaakbaare kust de plaats was van des Zeehelds ongeluk, terwyl hy het westlyk gedeelte daarvan zogt op te neemen.

Op den tienden Mey gingen zy onder zeil, en ontdekten op den twintigſten het Eiland *St. Croix*, waarop zy naderhand aan land gingen, en eenige verkeering met de Inboorelingen hadden, die bleeken vyandlyk en diefagtig van aart te weezen. Een deezer Wilden trof ligtlyk met een pyl het voorhoofd van een der matroozen, die ſchielyk aan de bekomene wonde overleedt, ſchoon het niet bleek, dat de pyl vergiftigd ware.

Vervolgens zagen de Zeereizigers het zuidlyk gedeelte van *Salomo's Archipel*, ontdekten de Noordkust van *Luſiade*, en zeilden door *Dampier's ſtraat*, om de Noordkust van *Nieuw Brittanje* op te neemen. —— Den elfden Augustus zeilden zy de Kaap der Goede Hoope en van *Nieuw Guinëa* om, en wierpen op den zestienden het anker uit te *Waygiou*. Het berigt, daarvan gegeeven, is mededeelenswaardig.

Staande ons verblyf te *Waygiou* kreegen wy veelvuldig bezoek van de Inboorelingen, die ons Schildpadden bragten; verſcheiden derzelven waren 200, ja 240 ponden zwaar. Meest werden deeze gevangen by de Eilanden van *Aiou*. De Soup, daarvan gekookt, bragt groote beterſchap toe aan onze ſcorbutieke Scheeplingen. Toen de Inboorelingen bemerkten, dat wy deezen voorraad noodig hadden, deeden zy ons denzelven tot tienmaal de waarde betaalen. Deeze dieren kroopen verſcheide uuren op het dek om, naa dat wy den kop hadden afgeſneeden. De Inboorelingen verkogten ons desgelyks Schildpadden-eijeren geroost en gedroogd, gekookt Schildpadden-vleesch, en Varkens, die zy betuigden in overvloed in hunne bosſchen te hebben. Het ontbrak niet aan Oranjeappelen, Cocusnooten, Zuikerriet. Pimento, onrype geroosté airen van Turksch Koorn, en de friſſe ſpruiten van den Papayaboom bragten zy ons, met verzekering dat de ſpruiten en onrype vrugten van deezen boom gekookt een zeer goed voedzel opleverden. Onder het door hun aangevoerde was mede Sago, gemaakt tot eene ſoort van koekjes, drie duimen breed en zes duimen lang; deeze gebruikten zy zonder eenige verdere bereiding. Ook hadden zy by

zich

zich Sago, tot een zuur smaakende pastey gemaakt, naa dezelve te hebben laaten gisten.

De meesten deezer Eilanderen waren geheel naakt, uitgenomen dat zy hunne schaamdeelen bedekt hadden met eene ruwe stoffe, waarschynlyk uit den bast van den vygenboom gemaakt. De hette der lugtstreeke maakt alle verdere kleeding overtollig. Alleen hunne Opperhoofden draagen wyde broeken en opperkleeden, vervaardigd van stoffe, welke zy van de *Chineezen* koopen, die, zo als zy ons verhaalden, van tyd tot tyd kwamen, en ankerden ter plaatze waar wy lagen. Eenigen hunner hadden zilveren armbanden, desgelyks van de *Chineezen* gekogt. Bykans alle de Hoofden van deeze Wilden hadden op de *Molucca*-Eilanden geweest, en spraken de *Maleitsche* taal. Zommigen droegen hoeden, gemaakt van Vacouabladen, van eene kegelagtige gedaante, zeer gelykende op die der *Chineezen*. Anderen hadden het hoofd met eene soort van Tulband omwonden. De kleur van hun vel is niet zeer zwart. Eenigen laaten den baard aan de bovenlip groeijen, en hebben de ooren, alsmede het middenschot van den neus, doorboord. Hun hair is gekruld, groeit vry dik en tot eene verbaazende lengte. Veelen hunner toonden ons hunne afgerigtheid in het schieten met den boog na een wit, geplaatst op een afstand van meer dan veertig schreden, en hunne pylen kwamen zeer naby het doel. Anderen waren gewapend met lansfen van eene groote lengte, met yzer of been gepunt. Deeze Eilanders weeten buiten twyfel het yzer te smeeden: want zy stelden groote waarde in staven yzer, welke wy hun gaven. Tin was desgelyks by hun zeer gezogt. Dan van alles, wat wy hun vertoonden, gaven zy de voorkeuze aan doek, byzonder als het rood geverfd was.

Het Eiland *Waygiou*, door de Inwoonders *Quarido* geheeten, is bedekt met groote boomen, en overal bergagtig, zelfs tot een kleinen afstand van de zeekust. De hutten waren gebouwd van Bamboo, geplaatst op staaken, omtrent negen voeten boven den grond, en met riet gedekt. —— Het was opmerkelyk, dat, zo dra wy geland waren, de zodanigen van ons Scheepsvolk, als eenigzins met schurft bezet waren, of zelfs geen tekens hadden van met die kwaal behebt te weezen over geheel het lichaam verbaazend opzwollen; dan dit verschynzel, 't welk by veelen onzer vry groo-

groote ontzetting baarde, verdween geheelenal, na drie of vier uuren gewandeld te hebben. —— De Inwoonders waarschuwden ons, dat, ter plaatze waar ons Schip ten anker lag, zich Alligators onthielden; dan dit schrikte veelen onzer matroozen niet af van 'er dikwyls te gaan zwemmen. Wy vonden naderhand de voetstappen van deeze Dieren in de bosschen. 't Is bovenal in den nagt, dat men voor deeze Dieren het meest te schroomen hebbe.

Terwyl wy hier lagen, kreegen wy bezoek van verscheide Opperhoofden. De Overste van *Ravak* at en sliep aan boord van de *Esperance* den nagt voor dat wy vertrokken; dan, zo ras hy gereedheid zag maaken om het anker te ligten, sprong hy in zee, vreezende dat wy hem zouden medevoeren. Wy zouden ons zeer hebben moeten verwonderen, dat hy zulk een vermoeden koesterde, hadden wy geen berigt gekreegen, dat de *Hollanders*, eenige maanden geleden, zyn Broeder hadden medegevoerd, terwyl zy hem aan boord onthaalden. Dit Opperhoofd droeg een broek, een vry wyden *Indiaanschen* mantel, en een borstrok van satyn. Zyne oorringen waren van goud. —— De Inwoonders deezes Eilands hadden den *Hollanderen* den oorlog verklaard; en het grootste gedeelte hunner, met den magtigsten hunner Opperhoofden, dien zy den naam van Sultan geeven, aan hun hoofd, zou optrekken, om zich met de Inwoonderen van *Ceram* te vereenigen, ten einde den Gouverneur van *Amboyna* aan te vallen, dien men daar verwagtte, ter gelegenheid van diens bezoeken der *Molucca*-Eilanden. —— De Inwoonders der hutten, op de kust digt by onze ankerplaats gebouwd, hadden zorg gedraagen voor hunne Vrouwen en Kinderen, eer zy het Eiland verlieten; deeze in de dieper binnenwaards liggende Dorpen brengende.

De Havenplaats, waar onze Schepen lagen, wordt door de Inboorelingen *Boni-Saine* geheeten. Dezelve ligt omtrent 5. 130 roeden ten Oosten van *Ravak*, en wordt gevormd door de kust van *Waygiou*, en een klein Eiland, door de Inwoonders *Boni* geheeten, ten Oosten van onze ligplaats. Wy bevonden ons hier bykans onder den Equator; onze Breedte was 33′ Zuid, onze Lengte 128°. 53′ Oost.

Wy wierpen op den vierden September het anker op de reede van *Bourou*, op 10,000 roeden afstands van de

Hol-

Hollandsche Vastigheid, ter diepte van twintig vademen, in een zand- en moddergrond. De Bevelhebber deezer plaatze vaardigde terstond een Corporaal tot ons af, om ons alle ververschingen, welke wy mogten noodig hebben, aan te bieden. Weinig tyds daarop zagen wy op 't strand onder een hoop Buffels schieten, en wy vernamen, dat de Bevelhebber twee van de vetsten hadt doen slachten ten dienste van onze Schepen. Door en door kundig van de behoeften der Zeelieden, hadt hy ons een grooten voorraad van vrugten gezonden, en verscheide vlessen met een aangenaamen drank, uit den Palmboom getrokken; en eenige jonge bladen van Varenkruid, behoorende tot het *Genus asplenium*, op vogtige plaatzen in de schaduw groeijende: als Salade geëeten, vonden wy dit kruid zeer zagt en aangenaam.

De Bevelhebber HENDRIK COMMANS was een Man van zeer eenvoudige zeden, en hoogst bemind by de Inwoonders. De *Hollanders* op *Amboyna* beschreeven ons deezes mans gelukstaat, door te zeggen, dat hy zo lang kon slaapen als hem behaagde. Ten zynen huize spraken wy verscheide persoonen, die den Admiraal BOUGAINVILLE gezien hadden, staande diens verblyf te *Bourou;* zy spraken groot en met verrukking van dien beroemden Zeereiziger.

Deezen en den volgenden dag besteedde ik, in de onderscheide gedeelten van dit Eiland op te neemen; het heeft allerwegen een voorkomen vol verscheidenheids en schilderagtig. De *Sago-boom* groeit hier in groote menigte, verschaft het voornaamste ten onderhoud der Inwoonderen, en strekt daarenboven tot een artikel van uitvoer. Groote Sago-plantadien zag ik, in de nabyheid van de verblyfplaats der *Hollanderen*, in moerassige gronden, welke deeze plaats vry ongezond maaken, byzonder in het begin der Lente. De *Cuyou Pouti* der *Maleyeren* (*Melaleuca latifolia*) groeit in grooten overvloed op de heuvelen. De Bevelhebber vertoonde my den toestel, door hem gebruikt om de bladeren van deezen boom te distilleeren, waardoor hy alle jaaren een grooten voorraad *Olie van Cajeput* bekwam.

Het Eiland *Bourou* brengt verscheide soorten van Hout voort, geschikt om ingelegd werk van te maaken, en zeer gezogt door de *Chineezen;* een ander soort is zeer goed verfhout. Twee *Chineesche* Schepen zaten in den mod-

modder ten N. O. van de *Hollandsche* Sterkte. Het Dorp, naby die Sterkte gebouwd, wordt *Cayeli* door de *Maleyers* geheeten. De Inboorelingen, die de Leer van MAHOMETH volgen, hebben 'er een Mosqué, welker daken, allengskens in breedte afneemende, daar zy de een boven de ander komen, geen ongevallig vertoon opleveren. — De kust aan den Oostkant van het Dorp wordt slegts door kleine stroomen bewaterd; maar omtrent 2,500 Roeden ten N. W. vonden wy eene vry aanmerkelyke Rivier, door de Inwoonders *Aer-Besfar* geheeten, welke zich ter hoogte van de reede ontlast. Deeze Rivier is zeer diep, en ter lengte van 2000 Roeden, zo verre wy dezelve opvoeren, meer dan zeventig voeten breed. Het Eiland *Bourou* is ongetwyfeld het bezit van een zo aanmerkelyken stroom verschuldigd aan de hoogte der daar op zynde bergen. Aan de oevers der Riviere trof ik menigmaal den schoonen heester aan, bekend onder den naam van *Portlandia Grandiflora.* — De steenen, van het gebergte afgerold, welke ik vond aan den kant van verscheide beekjes, waren stukjes rots van Quarts, gemengd met *Mica*; dikwyls eene soort van steen, welke veeltyds bestondt uit Quartsagtige deeltjes. — Vogels, inzonderheid Pappegaaijen, zyn zo veelvuldig op dit Eiland, dat het daarvan waarschynlyk den naam ontleent, als welke in de *Maleitsche* taal een *Vogel* betekent. — De bosschen verschaffen zulk eenen overvloed van Harten, Geiten en wilde Zwynen, dat de Inwoonders den Bevelhebber zo veele kunnen verschaffen als hy noodig heeft, voor den prys van twee snaphaanschoten het stuk. De soort van Zwyn, *Babirousfa* (*Sus Babirusfa*) geheeten, treft men te deezer plaatze ook aan. — De Inboorelingen scheenen zeer bevreesd voor verscheide soorten van Slangen; welke zy ons verhaalden dat zeer veelvuldig op het Eiland waren: dan, geduurende ons verblyf aldaar, welken tyd ik meest besteedde met door de bosschen te zwerven, heb ik geen deezer kruipende Dieren ontmoet.

Schoon het Regen-saisoen nog niet begonnen was, staken 'er bykans elken nagt hevige stormen van het hoog gebergte op. De Baai peilende, ontdekten wy aan deeze zyde van de Oost-punt, *Punt Rouba* geheeten, een reeks van rotzen, ter diepte van niet meer dan één Vadem, ter uitgestrektheid van omtrent 2000 Toises; maar

maar het overige van deezen ruimen boezem is zeer diep, zelfs op een kleinen afstand van *Punt Lescatello*, door de Inboorelingen *Tanguion Corbau* geheeten, 't welk zo veel zegt als *Buffels Punt*.

Op den zestienden zeilden wy van *Bourou*, vaarende door de *Straat van Bouton*, welke wy den tweeen-twintigsten in stuurden. — Den zevenden October ankerden wy niet verre van het Dorp *Bouton*, naa de Straat, dien naam voerende, doorgezeild te hebben. Wy hadden veel tyds besteed in het doorvaaren van deeze Straat, dewyl wy genoodzaakt waren, den geheelen nagt ten anker te gaan, en op den dag te wagten, tot dat het Gety gunstig was voor onze bedoelde streek, vóór wy onder zeil konden gaan. Geduurende onze doorvaart bragten ons de Inwoonders verschéide soorten van Vrugten, gemeen op de *Moluccus*. Eenige hunner booten hadden eene laading van wilde Broodboom-vrugten, de korrels van welke zy, die dezelve aten, vry zwaar om te verteeren vonden, zelfs naa wel geroost te zyn. Zy bragten ons een groot getal jonge Hoenders, Geiten, en zomtyds verschen Visch. De meesten deezer Inboorelingen wilden met ons geene ruiling van Waaren aangaan, voor dat zy verlof van den Scheepsbevelhebber ontvangen hadden, aan wien zy meestentyds eenig geschenk gaven. Zy verhaalden ons, dat zy, een jaar geleden, vier *Europische* Schepen hadden zien zeilen door de Straat, te weeten twee van *Ternate*, en twee andere van *Banda* en *Amboyna*. Deeze Lieden dryven handel met de *Hollanders*. Zy verkoozen geld boven alles wat wy hun aanboden. De meesten hunner begeerden egter zeer, kruid en lood van ons te bekomen; doch wanneer zy bevonden, dat wy hun geen van beide wilden leveren, boodt een hunner twee Slaaven in verruiling aan voor eene kleine hoeveelheid kruids en loods; hy betoonde zich zeer verwonderd, dat wy deeze aanbieding weigerden.

Deeze Eilanders bragten ons eene groote menigte Pappegaaijen van de soorten *Psittacus Alexandri* en *Psittacus cristatus*. Wy stonden zeer verwonderd op het gezigt, dat zy ons katoene stoffen bragten, en draaden, gemaakt van de *Agave vivipara*, die zy verklaarden van hun eigen maakzel te weezen. — Ik maakte gebruik van de gelegenheid, my gebooren door ons verblyf in deeze Straat, om aan land te gaan. De vogti-

ge grond levert allerwegen voetstappen op van Herten, wilde Zwynen en Buffels. Dikwyls troffen wy talryke kudden van de laatstgemelde Dieren aan, liggende op den natten grond; doch zy gingen, ons bemerkende, altoos op de vlugt, en het was onmogelyk, hun door het moeras te volgen.

De Inwoonders, bewust van het gevaar, gelegen in naby de moerasfen te woonen, welke de noordkust van *Pangesani* zeer ongezond maaken, hebben geen Dorp in dat gedeelte des lands aangelegd. Het was in het midden deezer moerasfen, dat ons Volk voor 't eerst aangetast werd door eene soort van Loop van een zeer besmettenden aart, en die des te grooter vernieling onder ons Scheepsvolk aanrigtte, dewyl wy reeds zeer verzwakt waren door het langduurig gebruik van slegte spyze, staande de reis nog slegter geworden. Ik vond my ook aangetast door deeze ongesteldheid, doodlyk voor veelen van ons Scheepsvolk.

(*Het Vervolg hiernaa.*)

IETS, OVER DE DWAASHEID VAN HET AGTGEEVEN OP DROOMEN.

„ Onlangs, in uw Mengelwerk, eenige Bedenkingen ontmoetende, over de *sterke Gewaarwordingen van Blydschap en Droefheid in de Droomen* (*), vond ik my opgewekt, het volgende u toe te schikken, welk ik, myne papieren doorsnuffelende, onder dezelve aantrof. Hoewel aan het, in het slot, door uwen Korrespondent aangekondigd verlangen niet regtstreeks wordt voldaan, ben ik, nogthans, van oordeel, dat Gy ook aan dit *Iets*, als loopende over 't zelfde onderwerp, een plaatsje in uwe nutte Verzameling wel zult willen inruimen."

Droomen waren menigwerven het voorwerp der menschlyke weetgierigheid en naaspooringe; met eene soort van eerbied en ontzag vestigden lieden vooral van laagere klasse en geringe oeffeninge op dezelve hunne aandagt; op verre niet eenstemmig zyn de gevoelens der meer geoeffenden omtrent dit verschynzel. 'Er is 'er, die de Droomen aanmerken, als eener plaatze waardig op de lyst der bewyzen, dat de mensch begaafd is met een beginzel, onderscheiden en onafhanklyk van het stoffelyk bekleedzel. De leevendige voorstelling van voor-

(*) Zie *Mengelwerk* voor 1801, bl. 451.

voorwerpen, de nieuwe en verwonderlyke zamenvoegingen, de werkingen der driften, de aaneengeschakelde en zamenhangende redeneeringen, de speelingen der verbeeldingskragt — dit alles heeft, by wylen, een daadlyk bestaan, zo wel in den slaap, als wanneer wy waaken en in beweeging zyn. Als eene daadzaak en onlochenbaare waarheid mag het worden aangenomen, dat bykans ieder mensch, den eenen of anderen tyd, geduurende den slaap de bewustheid heeft ondervonden van ieder bedryf, 't welk hy waakende kon verrigten. Hy doorreist, in den slaap, uitgebreide gewesten; hy loopt, wandelt en rydt vry en onbelemmerd; met nieuwe en grootere kragten schynt hy niet zelden begaafd te zyn; hy zweeft omhoog en doorklieft de lucht, of, zagtjes nederdaalende, zukt hy over het water — en dat alles met een zo volkomen zelfbestuur en even veilig, dat hy, by 't ontwaaken, naauwlyks zich kan verbeelden, dat het niets meer dan een Droom was.

Tegen deeze waarneemingen heeft men ingebragt, dat lichaamsongesteldheid volmaakt de zelfde uitwerkzels voortbrengt; zulk eenen indruk verwekt eene krankte in onnoemelyke voorbeelden, dat de lyder even sterk wordt getroffen, als door de denkbeelden, welke hy van daadlyken indruk en by weezenlyke ervarenis kon ontvangen hebben. Dollen en uitzinnigen zetten boven hunne gewoone kragten hunne werkzaamheden voort, al dien tyd geene blyk vertoonende van eenigen twyfel, of zy op een rydtuig of te paard zich beweegen, den wapenhandel of andere krygsbeweegingen volvoeren, of met natuurkundige proeven zich onledig houden. In menigten zyn 'er dusdanige voorbeelden voorhanden. En men leidt hier uit af, dat, gelyk, in deeze gevallen, klaarblykelyk de ziel van het bedwang des lichaams niet ontheven is, dus ook, in het andere geval, geene reden is, iets daar van onderscheiden te onderstellen; zynde de toestand van slaap en van gevoelloosheid iets niet ongelyk aan lichaamlyke ongesteldheid, eenen staat der opschortinge van verscheiden werkzaame vermogens.

Zommige Wysgeeren zyn van meeninge, dat de ziel nooit werkeloos is, dat de opeenvolging van denkbeelden onophoudelyk voortgaat, en de gedagte altyd werkzaam is. Intusschen zou men op dit gevoelen kunnen aanmerken, dat het hoogst onwaarschynelyk is, dat de Droomen, welke, volgens deeze onderstelling, telkens moeten voorvallen, zoo zelden en zoo flaauw zich laaten herinneren. Doch hierop dient tot antwoord, dat het zelfde terwyl wy waaken plaats grypt. Laat iemant eene proeve neemen, om zich de geheele aaneenschakeling van denkbeelden te herinneren, welke zyne ziel gehad heeft in de twaalf uuren, geduurende welke hy een gewoonen kring der bezigheden van den dag heeft rondgeloopen;

Kinderen weezen; ook hadden de Ouders zich niet verder te bekommeren over het volgend bestaan van dit haar Kind, maar veeleer zich te verheugen, dat zy het zo wel bezorgd zagen.

De eerlyke Ouders, verrukt over dit gedaane voorstel, stemden des te gereeder daarin toe, dewyl zy zich in zo bekrompene omstandigheden bevonden, dat zy beswaarlyk het noodig onderhoud konden winnen. Op deeze wyze verliet JUSTINE op haar vyfde jaar het ouderlyk huis, om by haare jonge Vriendinne in te woonen.

ROSINAS Moeder, te *Lyons* een uitgestrekten handel dryvende, oordeelde de beste schikking op de opvoeding deezer twee Kinderen te maaken, met dezelve toe te vertrouwen aan de zorg eener kundige en braave Vrouwe, en eens welbekenden ouden Knegts, op een aangenaam Landgoed, omtrent drie myken van *Lyons* gelegen; waar zy, afgezonderd van het Stads-gewoel, zouden opgroeijen, en die onderwyzingen ontvangen, welke haar vervolgens op het tooneel der wereld zouden te pasfe komen; terwyl zy zich het aangenaam plan voorstelde, om dikwerf daar heen te gaan, en zo lang te vertoeven als haare zaaken gehengden, om dus ooggetuige te weezen van de vorderingen en het genoegen en geluk deezer beide Kinderen.

Te deezer vermaaklyke plaatze bragten die jeugdige Vriendinnen den tyd door in onschuldig genoegen; verpoozende, door landvermaaken, het vermeerderen haarer kundigheden, en het aanleeren van Jufferlyke handwerken.

Met het hoogste genoegen nam ROSINAS Moeder waar, dat, met het vermeerderen van kundigheden, van dag tot dag, de band der Vriendschap, als 't ware, naauwer werd toegehaald, en dat de wederzydsche bezorgdheid voor elkander met de jaaren toenam. Zelden kwamen zy in bekooring om na *Lyons* te gaan, dan alleen uit zugt om haare Ouders te zien, welken het niet altoos gelegen kwam, haar te bezoeken; zo dat de jonge Vriendinnen gezegd mogten worden, geen gering gedeelte van haaren eersten jeugdigen tyd gesleeten te hebben, geheel vry van die verzoekingen, veelal de bronnen onzer ongelukken. En zeker, de onschuldige en deugdzaame eenvoudigheid, welke in beider boezem woonde, scheen haar eene volduuring van ongestoorde gelukkige dagen te spellen. ——Maar helaas! hoe duister valt het, in 's Menschen toekomend lot te leezen! Wie kan de draaden vooraf opmerken, welke de webbe onzes leevens uitmaaken!

De beminnelyke en inneemende ROSINA, in den bloem der jeugd en schoonheid, (even agttien jaaren bereikt hebbende) hadt, by eene fraaije gestalte en bevallige zeden, een zeer

aan-

aandoenlyk hart, eene ziel vol tederheids; ongelukkig te zeer aangekweekt door het leezen van Romans; en schoon zy, tot hiertoe, slegts, van tyd tot tyd, ligte en rasvoorbygaande tekens bespeurd hadt van die heillooze vertederde kwyning, de voorbode van sterker en gevaarlyker driften, stondt zy nu op het punt om 'er de schadelyker gevolgen van gewaar te worden.

ROSINA hadt op een tyd haars verblyfs te *Lyons* een Jong Heer uit *Italie* gezien, weinige jaaren ouder dan zy, die ten huize haarer Moeder kwam; hy was SERVIETTI geheeten. —— Getroffen door 's Jongelings edel en manlyk voorkomen, welk alles verstand en aandoenlykheid tekende, was de ligt aandoenlyke ROSINA buiten staat om den jeugdigen Vreemdeling met een onverschillig oog aan te zien.

Deeze ingenomenheid met SERVIETTI vermeerderde dagelyks met de nadere kennis, welke zy aan elkander kreegen; en, bevindende, dat hy niet alleen aan het gunstig gevoelen, 't welk zy van hem hadt opgevat, beantwoordde, en bedreeven was in de kunsten, meest by haar bemind, maar ook gezogt werd door de eerste Familien te *Lyons*, —— is het zeker geenzins te verwonderen, dat zy haar niets ergdenkend hart niet genoegzaam wapende tegen de aantokkelende stemder Liefde —— eene drift, welke eerlang wedersyds begon te werken. Want SERVIETTI, die menigmaalen gelegenheid hadt om ROSINA te zien en te spreeken, kon niet lang genuige weezen van zo veel inwendige waarde, zonder wederkeerig dergelyke gevoelens van onderscheiding gewaar te worden. Zulks deedt welhaast eene verknogtheid gebooren worden, die, naar allen schyn, hun toekomend geluk ten waarborge strekte, hadt ROSINA niet, uit vreeze van haare Moeder te zullen mishaagen, (die zy vermoedde tegen de Egtverbintenis met SERVIETTI te weezen) de vlam zoeken te smooren, die haar inwendig verteerde, en eindelyk dit Paar zo doodlyk werd, en een uitslag hadt, waarover het hart met medelyden wordt aangedaan, terwyl het oordeel dit bedryf wraakt.

Ik kan deeze ongelukkige Gelieven niet volgen in de veelvuldige gebeurtenissen, die deeze heillooze uitkomst voorgingen. Genoeg is het, te vermelden, dat ROSINAS bezoeken by haare Moeder langs hoe veelvuldiger werden. In 't einde bevondt zy, dat het land, en de onschuldige vermaaken van 't zelve, de voorige aantreklykheden verlooren hadt; dat verveeling zich daar ontdekt; in zo verre, dat zy haare Moeder verzogt, na *Lyons* te mogen komen woonen; —— een verzoek, onmiddelyk ingewilligd door eene niets ergdenkende Moeder, die, ziende dat haar éénig en zo teder geliefd Kind als weg kwynde, zich vleide,

 dat

dat deeze verandering van verblyf haar van dienst zou weezen.

De beide Vriendinnen verlieten, derhalven, haar eertyds zo geliefd verblyf; zeer tot leedweezen van JUSTINE, die met wederzin ROSINA vergezelde; ten vollen overtuigd, dat, uit hoofde van de gevestigde geheimhouding, het geluk, 't welk zy zogt, flegts van korten duur zou zyn. De beminnelyke JUSTINE, die haare Vriendin de verkleefdste liefde toedroeg, en van den beginne af deezer ingenomenheid met SERVIETTI geweeten hadt, was met haar niet ten moederlyken huize, of zy hervatte, door alle dringende en vertroostende redenen, den meermaals gegeeven raad, om het geheim aan haare Moeder te openbaaren; doch, ROSINA daarvan steeds afkeerig vindende, liet zy eenigen tyd af. Zy zogt, vervolgens, door alle goedaartige en blyk van trouwe toegenegenheid draagende oplettenheden, de wond in 't hart haarer Vriendinne te heelen; vol hoope, dat zy, met den tyd, genoeg zou vermogen, om het van onrust geschokte hart eenigzins te herstellen tot de voorige kalmte; doch te vergeefs. ROSINA, in stede van haare Vriendin gehoor te geeven, koesterde meer en meer de vlam, die haaren boezem verteerde; en, in plaats van den raad in te neemen van eene tederhartige Moeder, welken zy zo zeer behoefde, stookte zy die heillooze vlam, en kwynde weg in vrugtlooze hoope.

JUSTINE, bevindende, dat noch traanen, noch smeekingen konden baaten, besloot, het uiterst redmiddel te beproeven; en, hoe zwaar het haar ook viel, deeze taak op zich te neemen, betuigde zy opregt, dat zy, indien ROSINA by haar stilzwygen bleef volharden, den band der vriendschappe zou afbreeken, en liever, wat zy het dierbaarst schatte, verlaaten, dan ondankbaar worden aan haare Weldoenster. In deezer voege gedrongen om het vertrouwen der Vriendschap aan de gevoelens van Dankbaarheid op te offeren, vervoegde zy zich terstond tot ROSINAS Moeder, en onderrigtte haar van den deernis waardigen toestand haarer Dogter, en dier ingenomenheid voor SERVIETTI; haar verzekerende, dat zy alle middelen van overreeding hadt aangewend, om haar te beweegen tot het ontdekken van dit geheim; met byvoeging, dat dit in vertrouwen geopenbaarde niet moest in den wind geslaagen worden, dewyl zy wist, hoe zeer die Liefdesgehegtheid den boezem van ROSINA prangde, en in 't einde heillooze gevolgen kon baaren.

De vooringenomene Moeder, vast vertrouwende op de deugd en onschuld haarer Dogter, sloeg naauwlyks eenig geloof aan JUSTINES ontdekking; nogthans, om niet te schynen het geheel in den wind te slaan, liet zy haare Dogter na *Avignon* gaan, om daar eenige Bloedverwanten te bezoeken.

Zy

Zy bleef 'er eenen geruimen tyd; —— eene afweezigheid, die ongetwyfeld de gewenschte uitwerking zou gebaard hebben, hadt niet 's Moeders ontydige genegenheid, die het langer wegzyn van ROSINA niet kon dulden, deezer wederkomst verhaast. JUSTINE verwittigd hebbende van haar verlangen om ROSINA weder t'huis te zien, gingen zy beiden na *Avignon*, en kwamen met ROSINA terugge, schynbaar in gezondheid en lustigheid gevorderd. Zo ras het vertrouwen tusschen JUSTINE en haar hersteld was, scheen zy begeerig om weder te keeren na dat vermaaklyk verblyf, waar zy voorheen zo veel geluks en genoegen gesmaakt hadt.

De toegenegene en al te ligtgeloovige Moeder, met dit verzoek ingenomen, bespoedigde het vertrek haarer Dogter na het land; verre van te vermoeden, dat het oogenblik dier toestemminge het lot van haare Dogter besliste, en ook het haare. —— Twee maanden waren naauwlyks verstreeken, zints de twee Vriendinnen *Lyons* verlaaten hadden; wanneer zy 's avonds zaten te eeten, en spraken over de veelvuldige en belangryke ontmoetingen, welke zy van haare kindsche jaaren af te zamen gehad hadden; byzonder uitweidende over de vroegtydige en tot heden toe duurende Vriendschap, welke zy elkander toedroegen: —— onder dit gesprek veranderde ROSINA schielyk van kleur; zy klaagde over ongesteldheid, en verzogt dat JUSTINE het niet kwalyk zou neemen, dat zy vroeger dan gewoonlyk te bedde ging; —— zy moest zich daarover niet ontrusten; het zou welhaast beter weezen.

De niets ergs denkende Vriendin, vast in het denkbeeld staande, dat ROSINA haare neiging tot SERVIETTI geheel overwonnen hadt, (want, naa de wederkomst op het land, hadt zy dien niet hooren noemen) deedt geen verder onderzoek, maar bleef nog een uur opzitten; wanneer zy, alles voorts stil, en, zo zy dagt, behalven zyzelve, in rust zynde, schrikte op het hooren van twee pistoolschoten, die scheenen los te gaan in dat gedeelte van het huis, 't welk naast haare kapél was.

Verstomd door schrik, en vervuld met een maalstroom ontrustende gedagten, tragtte zy tot bedaard overleg te komen, en ging na de kamer van ROSINA — wanneer de oude Knegt haar ontmoette, eer zy daar gekomen was; spreekende, onder een vloed van traanen, door snikken afgebroken, eene taal, die haar de ziel doorgriefde. Hy gaf te kennen: „ Zyne „ jonge Juffrouw — zyn Kind (want dus was hy gewoon „ haar te noemen, daar hy van den tyd haarer geboorte by „ haare Moeder gediend hadt) — zyne dierbaare jonge Juf- „ frouw — was niet meer — — — die snoode, die ver- „ vloekte SERVIETTI hadt haar in de kapél vermoord, en ook „ zichzelven!"

Ver-

Verbeeld u, indien gy kunt, den doodlyk verlegenen toestand van deeze tederhartige Vriendin. Eer de Knegt dit berigt half uitgebragt hadt, was zy in zwym gevallen; en het hieldt langen tyd aan, eer zy weder bekwam.

Naa gedaan onderzoek bleek het, dat de Gelieven, naa ROSINAS wederkomste, veele, schoon voor haare Vriendin onbekende, zamenkomsten gehad, en dien eigen dag een uur bestemd hadden tot het volvoeren van eene daad, op welke de menschlykheid terug beeft.

Zo verre hadden deeze ongelukkige slachtoffers hunne verdwaazing laaten komen, dat zy, om ten zelfden tyde te sterven, de pistoolen gebonden hadden aan een stoel, in de gedaante van een kruis. Men vondt by hun een Gebedeboek, open liggende by den Lykdienst, en digt by ROSINA een ander, waarin een papier lag, behelzende eene bede om vergiffenis aan God en haare Moeder, wegens het bedryf, 't geen zy gereed stondt te volvoeren; verzoekende, in de sterkste bewoordingen, dat haare Moeder de genegenheid voor haare Vriendin JUSTINE zou blyven behouden, die meer dan zy den naam van Dogter verdiende; daar zy, niet in staat om zonder SERVIETTI te leeven, zich in de armen des doods geworpen hadt, om een einde aan haar lyden te maaken.

Zo, helaas! eindigden, in den bloei des leevens, deeze ongelukkige Gelieven het leeven, die ongetwyfeld een gelukkig paar zouden uitgemaakt hebben. Een valsch begrip van kieschheid, of hoe zal men 't noemen? zette hun aan tot *Zelfmoord*; —— Zelfmoord, die den dood der ontroostbaare Moeder ten gevolge hadt; daar zy deezen slag slegts weinige dagen overleefde, en in 't zelfde graf met haare Dogter zonk.

De ongelukkige JUSTINE, de eenig overgebleevene in dit allerdeerlykst geval, vondt zich van allen troost beroofd, en in een staat van armoede gedompeld, door de ongenade der Erfgenaamen, die haar altoos met een oog vol wangunst aanschouwd hadden, en nu, verheugd dat 'er geene beschikking ten haaren voordeele gemaakt was, haar als uitdreeven, om te gaan woonen by haare Ouders, waar zy, met alle mogelyke onderwerping aan haar lot, het onherstelbaar verlies verdraagt.

VOORBEELD VAN ZELDZAAME VLUGHEID IN DE REKENKUNDE.

Verscheiden ongemeene voorbeelden zyn my bekend van de verwonderlyke begaafdheden, door het menschelyk verstand verkreegen, wanneer het zich op een byzonderen tak van weetenschap toeleide; doch toevallig kreeg ik onlangs ken-

kennis aan een persoon, wiens verstandlyke begaafdheden eene hoogte bereikt hadden, van welke ik, in de aloude en hedendaagsche Geschiedenissen, geene weerga heb aangetroffen.

De Rekenkunde was, sints eenige jaaren, zyne hoofdbezigheid geweest; en in deeze weetenschap heeft hy zo veel bedrevenheids verkreegen, dat hy zelden zich van pen en inkt behoeft te bedienen, volvoerende gemeenlyk zyne berekeningen door de buitengewoone kragt zyner verstandsvermogens. Myne verwondering betuigende over zyne vlugheid in het oplossen van moeilyke vraagstukken, berigtte hy my, dat hy elke opgegeevene vraag, op de zelfde wyze, door verhooging (*involutien*) en ontwikkeling (*revolution*) kon beantwoorden, wanneer de somme uit niet meer dan 12 figuuren bestondt; als mede de sommen van eenig gegeeven vermogen door elkander kon vermenigvuldigen en deelen.

Weinig geloofs sloeg ik aan deeze verzekering, dewyl dezelve myn begrip verre te boven ging. Nogthans bekroop my de lust om 'er eene proef van te neemen; en ik stelde hem, dienvolgens, verscheiden rekenkundige vraagen voor, alle welke met even veel gemaks en spoeds beantwoord wierden. De voornaamste daarvan waren de volgende.

1. Ik verzogt hem, het getal 9 tot de twaalfde magt te vermenigvuldigen, en dan uit dat getal den quadraat-, den cubus- en den biquadraatwortel te trekken. In even weinig tyds, als ik de berekening op de gewoone wyze zou hebben kunnen volvoeren, antwoordde hy, dat de twaalfde magt van 9 was 282. 420. 536. 481; dat de vierkante wortel van dat getal was 531. 441, de cubuswortel 6561. en de biquadraatwortel 729.

2. Ik verzogt hem my te berigten, welke de negende wortel ware van 10. 077. 696. de zevende wortel van 823. 543, en de tiende wortel van 9. 765. 625; en zyn antwoord was, dat 6, 7 en 5 de begeerde wortels waren. Door voorafgaande berekening was my gebleeken, dat de opgegeevene gelyk opgaande getalen waren.

3. Op myne vraage, hoedanig een getal het produkt zyn zoude van de vermenigvuldiging van de zesde magt van 8 met de vyfde magt van 8, gaf hy tot antwoord, dat de zesde magt van 8 was 262. 144, dat de vyfde magt van 8 was 32. 768, en dat het produkt der vermenigvuldiginge van de eerste deezer sommen met de laatste was 8. 589. 934. 592.

4. Eindelyk van hem begeerd hebbende, dat hy de tiende magt van 7 door de zesde magt van 7 deelen zoude, gaf hy my tot bescheid, dat de tiende magt van 7 was 282. 475. 249; dat de zesde magt van 7 was 117. 649; en dat het getal, uit de deeling van de eerste somme door de laatste, was 2401.

By naauwkeurig onderzoek van alle deeze antwoorden, naderhand te werk gesteld, bevond ik derzelver naauwkeurigheid.

In 't kort, naa verscheiden proeven van 's Mans bekwaamheid te hebben genomen, wierd ik overtuigd, dat hy ieder der 9 figuuren, door alle de tusschengetalen, tot aan de twaalfde magt kon verhoogen, en vervolgens uit de aldus gevondene sommen de vierkante, taerlings- en biquadraatwortels trekken, mids het een gelyk opgaand getal ware; alsmede de somme van eene gegeeven magt, de zesde magt van eenige enkele figuur niet te boven gaande, met zich zelve vermenigvuldigen, of met de somme van de vyfde of eenige mindere magt van *hetzelfde* getal; en eindelyk de somme van eene gegeeven magt, beneden de twaalfde magt, ingeslooten, door de somme van eene gegeevene mindere magt van *hetzelfde* getal deelen.

De onderscheidene door my opgegeevene vraagen, gelyk ik voorheen aanmerkte, wierden allen uit het hoofd beantwoord, en met zo veel gemaks en naauwkeurigheids, dat ik aangaande een *kunstmaatig* geheugen eenig vermoeden begon op te vatten. Dit bewoog my, verscheiden rekenkundige en andere boeken te raadpleegen, die over het onderwerp eenig licht konden verspreiden, alsmede deeze en geene persoonen, in deeze onderwerpen bedreven; doch alle myne naaspooringen waren vrugtloos.

Tot narigt der zulken, welke in de Rekenkunde minder bedreven zyn, dienen de volgende ophelderingen.

Verhooging (*Involutie*) van magten geschiedt door de aanhoudende vermenigvuldiging van eenig getal met zich zelve. Het getal zelf heet de eerste magt; het getal met zich zelve vermenigvuldigd heet de tweede magt van dat getal; en dit laatste produkt wederom vermenigvuldigd zynde met het oorspronklyk getal, wordt de derde magt genaamd, en zoo vervolgens. De eerste magt wordt ook de wortel genaamd, de tweede magt het quadraat of vierkant, de derde magt de Cubus of Taerling van het oorspronklyk getal, en zoo vervolgens.

Ontwikkeling (*Revolutie*), of worteltrekking, is het omgekeerde van Verhooging of *Involutie*. Den vierkanten, taerling- of biquadraatwortel van eenig getal te trekken, beteekent, het getal te vinden, 't welk met zich zelve, tweemaalen, driemaalen of viermaalen vermenigvuldigd zynde, het oorspronklyk getal voortbrengt. Aldus is 3 de tweede of vierkante wortel van 9, en de derde of Taerlingswortel van 27.

Een getal wordt gelykopgaande (*rationaal*) genoemd, wanneer daar uit de wortel kan getrokken worden, zonder dat 'er iets overschiete. Dus is 27 een gelykopgaand getal, als zynde daarvan de Taerlings- of Cubuswortel 3; doch 28 is niet een gelykopgaand getal, omdat 'er de wortel niet uit kan getrokken worden, zonder een overschot over te laaten.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

Aan de Schryvers der *Algemene Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Myne Heren!

„ Volgends belofte geef ik thands de Vertaling der „ *Vindiciæ breves Doxologiæ* MATTH. VI: 13. door „ den Eerw: HENR. BENZENBERG, V. D. Min. te *Schöl-* „ *ler.* —— BENZENBERG pleit voor de echtheid dezer „ plaats; de door hem bygebragte bewyzen verdienen „ nagedacht te worden. De beroemde Duisburgsche „ Hoogleeraar J. P. BERG verschilt van den Schryver „ in gedachten over dit stuk; hy heeft 'er enige aan- „ merkingen, by wyze van aantekeningen, bygevoegd; „ ik geef dezelve tevens vertaald hierby, om den Le- „ zer in staat te stellen, om te beoordelen, wie recht „ hebbe. —— Ik heb my van alle aanmerkingen, *voor* „ of *tegen* de echtheid van deze plaats, met opzet ont- „ houden, om niemand tot het een of ander gevoelen „ over te halen, maar opdat de Lezer zo veel te on- „ bevooroordeelder alles zou wikken en wegen. —— Ik „ blyf enz.

STEPH. HANEWINCKEL, *Eccl. Reform.* te *Oostgraftdyk* in *Noordholland.*

VERDEDIGING VAN HET SLOT DES ALLERVOLMAAKTSTEN GEBEDS, *Matth. VI:* 13. Door H. BENZENBERG.

§ I.

Toen ik onlangs by myzelven de gewigtige vraag overdacht: „ of naamlyk het God-verheerlykend Slot van „ het

„ het Gebed des Here, *Matth.* VI: 13, hetwelk van „ de Protestanten, en ook van de Griekſche Kerk (*), „ voor de eigene woorden van den Zaligmaker erkend „ wordt, ene genoegzame oordeelkundige zekerheid be- „ zat, of dat hetzelve van alle bewyzen, die des- „ zelfs echtheid ſtaven, ontbloot ware?" kwam het my

(*) De Christenen van de Griekſche Kerk hebben, reeds vóór vele eeuwen, het Slot, hetgeen by het Gebed, dat JESUS ons geleerd heeft, gevoegd is, in hunne boeken en handſchriften gelezen, en lezen hetzelve nog; maar daarom ſchynen zy allen de echtheid van hetzelve, en wel ten allen tyde, niet erkend te hebben: 'er zyn 'er geweest, die de echtheid erkenden; 'er zyn 'er ook geweest, die het tegengeſtelde ſtaande hielden. Zo is het ook gelegen met de Proteſtanten, waarop de Eerw. BENZENBERG zich beroept. Wy lezen heden, niet alleen in alle, zo gewyde als kerkelyke, boeken, welken wy in het openbaar of in het byzonder gebruiken, dit Slot, dat door het gebruik gewettigd is; en wy zyn gewoon, wen wy met de woorden des Here bidden, altyd dit Slot, het zy wy in ene openbare vergadering, het zy wy in onze huizen het Allervolmaaktst Gebed uitſpreken, te gelyk met dat Gebed te herhalen, maar nogthands denken en oordelen wy Proteſtanten niet op even dezelfde wyze over de echtheid van dit Slot. In de *Zurichſche Bybels*, zo wel de *Hoogduitſche* als *Latynſche*, die vóór den jare 1530 gedrukt zyn, desgelyks in den groten en kleinen *Zurichſchen Katechismus*, door LEO JUDA opgeſteld, en met ene Voorrede van HENR. BULLINGER in 1534 uitgegeven, wordt dit God-verheerlykend Slot met een diep ſtilzwygen voorby gegaan. M. LUTHER nam hetzelve ook in gene aanmerking in zyn boekjen, hetwelk hy onder den titel van: *Eyn kurtz form dess Vatters unsers* in het licht gegeven heeft; hy heeft hetzelve nogthands, in vervolg van tyd, uit Griekſche Handſchriften overgenomen, en waardig geächt, om het ene plaats in zynen Bybel in te ruimen; ook heeft hy dit Slot te gelyk met het Allervolmaaktst Gebed opgehelderd en verklaard. Het Slot van het Onze Vader kwam ook niet als echt voor aan HULDR. ZWINGLIUS; JOH. OEKOLAMPADIUS; CONR. PELLICANUS; JO. HALLER; M. BUCERUS; PH. MELANCHTHON; JOACH. CAMERARIUS; THEOD. BEZA; JO. DRUSIUS; ABR. SCHULTETUS; BRIAN WALTON; HUGO GROTIUS; HENR. HAMMOND; JO. MILL; JO. ERN. GRABE; JO. ALB. BENGEL; CHR. M. PFAFF; JO. JAK. WETSTEIN; JO. JAK. BREITINGER; JOSEPH HALLET; het ſchynt ook niet echt aan den zeer Eerw. JO. JAK. GRIESBACH, en zeer vele anderen. J. F. BERG.

my zeer gepast voor, deze zaak nauwkeuriger, volgends myne geringe vermogens, te onderzoeken, en, zo mogelyk, tot zekerheid te brengen. Dit voornemen bleef by my zo veel te vaster, omdat ik zag, dat niet alleen J. J. GRIESBACH, maar zelfs ook J. A. BENGEL, zynde beiden zeker twee grote Oordeelkundigen, dit Slot verwierpen, en uit den tekst uitmeiden; de laatste wel enigzints twyfelachtig, doch de eerste stellig; maar dat van den anderen kant de voortreflyke J. D. MICHAËLIS verzekerde, dat de zaak van dit gedeelte nog niet geheel wanhopig staat (*). Ja, dit onderzoek scheen my ook om deze reden noodzakelyk, omdat in de toekomende veréniging der Christenen tot één ligchaam, waarop wy hopen, dit Gebed op deze of op ene andere, doch zeker *gelyke* wyze, eens zal moeten uitgesproken worden (†).

§ 2.

Ik heb het volgende, toen ik dit onderzoek ondernam, geschiedkundig zeker bevonden. In byna *alle* (‡) *Griek-*

(*) „ Het is nog zo beslist niet, dat het Slot van het ON-„ ZE VADER onecht zy," zegt J. D. MICHAËLIS *Inleiding in de Goddel. Schriften van het N. V.* I Deel, 1 Stuk, § 58, bladz. 657. —— VERTALER.

(†) Ik wenschte wel, dat deze reden, die wel gestemd is naar de gevoelens van sommige Godgeleerden, die, over de lotgevallen der laatste tyden, op hunne wyze philosopheren, maar echter van allen niet goedgekeurd en aangenomen wordt, of ligtelyk zal worden, achterwege gebleven ware; ik berisp nogthands dezelve niet. Myn Vriend heeft zyn gevoelen vry geuit; ik ontveins niet, dat ik van hem verschil. Deze vryheid eischen en geven wy wederkerig. — J. F. BERG. —— Ik ben het, in dit opzigt, ten vollen eens met den Geleerden BERG, en denk, dat men het Christendom zeer veel nadeel doet en bespotlyk maakt, wanneer men alles wil bepalen, en van alles voorzeggingen maken of vinden. —— VERTALER.

(‡) Dit erkennen zelfs de Uitgevers van den Complutensischen Bybel in ene randtekening, en nogthands laten zy het Slot van het Allervolmaaktst Gebed, met opzet, in den Griekschen Tekst achterwege. Welk ene getrouwheid! Men leze hunne woorden in *Col.* SEMLERI *Disquis. German. contra* GOETZIUM. Halæ 1766. —— BENZENBERG.

Griekfche Handfchriften (*Codices*), tot hiertoe bekend, en door Oordeelkundigen onderzocht, worden deze woorden, als de tekst van den Euängelist, gelezen; doch het *Alexandrynsch Handfchrift*, welks gezag hier veel zou afdoen, en nog *twee andere*, het zy men dezelve Handfchriften, of brokken van Handfchriften, noeme, zyn op deze plaats, het geen te beklagen is, gebrekig (*).

§ 3.

Onder de Vertalingen vindt men deze plaats in

1. De *Syrifche*, die voorzeker de alleroudfte, en ouder, wat de Euängeliën aangaat (†), dan de Latynfche is. Zy heeft deze plaats in alle Handfchriften en Uitgaven (‡). Men moet het als iets byzonders aanmerken, dat de eerfte uitgave van dezelve, welke men te *Romé* wilde laten drukken, dewyl niemand in die Stad de kosten daarvan wilde dragen, te *Weenen*, onder begunftiging en byftand van Keizer FERDINAND I, gedrukt is. Hiervan is het, dat zy op deze plaats bevryd is gebleven

(*) Dit Slot wordt ook gevonden in het Latynsch *Brixiaansch Handfchrift* in het *Euangeliar. Quadrupl.* van BLANCHINUS. Part. I. Vol. I. pag. 39. —— J. P. BERG.

(†) Zie J. D. MICHAËLIS *Inleiding in het N. V.* I Deel, I Stuk, bl. 643. Zy is waarfchynlyk in de eerfte eeuw vervaardigd. MICHAËLIS ter aangeh. plaatfe, bl. 647, 651. Men zie verder over den Aucteur, plaats, nuttigheid enz. dezer Vertaling den kundigen MICHAËLIS. —— VERTALER.

(‡) De *beide Syrifche Overzettingen*, niet alleen de oude, gewonelyk de *eenvouwige* genoemd, [men noemt ze ook *Peſchito*, dat is: *letterlyke* of *zuivere*, *ware*, *onvervalschte*. Zy bevat de vier Euängelisten, de Handelingen, alle de Brieven van PAULUS, den eerften Brief van PETRUS en JOANNES, en dien van JAKOBUS. —— VERT.] maar ook de nieuwere *Philoxeniaanfche* [zie hierover MICHAËLIS t. a. p. bl. 694. — VERT.] Ik denk, dat men hier voorzigtigheid moet gebruiken, om niets, dat verdacht fchynt, te zeggen. Met dezelfde getrouwheid, waarmede het Gebed des Here met het bygevoegd befluit in de *Weenenfche* uitgave van het *Nieuw Syrisch Testament* gedrukt is, ziet men hetzelve ook opgegeven in fommige te *Rome* gedrukte *Liturgifche Boeken* der Syriërs en andere Oosterlingen. —— J. P. BERG.

ven van ene verandering naar de gewone Latynsche Overzetting (*).

2. De *Arabische* van ERPENIUS, welke, volgends het oordeel van MICHAËLIS (†), zeer zeker, wat de Euängeliën betreft, uit het Grieksch vertaald is, alhoewel er ook enige zaken uit de Syrische Overzetting zyn bygevoegd.

3. De *oude Persische* in de *Londensche Polyglotta* [veeltalige Bybel. Deze is door BRIAN WALTON uitgegeven]. Zy is wel ene Vertaling van de Syrische Vertaling; maar zy is even daarom hier van een byzonder gewigt, omdat zy bewyst, dat de Syriërs eenstemmig deze woorden gelezen hebben.

4. De *Ethiopische*, welke men gelooft, dat onmiddellyk uit het Grieksch vertaald is (‡); zy is derhalve ene gewigtige getuige voor de lezing der Griekſche Handschriften.

5. De *Armenische*, welke tweemaal uit het Syrisch en ten derdenmale uit den Griekschen Grondtekst vertaald is, verdient ene byzondere oplettendheid in die plaatzen, waar HAITHO, Koning van Armeniën, die zeer sterk aan *Rome* verknocht was (§), dezelve niet naar de Latynsche Overzetting hervormd heeft; hetgeen hy nogthands als eenen pligt zichzelven had opgelegd.

6. De *Gothische*, welke desgelyks, volgends MICHAËLIS (**), uit den Griekschen Tekst, doch met behulp der Latynsche Overzetting, vervaardigd is. Dit strekt weder ten bewyze, dat de Griekſche Handschriften, tot dit werk gebruikt, zeer zeker dit Slot gelezen hebben, omdat zy hier van de Latynsche Overzetting afwyken.

7. De *Russische* of *Slavonische*, welke in de negende Eeuw uit het Grieksch vervaardigd is (††). Deze, hetgeen

(*) Vergelyk hier mede de vorige Aantekening. — VERT.

(†) T. a. p. bl. 734. —— VERT.

(‡) MICHAËLIS t. a. p. bl. 742. —— VERTALER.

(§) MICHAËLIS ter aangeh. plaatze, bl. 752. De eigenlyke naam van HAITHO was HETHOM. MICHAËLIS *Byvoegselen tot zyne Inleiding in het N. T.* I Deel, bl. 145. —— VERTALER.

(**) T. a. p. I Deel, 2 Stuk, bl. 802, 833 volgg. —— VERT.

(††) T. a. p. I D. 2 St. —— VERTALER.

géen opmerkelyk is, behoudt, schoon zy in de nieuwere uitgaven, op sommige plaatzen, naar de Latynsche Vulgata veranderd is, (uit dezelve is zeker de plaats I JOH. V: 7 overgenomen (*)) hier de oude lezing.

§ 4.

Verder. — Men leest ook dit Slot in de zogenoemde *Constitutiones Apostolicæ* (†) (Instellingen der Apostelen) welke, schoon zy de tyden der Apostelen niet bereiken, nogthands omtrent de Niceensche Kerkvergadering in de IV Eeuw in het licht zyn gekomen; zy leveren ons de Liturgie (*Kerkdienst*) van dien tyd op. Daarteboven vindt men dit Slot onder de Grieksche Kerkvaders by CHRYSOSTOMUS *Homilia XX in Matthæum;* hy heeft dit Slot in ene openbare Leerrede, te *Constantinopolen* gehouden, als enen tekst des Bybels verklaard. Zie zyne woorden in het Latyn by H. WITSIUS *in Expositione Orat. Domin. Excercitat. XIV.* § 7 (‡). Het is derhalve zeker, ja zeer zeker, dat dit Slot in den Kerkelyken Constantinopolitaanschen Codex (§) (die

(*) Deze plaats wordt van velen als onecht beschouwd. Zie MICHAËLIS *Inleiding in het N. V.* II Deel, 2 Stuk, § 223—229, en zyne *Byvoegsels* tot dit twede Deel, bl. 439—442. waar men byna alles *voor* en *tegen* de echtheid dezer plaats vindt aangetekend. Gemelde Geleerde verwerpt ze ook. Nog onlangs is 'er een klein stukjen uitgekomen onder den titel: *Vertoog over de ware lezing* I JOH. V: 7. door ALETHOPHILUS, waarin zy ook als onecht verworpen wordt. De Taalkundige vindt ook veel voor en tegen deze plaats by C. G. KÜTTNER, *Hypomnemata in N. T.* pag. 708—712. J. A. ERNESTI houdt deze plaats voor echt, in zyne *Neueste Theologische Bibliothek*, IV Theil, enz. —— VERTALER.

(†) Dit Slot wordt wel gelezen in de *Constit. Apost.*, doch maar eens in zyn geheel, Lib. III. Cap. 18. By herhaling vindt men wel hetzelve, doch minder volkomen, en met deze woorden korter uitgedrukt: *want uwe is het Koningryk in eeuwigheid, amen!* —— J. P. BERG.

(‡) Dit Werk is in het Hollandsch vertaald. —— VERTALER.

(§) De Uitgevers van den Bybel te *Alcala* (*Biblia Complutensia*) zeggen wel, dat de Grieksche Afschriften reeds ten tyde van CHRYSOSTOMUS op deze plaats bedorven waren; doch dit is voorzeker niets anders, dan aan ene vooronderstelling al te veel toe te geven, en ene onbewezene zaak voor éne be-

(die zeker allerbest was (*)) gelezen, en als woorden, door den Zaligmaker zelven uitgesproken, erkend is. CHRYSOSTOMUS kon ten minsten maar alleen in de voetstappen van die Handschriften treden, die vóór zynen tyd te *Constantinopolen* in gereedheid waren, en welke, zo al niet ouder, ten minsten onder die allernauwkeurigste afschriften behoorden, welke, op bevel van CONSTANTYN, tot gebruik der Kerken geschreven waren. Zie EUSEBIUS *de vita* CONSTANTINI, *Lib. IV. C.* 36, 37. CHRYSOSTOMUS had immers den tekst van dat Kerkelyk Handschrift geschreven noch verbeterd. ISIDORUS, bygenoemd *Pelusiota*, een Leerling van CHRYSOSTOMUS, heeft in de V Eeuw ook dit Slot gelezen; zo ook THEÖPHYLAKTUS, Eerstbisschop der Bulgariërs, in de XI Eeuw, die zeker, dewyl hy te *Constantinopolen* geboren was, aan zyne Bulgaren die dingen zal geleerd hebben, welke in zyne Geboortestad als echt werden aangenomen (†). Hierby voeg ik eindelyk GERMANUS, Patriärch van *Constantinopolen*, in de XIII Eeuw.

§ 5.

Nu moet ik die Getuigen aanhalen, welken het Slot van het *Onze Vader* niet lezen.

On-

bewezene waarheid aan te nemen. Want men kan vragen: hoe is dit Slot in de oudste Vertalingen, b. v. de Syrische, die men gelooft dat ten tyde der Apostelen vervaardigd zy, gekomen? Eilieve! overweeg dit eens, ô Oordeelkundigen der Roomsche Kerk!! —— BENZENBERG.

(*) Ik zou nogthands het Handschrift, dat CHRYSOSTOMUS, toen hy zyne Leerredenen over MATTHEUS schreef, gebruikt heeft, niet onder de *allerbesten* rekenen; het behoorde onder de bedorvenen. Ten bewyze kan hier dienen de plaats, die uit het Euängelie van JOANNES, MATTH. XXVII: 49. ingeschoven is. Vergel. de 89 Leerrede (*Homilia*) van CHRYSOSTOMUS, en ook het geen PETRUS JUNIOR, Patriärch te *Antiochiën*, uit enen zekeren brief van SEVERUS over deze zaak aanmerkenswaardigs heeft opgetekend by JOS. SIMON ASSEMANNUS *in Biblioth. Orient. Clementino-Vatic.* Tom. II. pag. 81. seq. —— J. P. BERG.

(†) GRIESBACH verkiest de kortere lezing zo wel van deze Mannen als van CHRYSOSTOMUS; doch de woorden van den laatsten, boven aangehaald, behelzen het geheele Slot. De anderen heb ik niet kunnen naslaan. —— BENZENBERG.

Onder de Handschriften, tot heden toe bekend, zyn 'er maar vier:

1. Het *Cambridgsch* Handschrift (*), welks oudheid wel niet kan ontkend worden, maar het welk nogthands zeer sterk naar den Latynschen spreektrant overhelt of veranderd is [*Latinizeert*]; ook is 'er de Latynsche Overzetting bygevoegd.

2. Het *Baselsche* Handschrift, bygenoemd het Handschrift van REUCHLINUS; ERASMUS stelde reeds, dat hetzelve latinizeerde (†). Dit erkende WETSTEIN ook eindelyk, schoon hy het eerst ontkend had.

3. Een *Parysch* Handschrift (‡), op welks kant men de Latynsche Overzetting ziet.

4. Het Handschrift van MARSCH, waarvan men verder niets weet (§). Hier komt by

Het *Grieksch Euängelistarium.* Hiervan weten wy niets anders, dan dat het niet in zyn geheel gevonden wordt.

Vyf Handschriften, waarvan 'er twee te *Weenen* zyn (**), hebben dit Slot 'er als ene randtekening bygevoegd; welke randtekening, of glosse, volgends TRESCHOW, in één der Weenensche Handschriften, van dezen inhoud is: *Let wel! want uwe is het Koningryk enz. ontbreekt in vele Handschriften* (††). BENGEL verzekert

(*) Deze Codex wordt eenvouwig zo genoemd, doch ook wel *Cantabrigiensis* I of *Codex* BEZÆ, enz. Zie MICHAËLIS *Inl. in het N. T.* I D. 2 S. bl. 942. —— VERT.

(†) Ook *Exemplar* CAPNIONIS of REUCHLINI genoemd. MICHAËLIS t. a. p. bl. 931, 932. —— VERT.

(‡) De Parysche Handschriften worden ook de *Koninglyke* genoemd. Deze Codex is waarschynlyk de *Codex Regius* 1881. Zie MICHAËLIS t. a. p. bl. 1053. —— VERTALER.

(§) JOSEPH HALLET telt het *Vaticaansch*, zynde een alleroudst en allerbest Handschrift, onder de genen, die dit Slot niet hebben. —— J. P. BERG.

(**) Waarschynlyk by MICHAËLIS het 266 en 267 Handschrift. T. a. p. bl. 1136, 1137. —— VERT.

(††) Volgends TRESCHOW *in Tentamine* pag. 26, 28 en 30. hebben twee Keizerlyke Handschriften, naaml. *Neopol* I. by WETSTEIN 108, en van LAMBECIUS XXIX. by WETSTEIN 77. ene Griekſche Randtekening van dezen inhoud: *Het: want uwe is het Koningryk, en de kracht, en de heerlykheid, tot Amen toe, wordt in sommigen niet gevonden.* Het Handschrift van LAMBECIUS heeft deze Latynsche glosse: *N. B. want uwe*

kert van denzelfden Codex (doch die buiten twyfel een andere is), dat de randglosse in het Grieksch dus luidt: ἐν τισιν οὐ κεῖται [*in sommigen wordt het niet gevonden*]. Doch dewyl deze Handschriften onder de nieuwere, en vooral onder die van de XI Eeuw, die volgends de Oordeelkundigen latinizeren, behoren, zo heeft deze randglosse niets te betekenen. Ja dewyl deze randtekening in het eerste Handschrift, het welk *vele* Handschriften noemt, Latyn is; zo schynt de Aucteur van dezelve my zeer sterk overeen te komen met de Uitgevers van den Complutensischen Bybel, die den Paus vleiden; en deze glosse is 'er misschien in dien tyd bygeschreven, toen de Latynen *Constantinopolen* in bezit hadden. Men moet ook in aanmerking nemen, dat de Handschriften, die deze kanttekening hebben, in den tekst zelven dit Slot lezen; het geen ene zeer sterke bevestiging is voor het bovenstaande bewys § 2.

§ 6.

De *Overzettingen*, die dit Slot niet hebben, zyn de volgende:

1. De *Koptische*, welke, volgends MICHAËLIS (*), met de Latynsche Vertaling en het Cambridgsch Handschrift merkelyk overeen stemt. Ik ontken nogthands niet, dat dezelve uit een Grieksch Handschrift, waarin dit Slot ontbrak, kan vervaardigd zyn; want dat 'er zulke Handschriften, alhoewel hun getal niet groot is, oudtyds geweest zyn, zal, uit het geen ik vervolgends zal bybrengen, klaar blyken.

2. De *Arabische* Overzetting van de vier Euängelisten, die te *Rome* in 1591 en 1619 in het licht kwam. Deze kan voor een gedeelte, het geen men ten minsten van de Openbaring gelooft, uit de Koptische Overzetting ontleend zyn, of ook, met de Koptische, uit een Grieksch Handschrift, waarin deze plaats niet gevonden wordt. Volgends deze Romeinsche uitgave zyn de Euängeliën in de Parysche en Londensche *veeltalige Bybels* gedrukt, waarom men ook dit Slot in dezelve niet vindt. De latere *Latyn-arabische* uitgave, die te Ro-

uwe is het Koningryk enz. ontbreekt in vele Handschriften. — J. P. BERG.

(*) *Inleid. in het N. V.* I Deel, 1 Stuk, bl. 715. — VERT.

Rome in 1671 door de *Congregatie de Propaganda fide* in het licht verscheen, is met opzet naar de Latynsche Vertaling veranderd (*). Een zekere *Medicëische* Codex in het Arabisch heeft deze plaats ook niet, maar KIRSTEN heeft denzelven met streepjens onderscheiden.

3. De *Persische*, door ABR. WHELOC in 1652 te *Londen* uitgegeven, tot welken arbeid hy drie Handschriften gebruikt heeft. Maar deze wordt voor veel nieuwer gehouden dan de andere Persische (†), welke in de Londensche Polyglotta te vinden is, en waarin men het Slot van het Onze Vader leest. Zie boven § 3. Doch wat

4. De *Latynsche* Vertaling betreft, het is zeker, dat dezelve nooit dit Slot gelezen heeft, alhoewel hetzelve in twee Latynsche Handschriften by GRIESBACH gevonden wordt. Maar deze uitlating kan zeer oud en nogthands algemeen zyn, gelyk MATTH. V: 44. OPENB. XVII: 17, waar zelf BENGEL, die deze Overzetting zo hoog acht, (en hier alles op haar bouwt) ene zeer oude gaping erkent. En het schynt my toe, dat deze Overzetting, welke eertyds uit vele Vertalingen samengesteld is, in deze plaats uit Griekfche Handschriften, of een Grieksch Handschrift, waarin dit Slot ontbrak, vertaald is. Dit Slot is in het begin, even als andere zaken, van den tekst afgekort, opdat de tekst van MATTHEUS aan dien van LUCAS (‡) zoude gelyk zyn. Eindelyk ook

5. De *Angel-Saxische* heeft dit Slot niet. Zy is uit de oude Latynsche Vertaling overgenomen, en bewyst derhalve niets.

(*) Men zie over deze Vertalingen MICHAËLIS *Inleiding in het N. V.* I Deel, 1 Stuk, bl. 724 volgg. —— VERT.

(†) Zie MICHAËLIS t. a. p. bl. 757. —— VERT.

(‡) Men heeft nog nooit een Afschrift van LUCAS ten berde gebragt, waarin het Slot van het Onze Vader gelezen werd. Hierom dachten enige dwaze Oordeelkundigen van den eersten tyd, dat hetzelve ook by MATTHEUS weggelaten moest worden. —— BENZENBERG.

(*Het slot hierna.*)

WAAR-

WAARNEEMING, WEGENS DE SCHADELYKE UITWERKING VAN HET ZAAD DER *Datura Stramonium*. Door H. VAN DEN BOSCH, *Stads Med. Doctor te Wageningen, enz.*

De ſchadelyke uitwerkingen der *Datura Stramonium* zyn, van de oudſte tyden, door alle Kruid- en Geneeskundigen erkend; hoewel dezelve van tyd tot tyd, onder behoorlyke voorzorge, als Geneesmiddel in zommige ziekten is gebezigd geworden. Men behoeft ſlechts de Werken van den Hoogleeraar MURRAY (*) en van de Geneesheeren VAN DER EEM en VAN LEEUWEN (†) op te ſlaan, om zich met de verſchillende waarneemingen deswegen bekend te maaken.

Ik had onlangs ook de ongelukkige gelegenheid, om de droevige toevallen, door 't gebruik van het zaad dier plant veroorzaakt, waar te neemen, doch was teffens zo gelukkig, van zeer ſpoedig in de Geneezing derzelve te ſlaagen.

Op Zondag, den 8ſten November 1801, wierd ik, des avonds omſtreeks zeven uuren, geroepen by een kind van ruim twee jaaren, buiten een der poorten deezer Stad, 't welk men my verhaalde, dat in den namiddag eenige korrels zaad eener plant, in den Hof agter 't huis groeijende, al ſpeelende had opgegeeten, waardoor het vervolgens door hevige ſtuiptrekkingen was overvallen. Na onderzoek bleek my, dat het 't zaad was der ſtraks genoemde plant. Ik vond 't kind door hevige ſtuiptrekkingen afgemat, en nog aanhoudend met dezelve worſtelende. De oog-appels waren verwyderd; de pols was zeer ras en klein; de tanden knarſten; 'er had een klam zweet plaats, en de *Cardia* ſcheen hevig aangedaan te zyn. Ik deed een en andermaal lavementen van water met koemelk en wat keukenzout appliceeren, zuurdeeg om de voeten leggen, en ſteeds het aangezicht en de handen met wyn-azyn wasſchen. De azyn my, volgens het getuigenis van eenige Schryvers (‡), als een tegengift voor

(*) *Appar. Medicamin.* Vol. I, Gottingæ 1793, pag. 670 env.
(†) *Handelingen van 't Genootſchap Servandis Civibus*, Xde Deel, pag. 170 env.
(‡) Zie MURRAY, op de boven aangehaalde plaats; alsmede *Af-*

voor de nadeelige uitwerkzels deezer plant bekend zynde, schreef ik ook een *Julapium*, rykelyk met denzelven en wat *Rob sambuci* bedeeld, voor, van welk ik elk half uur een a twee lepels liet gebruiken.

Den volgenden morgen, by 't aanlichten van den dag, begaf ik my naar het Lydertje, en vond het speelende op 's moeders schoot. Men verhaalde my, dat de stuiptrekkingen tot omstreeks middernacht geduurd hadden; dat de middelen yverig waren toegediend; en dat 'er op dien tyd sterke buiks-ontlastingen en braakingen ontstaan waren, waardoor 'er van onderen nog eenige korrels zaad ontlast waren, welke men my vertoonde; dat 'er vervolgens slaap ontstaan was, die tot 's morgens omstreeks half zes uuren geduurd had; wanneer het kind, onder eene zachte huids-uitwazeming, wel te vreden was wakker geworden. — Ik liet dien dag met het gebruik van 't voorgeschreeven *Julapium* aanhouden; en het kind bevond zich des anderendaags even wel en gezond als te vooren.

Ik heb de mededeeling van dit Geval belangryk genoeg geoordeeld, om een ieder te waarschuwen, hoe onvoorzichtig het is, kinderen in Hoven te laaten speelen, waar planten van verschillenden aart groeijen, zonder naauwlettend toe te zien, dat zy niets aanraaken, als van welk de schadeloosheid genoeg bekend is; terwyl 't altoos verkieslykst is, de toegangen behoorlyk af te sluiten.

Zo treft men in veele Hoven in en om deeze Stad de *Aconitum Napellus* (Monniks-kappen in 't gemeen genoemd) dikwils aan. — Hoe ligtelyk zouden kinderen, door 't cierlyke van de fraaije hemels-blaauwe bloem, welke, wanneer zy door de zonnestraalen bescheenen wordt, nog des te luisterryker is, uitgelokt kunnen worden, die in den mond te neemen, en alzo door toevallen aangetast worden, van welke men de oorzaak ter naauwer nood zou kunnen uitvorschen; daar 't toch elken Geneeskundigen genoegzaam bekend is, welke nadeelige krachten die plant, onvoorzichtiglyk gebruikt, bezit. — Ik zal niet uitweiden over de *Atropa Belladonna* (Nachtschade), welke men zomtyds ook in

Afbeeldingen der Artseny-Gewassen, met derzelver Nederduitsche en Latynsche Beschryvingen, IVde Deel, Plaat 366. Amsterdam 1800.

in Hoven aantreft, en welker besien, in de maanden Augustus en September ryp zynde, zo ligtelyk kinderen en onkundigen zouden kunnen bedriegen.

Meerdere planten van dien aart zoude ik kunnen optellen; maar zulks myn bestek niet zynde, gebruike ik ten slotte nog de vryheid, een ieder te waarschuwen, om, zo voor zich zelven, als byzonder voor kinderen, te zorgen, dat zy geene planten, aan de wegen, velden, weiden of bosschen groeijende, onvoorzichtiglyk in den mond neemen of uitzuigen, op dat zy niet het slachtoffer deezer roekeloosheid worden. —— Ik kan niet afzyn, by deeze gelegenheid, een ieder, wiens omstandigheden zulks maar eenigzins gedoogen, aan te raaden, zich een Werk aan te schaffen, van 't welk reeds eenige bundeltjes het licht zien, en de keurigste en fraaiste afbeeldzels onzer Vaderlandsche Planten, met derzelver naauwkeurige beschryving, en vermelding der groeiplaatzen en krachten, bevat; welk Werk, onder den titel van *Flora Batava*, door de kundige Boekhandelaaren SEPP *en Zoon*, te Amsterdam, onder de zorg en 't bestuur van onzen verdienstelyken Landgenoot JAN KOPS, wordt uitgegeeven: waardoor men zich dus met weinige moeite, en als tot eene aangenaame uitspanning, bekend kan maaken met de voortbrengzels, welke de wyze Natuur voor onzen Vaderlandschen Grond zo rykelyk verordend heeft.

VERHANDELING OVER DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN DEN WYN; GEPAARD MET AANMERKINGEN OVER DE PLAATZEN, WAAR DE WYN VALT, EN DEN AANLEG VAN WYNGAARDEN. Door C. CHAPTAL.

Weinig natuurlyke voortbrengzels zyn 'er, die door de menschen als voedzel gebruikt worden, welke hy niet veranderd of gewyzigd heeft door toebereidingen, die dezelve van den oorspronglyken staat vervreemden. Koorn, vleesch en vrugten laat men alle tot een begin van gisting komen, eer men ze ten voedzel gebruikt; en byzondere hoedanigheden geeft men aan voorwerpen van weelde en grilligen smaak, als tabak en reukwerken.

Dan het is in de toebereiding van dranken, dat de mensch in 't byzonder de grootste maate van schranderheid en vinding gebezigd heeft: alle dranken zyn het werk van zyne eigene schepping; Water en Melk alleen uitgezonderd. De Natuur zelve verschaft geene geestige dranken; deeze laat de Druiven aan den Wynstok, indien ze niet versch geplukt worden, wegrotten: terwyl de kunst van dezelve een Vogt vormt, 't welk aangenaam, verkwikkend en versterkend is; den Wyn naamlyk.

Zeer moeilyk valt het, den juisten tyd te bepaalen, wanneer de menschen begonnen Wyn te maaken. Deeze gewigtige ontdekking schynt zich in de duisterheid der lang verstreekene eeuwen te verliezen; en de oorsprong van den Wyn heeft zyne Fabelleere, even als alle andere dingen, die voorwerpen van algemeene nuttigheid geworden zyn.

ATHENÆUS verhaalt ons, dat ORESTES, de Zoon van DEUCALION, te *Ethna* regeerende, den Wynstok plantte. De Geschiedschryvers stemmen overeen in te stellen, dat NOACH de eerste was, die Wyn in *Illyria* maakte, dat SATURNUS het op *Creta*, BACCHUS in *Indie*, OSIRIS in *Egypte*, en Koning GERYON zulks in *Spanje* deedt. Een Dichter, die alles aan Godlyken oorsprong toeschryft, gelooft, dat GOD, naa den Zondvloed, den Wyn aan 't Menschdom schonk, om hem ten troostdrank te strekken in zyn ongeluk; als hy ten aanziene van den oorsprong zich dus laat hooren:

Omnia vastatis ergo cum cerneret arvis
Desolata Deus, nobis felicia vini
Dona dedit, tristes hominum quo munere fovit
Reliquias; mundi solatus vite ruinam.

VANERII *Præd. Rust.*

Zelfs de afleiding des woords *Wyn* heeft verschillende gevoelens by de Schryvers doen gebooren worden: dan uit de lange reeks van fabelen, waarmede de Dichters, die altoos slegte Geschiedboekers zyn, den oorsprong des Wyns verdonkerd hebben, mogen wy eenige gewigtige waarheden opzamelen, en onder deeze aan de volgende plaats geeven.

De vroegste Schryvers verklaaren niet alleen, dat men wel bekend was met de kunst om Wyn te maaken;

ken; maar dat men tevens eenige vry naauwkeurige denkbeelden hadt, ten opzigte van de onderscheidene hoedanigheden en deugden, en de verschillende wyzen van bereiden. De *Heidensche* Godheden worden beschreeven, als het hoogste welgevallen scheppende in Nectar en Ambrosyn.

DIOSCORIDES spreekt van den *Cæcubum dulce*, en den *Surretinum austerum* &c; PLINIUS beschryft twee soorten van *Albanischen* Wyn, de eene zagt, de andere wrang. De wydberoemde *Falernische* Wyn was, volgens ATHENÆUS, ook van twee soorten. De Ouden hadden desgelyks kennis aan speelenden Wyn; dit blykt uit de volgende plaats van VIRGILIUS:

——————— *Impiger hausit*
Spumantem pateram.

Wanneer wy naleezen, 't geen de Geschiedschryvers ons hebben nagelaaten, ten opzigte van den oorsprong der Wynen, by de oude *Romeinen* in gebruik, schynt het zeer twyfelagtig, of hunne Naakomelingen iets toegevoegd hebben aan hunne kunde, ten opzigte van dit onderwerp. Zy verkreegen hunne beste Wynen uit *Campania*, tegenwoordig *Terra di Lavori* geheeten, in het Koningryk *Napels*. De *Falernische* en *Massische* Wynen waren de voortbrengzels der Wynstokken, gebouwd op de heuvels rondsom *Mondragon*, aan welker voet de *Garingliano*, eertyds de *Iris* geheeten, stroomt. De Wynen van *Amicla* en *Fondi* worden geperst in de nabuurschap van *Gaeta*; de Wyndruiven van *Suessa* groeiden digt by de Zee. — Dan, niettegenstaande de groote verscheidenheid van Wynen, op den grond van *Italie* gekweekt, zette de toegenomene weelde der *Romeinen* hun aan, om ook Wynen in *Asia* te zoeken; en op hunne tafels schuimden in de bekers de kostbaare Wynen van *Chio*, *Lesbos*, *Ephesus*, *Cos* en *Clazomene*.

De vroegste Geschiedboekers, die ons bepaalde berigten wegens het maaken van Wynen hebben nagelaaten, stellen het buiten allen twyfel, dat de *Grieken* groote vorderingen gemaakt hadden in de kunst om Wyn te vervaardigen en te bewaaren. Zy onderscheidden denzelven in twee soorten, *Protopon* en *Deuterion* geheeten, naar gelange zy voortgebragt waren uit het sap, 't welk uit de Druiven liep, eer dezelve getreeden wa-

waren, en 't geen 'er by het treeden uitkwam. De *Romeinen* duidden die beide soorten van Wyn aan, door ze *Vinum primarium* en *Vinum secundum* te noemen.

Wanneer wy met opmerking leezen, wat ARISTOTELES en GALENUS ons overgeleverd hebben, wegens de bereiding en de eigenschappen der beroemdste Wynen van hunnen tyd, kunnen wy niet wel nalaaten te gelooven, dat de Ouden de kunst bezaten om zekere soorten van Wyn te verdikken en te droogen, ten einde dezelve voor een langen tyd te bewaaren. ARISTOTELES verhaalt ons uitdruklyk, dat de Wynen van *Arcadia* zo droog wierden in de lederen zakken, waarin men dezelve hieldt, dat het noodig was, dezelve af te schrabben, en met water te verdunnen, eer men ze kon drinken; *Ita exsiccatur in utribus ut derasum bibatur.* PLINIUS gewaagt van Wynen, meer dan honderd jaaren bewaard, welke zo dik als Honig geworden waren, en niet konden gedronken worden vóór dat men ze in warm water hadt ontbonden, en door een doek gegooten. Men noemde dit *Saccatio vinorum.* Volgens MARTIALIS moest de *Cacubaansche* Wyn in deezer voege doorgegooten worden:

Turbida sollicito transmittere Caecuba sacco.

GALENUS vermeldt van eenige Wynen in *Asia*, die in groote kruiken naby het vuur gehangen werden, en door uitdamping de vastheid van zout kreegen. Deeze bewerking droeg den naam van *Fumarium.* — Het was zeker Wyn van deeze soort, dien de Ouden in de opperste gedeelten van huizen, aan den zuidkant, bewaarden: deeze plaatzen droegen by onderscheiding den naam van *Horreum vinarium*, *Apotheca vinaria.*

Maar al dit gemelde kan alleen betrekking hebben tot zoete, zwaare en weinig gegist hebbende Wynen, of tot vogten, die niet veranderd en verdikt waren. Men mogt ze eer uittrekzels dan vogten heeten; en misschien waren het alleen rosynagtige zelfstandigheden, gelyk aan die heden gemaakt worden door de opdrooging en verdikking van Druivensap.

De Ouden hadden desgelyks kennis aan ligte Wynen, die men onmiddelyk dronk: *quale in Italia quod Gauranum vocant et Albanum, et quae in Sabinis et in Tuscis nascuntur.* Zy hielden de nieuwe Wynen als heet in den eersten graad, en de oudste als de heetste.

Ie-

Ieder soort van Wyn hadt een bekend en bepaald tydperk, vóór 't welk dezelve niet tot drank kon gebruikt worden. DIOSCORIDES stelt dit tydperk op het zevende jaar, als een gemiddelden tyd. Volgens GALENUS en ATHENÆUS werd de *Falernische* Wyn in 't algemeen nooit gedronken eer dezelve tien jaaren oud was, en nooit naa de verjaaring van het twintigste jaar. Voor de *Albanische* Wynen stelde men twintig, en voor de *Surrentinsche* vyf-en-twintig jaaren. MACROBIUS verhaalt, dat CICERO, by DAMISIPPUS ten maaltyde zynde, onthaald werd op *Falernischen* Wyn van veertig jaaren, door CICERO gepreezen, als die zeer goed was voor dien ouderdom; *bene inquit, ætatem fert.* PLINIUS schryft van Wyn, aan CALLIGULAS tafel geschonken, die meer dan honderd-en-zestig jaaren telde. HORATIUS roemt Wyn van honderd Wyn-oogsten.

Laaten wy, dit van de Wynen der Ouden vermeld hebbende, ons oog vestigen op de Lugtstreek, den Grond, de Ligging, de Saisoenen, en wat meer tot den Wynoogst behoort.

(*Men verwagte dit in een volgend Stukje.*)

LEEVENSBERIGT VAN PROSPER JOLYOT DE CREBILLON. Volgens D'ALEMBERT en Dr. AIKIN.

PROSPER JOLYOT DE CREBILLON, niet ten onregte de ÆSCHYLUS van *Frankryk* geheeten, werd, den dertienden van Sprokkelmaand des Jaars 1674, te *Dyon* gebooren. Hy ving zyne Letteroefeningen aan onder de *Jesuiten*, ten eenigen tyde de eerste Onderwyzers van verscheide beroemde Schryvers.

Een Voorval, 't welk de Abbé D'OLIVET meermaalen verhaalde, leert ons, dat CREBILLON, nog by de *Jesuiten* zynde, blyk gaf van die bekwaamheden, waardoor hy zich vervolgens beroemd maakte; en tevens van die zugt tot een onafhangelyk leeven, welke hy tot het einde zyner dagen liet blyken. De *Jesuiten*, die zich met allen yver bezig hielden, om de Kinderen, aan hunne zorge toevertrouwd, op te voeden, vergaten intusschen de belangen niet van hunne Societeit. Deeze

ſteeds in 't oog houdende, bevlytigden zy zich om hunne Kweekelingen grondig te kennen, ten einde van hun allen mogelyken byſtand te ontvangen in de ontwerpen, welke zy ten hunnen opzigte mogten vormen. —— Ten deezen einde hielden zy in elk Collegie een geheim Register, den naam behelzende van elken Kweekeling, met eene korte aantekening in 't *Latyn*, diens bekwaamheden, neiging en character aanduidende. FONTENELLE, by voorbeeld, die in het Seminarie der Jeſuiten te *Rouaan*, zyne Geboorteſtad, werd opgevoed, kwam op deeze lyst voor, als „ een Jongeling, in allen deele „ volmaakt, en de eerſte onder de Leerlingen." —— De aantekening, by CREBILLONS naam gevoegd, klonk niet zo loflyk: „ Een Knaap, niet misdeeld van gaa„ ven; maar zeer onbevallig."

Ik zou, ſchryft D'ALEMBERT, eene zo geringe omſtandigheid van CREBILLONS kindſche jaaren niet vermeld hebben, hadt zyn volgend gedrag de ongunſtige omſchryving, van hem zo vroeg gegeeven, bewaarheid. Maar zulk een bywoord, door den Regent van een Collegie gebezigd omtrent een Kweekeling vol leevens, betekende niet meer dan de drift, natuurlyk eigen aan een Kind, 't geen zich met vuur overgaf aan de onſchuldige vermaaken, zynen jeugdigen leeftyd eigen, en dat een zeer wel verſchoonbaaren wanſmaak vondt in Studiën, zo wat de ſtoffe als de vorm betreft onaangenaam; een Kind, 't geen reeds een vast en bepaald character vertoonde, niet in ſtaat om zich te ſchikken naar de bekrompene inrigtingen, en misſchien reeds in ſtaat om in zyne opzienders te ontdekken die veelvuldige dwaalingen en onbeſtaanbaarheden, welke de Leermeesters niet weeten voor hunne Leerlingen te bedekken. — Dr. AIKIN maakt op dit gedrag van CREBILLON, door D'ALEMBERT verdeedigd, eene aanmerking: het ſchynt hem toe, eene vooringenomenheid voor CREBILLON aan te duiden, en eene verdeediging voor de ongeregeldheden van Schoolieren te behelzen, veel te algemeen om den naam van juist te mogen draagen. Het kan gebeuren, dat een welbewuste meerderheid van verſtand en vernuft eenen Jongeling van groote hoope aanzet, om de voorgeſchreevene loopbaan zyner Onderwyzeren te verſmaaden; maar het verwaarloozen van orde, en ongezindheid om zich op de voorgeſchreeve taak toe te leggen, ontſtaat te meermaalen uit hoedanigheden van ſlegter ſtempel,

pel, en die van eenen ongunstigen invloed zyn op het volgend leeven.

CREBILLONS Familie, van 's Vaders en Moeders zyde, zints lang uitsteekende in het bekleeden van Magistraats-ampten, wenschte dien verkreegen luister te bewaaren. In gevolge hiervan begeerde zyn Vader, Opperste in de Rekenkamer te *Dyon*, dat zyn Zoon zich op de Regtsgeleerdheid zou toeleggen; schoon die tak van studie niet met diens genegenheid strookte. CREBILLON oefende zich in de Regtsgeleerdheid te *Parys*, werd Advocaat, en ging vervolgens by een Solliciteur als Klerk woonen. Het veelvuldig bywoonen der openbaare Schouwburgen schynt hem een smaak voor het Tooneel te hebben ingeboezemd; en kon hy dien voor zynen Meester niet verbergen, die, een man van schrander doorzigt zynde, den toon, op welken CREBILLON sprak van de beste Tooneelstukken, voor eene aanduiding hieldt van talenten, geschikt om ten eenigen tyde op het Tooneel te schitteren. Hy waagde het zelfs, den jongen CREBILLON te raaden, de pleitrolle vaarwel te zeggen, en de aandrift zyns vernufts te volgen. Dit, nogthans, strekte meer om hem te ontmoedigen, dan om hem aan te vuuren; dewyl hy zichzelven wantrouwde: dan eindelyk, dagelyks dusdanige raadgeevingen hoorende, welker opregtheid hy niet kon verdagt houden, en nog meer aangezet door eene neiging, welke hy niet kon wederstaan, waagde hy, een Stuk te vervaardigen, en aan de Tooneelspeelers voor te leezen: zy verwierpen 't zelve; en hy nam bykans een besluit om af te zien van lettereere door Tooneelstukken te behaalen.

Van de mismoedigheid, wegens dit eerste ongelukkig slaagen, bekomen, maakte hy het Treurspel *Idomeneus*: de opgang, welke 't zelve maakte, was genoegzaam, om hem het voorgaande leedweezen te doen verzetten. Het bedryf in dit Stuk was, egter, zwak; de styl ongehaavend; en een minnestryd tusschen Vader en Zoon gaf grond tot veele berispende aanmerkingen: dan eenige byzondere schoonheden bewerkten verschooning, zo ten opzigte van het plan als van de uitvoering.

Op CREBILLONS *Idomeneus* volgde zyn *Atreus en Thyestes*; een Treurspel, 't geen het voorgaande op een grooten afstand agter zich liet. De hoofdzaak in dit tweede Stuk was in de daad niet veel belangryker dan in het eerste; doch het bedryf is leevendiger en aantrekke-

kelyker; de ſtyl, hoewel niet veel zuiverder, hadt meer kragts; de ſchoonheden waren veelvuldiger en treffender. Dit Treurſpel hieldt het lang op het Tooneel; maar de ſchriklyke ontknooping, het bloed, door ATREUS aan THYESTES om te drinken aangeboden, heeft altoos het Stuk nadeel toegebragt, zo wel by het herſpeelen, als toen het eerst ten tooneele verſcheen.

Het ſchriklyke, 't geen men in *Atreus* wraakte, werd door CREBILLON, niet zonder eenigen wederzin, verzagt in het Treurſpel *Electra*, 't geen hy ſpoedig liet volgen, en grooten welverdienden opgang maakte. Men merkte ten aanziene van dit Stuk aan, dat 'er eenige verwarring was in de ontknooping; dat de dubbele liefde in het eerſte bedryf kwyning baart. Dan de belangrykheid des gekoozen onderwerps, de leevendigheid des bedryfs, de gelukkige en treffende regels, het character van ELECTRA, met een vast en edel penſeel gemaald, en de alles overtreffende ſchoonheid der rolle van PALAMEDES, vereenigden aller ſtemmen tot 's Dichters lof, en deedt de berisping zwygen.

Naa dit gelukkig ſlaagen van CREBILLONS *Electra*, zou men veelligt denken, dat zyn roem als Treurſpeldichter den hoogſten trap beklommen hadt. Reeds liet hy op eenen verren afſtand agter zich een geheelen zwerm van Treurſpeldichters, ten tooneele verſcheenen naa CORNEILLE en RACINE. Doch CREBILLON overtrof zichzelven in zynen *Rhadamiſtus*, zyn Meesterſtuk, en mogen wy 'er byvoegen het Meesterſtuk van het *Fransch* Tooneel. Dit Stuk is ſtout en grootsch in 't onderwerp, en treffend in de uitvoering. De Characters van RHADAMISTUS, ZENOBIA en PHARASMANES zyn met veel kragts en vuurs geſchetst; het geheele bedryf is belangryk en vol leevens; de ontmoetingen treffend en tooneelmaatig; de ſtyl ſteekt uit in eene ſoort van onbeſchaafde waardigheid, welke een onderſcheidende hoedanigheid is van dit Treurſpel. Het onderwerp van den *Rhadamiſtus* viel zeer in den ſmaak van CREBILLON. De rol van PHARASMANES, den onverzoenlyken vyand van der *Romeinen* trots en heerschzugt, gaf den Treurſpeldichter ruimte, om met alle kragt bloot te leggen den diepgaanden haat, welken hy gevoelde tegen die *Dwingelanden der Wereld:* want dit was de naam, welken hy altoos aan de *Romeinen* gaf; aan de *Romeinen*, wier Jaarboeken zo veele denkbeelden van roem doen

doen ontwaaken, doch wier roem zo veelen ellendig maakte. Hy merkte de vermeesteringen van dit zegevierend en wreed Volk, en de ketenen, waarin het zo veele Volken klonk, aan, als een der grootste rampen, ooit het menschdom overgekomen.

Twee Drukken van den *Rhadamistus* kwamen in ééne week uit. Dit Treurspel ontving de hoogste toejuichingen te *Versailles*, waar men in dit geval met *Parys* zamenstemde. De Vrienden van CREBILLON drongen hem, om zich ten Hove te vertoonen, en daar de zegepraal van zynen Letterarbeid te genieten, en gunstbetooningen te erlangen, die hy in zyne bekrompene omstandigheden zo zeer noodig hadt. Vol van deeze bedrieglyke hoope, toog hy na *Versailles*; doch kwam 'er geheel in geene opmerking.

Naa 'er een geruimen tyd zich onthouden te hebben, besloot hy, op eigen kunstroem het te laaten aankomen, en vleide zich, nieuwe loflaurieren te zullen behaalen, door Tooneelstukken te vervaardigen, waardig om by den *Rhadamistus* te pronken. Maar alle Schryvers, en bovenal Tooneelspeldichters, beklimmen ten eenigen tyde het voor hun hoogst bereikbaar toppunt. Dit bleek in CREBILLON: uit zyne pen vloeiden nu *Xerxes* en *Semiramis*, die niet veel vlugts maakten. Zyn *Pyrrhus* werd met meer genoegen ontvangen; doch dit was kortstondig; het Stuk verdween van het Tooneel. Tusschen zyn *Xerxes* en *Semiramis* ving hy een Treurspel, *Cromwell*, aan, in 't welk hy aan zyne gevoelens van Vryheid den ruimsten teugel vierde; dan men belette hem, het Stuk te voltooijen.

De *Pyrrhus* mag, in zeker voege, aangemerkt worden als de eindpaal van 's Dichters Tooneel-arbeid; 't zy dat de veelvuldige werken zynen geest in dit vak uitgeput hadden; 't zy dat hy, naa al dit gelukkig slaagen, meer met lauweren, dan met middelen, beschonken, een weerzin kreeg van het Tooneel, waarop hy zo lang met zo veel luisters schitterde. CREBILLON ging op eene eenzaame plaats woonen, waar hy op eene eenvoudige, spaarzaame en eenigzins strenge wyze leefde, omringd door dieren, in wier verknogtheid aan hem hy eene vertroosting zogt wegens het onregt, hem door de menschen aangedaan. Honden en Katten waren zyne geliefdste Dieren; men zegt dat hy 'er by de dertig hieldt.

Wat ook hem daartoe aandreef; hy schreef de mislukking van eenige zyner Stukken op het Tooneel aan zichzelven toe. Naa de eerste vertooning van zynen *Xerxes*, welke geen gunstig onthaal ontmoette, vroeg hy de Speelers na hunne rollen; en dezelve in hun byweezen in 't vuur geworpen hebbende, zeide hy: „ Ik „ had mis; maar het Publiek heeft my myne dwaaling „ ontdekt!"

Niettegenstaande het herhaald gelukkig slaagen van veele zyner Tooneelstukken, gelukte het hem niet, zelfs toen de zon zyner hoogagting ter grootste hoogte geklommen was, eene plaats als Lid in de *Fransche Academie* te verwerven. Die weigeringen van Eerbetoon aan verdienstlyke Mannen is zomtyds in eene kleinigheid te zoeken; en kan dus het Lidmaatschap in Genootschappen niet ten maatstaf van bekwaamheid of verdiensten strekken. Grilligheid werkt 'er zomtyds onder. Genoeg om CREBILLON lang die Lettereere te onthouden, was een Hekelschrift tegen de Academie, ten eenigen tyde uit zyne pen gevloeid. Dan, naa dat hy als 't ware lang vergeeten en voor de Natie dood was, dagt men in de *Fransche Academie*, dat hy nog bestondt, en oordeelde men hem regt te moeten laaten wedervaaren. Den 27 van Herfstmaand des Jaars 1731 werd hy Lid van de *Fransche Academie*, en kreeg eenige gunstbetooningen van het Hof.

Toen ten tyde was men hem aan, om zyn Treurspel *Catalina*, door hem dertig jaaren geleeden begonnen, te voltooijen. Eenige plaatzen daaruit hadt hy zynen Vrienden voorgeleezen, en die spraken 'er van als een Tooneel-wonder. Het Publiek, 't geen dit werk zo langen tyd hadt hooren pryzen, en zich steeds te leur gesteld vondt in de belofte van de komst ten tooneele, riep nu en dan met CICERO uit: „ Hoe lang, ô CA„ TALINA! zult gy ons geduld misbruiken?" Eindelyk bewoogen de aanmoedigingen, van alle zyden aan CREBILLON gegeeven, de aanzoeken van *Parys* en *Versailles*, de verzoeken der Academie, zelfs de bevelen des Konings, den Dichter, om dit Treurspel te voltooijen en in 't licht te zenden. —— Maar de uitslag toonde, dat hy beter zou gedaan hebben met werkloos te blyven, dan te luisteren na zyne Vrienden en Voorstanders.

Dit Stuk, weinig den Autheur van den *Rhadamistus*

waar-

waardig, en 't geen nooit weder te voorschyn kwam, naa dat het ophieldt nieuw te weezen, maakte egter een oogenbliklyken opgang; of liever hadt het een groot aantal vertooningen, zonder eenigzins agting te verwerven. Dit kortstondig geluk moet toegeschreeven worden aan de agting, den hoogbejaarden Dichter toegedraagen, en bovenal aan de talryke en magtige kabaal, die VOLTAIRE, thans op het Tooneel grooten opgang maakende, wilde doen vallen. CREBILLON zelve was zo weinig gediend met dien verregaanden yver zyner Vrienden, dat hy, zo veel hem mogelyk was, tegenstand boodt aan de middelen, welke zy wilden aanwenden om het Stuk wel te doen slaagen. Een hunner, hem gevraagd hebbende om Briefjes by de eerste vertooning van *Catalina*, voerde hy te gemoete: „ Gy „ weet wel, dat ik niemand in den bak wil hebben, die „ zich verpligt zou agten my toe te juichen." —— Zyn Vriend antwoordde: „ Zulk eene toejuiching te schenken, is zo verre van myn oogmerk te weezen, dat „ gy u wel verzekerd moogt houden, dat de Persoo- „ nen, aan welken ik de Briefjes zal afgeeven, de eer- „ sten zullen zyn, om het Stuk uit te fluiten, indien „ het uitfluiting verdient." —— „ In dat geval," sprak CREBILLON, „ zult gy ze hebben."

De Hofgunsten, zelfs toen CREBILLON 'er zich mede als overlaaden vondt, verzwakten zyne ziel niet. Bezorgd om zich die gunsten waardig te toonen, nam hy een Treurspel, *Het Driemanschap*, onder handen, waarin hy dagt, met eenige kleine veranderingen, verscheide plaatzen te zullen kunnen brengen uit den *Cromwell*, hem eertyds zo na aan 't hart liggende, en zyns ondanks agtergebleeven. Deeze plaatzen veranderde hy, op raad zyner Vrienden, zodanig, dat ze geen aanstoot aan de Regeering konden geeven; doch Ouderdom des Dichters, die thans tachtig jaaren bereikt hadt, was daarin alleen te zien; en schoon het Stuk niet werd uitgeflooten, hadt het geen toeloop. Naa eenige weinige vertooningen verdween dit Spel; en CREBILLON besloot, het overige zyner dagen in stilte te slyten.

Het geheugen van CREBILLON was verbaazend sterk, en bleef zo tot het einde zyns leevens. Hy schreef zyne Stukken nooit dan tegen den tyd dat ze gespeeld zouden worden; meer dan zeventig jaaren oud zynde,

zeide hy zyne *Catalina* voor de vuist op, ten aanhoore der Acteurs. Wanneer hy by zyne Vrienden een gedeelte van een Tooneelstuk opzeide, en zy eene aanmerking maakten, die hem gegrond voorkwam, veranderde hy die plaats, vergat geheel wat 'er voorheen stondt, en onthieldt alleen het laatste. In deezer voege bewaarde zyn geheugen, onder het gebied van goeden smaak, alleen, wat hy wenschte daarin op te sluiten. Over 't algemeen betoonde hy zich leerzaamer, in het aanneemen van hem voorgestelde verbeteringen, dan veele Schryvers, welken CREBILLONS leerzaamheid hoogst nuttig zou weezen. Hy las aan een gezelschap van Geleerden een Treurspel voor, zo even door hem vervaardigd: bemerkende dat zy het Stuk niet bewonderden, riep hy uit: „ 'Er valt niet meer over dit Spel „ te zeggen; gy hebt 'er het vonnis over uitgespro„ ken." En het was voorts by hem alsof het nooit bestaan hadt.

Op den tyd dat CREBILLON zich tot het vervaardigen van Tooneelstukken zette, werd hy verliefd, en trouwde zonder toestemming zyner Ouderen. Zyn Vader was reeds zeer tegen hem vergramd, omdat hy den roem van een uitsteekend Tooneeldichter gesteld hadt boven het bekleeden van eenigen Magistraatspost. Dan hy agtte dat deeze zich geheelenal geschandvlekt hadt, door het aangaan eener Egtverbintenisse met eene Familie, die noch geld, noch adeldom bezat; en hy onterfde hem deswegen. Wanneer, egter, naa verloop van eenige jaaren, de schitterende roem, door CREBILLON verworven, zynen tot duslang onverbiddelyken Vader ter oore kwam, streelde dit diens hoogmoed dermaate, dat hy oordeelde, de leevensrolle, door zynen Zoon gekoozen, de regte, hem voegende, te weezen; waarop hy dien in het Erfregt herstelde.

CREBILLON ging, naa zyns Vaders dood, de middelmaatige Erfenis, hem nagelaaten, ontvangen: maar onoplettendheid op zyne belangen in geldzaaken bragt te wege, dat regtsvorderingen 'er een gedeelte van verslonden; en deel in den *Missisippi*-handel beroofde hem van het overschot. Hy vondt een redmiddel in de goedheid van eenige vermogende Heeren, die zich met de eere streelden om hem een onbekrompen bestaan te verschaffen; doch het verdroot hun welras, gunstbetoo-

tooningen te bewyzen aan iemand, die noch hun nederige dienaar, noch hun afhangeling verkoos te weezen. CREBILLON werd op nieuw vry en arm; en schoon hy, ten tyde zyns kortstondigen Rykdoms, een smaak in verteering en overtollige uitgaven gekreegen hadt, vondt hy weinig zwaarigheids of moeite om zich weder te schikken na de bekrompener leevenswyze, welke zyne omstandigheden van hem op de dringendste wyze afvorderden.

CREBILLON hadt een Zoon, die in den Jaare 1772 stierf. De jonge CREBILLON werd mede door zyne Schriften bekend; doch deeze waren van eenen geheel verschillenden aart met die zyns Vaders. De oude CREBILLON schilderde met de zwartste kleuren de misdryven en snoodheden der menschen; de jonge schetste, in lugtige Romances, de ondeugden met bevallige verwen.

Onze Tooneeldichter stierf, den 17 van Zomermaand des Jaars 1762, agt-en-tachtig jaaren bereikt hebbende, aan eene kwaal, die de sterkte zyner gesteltenisse langen tyd wederstand geboden hadt: want hy behieldt al zyne kragten tot de laatste leevensjaaren, niettegenstaande de weinige oplettendheid, welke hy betoonde om zich eenigzins in agt te neemen; of misschien was dit het gevolg van de weinige gemaklykheden, welke hy zich vergunde. De Tooneelspeelers gaven een zigtbaar bewys van hunne dankbaarheid aan de naagedagtenisse van CREBILLON. Zy lieten een plegtigen Dienst voor hem verrigten in de Kerk van *St. Jan de Latran*, welken zy allen met groote staatlykheid bywoonden. Alle de Leden der Academie, de meeste Geleerden, en veele lieden van den eersten rang, waren genoodigd om deezen Lykdienst by te woonen, en de Vergadering was zo luister- als talryk.

UITTREKZEL EENER REIZE OM DE LA PÉROUSE OP TE ZOEKEN, GEDAAN IN DE JAAREN MDCCXCI TOT MDCCXCIV, ONTLEEND UIT HET REISVERHAAL VAN M. LABILLARDIERE, *een der Natuurkundigen, tot deezen Tocht bestemd.*

(Vervolg en Slot van bl. 174.)

Op den agtsten October kwamen, met zonne-opgang, vier Opperhoofden, die den titel van *Oran-kai* droegen, aan boord, om ons te berigten, dat het ons niet geoorlofd was, aan land te komen, voor dat de Sultan, die te *Bouton* zyn verblyf hieldt, en een Bondgenoot was van de *Hollandsche Oostindische Maatschappy*, onderrigt was van ons oogmerk. Wy gaven hun te verstaan, dat wy zeer begeerden, dit gedeelte van het Eiland te zien; en een hunner ging terstond heenen, om onze begeerte aan dien kleinen Vorst bekend te maaken.

Welhaast kreegen wy bezoek van twee *Hollandsche* Soldaaten, die ons beloofden een mondgesprek met den Sultan te bezorgen, verzekerende, dat de Inwoonders, zonder diens verlof, geen voorraad durfden verkoopen. Zy bragten ons vervolgens na hun eigen verblyf, waar wy berigt kreegen, dat de Sultan niet te spreeken zou zyn dan laat in den naamiddag. —— Naa deeze kundschap deedt een groot gedeelte van ons een uitstap na het binnenste gedeelte des Eilands, den weg Oostwaards neemende. De Inwoonders scheenen geheel niet verwonderd, dat zy ons zagen, en toonden geene geneigdheid om ons te volgen.

Langer dan twee uuren op den oever eener kleine riviere gewandeld hebbende, waar eene menigte van vaartuigen lag, (eenige deezer waren uit de Straat gekomen, belaaden met visch) trokken wy het water over, met oogmerk om verder Noordwaards te gaan. Wy beklommen steile plaatzen. Ik verzamelde daar eene menigte van Planten, onder andere de *Barleria prionitis*, en verscheide nieuwe soorten van de *Croton*.

De meeste wooningen in dit gedeelte des Eilands wa-

waren op de toppen van aangenaame heuvelen gebouwd, aan deeze zyde in menigte te vinden. Zeer vriendlyk werden wy van de Inwoonders ontvangen, die ons vrugten van veelerlei aart aanboden. Een hunner, die Cocusnooten voor ons zou plukken, klom met groote vaardigheid in den top des booms, op eene zonderlinge wyze. Hy bond zyne beenen digt by den enkel met een flip laken zamen, 't geen hem in ftaat ftelde om den ftam des booms met zyne voeten zo fterk te klemmen, dat hy daardoor de geheele zwaarte zyns lyfs kon ophouden; en dewyl de ftam des booms niet zeer dik was, wist hy, door beurtlings dien tusfchen de voeten en armen te klemmen, den top ras te bereiken.

Wy ontdekten eenige fterkten, op de ontoeganglykfte hoogten op deeze heuvelen gebouwd, die den Inwoonderen tot wykplaatzen dienen, wanneer de vyand hunne wooningen vermeestert. Deeze fterkten beftaan uit fteenen wallen, die zeer dik en tusfchen de tien en twaalf voeten hoog zyn, een plek gronds tusfchen de zestig en tachtig voeten in 't vierkant beflaande.

De Inboorelingen, die ons eenige dagen geleden Stoffen verkogten, hadden ons niet bedroogen, als zy verhaalden, dat ze op het Eiland *Bouton* gemaakt waren. Wy zagen heden, in verfcheide huizen, weefgetouwen tot het vervaardigen van dusdanige Stoffen. De werklieden verrigtten deezen arbeid op eene wyze, vry gelyk aan die onzer Linnenweevers. Zy gebruiken katoenen draaden van verfcheidenerlei kleur; maar rood en blaauw fchynen het meest gezogt by de Inboorelingen.

's Naamiddags ten vier uuren gingen wy na het Dorp *Bouton*, om den Sultan te zien. Men hadt ons niet verwittigd, dat het noodig was, eenige Gefchenken mede te neemen, om ten gehoor te worden toegelaaten. Dewyl wy niets hadden om hem aan te bieden, was hy niet te fpreeken: maar zyn Zoon en Neef ontvingen ons in de Sterkte, waar hy zich onthoudt. Menigmaal herhaalden zy voor ons, met veel nadruks, dat het geheele Eiland onder 's Sultans beheer ftondt; dat hy een Bondgenoot was van de *Hollandfche* Maatfchappy, en dat deezer vyanden zyne vyanden waren. Zy verhaalden ons, dat de Inwoonders van *Ceram* onlangs hunne kusten beftookt hebbende, vier hunner gevangen genomen en den Koning overgeleverd waren, die

hun

hun onmiddelyk liet onthoofden. Zy verzogten ons, eenige ſchreden verder te gaan, en weezen ons, met eene houding, die het grootſte genoegen aanduidde, de hoofden dier ongelukkige Eilanderen, op lange ſtaaken geſtooken, en gezet op de muuren van het fort.

Het Dorp *Bouton* is gebouwd op eene hoogte, aan den Noordwestkant zeer ſteil afdaalende, en omringd met dikke wallen, die de Inwoonders beveiligen voor den aanval der vyanden. De huizen zyn van Bamboo, en de daken gedekt met palmboom-bladeren, gelyk die der andere Inwoonderen van de *Moluccas.* — De Sultan onthoudt zich in een Fort, van ſteen opgehaald. Het kwam ons voor, dat deeze Vorst geen groot vertrouwen ſtelt in de daar gezondenen van de *Hollandſche* Maatſchappy, ſchoon zyne Bondgenooten: want de drie *Hollandſche* Soldaaten, thans de eenige Bewoonders van het huis der Compagnie, ſtondt het niet vry, te woonen in het Dorp, waar zich de Sultan onthoudt. Zy moesten hun verblyf neemen in een ongemaklyk, op zich zelf ſtaand gebouw, op meer dan duizend roeden afſtands van des Sultans hof. Zy ſtonden gereed om welhaast dit Eiland te verlaaten, en na *Macasſer* te gaan; doch zy bleeven 'er, uit vreeze van de vaartuigen der Inboorelingen van *Ceram* te zullen ontmoeten, die zints eenigen tyd in deeze Zeeën kruisten.

Het was reeds avond, toen wy aan ſtrand kwamen, om na boord te vaaren. Laag water zynde, moesten wy diep door zee waaden, om in den boot te komen; 't geen by de meesten onzer, die verſcheide dagen met Loop bezogt geweest waren, de kwaal niet weinig deedt verſlimmeren.

Deezen dag hadden de Eilanders, ten gebruike voor onze Schepelingen, ryst, maiz, zuikerriet, hoenders, eijeren, ganzen en geiten aangevoerd. In verruiling voor deeze goederen hadt men hun Yzer-waaren aangeboden; doch zy gaven de voorkeuze aan het Geld, op de *Moluccas* gangbaar, inzonderheid de kleine Zilvermunt, door hun *Kouran peza* genaamd, en door de *Hollanders* aldaar uit *Europa* gebragt.

Den een-en-dertigſten October te *Sourabaya* gekomen, een der Vastigheden der *Hollanderen* op het Eiland *Java*, hadden wy, uit hoofde van den Oorlog tusſchen de *Franſchen* en *Hollanders*, de volgende ontmoeting. In 't eerst kreegen wy verlof om in de Stad *Sourabaya* te ko-

komen, waar ik een verblyf kreeg ten huize van de Heeren BAWER en STAGH, die my met alle hartlykheid ontvingen. Maar, op den tienden November, herriep de Raad het aan ons gegeevene verlof; en wy moesten allen terstond na boord gaan, uitgezonderd de Zieken, tot welker getal ik behoorde; de Loop hadt my zeer verzwakt. Thans afgescheiden van myne lotgenooten in deeze kwaale, ontving ik veel ligtenschaps, door het gebruik van ontlastende middelen, Sago en afgeroomde melk; en ik herstelde binnen korten tyd.

Het was hoog tyd, dat deeze staat van aan boord opgeslooten te zyn een einde nam: want het aantal van Zieken aan boord nam met een verbaazende snelheid toe. Bykans de helft des Scheepsvolks was ziek aan den Loop en besmetlyke Koortzen, die veelen wegsleepten. —— Eindelyk verleende de Raad het weinige dagen herroepen verlof, en wy hadden het genoegen om elkander weder in de Stad te ontmoeten.

De hette was, geduurende de eerste dagen van ons verblyf te *Sourabaya*, zeer groot. Ik stond versteld, den Thermometer van REAUMUR tot 27° te zien klimmen. Doch deeze brandende hette was van korten duur, van wegen de verandering der Mousson, welke plaats greep omtrent het begin van November; deeze ging, voor eene geruime wyle, byzonder 's naamiddags, verzeld met zwaare regenvlaagen, die den dampkring in zulk eene maate bekoelden, dat die zelfde Thermometer niet hooger dan 23 of 24° op het heetste van den dag tekende.

Zo ras myne gezondheid eenigermaate hersteld was, deed ik verscheide wandelingen omstreeks de Stad, en zo verre landwaards in, als myne kragten toelieten. Ik had het genoegen, dat myne verzameling van voorwerpen, tot de Natuurlyke Historie behoorende, met veele soorten, die ik voorheen nooit gezien had, vermeerderd werd.

Op den twaalfden December kreegen de zodanigen onzer, als zich op de Natuurlyke Historie bevlytigden, van wegen den Gouverneur van *Sourabaya*, verlof, om het Gebergte *Prau*, op den afstand van omtrent 30,000 roeden van de Stad gelegen, te bezoeken. —— Den volgenden dag toogen wy na het Dorp *Poron*, aan den voet van het gebergte gelegen. De *Javaanen*, die onzen reisvoorraad droegen, hingen dien op aan lange

bam-

bamboo-ſtokken, door twee man op de ſchouderen gedraagen. Omtrent 20,000 roeden voortgegaan zynde, kwamen wy te *Sonde Kari*, waar wy, op de *Javaanſche* wyze, het middagmaal hielden by den Overſten des Dorps, die een uitvoerigen maaltyd voor ons liet aanrichten. Dezelve beſtondt uit verſcheide ſchotels gebraaden visch, en buffel- en paarden-vleesch, 't welk, naar men ons berigtte, reeds zes maanden bewaard was, alleen door in kleine ſtukjes geſneeden en in de zon gedroogd te zyn. Alle de ſchotels waren ſterk aangezet door peper, pimento en gember. Ryst verſtrekte ons tot brood; en ten ſlot werden uitſteekende vrugten opgedischt.

Welhaast zetten wy onze reis voort, en werden door een zwaare regenvlaag overvallen, welke ons niet weinig belemmerde. Een Sergeant van de *Hollandſche* bezetting, die by ons was, gaf ons een proef van zyn gezag over de *Javaanen*, die wederkeerden na het Dorp, 't geen wy verlaaten hadden; uit hunne handen neemende de regenſchermen, welke zy by zich hadden. Geen hunner durfde weigeren of wederſtand bieden. Wy wisten niet wat hy daarmede voorhad, tot hy by ons kwam, en ons dezelve aanboodt, zeggende dat hy het vry vermeeten in deeze lieden vondt, zich tegen den regen te dekken, terwyl zy zagen dat wy doornat werden; doch, te zyner groote bevreemding, wilde niemand onzer gebruik van deeze regenſchermen maaken; wy verzogten dat ze den eigenaaren mogten terug gegeeven worden.

Eindelyk kwamen wy aan het Dorp *Poron*, waar de Overſte, die den naam van *Deman* voert, ons ontving. Zyn voornaamſte bedryf is, aan de Inboorelingen hun dagelykſche taak van arbeid te geeven. — Het land, waardoor wy heen getrokken waren, is eene groote vlakte, en Ryst het hoofdvoortbrengzel. De plantadien waren reeds met zes of agt duimen waters overdekt, daar op gehouden door aarden dyken.

Eer wy *Sonde Kari* bereikt hadden, zagen wy groote plantadien van Indigo. Dit Artikel wordt op *Java* door de *Chineezen* geteeld, die veel bedreevener zyn in de kunſten dan de Inboorelingen. — Verſcheide Velden kwamen ons te vooren, waarop de *Ricinus communis* groeide, uit welks zaad de *Javaanen* eene ſoort van Lamp-olie maaken. — Deeze vlakte bevat desgelyks eeni-

eenige plantadiën van Maiz, Zuikerriet en *Holcus Sorghum*. Wy bragten den nagt door in een zeer net huis van bamboo; digt by dat van den *Deman* staande.

Den volgenden dag (14 Dec.) kwamen wy aan het westlykst gedeelte van 't zelfde Dorp, op het regtsgebied des *Tomogons* van *Banguil*, die, schoon op een afstand van meer dan 7,500 roeden van daar woonende, reeds vroeg in den morgen daar was, ten einde de Inwoonders te beveelen om zorg voor onze veiligheid te draagen en ons de noodige spys te verzorgen. De *Tomogon* was een man van zeer gezond verstand, sprak het *Hollandsch* vry goed, en wist redelyk wel, wat 'er in *Europa* omging. Hy was een *Chinees* van afkomst; doch hadt de *Mahomethaansche* Godsdienstleer omhelsd, om de waardigheid van *Tomogon* te verwerven.

Wy waren ten uitersten vermoeid door de reis, den voorgaanden dag afgelegd op de kleine paarden, in dit Eiland algemeen. Derzelver korte tred hinderde ons te meer; dewyl de zadels, die wy moesten gebruiken, niet gevuld waren, maar bestonden uit een zeer hard soort van hout, met een stuk leer overplakt. Daarenboven waren de *Javaansche* stygbeugels voor ons te kort, en zy konden niet verlengd worden; waardoor wy zeer ongemaklyk zaten. Te deezer oorzaake verwyderden wy ons niet verre op deezen dag. Maar den vyftienden December toogen wy over eene vlakte, omtrent 2,500 roeden lang, en reeds voor het grootste gedeelte met water bedekt, eer wy aan het gebergte *Prau* kwamen. De *Tomogon* van *Banguil* kwam te paard te deezer plaatze, vergezeld van meer dan honderd man, zeer wel uitgedoscht. Wy vonden hem in het bosch, waar hy ons afwagtte; doch, naar allen schyn, weinig denkbeeld hebbende van den eenvoudigen trant, op welken Natuurkundigen verkiezen te reizen, hadt hy de zynen stoelen doen aanvoeren, om ons daarop nevens hem te doen nederzitten op den top van een der bergen, van waar wy een gezigt hadden, door de boomen, van eene zeer uitgestrekte landstreeke, welke hy verklaarde dat geheel van hem afhing: om ons hiervan een des te indrukbaarder denkbeeld te geeven, beval hy, dat onmiddelyk de toppen van veele boomen zouden worden afgehakt: wy zagen met leedweezen, meer dan honderd voeten lang, deeze schoone boomen vernield, en aan

zulk

zulk eene oogenbliklyke genoegdoening der eerzugt opgeofferd.

De Inwoonders waren bezig in het zuiveren van een ſtuk lands aan den voet der oostlyk gelegene bergen. De kleinere boomen velden zy met bylen; de grootere beroofden zy alleen van de ſchors, digt by den wortel, ten einde zy door die bewerking zouden ſterven.

's Naamiddags volgde, op het hooren eens afgelegen donderbuis, een ſchroomlyke ſtortregen, in dit ſaiſoen zeer gewoon, welke ons noodzaakte, na ons verblyf terug te gaan. De *Tomogon* herhaalde, eer hy na *Banguil* wederkeerde, de bevelen, reeds aan de Inboorelingen gegeeven, om voor onze veiligheid te zorgen, en in onze behoeften te voorzien.

De volgende dagen bezogten wy het Gebergte van *Panangouan*, doordringende tot het grondgebied des Keizers van *Solo*, door groote bosſchen, in welker ſchaduw het *Pancratium amboinenſe* in overvloed groeit. Onze Gidſen gaven te meermaalen hunne vrees te kennen, dat wy Tygers zouden ontmoeten, die, naar hunne verklaaring, veelvuldig waren in het houtgewas aan de oevers der rivieren; plaatzen, in welke zy loerden op de dieren, die kwamen om te drinken. Wy zagen egter geen deezer verſcheurende dieren.

Op een kleinen afſtand ten westen van het Dorp *Poron* zagen wy twee colosſale Standbeelden, door de *Javaanen* met den naam van *Rectio* beſtempeld, en by hun hoogst geëerbiedigd. Beide waren ze gehouwen uit blokken ſteen, elf voeten hoog; de kleeding was zeer ruim, en het uitzigt der beide hoofden hadt iets van 't geen de *Mooren* kenmerkt. Het kwam my waarſchynlyk voor, dat deeze Standbeelden opgericht waren ter eere van een en ander der *Moorſche* Vermeesteraaren van de *Moluccas*; doch de Ingezetenen konden ons geen onderrigt, ten deezen aanziene, geeven.

De *Hollandſche* Sergeant, die ons vergezelde, was een zeer groot liefhebber van de *Javaanſche* Muzyk. Kort naa onze aankomst te *Poron* zondt hy om eene Zangeres, wier ſcherpe ſtem onderſteund werd door twee Muzykanten. Terwyl wy bezig waren met het bezorgen en beſchryven onzer verzamelde Planten, moesten wy, verſcheide uuren agtereen, luisteren na deeze weinig zamenſtemmende toonen, die egter bekoorelykheids genoeg had-

hadden, om een groot aantal Inboorelingen rondsom de uitvoerders van dit Zang- en Speelvermaak te lokken. —— Alle de Liederen waren in de *Javaansche* Taal. Zy liepen meest alle over de Liefde; gelyk onze Sergeant, die deeze taal volkomen verstondt, ons berigtte. Hy verzekerde ons teffens, dat alle deeze Liedjes *impromptus* waren; gelyk de meeste, die deeze Zangeresfen van *Java* aanhieven. Onze Zangeres vergezelde haare stem met eene verscheidenheid van gebaaren, op het onderwerp pasfende, en byzonder met zekere beweegingen haarer vingeren, vry moeilyk te maaken, en hartlyk toegejuichd door de Inlanders. Indien het gerugt haar geen onregt doet, onderscheiden deeze Zangeresfen zich niet door eene zeer strenge leevenswyze. —— Op den twintigsten keerden wy weder na *Sourabaya*.

De Burger RICHE hadt met my het plan gevormd, om eenigen tyd door te brengen op het Gebergte *Pasferyan*, waaraan wy zeer digt genaderd geweest waren op onzen laatsten tocht. Deeze bergen zyn zeer hoog, en wy hoorden veel van derzelver vrugtbaarheid spreeken. Graan wordt 'er met eenen allergelukkigsten uitslag geteeld. Veele Vrugtboomen uit *Europa* slaagden uitsteekend wel op deeze hoogten, ter oorzaake van de zagtheid der lugtsgesteltenisse. —— Wy moesten, eer wy deezen tocht konden onderneemen, een nieuwen Verlofbrief van den Gouverneur vraagen: dan DAURIBEAU, Luitenant van de *Recherche*, die aangeboden hadt, dit voor ons te verzoeken, bragt ons berigt, dat de Gouverneur zeer kortlings nieuwen last van den Raad op *Batavia* ontvangen hadt, in gevolge van welken hy ons niet kon veroorloven, op een grooten afstand van de Stad te gaan: eene wandeling van drie of vier uuren was alles, wat ons vergund werd. Verscheide maalen ging ik, op den afstand van omtrent 7,500 roeden westwaards, een bron bezoeken. Eene groote hoeveelheid *Petroleum* dryft op de oppervlakte des waters, en wordt zorgvuldig opgezameld door de Inboorelingen, die het met pek mengen. Eene menigte van Puimsteen komt in het omliggende land voor.

De Burger RICHE woonde met my in 't zelfde huis. Meestentyds gingen wy te zamen uit, om onze naspeuringen voort te zetten, en keerden 's avonds weder na *Sourabaya*, met de nieuwe soorten, door ons gevonden. Altoos zagen wy, met leedweezen, onzen arbeid opge-

schort door de aannadering van den avond. —— Maar op den 19 February 1794, 's morgens ten vier uuren, verscheen CHATEAUVIEUX, Bevelhebber der plaats, met dertig gewapende Soldaaten, ons berigtende, uit naam van DAURIBEAU en de voornaamste Officieren van onzen Tocht, dat wy in arrest waren. Korten tyd daarnaa verstonden wy, dat veelen onzer Tochtgenooten in het zelfde lot deelden, zonder dat wy in staat waren, de oorzaak te bevroeden van zo willekeurig een gezagsbetoon. Dan welhaast kreegen wy berigt, dat de kundschap, welke DAURIBEAU uit *Europa* ontvangen hadt, hem bewoogen hadt om de Witte Vlag op te haalen, en zich onder de bescherming te begeeven der *Hollanderen*, die toen met *Frankryk* in oorlog waren. Hy hadt toen zeker reeds het plan beraamd, 't geen hy vervolgens volvoerde, om de Schepen, tot onzen Tocht behoorende, te verkoopen. Tot volvoering van dit ontwerp was het noodig, dat hy zich ontsloeg van alle persoonen onder hem, die hy wist dat zodanig een stap ten hoogsten zouden afkeuren.

Wy werden daarop in de handen der *Hollanderen*, als Krygsgevangenen, overgeleverd, ten getale van zeven, met naame LEGRAND, LAIGNEL, WILLAUMET, RICHE, VENTENAT, PIRON en ik. Men bragt ons na *Samarang*, waartoe wy een marsch deeden van 200,000 roeden, langs zeer slegte wegen, en in het regensaisoen. Wy moesten schuitjes gebruiken, om verscheide vlakten over te vaaren, die zeer uitgebreid waren, geheel overstroomd door het water, met geheele stroomen nederdaalende van het ten Zuiden liggende gebergte, 't welk een gedeelte uitmaakt van de groote keten, die door het geheele Eiland *Java*, van het Oosten na het Westen, loopt. —— MICHEL SIROT en PIERRE CRENO, Knegts aan boord van de *Esperance*, volgden ons na de plaats onzer ballingschappe.

DAURIBEAU hadt my van alle myne Verzamelingen beroofd. Toen wy *Sourabaya* verlieten, beval ik aan LAHAIE, den Hovenier, elf Broodvrugt-boomen, en een gelyk getal wortels en afzetzels van deeze dierbaare plant, zeer wel bewaard, en geschikt om zo veele jonge boomen voort te brengen. Hy beloofde 'er de uiterste zorge voor te zullen draagen, en gaf my een getekend Geschrift, wegens 't geen ik te zyner bezorging gelaaten had.

Het

Het meerendeel des Scheepsvolks was in de gevangenissen des *Tomogons* van *Sourabaya*, waaruit zy eenigen tyd daarnaa ontslaagen wierden, om na die van *Batavia* gezonden te worden, en een gedeelte om by DAURIBEAU te blyven. —— Wy verlieten *Sourabaya* op den vier-en-twintigsten February. Naa een gelukkigen overtocht wierpen wy het anker by het Eiland *Bar*, van waar ik spoedig na *Parys* keerde.

Kort naa myne aankomst te dier Stede, kreeg ik berigt, dat myne Verzamelingen, tot de Natuurlyke Historie behoorende, na *Engeland* gezonden waren. Het *Fransche* Gouvernement eischte dezelve terugge; deeze eisch werd ondersteund door Sir JOSEPH BANKS, President der Koninglyke Societeit te *Londen*, met al dien yver, welken men mogt verwagten van diens bekende zugt voor de Weetenschappen: welhaast had ik het genoegen, dat ik my weder in het bezit gesteld zag van de noodige stoffe, om aan de wereld bekend te maaken de voortbrengzels der Natuure, welke ik ontdekt had in de onderscheide Landen, die wy geduurende den loop onzer Reize bezogten.

De Broodvrugt-Planten, door my onder de bezorging van den Hovenier LAHAIE gelaaten, werden, met verscheide andere, door hem aangekweekt, na *Isle de France* overgebragt; van daar heeft men 'er eenige na *Cayenne* gevoerd, en andere te *Parys* gebragt, waar ze geplaatst zyn in de stookkassen van den Botanischen tuin.

DE LOTERYEN.

(Naar het *Engelsch*.)

Fortune, that with malicious joy
Does man, her slave oppress,
Still various and inconstant stil,
Promotes, degrades, delights in strife
And makes a LOTTERY *of life.*

DRYDEN.

Aan de Schryvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Medeburgers!

„ Een myner bekenden, een streng waarneemer der tyden, „ kon niet nalaaten, met een gefronst voorhoofd, on-

 „ langs

„ langs zyne aanmerkingen te maaken op de vermenigvuldi-
„ ging der Loteryen, thans in ons Vaderland, onder veeler-
„ lei gedaanten, plaats grypende. Ik deed myn best om hem
„ in een beter luim te brengen; doch te vergeefs. Uit een ge-
„ zelschap t'huis gekomen, waarin hy, op nieuw, tegen dezelve
„ uitgevaaren, en de verregaande zugt daartoe als eene Dwaas-
„ heid onzer Natie hadt gehekeld, kreeg ik een onlangs in
„ *Engeland* uitgegeeven Vertoog over dit onderwerp in handen.
„ Ik las het, en vond daarin verscheide aanmerkingen, de
„ zugt tot de Lotery, en de handelwyze der Menschen daar-
„ omtrent, betreffende, welker veele ook in ons Land t'huis
„ hooren. Dezelve waren meer op een boertenden, dan
„ ernstigen toon, gestemd; ik dagt ze vertaalenswaardig. Zy
„ kunnen misschien strekken om Lieden van dien aart als
„ mynen gemelden Vriend eenigzins te bevredigen, en althans
„ die geneigdheid niet te doen aanzien als een zwak of eene
„ verkeerdheid, onzer Natie meer dan eenige andere eigen. Ik
„ heb de vryheid genomen, de Aanmerkingen, *Engeland* by-
„ zonder betreffende, agterwege te laaten, om het bepaalde
„ doel des Schryvers zo verre algemeen te maaken, dat zyne
„ aanmerkingen ook onze *Bataafsche* Natie betreffen; slegts
„ weinig uitlaatingen, weinig verschikkingen waren daartoe
„ noodig. Kan dit Vertoog in uw *Mengelwerk* eene plaats
„ vinden, het zal my lief weezen, enz.

Ten tyde van de Uitschryving en Trekking eener Loterye kleedt de Geldzugt zich in allerlei gedaanten, en het Zelfbedrog speelt alsdan eene groote rol. De Gierigheid neemt zo veele vermommingen aan, en vertoont zich in zulk eene verscheidenheid van gewaad, dat men veelligt in de verbeelding zou komen, dat de oude PLUTUS, de God der Rykdommen, op dien tyd, eene algemeene Masquerade hadt bevolen, waarop zyne Dienaars alles aanwenden om dezelve volheerlyk te maaken. Het is alsdan de tyd, waarop de Deelneemers zich verbeelden, dat 'er geen kwaad kan steeken in eene zekere maate van Geldzugt: want eene Lotery, van hooger hand uitgeschreeven, of met de goedkeuring des Landsbestuurs bekragtigd, merken zommigen aan als eene wettiging voor de Gierigheid; zy neemen den pligt van een goed Burger waar, en wenschen ryker te worden volgens een Staatsbesluit.

De begeerte tot Rykdom, by deeze gelegenheden zo zigtbaar, is van eene byzondere soort. De Deelneemer in de Lotery is de man niet, die veel wil waagen; hy wil veel voor weinig winnen; daarom is hy zeer te onvrede, wanneer de Prys der Loten hooger loopt; hy voelt zich niet gedreeven

door

door die Geldzugt, welke zich aan geen tyd bepaalt, en denkt, het leeven wel besteed te hebben, als hy steeds poogde, zyne schatten te vermeerderen; neen — met den tyd der Trekkinge is het afgedaan. Met één woord, deeze soort van Gierigheid is die, waarin de menschen zo gaarne zich toegeeven, dewyl zy veronderstellen, zulks met weinig kosten te kunnen doen, en het zeker binnen een zeer bepaald tydsbestek afloopt.

. Een Lot, of een Vrybriefje voor de Gierigheid, gekreegen hebbende, vormen de Deelneemers plans; doch vooraf hebben zy mogelyk reeds reden gegeeven, waarom zy door het Lot willen beproeven, hunnen staat te verbeteren. Deeze redenen loopen wyd uiteen; doorgaans zyn ze aan den *zedigen kant*, doch daarom niet min belachlyk. —— Deeze is geheel te vrede met zyn Huis in de Stad; maar veronderstelt, dat hy, een weinig meer bezittende, juist genoeg zou hebben om een Tuin of een Landverblyf te koopen of te huuren, waar hy althans den Zondag met genoegen zou slyten; dit zou het geluk zyns leevens niet weinig vergrooten. —— Een ander vindt geen reden om te klaagen, dat zyn Koophandel of Bedryf slegt gaat; maar is nogthans van begrip, dat een hooge Prys, of een gedeelte daarvan, hem niet kwalyk zou voegen, daar zyn Gezin jaarlyks groeit. —— Geene zou gaarne Paard en Chais houden; en komt een Lot met den gewenschten Prys uit, dan kan hy zulks zonder hinder doen. —— Juffrouw Pronkgraag wagt, door een gunstig Lot zich in staat gesteld te zien, om, volgens haaren wensch gekleed, op deeze en geene openbaare plaatzen te verschynen; men kan den Man niet vergen, zo veel gelds, in deezen tyd, daaraan te koste te leggen. —— Grooter zaaken wagten anderen van het Lot. Een der hoogste Pryzen, of een gedeelte daarvan, zal genoeg zyn om Trouwgraag in goeden doen te zetten, en in staat te stellen om het jawoord te vraagen van de Juffrouw, op welke hy van voorlang het minnend oog geslaagen heeft. En hoe veele onder de Sexe worden 'er niet gevonden, die, een Lot neemende, in haar denkbeeld den tyd vervroegen, op welken zy deezen en geenen knaap kunnen zeggen, om onder zyns gelyken na eene Vrouw uit te zien, en zich niet te vermeeten, de hand te bieden aan eene Vrouw van Middelen. —— Met één woord, ontelbaar zyn de ingebeelde noodwendigheden, die zich in dit saisoen der hoope aan den geest opdoen.

Eene Lotery, in de daad, mag met het Leeven zelve vergeleeken worden, 't welk waarschynlyk allen met zekere hoope, en voorwerpen van begeerte, aanvangen, terwyl weinigen slegts die voldaan zien; doch deeze weinigen steeken zodanig uit, dat zy aller aandagt trekken. Eenigen zien hun lot in

weinige dagen beslist; anderen blyven langer in den droom der hoope; weinigen tot het laatste tydstip der lotsbepaaling: maar, wanneer alles is afgeloopen, hoe weinigen zyn 'er alsdan, die verwierven waarop zy hun hart gezet hadden!

Schoon nu elk jaar, in de jaarlyks vernieuwde Loteryen, het zelfde tooneel oplevere, en gevolgd worde van dezelfde teleurstellingen, ontdekt men geene vermindering in de algemeene begeerte om het *nog eens* te beproeven. In tegendeel wordt het missen aangevoerd tot een drangreden om het andermaal en andermaal te beproeven. Het is niet zeldzaam, te hooren spreeken van vertrouwen op een gelukkig Lot, omdat men 'er tot nog toe geen getrokken hebbe; terwyl anderen geen minder hoope koesteren, dat zy, altyd eenig geluk gehad hebbende, ééns het bedoelde groote geluk zullen deelagtig worden.

Ik heb menigwerf gedagt, dat eenige der belachlykste omstandigheden, welke de Loteryen vergezellen, de reden zyn, welke men geeft, waarom het eens moet gelukken, en uit welken hoofde men zich bykans van eenen gelukkigen uitslag verzekerd houdt. Het is, gelyk ik reeds begon aan te merken, *of* omdat zy nooit een gelukkig Lot getrokken hebbende, de Fortuin den eenen of anderen tyd van die ongunstige nukken zal afslaaten, *of* omdat zy altoos 'er schadeloos afkwamen, en dus het beproeven van hun Fortuin moeten voortzetten. Eenigen hebben daarenboven eene groote overhelling om te droomen van een gelukkig *Nummer*; en, kunnen zy dat bekomen, zy moeten het hebben. Anderen hebben geen minder vertrouwen op een grooten Prys, dewyl zy, op den eigensten dag dat zy hun Lot kogten, het zelfde getal op het tuig van een Sleeperspaard zagen, of dit hun byzonder in 't oog viel aan den post van een met talletteren gemerkte deur; of omdat het, in 't voorleden jaar, naast aan den hoogsten prys was; of omdat 'er altoos een prys op viel; of omdat het nooit, huns weetens, een' aanmerkelyken prys trok; en honderd andere even gewigtige steunpunten van hoope. In de daad, eene Juffrouw van myne kennis bezit eene zo diepe bedreevenheid in het verdeelen en ontcyferen van het getal, 't welk het Lot kenmerkt, dat zy, als met den opslag van het oog, kan zeggen, wat op een' haar voorgehouden Lot zal getrokken worden. Het geheim deezer kunste houdt zy zorgvuldig verborgen; en ik vind niet dat zy veel waagt, dan alleen dat zy zich blootgeeft om allen geloof te verliezen: dan desniettegenstaande steunt zy dermaate op haare bedreevenheid in dit stuk, dat zy nimmer schroomt, uitspraak te doen, dat het eene Nummer gelukkig zal weezen, omdat het een *mooi getal* is, en dat een ander met *niet* zal uitkomen, dewyl het, zo ver haar geheugen reikt, nooit anders geweest is.

Eene andere omstandigheid grypt 'er plaats, ten tyde dat het waagspel der Loterye begint, en die my dikwerf vermaakt heeft; naamlyk de Partyen van gemeenschaplyk te looten; om dus de verscheidenheden van het goed geluk veeler persoonen in eene soort van zekerheid te hervormen. Het is noodig, eenigen naam gekreegen te hebben als gelukkig in de Lotery, om toegelaaten te worden tot het deelgenootschap. Dan ik moet bekennen, dat de voorwaarden van toelaating niet zo wel zamenstemmen als iemand veellìgt zou verwagten. Terwyl eenigen met genoegen in dit Lotdeelgenootschap ontvangen worden, omdat zy altoos een Prys getrokken hebben, laat men anderen toe om de tegenovergestelde reden, 't geen onze grootste Gelukspellers ons zeggen dat op Geluksverwisseling steunt. Ik heb ook opgemerkt, en niet zonder aandoening, dat talryke Deelgenootschappen zeer onzorgvuldig zyn ten opzigte van de geschikte vereischten. Met dit alles is het een teken van een menschlievenden aart, dat iemand geene *Monopolie* van het Geluk maaken, maar het liever met veelen wil deelen. Deeze gezellige geneigdheid onderscheidt den Loterygelukzoeker van den baatzugtigen schrok, die alles voor zichzelven wil, al zouden anderen van gebrek omkomen; wien het woord *geeven* hoogst wanluidend in de ooren klinkt. —— Maar teffens, indien deeze gezellige Loteryminnaars niet altoos strikt zyn in de voorwaarden van toelaating; moeten zy onvermydelyk nu en dan ongeschikte persoonen onder hun tellen; lieden, die, om de spreekwyze, by hun gebruiklyk, over te neemen, „ nooit gelukkig zyn, en elk Lot „ tot een Niet maaken." Ik ben niet genoeg bedreeven in de kunst der voorzegginge, om te kunnen bepaalen, of iemand verweezen is, of niet, om altoos in de Lotery ongelukkig te weezen; maar voorzeker, indien iemand kan ontdekt worden als een weezen, tegen wien het Lot zich bestendig verklaard heeft; zodanig iemand behoorde, ten beste van allen, als een andere JONAS over boord geworpen te worden.

Onder meer andere plans, om zich van een goede kans in de Lotery te verzekeren, vertelt men my, dat eenige Dagen gelukkiger zyn dan geene. Ik ken iemand, die nooit een Lot op Maandag zal koopen; omdat men nimmer op Vrydag trekt. Ik weet niet, op welke gronden deeze begrippen steunen; maar, vermids dezelve vry algemeen zyn, behooren wy te gelooven, dat ze op de algemeene ondervinding steunen; en zou het een weldaad voor de Loterygezinden weezen, indien 'er een Staatsbevel kwam, om geene verrigtingen, tot de Lotery behoorende, op die ongelukkige dagen te doen. Dit zou geen nadeel toebrengen aan de Koopers, noch ook aan den Staat; want, al waren wy dus verlost van die ongelukkige *dagen*, zou 'er een genoegzaam aantal ongelukkige *minuuten*

overblyven, om de Loten met voordeel van den Staat aan den man te helpen.

'Er is ook eene wyze om Loten te koopen, die 'er eene zekere *waarde* aan byzet. De regelen hiervan zyn egter alleen bekend aan eenige weinige bevoorregten; en de onverlichte in dit geval kan 'er niet wel iets van maaken; want somtyds wordt 'er een Lot gekoozen uit een grooten hoop, naa lang bekyken en overweegen van het getal, en de gedaante der Cyferletteren; deeze geeft de voorkeus aan *ronde*; geene aan *staartletteren*; op andere tyden neemt men, op het geval aan, een Lot uit den hoop, dat eerst in handen valt. Nu eens pryst men aan, dat elk zyn eigen Lot koope; dan weder wil men, als verre het beste, dat een Juffrouw, een Meid, of een Kind, de keuze doe: tot aanpryzing van het laatste hoorde ik beweeren, dat, in den voorleden jaare, een Kind van drie jaaren het Lot verkoos, waarop de hoogste Prys viel. Wat heeft men niet te wagten van zulk eene, ik had bykans gezegd, te vroegtydige schranderheid! —— Eindelyk heeft men my in vertrouwen verzekerd, dat men, om vast een gelukkig Lot te neemen, dat Lot verkiezen moet, 't geen een ander verworpen heeft. Ten deezen einde pryst men aan, het gaan by een Loteryhandelaar, waar veel drukte is, en veele koopers zyn, en het door een ander verworpen Lot ontwyfelbaar als het gelukkigste te neemen. Eene voorzorge staat nogthans hierby in acht te neemen: hy, die het verwerpt, moet geen vriend of een bekende weezen, dewyl hy zo wel als gy mogelyk weet waar het om te doen is, maar een vreemde, en gevolglyk iemand, dien gy binnen weinig weeken zult houden voor een dwaas in zyne gedaane keuze.

Het is eene bedroevende waarheid, dat, ondanks de opgedaane kunde in het weeten der gelukkige Getallen, allen, waarop groote Pryzen, in de laatste jaaren, getrokken zyn, door eene groote menigte handen gegaan, weder en weder verworpen waren, eer zy ten laatsten een Kooper vonden, — en deeze — deeze was misschien een Philosophische Domoor, die nooit op alle die stukken dagt, en verrascht werd door het goed Geluk, om 't welk te verkrygen hy geen voorbehoedzel hoegenaamd gebruikte. Hoe dit mogelyk zy, staat my niet te ontwikkelen; maar het is te hoopen, dat de oorzaak daarvan moet toegeschreeven worden aan de onoplettenheid der anders zo wel bedreevene Kooperen, en niet aan onkunde; want het zou jammer weezen, dat, naa den afloop van zo veele hoogst aangepreezene ondervindingen, en de kennis van zo veele middelen om tot de weetenschap van het toekomende door te dringen, en zo veele eenvoudige opgegeevene regelen om daartoe te geraaken, eenig mensch zo blind zou weezen, om een Lot te koopen, waarop

Niets

Niets viel, en een Pryslot, als zodanig bekend, te verwerpen.

Teffens wil ik hoopen, dat, daar iedere Lotery den voorraad onzer ondervinding en de maate onzer schranderheid vermeerdert, 't geen tot hier toe enkel een stuk van toevalligheid geweest is, met den tyd een stuk van zekerheid zal worden, en dat de dag moge aanlichten, waarop de Mensch aan Mejuffrouw FORTUIN bevel geeve, en zy hetzelve met zo veel stiptheids uitvoere, als nu het geval is, wanneer wy last geeven aan een Koopman; in één opzigt, althans, moet zy stipter weezen, dewyl zy in de meeste Loteryen met gereed geld handelt. Het hedendaagsch vermenigvuldigen der Loteryen moet het aanbreeken van dien heildag verhaasten, — de gelegenheden, om proeven te neemen, verdubbelen. . . .

Over 't algemeen moeten wy nog aanmerken, dat de Liefhebbers, by den aanvange eener Loterye, daarvan meer *hoopen* dan van iets anders. By eene speculatie in den Koophandel kunnen zy bykans tot een penning toe berekenen, wat winst 'er mede te doen is; zodat zy over den uitslag zich niet grootlyks kunnen verwonderen. Dan hier is het geval geheel anders: en misschien dat de kortheid des tyds, binnen welken alles afloopt, medewerkt tot die verschillende aandoeningen. . .

Een Schryver, die, reeds lang geleden, over de Loteryen geschreeven heeft, stelt daaromtrent het volgende voor: „ Eenige Schoolgeleerden hebben het geval voorgesteld: Indien een Ezel geplaatst werd tusschen twee hoopen hooi, welke diens zintuigen op eene gelyke wyze aandeeden, en even sterk aantokkelden; of het dit Beest mogelyk zou weezen, van een van beiden te eeten? De meesten beslissen dit Vraagstuk ten nadeele van den Ezel; zy willen dat hy van honger zou sterven, te midden van den overvloed, daar hy geen zier vryen wil heeft, om hem te doen besluiten, aan den eenen of anderen kant zich te wenden tot verzadiging. De Hooibundels aan wederzyden doen zyn reuk en gezigt gelykmaatig aan; dit houdt hem in gestaage opgetoogenheid; hy blyft in dien staat, even als de Kist van MAHOMETH, tusschen de twee Zeilsteenen, de eene in den vloer, de andere in de zoldering van diens Begraafplaats, steeds (zo als de Reizigers vertellen) tusschen die beide los in de lugt zweeft. Wat het gedrag des Ezels, in den gemelden neteligen toestand, betreft; ik zal het niet op my neemen te bepaalen, of hy liever zou willen sterven, dan zyne onzydigheid tusschen de twee Hooibundels schenden; maar alleen het oog vestigen op het gedrag van ons Menschen, in dezelfde verlegenheid. Wanneer iemand van zins is om zyn Geld in de Lotery te waagen, is voor hem ieder Lot even aantrekkelyk, als dezelfde kans staande met een ander. Zy alle hebben even grooten eisch op een hoo-

gen

gen Prys; en geen reden kan 'er met grond gegeeven worden, waarom iemand, vóór de trekking, de voorkeus aan het een boven het ander Lot geeft."

Ik moet hier opmerken, dat deeze opheldering van de Gelykheid der Nummers geschreeven werd ten tyde dat de Loteryen eerst begonnen, en dus vóór de verlichte Eeuw, waarin men gelukkige Nummers, gelukkige Koopers, gelukkige Verkoopers (*) heeft leeren kennen, en men desgelyks zints dien tyd ontdekt heeft, „ dat, ter oorzaake van de „ hoope om overvloed te krygen door hulpmiddelen, veel „ kortbondiger dan die van arbeid, en ligter algemeen aan „ te wenden dan die van verstand, de algemeene neiging ont„ staan is om het Lot te beproeven, en die geneigdheid, „ om alle gelegenheden aan te grypen, die ons by geval ryk „ kunnen doen worden, welke, wanneer zy eenmaal de „ ziel vermeesterd heeft, zelden *of* door bewysredenen uitge„ dreeven, *of* door den tyd geneezen wordt, maar ons het „ leeven doet doorbrengen in geduurige begocheling, door„ gaans eindigende in behoefte en elende. —— Dan de dwaas„ heid van ontydige blydschap en harsenschimmigen voor„ spoed is egter niet by uitsluiting eigen aan de Koopers van „ Loterybriefjes: veelen worden 'er gevonden, wier leeven „ niets anders is dan eene bestendige Lotery; die altoos eeni„ ge maanden van overvloed en geluk beleeven, en die, hoe „ menigmaal ook zy in hun geval met een Niet uitkomen, „ een hoogen Prys verwagten van eene volgende ondernee„ ming."

(*) 't Is in *Engeland* niet zeldzaam, dat de Verkoopers der Loten, by het rondgeeven van den staat der uitgeschreevene Loterye, op het eigenste Papier een Lyst laaten drukken van de *Hooge Pryzen*, op by hun uitgegeevene Loten, in voorige Loteryen, gevallen. Wie heeft ook by ons niet wel hooren zeggen: *By den Collecteur *** moet men weezen; die is recht gelukkig!*

TWEE ZELDZAAME ONTMOETINGEN VAN J. EVANS TE CORWEN, EENE KLEINE STAD IN MERIONETHSHIRE.

(Ontleend uit J. EVANS *Tour through Part of North Wales in the Year* 1798.)

De eenige Herberg te *Corwen*, eene kleine Stad in *Merionethshire*, is de *Owen Glyndcor* geheeten, kenbaar aan een misselyke Figuur op het Uithangbord; deeze hadt groote oogen en een langen baard, veel gelykende op het hoofd van een *Saraceen*: het wil de afbeelding weezen van den Held der Va-

Valeie, die nog leeft in de nagedagtenis en de genegenheid der Inwoonderen van *Corwen*. Het voeglyk onthaal, en de beleefdheid der Bewoonderen deezer Herberge, maakte dezelve tot een gefchikt verblyf.

Naa een langen en vermoeienden dag wenschte ik om alles wat verfrisfen kon, en vroeg om een Barbier. Naa gewagt te hebben tot het avondeeten gereed en myn geduld bykans ten einde was, ontdekte ik, dat men myne meening verkeerd begreepen hadt. De Dienstmaagd, veronderftellende, uit den tyd des avonds en de gewoonte dier plaatze, dat ik verlangde, de zoetklinkende toonen der muzyk te hooren, bragt een blinden Harpfpeeler in myn vertrek. Ik lachte; eenige blyken van misnoegen te betoonen, zou myn goeden fmaak hier in twyfel hebben doen trekken, en was eene onheufche vergelding geweest van eene goede *meening*. Ik hield den Dorpsmuzykant by my.

Op eene nadere aanduiding van 't geen ik waarlyk gevraagd en noodig had, kreeg ik ten antwoord, dat 'er geen Barbier, in den omtrek van verfcheide mylen, te vinden was; dat eene Vrouw te *Corwen* dit werk verrigtte; doch men veronderftelde, dat ik my door geene Vrouw zou willen laaten fcheeren. Glimplachende over de hooge gevoelens, welke men veronderftelde dat wy Mannen ten aanziene der Vrouwen vormen, en het nederig denkbeeld dat zy van haare eigene Sexe hadt, ftemde ik gereed toe, om my van deeze Barbierfter te laaten bedienen.

De Dienstmaagd, die eerder myne gebaaren verftondt, verhaastte haare fchreden; en binnen weinig minuuten verfcheen 'er eene kloeke meid, van omtrent vyf-en-twintig jaaren, fchoon van kleur. Met het gereedfchap in de hand en een lach op haar weezen fprak zy in gebrooken *Engelsch* het gezelfchap aan. In de eene hand hadt zy een koperen keteltje met heet water, in de andere een fcheede met fcheermesfen en een zeep-doos; — men verwondere zich niet over dit laatfte, als behoorende tot meer befchaafde oorden: het was, gelyk ik vernam, een gefchenk van een Heer, wiens baard zy met zo veel handigheids weggenomen hadt, dat hy haar dit uit dankbaarheid ten gefchenke gaf. Zy teeg te werk. Getroffen door de nieuwigheid der zaake, en de blykbaare gulhartigheid der Barbierfter, uitgedrukt door glimplachen en den zoetvoerigen toon, op welken zy fprak, was myn baard weg, — zal ik zeggen, eer ik het wenschte? — zeker eer ik het dagt.

Nieuwsgierig te weeten wat 'er van deeze Barbierfter was, verftond ik dat zy MAGDALENE HUGHES heette, en de Dogter was van geen ongeagt man daar ter Stede; het geen hy bezat, en by zyn dood naliet, was genoegzaam, om, zo lang

het

het Gezin by elkander bleef, het noodig onderhoud te verschaffen; maar door het trouwen van deezen, door het afsterven van geenen, was zy met eene oude Moeder overgebleeven, en hadt, om voor zich en haare Moeder een eerlyk bestaan te krygen, dit, voor eene Vrouwe, vreemd werk by de hand genomen.

Nooit werd myn baard zagter weggenomen; dan, buiten dit, zal, uit hoofde van de evengemelde byzonderheid, geen Man, die een aandoenlyk hart bezit, *Corwen* doortrekken, zonder eene kleine gifte aan deeze pligtbetragtende Dogter des tegenspoeds te offeren. Ik betaalde haar ruim; en wy ondervonden welhaast, dat het geluk deezer onverwagte gebeurtenis zich niet tot de Barbierster bepaalde. De edelaartigheid van dit eenvoudig Volk bleek, in dit, even als in veele andere gevallen, te groot te zyn, om zich binnen de enge paalen van zelfzoekenheid te laaten besluiten. De vreugde van het onbedorven *Welsh* Character is de vreugde van gezellige deelneeming. —— De Harpspeeler, die onder het avondeeten voor ons gespeeld hadt, werd nu door MAGDALENE te werk gesteld; haare jeugdige kennissen in de Stad werden verzogt, deel in de vreugd te neemen; de Waardin, in de geestvervoering der tydsgelegenheid deelende, bragt ook het haare toe: een vrolyke dans hieldt aan tot diep in den nagt; en wy hadden het genoegen, om ooggetuigen te weezen van veel onschuldige vrolykheid, het gevolg van eene niet zeer groote gift. ——

Vroeg in den morgen werden wy uit den slaap gewekt, eer wy het wenschten, door een aantal zingende stemmen. De oorzaak van deeze ons onwelkome Serenade was eene zamenkomst van *Dissenters* in eene Kapél tegen over de Herberg, eer zy hun dagelykschen arbeid aanvingen, om voor de welvaard huns Lands te bidden, en het Opperweezen te smeeken om het spoedig herstel der Vrede onder de eerzugtige en strydende Mogenheden van *Europa*. Deeze Morgen-dienst werd eenmaal 's weeks, met dit vaderlandlievend oogmerk, verrigt. 'Er was iets zo waarlyk menschlievends in dit bedryf, 't geen zommigen misschien onder de overtollige werken tellen, dat, hoe zeer wy ook van deeze Lieden in zommige opzigten mogen verschillen, zulks onze navolging vordert; en wy konden niet nalaaten, ons aandeel van goedkeuring daaraan te geeven.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERDEDIGING VAN HET SLOT DES ALLERVOLMAAKTSTEN GEBEDS, *Matth. VI:* 13.
Door H. BENZENBERG.

(*Vervolg en slot van bl.* 194.)

§ 7.

Ik ga nu over tot de *Kerkvaders*, die dit Godverheerlykend Besluit niet hebben. Het blykt van zelf, zonder dat ik dit behoef te herinneren, dat alle Latynsche Kerkvaders dit Slot weglaten, dewyl het in hunne Overzetting ontbrak. Hier van is het, dat de Uitgevers van den Bybel te *Alcala*, wegens hunne vooringenomenheid met de *Vulgata*, welke zy, uitgenomen de schryffouten, voor onfeilbaar hielden, dit Slot, tegen alle Grieksche Handschriften aan (*), in den Tekst weglaten, met ene bygevoegde randtekening, die kwanswyze de onechtheid van hetzelve zal bewyzen. Zie de aantekening op § 2.

Wat nu de Grieksche Kerkvaders betreft, b. v. ORIGENES in *Schol. in Orat. Dom.* (welke *Scholia* of aantekeningen, volgends BENGEL, niet van ORIGENES, maar van PETRUS van *Laodicea* zyn), CYRILLUS van *Jeru-*

(*) Zo luidt de verdenking; doch ERASMUS (*in Capitibus Argument. præfixis Editioni quintæ N. T.*) getuigt, dat LEO X een Handschrift van de Vaticaansche Bibliotheek aan de Uitgevers van den Complutensischen Bybel gegeven heeft, opdat zy hetzelve, als een echt afschrift, zouden volgen. 'Er zyn nog andere zaken genoeg in voorraad, geschikt om deze verdenking te verkleinen; doch wy zullen ons thands niet bezig houden met dezelve op te tellen. —— J. P. BERG.

rusalem in *Catech.* *f.* en MAXIMUS de Martelaar in de VII Eeuw; ik denk zeker, dat de werken van deze Mannen in de eerfte uitgaven, die te *Parys* in het licht verfchenen, wegens de Roomfche Kerk en de gewone Overzetting, verminkt zyn (*): gelyk b. v. ORIGENES, uit de Latynfche Vertaling verbeterd, heeft MATTH. XXV: 1. het byvoegfel; *καὶ τῆς νύμφης en der Bruid;* zie BENGEL: zo is ook, volgends de aantekening van SUICERUS in zynen *Thef. Ecclef.* voce δεκαλόγος, CLEMENS van *Alexandrie* ergens in de Handfchriften of uitgaven bedorven, en men heeft hem zichzelven doen tegenfpreken, om de nieuwe verdeling der Tien Geboden, door AUGUSTINUS uitgevonden, doch aan de de gehele Oudheid onbekend, te verdedigen. Dit zelfde kan men zien in de Latynfche Vertaling van den *Commentarius* van ANDREAS van *Cæfarea, over de Openbaring*, door PELTANUS, dewyl men in dezen Kerkvader, OPENB. XXII: 14, door een fchandelyk bedrog de lezing van de Latynfche Vertaling ingefchoven heeft, alhoewel in den Griekfchen Tekst onze lezing: ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ *doende zyne geboden*, zeer klaar en duidelyk is.

§ 8.

Men werpt wel tegen, dat in alle Handfchriften en Vertalingen het Slot van het *Onze Vader* by LUCAS niet gevonden wordt. Doch dit gaat ons niet aan, dewyl LUCAS dikwyls fommige zaken in de redenen van JESUS achterwege laat, welke MATTHEUS verhaalt, b. v. LUC. XXI: 23, waar de woorden, *Bidt, dat uwe vlugt niet gefchiede*, enz., welke MATTHEUS, Hoofdft. XXIV: 20 opgeeft, en in het midden van dat vers by LUCAS moesten geplaatst worden, niet gevonden worden. Zie ook LUC. V: 31, 32. verg. MATTH. IX: 12, 13.

§ 9.

(*) De Uitgevers der *Patres* te Parys hebben het Slot van het *Onze Vader*, in die boeken, waarin zy hetzelve vonden, ter goeder trouw laten drukken en in zyn geheel behouden: waarom zouden zy dan hetzelve ook niet, met dezelfde oprechtheid, in de Boeken van ORIGENES, CYRILLUS van *Jerufalem* en MAXIMUS behouden hebben, indien zy hetzelve in enig Handfchrift gevonden hadden? —— J. P. BERG.

§ 9.

Men werpt ook dit tegen: Indien de oude Grieken dit Slot in hunne Handschriften lazen, en de Patriärchen te *Constantinopolen* en anderen hetzelve als den echten tekst erkenden, waar van is het dan, dat anderen hetzelve eenvouwig als een byvoegsel beschouwen, en hetzelve slechts als een gedeelte van hunnen Kerkdienst [*Liturgia*] gebruiken? (Men zie de woorden van GREGORIUS NYSSENUS, CÆSARIUS, en EUTHYMIUS, by BENGEL en GRIESBACH.) Ik antwoord: By de Grieken werd reeds zeer vroeg in hunne Liturgie het Slot van het Gebed afgescheiden (alhoewel het nogthands niet als een byvoegsel verworpen werd), en hetzelve moest door den Leeraar worden uitgesproken, gelyk men zien kan in de zogenoemde *Liturgie van* CHRYSOSTOMUS. Daarna zyn 'er vele andere zaken bygevoegd, welke GREGORIUS, CÆSARIUS en anderen ons opgeven, even gelyk onze Predikanten het laatste gedeelte van den Priesterlyken Zegen, verscheidenlyk op hunne wyze, veranderen, en 'er iets by- of afdoen. Hierom hebben sommige Grieken, vooral de nieuwere, gedacht, dat dit Slot in zyn geheel een byvoegsel der Kerkvaders was, enkel en alleen aangenomen om de Liturgie vol te maken. De verzekering van EUTHYMIUS, in de XII Eeuw, dat dit Slot enkel een byvoegsel is, bewyst voorzeker niets, indien CHRYSOSTOMUS, gelyk boven aangetoond is, de oudste Handschriften gebruikt heeft. Zulke Handschriften, die dit Slot lazen, zyn 'er in de eerste tyden zeker *zeer velen* geweest; want hoe vele oude Overzettingen, zo wel *voor* als *na* CHRYSOSTOMUS, in zeer ver van elkander verwyderde plaatzen, vervaardigd, en die of uit den Griekschen Tekst gemaakt of met denzelven vergeleken zyn, hebben dit Slot, en wel in alle Handschriften, b. v. de *Syrische*, *Armenische*! Zie boven.

§ 10.

Nog éne zeer waarschynelyke tegenwerping tegen de echtheid van dit Slot, aan welke twee grote Oordeelkundigen, BENGEL en GRIESBACH, zeer veel gewigts hangen, moet door my opgelost worden. Men zegt naamlyk, dat de oudste Handschriften van MATTHEUS, uit welke LUCAS, in de Aanspraak van dit Gebed, en

Q 2 ook

ook in de derde en zesde Bede, NB. zou *vervalscht zyn*, dit Slot zeker niet gehad zullen hebben, dewyl het anders zeker met die drie Stukjens in den Tekst van LUCAS zou zyn ingevoegd. Maar ik ontken ten allersterkste, dat LUCAS uit de Handschriften van MATTHEUS op de aangehaalde plaatzen zou *vervalscht* zyn. Het schynt my meer dan waarschynelyk toe, dat sommige Griekſche Afschriften van LUCAS, volgends de verbetering van MARCION, in welke die drie Stukken niet gevonden werden, in de eerste tyden der Kerk wel onder de Rechtzinnigen verspreid, doch echter van hun niet als echt erkend zyn. Uit één van deze Afschriften is de Latynsche Overzetting, die ook deze gedeelten niet heeft, of eerst vertaald, of naderhand volgends hetzelve verbeterd. Want MARCION, die reeds omtrent den jare 136 zyne ketteryen verspreidde, gaf ene nieuwe uitgave of verbetering van die boeken van het N. T., welke hy voor Godlyk erkende, aan zyne aanhangelingen; welke uitgave echter van de gewone in vele plaatzen afweek. Uit de vier Euängeliën nam hy alleen dat van LUCAS aan, en hy veranderde hetzelve zeer listig naar zyne onderstellingen of gevoelens, waar het tegen dezelven scheen te stryden. Zie MICHAËLIS *Inleiding*, *de beste uitgave* § 7. (*). Wy weten van MARCION, dat hij de schepping der ondermaansche wereld aan een ander Wezen dan aan den hoogsten God toeschreef. Derhalve die gezegden, welke in de Handschriften van LUCAS niet gevonden worden, aangaande den Vader, *die in de Hemelen is* — *wiens wil geschied in den hemel alzo ook op de aarde* — *en die ons verlost van den bozen*, zyn juist dezelfde zaken, die tegen het stelsel van MARCION stryden. Ja ik zie by GRIESBACH, dat MARCION voor deze twee laatste plaatzen, als getuigen, die deze woorden niet hebben, zeer yvert. Ene dergelyke verandering, uit het brein van MARCION (†) voordgekomen, kan men zien LUC. XVIII: 19. De-

(*) In de Hollandsche uitgave vindt men deze aangehaalde plaats I D. I St. § 7, bl. 71—74. — VERTALER.

(†) Ik heb alle plaatzen uit de boeken van het N. T., welken MARCION aanneemt, in de verschillende lezingen van GRIESBACH naageslagen, waar hy als een Getuige voor onderscheidene lezingen voorkomt; doch, behalve de aangehaalde, heb ik gene plaats met zekerheid ontdekt, waar hy den tekst naar

Deze drie Stukjens konden in de Handschriften, die dezelve niet hadden, als de echte tekst van LUCAS, uit onbedorvene Afschriften van LUCAS; ze ven (niet van MATTHEUS) na langen tyd weer hersteld, en nogthands het Godverheerlykend Besluit achterwege gelaten worden; gelyk hetzelve ook in geen, zelfs het beste, afschrift van LUCAS gevonden wordt (*).

§ 11.

naar zyn systema veranderd heeft. Gesteld zynde, dat die beschuldiging der Kerkvaders niet valsch zy, het geen men algemeen gelooft, dan moeten zy gewis de aangehaalde plaatzen uit LUCAS in het oog gehad hebben. Is dit zó, dan is daardoor overtuigend bewezen, dat het geheel Gebed, zo als het by MATTHEUS voorkomt, uitgezonderd het Slot en het woordjen *Amen*, voor den tekst van LUCAS te houden zy. Dit moet men ook niet uit het oog verliezen: indien MARCION ergens in het N. T. den tekst heeft durven veranderen, dan heeft hy dit zeker ondernomen in het Gebed, dat dagelyks werd uitgesproken. Hy kon trouwens niet hopen, dat zyne vooronderstellingen by iemand enigen ingang zouden vinden, indien dat geen, wat men gedurig bad, lynregt tegen dezelven streed; doch door dezen vond, welken hy volgends myne gedachten gebruikte, moest hy het regtzinnig geloof, ten minsten by zyne aanhangers, doen wankelen en onzeker maken. Intusschen kon het by de Rechtzinnigen, die niet alleen het Euängelium van LUCAS, maar ook van MATTHEUS, voor Godlyk erkenden, geen nadeel baren, omdat zy dit gebed uit MATTHEUS gewoon waren te ontlenen. —— BENZENBERG.

(*) Ik moet 'er dit, by het geen ik van de poging van MARCION, om den tekst naar zyne onderstellingen te veranderen, gezegd heb, nog byvoegen: Deze Ketter schynt my ook de Aucteur geweest te zyn van de verminkte Lezing 1 KOR. V: 20. Want hy wordt daar onder de getuigen aangehaald door GRIESBACH, die ook zelf, wegens de overeenstemming van het *Alexandrynsch* en andere Handschriften (maar die NB. de Latynsche overzetting hebben en derhalve latinizeren ja ook van de *Koptische*, *Ethiopische* en *Gemene Latynsche* overzetting, en desgelyks van enige Griekschen en van alle de Latynsche Kerkvaders (en dit is geen wonder!) die woorden, *καὶ ἐν τῷ π. ὑ., ἁ. ἐ. τ. Θ.* *en in uwen geest, welke Godes zyn*, uit den tekst verwerpt. Ik vind my verpligt, hier uit dien hoofde van hem te verschillen, omdat ik zie, dat alle *Moskousche Handschriften* by MATTHÆI dezen tekst in zyn geheel hebben; dat THEOPHILAKTUS en OEKUMENIUS deze beide gezegden afzonderlyk verklaren; en dat CHRYSOSTOMUS

§ 11.

Maar hoe kan men dit verschynsel verklaren, dat naamlyk in de *Latynsche Overzetting*, en anderen, die van dezelve, gelyk ik toesta, niet oorspronglyk of afhanglyk zyn, insgelyks ook in sommige *Griekschen Handschriften*, die niet latinizeren (ik stem toe; dat 'er eertyds zodanigen geweest zyn), het Slot van het Onze Vader in het geheel by MATTHEUS niet gevonden wordt? Myn gevoelen hierover bestaat hierin: In de eerste tyden is zeker het een en ander Handschrift van MATTHEUS volgends LUCAS verbeterd zynde, in Egypten, Africa en Italiën gekomen; en uit zulken Codex is niet alleen de *Latynsche*, maar ook de *Koptische* vertaling vervaardigd (*). In het vervolg van tyd zyn ook enige Griek-sche

die woorden in alle Handschriften opgeeft, in één Handschrift zonder enig verschil van den gewonen tekst, in de anderen alleen met dit onderscheid, dat men na δοξάσατε *verheerlykt* ook ἄρατε (hiervan heeft de VULGATA *portate*, *draagt*) leest; maar dit is ontstaan uit twee woordjens ἄρα γε omdat één Handschrift alleen ἄρα heeft. Het Stelsel van MARCION is ons niet genoeg bekend; maar dewyl hy stelde, dat de zielen na den dood (zeker om gezuiverd te worden) in andere lighamen overgingen, zo scheen hy zeker te geloven, dat het onmogelyk ware, dat God in dit leven door onze ziel verheerlykt werd. ——— BENZENBERG.

(*) Toen ERASMUS in de XVI Eeuw ontkende, dat het Slot door CHRISTUS zelven by het Allervolmaaktst Gebed gevoegd was, en hy derhalve wenschte, dat men hetzelve, als een voordbrengsel van menschelyke herssenen, uit de gewyde Boeken zoude uitrooien, zo werd dit van L. VALLA zeer euvel opgenomen, en hy meende, dat men dan een goed gedeelte van het Gebed des Here afkortte; en niemand kon, zelfs toen, de oordeelkunde van dien Man, welke hy gebruikte, om den Griekschen Tekst van MATTHEUS met de kerkelyke lezing te doen overeenstemmen, goedkeuren: hoe veel minder zou TERTULLIAAN, in de II Eeuw, het Euängelie van MARCION, hetgeen hy vervalscht noemde, goedgekeurd hebben! „ Ik zeg, „ dat het myne waar is," (het zyn de woorden van den Man zelven in zyn II Boek tegen MARCION) „ MARCION het zyne, Ik „ verzeker, dat het Euängelie van MARCION vervalscht is, hy „ het myne. Wie zal hier tusschen ons beslissen dan de tyd, „ aan datgene het gezag toekennende, dat het oudste zal „ bevonden worden, en aan datgeen ene vervalsching toe-„ ken-

ſche Handſchriften *naar de Latynſche Overzetting verbeterd*, het geen LUCAS BRUGENSIS, by GLASSIUS, zelf toeſtaat omtrent zyn Parysch Grieksch Handſchrift, hetwelk het Slot niet had; zeggende: *dat hetzelve naar het Latyn verbeterd was* (*). En LAUR. VALLA, *de Oratione Domin.*, belydt edelmoedig: *dat hier niets van de Grieken is bygevoegd, maar wel van de Latynen weggenomen.* Zie GLASSIUS Col. m. 212 (†).

§ 12.

Is de echtheid van dit Slot bewezen, dan is het woordjen *Amen*, hetwelk LUCAS insgelyks weglaat, ook van de hand van MATTHEUS; immers elk Godverheerlykend Beſluit eindigt met dit woord. Zie PS. LXXII: 19. Ps. LXXXIX: 53. ROM. XI: 36. PHILIPP. IV: 20. I TIM. I: 17, in welke plaats hetzelve in alle Handſchriften voorkomt. Sommige Handſchriften laten dit woordjen weg in MATTHEUS, en wel voor het grootst gedeelte dezelfde, die het Slot niet lezen, omdat het naamlyk by LUCAS niet voorkomt. De uitlating van *Amen* ſteunt derhalve op genen grond.

§ 13.

Het ſchynt my voor het overige niet onwaarſchyne-
lyk

„ kennende, hetwelk men kan overtuigen, dat jonger is.
„ Want in zo verre het valſche ene vernieling van het ware
„ is, zo ver moet ook de waarheid voor het valſche gaan."
Dezelfde TERTULLIAAN wist nogthands niets van dit Slot, doch zeker niet om ene reden, welke uit een zeker *Euängelie* van MARCION ſchynt afgeleid te moeten worden, maar omdat hy in datzelfde Euängelie-boek, hetwelk hy het ZYNE en het WARE noemde, even hetzelfde Slot niet las. Het is TERTULLIANUS alleen niet, die te kennen ſchynt te geven, dat MARCION iets op ene onbeſchaamde wyze tegen de gewyde Boeken ondernomen heeft; maar ook ORIGENES, CYPRIANUS, CYRILLUS van *Jeruſalem* en anderen wisten even zó wel, welk onderſcheid 'er gevonden werd tusſchen het Euängelie van dezen MARCION, en de echte Euängeliën van de Euängelisten. —— J. P. BERG.

(*) S. GLASSII *Philolog. Sacr.* Lib. I, Tract. II, pag. 95, b. Edit. Amſtel. 1711. —— VERT.

(†) GLASSII *Phil. S.* pag. 96. a. *Edit. modo laud.* —— VERTALER.

lyk toe, dat 'er, OPENB. XI: 17. op dit Slot wordt gedoeld, en dat men daar ene omschryving van hetzelve vindt. Want het eerste gezegde: *uwe is het Koningryk*, is bevat in het woord: *gy hebt geheerscht;* het twede: *en de kracht*, in de woorden: *dat Gy uwe grote kracht hebt aangenomen;* en eindelyk het derde: *en de heerlykheid*, in het woord: *wy danken*, het welk even zo veel is als; wy brengen U eer en heerlykheid toe. Men zie PS. XCVI: 7. verg. OPENB. XV: 4, waar men voor hetzelve vindt *verheerlyken*. Want indien de Ouderlingen, die in het hemelsch gezigt voorkomen, dit Godverheerlykend Besluit van JESUS, hunnen Leermeester op deze aarde, geleerd hadden, konden zy hetzelve in den hemel, waar zy God volmaakt verheerlyken, niet vergeten wezen. Ik dring dit echter niet aan anderen op.

§ 14.

Ik voeg 'er dit éne ten overvloede by. Wie weet niet, dat wy, van enen Vorst iets verzoekende, onze hoop, dat wy een gunstig gehoor by hem mogen krygen, en onze verwachting op de vervulling van ons verzoek, enig en alleen gronden op zyne magt, edelmoedigheid en goedheid? Waarom zou ook dit in het Allervolmaaktste Gebed gene plaats konnen grypen? dewyl zelfs de gebeden der Heiligen, in den Bybel opgetekend (men zie I CHRON. XXIX: 11, 12), en de voorschriften der gebeden door de Joodsche Meesters, ons zodanige lofspraken aan de hand geven.

§ 15.

Indien derhalve, waarover verstandige Lezers konnen oordelen, de echtheid van het Slot MATTH. VI: 13. door my bewezen is; dan moet hetzelve niet alleen van de Protestanten niet uit den Tekst van den Euängelist (*) verworpen worden; maar ook moet dan hetzelve van de Aanhangers der Roomsche (†) Kerk, die

(*) Ook moeten die drie Stukjens by LUCAS, welke MARCION eertyds verworpen heeft, niet uit den tekst weggenomen worden, dewyl voor dezelve gene getuigen, die haar bevestigen, ontbreken. —— BENEENBERG.

(†) Hetzelfde moesten zy ook doen MATTH. V: 44. OPENB. XVII:

die voor oordeelkundige redenen moeten onder doen, in hunne Overzetting, en in de uitgaven van den Griekschen Tekst, weer hersteld worden. Even gelyk ook de Grieksche Kerk, die zeker geen klein gedeelte van de Algemene Kerk uitmaakt, tot op dezen dag, dit Slot heeft.

XVII: 17. en andere plaatzen, waar zeer zeker fouten of uitlatingen plaats hebben. —— BENZENBERG.

OPMERKENSWAARDIGE GENEEZING VAN EENE VERLAMMING DER BOVENSTE EN ONDERSTE LEDEMAATEN, DOOR HET GEBRUIK DER BADEN IN HET BADHUIS TE AMSTERDAM; WAARGENOMEN DOOR D. HEILBRON, C. Z. *M. D.* EN F. BUCHNER, *Chirurgyn, Oog- en Stads Breukmeester* aldaar.

Onder het groot aantal middelen, die zoo wel tot bewaaring der gezondheid als tot voorkoming en werkelyke geneezing van verschillende ziekten gebezigd worden, zyn misschien geenen vroeger bekend en in gebruik geweest dan de koude en warme Baden, uit eenvoudig water bestaande. —— Reeds by de vroegste, ja by de eerst ons bekende Volkeren, werden ze, blykens hetgeen men deswegen in de gewyde Schriften, by de Geschiedschryvers, als ook by zommige Geneeskundigen, vindt opgetekend, als het geschiktste middel beschouwd, om de voor het Menschdom zoo noodige reinheid te onderhouden, den vermoeiden Reiziger te verkwikken, en het Physiek welvaaren over het geheel te bevorderen (*).

Het bleef echter niet alleen by dit *Diatetisch* gebruik der Baden; maar ook de vroegste Artsen vestigden hunne aandacht op dezelven als Geneesmiddel, en beloofden

(*) Men vergelyke, onder anderen, *den Arts*, door UNZER, IIIde Deel, en MARCARDS fraai Werk *ueber die natur und gebrauch der Bäder*.

den zich de beste gevolgen van derzelver gebruik in onderſcheiden ziekten, waarvan men reeds de duidelykſte ſporen vindt by HIPPOCRATES, CELSUS enz. Het welk intusſchen geenzins te bevreemden is, wanneer men, door de laatere ontdekkingen voorgelicht, in ernſtige overweeging neemt, welk een belangryk en gewigtig deel de huid van het menſchelyk lichaam is; in welk een groot verband zy met de overige lichaamsdeelen ſtaat (*); welk een groot getal zenuwtjes onder dezelve gelegen zyn; hoedanig dezelve het geſchiktſte *vehiculum* oplevert, om onmiddelyk op het zoo gewigtig *Syſthema Lymphaticum* te werken; en van hoe veel belang, eindelyk, de uitwaasſeming, die door dezelve geſchiedt, voor de gezondheid is: uit welk alles natuurlyk volgt, dat men niet alleen door de uiterlyke aanwending van Geneesmiddelen groote veranderingen in de inwendige organen kan te weeg brengen, gelyk de ondervinding ons leert (†), maar dat men ook, door op de huid zelve onmiddelyk te werken, verſchillende inwendige ziekten en gebreken zou kunnen voorkomen en geneezen; ten welken einde, intusſchen, niets geſchikter ſchynt dan het gebruik der Baden.

Met dit alles was het gebruik van dit, om verſchillende redenen, zoo voortreffelyk middel by de Europiſche Volkeren aanmerkelyk afgenomen; waartoe in vroegere dagen waarſchynlyk veel zal toegebragt hebben het invoeren van linnen onderklederen; waardoor het minder noodzaakelyk geworden was, de Baden als reinigend middel te gebruiken; de algemeene vermindering van alle *Gymnaſtiſche* oeffeningen; en eindelyk ook de zoo verſchillende Geneeskundige leerſtelſels, welke deeze weetenſchappelyke kunst over het geheel zoo zeer verduisterd hebben. In laatere tyden,

(*) Volgens de laatere Proeven van INGENHOUS, THORNTON, LAVOISIER, BEDDOES enz. zou de voornaamſte verrichting der Huid zeer veel overeenkomst hebben met die der Longen; van naamelyk de *atmosphæriſche* lucht in te zuigen, een gedeelte van het daarin bevatte *oxygenium* voor het bloed af te ſcheiden, en *azote* met *koolzuur gas* wederom uit te dryven.

(†) Men herinnere zich aan de nieuwe geneeswyze door de uiterlyke aanwending der Geneesmiddelen, onlangs door BRERA aangepreezen.

den, echter, schynt nog eene geheel andere omstandigheid veel bygedraagen te hebben, om, niettegenstaande men het gewigt der huid beter leerde kennen, het algemeen gebruik der eenvoudige Baden in vergetelheid te brengen; de ontdekking en bekendwording, naamelyk, der Minerale Baden. —— Het was niet alleen uit hoofde van het meer werkdaadig vermogen, hetgeen deeze wateren volgens hunne zamenstelling schynen te bezitten, dat zy de eenvoudige Baden verdrongen; maar ook andere omstandigheden, die het gebruik derzelven verzellen, gaven vermoedelyk aanleiding dat men deezen de voorkeus gaf, en dat men ook indedaad dikwerf het bedoelde oogmerk beter door dezelven bereikte. Men verbeelde zich, welk een grooten invloed het reizen naar het Bad, zoo wel wegens de afleiding en verstrooiijing van gedachten, als wegens de Physique uitwerking op het lichaam, het aangenaam gezelschap, de aanlokkende en opbeurende uitspanningen, de verwydering van alle huislyke zorgen, en een aantal dergelyke geneugten meer, welke de Bronplaatsen opleveren, op een ziekelyk lichaam moeten hebben, en hoe dit alles veel tot de geneezing van ziekten kan bydraagen, die zeer dikwyls door huislyke bekommeringen en andere gemoedsaandoeningen gevoed en onderhouden worden; en in welke de ziel ook zeer veel lydt, zoo als in veele langduurige sleepende ziekten meestal het geval is!

Indien men echter in aanmerking neemt (toegegeeven, dat de Minerale Baden op zich zelf indedaad werkzaamer zyn dan die van eenvoudig water, hetwelk intusschen zommige Artsen niet in den volsten zin willen toestemmen, dewyl zy veele geneezingen, op het gebruik dier Baden gevolgd, voor een groot gedeelte aan de evengemelde bykomende genoegens op de Bronplaatsen toeschryven) dat een groot, ja het grootste gedeelte van het menschdom, door de te hoog loopende kosten, en andere veelvuldige hinderpaalen, van het gebruik dier Baden beroofd blyft; dat ook het nut der Baden, en byzonder der warme Baden, zich geenzins alleen bepaalt tot zoodanige ongemakken, by welke de Lyder van de eene plaats naar de andere kan gebragt worden, maar zich ook uitstrekt tot ziekten, in welke hy zeer naauwernood uit het bed kan gedraagen worden;

den (*); dat men vervolgens ook des noods in staat zou zyn, om, door gepaste bereidingen, het eenvoudig water aan het Minerale zeer te doen evenaaren (†); en daarenboven nog in het oog houdt, dat de aanwending van eenvoudig water op de huid al zeer aanmerkelyke uitwerkingen kan hebben; dan zal men, myns bedunkens, gaarne willen toestemmen, dat het aanweezen der Minerale wateren geenzins genoegzaame redenen oplevert, om de eenvoudige huislyke Baden geheelenal te verbannen: En het kan derhalven ook geenzins vreemd voorkomen, dat men, van dit vergroote begrip van de Minerale Baden terug gekomen, niet alleen de huislyke Baden van eenvoudig water (somwylen met het een en ander vermengd) meer en meer heeft getracht in gebruik te brengen, maar ook in de meeste Landen bedacht geweest is, om zoodanige publieke inrichtingen daar te stellen, waardoor het gemis van Minerale Baden te gemoet gekomen, of in zommige opzichten geheelenal zou kunnen vervangen worden.

Het waren vermoedelyk ook dezelfde beweegredenen, die eenige Menschenvrienden, door deskundigen aangespoord, deeden besluiten, om ook in deeze aanzienlyke Stad het algemeen bekende Badhuis op te richten, waarvan ook ongetwyfeld, onder een goed geneeskundig toevoorzicht, zeer veel nut kan getrokken worden. Of echter de uitkomst aan de bedoeling beantwoordt? hieraan zou men met grond mogen twyfelen; daar men toch niet kan ontveinzen, en hetwelk zelfs onze Natie door buitenlandsche Geleerden verweeten wordt, dat het gebruik den Baden, in ons Land, over het

(*) Een leevend bewys hiervan hebben wy in de Waarneemingen van BRANDIS, over het nut der lauw-warme Baden in de zoogenoemde kwaadaartige Zenuwkoortsen; hetgeen ik door eigene ondervinding ten sterkste kan bevestigen.

(†) Onder de verschillende poogingen, door BERGMAN en andere Scheikundigen ten dien einde aangewend, verdient vooral de laatste door Dr. GOLDSMIDT (*Recueil periodique de la Societé de Medecine*, Paris, Tom. V. No. XXX, An. VII) alle opmerking; trachtende gemelde Schryver te betoogen, dat zelfs de door kunst gemaakte drinkbaare Mineraalwateren, in zommige opzichten, de voorkeuze verdienen boven de natuurlyke.

het geheel, nog onder de zeldzaamheden behoort. Wel wordt 'er nu en dan, in navolging der Engelschen, die daartoe door hunnen Landgenoot FLOYER (en misschien al te onbepaald) wierden aangespoord, van de koude Baden gebruikt gemaakt; echter bepaalt zich dit tot zeer weinigen, en heeft nog veel minder plaats omtrent de warme Baden, die noch als *Diatetisch*, noch als geneezend middel, in genoegzaam gebruik zyn, niettegenstaande de laatere ontdekkingen zoo veel aanleiding tot derzelver gebruik geeven, en de beroemdste Artsen op derzelver aanwending zoo zeer aangedrongen, en het nut daarvan met proeven gestaafd hebben (*).

Zo ik my intusschen niet bedriege, (en dit is ook reeds door anderen aangemerkt) is dit zeldzaam gebruik der warme Baden in ons Land een natuurlyk uitwerkzel van de gevoelens, welke de meeste vroegere Inlandsche Artsen aangenomen hebben, omtrent de uitwerkingen der koude en warme Baden op het menschelyk lichaam, en wel byzonder ten aanziene van derzelver versterkende en verzwakkende eigenschappen. Het stelsel van den anderzins grooten BOERHAVE, en de nader bekend gewordene proeven van den Franschen Geneesheer MARET, die ondervonden had, dat een lederen riem in warm water langer en slapper, in koud water daarentegen korter en steviger wierd, deeden de Artsen het onbepaald gevoelen aanneemen, het welk zy by het algemeen voortplantten, dat de warmte en koude dezelfde uitwerkingen op het leevend lichaam hadden, en dat dus het warme Bad, door de vezelen uit te zetten en te verslappen, het menschelyk lichaam verzwakte en de koude, door de zamentrekking der vezelen, hetzelve versterkte; hetgeen dan ook ten gevolge moest hebben, dat de warme Baden, by de meer en meer toeneemende voorgeschiktheid tot verzwakking, als *Diatetisch* middel niet meer in aanmerking kwamen, en dat men

(*) Men begrype my wel, dat ik hier alleen bedoele zoodanige warme Baden, die den graad van Bloedwarmte, of eenige graaden daar boven, hebben, b. v. tot 100 graaden op de schaal van FAHRENHEIT; maar geenzins de *heete Baden*, welke van gemelde hoogte tot het kookpunt klimmen, daar dezelve niet zonder de grootste omzigtigheid kunnen gebruikt worden, en bovendien ook zelden te pas komen.

men dezelven ten hoogsten moest vermyden, in alle ziekten, in welke verzwakkende Geneesmiddelen nadeelig geoordeeld wierden.

By een nader inzien blykt echter, dat dit gevoelen, hetwelk op de zinnelyke begrippen van de werkingen der warmte en koude op het menschelyk lichaam gegrond is, even zoo weinig in den volsten zin kan aangenomen worden, als de in den eersten opslag vlak tegenovergestelde, en op het leerstelsel van de *quantitative* prikkelbaarheid berustende stelling van BROWN, (van welke de verstandigsten zyner aankleevers echter merkelyk terug gekomen zyn) dat de warmte, door nieuwe prikkeling voort te brengen, versterkt, en de koude, door berooving van warmte enz., verzwakt. Immers worden wy, door eene onbevooroordeelde beschouwing en navorsching van de verschynselen in de bewerktuigde lichaamen, ten sterksten overtuigd, dat het aan de eene zyde niet te ontkennen is, dat 'er wel degelyk Physische en Chemische bewerkingen in dezelve plaats hebben en waargenomen worden, maar dat het echter, aan de andere zyde, ook niet minder waar is, dat dezelve, door een zeker ons onbekend *iets*, (men noeme het leevenskracht, prikkelbaarheid, enz. — of beschouwe het, naar zyn aangenomen gevoelen, als beginzel, grondkracht, oorzaak of gewrocht, enz.) op een geheel afzonderlyke wyze gewyzigd, en als 't ware *geanimalizeerd* worden. En hieruit volgt dan natuurlyk, dat 't volstrekt onmogelyk is, om, uit hetgeen men in doode of onbewerktuigde lichaamen ziet gebeuren, onbepaalde sluitredenen, omtrent soortgelyke verschynselen of derzelver uitwerkingen in leevende lichaamen, te maaken; even weinig als men in staat zou zyn, alle verschynselen in het bewerktuigde lichaam alleen door de vermeerderde of verminderde prikkelbaarheid en prikkeling te verklaaren, zonder den invloed der natuur- en scheikundige bewerkingen in aanmerking te neemen; waarom dan ook de meeste zinnelyke gewaarwordingen in een bewerktuigd lichaam alleen in een *betrekkelyken* zin kunnen genomen worden, gelyk ook indedaad het geval is by het denkbeeld van *sterkte* en *zwakte*, en dus ook van *versterken* en *verzwakken* van het menschelyk lichaam; zoo dat het zelfde middel, 't welk in het eene geval *versterkend* kan genoemd worden, in eenen anderen zin

als

als *verzwakkend* te beschouwen is, en zoo ook omgekeerd.

Voegt men nu by dit alles, dat zelfs het Physiek begrip van warmte en koude nog zeer onbepaald is, ten minsten dat wy de koude niet anders dan in eenen *negativen* zin, in een verminderden graad van warmte, kennen, en het dus ook vry moeijelyk, zo niet onmogelyk is, om juist dien graad te kunnen bepaalen, by welken de warmte in een volstrekten zin ophoudt en de koude begint; zoo zal men, behalven dat dit juist de bronnen aantoont, uit welke de verschillende gevoelens omtrent de uitwerkingen van koude en warmte op ons lichaam hunnen oorsprong hebben, ook ligtelyk inzien, dat het nut der Baden, die zoo veele veranderingen in de dierlyke huishouding kunnen te weeg brengen, uit zeer verschillende oogpunten moet beschouwd worden, en dat vooral het veronderteld *versterkend* en *verzwakkend vermogen* derzelven geenzins de eenige maatstaf moet weezen, naar welken men zich in deezen hebbe te richten; al hetwelk intusschen door verscheide Geneeskundigen, maar byzonder zedert dat de *Dynamische* leerwyze meerder ingang gevonden, en men begonnen heeft, het gemelde leerstelsel van BROWN nader te ontzenuwen, zoodanig uitvoerig voorgesteld en met proeven bevestigd is, dat ik het voor deskundigen overtollig, en voor het algemeen te omslagtig oordeele, daarvan meer te zeggen (*). Ik zal

(*) Reeds HIPPOCRATES heeft, in verscheidene zyner *Aphorismi*, welke MARCARD verzameld en aangetekend heeft, blyken gegeeven, dat hy, misschien alleen uit ervaaring, de gevolgen van koude en warmte op het menschelyk lichaam zeer wel wist te onderscheiden, en de aanwending derzelven dus te bepaalen naar maate van deszelfs byzondere gesteldheid, ouderdom en temperatuur. Vervolgens vinden wy ook, dat TISSOT, (om van veele andere vroegere Schryvers te zwygen) van het groote nut der Baden, en byzonder der warme, spreekende, (*von Nervenkrankheiten*, IIter Band, IIIter Theil, door ACKERMAN vertaald, bladz. 670 enz.) niet alleen aan BOERHAVE en andere Artsen verwyt, dat zy het gebruik der warme Baden niet meer bevorderd hebben, maar ook een aantal proeven en waarneemingen aanhaalt, om te betoogen, hoe overdreeven het begrip van de verzwakkende eigenschap der warme Baden is, en van hoe veel nut dezelven in veele opzich-

zal dus, in de veronderstelling dat dit weinige misschien iets zal kunnen bydraagen tot nadere navorsching en behartiging van dit zoo belangryk onderwerp, hier nog alleen laaten volgen eene Waarneeming, door den kundigen Heelmeester F. BUCHNER en my onlangs waargenomen, door welke het hier voorgestelde eenigzins nader bevestigd wordt.

Den 27 Mey 1801 wierden wy gevraagd by het ruim zesjaarig Zoontje van wylen T. B., hetwelk, naar men ons berichtte, zonder de minste vooraf gegaane ongesteldheid, zedert 36 uuren, op het alleronverwachtst, aan armen en beenen geheel verlamd was geworden; gelyk wy dan ook het Lydertje, tot onze verwondering, in den volsten zin in dien staat aantroffen; want daar het Kind geene de minste beweeging, zelfs niet met de vingertjes, konde maaken, en de Ledemaaten, en vooral de onderste, byna gevoelloos waren, kon het ook ter naauwernood op een stoel zitten, zonder door kussens enz. ondersteund te worden; zoodat de ziekte byna

zichten zyn. Ook heeft de Hoogl. HERZ, (in zyne *Brieven aan Geneesheeren*, door my in het Jaar 1790 vertaald) by gelegenheid dat hy eenige waarneemingen opgeeft van de voortreffelykheid van het uitwendig gebruik van het koude water, in eene daarop volgende aanmerking, het algemeen gebruik, en het begrip van het versterkend vermogen van hetzelve, evenwel zeer bepaald. Zelfs onze Vaderlandsche Arts MICHEL, der Maatschappye veel te vroeg ontrukt, heeft, in zyne Verhandeling over de Zenuwziekten van ons Land, op alle plaatsen, waar hy de koude Baden aanprees, de grootste omzigtigheid daarby aanbevolen. Ook kan ik hier byvoegen, dat de geachte Geneesheer C. H. A ROY, by gelegenheid dat ik zyn Ed. het in dit Stukje beschreeven Geval mededeelde, zich herinnerde, voor een aantal jaaren, eene zeer goede uitwerking der warme Baden in eene Verlamming gezien te hebben, welke echter, uit hoofde dat de Lyderes het Land verliet, niet voltooid wierd. Doch, behalven de gemelde, verdient vooral geleezen te worden het meermaals aangehaalde Werk van MARCARD, en byzonder hetgeen de beroemde HUFELAND deswegen gezegd heeft, in zyne beoordeeling van het *Brownsche* Systhema, in het *Journal* door hem uitgegeeven, IVde en Vde Deel.

na de gedaante had van eene *Paraplegia*. Voor het overige scheen hetzelve, schoon van een zeer tenger en zwak gestel, taamelyk gezond, klaagde over niets, had een natuurlyken eetlust, en alle ontlastingen waren als gewoonlyk. Het eerste werk was, dat wy ons alle moeite gaven, om de voorafgegaane omstandigheden en gebeurtenissen na te vorschen, ten einde daardoor in staat gesteld te worden, eenig denkbeeld te kunnen vormen van de eerste oorzaak deezer zoo spoedige als onverwachte verlamming. Dan wy konden niet alleen, doordien het Kind ouderloos is, en thans, onder vreemde handen, in een Kostschool opgevoed wierd, geene de minste opheldering krygen omtrent den staat zyner gezondheid in zyne eerste jaaren; maar ook waren de berichten, ten aanziene van het gebeurde kort vóór en by het ontstaan van het toeval, van dien aart, dat wy 'er niets met zekerheid uit konden afleiden. Men sprak b. v. van een val of sprong, welken het Lydertje kort vóór den aanval zou gedaan hebben; dan, behalven dat wy, by een allernaauwkeurigst onderzoek, hoegenaamd geen letzel of iets tegennatuurlyks aan eenig deel des lichaams konden bespeuren, en dat het ook aan de toevallen ontbrak, welke een beledigd ruggemerg anderzins verzellen, zoo wierd ons ook van eene andere zyde nader verzekerd, dat die voorgegeevene sprong van zeer weinig beduidenis was geweest, en dat het Kind, na denzelven, zonder het minste ongemak, zeer wel geloopen, en zelfs verscheide trappen op- en afgeklommen had: kortom, men wist zich naauwelyks het juiste tydstip, waarop het toeval begonnen was, te herinneren. Men begrypt uit dit alles ligtelyk, dat het ons vry moeijelyk viel, in dit duister geval, eene gegronde *indicatie* te bekomen. Wy herinnerden ons wel aan het zoogenoemde gebrek van POT; aan de gevolgen van het drinken van met looddeelen bezwangerd water, en aan andere dergelyke uit de ziektekunde bekende omstandigheden meer. Nadien wy echter niets konden ontdekken van alle de toevallen, welke met soortgelyke verlammingen gepaard gaan, en dezelve ook, voor zoo verre wy te weeten konden komen, geenzins voorafgegaan waren, moesten wy deeze gedachten laaten vaaren. Het eenige, waarby wy konden blyven stilstaan, was, dat, daar het Kind, naar men ons berichtte, zich

vóór eenige dagen ſterk verhit had en zeer bezweet geweest was, dit toeval mogelyk zyn oorſprong verſchuldigd was aan eene eensklaps plaats gehad hebbende belette uitwaasſeming. Op deeze vooronderſtelling beſlooten wy dan ook (en ik mag 'er byvoegen niet dan na zeer ryp overleg) om ons Lydertje volgens deeze *indicatio* te behandelen, en de volgende *mixtuur* voor te ſchryven:

℞ *Gum. Guajac.* ℈ii.
Reſinæ ejusdem ℈i.
Spir. minder.
Syr. flor. ſamb. *ā* ℥j.
Aq. hordei ℥viij.
alle uur een lepel.

Het Kind, echter, zeer tegen deezen drank zynde, lieten wy het, den volgenden dag, het anderzins zoo werkzaam *Extract. Aconitum*, met het *pulvis doveri* en de noodige hoeveelheid zuiker vermengd, by tusſchenpoozing gebruiken. Daar zich echter, weinige dagen daarna, eenige kentekenen van ongeſteldheid der eerſte wegen opdeeden, en de buiksontlasting niet haaren gewoonen gang ging, lieten wy met deeze middelen ophouden, en het Lydertje zagt zuiverende en oplosſende middelen gebruiken; waarop deeze toevallen dan ook onmiddelyk verdweenen, en wy dus met de voorgemelde Geneeswyze konden voortgaan. Daarby wierd de Ruggegraat, de Lendenen enz. vlytig geſmeerd met een mengſel van *Tæ Cantharidum*, *ol. laurin.* enz.; naderhand met een mengſel van de *Spir. ſal. Ammoniac* en *Balſ. Peruvian.*, waarby op het laatst nog de *ol. Cajaput* gevoegd wierd. Vervolgens lieten wy het Kind ook een Kruider-thee drinken, van de in dergelyke gevallen anderzins zoo vermogende *Flor. arnicæ* en de *Stipit. dulcamaræ.* Dit alles bragt echter, niettegenſtaande het Lydertje in eene gedurig vermeerderde uitwaasſeming gehouden wierd, geene de minſte verandering te weeg in de gemelde omſtandigheden; de verlamming bleef in dien zelfden graad, en overigens kon men niets ziekelyks by het Kind beſpeuren. Offchoon nu de tot dus verre misluktte pooging ons in den eerſten opſlag misſchien had behooren aan te ſpooren om

van

van de gemaakte *indicatie* af te gaan, wierden wy echter daarvan wederhouden, eensdeels, dewyl ons niet onbekend was, hoe ingeworteld en hardnekkig somtyds gebreken van dien aart zyn; en anderdeels: dat wy voor als nog geen uitzicht hadden, om op goede gronden een anderen weg in te slaan, althans dat wy het zeer gewaagd oordeelden, ons Lydertje aan eene *Empirische* Geneeswyze te onderwerpen: weshalven wy op dezelfde wyze, nu en dan met eene kleine verandering, (onder anderen wierd, uit hoofde dat het Kind over het geheel eenigzins verzwakt scheen, tusschenbeide de *Kina* met de *Serpentaria* voorgeschreeven) voortgingen, en daarenboven aan de Voogden en de Familie voorstelden, van de warme Baden, in het Badhuis alhier, gebruik te maaken; bedoelende hiermede voornaamelyk, om, door de geheele huid, de onder dezelve gelegene zenuwtjes, het *Systhema Lymphaticum* enz. onmiddelyk aan te doen en te prikkelen; misschien eene algemeene verandering te weeg te brengen. —— Het Kind gebruikte dan ook, op gemelde plaats, den 16 Juny, het eerste Bad van 87 a 88 graaden; en, tot onzer aller verwondering, bemerkten wy reeds by het derde Bad, dat het, terwyl het in het warme water was, met de vingeren, ja zelfs met beide de armen, een flaauwe beweeging konde maaken. Door dit vleijend vooruitzicht aangemoedigd, wenschten wy, dat men met het baaden voortginge. Wy moesten echter tot ons leedweezen ondervinden, dat men, door bykomende omstandigheden, die echter met het Kind, *qua Lyder*, in geene betrekking stonden, met het vyfde Bad ophield. Vermits wy evenwel te zeer verzekerd waren, dat het ophouden met de Baden geenzins in eenig mistrouwen in onze behandeling gelegen was, en daarenboven reeds te veel moeite aan dit Kind aangewend, en ook te veel gevoel hadden voor deeze ongelukkige Wees, dat wy hetzelve zouden verlaaten; volhardden wy met andere middelen tot herstel uit te denken, en stelden dus voor, om van de hier misschien in meer dan één opzicht te pas komende Electriciteit gebruik te maaken. Het Kind wierd dan ook door den kundigen BARNEVELT op verschillende wyzen (*negativ* en *positiv*) geëlectrizeerd, doch met geen beter gevolg dan de voorige middelen; waarom wy wederom op het gebruik

der Baden aandrongen. Men ſtelde ons toen voor, het *advies* van den beroemden Hoogleeraar A. BONN in te neemen; welk voorſtel wy des te greetiger aannamen, daar wy ons vleiden, dat onze poogingen door de toevoeging van welgemelden Hoogleeraar aanmerkelyk zouden onderſteund worden; waarin wy ons ook niet bedroogen hadden, daar zyn Ed., na het Lydertje onderzocht te hebben, het geval met ons als zeer duister erkende, en het door ons gedaane voorſtel, wegens het gebruik der Baden, ten ſterkſten bevestigde. Het Kind wierd dan, na de wegruiming van verſchillende zwaarigheden, op den 14 July, in het Badhuis beſteed (*), en gebruikte dagelyks de Baden van min of meer de bovengemelde warmtegraaden, waarby naderhand, op voorſtel van gemelden Hoogl., eenige welriekende kruiden gedaan wierden. Het gevolg was, dat het Kind, na de eerſte 6 of 7 Baden, zonder ſteunzel kon blyven zitten; dat de armen zoo wel als de voeten hun gevoel wederkreegen; dat 'er dagelyks meer en meer beweegingsvermogen, zelfs buiten het Bad, in de deelen kwam; en dat het Kind eindelyk, na 25 a 30 Baden gebruikt te hebben, alleen kon eeten, en over het geheel zyne armen en handen tot zyn wil had. Met de voeten ging het eenigzins langzaamer: wel kon het Lydertje, zoo wel in als uit het Bad, allerleie beweegingen met dezelve maaken; doch het ſtaan, en nog veel meer het gaan, viel hem echter moeijelyk; waarvan misſchien de voornaamſte oorzaak was, dat het Kind, in het begin van September, eene tusſchenpoozende koorts gekreegen hebbende, wy, om verſchillende redenen, en byzonder om de mogelyke gevolgen dier koorts niet te ſtooren, eenigen tyd met het baaden lieten ophouden. De koorts had echter, zoo als van achteren bleek, geen den minſten invloed op het gebrek, en verdween ook, na eenige weinige middelen (buiten welke het Kind, geduurende al dien tyd, weinig of geene Geneesmiddelen gebruikt

(*) In 't voorbygaan moet ik hier aanmerken, dat het, over 't geheel, by het gebruik der warme Baden, van veel belang is, zich na het Bad eenigen tyd buiten de vrye lucht te houden; vermits een tegenovergeſteld gedrag niet alleen de uitwerking der Baden aanmerkelyk zou kunnen verhinderen, maar ook over 't geheel zeer nadeelige gevolgen kan hebben.

bruikt heeft); waarom wy dan ook wederom met de Baden voortgingen. Daar wy echter thans, aan de eene zyde, geloofden, dat de hoofdoorzaak der verlamming, ten minsten voor een groot gedeelte, was weggenomen, en, aan de andere zyde, vreesden, dat het zoo lang aanhoudend gebruik der warme Baden eene werkelyke plaatselyke verzwakking, of eigenlyk eene *atonia* in de onderste ledemaaten, zoude veroorzaaken, lieten wy den warmtegraad der Baden langzamerhand verminderen tot op 50 a 48 graaden. Daarenboven bemerkten wy, dat het plat der voeten, waarschynlyk door het langduurig zitten van het Kind, eene zoodanige tegennatuurlyke richting had gekreegen, dat het de teenen niet, zoo als gewoonlyk, opwaards konde buigen, en dus, staande, alleen op de teenen rustede, zonder dat de hielen den grond raakten; waarom wy dan ook besloten, op voorstel van den Heer BONN, het Kind een zeker soort van laarsjes te laaten maaken, waardoor de voeten wederom in hunne voorige natuurlyke richting konden gebragt worden. Op dit een en ander vorderde het Kind langzamerhand zoodanig, dat het in de maand November l. l. taamelyk konde loopen, en zedert drie maanden zyne handen en voeten op de gewoone wyze tot zyn dienst heeft.

Deeze Waarneeming, die wel moet onderscheiden worden van soortgelyke, echter in den aart zeer verschillende, geneezingen van opgekrompene en verkorte ledemaaten, waardoor de beweegingsvermogens gestoord wierden, levert, onder andere *theoretische* denkbeelden, tot welke dezelve *a posteriori* aanleiding geeft, (die ik echter, om niet uitgebreider te worden, onaangeroerd zal laaten) in de eerste plaats, het duidelykste bewys op, dat het in die gevallen, in welke men het gebruik der Baden oordeelt van dienst te kunnen weezen, altoos der moeite waardig is, vooral voor min gegoeden, vooraf de eenvoudige Baden te beproeven, alvoorens men het gebruik der natuurlyke Minerale Baden onderneemt; en in de tweede plaats, dat men in die gebreken, in welke de warme Baden schynen te pas te komen, zich niet altoos van dezelve moet onthouden, door het algemeen begrip van het verzwakkend vermogen derzelven, even weinig als men de koude Baden, alleen om hun versterkend vermogen, onbepaald in zoodanige gevallen behoort aan te pryzen; staaven-

de dezelve intusschen te gelyk de reeds zoo dikwerf herhaalde erinnering, dat men zich aan het Ziekbed niet naar den naam of de gedaante der ziekte moet richten, maar, om in de geneezing wel te slaagen, de gestoorde werking, of zoo veel mogelyk de eerste oorzaak, behoort op te speuren.

NADER BERIGT WEGENS DE NIEUWE PLANEET, THANS BY DEN NAAM PIAZZI BEKEND.

(Uit het *Engelsch*.)

Deeze Planeet, door des Heeren PIAZZI's Ziekte, op den elfden February 1801, uit het gezigt zynde verloren, naadat hy dezelve geduurende den tyd van zes weeken hadt waargenomen, en dezelve buiten zyn Observatorium nimmer ontdekt zynde, waren de Starrekundigen in de noodzaaklykheid gebragt, om te tragten haar te vinden, naa verloop van agt maanden, op gronden van haaren loopkring, uit zyne waarneemingen ontleend. Hy hadt eenen kringvormigen, en Dr. BURKHARDT, te *Parys*, en de Heer GAUSS, te *Bremen*, eenen eyrondvormigen loopkring tot grondslag gelegd. De Baron ZACH gaf berekeningen van haare plaats in 't licht, volgens de beginzels van Dr. BURKHARDT, in zyn *Maandlyksch Journaal*: en de Europische Starrekundigen hebben, volgens deeze en hunne eigen berekeningen, de Planeet tragten te vinden; doch vrugteloos. De Heer GAUSS, van *Brunswyk*, misschien door deeze teleurstellingen aangespoord tot eene pooging om meer naauwkeurige grondbeginzels daar te stellen, slaagde gelukkig in zyne onderneeming; de berekeningen, op dezelve gebouwd, zyn insgelyks in het zelfde Maandlyksch Journaal gedrukt, en hebben gelukkiglyk tot een middel gediend om de Planeet weder te vinden; de Baron ZACH ontdekte haar van het Observatorium te *Gotha*, op den zevenden December 1801, en Dr. OLBERS, te *Bremen*, op den eersten January deezes Jaars, zoo als zy door den Heer PIAZZI insgelyks, op den eersten January des voorgaanden Jaars ontdekt was. Dr. OLBERS ontdekte de Planeet, zonder het te weeten, maakende een regten hoek dit met de twee Starren in

den

den rechter vleugel van het Gestarnte van de Maagd; den volgenden nacht zyne waarneeming herhaalende, zag hy met verwondering, dat de gedaante van den Driehoek was veranderd; dit diende ten blyke van eene beweeginge, welke hem de Planeet aanduidde. Hy meende de eerste te zyn, welke, zints zy uit het gezigt was verdweenen, haar ontdekt hadt; doch de Baron ZACH gaf naderhand een berigt in 't licht, volgens 't welk hy de Planeet vroeger, op den zevenden December, hadt gezien; doch, niet zeker zynde dat het de Planeet was, wagtte hy met iets te berigten, tot dat hy zyne waarneemingen, door het wederkeeren van helder weder, konde bekragtigen; niet vroeger viel dit voor, dan omtrent het einde der maand. Als ontdekkers mogen dus die beide Heeren worden aangemerkt, dewyl de eene zonder medewerkinge des anderen de Planeet vondt; en indien de eene deezer ontdekkingen onbekend gebleeven of niet gedaan ware, zouden wy door de waarneemingen des anderen in 't bezit der Planeet geweest zyn. Intusschen moeten wy met dankbaarheid erkennen, dat wy de voornaamste verpligtingen aan den Heere PIAZZI, den oorspronklyken ontdekker, hebben, hoewel hy dezelve naderhand zich liet ontgaan, en door een vroeg en uitvoerig berigt van zyne ontdekking aan de geleerde waereld te onthouden, het volkomen verlies daar van voor het tegenwoordige Geslagt in de waagschaal stelde, om, misschien by toeval, in eenige toekoomende Eeuw, ontdekt te worden. Intusschen zyn wy thans in het volkomen bezit van dezelve, zonder vreeze van haar wederom te verliezen, uitgezonderd alleen in de zonnestraalen, even gelyk de overige Planeeten, om uit dezelve aan de tegenoverzyde der Zonne wederom ten voorschyn te koomen, en van eene Avond- in eene Morgenstar veranderd.

Des Heeren GAUSS 's gronden van den Loopkring der Planeet in een Ellips zyn de volgende.

Tydstip van 1801. .	2	17	36	34
Plaats van het Aphelium .	10	26	27	38
Opklimmende Knoop .	2	21	0	44
Inclinatie . . .	0	10	36	57

Gemiddelde afstand 2,7673.

Omloopstyd 1681 dagen, of vier jaaren en zeven maanden.

Gemiddelde dagelyksche Heliocentrische beweeging 12′ 50″ 914.

Uitmiddelpuntigheid 0,0825017 voor den gemiddelden afstand als de Eenheid genomen.

Grootste Equatie van het middelpunt 9° 27′ 41″.

Deeze beginzels geeven een Graad Lengte meer, dan de waarneemingen van Dr. OLBERS; terwyl Dr. BURKHARDT's waarneemingen nagenoeg 8° minder, en des Heeren PIAZZI's rondvormige grondbeginzels omtrent 11° minder geeven.

De Planeet wierdt door den Heer MECHAIN, Starrekundige van het Nationaal Observatorium te *Parys*, 't eerst waargenomen op den 23 January, die een berigt daar van na *Londen* zondt; en op het Koninklyk Observatorium te *Greenwich* op den 3 February 1802. Voorts is de Planeet waargenomen door ALEXANDER AUBERT, Schildknaap, op *Highbury Place*; door STEPHEN LEE, *Jun.* Schildknaap, te *Hackney*; door GEORGE GILPIN, Schildknaap, in de Vertrekken der Koninklyke Societeit, op *Somerset Place*; en door Dr. HERSCHEL, te *Slough*; alle deeze hebben hunne waarneemingen medegedeeld aan de Koninklyke Maatschappy. Uit hoofde van derzelver kleinheid, zal 'er nog eenige tyd verloopen, eer men haare schynbaare Middellyn met eenige naauwkeurigheid zal kunnen bepaalen. Hoewel de Heer PIAZZI haar op 7″ stelde, toen zy verder af was dan tegenwoordig, vertoont zy zich hier (in *Engeland*) veel kleiner; de Koninklyke Starrekundige heeft dezelve op 2″ gesteld, Dr. HERSCHEL op 1″; dit kan berusten op zyne waarneeming met zyn terugkaatzend Teleskoop van tien voeten. Men verwagt dat de Planeet in tegenoverstand met de Zon zyn zal omtrent het einde van Maart.

ASTROPHILUS,

27 *Febr.* 1802.

VER-

VERHANDELING OVER DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN DEN WYN; GEPAARD MET AANMERKINGEN OVER DE PLAATZEN, WAAR DE WYN VALT, EN DEN AANLEG VAN WYNGAARDEN. Door C. CHAPTAL.

(*Vervolg en slot van bl.* 201.)

Alle Lugtstreeken zyn niet geschikt tot het kweeken van Wynstokken: schoon dit Gewas met kragt schynt te groeijen in Noordlyke oorden, is het zeker, dat de vrugt aldaar nooit eene genoegzaame maate van rypheid kan verkrygen; en het is eene onveranderlyke waarheid, dat, boven de 50 Graaden Breedte, het sap van de Druif die gisting niet kan ondergaan, welke 't zelve tot een aangenaamen drank maakt.

Het geval van den Wynstok, ten aanziene van de Lugtstreeke, is 't zelfde als met andere voortbrengzelen van het groeiend Ryk. Wy ontdekken in het Noorden een sterken groei, welgevoedde en sappige planten; terwyl het Zuiden ons voortbrengzels levert met geur, harst en vlugge oliedeelen: hier wordt alles in *geest* hervormd; daar alles aangewend om *sterkte* voort te brengen. De kenmerken, zo doorsteekende in den groei, doen zich ook op in het dierlyke: *geest* en *aandoenlykheid* schynen geschikt voor de Zuidlyke streeken; terwyl *sterkte* het deel is der Bewoonderen van het Noorden.

Reizigers in *Engeland* hebben opgemerkt, dat eenige smaakloozé gewassen uit *Groenland* smaak en geur krygen in de tuinen omstreeks *Londen*. Beynier bevondt, dat de Steenklaver, die een sterken geur heeft in warme lugtstreeken, in *Holland* daarvan niets behieldt. Elk weet, dat het fyn doordringend vergift van zekere Planten en Dieren allengskens verzwakt of vernietigd wordt in afzetzels, gekweekt onder Noordlyker lugtstreek.

Zuikerriet schynt niet volkomen te groeijen, dan in warme Landen. Het Zuikerriet, in onze tuinen gekweekt, verschaft naauwlyks eenig zuikeragtig beginzel; de Druiven zyn zuur, wrang of onsmaaklyk, boven de

 50 graa-

50 graaden Breedte. —— Het geurige der Druiven zo wel als de Zuikerdeelen zyn de voortbrengzels van een helderen en bestendigen zonneschyn. Het wrange sap, in de Druiven voortgebragt in het eerste tydperk van derzelver groei, kan in het Noorden niet genoegzaam rypen; en dit oorspronglyk rauwe en wrange heeft 'er nog in plaats, wanneer de vroeg invallende vorst het verder rypen belet. Van hier dat de Druiven in het Noorden, ryk in beginzels van verrotting, naauwlyks iets bezitten van geestige gisting; en het uitgeperste sap van de vrugt, de gisting ondergaan hebbende, leveren een zuur vogt, waarin men alleen vindt zo veel van den *alcohol*, als noodig is om eene tot rotting overslaande gisting te voorkomen.

De Wynstok, derhalven, zo wel als de andere voortbrengzels der Natuure, heeft lugtstreeken, daaraan byzonder eigen; en het is tusschen de 40 en 50 graaden Breedte, dat dit Gewas met eenige maate van voordeel kan gekweekt worden. Het is ook binnen het gemelde perk, dat men de beroemdste Wynstokken vindt, en de beste Wynen aantreft; als *Spanje*, *Portugal*, *Frankryk*, *Italie*, *Oostenryk*, *Styria*, *Carinthia*, *Hungaryen*, *Transylvania*, en een gedeelte van *Griekenland*.

Maar van alle Landen biedt geen Land mogelyk eene zo gunstige ligging aan, voor den Wyngaard, als *Frankryk*; geen Land prykt met uitgebreider Wyngaardlanden, op onderscheide lugten. Van de oevers van den *Rhyn* tot den voet der *Pyreneën* wordt de Wynstok allerwegen aangekweekt; en in die groote uitgestrektheid treft men de aangenaamste en volgeestigste Wynen van *Europa* aan.

Maar, schoon de Lugtstreek eene algemeene en onuitdelgbaare hoedanigheid aan de voortbrengzelen geeve, zyn 'er zekere omstandigheden, die de werking wyzigen en bepaalen: en het is alleen door zorgvuldig op 't geen elk deezer voortbrengt te letten, dat wy in staat zyn te ontdekken, welk het uitwerkzel van de Lugtstreek alleen is. Het is uit deezen hoofde, dat wy dikwyls de onderscheidene hoedanigheden van den Wyn vereenigd vinden onder dezelfde Lugtstreek; dewyl de grond, de ligging en de aankweeking de werking van die groote en algemeen werkende oorzaak wyzigen en veranderen.

Aan den anderen kant zyn 'er eenige Wyngaarden, die

die ons de keuze niet laaten, om dezelve op allerlei breedte naar welgevallen te kweeken. Grond, lugtstreek, ligging, aankweeking moeten alle zich naar dien onveranderlyken aart schikken; en de minste schennis van dit natuurlyk character verandert weezenlyk het voortbrengzel. Zo zullen de Wynstokken, uit *Griekenland* in *Italie* overgebragt, niet langer denzelfden Wyn leveren; en die van *Falernum*, aan den voet van den *Vesuvius*, zyn van aart veranderd. De dagelyksche ondervinding wyst uit, dat de Wyngaard-ranken van *Bourgondie*, in het Zuiden overgebragt, niet meer zo aangenaame en keurige Wynen schenken.

Het is, derhalven, uitgemaakt, dat de characters, waardoor zekere Wyngaarden onderscheiden zyn, op onderscheidene plaatzen niet kunnen hervoortgebragt worden: ten zulken einde is de bestendige invloed van dezelfde oorzaaken noodig; en daar het onmogelyk is, die alle te vereenigen, moeten veranderingen en wyzigingen de noodwendige gevolgen weezen.

Wy mogen, overzulks, besluiten, dat warme Lugtstreeken, door het vormen van het zuikeragtig beginzel, zeer geestryke Wynen zullen voortbrengen; dewyl Zuiker ten dien einde noodzaaklyk is. Maar de gisting moet zodanigerwyze worden aangelegd, dat al het zuikeragtige van de Druiven ontbonden worde; anderzins zal men by de uitkomst Wynen hebben, die overzoet zyn; gelyk men zomtyds in eenige van de zuidlykste Landen heeft waargenomen; en in alle gevallen, waar het zuikeragtig sap al te zeer opeengepakt is, om eene geheele ontbinding te ondergaan.

Koude Lugtstreeken kunnen alleen zwakke en zeer wateragtige Wynen opleveren, die zomtyds een aangenaamen smaak hebben; de Druiven, waarin naauwlyks eenig zuikeragtig beginzel bestaat, kunnen niets toebrengen tot de voortbrenging van den *alcohol*, welke alleen kragt aan den Wyn schenkt: maar dewyl, aan den anderen kant, de hitte, ontstaande uit de gisting deezer Druiven, zeer gemaatigd is, blyft het geurig beginzel daarin volkomen bewaard, en veroorzaakt dat die Wynen zeer aangenaam, schoon niet sterk, vallen.

De Wynstok groeit overal; en, indien wy zouden mogen oordeelen over de hoedanigheid uit de kragt van groei, dan zou men Wynstokken moeten planten in een vetten welgemesten grond. Maar de ondervinding leeraart,

aart, dat de goedheid of deugd van den Wyn nooit in evenredigheid ſtaat met de kragt van den groei in den Wynſtok. Wy mogen daarom zeggen, dat de Natuur, aan elke hoedanigheid van grond een byzonder voortbrengzel willende gunnen, een droogen en ligten grond aan den Wynſtok toegeſchikt, en het Graan aan vette en weltoegemaakte landen geſchonken heeft.

Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ.

Het is in gevolge van deeze bewonderenswaardige verdeeling, dat de Land- en Akkerbouw met de onderſcheidene voortbrengzels de oppervlakte onzes Aardbodems overdekt heeft; en niets is 'er noodig, dan het vermyden van het verwrikken deezer natuurlyke orde, en aan elke plaats de eigenaartige vrugten toe te ſchikken, om bykans overal ryke en verſchillende inzamelingen te doen.

Nec vero ferre omnes omnia posſunt.
Naſcuntur ſteriles ſaxoſis montibus orni,
Littora mirthetis lætisſima; denique apertos
Bacchus amat colles.

Vaste leemagtige aarde is geheel niet geſchikt voor den Wynſtok: want niet alleen worden in dezelve de wortels belet, zich in takken uit te breiden; maar de gemaklykheid, met welke het water daar in dringt en daar op ſtaan blyft, brengt een doorgaanden ſtaat van vogtigheid te wege, die de wortels doet rotten, en den Wyngaard verzwakt; eene verzwakking, welhaast van den dood gevolgd.

'Er zyn eenige ſoorten van vaste aarde, die de gemelde ſchadelyke hoedanigheden niet hebben. Daar groeit en tiert de Wynſtok weelig: maar die ſterkte van groei doet weezenlyk nadeel aan de goede hoedanigheid der Druiven, die bezwaarlyk ryp worden; zo dat de Wyn, daarvan geperst, geest noch geur hebbe. Deeze ſoort van gronden worden, nogthans, zomtyds tot Wyngaarden beſtemd; dewyl de menigte van Wyn, daar op voortgebragt, het voor de hoedanigheid goed maakt, en het dikwyls voor den Landman voordeeliger is, Wyn te persſen, dan Koorn te zaaijen. Daarenboven, deeze ſlappe maar overvloedige Wynen verſchaffen

een

een drank, geschikt voor arbeiders van allerlei rang; en gaan gepaard met voordeel ten opzigte van het overhaalen, en zy eischen weinig oppassens.

Het is allen Landbouweren bekend, dat een vogtige grond niet geschikt is voor het kweeken van den Wynstok. Indien de grond steeds vogtig, en van een vetten aart is, kwynt de plant, rot en sterft: in tegendeel, wanneer de grond los, ligt en kalkagtig is, moge de groei sterk en kragtig zyn; maar de Wyn, op zulk eenen grond vallende, kan niet missen wateragtig, slap en zonder geur te weezen.

Steenagtige aarde, in 't algemeen, is geschikt voor den Wynstok: lugtig, droog en ligt zynde, is dezelve genoegzaam om de plant te draagen; het water, van tyd tot tyd daar op vallende, heeft doortocht, en verspreidt zich gereedlyk door geheel de bedding heen; de veelvuldige takschietingen der wortelen drinken het in iedere opening: in alle deeze opzigten is eene steenagtige aarde zeer gunstig voor den Wynstok. Over 't algemeen zyn de Wynen, op dusdanig een grond geteeld, volgeestig, en de aankweeking gaat te gemaklyker, dewyl de grond ligt is en niet zamengepakt. Daarby heeft men nog op te merken, dat dusdanige drooge gronden by uitstek geschikt zyn voor den Wyngaard: het gebrek aan water en bemesting strydt met het denkbeeld van elk ander gedeelte des landbouws.

Dan 'er zyn eenige gronden, nog gunstiger voor den Wynstok; de zodanige naamlyk, die teffens ligt en steenagtig zyn: de wortel schiet gemaklyk door den grond, die, door het mengzel van ligte aarde en steentjes, zeer gereeden toegang vindt. De bedding van *Galets* of *Steengruis*, gelyk men 't noemt, welke de oppervlakte van den grond bedekt, beschut denzelven voor het verschroeiend opdroogen der Zon; en terwyl de Ranken en de Druiven den heilzaamen invloed van dat hemellicht ondervinden, zal de voeglyk met vogt verzadigde wortel het noodig nat verschaffen tot den groei. Grond van deezen aart noemt men Steengrond, Zandgrond, enz.

Volcanische grond brengt desgelyks smaaklyke Wynen voort. Ik heb gelegenheid gehad, om, in verscheide deelen van het Zuiden van *Frankryk*, waar te neemen, dat de sterkste Wyngaarden en de heerlykste Wynen

voort-

voortkwamen te midden der overblyfzelen van Volcanos. Deeze nieuwe aarde, langen tyd bereid in den schoot des aardryks door onderaardsche vuuren, levert een onnavolgbaar mengzel op van alle bestanddeelen van den grond: derzelver half glasagtig zamenweefzel, ontbonden door de vereenigde werking van lugt en water, verschaft alle de beginzels van weeligen groei; en het vuur, waarmede deeze aarde is bezwangerd geweest, schynt vervolgens over te gaan in alle de planten, aan dezelve toevertrouwd. De *Tokayer*-Wyn en alle de beste Wynen van *Italie* worden op Volcanischen grond geteeld. De laatste Bisschop van *Agde* roerde den grond des ouden Volcanos van den Berg, en plantte Wyngaarden aan den voet der plaatze, waar de oude Stad gelegen was; en deeze beplanting is tegenwoordig een der rykste Wyngaarden van dien oord.

'Er zyn plekken op den zo zeer verschillenden grond van onzen aardbodem, waar de Graniet niet langer die hardheid en onveranderlykheid heeft, welke, over 't algemeen, het character van die oorspronglyke bergen uitmaakt: op die plaatzen is dezelve als tot stof vermaalen, en doet zich aan het oog niet anders voor dan als dor zand van groover en fynder korrel. Het is in deeze dermaate vermorselde overblyfzels, dat de Wynstok, op veele plaatzen in *Frankryk*, geteeld wordt; en, wanneer eene gunstige ligging daar by komt, is de Wyn van eene voortreflyke hoedanigheid. De beroemde *Hermitagie*-Wyn teelt men op gronden van dien aart.

Uit deeze beginzelen valt gereedlyk op te maaken, dat een grond gelyk die van *Frankryk* allergunstigst moet weezen tot de teelt van goeden Wyn: daar heeft men die ligtheid van grond, die aan de wortelen vryheid geeft om zich uit te breiden, en het water om door te zypelen, alsmede aan de lugt om 'er in te dringen; daar is die steenagtige korst, welke de hitte der Zonne maatigt; dat dierbaar mengzel van beginzelen, welker zamenvoeging zo voordeelig is voor elk soort van groei.

Dus zal de Wyngaardenier, die 'er meer op uit is om goeden Wyn te maaken, dan om denzelven in groote hoeveelheid te persfen, zynen Wyngaard aanleggen in een ligten steenagtigen grond; hy zal geen vetten ryken grond verkiezen, ten zy hy het oogmerk heb-

hebbe, de hoedanigheid aan de veelheid op te offeren (*).

(*) Schoon de beginzels, hier te nedergesteld, meestal door de algemeene waarneeming gestaafd worden, moeten wy daaruit niet besluiten, dat 'er geene uitzonderingen op vallen. CREUZE LATOUCHE merkt aan, in een Stuk, door hem voorgeleezen in de Societeit van Landbouw van *La Seine*, dat de heerlyke Wynen van *Aï*, *Epernay* en *Hautvillers* op de *Marne* dezelfde ligging hebben, en in denzelfden grond groeijen, als die in de nabuurschap. Dezelfde Schryver merkt op, dat men poogingen gedaan heeft om Koornlanden in Wyngaard-plantadien te hervormen; maar het is mogelyk, dat de proeven niet wel geslaagd zyn; en dat 'er gevolglyk oorzaaken van verschillende uitwerking zyn, die men door een bloot overzigt niet kan ontdekken. —— Deeze Schryver voegt 'er nevens, dat de oorspronglyke aarde in de Wyngaarden van den eersten rang in *Champagne* bedekt is met eene door kunst gevormde laage, bestaande uit een mengzel van met groen begroeide aarde, en gerotte mest en gemeene aarde, genomen van de zyden der heuvelen, en zomtyds van zwarten gerotten grond. Deeze aardsoorten worden het geheele jaar door, behalven in den tyd van den Wynoogst, na de Wyngaarden heen gebragt.

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN DEN LAATST-OVERLEDEN HERTOG VAN BEDFORD.

(Uit het *Engelsch*.)

„De naam en de staatkundige bedryven des Hertogs VAN BEDFORD, die onlangs het woelig „tooneel door den dood verliet, geregtigen hem, om „onder de Mannen, die ons Mengelwerk vermeldt, „geplaatst te worden."

* * *

De Hertog VAN BEDFORD was het vertegenwoordigend Lid van een der aanzienlykste Familien in *Groot-Brittanje*. Zyne Voorouders, van 's Vaders zyde, staken reeds onder de Edellieden in *Engeland* uit, ten tyde van de vermeestering der *Normannen*. Koning HENDRIK DE VIII verrykte Sir JOHN RUSSEL met adelyke Land-

Landgoederen, en verhief hem tot de waardigheid van *Lord* RUSSEL *van Tavistock en Thornhaugh*. Hy werd, ten Jaare 1548, door EDWARD DEN VI tot *Graaf van Bedford* verheeven. FRANCIS, de derde op de lyst der Opvolgeren in het Graafschap, was, in het Huis der *Peers*, de aanvoerder van de tegenparty van de maatregelen des Hofs, in de eerste zitting van het Lange Parlement; dan hy stierf in een hachlyk tydsgewrigt, wanneer men dagt dat zyne raadgeevingen de jammeren van eenen Burgerkryg zouden hebben voorgekomen. Diens Zoon en Opvolger, WILLIAM, werd, in den beginne, door de betrekkingen, waarin hy zich geplaatst vondt, ingewikkeld om het Parlement ten wille te weezen; naderhand keerde hy weder tot gehoorzaamheid aan den Koning; vervolgens begaf hy zich op nieuw onder bescherming van het Parlement; doch bleef in zyn hart, schoon een Vriend der Vryheid, nogthans afkeerig van de Koninglyke Magt omverre te werpen. Hy overleefde de onlusten des Opstands. Diens Zoon voegde de middelen der Familie van WIROTHESLY by die des Huizes van RUSSEL, door zyne egtverbintenisse met Lady RACHEL, de Erfgenaame van Lord SOUTHAMPTON. Die Zoon was de braave Lord RUSSEL, die, door een onregtvaardig vonnis, in 't einde der Regeering van CAREL DEN II, het leeven verloor.

Naa de Omwenteling werd de Hertoglyke eertytel opgedraagen aan het vertegenwoordigend Lid van een Huis, welks onheilen zo zeer veel hadden toegebragt om het Volk van *Engeland* tot eene edelaartige verdeediging van deszelfs Vryheid aan te vuuren. Tot het begin der tegenwoordige Regeering bleeven de Hertogen VAN BEDFORD, by uitsluiting, gehegt aan de belangen der *Whigs*. —— JOHN, Hertog VAN BEDFORD, egter, bewerkte die vereeniging van *Whigs* en *Tories*, welke het Staatsbestuur des Graaven VAN BUTE onderschraagde; en die, uitgenomen drie vry korte tusschenpoozen, zints altoos de meerderheid in de wetgeeving, en het Ryksbestuur in handen gehad hebben. Diens Zoon, de Markgraaf VAN TAVISTOCK, overleedt, aan de gevolgen eens vals van zyn paard, in den Jaare 1767.

FRANCIS, wiens Leevensbyzonderheden wy hier zullen opgeeven, was de oudste Zoon van dien Markgraaf VAN TAVISTOCK, verwekt by ELIZABETH, Dogter

ter van WILLIAM, Graaf VAN ALBEMARLE. Hy werd gebooren op den elfden van Oogstmaand des Jaars 1765. Met den Jaare 1771 volgde hy, by zyns Grootvaders overlyden, dien op als Hertog VAN BEDFORD. Zyne Moeder had den ongelukkigen dood haars Egtgenoots niet lang overleefd. Hy bleef, derhalven, met zyne twee Broeders, Lord JOHN en Lord WILLIAM, onder het opzigt zyner Grootmoeder, de Hertogin Weduwe.

Eenigen tyd zyner vroegste opvoedinge sleet hy op de School van *Westminster*. Door een ongeluk in 't kolven kreeg hy eene breuk. Te deezer oorzaake werd hy van die Schoole afgenomen, en t'huis onderweezen, tot hy op de Hoogeschool zyne Letteroefeningen ging voltrekken.

Daar die taak afgewerkt hebbende, stak hy over na 't vaste land, om die landen te bezoeken, welke de meeste gemeenschap met *Engeland* hebben, en voor de zetels van beschaafdheid gehouden worden. — Naa zyne t'huiskomst tradt hy de loopbaane in van het openbaar en huislyk leeven, voegende aan een *Engelsch* Edelman, aan den bezitter van groote rykdommen, en den vertegenwoordiger van een der aanzienlykste Familien in *Europa*.

Een zyner eerste bedryven, dat wegens hem een gunstig denkbeeld by 't algemeen verwekte, was de bloedverwantschaplyke genegenheid en ruime weldaadigheid, waarmede hy zorgde voor het bestaan en het plaatzen zyner twee jongere Broederen. Wy weeten niet, welke Geldsommen of Goederen hy hun schonk; maar wy herinneren ons, dat ten dien tyde zyn gedrag algemeen werd toegejuicht, en dat de regels van HORATIUS,

Vivet extento Proculeius ævo,
Notus in fratres animi paterni;

dikwyls opgehaald en op zyn edelmoedig gedrag toegepast werden.

De jeugdige Erfgenaam van zulke groote Goederen, en van zo veel gereed Gelds, stondt natuurlyk bloot, om, by zyne intrede in de groote wereld, onbepaald meester van zyne schatten, omringd te worden door een aantal menschen, afgerigt om den ryken en van ondervinding versttoken Jongeling te plukken aan de speel-

tafel, en de medegenoot te worden van veelerleie losbandigheden. De Hertog VAN BEDFORD speelde, hield harddraavers, en ontzeide zich geen dier vermaaken, welke Lieden van rang gewoonlyk neemen; doch hy verslaafde zich aan geen derzelven. Met rechtschaapenheid en eere gedroeg hy zich in alles, 't zy bezigheid, 't zy uitspanning; in alles, wat hy deedt, betoonde hy zo veel gezond verstands, zulk eene tegenwoordigheid en bedaarde sterkte van geest, zo veel doordringendheids van oordeel, dat hy in geen geval zyn character verlaagde of zyne middelen verkwistte. Anderen te plunderen, door meer afgerigtheids in het spel, of het doen van grove weddingschappen, was verre beneden zyne waardigheid en de aangebooren edelheid zyns hartens. Dan het was veel, dat hy dit afweerend vermogen bezat; zonder 't welk hy den gewoonen koers des leevens in zynen kring hadt moeten ontwyken, of vroeger of laater een prooi worden van de roofharpyen, die hem steeds omringden. Zulks schonk hem, van zyne eerste intrede in de wereld, naa zyne meerderjarigheid, by zyne tydgenooten, een hoog gevoelen van zyn kloek verstand en zelfbestuur — eene hoogagting, welke niet verminderde door eenigen stap in zyn volgend gedrag.

Hy drong zich niet onverduldig in het gewoel des staatkundigen leevens. Naa dat hy zitting genomen hadt in het Huis der Lords, besteedde hy verscheide jaaren in het nagaan van de gesteltenisse en den aart dier Vergaderinge; eene verstandige zedigheid leerde hem, liever te luisteren na de lessen van oudere leden en van lieden van ondervinding, dan zyne stem in Staatsverschillen vroegtydig te laaten hooren; hy bevlytigde zich om de Engelsche Staatsgesteltenis uit Boeken en den ommegang met verstandigen te leeren, en bovenal te weeten, welke de staatkundige en parlementaire pligten waren eens Hertogs VAN BEDFORD. Eindelyk brak hy dit stilzwygen af, en verbaasde hunne Lordschappen, door de ten toonspreiding van eene kragt van welspreekenheid, en bedreevenheid in het redentwisten, die de hoop zyner Vrienden overtrof, en de vrees zyner Vyanden te boven ging.

Hy gaf boven de Staatkundige begrippen zyns Grootvaders den voorrang aan die, voor bykans een eene halve Eeuw, ... om zo te spreeken, erflyke beginzels

van den Huize van RUSSEL geweest waren. Zyn beroemde Neef CHARLES FOX stondt aan het hoofd van de party der *Whigs*; en het was als medegenoot van diens beginzelen en oogmerken, dat de Hertog verkoos, zyne staatkundige loopbaane in te treeden. Het geheele belang der *Whigs* was toen vereenigd, en zy beweerden steeds, als de grondslag hunner vereeniging, welken zy eerst bepaald en openlyk als zodanig aangenomen hebben, onder de Regeering van GEORGE DEN II, en het ryksbestuur van de PELHAMS, naamlyk, dat de edele *Whigs* en Heeren, vereenigd zynde, volslaagen meesters moesten weezen van de Wetgeeving en het Staatsbestuur; dat anderzins de eigenaartige sterkte van het Gouvernement verlooren was. —— De nieuwe *Tories*, verbonden aan de magt van de Kroon in den Huize van *Hanover*, even als de oude *Tories* verkleefd waren aan den Huize van *Stewart*, verkreegen toen de meerderheid in de Wetgeeving en het Ryksbestuur. Aan beide zyden waren zo veele braave en verstandige Mannen, dat een jong Edelman, zonder zich daardoor eenige oneere op den halze te laaden, zich by elk deezer partyen kon voegen. —— Zich te schikken by die, waarin hy de grootste hoogagting kon betoonen voor de oude staatkundige deugden zyner Familie, — by die, waarin hy best de edele onafhangelykheid van zynen geest kon doen blyken, — by die, waarin hy kon medewerken met de zodanigen, die hy de hoogste agting toedroeg, — was de keuze des Hertogs; eene keuze, die eer deedt aan zyn verstand en hart beide.

Welhaast daagde 'er een beslissend tydstip op. In die omstandigheid werden veele *Whigs* bewoogen, om, met verzaaking van hunne beginzels, zich om den Throon te schaaren. Zy vreesden voor eene Omwenteling van de zyde des Volks, waarin de Monarchie en Aristocratie te gader zouden 't onderst boven gekeerd worden; en in die vreeze hoorden zy alleen de stem, die hun toeriep om met de Kroon ééne lyn te trekken. Zy zagen geen ander middel, om het droevig uitzigt, 't welk zich aan hun oog opdeedt, af te wenden, en hunne vreeze gerust te stellen, dan om *Frankryk* den Oorlog te verklaaren. Zy namen posten van verantwoordlyken aart in het Staatsbestuur op zich, en de Oorlog werd verklaard.

Dan de Hertog VAN BEDFORD beschouwde het gevaar, door eene Omwenteling mogelyk te wege te brengen,

gen, niet in het zelfde licht, waarin het beschouwd werd door de zodanigen van de *Whig-party*, die in het Staatsbestuur getreeden waren om het plan des Oorlogs te onderstutten. Met Mr. FOX en anderen zyner Vrienden bleef by eene jalousy ten opzigte van de Kroon koesteren, die op hem een sterker invloed hadt, dan eenige vrees van onmiddelyk gevaar, uit den geest van Gemeenebestgezindheid te duchten. Hy dagt, dat eene hervorming in de wyze van Parlementaire vertegenwoordiging, en eenige andere wel tydige veranderingen in de beginzels der Regeeringe, de *Britsche* Constitutie tot derzelver oorspronglyke kragt zou herstellen, en kragtdaadiger zou strekken, dan eenige maatregels van gezagvoerend bedwang, om het kwaad te voorkomen van de grilligheid der volksnieuwigheden. Hy trok de regtmaatigheid in twyfel van eenen Oorlog, ondernomen om eene Republikeinsche Omwenteling te voorkomen, door een buitenlandsch Volk een Regeeringsbestuur op te dringen, 't geen 't zelve reeds verworpen hadt. Hy twyfelde zeer, of de Oorlog, in 't einde, niet zou strekken om de handen te verzwakken van het Koninglyk Bestuur deezes Lands, waardoor het vervolgens ten gereeden prooi zou strekken van verbroederende Republikeinschgezindheid, in stede van 'er die kragt aan by te zetten, en het te omringen met die bolwerken van verdeediging, welke verwagt werden van den Oorlog, door de zodanigen, op wier aanraaden de vyandlykheden begonnen waren.

Geduurende den Oorlog bleef de Hertog VAN BEDFORD 'er zich tegen aankanten; doch zyne tegenkanting, altoos manlyk, nooit partyzugtig, was zodanig, dat dezelve het Volk altoos aanzette tot onderwerping aan het Ryksbestuur, ten zelfden tyde dat hy de door 't zelve aangenomene maatregels wraakte. Onverduldig was hy niet by zyn stilzwygen, als pligt hem in het Parlement riep. Hy versmaadde het, de Staatsdienaars door te haalen en lastig te vallen by gelegenheden, dat 'er niets mede kon worden uitgewerkt. Maar zelden liet hy eene gelegenheid voorbyglippen, waarin zyne openbaare raadgeeving eenige kans hadt om goed te stichten en kwaad af te weeren, zonder daar stoutmoedig en ernstig voor uit te komen in de vergadering der *Peers*. Zyn tegenstand kon eenigermaate niet anders zyn dan een bedwang voor de Ministers, ten aanziene

van

van die misvattingen, waarvoor de menschlyke natuur, zelfs by de besten der menschen, blootgesteld blyft; en zeker was zyn tegenstand nooit in een geest, of met bedoeling, om hunne handen te doen verslappen, of hunne poogingen tegen te werken, in de volvoering van eenigen maatregel, die klaarblyklyk eene heilzaame strekking hadt.

Wanneer het sluiten van de voorloopige Vredesverdrags-punten met *Frankryk* in het Parlement werd aangekondigd, was hy een van de zodanigen, die allervrolykst die tyding toejuichten. Getrouw aan de beginzels, altoos door hem omhelsd, ontving hy den Vrede, als op zichzelven zo groot een zegen, dat 'er maar weinig reden kon weezen, om zich over de voorwaarden zeer te bekreunen: niet dat hy alles wilde opgeofferd hebben aan de rust, en om die te bekomen den vyand alles toestaan, daaraan den roem en de veiligheid *zyns Lands* opofferende; maar, daar hy deeze hoofdzaaklyk door de Verdragspunten in veiligheid gesteld zag, schoon niet met magt voorgeschreeven, schuwde hy, de Ontwerpers in verlegenheid te brengen, door de kwellende kwaadaartigheid, om hun het stoutste te zeggen, wat door een bediller zou hebben kunnen worden aangevoerd.

Schoon hy, voor zo verre, in het beginzel met de nieuwe Staatsdienaaren overeenkwam, betoonde hy geene onverduldigheid om met hun in de belangen te deelen. Wat hy aanmerkte als strekkende tot de weezenlyke welvaard zyns Vaderlands, was het eerste voorwerp zyner zorge. Voor zichzelven, en voor zyne Vrienden, deel te erlangen in de voordeelen, aan het bekleeden van bewindsposten gehegt, was by hem, gelyk by allen, die hy hoogagtte, eene zaak van minder aangelegenheids; hoe zeer zulks ook voor hun mogt verlangd worden door de zodanigen, die op een afstand de voornaamste beweegingen zagen op den voorgrond des politieken leevens.

's Hertogen VAN BEDFORDS welspreekenheid was van eenen aart, al te onderscheiden en te nadruklyk om onopgemerkt te blyven, zelfs in deeze korte schets. Wanneer hy slegts weinig te spreeken hadt, nam hy een zagten toon aan, en sprak op een trant, die niets hadt van den Redenaar, dan in zo verre dezelve eene behoorlyke inagtneeming betoonde voor de Vergadering, in-

welke hy sprak. Hadt hy een stuk van meerder uitgebreidheids voor te draagen, over een onderwerp, niet van het hoogste aanbelang; hy sprak manlyk, klaar, bragt dringende redenen by, die niet konden nalaaten invloed te hebben op het gezond verstand en 't rechtschaapen menschlyk gevoel; schoon zomtyds in zyne voordragt misschien eene al te groote eentoonigheid heerschte, die wel eens aan den nadruk benadeelde. Dan het was, wanneer eenig stuk ter baane kwam, 't welk, betrekking hebbende tot de oorspronglyke Constitutioneele belangen zyns Vaderlands, alle zyne vermogens in de sterkste werking bragt, dat hy met eene uitgebreidheid van inzigten, kieschheid van oordeel, en bedreevenheid in de kunst van overtuigen, het woord voerde; alsdan betoonde hy een kragt van zeggen, eene bondigheid en klem in 't spreeken, eene vaardigheid, met onderscheiding gepaard, die hem door ieder Redenaar in het Huis der *Peers* deedt bewonderen.

Niet minder onderscheidde zich de Hertog VAN BEDFORD door zynen yver tot verbetering van alle kunsten, den Landbouw betreffende, welke voordeel aan zyn Vaderland konden aanbrengen, of den bloei zyner eigene Landgoederen bevorderen. Hy was onder de Leden van den Raad des Landbouws een der werkzaamste Leden. In het Parlement leende hy vaardig zynen bystand ter ondersteuning van elk voorstel, 't welk kon strekken om de inrigtingen, tot den Landbouw betrekkelyk, te verbeteren. —— Door een Stelzel van bearbeiding, 't geen hy invoerde op een landgoed van 3000 Acres, 't welk hy hieldt om proeven te doen onder zyn meer onmiddelyk opzigt; door de regels, welke hy zynen Landhoevenaaren voorschreef in het bearbeiden en bezaaijen van den grond; door de feesten by het Schaapscheeren, en de pryzen, uitgeloofd in het Veehoeden, — bragt hy het voortzetten van alles, wat den Landbouw en de Veehoedery betrof, meer in zwang. Zeker deedt hy meer dan iemand van den tegenwoordigen tyd, tot het voortzetten van Kunsten, by welker beoefening het vlytbetoon meest wordt aangewakkerd, en die, naast kunde en deugd, het weezenlykst strekken om het geluk en bestendig welvaaren zyns Lands te vermeerderen. Hy bevorderde langs dien zelfden weg de vermeerdering zyner middelen. Om niet te spreeken,

van

van de nieuwe Gebouwen, door den Hertog in *Bloomsbury* aangelegd, zullen de verbeteringen in den Landbouw alleen, welke hy op zyne Landgoederen maakte; hoe veel gelds hy in den eersten aanleg daartoe besteedde, als zy naar eisch worden voortgezet, misschien, in het verloop van vyftig of zestig jaaren, de algemeene inkomsten van zyne Landgoederen verdubbelen. Iedereen, die eene uitsteekende bekwaamheid in nuttige kunsten betoonde, ontving van hem toejuiching en aanmoediging beide. Een jaar vóór zynen dood hadt hy den braaven en vindingryken man, den Eerw. EDMUND CARTWRIGHT, aangesteld tot Opper-opziender van de werkzaamheden op zyn Landgoed ter proefneeminge bestemd, op eene jaarwedde van 500 P. St.

Tot veertien dagen vóór zyn sterven hadt hy eene onafgebrooke gezondheid genooten; wanneer hy, op het onverwagtste, zo hevig aangetast werd door eene ongesteldheid, bekend onder den naam van een' beklemde breuk, dat men' den bystand inriep van Sir JAMES EARLE, die, naa raadpleeging met andere Heelkundigen, op den zeven-en-twintigsten van Sprokkelmaand deezes jaars, eene kunstbewerking aan den Hertog verrigtte, hoewel met kleine hoope op een gelukkigen uitslag: wat de kunst vermogt, werd te hulp geroepen; doch te vergeefs. De Hertog VAN BEDFORD leedt veel; tot 's anderen daags 's avonds eene versterving kwam, en hy op den volgenden den geest gaf, naa eenige belangryke schikkingen gemaakt te hebben met veel tegenwoordigheid van geest.

Mr. FOX, 's Hertogs hoogstbeminden Vriend, sprak over hem eene Lofreden uit in het Huis der Gemeente, met eene voorbeeldlooze gevoeligheid en welspreekenheid. De standvastigheid van deezes Mans vriendschap; zyne uitsteekenheid in alle byzondere deugden en begaafdheden, welke iemand dierbaar maaken by hun, die met hem verkeeren, zyn altoos gepreezen — vol verrukking gepreezen — door allen, die hem kenden. —— Zyn Broeder JOHN is hem in de Hertoglyke waardigheid opgevolgd.

's Hertogs Uiterste Wil was van deezen inhoud:
„ Ik FRANCIS, Hertog VAN BEDFORD, schenk aan
„ myn Broeder JOHN RUSSEL al myn persoonlyken Ei-
„ gendom. 27 Feb. 1802" —— Getuigen van deezen Uitersten Wil waren Lord PRESTON, Dr. KEW van

Northampton, en Mr. PARKER, Chirurgyn. Dezelve was met 's Hertogs eigen hand geschreeven op een half vel papier, als een gewoone Brief gevouwen; het schrift hadt de vastheid niet van zyne hand anderzins. Het blykt dat hy denzelven eerst zonder getuigen getekend hadt, dewyl de eerste ondertekening met de pen is doorgehaald, en de naam daar weder onder gezet. Uit de dagtekening blykt, dat de Hertog op den 27 zich in leevensgevaar oordeelde. Behalven deezen Uitersten Wil heeft hy een zeer groot papier verzegeld nagelaaten, behelzende onderrigtingen voor zynen Opvolger; 't welk hy beval dat niet geopend zou worden, vóór dat zyn Uiterste Wil goedgekeurd was door *Doctor Commons*; 't geen geschied is.

„ In de opgegeevene Leevensbyzonderheden van den „ laatst-overleden Hertog VAN BEDFORD wordt ge„ waagd van eene Lofreden, door Mr. FOX over dee„ zen zynen Vriend in het Huis der Gemeente uitge„ sprooken. Wy hebben dezelve geleezen, en 'er al„ zins het bekende vuur deezes Mans, door Vriend„ schap thans sterk gloeiende, in waargenomen. In de „ groote Charactertrekken stemt de Lykredenaar met „ den Opgeever der Leevensbyzonderheden zamen; al„ leen worden zy meer gediept en gehoogd. — Misschien „ zyn onze Leezers meest begeerig om te hooren wat „ deeze bekende Vryheids-Yveraar van de Politieke „ gevoelens des overleden Hertogs zegt. Hy laat 'er „ zich in deezer voege over uit:

Wat 's Hertogen VAN BEDFORDS Staatkundige begrippen betreft, voel ik my zeer ongenegen, des geheel te zwygen; en teffens word ik eene groote bezwaarlykheid gewaar, om daarover naar eisch te spreeken, wanneer ik in aanmerking neem, voor welke persoonen ik het woord voere. Ik weet, dat die beginzels, waarover ik, op eene andere plaats, niet zou in twyfel hangen, eene lofspraake te laaten hooren, by zommigen, zo niet by de meerderheid der Leden van dit Huis, veeleer eene Verdeediging en Verschooning zouden behoeven, dan een voegelyk voorwerp van eene Lofreden uitmaaken.

Maar zelfs, het stuk uit dit oogpunt beschouwd, zal men

... men my wel willen vergunnen, met eenige weinige woorden, ten voordeele van mynen afgestorven Vriend te spreeken. —— Ik geloof, dat weinigen, zo eenigen, onzer zo zeer ingenomen zyn met hoogvliegende wysgeerige denkbeelden, dat zy geen overhellende eerbiedenis voelen voor de beginzels — dat zommigen zelfs overhellen om die te betoonen aan de vooroordeelen — hunner Voorvaderen; inzonderheid wanneer zy, van welken wy afstammen, Mannen waren van eenigen Naam en Betekenis. Zodanige geneigdheden en overhellingen zyn altoos, naar myn vermoeden, gunstig aan de zaak der Vaderlandsliefde en zugt ten algemeenen welweezen; althans houd ik my verzekerd, dat men te *Rome* en te *Athenen* dezelve in dat licht beschouwde. Geen mensch hadt immer minder Familie-hoogmoed dan de Graaf VAN BEDFORD; maar hy droeg met zich om, eene groote en regtmaatige hoogagting voor zyne Voorvaderen. Indien men nu, volgens dit beginzel, op 't welk ik oog, het te *Rome* verschoonbaar oordeelde in eenen der CLAUDIUSSEN, dat hy, in overeenkomst met de algemeene gezindheden van dat geslacht, wat te veel hadt van Aristocratischen trots en hooggevoelenheid, —— is het zeker, in dit Land, niet onverschoonlyk in eenen RUSSEL, dat hy volyverig verkleefd is aan de Regten eens Onderzaats, en zich byzonder vasthoudt aan de Volksgezinde gedeelten onzer Staatsgesteltenisse. Verschoonlyk is het, ten minsten, in eenen Man, die onder zyne Voorvaderen telt den grooten Graaf VAN BEDFORD, den Patroon van PYM en den Vriend van HAMPDEN, dat hy een volvuurig Voorstander is van Vryheid; het is niet te verwonderen, indien een Afstammeling van Lord RUSSEL (*) een meer dan gewoonen afschrik voele van eigendunklyke Magt, en een vaardig, en

(*) 't Is naauwlyks noodig, doch het kan voor zommigen nuttig zyn, hier met een woord aan te tekenen, dat Lord RUSSEL, onder Koning CAREL DEN II, die oppermagtig werd in de drie Ryken, en willekeurig regeerde, *Londen* van zyne voorregten beroofde, en *Schotland* onder den dwang eener wreede Vervolging deedt zugten, eene Zamenzweering tot wederstand der Dwinglandy gemaakt hebbende, trouwloos verraaden, de doodstraffe op het schavot kloekmoedig onderging, en als een Martelaar der Vryheid sneefde, daar hy ten eenigen tyde 's Volks Afgod mogt heeten.

en misschien een even jalours, besef hebbe van iet, een stap of strekking, in het Stelzel des Staatsbestuurs, tot dat zeer te vreezene kwaad.

Maar, welke ook onze verschillende denkbeelden, ten aanziene van die beginzels, mogen weezen, ik vertrouw, geen Lid van dit Huis is 'er, of hy zal regt willen laaten wederyaaren aan het opregt gedrag, zelfs in eenen Staatkundigen Tegenstander. Wat men dan ook moge oordeelen over de Beginzels, op welke ik doelde, het Staatkundig gedrag myns zo zeer betreurden Vriends moet door allen erkend worden, manlyk, met zich zelven bestaanbaar, en opregt geweest te zyn!

EENE VERRUKKING OVER 'T MENSCHLYK LEEVEN.

Qualibus in tenebris vitae quantisque periclis
Degitur hoc aevi quodcumque est.

LUCRET.

(Naar het *Engelsch*.)

Ik houd niet veel van het geslacht der *Droomschryveren*. Daar is zomtyds iets vry onnatuurlyks in de veronderstelling van dusdanige voortbrengzelen des verstands, zulk eene geregelde aaneenschakeling van denkbeelden, over 't algemeen afgetrokken en zinnebeeldig genoeg, om het verstand van een waakend Leezer stipt bezig te houden, om het uitwerkzel te weezen van wilde Verbeeldingskragt, in die uuren, wanneer dezelve het minst geleid wordt door de Rede en onderschraagd door het Geheugen. Nogthans zou het jammer weezen, dat eene leevendige verbeelding zou bepaald en gedwongen worden tot het plat betreeden pad van *Proeve* schryven, enkel om de geringe ongerymdheid in de benaaming te ontwyken. Zeker kan dezelve zeer eigenaartig veranderd worden in *Verrukking*, die by lieden, welke hunne Verbeeldingskragt botvieren, dikwyls eenen geruimen tyd duurt, met zulk eene weelderige verscheidenheid van omstandigheden, en zo leevendig gekleurd, als het beeldenryk penseel van den Droomgod MORPHEUS ooit kan schilderen.

Wat hiervan zyn moge; men vergunne my te verhaalen dat ik op een naamiddag in den jongst verstreeken Zomer in eene diepe Verrukking viel, daarin gebragt door het ruisschen der boomen, het kirren van de tortelduiven, enz. De lugt rondsom

om my was vol van de aangenaamste bloemgeuren, en ik bevond my volmaakt in zulk een toestand als de Dichters schilderen in hunne *Arcadische* Tafereelen. Het Boek, 't welk ik in handen had, zou, overeenkomstig met mynen toestand, met reden, OVIDIUS of PETRAARCHA geweest zyn; maar het was Zondag; en de Leezers van de Ton moeten my verschoonen, als ik erken, dat ik den Bybel by my, en in het Boek de *Prediker* geleezen had.

Het betoverend tooneel, 't welk my omringde, deedt my eindelyk het leezen staaken; maar myne gedagten waren nog vol met veele schoone denkbeelden van de nietigheid en ydelheid des Menschlyken Leevens.

Daar is iets zo bepaalds en zo schaduwagtigs in ons bestaan, dat de hemelsche straal des Verstands, welke ons toont wat het is, ons bykans een wederzin van het leeven moest inboezemen, ware het niet dat wy onze genegenheden aan hetzelve gehegt vonden door zo veele tedere banden, als dienen om de vlugt onzer stoute verbeelding terugge te houden en in de vaart te stremmen.

Allerellendigste staat, (dus voer ik voort in myne Verrukking, eene Alleenspraak houdende) waarin wy onze dagen doorbrengen; aan welke geringe voorwerpen verbonden, worden wy als nedergeboogen? Hoe weinig kunnen wy begrypen? Door welk eene wildernis van dwaalingen loopt het enge pad der waarheid — een pad, naauw en lang! —— Lang? Wat zeg ik! Is het dan zo vreemd, dat iemand met een enkelen stap het ten einde toe aflegge? —— Wel, 't zy genoeg, dat onze vordering langzaam toegaa. —— Maar welk een dikke en duistere omheining is hier aan wederzyde! Hoe veel vermaaklyker zou het zyn, daardoor heen te breeken, en de schoone verscheidenheden des Heelals, onder het voortgaan, te zien! —— Neem die omheiningen geheel weg; hoe zult gy, te midden van die ongebaande vlakte, uw pad vinden? Deeze kant van eene steilte, welke gy voorby gaat, doet die uw hoofd niet duizelen? Wenscht gy niet, u weder in die veilige omheining te bevinden? —— Goed; maar hier is het pad veilig en open. —— Vermaak u; zie rond! —— Ik vind geen genoegen in myn eigen pad; — ginds is een veel fraaijer; het loopt over eene veele minder gevaar dreigende hoogte. —— Myn eigen pad staat my hoe langs hoe minder aan. Ik zie nog niet ver genoeg vooruit. —— ô, Gy geest van wanorde en verwarring! kunt gy u niet te vrede houden in den weg voor u bestemd? Wyk dan af tot uw verderf! Menig een kronkelend pad biedt zich te wederzyde aan. —— Moeten wy nat en winderig weêr op onzen weg hebben? Dit is onvermydelyk. Zulks behoort tot dit deel des Heelals. De regen, die u mishaagt, is het noodig voed-

voedzelsap voor de gewassen en vrugten, die u ginder zullen verkwikken. Merkt op het voordeel van deeze in uw oog veragtlyke dingen, welke rondsom u zyn. Deeze doorens, die u by wylen steeken, pryken ook met schoone bloemen, die het oog des wandelaars trekken. Die zwaare boomen, welke uw zwervend oog bepaalen, zyn met een zagt groen bekleed, 't welk het oog streelt, en zomtyds in staat stelt om een beter gezigt, door de takken, te neemen op voorwerpen, waarop het oog, zonder die versterking, zich niet zou kunnen vestigen.

Beneden een Cypressenboom lag een droefgeestig Wysgeer, die op een onvergenoegden toon uitriep: Wie gy ook zyn moogt, verdwaasde reizigers! kent uwe eigen ellende. Het is onmogelyk, eenig redelyk genot te hebben in deezen uwen jammerstaat. Verban het denkbeeld van troost. Gy zyt ellendelingen; gelukkig te weezen is uw lot niet; u vrolyk aan te stellen het ongerymdst bedryf. Deeze bloezems zyn zo kortstondig als de lente; die vrugten, welke gy onder den weg al gaande plukt, behoorden uwe aandagt geen oogenblik af te trekken van die edelgesteenten, die op uwe hoofden pryken, en alleen uw waare schat uitmaaken. Die ellendige vrugten, wat betekenen zy? —— Deeze, sprak een eenvoudig Man, onder het voorbygaan, dienen om ons van de eene plaats tot de andere leevensonderhoud te verschaffen, en onze voorraad van edelgesteenten vermeerdert gestadig, wanneer wy steeds het rechte pad houden, en met een behoedzaame hand de doorens, die ons kunnen schaaden, uit den weg schuiven, terwyl wy de reis na het ryk der edelgesteenten vervolgen.

Onmiddelyk daarop bragt myne Verrukking my op een Kermis. Lange ryen van Kraamen, elkander met rechte hoeken doorsnydende, vormden geregelde vierkanten. Eenige waren fraai; andere zagen 'er slegt uit. Verscheide Kraamsters droegen bundels en manden, gemerkt met de naamen der eigenaaren. Ik ontmoette een Kraamster van een ongunstig uitzigt, bykans dubbel geboogen door den last der jaaren; haare wenkbrauwen waren digt dooreen gegroeid, en haare kleur door de zon taanverwig. Haar uitzigt en voorkomen mishaagden my grootlyks; maar zy was niet te ontwyken. —— Hier! sprak zy, my een morsfige mande voorhoudende, aan het boveneinde met doorenen omvlogten. —— Houd uw koopwaar! sprak ik, terug treedende. —— Ja, zeide zy, gy moet het neemen, en wierp de mande na myn hoofd. Maar, heenen gaande, ontdekte my een glimplach, die haar gelaat ophelderde, dat zy de Tovergodes *Ondervinding* was. Ik zette my neder, met de bemoediging, welke my deeze ontdekking schonk, en begon de mande te door-

zoe-

zoeken. De doorens, met welke de mande geheel overdekt was, kostten my veel tyds om ze te ontstrengelen, en zonder myne vingers te beschadigen 'er uit te neemen; maar ik herkende, dat het juist die doorens waren, die my gehinderd en myne kleederen gescheurd hadden, toen ik den engen weg bewandelde, en die door my al voortgaande waren afgebroken. Terwyl ik my over derzelver verzameling verwonderde, kwam ik op den bodem der mande, waar ik een snoer allerschoonste paarlen vond. Nevens dit paarelsnoer lag een papier, 't welk my de volgende woorden te leezen gaf: —— „ Wysbegeerte en gelykmatig„ heid des gemoeds, daaruit gebooren, zyn Paarels, welke „ wy koopen tot den prys van die tegenheden en ram„ pen, welke ons elken dag ontmoeten. Geen ding op „ deeze wereld is *voor niet* te krygen. Elke zwaarigheid, „ welke wy te boven worstelen, brengt ons eenig voordeel „ aan. Gaa de Kermis door, en gy zult de waarheid hier„ van bevinden."

Ik bespeurde dat een goede Geleigeest nevens my stondt, en vroeg deeze dat hy my ten gids zou strekken. Wy gingen door de kraamen heen, en sloegen de koopers gade. Hier was de munt, betaald voor gezondheid, gemak en vryheid van moeite, gestempeld met zorg en voorzigtigheid; daar de koperen munt van steeds werkende volharding de prys van weelde, eer, geleerdheid en begaafdheden. In een hoek waren de Menschen druk bezig met oude kleederen voor nieuwe te verruilen, die 'er veel beter uitzagen; doch zy scheenen te denken, dat de nieuw gekogte niet gemaklyk zaten; en by elke pooging, om ze een gemaklyker schikking te geeven, trokken zy zo vreemde aangezigten, dat het voor een Schilder der moeite waardig zou geweest zyn, die Lieden af te beelden. —— Het was, mag ik het zo noemen, een bedroevend vermaak, op te merken, hoe zeer de menschen zich misnamen in de waarde der dingen; hoe dikwyls zy, met eene versmaadende houding, goederen voorby liepen, welke zy eerst voor eene beuzeling zouden hebben kunnen koopen, en derzelver waarde eerst leerden kennen, als zy aan andere koopers verkogt, of in prys verhoogd, of zy zelve misschien zo verre gegaan waren, eer hun in den zin kwam om weder te keeren, dat zy zonder gids den weg niet konden wedervinden. Op de geheele marktplaats was slegts één gidse; doch deeze was van een zo afzigtig voorkomen en een zo onaangenaam onderhoud, dat niemand verlangde met haar te doen te hebben. Zy bestrafte allen, die zich tot haar vervoegden, over hunne dwaasheid, en verpligtte hun, de gedaane koopen weg te werpen; waarop zy hun weder in de kermis bragt, langs een ongemaklyken om-

omweg, om de goederen, voorheen door hun versmaad, te koopen. Allengskens kreeg deeze Gidse een minzaamer voorkomen; en de koopers vonden zo veel voordeels in de verwisseling der gekogte Waaren, dat zy, niettegenstaande de geenzins gemaklyke behandeling, het *Berouw* eene allernuttigste Vriendin noemden.

De Tyd, vond ik, was een metaal, 't geen meerdere of mindere waarde hadt, naar gelange van het beeld, daar op gestempeld; en terwyl ik opmerkte, hoe veel schoone dingen daarvoor gekogt werden door welbedagte handelaars, was ik geheel mismoedigheid en verontwaardiging, op het gezigt, hoe veel van die munte, als nietswaardig, werd weggesmeeten. —— Hierby ontdekte ik nog de spoorlooste dwaasheid; naamlyk der zodanigen, die handen vol Edelgesteente wegwierpen, opdat zy dezelve ruim mogten hebben tot het vangen van Kapellen.

Op eenige plaatzen van de Kermis scheen men om stryd bezig in verkeerden handel te dryven. De kostbaarste Edelgesteenten werden weggesmeeten voor kleinigheden, die zy nog altoos niet konden bekomen; men boodt elders Juweelen van hooge waarde aan voor beuzelingen. Ik ontdekte myn Vriend Tosco, den Oudheidkundigen, onder eene menigte van dezelfde soort, die zo veel tyds en vlytbetoons kogt als iemand; deezen koop besteedde hy voor een kabinet met koperen penningen; aan welke verzameling nogthans, om volkomen te weezen, één of twee penningen ontbraken.

—— Ik zag anderen, van een min somber voorkomen, een bloem, een veder ten hoogen pryze koopen. —— Eindelyk hoorde ik de komst van nieuwe Kermisgasten aankondigen —— dan, tot myn leedweezen, nam by deeze aankondiging myne Verrukking een einde.

EEN ONOVERWINNELYK BEWYS TEGEN DE NATURALISTEN.

Het is opmerkelyk, dat uit den hulpeloozen staat en de behoefte van den mensch, by zyne eerste geboorte, een onoverwinnelyk bewys te haalen is, tegen hen, die alles aan eene ontwikkeling van eeuwige en noodzaaklyke natuurwetten der stoffen zouden willen toekennen.

Men heeft wel, uit de daaglyksche ondervinding van de voordplanting van het menschlyk geslacht, deze natuurlyke gevolgtrekking gemaakt, dat 'er een eerste mensch geweest moet zyn; en men heeft des tot een begin van die keten besslooten. Dit toch is het gewoon gebruik, 't welk men daarvan maakt, en 't geen men zelfs in de vraagboekjes voor kin-

kinderen reeds aantreft. Maar het schynt my toe, dat men niet genoeg heeft aangedrongen op het bewys, 't welk men uit de natuurlyke behoefte van den mensch ontleenen kan; want, het geen veel verder gaat, deze eerste mensch moet tevens en noodzaaklyk een VOLWASSEN MENSCH geweest zyn.

Immers is de behoefte van den mensch, by zyne eerste koomst ter waereld, zoodanig, dat, zonder hulp van volwassen menschen, hy zich onmogelyk van voedsel kan verzorgen, — in de eerste kindsheid zou hy moeten sterven. Ware des de eerste mensch geen volwassen mensch geweest, het menschdom had nimmer tot stand kunnen koomen. Ik beken, men kan dit bewys even zeer met het voorbeeld van verscheiden dieren aandringen, maar niet zoo sterk in het oog loopende, niet zoo sterk spreekende als met den mensch. Zonder van den aanvang, — van de eerste ademhaaling af, voorzien geweest te zyn met het volkoomen gebruik zyner zintuigen, 't welk by de eerste kindsheid geen plaats heeft, en met volledige vatbaarheid van zielvermogens, (zonder dat men hem daarom geleerdheid behoeft toe te kennen) ware het bestaan des menschdoms eene onmogelykheid geweest. Maar — welk eene gedachte! De eerste mensch, die 'er te vooren niet was, zich voor te stellen als op éénmaal VOLWASSEN dáárgesteld! Welk een grootsch, welk een verheven denkbeeld! En wie, dien dit denkbeeld, in al deszelfs kracht, voor den geest koomt, moet niet diep getroffen zyn van de Almagt, de oneindige Wysheid, welke daartoe noodig is geweest? Zal men dit uit eene ontwikkeling van eeuwige natuurwetten in eeuwigheid kunnen verklaaren; of zal men dit bewys niet met recht voor ONOVERWINNELYK moeten houden? Nogthans, offchoon dit denkbeeld my veele jaaren reeds getroffen heeft, verwonder ik my, hetzelve nimmer by eenigen Schryver te hebben aangetroffen; misschien wel van ter zyde, maar nimmer in het gezichtpunt, waarin ik het plaatste.

P.

IETS OVER DE ILLUMINATIËN OF KUNSTVERLICHTINGEN.

Niet geheel vreemd is het onderzoek, welke toch van de Illuminatiën of Kunstverlichtingen, als een blyk van vreugdebetooning, de oorsprong moge geweest zyn? of hoe wy, in deeze verlichte Eeuw, kunnen genoegen scheppen in den arbeid van zoo veele dagen, om het kortstondig vermaak van eenige weinige uuren te genieten, en 't geen nergens, dan in het vlytend geheugen van hun, die aanschou-

wers

werk van het tooneel geweest zyn, een spoor agterlaat. Zouden wy niet, in deeze Eeuw, en ook de toekoomende geslagten, meer vermaaks scheppen in de beschouwing van de gewrogten des vernufts, in het koperen gedenkteeken, de marmeren kolom of het gegraveerd tafereel, door hunne maakers opgericht, als een wenk voor toekoomende geslagten, om eenig merkwaardig voorval in dankbaar aandenken te bewaaren, door middel van de Gedenkschriften der Geschiedenisse, dan in de vreugdebedryven van een uur, hoe hoog ook geroemd? of, indien lichaamlyk genot begeerd worde, waarom niet den feestdag te vieren met de uitreiking van eenige verkwikking aan lieden van laagere klassen? Zou ook niet met de vrolykheid eens vreugdedags gevoeglyk strooken, het slaaken van gevangenen, die, door hun gedrag, afslag van opsluitinge zich waardig zouden gemaakt hebben?

Doch ter zaake. Vuuren of lichten te ontsteeken, en rondom dezelve te danzen, was voorheen, en is nog heden, een vreugdebedryf, aan lieden eigen, die Wilden geheeten worden. Zoo lieflyk en aangenaam is het *licht* voor de oogen, dat de Zon, die hoofdbron van licht en warmte, als eene Godheid wierdt aangemerkt, aan welke godsdienstig eerbewys wierdt toegebragt. Nog heden houdt de gewoonte stand, in de Roomsche Kerk, dat de Beelden der Heiligen, derzelver Overblyfzels, en de hooge Altaaren, door brandende Waschkaarzen verlicht worden. Duisternis veroorzaakt uit haaren aart akelige denkbeelden; Licht, daarentegen, is eene bron van blygeestigheid en opgeruimdheid. 's Menschen geest is steeds bedagt op de naabootzing van de Werken des Scheppers. Deeze zwakke pooging, om het daglicht, hoewel slegts voor weinige uuren, en geduurende de duisternis van den nacht, naa te bootzen, gaf, misschien, aanleiding tot het denkbeeld, dat de mensch de dankbaarheid van zyn gemoed in vreugdebetooning oprechter kon aan den dag leggen, dan door middel van eenige weinige kunstmaatige zamenvoegingen van natuurlyke voortbrengzelen, om daardoor eene nedrige naavolging te bewerkstelligen van het groot geschenk van Hem, die door zyn alvermogend bevel zeide: „ Er zy licht, en daar „ was licht."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

GEDAGTEN OVER WELSPREEKENDHEID.

Myn oogmerk is niet, de Welspreekendheid in alle haare deelen te beschouwen, maar alleen met betrekking tot dat geen, het welk men *het roeren der harten* noemt. Het stoute, het grootsche, het zwierige, het bevallige, en wat meer van dien aard tot haar weezen of de werking van haar vermogen behoort, ligt buiten myn tegenwoordig bestek.

De edelste kragten, de schitterendste en sterkste vermogens, zyn voor het grootste misbruik vatbaar, en kunnen alzoo het meeste schaden. En de Welspreekendheid, hoe zeer op zich zelve een keurig sieraad der menschelyke bekwaamheden, en niet te onregt de Koninginne der fraaije Konsten en Weetenschappen genoemd, lydt egter hiervan zoo weinig eene uitzondering, dat het vraagstuk, of zy der Maatschappye meer heils dan nadeels hebbe aangebragt, wel der overweging waardig zou kunnen schynen. Zy, die de voorspraak der onschuld en de getrouwe gezellinne der waarheid zyn moet, heeft niet zelden deeze beide verraaden en onderdrukt, door het misbruik harrer betoverende kragten, waarmede zy der snoodheid ten dienste stond. En de waereld heeft gewoonlyk dit verderflyk uitwerkzel van haar vermogen te dugten, wanneer dezelve meer bedoelt om de harten te treffen en in beweging te brengen, dan het verstand te overtuigen. De Geschiedenissen der Volken toonen ons de droevigste voorbeelden, hoe meesterlyk de heerschzucht en de dweepziekte, als om stryd, zich op die wyze van haar vermogen hebben weeten te bedienen, ten koste der geregtigheid en waare verlichting. —— De welspreekende Redenaar kan zich niet volkomen gelyk stellen met den Wiskunstenaar en Wys-

geer, die alleen door een ftrikten en koelbloedigen betoogtrant zoeken te overreden; maar hy mag ook van dezelven niet zoo verre afwyken, dat het verftand, in zyne befluiten, onmogelyk het hart, in zyne bewegingen, met een gelyken tred volgen kan. Het doel van den eenen zoo wel als van den anderen moet volmaakt hetzelfde zyn; het licht der waarheid, naamelyk, te doen uitkomen, en in zyne kragt gevoelen; alleen verfchillen zy in de wyze of middelen ter bereiking van dit oogmerk. De Wiskunftenaar of betoogende Wysgeer fpreekt genoegzaam alleen tot het verftand; de Redenaar tot verftand en hart te gelyk. De een vergenoegt zich met eene bedaarde en eenvoudige toeftemming; maar de ander wil, dat zyn voorftel omhelsd worde met leevendigheid, met al den nadruk van het gevoel, met een foort van geestvervoering. Ten dien einde maakt hy de harten week, en roept by de aandoeningen van droefheid, van medelyden, van liefde, of van verontwaardiging en afgryzen op, om in dien ftroom de traage voortgangen der Redeneerkunde mede te fleepen, en des te fchielyker over te brengen tot het punt van overtuiging, dat hy heeft vastgefteld. In dit laatfte, derhalven, onderfcheidt zich voornaamelyk de Welfpreekendheid, en is daarin haare waare natuur en eigenlyke fterkte gelegen, fchoon zy nooit het ander geheel uit het oog verliest.

Maar wat wordt 'er vereischt tot dit treffen en bewegen der gemoederen? Hoedanig moet de Welfpreekendheid haare gaven inrigten? Langs welke wegen moet zy voortgaan, om op eene waardige wyze tot de zitplaatzen der vertedering en zagte aandoenlykheid door te dringen, en dezelven te overmeesteren? —— Zou het hier alleen te doen zyn met fterke uitdrukkingen, met praal van woorden, met hevige uitroepingen, met een luiden klaagtoon, en met de kwyning en droefheid, door de zichtbaarfte trekken, op het gelaat, in houding en gebaarden, te vertoonen? —— Alle deeze konsttuigen der uiterlyke Welfpreekendheid zal men in het werk kunnen ftellen, zelfs met de grootfte naauwgezetheid en regelmaatigheid, zonder ergens een enkelden traan in het oog te zien glinfteren, of eenig ander teken van geroerde harten gewaar te worden. Men kan met der daad ligt te veel kunst gebruiken, als welke eender den loop der natuurlyke aandoeningen, die

men wil opwekken, stuit, dan bevordert, of, ten hoogsten genomen, alles by eene koude verwondering laat blyven. —— Gelyk de Dichter en Tekenmeester de Natuur tot haare leidsvrouw moeten neemen, en veeleer zullen behaagen door dezelve eenvoudig te volgen, en, zoo veel mogelyk is, naar 't leeven te schetzen; dan door hunne beelden met eene groote verscheidenheid van hooge en sterk afsteekende kleuren op te sieren, en dus de Natuur zelve te willen overtreffen; zoo moet ook de Welspreekendheid, wil zy haar doel treffen, zich naauw vereenigen met deeze getrouwe leermeesteresse. —— Wanneer een kind ons vraagt na zyne onlangs gestorvene Moeder, zal deeze onnoozele vraag ons oogenblikkelyk de traanen in de oogen doen schieten, waartoe misschien eene lange Redenvoering over hetzelfde onderwerp, met veel zwier en kunst opgesteld, niet zoo vermogend geweest ware. En wat was het, dat aan de taal van het kind eene zoo groote kragt byzette? Wat maakte dezelve voor ons zoo welspreekende? Juist haare ongekunstelde eenvoudigheid, die ons verzekerde, dat zy uit het hart voortkwam, en dat de Natuur sprak, die dan ook, als door sympathie werkende, des te schielyker in ons begint te spreeken. Zoodra by ons het denkbeeld opkomt, dat de Redenaar het voorbedagtelyk gemunt hebbe op de roering onzer hartstochten, en dit oogmerk, het koste wat het wil, tragt te bereiken, zo al niet door de zaaken, welke hy voordraagt, dan door zyne woorden en handgebaar, zullen wy ons als tegen hem verharden, met een soort van vermaak, dat wy gevoelen in iemand te loor te stellen, die op het schitteren en praalen met zyne gaven schynt toe te leggen. En tot deezen zoo nadeeligen argwaan by de Hoorders of Leezers legt men den grond, wanneer te veel gezogte Kunst in het werk doorstraalt.

Veel beter zal, in 't algemeen, die eenvoudige Welspreekendheid in haare onderneeming slaagen, welke, vry van alle gemaaktheid en overdrevenheid, de Natuur getrouwelyk op het spoor volgt, en meer haare kragt oeffent in het belangryke der zaak zelve, en in eene gepaste zamenvoeging van tedere en treffende denkbeelden, overeenkomende met de weezenlyke, althans met de waarschynlyke, gesteldheid der gevallen en persoonen, dan in zwier en kunst der woorden. Geenzins

zins verachten wy hiermede alle zorg en oplettendheid, welke de Redenaar besteedt aan keurigheid van taal en styl, aan juistheid en kragt van uitdrukkingen, en aan gepastheid van toon en houding; maar met dat alles moet hy zorg draagen, dat de Kunst de Natuur niet te ver te boven ga, en dat die edele eenvoudigheid bewaard blyve, welke altoos het meeste behaagt en treft, als het zegel der waarheid, en als de gerustſtelling medebrengende, dat onze aandoenlykheid niet te vergeefs, niet om den *Spreeker*, maar om de *zaaken*, die wy hooren voorſtellen, wordt gaande gemaakt. — Op die wyze zal een bloot, geheel onopgeſmukt verhaal het hart ſterker kunnen roeren, dan immer geſchieden kan door bygevoegde verſierzelen. Leezende: „Ziet „ daar, een Doode werd uitgedraagen, een eeniggebo„ ren Zoon zyner Moeder; en zy was Weduwe!" heb ik telkens getwyffeld, of aan deeze weinige woorden wel iets ontbrake, dat het treffende kon vermeerderen, en of dezelve, by eene uitvoerige en welſpreekende omſchryving, niet van hunne kragt zouden verliezen, wyl de gevoeligheid der ziel zich veeltyds ſlegts op één punt wil vestigen, en, door de uitbreiding daarvan afdwaalende, te veel verdeeld wordt, en alzoo verdwynt. — Als wy onzen Heiland tot zyne ſchreijende Vrienden hooren zeggen: „ Weent niet om my, „ maar weent over u zelven en uwe kinderen!" zal een welgeſteld hart hierdoor aangedaan worden, ſchoon de woorden eenvoudig zyn, en niets ſchynen te behelzen, het geen na den trant der Welſpreekendheid gelykt. — Men denke intusſchen niet, dat daarom de Welſpreekendheid van geringe waarde te ſchatten zy, als zynde, uit hoofde van deeze eenvoudigheid, gemakkelyk voor ieder te verkrygen. Die eenvoudige ſchoonheden der ſpreek- en ſchryfwyze zyn juist de eenige *waare*, en de overigen, zoo menigvuldig in getal, meestal niets anders dan kenmerken van een valſchen ſmaak. In dat eenige *waare* zich dan eigen te maaken, bestaat, naar onze gedagten, het groot geheim der kunst, moeilyk dikwyls te treffen. En dit is de reden, dat zoo weinigen daarin naar wensch, en zoo veelen ongelukkig ſlaagen.

Ook zyn alle Onderwerpen niet voor eene aandoenlyke en roerende bewerking geſchikt; en alsdan zal men vrugteloos de Natuur door de Kunst willen dwingen.

Zelfs

zelfs zal een uit den aard aandoenlyk geval niet onafgebroken en overal op dezelfde hartroerende wyze behandeld kunnen worden. De Redenaar, die dus *begint* en tot het einde toe wil volhouden, zal welhaast, indien zyn stuk eene aanmerkelyke uitgebreidheid beslaat, het te kort schietende van zyne eigene kragten ondervinden, en aan den kant zyner Hoorderen de onmogelykheid, om in de verbeelding of het hart dezelfde snaar lang en aanhoudend te roeren, zonder te verslappen. In tegendeel mag hy zich wel voldaan rekenen, wanneer hy slegts hier en daar, by enkelde gedeelten van zyne aanspraak, de bedoelde uitwerkzels bespeurt.

Te veel, misschien, verwagt men in deezen van het ysselyke, het wreede, het schrikbaarende; waarom men dikwyls zoo wyd en breed over hetzelve uitweidt. Beschryvingen van die natuur worden nog al ligt by de hand genomen, en uitgehaald in noodelooze byzonderheden, om, gelyk men zich verbeeldt, door kragt van Welspreekendheid de harten te roeren. Zy zullen ook daardoor geroerd worden; maar niet op eene wyze, die ons streelt en vertedert, of traanen doet vloeijen. Eerder zal het hart van schrik en vreeze wegkrimpen, en niets anders gevoelen dan bittere gewaarwordingen van afkeer en haat; wenschende onder de beschryving, hoe schoon en welspreekend ook voorgesteld, dat het gordyn schielyk valle, om deeze tooneelen des bloeds te bedekken. Laat iemand, (als ik dit voorbeeld mag gebruiken) over den dood van Joannes den Dooper redenvoerende; het afgehouwen hoofd op de schootel geplaatst, met de leevendigste kleuren en de grootste uitvoerigheid afschilderen, zoodat men hetzelve als voor oogen zie in de hand der jonge Dogter; zal deeze schildery ons behaagen? Zal ze ons treffen, zoo als wy gaarne willen getroffen worden? Of zullen wy wenschen, het oor zoo wel als het oog te kunnen sluiten voor dit afgryslelyk gezicht? Het laatste, gelooven wy, zal altoos het gevolg zyn in eene vergadering van niet geheel onbeschaafden. —— Het lyden van den grooten Wetgeever der Christenen is vol van aandoenlyke en hartroerende tooneelen; maar deeze zullen geslooten blyven, indien de Kerkleeraar zich alleen of te lang ophoudt by het bloedige der vuist- en geesselslagen, der doornen, en der kruisnagels. En het zelf-

zelfde mogen wy aanmerken omtrent de verschrikkingen van dood en hel, waardoor men niet zelden zyne welspreekendheid wil toonen, en derzelve den ruimen teugel viert. Dat rameijen op de gemoederen, om, als met geweld, de aandoeningen 'er uit te schudden, en het oog tot weenen te dwingen, zal niet alleen doorgaans eene tegengestelde uitwerking te weeg brengen, maar ook eene belediging zyn voor het grootste gedeelte der Hoorders, die men niet mag beschouwen als zoo ruw en verstaald van harten, dat zulke geweldige middelen noodig zyn om ze te beweegen. Men tragte liever het oog eenen traan als te ontsteelen, door tedere, schoon nadrukkelyke trekken, niet met harde, maar met zagte en smeltende verwen overdekt. Hieruit zal die aangenaame, niet schokkende, maar stille en gemoedelyke ontroering geboren worden, welke het gelaat van het edelst gevoel doet gloeijen, en niet van angst en afgryzen verbleeken.

En tot deeze, alleen waare, aandoenlykheid kan ook (om nog dit hierby te voegen) de uiterlyke begaafdheid van den Redenaar medewerken. Eene gepaste leiding der stem en gebaarmaaking zyn ongetwyffeld niet zonder eene vrugtbaare uitwerking op de zinnen, en van daar op de harten; maar wildheid en onstuimigheid (gelyk trouwens altoos onbestaanbaar met de manlyke deftigheid eens Redenaars, zoo wel als met de achtbaarheid der plaatze, waarin hy gewoonlyk spreekt) moeten wel byzonderlyk vermyd worden met betrekking tot het oogmerk, dat wy hier bedoelen. Schoon de klaagtoon en eene kwynende houding zekerlyk eenigermaate passen by droevige of treffende tooneelen; kan men egter, door de aandoenlykheid van zyn onderwerp vervoerd, hierin ligt te ver gaan, en de vryheid van den Tooneelspeelder te veel nabootzen. Het schreeuwen is in alle gevallen verboden; maar wy twyffelen ook, of het verheffen der stem, gelyk gemeenlyk geschiedt om het aandoenlyke uit te drukken, daartoe wel het geschiktste middel zy. Zou eene merkelyke daaling beneden den gewoonen toon, zoo veel de hoorbaarheid toelaat, niet van een gewenschter gevolg zyn, en overeenkomstiger met de Natuur? De stilte, die men dan zoo naby komt, heeft iets achtbaars en aandagtwekkends in zich, en brengt dus de gemoederen vooraf in die gesteldheid, welke het meest geschikt is om de tref-

fen-

fende indrukken op te vangen. Eene waarlyk bedroefde, vertederde, gebrokene, weemoedige, of meêwaarige ziel, is niet luidrugtig of woelig, gelyk de wanhoopende, de driftige en verontwaardigde: zy bemint de stilte, spreekt zagt, en wil ook liefst, dat allen, die haar omringen, op denzelfden toon gestemd zyn. En, naar het ons voorkomt, is het de zaak des Redenaars, om, zoo veel mogelyk is, in zyne uitspraak en de beweegingen des lighaams, zich naar deeze natuurlyke gesteldheid te schikken.

Maar tot dit alles is wel het voornaamste vereischte, dat de Spreeker zelve een man zy van gevoel en een gezonden smaak; dat hy, leevendig overtuigd van het belang zyns onderwerps, hetzelve met eene hartelyke en warme deelneeming kan behandelen. Zonder dit, zullen de uitsteekendste gaven, waaronder, niettegenstaande de kunst der veinzery, de vermomming dikwyls zal uitschynen en allen invloed wegneemen, hem weinig baaten, klinkende als ydel luidende schellen; terwyl anderzins de gebreken der natuur grootendeels vergoed zullen worden door den aandrang en welmeenenden ernst der gevoelvolle ziel.

H. H.

BEPROEFD MIDDEL, BEKEND ONDER DEN NAAM VAN *Essentia pro Hemorrhagia*, TOT STELPING VAN EENE ZWAARE NEUSBLOEDING. Door JOHS. TJALLINGII, *Oud-Apothecar te Amsterdam.*

Reeds lang ben ik voorneemens geweest, bovengemeld Middel, (uit hoofde der heilzaame uitwerking, welke ik van hetzelve zo dikwerf ondervonden heb) tot nut van het Menschdom, bekend te maaken; doch op welk eene wyze zulks ter uitvoer te brengen, heb ik met my zelf niet eens kunnen worden. Dan van tyd tot tyd in dit geacht Maandwerk onderscheidene belangryke Genees- en Heelkundige Stukken aantreffende, heb ik het niet ongeschikt geoordeeld, dit Middel door hetzelve bekend te maaken; niet twyfelende

 de

de of het zal, daar het ten nutte van het algemeen kan verstrekken, eener plaatze waardig gekeurd worden.

Dit Middel is, zints meer dan honderd jaaren, met het gewenschte gevolg, tot verwondering der Geneesheeren, beproefd geworden, en heeft (voornamentlyk in de Provintie *Friesland*) een aantal Lyders gered; zynde hetzelve altoos, tot op heden, een geheim geweest; zo als het my ook, by den aanvang van myn beroep, als Apothecar alhier, is ter hand gesteld. Zie hier deszelfs bereiding:

℞ Sacchari Saturni unciam unam
Vitrioli martis unciam semis
Seorsim terantur in mortario Vitreo,
Addantur Sp. Vini unc. octo
Misc. S. A.
D.

Verder zegt het Voorschrift: „ Wanneer deeze Essentia in de Winkels bewaard wordt, en aldaar eenigen tyd gestaan heeft, zal men bevinden dat dezelve sterk præcipiteert, en moet dus, wanneer het gebruikt wordt, wel gezorgd worden dat het eerst sterk geschud is, opdat het gelyk gemengd zy."

Het gebruik wordt bepaald als volgt: „ Jonge lieden onder de twintig jaaren, 4 maal 's daags, 14 a 15 druppels, met een lepel Brandewyn gemengd; van tien tot twaalf jaaren telkens 10 a 12 druppels; en een volwasfen mensch 4 maal 's daags telkens 20 druppels." — *Aldus woordenlyk het Voorschrift.*

Ik zelf heb dit Middel, offschoon daartoe dikwerf verzogt geweest zynde, nimmer aan kinderen of jonge lieden toegediend; doordien het, by onderzoek, my altoos is voorgekomen, dat die Neusbloedingen niet van zodanigen aart waren, dat men tot dit Middel zyne toevlucht behoefde te neemen, en ik van gedachten ben, dat eene Neusbloeding in veele gevallen heilzaam zyn kan, en nimmer behoort tegengegaan te worden, ten zy dezelve al te overmaatig is. Verder heb ik altoos, in plaats van met Brandewyn, (zo als het Voorschrift zegt) by voorkeur, het Middel met witten Wyn toegediend, en daarvan steeds de gewenschte gevolgen ondervonden.

Om

Om meerdere Gevallen voorby te gaan, vinde ik my verplicht, de navolgende myner Waarneemingen, omtrent dit Middel, alhier ter inlichtinge mede te deelen. Vóór eenige jaaren (wanneer ik nog alhier als Apothecar fungeerde) wierd ik door een myner Vrienden verzogt, by een Heer te komen, welke door eene overmaatige Neusbloeding, die reeds twee a drie dagen aangehouden had, zodanig verzwakt was, dat, niettegenstaande alle de aan hem toegebragte hulp zyner Geneesheeren, hy zich in de zorgelykste omstandigheid bevond. — Ik vervoegde my aldaar, en ontdekte dat de Lyder, zo wel door herhaalde Aderlaatingen, als door de Neusbloeding, eene aanmerkelyke hoeveelheid bloeds verlooren had. Hy was een man van omtrent dertig jaaren, van een zeer gezond gestel en meer dan gewoone krachten. Hy lag zeer verzwakt in zyne bedsteede, met proppen in de neusgaten, en met doeken omzwagteld; had eene doodelyke kleur, en was ten eenemaale weezenloos, met een uitermaate flaauwen pols; en zyne Geneesheeren hadden voorspeld, dat hy in die omstandigheid niet den avond kon beleeven. Het bloed vloeide aanhoudend door alles heen; en de omstandigheden waren zodanig dringende, dat ik besloot., dit Middel niet volgens het Voorschrift, maar naar bevinding van zaaken, toe te dienen. Ik gaf den Lyder 20 druppels, met een half theekopje witten Wyn gemengd; — een half uur daarna nog 10 druppels, op dezelfde manier; waarna hy bewyzen deed van eene inwendige kalmte te gevoelen. Na verloop van twee uuren gaf ik als vooren nog 10 druppels, en ontdekte dat de toevloed van bloed ophield, en de Lyder zichtbaare tekenen van beterschap gaf. Ik liet het hierby berusten, en verzogt, van tyd tot tyd hem een glaasje Limonade te doen drinken. — Des avonds wedergekomen zynde, vond ik den Lyder in het bed zittende; zyn pols was geregeld, en hy zeer opgeruimd van geest, my verzoekende van het voor hem zo lastige verband ontslaagen te mogen worden. Ik liet hem nog 8 druppels gebruiken, en deed een uur daarna het verband afneemen; waardoor de Lyder, na alvoorens afgewasschen te zyn, grootelyks verkwikt wierd. — Den volgenden dag vernam ik dat hy een zeer gerusten nagt had doorgebragt, en bevond hem in eene gesteldheid boven myne verwachting. Ik deed hem dien dag nog

tweemaal 10 druppels gebruiken; de verdere behandeling aan zyne Geneesheeren overlaatende. — Op den derden of vierden dag daarop volgende wierd ik wederom by den Lyder geroepen, en bevond dat dezelve wederom bloedde, doch in een minder sterken graad. Ik liet hem als vooren 15 druppels gebruiken, en de bloeding bedaarde; dit des anderen daags nog eens herhaalende, had ik het genoegen, den Lyder binnen weinige dagen volkomen hersteld te zien.

Een ander Geval, dat ik alhier aanhaale, was het volgende. — Vóór eenige weeken wierd aan myn huis gezonden, om dit Middel van my te erlangen, of te weeten (uit hoofde dat ik niet meer als Apothecar fungeerde) waar hetzelve te bekomen ware. — Ik zond terstond naar de Apotheek van een myner Vrienden, welken ik by zyn leeven verzogt had; dit Middel te vervaardigen en ten allen tyde in gereedheid te houden; bevindende ook werkelyk, dat voorn. Esfentia aldaar in gereedheid was. Na dezelve geëxamineerd te hebben, vond ik my verplicht (offchoon buiten eenige functie zynde) naar de omstandigheden des Lyders, voor welken men het Middel begeerde, onderzoek te doen. Aldaar gekomen zynde, vertoonde men my een schriftelyk bewys van den Geneesheer, waarin dezelve aanraadde, van dit Middel gebruik te maaken. De Lyder was een Koopman, mede binnen deeze Stad woonachtig, tusschen de vyftig en zestig jaaren oud, en, niettegenstaande alle aangewende poogingen ter zyner hulpe, door eene aanhoudende Neusbloeding aanmerkelyk verzwakt; hebbende een snellen, ongeregelden pols. — Ik diende hem oogenblikkelyk 15 druppels van dit Middel toe, met een half theekopje witten Wyn gemengd, en herhaalde zulks een groot quartier uurs daarna; laatende nog 15 druppels, met witten Wyn gemengd, in gereedheid staan, met verzoek, byaldien de bloeding aanhield, dezelve een uur daarna den Lyder in te geeven. Na verloop van drie uuren bezogt ik wederom den Lyder, en vond denzelven door eene zachte rust aanmerkelyk verkwikt; zynde de pols zeer geregeld en bedaard. Ik ontdekte dat 'er in het geheel geene bloeding meer plaats had, en de agtergelaatene druppels niet gebruikt waren; echter diende ik hem nog 10 druppels toe, waarop een geruste nagt volgde. Den volgenden dag bevond de Geneesheer den Lyder mede

de in een aanmerkelyk beteren toestand. Ik liet, met deszelfs goedkeuring, het verband afneemen, en ben daarna geene meerdere bloeding gewaar geworden; zynde de Lyder, door verdere hulp van zynen Geneesheer, tot myne innige vreugde, van dit ongemak volkomen hersteld; hebbende ik van denzelven de streelendste blyken van erkentenis ondervonden.

Ik heb dit Middel, met het gewenschte gevolg, mede toegediend in Bloedstortingen van een anderen aart, alsmede aan Vrouwen, welke door aanhoudende vloeijing uitermaate verzwakt wierden; door haar van deeze Essentia, twee- a driemaal 's daags, van 6 tot 12 druppels, met witten Wyn, te doen gebruiken, en nimmer, door het gebruik van dit Middel, eenige nadeelige gevolgen ontdekt; doch zy, die de bestaandeelen kennen, zullen met my moeten toestemmen, dat hetzelve altoos met groote omzigtigheid, en naar de omstandigheden het vereischen, door deskundigen moet toegediend worden.

Ik vermeene hiermede ter inlichting omtrent dit Middel genoeg gezegd te hebben, en hoope dat deeze myne Waarneemingen aanleiding tot verder onderzoek geeven, en tot hulp van het lydende Menschdom mogen verstrekken.

Aanmerking van den Redacteur.

Het *Saccharum Saturni* bezit voorzeker een zeer aanmerkelyk zamentrekkend vermogen; en dus gelooven wy gaarne, dat het met veel voordeels, in aanhoudende en byna alle hoop van herstel beneemende Bloedstortingen, kan gebruikt worden. Het blyft met dat alles een kwaadaartig Vergift, 't welk het levensbeginzel in zyne bronnen aangrypt. Hierom oordeelen wy het veiligst, eenige geheel wanhoopige gevallen uitgezonderd, in welke men geen oogenblik tyds te verliezen heeft, van het hier boven medegedeelde Middel geen gebruik te maaken, dan nadat men, zonder vrugt, min gevaarlyke Middelen, en vooral het *Liquor Stypt. Loofsi*, heeft beproefd.

NA-

NADERE BYZONDERHEDEN WEGENS PIAZZI'S NIEUWE PLANEET, *Ceres Ferdinandea* GENAAMD.

Op den 17 Maart was de Planeet in tegenstand met de Zon. Zy bevondt zich naby den Noordlyken grenspaal van haare Breedte, en omtrent 30 Graaden voorby haar *Perihelium*. Zoo gunstig was haare stand, om te kunnen gezien worden, als dezelve immer zyn kan. Haare schynbaare Middellyn gesteld zynde op anderhalve Sekonde, zal haare weezenlyke Middellyn zyn omtrent een zevende gedeelte van die der Aarde, of de helft van die der Maane. Haare schynbaare plaats aan den hemel, van 30 April tot 29 Juny, is door Dr. GAUSS, op zyne gronden, voor middernacht op den Meridiaan van *Seeberg*, of *Saxen-Gotha*, op volgende wyze berekend:

1802	*Rechte Opklimming.*	*Noorder Declinatie.*	1802	*Rechte Opklimming.*	*Noorder Declinatie.*
April 30	176°. 29′	17°. 17′	Juny 2	177°. 56	13°. 21′
May 3	— 21	— 2	— 5	178 . 22	12 . 53
— 6	— 16	16 . 45	— 8	— 49	— 25
— 9	— 15	— 27	— 11	179 . 19	11 . 56
— 12	— 17	— 8	— 14	— 51	— 27
— 15	— 23	15 . 47	— 17	180 . 25	10 . 57
— 18	— 31	— 25	— 20	181 . 1	— 27
— 21	— 42	— 2	— 23	— 39	9 . 56
— 24	— 57	14 . 38	— 26	182 . 18	— 25
— 27	177 . 14	— 13	— 29	— 59	8 . 53
— 30	— 34	13 . 47			

Dr. GAUSS, aan wien wy deeze berekeningen zyn verschuldigd, door middel van welke de Planeet door den Baron ZACH en Dr. OLBERS van nieuws ontdekt wierdt, is een Jongeling, van *Brunswyk*, oud tweeëntwintig jaaren, een buitengewoon Wiskundig Vernuft. ZIMMERMAN hadt hem, voor rekening des Hertogs van *Brunswyk*, in de Wiskunde onderweezen. Op zyn agttiende jaar hadt hy reeds NEWTONS *Principia* geleezen. In het Latyn, en in een zeer duidelyken styl, heeft hy eene

eene zeer geleerde Verhandeling geschreeven, over de hoogere deelen der Rekenkunde. Het Werk is aan zynen Weldoener, den Hertog van *Brunswyk*, opgedraagen.

28 April, 1802. ASTROPHILUS.

BERIGT WEGENS DE ONTDEKKING VAN EENE ANDERE NIEUWE PLANEET, DOOR DR. OLBERS, *van Bremen*.

Dr. OLBERS, op den 28 Maart 1802, toevallig na de Star ziende, geteekend N. 20, in den Noordlyken Vleugel van de *Maagd*, dicht by welke hy, op den eersten January laatstleeden, *Ceres Ferdinandea* van nieuws hadt ontdekt, zag, tot zyne groote verwondering, eene Star van de zevende grootte, met N. 19 en 20 van de *Maagd* een gelykzydigen Driehoek uitmaakende; aangaande welke hy overtuigd was, dat dezelve aldaar op dien tyd niet zigtbaar was geweest; door deeze byzonderheid, en derzelver beweeging naagaande, ontdekte hy dat het een andere nieuwe Planeet was. Door zyn *Dollands Teleskoop* gezien zynde, kwam zy hem voor, volmaakt gelyk te zyn aan *Ceres*, zonder dampkring of vlek (*Nebula*), en van eene vaste Star niet te kunnen onderscheiden worden. Op de onderstelling dat het een Planeet is, die zich in een ronden of cirkelformigen kring beweegt, heeft men derzelver afstand van de Zon berekend op twee en een tiende van onzen afstand van de Zon, en haaren Omloopstyd op ongeveer drie jaaren. Zeer aanmerkelyk moet de helling van haaren loopkring op de Ekliptika zyn; als zynde, op den 12 April, haare waargenomene breedte nagenoeg 16°. Dr. OLBERS heeft haar den naam van *Pallas* gegeeven.

ASTROPHILUS.

28 April, 1802.

BE-

BERIGT DER ONTDEKKING VAN KOOL-MYNEN AAN DE KAAP DE GOEDE HOOP.

(Uit het *Engelsch.*)

„ Groot zeker zyn de nadeelen, door het verlies „ van *Kaap de Goede Hoope* door ons Vaderland „ geleeden. De *Engelschen* hebben, ten tyde des be„ zits van deezen Uithoek van *Africa*, blykens 't geen „ wy des vermeld hebben (*), zich onledig gehouden „ met verscheide naaspeuringen, die Ons, by de weder„ gave, volgens het onlangs getroffen Vredesverdrag, „ van vrugt kunnen weezen. Wy kunnen, by 't geen „ wy des, op de aangeduide plaatzen, berigtten, nog de „ zeer gewigtige byzonderheid voegen, in 't hoofd dee„ zer Afdeelinge aangeduid."

* * *

By de meeste Huisgezinnen in de *Kaapstad* wordt een Slaaf gehouden, wiens werk alleen bestaat in het zoeken van Brandhout. Deeze gaat 's morgens uit, beklimt de hoogste bergtoppen, tot welke geene wagens kunnen komen; en hy komt 's avonds weder terugge met twee Takkebosfen, (de vrugt eens arbeids van zes of agt uuren) hangende aan de twee einden van een Bamboo-riet, op zyne schouders liggende. Eenige Huisgezinnen hebben twee, of zelfs drie Slaaven, wier eenige arbeid bestaat in op deeze wyze Brandhout te verzamelen. De kosten der Takkebosfen, dus verzameld of gekogt, noodig om het eeten gereed te maaken, (want men stookt nergens dan alleen in de keuken) beloopen, in een maatig talryk gezin, tusschen de vier- en vyfhonderd Guldens.

De vermeerdering der Kaapstad-bewoonderen, door vyfduizend gewapende Manschappen, en een groote Vloot op de reede, vermeerderde de vraag na Brandhout zodanig, dat men met rede beducht werd, binnen kort gebrek te zullen krygen aan deeze onvermydelyk noodige behoefte.

In

(*) Zie onze *Vaderl. Letteroef. Mengelwerk* voor 1801, bl. 651 en 653, en hier boven, bl. 19 enz., alsmede bl. 79.

In deeze omstandigheid vestigde zich de aandagt der *Engelschen* op het vinden van iets, 't welk dit gebrek kon aanvullen. Het vertoon, 't welk alle de Bergen in *Zuid-Africa* maakten, was zeer gunstig voor de veronderstelling, dat men brandbaare Kool zou vinden in de ingewanden van de meeste beneden-bergen aan den Zeekant; dit bewoog den Graaf VAN MACARTNEY, overtuigd van het voordeel, 't welk zodanig eene Ontdekking der Volkplantinge zou aanbrengen, des onderzoek te doen.

Men maakte alles ter opspeuringe gereed. Lieden onder het Krygsvolk, die in de Kool-mynen gearbeid hadden, werden uitgekoozen tot het neemen deezer proeve. *Wynberg*, een Landtong van den *Tafelberg* af loopende, was de plaats, tot deeze proefneeming bestemd. De werktuigen doorboorden harde klei, pypaarde, yzersteen, en zandsteen, liggende in opeenvolgende beddingen, ter diepte van drie-en-twintig voeten. Het booren werd toen gestaakt, dewyl men daadlyk Kool ontdekte, langs de oevers van een diepe beek, uit den *Tygenberg* komende; een Berg, waarin die landengte ten oosten eindigt.

De bedding der Koolstoffe bleek ten naastenby horizontaal te loopen. Onmiddelyk boven dezelve lag witte Zandsteen, en dezelve rustte op eene laage verharde Klei. De Koolader was van tien duimen tot twee voeten dik. De Koolstoffe zelve verschilde op onderscheide plaatzen. Op eenige graafde men uit groote houtagtige blokken, waarin de overblyfzels van den bast, de kwasten, en de houtvezelen, zich duidlyk lieten zien. Te midden van deezen deeden zich voor, stukken van Yzersteen, 'er door heen loopende met gekronkelde aderen, of liggende in ongeregelde brokken. —— Andere gedeelten van de bedding bestonden uit Kool, die veel van Turf hadt, en by de Natuurkundigen den naam van *Lithanthrax* draagt; en kwamen 'er stukken voor, die in geenen deele verschilden van de Koolsoort, in *Engeland* bekend onder de benaaming van *Bovy-coal*.

Het houtagtig gedeelte brandde met een heldere vlam, zonder veel reuks, en liet witte asch naa, gelyk die van droog hout. De vastere aard- en steenagtige gedeelten brandden minder helder, hadden een zwavelagtigen reuk, en lieten een overblyfzel naa, 't geen welhaast op de oppervlakte een donkerbruine korst kreeg.

Het

Het booren werd voortgezet op verscheide plaatzen, in hoope van de waare Kool-bedding te zullen aantreffen. De algemeene uitkomst dier bewerking was:

Kool	2 Voeten.
Blaauwe	5 ——
Witte	22 ——
Graauwe Zandsteen met Klei	21 ——
Chocolade-verwige Zandsteen .	14 ——
Blaauwagtige Klei	31 ——
Gestreept Zand, rood en wit, met Klei vermengd	33 ——
	128 Voeten.

Hier staakte men den arbeid.

GELOOFSBELYDENIS VAN WYLEN ALEXANDER GEDDES, *L. L. D.* EN DIENS BRIEF AAN EEN BISSCHOP.

ALEXANDER GEDDES, die zich, in de Geleerde Wereld, bekend gemaakt heeft door eene Overzetting van den Bybel in 't *Engelsch*, tot de *Roomsch-Catholyken* behoorde, en desniettegenstaande op de Hoogeschool van *Aberdeen* den tytel van *Doctor in de Regten* verwierf, eene eer, zints den tyd der Hervorminge, nooit aan eenig *Roomsch-Catholyk* toegestaan, veroorzaakte door die Vertaaling en bygevoegde Aanmerkingen veel geschils wegens zyne gevoelens in den Godsdienst. Menschen, aan onderscheide Aanhangen onder de Belyders van het *Christendom* verkleefd, vroegen, ten zynen opzigte, of een Man, die zo veel toegaf, en zo weinig geloofde, *een Christen kon zyn*? Hy hadt deswegen veele onaangenaamheden; *Roomschen* en *Onroomschen* voerden tegen hem de pen.

In de Voorreden van zyne *Critical Remarks* doet hy deeze merkwaardige *Geloofsbelydenis.* —— „ Het „ Euangelie van JESUS is myn Godsdienstig Wetboek. „ De Leeringen van JESUS maaken myn hoogst genoegen uit: zyn juk is my zagt; zyn last is my ligt. „ Doch deezen Last zou ik niet op myne schouderen „ neemen; die Leeringen zou ik niet kunnen bewonde-

„ ren;

„ ren; dat Euangelie zou ik niet voor myne Wet erkennen, — indien Rede, zuivere Rede, myne Aanmaanster en Voorschryfster niet ware. — Ik beken volvaardig, dat ik een opregt, schoon onwaardig, Leerling van CHRISTUS ben. CHRISTIAN is myn Naam, en CATHOLYK myn Bynaam. Liever, dan deeze roemryke Tytels te laaten vaaren, zou ik myn bloed storten; dan ik zou geen druppel bloeds over hebben, voor 't geen noch *Catholyk*, noch *Christlyk* is. *Catholyke Christenheid* draag ik eerbied toe, waar ik ze aantref, en by welk eene Secte dezelve zich onthoudt; maar ik kan geen eerbied betoonen voor hooi en stoppelen, welke men onder die edele gesteenten gemengd heeft, en die iedere Secte, aan welke ik kennis heb, meer of min verdooven en van aangebooren luister berooven."

Een *Christen* van dien stempel bekreunde zich niets aan het aanschryven van een *Apostolischen Vicaris*, die hem het vonnis van opschorting, in zynen dienst als Priester, zondt, naa dat hy het Eerste Deel zyns Bybelwerks hadt in 't licht gegeeven. Hy, die vaststelde, „ een Paus, en gevolglyk een Bisschop, kan verkeerd handelen, en indien hy zulks doet, mag een mindere hem zulks onder 't oog brengen," schreef, op het ontvangen deezer schorting, onder anderen het volgende: „ Misschien, myn Heer! wenscht gy eene andere gelegenheid te hebben om uw Bisschoplyk Gezag uit te oefenen, en met kerklyke strafopleggingen te speelen gelyk kinderen met een nieuwen bal. — Ik wensch uw Lordschap veel vermaaks met dat speeltuig: doch draag zorg, myn Heer! draag zorg om 'er niet te dikwyls mede te speelen. Lees Vader CHRYSOSTOMUS over de Kerklyke Straffen, en leer van hem wat meerder gematigdheids. Vergun een *Oud Priester*, u te zeggen, dat zulks een *Jong Bisschop* tot een groot cieraad strekt.

„ Wat myzelven betreft, myn Heer! ik schroom niets voor uwe bedreigingen, en zal lachen met uwe kerklyke straffen, zo lang ik weet dat ik dezelve niet verdien. Ik zal nooit aan de *opgelegde* my onderwerpen; omdat ik het gedaane Verbod voorbaarig, belachlyk, en ongegrond keur. Indien gy denkt eene genoegzaame reden te hebben

„ om my het uitoefenen van myne Priesterlyke Orde in het District van *Londen* te verbieden, die verklaaring mag goed voor u weezen! —— De waarheid der zaake is, dat ik in uw District geene Priesterlyke verrigtingen uitoefen; in 't zelve heb ik, zints veele jaaren, niet gepredikt, of eenig Sacrament bediend; en het is ten minsten zes jaaren geleden, dat ik openbaare Gebeden deed in eenige openbaare Kapel. Om een Vriend of twee dienst te doen, heb ik zomtyds, schoon niet dikwyls, ten hunnen huize Gebeden gedaan; maar dewyl gy my het genoegen schynt te benyden om een Vriend te verpligten, ik vergeef u zulks ook.

„ Maar, myn Heer! gy kunt my niet beletten om t'huis te bidden; en t'huis zal ik bidden, in weerwil van al uw kerklyk verbod, zo dikwyls het my behaage. De Opperbisschop onzer Zielen is altoos genaakbaar; en door HEM kan ik, ten allen tyde, vryen toegang hebben tot den Vader, die my niet zal verwerpen, dan om vrywillige en onverbeterde misdryven. Gedekt door de welbewustheid myner onschuld, zal de geheele donder van het Vaticaan te vergeefs het op myn hoofd gemunt hebben.

„ Gy ziet, myn Heer! ik heb den korten tyd, door u aan my vergund, om myne gezindheid ter onderwerping aan uwen Herderlyken Brieve te verklaaren, niet noodig gehad. Zulk eene onderwerping, myn Heer! zal nimmer gedaan worden door

ALEXANDER GEDDES,
Een Priester in de Catholyke Kerk.

VER-

VERHAAL VAN DE WREEDE STRAFFE, OP BEVEL VAN WYLEN PAUL I, KEIZER VAN RUSLAND, GEOEFFEND AAN DEN HEERE SEIDER, LUTHERSCH PREDIKANT TE RANDEN, IN LYFLAND, BESCHULDIGD VAN VERBODENE BOEKEN IN EIGENDOM GEHAD TE HEBBEN.

Aan de Uitgeevers van de *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

„Het volgende Verhaal draagt zoo veele kenmerken „van geloofwaardigheid, en geeft den denken„den Leezer tot zoo gewigtige aanmerkingen gelegen„heid, dat Gyl., met de plaatzing van hetzelve in „uw nuttig *Mengelwerk*, geenen ondienst doen zult. „Ik ben

Ul. Begunstiger," enz.

Le Crime fait la *honte*, et non pas l'Echaffaut.

VOLTAIRE.

In de maand April 1800 had ik aan een Heer in myne nabuurschap eenige Boeken geleend. By het terug ontvangen ontdekte ik, dat een derzelven, het Eerste Deel van LAFONTAINE's *Kragt der Liefde* (een Werk, zeer geacht en algemeen geleezen) niet in het Paket was, 't welk my in een zeer gehavenden staat door den Postbode wierdt ter hand gesteld. Straks schreef ik aan mynen Vriend, hem verzoekende my te berigten, of hy het Boek nog hadde; doch hy verzekerde my, op zyne eer, dat hy het met de overige Boeken, zorgvuldig ingepakt, hadt terug gezonden. Niet twyfelende, of het Paket was, op eene der pleisterplaatzen, door den eenen of anderen geopend, en het Boek 'er uit genomen of verloren, en het Werk niet liefst willende geschonden hebben, deed ik in de *Dorpatsche* Courant eene korte aankondiging plaatzen, behelzende „, dat een Paket, inhoudende zulke en zulke „Boeken (hier wierden ze allen genoemd) onlangs aan „my uit den Staat A met den Post zynde gezonden, „het

„ het Eerste Deel van LAFONTAINE's *Kragt der Liefde*, op den weg tusschen den gemelden Staat en het „ Dorp *Randen*, uit hetzelve was verloren; en alzo „ ik verlangde, dit Deel, om den wille van de drie „ overigen, terug te hebben, myn verzoek was, dat, „ indien iemand het mogte gevonden hebben, hy de „ goedheid wilde hebben, hetzelve aan my terug te zenden; zullende de kosten in dank vergoed worden."

Het gevolg deezer aankondiginge was, dat ik myn verloren Boek kort daarnaa terug kreeg; maar tevens, dat ik de elendigste der menschen wierd. Want ik had reeds vergeeten, dat ik op zekeren dag, ('t was de 24 May 1800) terwyl ik in mynen Tuin wandelde, en myne boomen bezigtigde, die in vollen bloei stonden, de Heer VAN RENNENKAMPF, Lid van den Raad te *Dorpat*, aan myn huis kwam. Een vriend en bekende van myn gezin, en erflyk eigenaar van drie myner bedienden zynde, baarde zyne onverwagte komst niet veel verwondering; doch hy ontvouwde my welhaast het waare oogmerk van zyn bezoek. Hy vertoonde my eene Order van zyne Excellentie den Gouverneur Generaal van *Lyfland* en *Esthland*, gericht aan den Raad van *Dorpat*, van den volgenden inhoud; „ dat de Boekbeoordeelaars te *Riga* uit een berigt in het „ *Dorpatsche* Tydschrift hebbende vernomen, dat de „ Eerw. Heer SEIDER, Leeraar te *Randen*, niet slegts „ verdagte, maar verbodene Boeken bezat, en aan anderen hadt geleend, daarvan verslag aan zyne Excellentie hadden gedaan, hem verzoekende, aan de bevoegde Gerechtsdienaaren te gelasten, zich na het „ Kerspel van *Randen* te begeeven, en aldaar eene „ Lyst te maaken van, en voorts te verzegelen, de „ *Leesbibliotheek* van den Leeraar SEIDER, en de gezegde Lyst aan het Comptoir der Boekbeoordeelaaren „ te *Riga* over te zenden." Ik schrikte eenigzins op het leezen van deeze Order, zonder, echter, daardoor bedremmeld te worden; en den Heer RENNENKAMPF in myne Boekery brengende, verzogt ik hem, zynen last te volvoeren. Met een oog van medelyden vraagde my de braave man, of ik niet het een of ander wilde verstoppen. Doch ik antwoordde, dat, naardien ik, volgens myn beste weeten, geen verboden of schadelyk boek bezat, ik verzogt, dat hy ze allen zonder uitzondering wilde opschryven. Hy deedt het, en nog

voor

voor den middag hadt hy zyn werk verrigt. Thans hielden wy het middagmaal.

In den naamiddag schreef de Heer RENNENKAMPF een verbaal van zyne verrigtingen, en was met het laatste gedeelte van zynen last bezig, het verzegelen der Boeken — wanneer eensklaps de Heer TUMANSKY, (Raad van Staat te *Riga*) verzeld van den Geheimschryver van het Comptoir, en den Heer BRÜMER, Kapitein van den Kreits, in de kamer traden. Zy berigtten ons, gekoomen te zyn om myne Boekery te doorzoeken. Thans hernam de Heer RENNENKAMPF: „ Dit is reeds door my gedaan; hier is de Lyst der „ Boeken; doch misschien hebt gy, Heeren, andere „ orders ontvangen," enz. 'Er volgde geen antwoord; en de Sekretaris begon straks eene nieuwe Lyst te schryven. Inmiddels nuttigde de Heer TUMANSKY eenige spyze, voor hem gereed gemaakt; en, niets kwaads vermoedende, ging ik na de kamer van den Kapellaan, die ten mynen huize woonde. Hier vond ik Kapitein BRÜMER; doch by myne komst ging hy straks heenen. De Heer JOUNGNA (zoo was des Kapellaans naam) trok my ter zyde, en my by de hand vattende: „ Myn „ waarde Vriend, zeide hy, ik heb u iets van wegen „ Kapitein BRÜMER te berigten; doch ontstel u niet." — „ Wat is het? Ik ben tegen het ergste gewa„ pend." — „ Gy moet na *Petersburg* gaan!" Dit hoorende, ontzette ik een weinig; doch my spoedig herstellende, deed ik verder onderzoek by den Heer JOUNGNA, wanneer de Heer BRÜMER zelf terugkwam. Nu toonde hy my de Order van *Petersburg*, door den Heer TUMANSKY hem ter hand gesteld. Op bevel van zyne Keizerlyke Majesteit was dezelve door zyne Excellentie den Prokureur Generaal aan TUMANSKY gerigt, hem beveelende zich na *Randen* te begeeven, aldaar de Boekery op te schryven, dezelve te verzegelen, en de Lyst nevens den Eigenaar na *Petersburg* te zenden. Nu bleek het, dat, behalven het berigt aan den Gouverneur Generaal van *Lyfland*, insgelyks een verslag na *Petersburg* was gezonden. Van nieuws was ik zeer ontsteld; doch van de goedheid myner zake bewust, begreep ik, niets te vreezen te hebben; alleenlyk was ik verlegen, hoe ik op de minst ontzettende wyze myne huisvrouw 'er van verwittigen zoude. Ik ging by haar, en zeide haar alles. Zy bezweek in myne ar-

 men;

men; doch, naardien zy, nevens de tederste aandoenlykheid van hart, groote sterkte van ziel bezit, bekwam zy spoedig, ging by TUMANSKY, vatte zyne hand om die te kusschen, en zeide, met een oog, waarin de beweeging van haar gemoed te leezen stondt: „ Ik bid u, myn Heer, gy zult myn' Man niet ongelukkig maaken.” Op de plegtigste wyze verzekerde haar de Heer TUMANSKY, dat zy mynenthalve zich niet behoefde te bekommeren; dat alles welstaanshalve geschiedde, en dat ik binnen veertien dagen op zyn langst zou terug zyn. De Heer BRÜMER haar dezelfde verzekering doende, wierdt myne huisvrouw meer gerust, en ging heen om voor my de noodige klederen en linnen te pakken. Wat my belangt, ik vermoedde geen gevaar; en hoe konde ik het doen, bewust als ik was, geene misdaad gepleegd te hebben? Ik zondt om den Kapellaan, en stelde de noodige bevelen op den Dienst, geduurende myne afweezigheid. Intusschen hadt de Sekretaris de lyst myner boeken voltooid. De Heer TUMANSKY zag de lyst naa, en verklaarde de volgende boeken voor *verboden* en *schadelyk*: LAFONTAINE, *de kragt der Liefde*; SPALDING, *over 's Menschen bestemming*; *Over een altyddüurenden Vrede*, door KANT en SONNTAGS (Opper-Leeraar te *Riga*.) Op myne vraag, wanneer en waar deeze boeken waren verboden, antwoordde hy niet; en wanneer ik hem verzekerde, dat, in zoo verre myne kundigheden reikten, ik niets schadelyks of gevaarlyks in dezelve had gevonden, hernam hy, dat ik over het stuk niet verder moest redeneeren.

Nu wierden myne boeken in drie kisten ingepakt en na *Dorpat* gezonden, om van daar na *Petersburg* verder te worden voortgestuurd. Naa het avondeeten vertrokken alle de Heeren na *Dorpat*. Ik volgde hen 's anderendaags, van myne vrouw verzeld. By myne komst aan het huis van TUMANSKY, vond ik verscheiden Regtsgeleerden, Leden van de Regtbank, vergaderd; eenpaarig verzekerden zy my, dat ik niets had te vreezen, en dat zy hoopten, my spoedig te zullen wederzien: want het bleek uit de lyst myner boeken, dat 'er, immers zoo veel algemeen bekend was, geene verbodenen onder waren, en dat ze bykans alle te *Dorpat* geleezen wierden.

Thans plaatste ik my in myn rytuig; de voerman zet-

zette zich aan myne zyde neder. Ik betaalde uit myn eigen zak de Postpaarden tot aan *Petersburg*, alwaar wy op den derden dag zints ons vertrek van *Dorpat* aankwamen. Wy hielden stil voor het huis van den Prokureur Generaal. Vriendlyk ontving my zyne Excellentie, en zeide my, dat ik niets te vreezen had, en dat ik aan myne vrouw mogt schryven. Een ander Heer van aanzien zeide my: „ Vrees niet; gy zyt in „ goede handen; uwe boeken zullen naagezien wor„ den; en indien men 'er eenige verbodenen onder vin„ de, zal men u vraagen, of gy ze heimelyk inge„ voerd, of in een openbaaren winkel hebt gekogt? — „ of gy ze vóór of naa het verbod gekogt hebt? — „ en indien gy u behoorlyk kunt verdeedigen, zult gy „ 'er, voor alle straffe, met de verbeurdverklaaring uwer „ boeken af koomen." Zulke verzekeringen moesten my gerust stellen.

Op bevel van zyne Excellentie, schreef ik nu een Betoog, waarin ik alles, 't geen om myne onschuld te bewyzen kon dienen, aanvoerde. Straks wierdt dit Betoog na *Pawlowsky* gezonden, alwaar thans de Keizer zich onthieldt. Zyne Excellentie kwam wederom by my, en zeide my, op eene vriendlyke wyze, dat, vermids ik niet in zyn huis kon blyven, hy my na eene andere plaats zou zenden, alwaar ik meer gemak en rust konde genieten — en dat hy my aldaar zou koomen bezoeken. Men deedt my nu in een Sloep gaan, in welke men my tot een aanmerkelyken afstand langs de *Neva* roeide; by myne landing, bevond ik my in het Kasteel. De Courier, door den Prokureur Generaal nevens my gezonden, gaf eenen Brief over aan den Officier, die de wagt hadt, welke my in een zeer zindelyk vertrek bragt, welks huisgeraaden bestonden uit een bed, een tafel en twee stoelen. Hier wierdt my alles, wat den schyn van een beschadigend werktuig had, afgenomen; myne scheermessen, schaaren, kammen, broekgespen; myn cachet, en myn zakboekje, met het geld en de rekeningen in hetzelve. Zy ontnamen my insgelyks myn knegt; maar in andere opzigten wierd ik wel behandeld, doch zorgvuldig bewaakt.

Met het uiterste ongeduld wagtte ik hier op den Prokureur Generaal. Dien zelfden dag kwam hy by my, en zeide met veel goedhartigheids: „ Myn Heer SEI„ DER, ontzet u niet, omdat ik u herwaarts heb doen

„ brengen; 't is alleen het woord *Kasteel*, dat wat hard „ luidt. Terwyl gy, in allen gevalle, een gevangene „ zyt, tot dat uwe zaak onderzogt wordt, is 't beter „ voor u, hier dan in eenigen anderen oord der Stad „ te zyn." Op myne vraag, of ik op 's Keizers bevel herwaarts was gebragt, deedt my zyn toestemmend antwoord zwaar schrikken. Zyne Excellentie, zulks bemerkende, zeide: „ Wees bedaarder en hoop het bes„ te: ongetwyfeld zal de zaak een gunstigen keer nee„ men: gy wordt nu verdagt, eene misdaad te hebben „ bedreeven, en moet u eener hegtenisse voor eenen tyd „ met geduld getroosten. —— Morgen kunnen wy een „ besluit van *Pawlowsky* hebben, en dan zal ik straks „ het genoegen hebben van u uwe slaaking aan te kon„ digen." Voorts vergunde hy my, om in den Tuin van het Kasteel te mogen wandelen, en aan myne Vrouw te schryven; van welk laatste verlof ik, egter, weigerde gebruik te maaken, tot dat ik myne vryheid zou bekoomen hebben. Naadat zyne Excellentie was vertrokken, wierp ik my, van droefheid overmand, op myn bed, en gaf aan myn bykans breekend hart ruimte door een vloed van traanen.

Vier benaauwde dagen fleet ik in het Kasteel, nu eens door vreeze geslingerd, dan door hoop opgebeurd, en my zelven met myne bewustheid van onschuld en des *Keizers liefde tot de geregtigheid* vertroostende. Op den vyfden dag kwam de wagthebbende Officier in myne kamer, verzeld van eenen bode van den Prokureur Generaal, en beval my, den laatsten te volgen, wien hy tevens al wat my in het Kasteel was afgenomen ter hand stelde. Geweldig klopte myn hart van vreugde. —— God zy geloofd, dagt ik; nu gaat gy om u uwe vryheid te hooren aankondigen; spoedig zult gy u nu in de armen uwer huisvrouwe gaan werpen, en met haar en uw bemind kind voor altoos vereenigd zyn! —— Ach, hoe bedriegelyk is de hoop! Helaas! het vreezelykste uur van myn leeven naderde! Ik klom wederom in de Sloep, doch roeide slegts een klein eind wegs langs de *Neva*. By myne landing vond ik eene *Kibitka* op my wagten. De bode verzogt my, daarin plaats te neemen, en plaatste zich naast my. Binnen tien minuten hieldt de *Kibitka* stil voor een groot gebouw. Myn reisgenoot beval my af te treeden. Hy geleidde my langs een hoogen trap. Hier kwam een Heer by

my uit eene belendende kamer, en vraagde my, met eene bekommerde houding, of ik myn Kerkelyk gewaad had medegebragt? Ik antwoordde, dat het in myn koffer was. „ Hier is," zeide hy hierop, „ een „ Mantel met een Bef; wees zoo goed, en hang „ dien om." My daartoe de behulpzaame hand biedende, trilde hy merkelyk. Nu begon ik eerst iet verschriklyks te vreezen; eene koude rilling ging door alle myne leden. De Heer bragt my in een ruim vertrek, waarin verscheiden persoonen zaten te schryven. „ Zyt gy daar!" zeide een van hun, en ging daarop in een naast vertrek, na weinige minuten my gebiedende hem te volgen. Ik vond 'er verscheiden Heeren aan eene tafel zitten. Twee van hun, aan het boveneinde, waren met de Teekens van de Ridderorde versierd; aan het benedeneinde zaten twee Geestlyken. Een wapenbode tradt midden in de kamer, en las een geschrift, hoofdzaaklyk van deezen inhoud: „ Aangezien de Leeraar SEIDER, van *Randen*, by zyne Keizerlyke Majesteit, door den Boekbeoordeelaar van „ *Riga*, is aangebragt, om het bezitten van verbodene „ boeken; behaagde het zyner Majesteit, den Prokureur „ Generaal te gelasten, den gemelden Leeraar en zyne „ Boekery na *Petersburg* te doen overbrengen: en vermits het uit de lyst blykt, dat hy indedaad verbodene en schadelyke boeken heeft, wordt hy als een „ overtreeder der Wet beschouwd, en, op bevel van „ zyne Majesteit, tot lyfstraffe veroordeeld: te weeten, om twintig Stokslagen te ontvangen, en vervolgens na *Nertschinsk* gebannen te worden, en aldaar „ zwaar werk te doen. Doch naardien, volgens de „ Kerkelyke Wetten, geen Geestlyke aan den lyve mag „ gestraft worden, zal hy vooraf van zynen post worden afgezet; wordende de Eerw. Heer REINBOLD „ by deezen gelast, hem zyne priesterlyke waardigheid te ontneemen." Thans rees de Heer REINBOLD op; en zich tot my wendende, zeide hy: „ Op „ bevel van zyne Keizerlyke Majesteit ontneem ik u „ uwe bediening." Bykans zinneloos stuitte ik tegen den muur, roepende: „ Almagtige God! is dit Regtvaardigheid? Ik ben onschuldig. Zal ik niets ter „ myner verdeediginge mogen zeggen? Welke zyn de „ verbodene boeken, die ik bezat?" Vergeefs: ik kreeg geen antwoord: de Heer, die my binnenleidde,

zeide: „ 't Is des Keizers wil! —— 't Is des Keizers „ wil!" Thans gaf hy een wenk aan een' der bedienden, die my straks Mantel en Bef afnam. „ Ik ben „ onschuldig!" riep ik wederom. Doch zy stootten my ter kamer uit, en drongen my na het voorvertrek, daar ik door twee Geregtsdienaars wierd aangepakt, die my op eene Bank wierpen, agter welke een Paal stondt. Hieraan bonden zy myne handen vast, agterwaarts, en wel zoo vast, dat de omloop van het bloed bykans stilstondt. Toen sloegen zy kluisters om beide myne beenen. „ Regtvaardige God (riep ik) gy weet „ dat ik onschuldig ben! geene misdaad heb ik bedree„ ven! geene wet heb ik overtreeden! Wie mag my„ nen regtvaardigen en genadigen Vorst hebben gera„ den, zulk een wreed vonnis over my te vellen?" Van nieuws kwam de bovengemelde Heer tot my, en zeide: „ Schreeuw zoo niet; gy zult nu na het ver„ blyf van den *Krygs-Gouverneur* gevoerd worden, „ alwaar gy het eindelyk besluit zult hooren. Mis„ schien zult gy nog pardon verkrygen." Nu maakten de Dienaars het touw los, waarmede ik aan den Paal was gebonden. Van de my toebehoorende stukken, welke de Heer van den Courier hadt ontvangen, ontving ik alleenlyk myn Zakboekje terug, benevens het geld; de rekeningen, quitantien en andere papieren ontbraken. De Courier geleidde my den trap af na de *Kibitka*. Hemel! ik was geboeid! Hoe grievende voor iemand, zyner onschuld bewust! Myn knegt, een goed slag van een man, stondt naast de *Kibitka*. Zoo als hy my zag, begon hy te schreien. Men nam hem van my af, en ik weet niet wat 'er van hem geworden zy. De Courier reedt my na den Krygs-Gouverneur, Graaf VON DER PAHLEN. Ik hoopte den Graaf zelven te zullen zien; doch een Officier, die my in 't Fransch aansprak, berigtte my, dat zyne Excellentie te *Pawlowsky* was, en niet dan naa verloop van drie uuren zou terug koomen. Ik berstte uit in jammerklagten en traanen; wanneer een ander Officier my na een donker vertrek deedt brengen, alwaar een Soldaat met ontblootgeweer my bewaakte. Naa twee uuren vertoevens alhier, zonder te weeten waarom, wierd ik na den Politie-meester-Generaal gebragt. Zeer vermoeide my het sleepen van myne ketens langs de morzige straaten; doch de Soldaat, die my verzelde, hadt de vriendlyk-

heid

heid om my het draagen van den last eenigzins te verligten. Een uur bleef ik in het huis van den Politiemeester, alwaar slegts eenige papieren wierden gewisseld. Van daar wierd ik na het Politiehuis gebragt; men vraagde my om den sleutel van myn koffer, doch bragt dien binnen weinige minuten terug. Daarnaa voerde men my na eene Gevangenis, alwaar een groot getal van de snoodste misdaadigen wierdt bewaard. Van schrik deinsde ik terug by myne intrede in zulk een gezelschap; doch myne geleiders stootten my voort midden onder dezelven. In mynen mantel bewonden, wierp ik my op den kouden grond, elk oogenblik het ergste verwagtende.

Omtrent een uur daarnaa bragt men my wederom in het daglicht. Een Soldaat geleidde my in een vertrek, alwaar ik een Officier vond, van een aantal Serjeanten omringd. By myne komst in de kamer zag my de Officier met een aandagtig en medelydend oog aan, en met eene houding, alsof hy alles verstondt wat ik zeide. Dit deedt my denken dat hy een *Duitscher* was; diensvolgens sprak ik hem in 't Hoogduitsch aan; hy antwoordde my in 't Fransch. In dezelfde taal ontvouwde ik hem, met weinige woorden, myne rampen, en de oorzaak daarvan. Hy wilde niet gelooven, dat men ten oogmerke hadt, my lyfstraffe aan te doen; doch, vermits ik vol hield, en, denkende dat een kort aanstaande dood onvermydelyk was, om eenen Geestlyke verzogt, vergunde hy hetzelve. Ik zond eenige regels aan den Leeraar WOLFE —— doch hy kwam niet.

Thans voerde men my van daar langs eene overwelfde Gallery; schriklyk weergalmde aldaar het rammelen myner ketens. Aan het einde van den Gang wierd ik in een ander vertrek geplaatst; het was vogtig en morzig, doch ik was 'er alleen, behalven dat twee Grenadiers my bewaarden. Myn rondvoeren scheen nu te zullen eindigen: want het was bykans nacht. Afgemat wierp ik my op een houten bedstede, en gaf aan myne traanen een vryen loop, onmagtig om aan myne gedagten eene geregelde leiding te geeven. „ Wat „ zyt gy nu ?" dagt ik: „ De elendigste der sterve„ lingen;" was het antwoord. Met onbeschryflyken angst dagt ik aan den volgenden morgen. Vuurig smeekte ik den Almagtigen om kragten tot het door-

staan

staan der geduchte straffe, die op my wagtte, opdat ik nog eens myne beminde vrouw en kind hier op aarde mogt zien, en met hun leeven. Thans vraagde ik my zelven: „Waarom lydt gy zoo zwaar? Wat „kwaad hebt gy gepleegd?" Een vloed van traanen was het antwoord.

(*Het slot in het eerstvolgend Stukje.*)

VERSLAG, WEGENS DE ONTDEKKING EN OPVOEDING VAN DEN WILDE VAN AVEYRON.

(Ontleend uit Dr. ITARDS Verslag, wegens dit zeldzaam, en voor de Menschkunde zo gewigtig, Verschynzel.)

Op het laatst des Jaars 1798 werd een jonge Wilde ontdekt door eenige persoonen, jaagende in de bosschen van *Caune*, in het Departement van *Aveyron*, in *Frankryk*. Zy greepen hem, terwyl hy, om te ontvlugten, in een boom klom. Men bragt hem na een digtbygelegen Dorp, en gaf hem over aan de oppassing eener oude Vrouwe. Binnen het verloop van agt dagen vloodt hy van haar weg na het gebergte. Naa wederom de strengheid der Wintermaanden, in de open lugt, doorgestaan te hebben, kwam hy van zelve in een huis loopen. Hy werd daar gehouden, en eenigen tyd bewaard, eerst in het Hospitaal van *St. Afrique*, en naderhand te *Rhodez*: van laatstgemelde plaats bragt men den Wilde, op 't einde des Jaars 1799, te *Parys*.

Algemeene zo wel als wysgeerige nieuwsgierigheid voelde zich sterk opgewekt om deezen Wilde te zien, toen hy eerst in gemelde Stad kwam. Zyne schynbaare hoedanigheden waren egter zodanig, dat zy dienden tot teleurstelling van eenige der verbeeldingvolle verwagtingen, die veelen drongen om hem te gaan zien. Hy hieldt zich beweegende in eene balanceerende houding; tegengesprooken of wederhouden wordende, toonde hy zyne geraaktheid door byten en krabben; omtrent zyne oppassers, en die hem voedzel gaven, betoonde hy geene genegenheid, en geene nieuwsgierigheid altoos ten opzigte van de hem omringende voorwerpen. Zyne oogen drukten geene verstandlyke gewaarwording

ding uit: zy draaiden van het eene voorwerp op het andere. Hy was, zo 't scheen, onbewust van het onderscheid der geluiden, en hoorde het sterke en zagte met dezelfde onverschilligheid. Geuren, welke anderen hoogst aangenaam zyn, scheenen by hem even dezelfde als de hinderlykste en onaangenaamste. Zyn gevoel was niet min stomp dan zyne andere zintuigen. Hy scheen geen beginzel van werkzaamheid te hebben, dan de aandrift van honger, en geen bron van genoegen, dan 't geen de smaak hem kon verschaffen. —— Aan Dr. PINEL, die 's Wilden character nauwkeurig gadesloeg, kwam het zeer twyfelagtig voor, of men deezen jongen Wilde niet te rangschikken hadt onder de volstrekt verstandloozen, van wier verbetering, door de opvoeding, niets te wagten staat.

In deezen toestand van character, en naar men kon gissen omtrent twaalf jaaren oud, werd deeze Wilde, door de Bestuurders van het *Fransch* Nationaal Instituut voor Stommen en Dooven, geplaatst onder het opzigt van Dr. ITARD, en in het huis van de Burgeresse GUERIN.

Dr. ITARD heeft, in zyne poogingen tot het opvoeden deezes Jongelings, getragt, hem aan het gezellig leeven te verbinden, de gevoeligheid van zyn gestel op te wekken, en den kring zyner denkbeelden uit te breiden, te gewennen aan het nabootzend geluid der spraake, tot het gebruik der rede op te leiden, om in zyne behoeften te voorzien, en de gewoone eerste onderwerpen van onderwys te ontvangen.

De jonge Wilde was, in den beginne, op de eenzaamheid gesteld en droefgeestig. Wanneer de honger hem niet na de keuken dreef, was hy gewoon, alleen op den grond te zitten, in eene kwynende houding, in een hoek van den tuin, of zich te verschuilen op de tweede verdieping van een oud gebouw. Om hem aan de gezelligheid te gewennen, deedt Dr. ITARD, als hy neiging tot slaapen in hem bespeurde, by het eindigen van den dag hem te bedde brengen, en verzorgde hem ryklyk met die soort van spyze, op welke hy gesteld was: hy liet hem voor een tyd in dien staat van ongevoeligheid, en oppassen wanneer hy verkoos in de open lugt te wandelen, of te loopen.

Schielyke weersveranderingen merkte men op dat de aandagt des Wilden sterk trokken. Indien de zon schielyk

lyk van agter een donkere wolk doorbrak, of indien 'er een schielyke windvlaag losborst, nam hy die verandering zomtyds met eene verrukking van vreugde waar, en borst in hevige vlaagen van lachen uit, zomtyds met vervoeringen van schynbaaren wederzin, wanneer hy zyne handen wrong, op zyne tanden knarste, en zyne handen voor zyne oogen hieldt. — Op zekeren morgen ontwaakende, wanneer de grond met sneeuw bedekt lag, gaf hy een schreeuw van vreugde, sprong uit zyn bedde, en nam de eerste gelegenheid waar, om in de open lugt te komen: met veel genoegen wentelde hy zich in de sneeuw, en stak met drift eenige handen vol in zyn mond. — Als de maan 's nagts scheen, verliet hy het bedde, liep na de vensterraamen, en stondt voor dezelve, beweegloos, met uitgestrekten hals; met greetige oogen kykende na de plaats, van waar het licht kwam.

Allengskens nam men waar, dat de aangewende middelen, om hem aan de menschlyke zamenleeving te gewennen, voor een gedeelte, de gewenschte uitwerking deeden. Zyne neiging, om alles in te schrokken, kwam men desgelyks gedeeltlyk te boven; en hy begon vermaak te scheppen in oefeningen, welke dienstbaar moesten weezen tot zyn onderwys.

Geenzins het minst bezwaarlyk gedeelte van de taak, die Dr. ITARD op zich genomen hadt, was het opwekken van de gevoeligheid des Zenuwgestels. Koude en vogtigheid scheenen geen vermogen te oefenen op de gewaarwordingen des jongen Wilde. Hy behandelde brandende koolen met onverschilligheid; haalde aardappelen uit kookend water, en verslondt dezelve, zonder gevoel of ongemak van de hette. Snuif, in hoe groot eene veelheid ook genomen en in zyne neusgaten gebragt, deedt hem noch niezen, noch de oogen overloopen. Geen geluid, dan dat van het kraaken van Walnooten, een vrugt, waarop hy zeer gesteld was, kon zyn gehoor tot een gezette aandagt wekken.

Dr. ITARD poogde, in den beginne, door een veelvuldig gebruik van het warme bad, hem te brengen tot een leevendig gevoel van het onderscheid tusschen hette en koude. Deeze proeve gelukte, en de jonge Wilde werd in staat om zeer wel te oordeelen over de veranderingen in de warmte des bads, en wilde 'er niet ingaan voor dat het genoegzaam warm was. Kort daarop

werd

werd hy zo gewend aan het bestendig gebruik van kleederen, dat hy dezelve aantrok, als men dezelve by hem nederlag, en weigerde daartoe de hulp van anderen.

Zyn Onderwyzer beproefde het ook, zyne gevoeligheid op te wekken, door hem by wylen toornig te maaken; en dagt, in eenige gevallen, te kunnen bespeuren, dat, wanneer 's Jongelings toorn geweldig gaande gemaakt was, zulks, voor een oogenblik, het vermogen hadt, om eene nieuwe scherpte en werkzaamheid aan zyn verstand by te zetten. Dan met veel meer genoegen beproefde Dr. ITARD, welke gelukkige uitwerksels mogten voortgebragt worden, door blydschap in den Kweekeling gaande te maaken. Hy bevondt hem zeer gevoelig voor die eenvoudige en leevendige vreugde, welke wy zien dat kinderen scheppen uit dingen, welke lieden van ryper verstand zonder vervoering aanschouwen. Een zonnestraal, by terugkaatzing van een spiegel op den wand flikkerende; een glas met water, dat men drop voor drop liet vallen op zyne vingers, als hy in 't bad was; een houten kop met melk, dien men op het water deedt dryven en schommelde, als hy zich baadde, — verwekten nu en dan zyne blydschap, welke hy betoonde door luid te schreeuwen en in de handen te klappen.

's Wilden vermogens van gewaarwording schikten zich trapswyze naar de middelen, welke men bezigde om ze op te wekken. Hy leerde, door het drukken met zyne vingeren, onderkennen, of de aardappelen, zyn geliefde voedzel, gekookt waren tot die zagtheid, welke hy geschikt oordeelde om dezelve te eeten. Thans, in stede van gloeiende koolen te behandelen, wierp hy in haast een stukje brandend papier weg, wanneer het te na aan de toppen van zyne vingers kwam. Zyne neusgaten waren nu vatbaar voor de prikkeling tot niezen, door de daartoe gewoone middelen; en hy hadt, ten opzigte van zyn voedzel, de hebbelykheid verkreegen van aan zindelykheid den voorrang te geeven.

Andere middelen stelde Dr. ITARD te werk, om den kring van zyns Kweekelings Begeerten en Behoeften uit te breiden, en diens verbintenis met de omringende voorwerpen te vermeerderen. — Het gelukte hem, in 't einde, den Jongeling vermaak te doen scheppen in het zoeken na een kastanje, verborgen onder een van veele beekers, op een tafel geplaatst. Hy nam

nam hem mede, om elders te eeten in huizen, waar de tafel opzettelyk voorzien was met de by hem geliefdste schootels moeskruiden, die hy al den dag t'huis niet op zyn tafel vondt: dit deedt hem vermaak scheppen in bezoeken af te leggen, waar men het zintuig zynes smaaks zo zeer streelde. In een rydtuig medegenomen, schiep hy groot vermaak, op die wyze van plaats tot plaats gevoerd te worden. Men bragt hem op openbaare wandelplaatzen, en hadt geene moeite om hem genoegen te doen neemen in die lichaamsoefening. Blykbaar ontwaakten by hem de gezellige geneigdheden; en hy leerde eene standhoudende betrekking erkennen tusschen hem en de persoonen, met welken hy omging. By eene wandeling op straat eens van de zyde der Burgeresse GUERIN afgeraakt zynde, vervoegde hy zich, van zelven, welhaast weder by haar; en toen borst hy voor de eerste keer in traanen uit. In de daad, hy schynt voor deeze goede Vrouwe al de genegenheid opgevat te hebben, welke een kind zyne Moeder of Voedster toedraagt. Ten opzigte van Dr. ITARD begon hy ook eene onderscheidende verkleefdheid te gevoelen; doch zo sterk niet.

Om hem het gebruik der Spraake te leeren, is zyn Leermeester tot nog toe zeer gebrekkig geslaagd. Toen de menschenstem 's Wilden aandagt begon te trekken, was het de O, welke men waarnam dat hem het meest en onderscheidenst trof. Dr. ITARD gaf hem vervolgens den naam van VICTOR. Wanneer deeze naam sterk wordt uitgesprooken, en de O met klem voortgebragt, mist het nu zeldzaam, of hy kent zyn naam. Vervolgens leerde hy de meening verstaan van het eensylabig woord *Non*. Hy blyft egter nog meest spraakloos. Ten laatsten heeft men, naa veelvuldige poogingen, het zo verre gebragt, dat hy onderscheiden, schoon nog op eene ruwe wyze, het woord *Lait*, zyn geliefde drank, uitspreekt. Behalven het woord *Lait*, heeft hy zedert geleerd, de twee syllabes *La* en *Li* uit te spreeken; in het voortbrengen van dezelve verlengt en verdubbelt hy de klank van de L. Hoorende dat de Burgeresse GUERIN nu en dan de uitboezeming gebruikt van *Oh Dieu!* heeft hy deeze klanken gevat; doch zonder de U; en als hy zeer vrolyk is, roept hy by wylen *Oh Diie!* Deeze zyn de eenige gearticuleerde klanken,

ken, welke men hem tot nog toe heeft hooren uitbrengen. Zy behelzen alle de klinkletters, behalven de U, met den zagten medeklinker L en de letters T en D.

De andere oefeningen, waarmede Dr. ITARD zyn Kweekeling bezig hieldt, waren ingerigt om 's Kinds redeneerend vermogen aan te kweeken. Naa eenige poogingen leerde VICTOR eenige weinige stoflyke voorwerpen schikken in die orde, waarin hy dezelve gewoon was te zien: dit deedt hy door eene pooging, zo van vergelykende reden, als uit het geheugen. Deeze proeven werden voortgezet, veranderd, en langs hoe moeilyker gemaakt; tot zy 's Jongelings geduld afmatten, en hem in een vlaag van toorn deeden uitbarsten, die doorgaans in stuiptrekkingen eindigde.

Dr. ITARD was daarop eenigen tyd verlegen, hoe met hem voort te gaan. Toevallig kwam hy 'er toe, om te beproeven, of VICTORS stuipagtige woede niet door schrik zou kunnen overwonnen worden. Hy hadt waargenomen, dat den Jongeling een vrees aangreep, die hem het klamme zweet deedt uitbreeken, als hy over de leuning van het Observatorie keek. Ter eerste gelegenheid, dat hy een vlaag van toorn kreeg, onder het ontvangen van een les, opende de Doctor het venster van de kamer, op de vierde verdieping van het huis, greep VICTOR met eene schynbaare misnoegdheid in zyne armen, stak hem met geweld ten venster uit, als ten oogmerk hebbende om hem daaruit weg te smyten. De proef gelukte. De vlaag van stuiptrekkende woede werd op éénmaal door schrik gestild. Hy gaf het zynen meester gewonnen, en ging voort met zyne taak; en men heeft zedert by hem geen stuiptrekkingen waargenomen.

Van de oefeningen, die ten voorwerp hadden om den Jongeling in staat te stellen tot het onderscheiden van Figuuren en de schikking van verscheide kleinigheden, poogde Dr. ITARD hem de Letters van het Alphabet te leeren. Ten dien einde werd 'er een bord vervaardigd met vier-en-twintig ruiten. De vier-en-twintig Letters werden gedrukt op daarin voegende stukken bordpapier, om in de ruiten van het bord gelegd te worden; dezelfde vier-en-twintig Letters werden teffens in zo veele afzonderlyke stukken van metaal afgegooten. De bordpapieren Letters lag men op de ruiten van het bord, de metaalen daar naast; en VICTOR moest zyn Alphabet leeren, door elke metaalen Letter te leggen op de bordpapieren, daaraan beantwoordende. Hy maakte

naa eenige weinige proeven, waarin hy alleen den bystand hadt van de Burgeresse GUERIN, zich meester van deeze Letter-onderscheiding. —— Kort daarop werd hy door Dr. ITARD welhaast geleerd om het woord *Lait* te spellen met zyne metaalen Letteren, als hy Melk begeerde. Dit leerde hy volkomen, naa vyf of zes lessen. Hy ging dan met zyne metaalen Letters na het huis van den Melkverkooper, lag het woord *Lait* op de tafel, en wagtte na zyne gewoone gifte van Melk.

Zodanig was deeze Jongeling, vóór dat hy het geluk hadt, dat men eenige pooging deedt te zyner Opvoedinge; zodanig is de voortgang, in het opwakkeren zyner vermogens, en het bestemmen van derzelver gebruik tot zyn welweezen, welken hy gemaakt heeft in het tydsverloop van negen maanden. —— Hy bezit ongetwyfeld vermogens, die, onder behoorelyke voorzorgen, zo verre kunnen aangekweekt worden, dat hy het gewoone peil van menschlyke kunde bereike. —— In andere handen, dan die van een man van verstand, goedhartigheid en wysgeerige schranderheid, zou hy, naar allen schyn, een Weetniet gebleeven zyn. —— De verschynzels van zyne opgewekte zintuigen en redelyk vermogen zyn van het hoogste belang voor de Wysbegeerte; dewyl zy een licht verspreiden, 't welk men te vooren nooit gezien heeft, op den voortgang van 's menschen geest in de kindschheid onzer bekwaamheden en zintuiglyk gevoel. —— Wy verwagten nadere onderrigtingen, ons door Dr. ITARD beloofd.

Eene nadere onderrigting is in den volgenden Brief begreepen.

BRIEF, WEGENS DE LAATSTE VORDERINGEN EN DEN TEGENWOORDIGEN STAAT VAN DEN WILDE VAN AVEYRON, VAN DEN BURGER ITARD, *Geneesheer van het Instituut der Dooven en Stommen te Parys*, AAN DR. REID, *Geneesheer te Londen.*

Parys, 5 Germinal des Jaars X.

Myn Heer!

Ik heb den Brief, welken gy my de eere aangedaan hebt te schryven, met de daar in geslootene Plant-

ont-

ontvangen. Heb myne erkentenis voor deeze twee aangenaame geschenken, en voor de Vertaaling, welke gy bezorgd hebt van myn Berigt, den *Wilde* betreffende.

Het is ongelukkig voor VICTOR, dat de gevoelige en regtmaatige deelneeming, welke hy den *Engelschen* heeft ingeboezemd, niet in eene gelyke maate gevoeld wordt door de *Paryzenaaren*; die niet in staat zyn om te bevatten, waarom dit Kind, in deezen ouderdom, niet redenkavelt zo wel als andere Kinderen. Ik gaf myne aanmerkingen in 't licht, in hoope om daardoor de klaare en blykbaare oorzaak van deeze omstandigheid open te leggen. Zy hebben my niet begreepen, of liever zy hebben voorgewend my niet te verstaan. —— Een van de grootste misdryven van dit ongelukkig weezen bestaat hierin, dat het, door zyn gebrek aan opvoeding, tot wederlegging strekte van een groot aantal onzer Philosophen, die het gevoelen omhelzen van den menschhaatenden Burger van *Geneve*, die beweert, dat de Mensch, in den zuiveren staat der Natuure, in den hoogsten staat van volmaaktheid is. —— Een andere van zyne misslagen is, dat VICTOR, door de vroegtydige ontwikkelingen van zyne zielsvermogens, het al te voorbaarige oordeel van eenigen, die, schoon met roem bekend, nogthans niet als onfaalbaar moeten aangezien worden, gelogenstraft heeft. Nooit zal VICTOR in staat weezen, deeze onboetbaare misslagen te herstellen; en het is, zo ik vermoede, enkel om hem deswegen te straffen, dat zy steeds voorstellen om hem in een Gekkenhuis te plaatzen.

Tot hiertoe is hy onder myn opzigt gebleeven; en de laatste vorderingen, door my ontdekt, hebben my aangemoedigd om te volharden in myn opzigt over zyne Opvoeding. Hy begint op eene draaglyk goede wyze alle de Letters van het Alphabet te schryven, en eenige wiskundige Figuuren, die ik op een bord in zyne tegenwoordigheid trek, na te maaken. Ik durf voorspellen, uit de vorderingen, welke hy reeds in de navolging gemaakt heeft, dat hy, in 't einde, een goed Copyist zal worden.

Eene allergunstigste omstandigheid is, dat hy reeds zeer nieuwsgierig geworden is: niemand kan iets in zyne kamer doen, of hy neemt het waar met de kenbaarste opmerking. Deeze bekwaamheid, zo wel als die

des oordeels, en der vergelyking, ten opzigte van zigtbaare voorwerpen, is wonder veel toegenomen. Hy heeft in zyne kamer zes of zeven kleine doosjes, gevuld met glazen koraalen van verfchillende kleuren, ter grootte van een fpeldekop. Om hem eene les van aandagt en oordeel te geeven, ftort ik alle dagen die doosjes uit; meng alle de koraalen ondereen, en doe hem vervolgens dezelve onderfcheiden in zo veele hoopjes als 'er onderfcheide kleuren zyn, en elk hoopje in deszelfs doosje doen. Ik heb veel vrugts gedaan met deeze oefening.

Zints myn gegeeven berigt, hem betreffende, heb ik zeer veel toegevoegd aan onze wyze van onderhoud, door middel van tekenen. Hierdoor kan ik hem agtereenvolgend voor my laaten brengen elk ftuk huisraad in zyn vertrek voorhanden, en zelfs bepaalen de uitwendige hoedanigheden, alsmede het getal.

Gy ziet, myn Heer! dat wy niet geheel bepaald zyn in den kring van afgetrokkene denkbeelden. Zyne bekwaamheid om te fpreeken is deeze laatfte zes maanden niet toegenomen. Dit, beken ik, is myn fchuld, en moet geheel toegefchreeven worden aan het gebruiken eener verkeerde leerwyze. —— Ik heb zedert eenen anderen weg ingeflaagen, en hoop, in gevolge daarvan, het voorwerp myner wenfchen te zullen bereiken.

Myn plan is, om zyn oor te gewennen aan vergelykingen van gelyken aart, als waarin ik reeds zyne oogen geoefend heb. Op dezelfde wyze als ik, in het begin zyner opvoedinge, begreep, dat de gewaarwording van licht zou dienen om het verfchil van Figuuren te ontdekken, de eenvoudigfte en de meest onderfcheidene, zo oefen ik nu zyn oor in het onderfcheiden van twee klanken, die geen overeenkomst met elkander hebben. In deeze lesgeeving doe ik een doek voor zyne oogen; by tusfchenpoozen klink ik met een Schel, of flaa op een Tambourine, en weet, dat hy deeze klanken onderfcheidt, als hy de tekens geeft, waaromtrent wy zyn afgefprooken. Deeze beftaan hierin, dat hy zyn regte hand opfteekt, als ik de Tambourine laat hooren, en de flinke, wanneer ik de Schel roer. Ik heb ten oogmerke, om, naa deeze zo tastlyke vergelykingen, andere, van een fyner foort, en met meer verfcheidenheden, aan te wenden, en eindelyk te komen tot de oorder

derscheide toonen en zamenvoegingen der menschenstem. Ik houd mij bykans verzekerd, dat, wanneer hy zo verre gebragt is, het vermogen van gearticuleerd te spreeken spoedig zal volgen.

'Er is nog eene menigte van belangryke byzonderheden, welke ik u te vermelden heb; doch deeze zouden my in de noodzaaklykheid brengen, tot zodanige stukken af te daalen, voor welke de plaats in eenen Brief te klein is. Zo denk ik ook voor tegenwoordig my niet te moeten inlaaten tot een byzonder berigt van de middelen, door my aangewend om tot de jongste vorderingen te geraaken, schoon zy uwer aandagt niet onwaardig zouden weezen. Ik zal my de eere geeven om 'er u vervolgens mede bekend te maaken, wanneer ik den uitslag van myne nieuwe en misschien laatste proeven in 't licht geef.

Ik vergenoeg my thans met u te berigten, dat de werkzaame vermogens van VICTOR eene zeer aanmerkelyke maate van uitgebreidheid bekomen hebben. De vriendschap, welke hy voor my heeft opgevat, is opregt en vuurig, en ik beantwoord daaraan. Ik heb althans herhaalde en onbetwistbaare proeven gegeeven, dat het lot van dit zonderling en belangryk Kind altoos het voorwerp myner zorge zal weezen.

Heil en hoogagting!

ITARD.

ERNSTIGE OVERDENKINGEN, BY DE BESCHOUWING DER GRAVEN.

Welk eene gevoelige aandoening neemt mynen geheelen boezem in; treft myn bevend, myn kloppend hart! — Ah! Welk eene akelige, welk eene zombere plaats is deze! —— Hier storen de Nagt-uilen alleen eene doodsche stilte door hun krasschend geluid, en het geslodder hunner wieken, het geen zy met hun geslag heen en weder vliegen veroorzaaken — dit vermeerdert nog de akeligheid dezer plaatze; terwyl de lichtschuwende Vledermuis, ginds en herwaards zwevende, door haar schuiffelend en piepend geluid het angstig hart doet trillen. —— Dan hoe meer treffend is deze eenzame plaats, daar hier de verblyfplaatzen zyn der Gestor-

venen. Hier sluimeren 'er zoo veelen in het stof; zoo veele duizenden, welke even als ik geleefd, en denkelyk ook veelmaalen deze zelfde plaats zullen betreden hebben.

Ik wandel dan thans tusschen de Graven — tusschen de woningen des doods en des verderfs. Hier rusten eenigen myner naastbestaanden, eenigen myner bloedvrienden, op welken ik de nauwste betrekking had, wier verscheiden myn gevoelig hart deed bloeden; van welke herdenking myne ziele nog de grievendste aandoeningen ontwaart. Hier rusten ook eenigen myner gemeenzaamste, myner beste vrienden, met welken ik zoo veele onschuldige genoegens gesmaakt, zoo veele vermakelyke uuren gesleten heb. Hier zyn veelen reeds lang tot stof vergaan, wier leerzaame lessen, wier stigtelyke gesprekken, my zoo veel streelend genoegen, myne ziele zoo veel sterkte en verkwikking gaven. Nu liggen zy in de akelige doodsspelonken gerust en stil. Hier heerscht eeuwige stilte. Hier zwygen de welbespraaktste monden; de begaafdste tongen zyn verlamd — hier zwygen zy, waar alles zwygt. Myne vrienden spreken my hier geen enkel woord toe! Hoe vuurig wenschte ik vaak, met hun nog de vreugd van een gezellig leven te deelen; nog een enkel woord met hun te spreken! —— Dan, zy zyn gevallen in de groeve des verderfs; zy geven geen antwoord! —— Dan, zy zyn gevallen, my ontvallen; zy stierven, en ik leef nog — ik verkeer nog dagelyks onder de levenden! —— Myne bloedverwanten en gemeenzame vrienden zyn verhuisd naar de verblyfplaatsen der dooden. Daar rusten zy van hunnen arbeid. Daar verwagten zy dien gedugtsten aller dagen, op welken men deze stem zal hooren: „Staat op uit den dooden, Gy allen, die in de Graven woont!" —— Ontzettende omstandigheden! Allergedugtste vertooning! Daar stapt elk ten grave uit, en schudt van zich af het stof des verderfs! —— Hoe overstroomen de opeenvolgende gedagten myne ziel! —— Dit weet ik; alhaast ga ik den weg van alle vleesch! Alhaast daal ik neder in de groeve der vertering! Alhaast verlaat ik het aardsch gewoel, en ga naar myne ruste! Alhaast betreden zy, met welken ik nu verkeer in Maatschappy leve, het stof, dat my bedekken zal! Mogelyk nog maar weinige oogenblikken, en ik stap van dit Tooneel af, en verdwyn! Zeventig of tagtig Jaaren, naar gelange van ons gestel, en alle werkingen en natuurlyke bewegingen houden op, de raderen staan stil, en het lighaam wordt een roerlooze klomp!

Gevoelige, hartbrekende aandoeningen; — aandoeningen, die als een geweldigen stroom de ziel overstelpen; die door derzelver geweld de ziel als verpletteren! —— ô! Hoe treffend zyn de gedagten, als men, by den laten avondstond zynes levens, gedenkt, dat het oogenblik schielyk aansnelt; dat

gedugt oogenblik van verſcheiden, wanneer wy onzen levensloop zyn ten einde geloopen, als wy van het toneel der vergangelykheid afſtappen!

Zeventig Jaaren levens. —— welk eene ruimte, welk een tydvak, van vooren beſchouwd! Dan van agteren, en verloopen, ſchynt deze geheele reeks niets meer, dan ſlegts een enkel oogenblik. Zeventig Jaaren, ſchoon van vooren eene onoverzienbare ruimte, zyn ſchielyk verdwenen, — zyn ſlegts ligte ſchaduwen; die verdwynen, zoo dra het voorwerp weg is, waardoor ze gemaakt worden. By God zyn duizend Jaaren als één dag; dan by den menſch is de tyd van zeventig Jaaren een ſchier onbeperkte afſtand in 's menſchen levenskring; maar —— van agteren is het voorbyzynde in de Eeuwigheid verdwenen!

Duizenden liggen hier, welke in de Eeuwigheid zyn ingeſlapen; duizenden, die vóór my deze plaatzen hebben bewandeld, zyn nu niet meer! Hoe veelen heeft de dood in hunne bloejende jeugd weggerukt, die de troost hunner Ouderen, het vermaak, het geluk der door droefheid wegkwynende Ouderen, waren! Duizenden, welke met my tot manlyke jaaren waren opgeklommen, liggen hier — liggen hier roerloos in het Graf, in het ſtof der aarde! Hoe veele getrouwe Egtgenooten wierden uit elkanders liefdearmen gerukt; zyn geſtort in de groeve der verteringe, en beſproeiden met heete tranen elkanders koud gebeente! Hier liggen getrouwe Vaders en teêrhartige Moeders, beſchermers van hunne tedere telgen, die, hulpeloos nagelaten, met bloedende harten en heete traanen een onherſtelbaar verlies beweenen! —— Dan geene kragt, niets weêrſtaat het geweld des doods. Noch banden van vriendſchap, noch de tederſte banden van vereeniging, noch de nauwſte banden van vermaagdſchap, noch jeugd, noch ouderdom, hoe eerwaardig ook, noch achtbaarheid, noch aanzien, noch hoogheid, noch rykdom, noch ſchatten, noch uitgebreid gezag — niets, niets kan den dood een oogenblik terug doen gaan! —— Thans overdenk ik deze gedugte waarheden. Dan het is U bekend, ô groote Beſtuurder van het Lot der Stervelingen! hoe kort of hoe lang myn verblyf in deze benedengewesten wezen zal.

Ik wandel hier in het midden der Geſtorvenen, tuſſchen de graven der dooden. Hoe ſtil zyn hier de verblyven, en hoe vreedzaam derzelver inwooners! Hier rusten doodvyanden, als de beste vrienden, nevens elkanderen. In het Graf heerscht eene eeuwige, eene onverbreekbare vrede — houden alle oorlogen en twisten op — ligt de Heer en zyn Dienaar in het zelfde ſtof des verderfs. Hier ſlaapt de Koning op het eigen bed met zynen Slaaf. Hier zyn alle inwooners de-

zer onderaardsche Maatschappy van eene en dezelfde waardigheid. Hier heeft eene volkomene gelykheid plaats. De Edelen des Volks, die waanden van eene andere, van eene veel voortreffelyker stoffe te wezen, zyn hier van geen hooger aanzien, dan de verachtste Bedelaar, die, in zyn leven, zyne naaktheid met vodden bedekte. —— Treffende omstandigheden! Aandoenlyk gezigt!

Hier wandel ik over de verblyven der dooden. Zy sluimerden in, tot die dag zal aanlichten, waarop zy, uit den doodslaap gewekt, geroepen zullen worden ter verantwoording hunner daaden — gedaagd voor den Rechterstoel van Christus! Welk eene ontzaglyke vertooning zal dat wezen! Myne vrienden, met welken ik gemeenzaam pleeg om te gaan, zullen dan ook verschynen, te gelyk met myne Bloedverwanten, op welken ik de nauwste betrekking heb gehad! Myne vrienden, met welken ik door nauwe vriendschapsbanden ben verbonden geweest, en myne naaste Bloedverwanten, liggen hier, om op dien dag te ontwaken, en ik met hun! Zy allen, die in den kring mynes levens van dit toneel zyn afgestapt, en hier in het stof des doods nederliggen, zullen op dien gedugtsten aller dagen ontwaken, en voor het Gericht verschynen! —— En hoe veelen heb ik van naast myne zyde zien heenreizen naar het Ryk der Dooden! Hoe veele wisselingen van ondermaansche zaken heb ik gezien en bygewoond — en hoe veel is er aan myzelven gebeurd! Duizenden traden met my het levenstoneel op; doch ik zag ze schielyk daar weêr aftreden. Nu liggen zy hier neder in het stof; rusten, tot zy die stem zullen hooren: „ Staat op uit den dooden!" Alsdan zullen zy de Grafspelonken verlaten, en zich vertoonen ten gerichte. —— Veelen stapten af, vóór zy nog een enkel bedryf hadden helpen uitspelen. Slegts hebben zy zich vertoond, en zyn oogenblikkelyk verdweenen. Zy stapten af, zonder medebewustheid, dat zy zich vertoond hadden. —— Veelen heb ik met my zien opwassen; dan, opwassende, zag ik ze, als de frischste veldbloemen en jeugdigste lenterozen, afmaajen, en in het stof nederstorten. Daar liggen ze nu; daar liggen ze, van allen luister ontdaan, in het stof der aarde, en wagten het Oordeel!

C. V. D. G.

LANDVERMAAKEN.

ô Rus! quando ego te adſpiciam?

HORATIUS.

Het gemak en de ruſt, gemeenlyk te vinden in het Landleeven, en de ſchoonheden der Natuure, daar alleen aan te treffen in derzelver aangebooren eenvoudigheid, werken te ſterker op onze inbeelding, en wekken kragtiger begeerten daartoe in ons op, wanneer wy, door onzen leevensſtand, of andere omſtandigheden, ons daarvan beroofd vinden, dan wanneer wy dezelve met de daad bezitten. Van hier, buiten twyfel, die ſterk heerſchende en alzins merkbaare zugt by veele Stedelingen, om Buiten te zyn, daar een Optrek, of een Landgoed, te hebben; ſchoon men 'er zich zomtyds moet behelpen, in vergelyking van de gemakken, welke de Huizen in de Steden bieden. Te midden van de drukſte bezigheden, die ons t'huis en by onze zaaken roepen, zugt de Man van bedryf, en de Koopman, om eens buiten adem te haalen, en een ongeſtoorde ruſt op 't Land te hebben. Hierom zong onze *Abtswoudſche* Zanger;

Dat meestentyds de steên heel graag naar buiten willen,
Is vreemd noch wonderlyk
Zy ſchudden 't heet gewoel, waarvan haar leden trillen,
Eens af, langs veld en dyk.
Daar hieten Beurs noch Veer het klokgeſlag te tellen,
By markt- of grafigeruisch.
Daar blyft geen blind geſchil 't alweegend Recht ooit kwellen,
In Raadzaal of Stadhuis.
Geen eeuwig ſtraatgeſchreeuw, noch ſtaêg geklop van maaken
En breeken, letten daar.
Het quinkeleerend ruim heeft louter leedverzaaken,
Voor luſt en aandacht, klaar.

In de daad, het is zo voor allen, die eene geſchiktheid hebben voor dat genot; die na het Land een opgeruimden, of althans voor opruiming vatbaaren, geeſt medebrengen; die derwaards gaan om te genieten, en kunnen genieten.

Maar laaten wy eens bezien, hoe het met veelen geſteld is, die met HORATIUS, in ons Motto, uitroepen: *ô Land! wanneer zal ik u aanſchouwen?* — Zy ſtaaken hun Bedryf of Koopgewoel op Saturdag, begeeven zich na een Buiten, 't zy groot of klein, — veelal, kan men zulks krygen, aan

den weg, waar veel voorbygangs is, gelegen. Hoe dikwyls ziet men daar den Stedeling, in ſtede van eene friſſe landwandeling te doen, of te rusten onder de ſchaduw van 't geboomte, om de aangenaame geuren van eenen zomerſchen avondſtond in te ademen, zitten in een niet zelden bekrompen zomerhuis, op een hoek, die 't beste gezigt oplevert, geplaatst, met een Nieuwspapier in de hand, of, niets doende, de voorbygangers aangaapen! —— Voor de zodanigen is de Zondag, in dien ſtaat van afzondering, een ernſtige Comedie, beſtaande uit vyf Bedryven — Ontbyten — middagmaalen — avondeeten — een middagſlaapje — en een pyp tabak in den avond. Dit ſpel geſpeeld, en 's nagts geſlaapen hebbende, keert hy 's Maandags-morgens, met verlangend ongeduld, weder na zyn Stadbedryf, en ontwykt de lastige verveeling van niets te doen te hebben. Hy herhaalt het egter de volgende week: hy is dien tyd buiten!

Ik ſtaa toe, menſchen van bezigheid hebben, buiten twyfel, de gegrondſte aanſpraak om dagen en uuren van uitſpanning te neemen; doch lieden van den gemelden ſtempel, die in zichzelven geen fonds bezitten, om het buiten-zyn te veraangenaamen, en de ledige tydvakken, welke zulks aanbiedt, op eene voeglyke wyze aan te vullen, moeten op eene andere wyze uitſpanning zoeken. Zy kunnen 'er noch zelven genoegen ſmaaken, noch het hunnen Huisgenooten verſchaffen. De ledigheid, de daaruit ontſtaande verveeling, herſchept, by sommigen, dien tyd des buiten-zyns, in ſtede van genoegen te baaren, in vlaagen van knorrigheid, die al het genoegen vergallen, 't geen Vrouw en Kinderen anderzins zouden ſmaaken.

Men behoeft zo verre niet te gaan, — doch wy herinneren ons, geleezen te hebben van een Gezelſchap in *Engeland*, 't geen, op een der ſchoonſte Zomerdagen, na buiten reedt, den intrek nam in een Landherberg, die het ſchoonſte gezigt over bosch en veld aanboodt, en, naa het middageeten, de venſters deedt ſluiten; kaarſſen geeven, nederzat om te Kaartſpeelen, en daarmede zo lang bezig was, tot dat de Voerman hun van het vallen des avonds verwittigde; — wy zagen te meermaalen het ſchoonſte buitengezigt, op den vollen dag, de ſchande aangedaan, dat zy, die, om het genoegen des Buitenleevens te ſmaaken, zich daar onthielden, den tyd verbeuzelden met ſpel, beter geſchikt om den Winteravond te korten voor hun, dien de tyd te lang valt. De zodanigen zyn verre van met Poot te kunnen zeggen:

O, d'aardſche zaligheid ſchuilt in de groene wyken
Van 't welgelukkig land!

'Er

Er zyn misschien Rangschikkers onder myne Lezers, en Vyanden van de Gelykheid, die by het dusverre geleezene den neus opschorten, en in zichzelven zeggen: Niet vreemd, dat deeze Lieden geen genot van het Buitenleeven hebben; zy zyn tot den arbeid en woelige bezigheid gevormd; het Landleeven, op een Buiten, is bestemd om van lieden in een hoogeren leevensstand genooten te worden! —— Dan het zy my vergund, hierop in te brengen, dat men onder den dusverre bedoelden rang, welken men zo schaamteloos vernederend afbeeldt, Menschen vindt, die de weinige dagen, welke hun bedryf hun vergunt buiten te slyten, op eene voor zich zelven en de hunnen genoeglyke wyze doorbrengen, en daadlyk het verkwikkend genot des buitenleevens smaaken; die het uitspannende en verlustigende in volle maate genieten, en anderen deelgenooten van hunne, wel kortstondige, doch weeklyksch herhaalde, landgenoegens maaken. Te meermaalen waren wy 'er deelgenooten en getuigen van, ter volle wederlegginge van de gedagten deezer Uitmonsteraaren.

Laaten wy het oog eens wenden op het Buitenleeven van die *Bevoorregte Standen*, om dit woord eens te gebruiken. Zullen wy die allen geschikt vinden tot het daadlyk genot van 't geen, waartoe men hun alleen bevoegd rekent? Wie dit stelt, zal tevens een groot gebrek aan Mensch en Waereldkunde verraaden. Het Land en 't Landleeven, eigenlyk gesprooken, heeft voor veelen hunner geene weezenlyke bekoorelyk- of aanloklykheden, en zy daarvan ook geen daadlyk genot. Aan ruime, gemaklyke en aangenaame huisvesting ontbreekt het hun zo min, als aan alles, wat verder het Landleeven kan veraangenaamen; maar zy zyn 'er voorts zo ongeschikt toe, als veelen des bovengemelden in laageren kring. —— Eenzaamheid is voor hunne ledige en tot opmerking ongeschikte zielen eene doodlyke kwelling. Het verveelende daarvan zoeken zy te verdryven door Gezelschap. Zy noodigen op hun Buitenverblyf hunne Vrienden en Bekenden, hunne Medegenooten in de Stadsvermaaken des Winters; veelal Menschen zo ongeschikt als zy zelve voor het genot des Landleevens. Soortgelyke Uitspanningen, als de Winter boodt, neemen zy, hoe ongeschikt ook, in den *Zomer*. Zy wisselen dezelve af met die meer en alleen aan 't Buitenleeven eigen zyn; doch welke, by den rechten kenner der Landvermaaklykheden, ter oorzaake van de wyze van genot, niet op die lyst komen. Alles is woelig, luidrugtig, en draagt de kennelykste tekens, dat zy met hunnen tyd verlegen zyn, en denzelven zoeken te korten. —— Zonderling, schoon niet zeldzaam, is het, dat zy, om het verdriet der Eenzaamheid en het verveelende der Eenzelvigheid te verdryven, tot hun Buitenleeven Menschen noodigen, die men met den naam

van

van *Gezelschapsmannen* zou mogen benoemen, wel eens met den meer haatlyken naam van *Tafelschuimers* betiteld; Lieden van eenen alzins buigzaamen en toeschietenden aart, gereed om alles goed te keuren, te pryzen, en 'er, met een schynbaar welgevallen, deel in te neemen; doch tevens zo ongeschikt om het Buitenleeven regt te veraangenaamen, als wy, die hun daartoe uitnoodigden. Meermaalen stonden wy over zulk eene keuze verwonderd; doch eene nadere kennis aan den Uitnoodiger deedt vaak die verwondering verdwynen; en zulk slag van Lieden als een daadlyke behoefte voor het zogenaamde Landleeven aanzien. —— Ik zwyg thans van de Buitenplaatzen, die in Tempels van *Bacchus* of in Zaalen van *Venus* verkeerd worden; Zetels van ongebondenheid, dartelheid en wellust; waar men alles zamenvoegt, wat tot aanprikkeling daarvan kan dienen. Gelukkig dat de zodanige in ons Land, hoe hoog men ook van het Zedebederf opgeeve, zo weinige zyn! Andere Landen leeveren meer schandlyke voorbeelden op van dit snood misbruik des Landleevens, verpestende voor alle goede Zeden.

Verre, zeer verre zy het van ons, dat wy, dit te nederschryvende, zulk eene bekrompenheid van waarneeming, of eene zo geringe kennis van de zogenaamde Groote Wereld zouden verraaden, dat wy allen, die gerekend worden daartoe te behooren, als zo onbevoegd tot het Landgenot aanmerken. In tegendeel zyn wy, door eene gelukkige ondervinding, verzekerd, dat men onder hun de zodanigen aantreft, die eene volslaagene uitzondering maaken, en voorbeelden van naavolging zyn in hun geslachte. —— Ik stel my hier geen beeld voor, op myn schryfvertrek gevormd, maar daadlyk aanweezig; ik zal 'er de omtrekken van opgeeven. LANDGRAAG heeft zyne jeugd besteed in het aanleeren van Taalen en Weetenschappen, die ten cieraad en nut eens welopgevoeden Mans strekken. Zyne ruime middelen maaken het voor hem onnoodig, het Koopbedryf, 't welk zyn Geslacht verrykte, met de noestheid zyner Voorouderen voort te zetten, of 'er zich bepaald aan over te geeven; schoon hy daardoor verre is van een bedryfloos weezen in de Maatschappy te zyn: hy doet meer, dan men van iemand in zyne omstandigheden zou verwagten. In de woelingen der Staatspartyen deelde hy zo min mogelyk, en was altoos de gemaatigde Man, en ten deezen aanziene vergeeten te leeven, de wellust van zyn edeldenkend hart; hoe zeer sommigen wel gewenscht hadden, dat hy zich meer voor de eene of de andere party hadt laaten zien en gelden. —— Zo ras de Bloeityd genaakt, lokt hem het landgenot na buiten. Egtgenoote en Kinderen deelen in zyn smaak en geluk; Vrienden en Vriendinnen geeven van tyd

 tot

tot tyd verandering; en de keus valt op zodanigen, die hy weet dat berekend zyn om by hem en de zynen genot te hebben. Geregeldheid, met vryheid gepaard, heerscht 'er in alle tydsverdeelingen, aan geen verveelende eenzelvigheid verbonden, maar verſtandig met veranderingen gewyzigd, naar de omſtandigheden zich aanbieden. Elk is genoeg meester van zyn tyd, om ſtilte te zoeken; en het ontbreekt aan geene gelegenheden, om die met verwisſelde uitſpanningen, waarin ieder deel neemt, te vervangen. Doodſche verveeling kent men 'er niet, en zatheid is 'er even zeer verbannen. —— Landgraaf vindt voor zich zelven geſtaage bezigheid, in verbeteringen en veranderingen op zyn Landgoed te maaken, en 't zelve meer en meer een tooneel vol genoegens voor 't oog en 't verſtand te doen worden. —— Het huislyk Geluk, die groote ſchat op aarde, zyn deel, zoekt hy te verſpreiden onder allen, die hem ten dienſte ſtaan. De Getrouwden, met derzelver Kinderen, vinden in hem een Raadsman en Voorbeeld. Heuſche vriendlykheid geeft aan zyne bevelen de gedaante van lesſen; met hartlykheid worden ze volbragt. Geene dienst blyft onbeloond; geen betoon van yver wordt vergeeten; en de verkeerdheid, zo mogelyk, op eene verbeterende wyze beſtraft. —— Hoe zonderling het, ten deezen dage, ook moge weezen, wordt de Zondag deels ſtipt aan den openbaaren Godsdienst toegewyd; en, wel verre van voor de Dienstboden een der drukſte dagen te zyn, op denzelven aan hun een goed deel ter uitſpanninge gegeeven, onder zulke bepaalingen van geſchiktheid, die alle ongeregeldheden verbannen. —— In 't genot van alle deeze Landgeneugten, van welker regeling het gezond verſtand het plan heeft afgetekend, en waarin het gevoelig hart deelt, ſnelt de Zomer voort, en ſchakelt zich aan den Herfst, die, afwisſelende, daaraan eigene vermaaken biedt, onder welker genot de tyd, om het Buiten- met het Stadsleeven te verwisſelen, met rasſer dan gewenschte ſchreeden nadert. Hy verlaat, met de zynen, dien zetel van genoegen, en herhaalt by zich zelven de regels van den meermaals gemelden Dichter, waarmede ik deeze myne Proeve beſluit:

O zalig Landvermaak! o Veldvreugd, zoet en aardig!
O aller weelden Stoel!
U kroont verdiende lof. Gy zyt der glorie waardig.
Het dwarlend Steegewoel
Kan by u ſlechts een krans bereiken of berennen,
Daar 't waanen 't weeten ſchuwt, en 't kiezen gaat voor 't kennen.

AANMERKINGEN OVER DE VERGELYKING VAN BONAPARTE EN CÆSAR.

(Naar het *Fransch* van HAUTERIVE.)

„Het heeft niet ontbrooken aan Menschen, die ten deezen „dage, by zichzelven niet alleen, maar openlyk, eene „Vergelyking gemaakt hebben tusschen den Held deezer „Eeuwe, BONAPARTE, en CÆSAR; eene Vergelyking, waar„over de Burger HAUTERIVE de volgende Aanmerkingen ge„maakt heeft."

* * *

By het onderzoek van de Vergelyking tusschen BONAPARTE en CÆSAR, op de wyze van PLUTARCHUS, — die, in de Vergelykingen, door hem gemaakt, altoos zorg draagt, om in tegenstelling te brengen, of voor zich te haalen, het tooneel des leevens, waarop de Mannen, door hem vergeleeken, zich vertoond hebben, terwyl hy de overeenkomst naspoort tusschen hunne characters en bekwaamheden, — wil ik gaarne bekennen, dat, ten aanziene van de gaven der Natuure, in 't stuk van vernuft, en de zedelyke hoedanigheden, welke ontstaan uit eene verheevene ziel, de *eerste Consul* en CÆSAR de voorwerpen kunnen zyn, om tegen elkander op te weegen in de schaal van Leevensbeschryving. Maar hebben, uit het erkennen deezer gelykvormigheden, zy, die deeze gelykvormigheid verder voortzetten, eenig regt om te besluiten tot eene gelykheid van oogmerken; tot de gelykheid in het voorwerp van hunne eerzugt, en in de natuur van hun lot? De zodanigen, die de ongerymdheid niet zien van zulk eene stelling, zyn geheel onkundig van het verschil, 't welk de loopbaan, voor deeze twee groote Mannen geopend, kenmerkt; van het tooneel huns gezelligen leevens, uit een krygs- en staatkundig oogpunt beschouwd, gepaard met de plaatslyke en nationaale omstandigheden, waarin zy verkeerden.

Enkel als Krygshelden beschouwd, mogen CÆSAR en BONAPARTE, met elkander vergeleeken worden; beiden hebben zy overwonnen in alle de gevegten, door hun gestreeden; beiden hebben zy hunne zegepraalende wapenen in *Europa*, *Africa* en *Asia* gevoerd; beiden voegden zy de ontdekkingen van hun vernuft by de hulpmiddelen der kunst. In de Geschiedenis der doorlugtige Legerhoofden van vroegeren en laateren tyde, kunnen de *Romeinsche* en *Fransche* Veldheeren alleen tegen elkander vergeleeken worden in de grootheid en uit-

uitgestrektheid hunner plans; in de verwonderbaare snelheid van derzelver volvoering; beiden verzekerden zy den gelukkigen uitslag van de stoutmoedigste krygsonderneemingen, door wyze maatregelen, welke over de volgende gebeurtenissen scheenen te beschikken; beiden vervingen zy de toevallig opkomende nadeelen, door een onuitputbaaren voorraad van redmiddelen, die nieuwe bedryven baarden, om de uitwerkzels van onvoorziene hindernissen te overwinnen. —— Deeze zyn de trekken van gelykvormigheid tusschen CESAR en BONAPARTE.

Dan de ongelykheid tusschen deeze beiden, die ons op het eerste gezigt moet treffen, is, dat de roem van den eenen geblonken heeft in allen luister, vóór dat hy de jaaren bereikte, waarin de ander, by het Standbeeld van ALEXANDER, zich beklaagde; nog niets gedaan te hebben om zich beroemd te maaken. BONAPARTE, nog geen dertig jaaren bereikt hebbende, toonde de eerste Man zyner Eeuwe te zyn; en CESAR was, dien leeftyd bereikt hebbende, alleen de eerste Man van eene Staatsparty, en de eerste onder de ongebondenen in *Rome.* —— CESAR sleet vyf-en-twintig jaaren in de vermoeienissen van den Oorlog, en het voltrekken van zyne oogmerken; de roem van BONAPARTE, zo snel als vroegtydig, werd in minder dan vyf jaaren verworven. — Met één woord, CESAR hadt, toen hy buiten *Rome* was, alleen te stryden met Veldheeren van geen naam, met barbaarsche en onbekende Volken, en was zyne Magt alleen verschuldigd aan de Overwinningen, welke hy op zyne Medeburgers behaalde; daarentegen is het BONAPARTES lot geweest, om de krygshaftigste Volken te onder te brengen, de best ten kryg afgerigte Legers te verslaan, en de eerste Veldheeren van *Europa* te doen bukken; hy streedt nooit dan tegen de Vyanden zyns Vaderlands.

Maar eens gesteld dat de Krygsroem deezer twee Mannen volmaakt dezelfde en gelyk ware, welk gevolg kan daaruit afgeleid worden tot de gelykheid van hunne oogmerken? Zyn de omstandigheden, waarin zy zich bevonden, niet hemelsbreed verschillende? Zyn niet de driften van den eenen volmaakt het tegenovergestelde van den geest der gemaatigdheid, die den anderen bezielde? Kan 'er, daarenboven, eene lyn van gelykvormigheid getrokken worden tusschen de kunde der eeuwen, waarin zy leefden, en den staat der beide Landen? Kan 'er iets gelykaartigs weezen tusschen de *Romeinsche* Republiek, even herkomen van de uitbanningen van MARIUS en van SYLLA, na den dood van CATO te eenemaal beroofd van allen, die het kenmerk van het Character eens *Romeins* droegen, overstroomd met krygslieden en slaaven, onbekwaam om de talloose horden van *Barbaaren*, die steeds de gewesten dreigden

den in te dringen, te bedwingen, en nog onbekwaamer om in teugel te houden de talryke krygsbenden, die zich buiten staat bevonden om de heerschappy van *Rome* te handhaaven over de onmeetlyke uitgestrektheid van dat Gebied; — kan men zeggen, dat 'er zich eenige trekken van gelykvormigheid opdoen tusschen de *Romeinsche* en de *Fransche* Republiek, welgeorganiseerd, en binnen behoorelyke paalen omschreeven; voor welke een Inkomen, veel minder dan *Frankryk* had vóór de Omwenteling, genoegzaam zal weezen om de Staatskosten goed te maaken; die eene Krygsmagt noodig heeft, in vergelyking veel minder dan de Nabuurvolken; — eene Republiek, die noch gedrukt wordt door bevoorregte Standen, noch beroerd door Partyschappen; waar het Volk eigene Wetten bezit; waar geene Slaaven en geene Onderdrukkers zyn; — eene Republiek, in welke de Burgers een hoogverheeven denkbeeld van eer bezitten, en juiste welopgeklaarde begrippen van Vryheid en Regten; — eene Republiek, aan welke de Vrede nog ontbreekt(*), om alle de werkzaamheden van vlytbetoon te hervatten, de voordeelen, welke zy bevogten heeft, te genieten, en den regten prys te stellen op die wyze en vryheid ademende inrigtingen, welke zy voor zichzelve gemaakt heeft.

(*) Toen [illegible] dit schreef, was die Vrede nog in 't vooruitzigt. Wy [illegible] alden dit by het aanbreeken van dien zegenryken Dag.

GRILLIGHEID EN NAAVOLGING.

Paul de I, onlangs overleden Keizer van *Rusland*, een nieuw Paleis, waarmede hy veel ophadt, bouwende, liet de buitengedeelten, in zo verre dezelve van gebakken steen waren, bepleisteren, en dit pleister van eene roode kleur maaken; — eene zonderlinge verkiezing, toegeschreeven aan een trek van Galanterie. Eene Hofdame verscheen ten Hove met handschoenen van die kleur: de Keizer zondt een van dezelve aan den Stukadoorder, tot een patroon van de kleur, die hy op het pleister moest leggen. In de daad, men moet bekennen, dat deeze kleur beter voegt aan een paar Handschoenen, dan aan de Muuren van een Paleis!

Een aantal Inwoonders van *Petersburg*, 's Keizers smaak willende goedkeuren en diens verkiezing vleijen, lieten wel vaardig hunne Huizen met die zelfde kleur beschilderen. — De Tooneelspeelster, Madame CHEVALIER, bragt dit nog verder. Zy verkoos met die kleur op het tooneel te verschynen, de rol van *Iphigenia* speelende.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS, AANGAANDE DE MOGELYKHEID OM CHRISTUS OPSTANDING NADER AAN TE DRINGEN: OPGEHELDERD DOOR EEN BYGEVOEGD ONDERZOEK NOPENS DE REDELYKHEID VAN DER VROUWEN OVERTUIGING, DIE DOOR DEN VERREEZEN HEILAND BEGROET WIERDEN OP HAAREN WEG VAN HET GRAF NAAR JERUSALEM.

MATT. XXVIII: 9, 10.

In eenen tyd, waarin men met rede klaagt, dat het Ongeloof aan Jesus Godsdienst zich schaamteloos verheft, de gewyde waarheden aanrandt, en de Geschiedenis bovenal der Openbaaring, of haare Wonderen, poogt zoek te brengen, te vergeestelyken, of met allen waan eener geheimzinnige Wysbegeerte te plooien; wordt het, zo niet pligtmaatig, althans by uitstek belangryk, de pen op te vatten voor de waarheid dier Gebeurtenisſen, waarop het Christengeloove, en zyne hoop ter zaligheid, als op eenen vasten hoekſteen, rust. Door zulk eene manlyke Verdediging immers, of handhaaving, met naame van de Waarheid der Opſtanding van den Gekruisten Jesus, onderſcheidt zich ten klaarſten het Redelyk en denkend Christendom van dat vyandig Ongeloof, dat, vermomd onder eenen valſchen yver voor de leere des Euangeliums, en prat op den titel der Wysbegeerte, waarop het zich laat voorſtaan, met 'er daad tegen alle de vastheid en zekerheid der troostgronden van den Geöpenbaarden Godsdienst zynen bedekten aanval richt. Wie twyfelen mogt, of deeze beſchuldiging tegen de Wysgeeren onzer verlichte eeuwe (die de bewyzen der Rede voor de onſterfelykheid der ziele als *genoegzaam*, en *voldingende*, uitventen, en buiten *eenig* gezach van Geſchiedenis, en won-

wonderen, de *Goddelykheid* der Christelyke Zedekunde uit haare verhevenheid onderstaan te betoogen) te hoog zy aangeslaagen, dien antwoorden wy, „ dat, indien „ Christus niet van den dooden is opgewekt, alsdan „ ook het *teken* van Jonas den Profeet, van hem aan „ het boos en overspeelig geslachte toegezegd, tot „ hiertoe is *onvervuld* gebleeven;" en verwyzen hem voorts tot Paulus, die verklaarde, „ dat, buiten dee„ ze gezegde Grondwaarheid, geheel de prediking der „ Apostelen, en al het Christelyk geloove, *ydel* zyn „ zoude, nadien zy dan bevonden moesten worden val„ sche getuigen Gods te zyn, vermits zy *dit* getuigd „ hadden, en leeraarden, dat God van het toekomstig „ oordeel ten jongsten dage der wereld *verzekering* ge„ daan heeft, door Christus weder te brengen uit den „ dooden." Maar genoeg omtrent het aanbelang der zaake. Even weinig verdient de laster des Ongeloofs onze aandacht, die, verbitterd tegen alle pooging, om aan het Christendom, en de zekerheid van Jesus Opstanding, eene onwrikbaare vastheid by te zetten uit de voorhanden zynde Apostolische berichten, straks daartegen opwerpt, dat men alzo slechts oude kost weder opdischt, waarvan de verfynde smaak van het thans leevend geslachte zedert jaaren een gezetten walg heeft. Wat ons aangaat, wy, die over de Waarheidsliefde en Godsvrucht van onze Tyd- en Landgenooten een gunstiger oordeel vellen, worden dus door zulke voorbaarige magtspreuken der Hedendaagsche, en zogenaamde, Wysbegeerte niet afgeschrikt van onzen arbeid, en verwaardigen ons geenzins, hoe ligt zulks vallen zoude, dergelyke harde aanmerkingen tegen de afgezaagde vitteryen aan te voeren, waarmede het meerendeel althans der Deïsten zich niet ontziet, de Openbaaring, en het Christendom, geduurig aan te vallen, met den grootsten ophef van nieuwigheid.

Intusschen wanhoopen wy veelmeer aan onze Onderneeming, en om over gezegde onderwerp iets, der leezinge waardig, voor te brengen, wanneer wy ons herinneren, hoe krachtig de grondzuil van ons Geloove, reeds van den beginne af, en door geheel het veld der Christelyke eeuwen, by alle Volkeren, en in alle taalen, bevestigd is, en tot welk eenen trap van onbetwistbaare zekerheid het betoog der Opstanding, inzonheid in beide de jongste tydvakken, is opgevoerd door

de

de schranderheid en het doorzicht der voornaamste Geleerden en Wysgeeren van Europa, die zich de verdediging van Jesus Godsdienst tegen de toegebragte slagen van het Ongeloof recht tydig ter harte namen. Men verwachte des van ons geen nieuw licht over zo oude, en uitermaaten wel behandelde, stoffe: zulks te belooven, zouden wy zelven vermetelheid achten: daarentegen zullen wy dan vermeenen onzen tyd, en vlyt, wel aangelegd te hebben, zo het ons gebeuren moge een schaarsch betreeden pad te bewandelen, of voor het tegenwoordige *bewyzen* aan te duiden, die, schoon niet onaangeroerd, ons echter toeschynen eene breedvoeriger voordragt, en meer opzettelyke ontwikkeling, te verdienen.

Van dit myn bestek, opgehelderd door eene enkele proeve, waag ik het, uit wantrouwen myner eigene krachten, of, zo Gy wilt, uit vreeze dat ik in zo belangryk stuk dwaalen mogte, aan U, Myne Heeren, ter plaatzing in uw geächt Maandwerk, een voorloopig verslag toe te zenden, dat, indien het wel ontvangen, van U met den druk verwaardigd, en by uwe Leezers gesmaakt wierd, my vermoedelyk uitlokken konde tot verderen voortgang, en om eerlang een geheel, op deeze leest geschoeid, der wereld te leveren.

Om niet in herhaaling te vervallen van hetgeen bevoorens door den gezegden arbeid onzer beroemde Voorgangeren beweezen is, neemen wy op hun gezach volmondig aan, de geloofwaardigheid der Euangelische Berichten, zullen ons ter staaving van derzelver onderling verband, of overeenstemming, voor het minst niet rechtstreeksch uitlaaten, en houden het daarvoor, dat het Apostolisch getuigenis, op herhaalde gewaarwording, en verkeering met den Heiland, rustende, en zo door de oprechtheid hunner zeden, als door hunne standvastigheid onder de vervolgingen en meenigerlei lyden bekrachtigd, allezins aanneemelyk is, ja voor de Grondwaarheid van onzen Godsdienst, bovenal bevestigd door de zending van den H. Geest, overtuigend pleit. Alleen, daar men zich met de behandeling van deeze aangelegen onderwerpen onledig hield, en byzonder aandrong, op welke hechte zuilen het Christelyk Geloove in onze huidige dagen kan en moet worden opgetrokken; is het ons toegescheenen, dat men alsnog den grond der Apostolische overtuiging, en de rede van hun-

hunne standvastige volharding by de waarheid van Jesus verryzenis, niet naar vereisch getoetst of aangetoond heeft, zich vergenoegde met de gewisheid zyner Verschyningen op gezach van hunne zinlyke gewaarwordingen aan te dringen, en naauwelyks acht sloeg op den nadruk der meer verstandige, of *zedelyke*, redenen, die deeze 's Heeren Openbaaringen vergezelden. Het is wel zo, de toestand en bestemming der Apostelen, en eerste Christenen in het algemeen, vereischte nopens zo ongemeene zaak, als de Opstanding van hunnen verheerlykten Meester was, die zekerheid, die alleen door het herhaald en dwingend gezach van zintuigelyke gewaarwordingen te verkrygen is; en willen wy ons van woordenstryd onthouden, dan hebben wy te erkennen, dat hun geloove op dien grond van menschelyke kennis geheel, en onmiddelyk, steunde, gelyk de overtuiging van laatere eeuwen ten eenenmaal op hun getuigenis nederkomt. De zachte berisping toch van Jesus aan Thomas, „om dat Gy my gezien hebt, „Thomas, hebt Gy geloofd; zalig zy, die niet ge„zien, en nochthans geloofd zullen hebben;" is op deeze onderscheiding van eene zinnelyke en geheel verstandige overreeding volkomen toepasselyk, en heldert onze aanmerking uitneemend op.

Dit, echter, belet ons niet, na een zorgvuldig onderzoek der Gewyde Boeken, vast te stellen, dat alle de Openbaaringen van Christus (zo men het beleid derzelve, haaren geheelen afloop, vergezellende omstandigheden, en bovenal de redenwisselingen daarby van den Heere gehouden, naauwkeurig gadeslaat) aan de Apostelen, de Vrouwen, en anderen, die daarmede verwaardigd wierden, stoffe tot nadenken gaven, en deezen, meer dan zinnelyke gewaarwording *op zichzelve* doen konde, inzonderheid verzekerd hebben nopens zyne Herleeving. Wy onderscheiden hierom tusschen hetgeen louter *zintuigelyk* was, en die bykomende, zamengaande, en meer verstandige gronden by iedere verschyning des Heeren, waarvan wy leezen; ja beschouwen deeze niet slechts als toereikende om zyne vrienden gerust te stellen, dat hun oog en oore niet dwaalden, maar ook als de voornaame rede van hunne onbezweeken standvastigheid in het midden der dreigende gevaaren en treffende vervolgingen. Wy durven, dat meer is, verhoopen, dat dusdaanige overweeging der

Apos-

Apostolische geloofsgronden, en van de geheele toedragt der Opstandings-Geschiedenis, niet weinig zal konnen toebrengen om ons te verzekeren van de *inwendige Blykbaarheid* der Getuigenissen, wier Oprechtheid by ons in geen verdenking komt. Daar wy nu door gezegde onderscheiding eenigzins van den gewoonen denktrant, en betoogswyze, omtrent dit voornaame Hoofdstuk van onzen Christelyken Godsdienst, schynen af te wyken, veroorelove men ons, de zaak in geschil uitvoeriger voor te draagen, dan mogelyk voor scherpzichtigen in den striktsten zin vereischt wordt.

Hoe afdoend, in gewoone voorvallen des levens, de duidelyke gewaarwording der zintuigen geacht, en, wel te recht, gehouden wordt; hoe sterk en beslissend de verzekering zy, die, inzonderheid na herhaalde beschouwing van een bekend voorwerp, nopens deszelfs aanwezigheid in het menschelyk harte gebooren wordt; die maate en vastheid van overtuiging neemt af, naar gelang de zaak zelve ons in haaren aard ongeloofelyker voorkomt, of ook by nadenken bevreemdt. Gelukkig immers is deeze verordening onzer natuure, dat wy, als verstandigen, uit den bestendigen en vasten loop veeler zaaken en verschynselen, die zich aan ons dagelyks voordoen, tot derzelver geregelde voortduuring besluiten, en van de leere eener lange ervaarenis, den eenigen grond onzer *algemeene* kundigheden, zeer noode afwyken. In gevallen dus, die lynrecht inloopen tegen onze eigen ondervinding, gelyk tegen het eenpaarig oordeel onzer medemenschen, druischt voorzeker onze Rede met de uiterste bevreemding aan tegen de zinnelyke gewaarwording, en weigert geloof te geeven aan zulk eene wonderdaad, zo lange zy niet van derzelver waarheid op goeden grond overtuigd wordt.

Vanhier, nadien het aan zintuiglyke aandoeningen eigen is, dat zy onze toestemming nopens de wezenlykheid des voorwerps, dat wy ontwaaren, als 't ware vermeesteren, en afdwingen; verflaauwt ook de levendigheid van dat bezef, nadat het beeld van voor ons gezicht verdweenen is, of de gewaarwording ophoudt; en wy vangen aan met de gewisheid onzer zinnelyke waarneemingen meer en meer te wantrouwen, naar gelang onze Rede begint te twyfelen, en wy of tegenspraak ontmoeten by onze bekenden, of door onze tydgenooten wegens ons verhaal gelogenstraft worden. Een

Dan eerst berust het verstand, en ontwaart de volslaagen en rondstaande zekerheid der Grondwaarheid van onzen Godsdienst, wanneer hetzelve, naast de gewisheid van zinnelyke gewaarwording, de overreedende kracht van zedelyke bewyzen, als zo veele waarborgen tegen alle gevreesde dwaaling, geplaatst vindt in het getrouw verhaal der Euangelien. De vastheid immers van deeze inwendige blyken van Waarheid ligt daar, door alle eeuwen heen, bloot voor het nafpoorend en onzydig oordeel des Wysgeerigen Christens; is niet, gelyk het gezach der louter zinnelyke overtuiging, tot de Vrienden des Heeren alleen bepaald, of voor hen slechts voldoende; maar toont ook nu de rechtmaatigheid van hun Geloove aan de welbeweezen Waarheid zyner Opstanding; maakt hunne standvastige verkleefdheid in het prediken derzelve roemwaardig; en doet alzo den oprechten de Verryzenis des Heeren, hoe ongemeen dit wonder in den eersten opslag schynen moge, op het welbevestigd Apostolisch getuigenis aanneemen, en ontwyfelbaar achten, vermits zich bovendien in deeze belangryke zaak van Jesus de tusschenkomst der Almagt bevroeden en verwachten laat.

Ziet hier, myns erachtens, de mogelykheid aangetoond, om, na den veelvuldigen en gelukkigen arbeid van meenigte geleerde en wydberoemde Mannen, de Opstanding van Christus nader, of althans vollediger, te staaven. Ik behoef niet op te merken, dat dusdaanige toetze tevens dienen moet, om het beleid en de hand der Voorzienigheid, of, met één woord, om eene waarlyk Goddelyke Wysheid, in het voorbereiden, regelen en inrichten der byzondere Openbaaringen van den Heiland, te doen uitschynen: nog minder, dat de kracht en eigenlyke sterkte van het betoog voornaamelyk gelegen is in de blykbaarheid der herhaalde verschyningen van Jesus, en op het gezach der zamenstemmende getuigenissen in waarheid rust. —— Dit alles toch is uit het gezegde, den aard des onderwerps, en uit hetgeen anderen vóór ons geschreeven hebben, ten overvloede bekend, of kennelyk. Liever, en om het bestek van Ulieder Maandwerk niet te buiten te gaan, zullen wy ons thans vergenoegen met ons gevoelen door eene enkele proeve nader op te helderen; daartoe de Begroeting der Vrouwen door Jesus, op haaren weg naar Jerusalem, verkiezende; eene Ontmoeting, die, hoe

hoe zwak dezelve voor zyne Verryzenis geöordeeld worde te pleiten, als een blyk nochthans zyner toegenegenheid en tederheid voor dat Gezelschap Vriendinnen, en als eene gepaste Voorbereiding tot zyne volgende Verschyningen aan zyne Leerlingen, der bespiegeling overwaardig is.

Na de eerste der Openbaaringen van den herleevenden Heiland, (die aan Maria Magdalena, door Joannes in het breede verhaald) schynt deeze aan het Gezelschap zyner Vriendinnen, waarvan Mattheus gewaagt, met opzicht tot de tydorde gerangschikt te moeten worden, en wel in dier voegen gebeurd te zyn, dat deeze Vrouwen geheel onkundig waren van die vroegere verschyning, hoewel zy van den Engel in het graf bericht ontvangen hadden van zyne Opstanding, en gelast waren om die blyde tyding te boodschappen aan zyne diep bedroefde Leerlingen. Terwyl zy dus geheel verbaasd (*) en tevens zeer verheugd over het gebeurde stedewaarts snelden, vinden wy vermeld, dat zy op weg, en by verrassing, door haaren dierbaaren Vriend en hooggeachten Leeraar aangesproken, of begroet, wierden, hem *daadelyk* herkenden, en, zo wegens haare toegenegenheid, als eerbiedige liefde te hemwaarts, naar de wyze der Oosterlingen, zyne voeten omhelsden, en voor hem ter aarde nedervielen (†).

Tot

(*) „ Met *vreeze*, en groote blydschap," staat 'er in onze gewoone Bybelvertaaling; dan te onrechte, nadien in den toestand, waarin de Vrouwen verkeerden, aan geene eigenlyke *vreeze* te denken valt, die zich ook met groote blydschap, volgens menschkundige gronden, naauwelyks op éénen tyd onderstellen laat in één en het zelfde voorwerp. Ook duidt het oorspronkelyke woord φοβος, zo hier, als elders, niets anders aan, dan *verbaasdheid, ontroering*, of *ontsteltenis*; gelyk en SCHLEUSNER in zyn *Lexicon* leeraart, en HAMELSVELD vertolkt heeft.

(†) Gelyk de *Vulgata*, dus hebben (in navolging vermoedelyk) de Fransche, Engelsche en Nederlandsche Vertaalingen het twyfelachtig woord *aanbidden* doorgaans, en ook hier, gebezigd om het Grieksche προσκυνειν uit te drukken. Dit strookte toch dikwerf beter met de aangenomen Kerkgevoelens, dan wel met den zamenhang, of eisch der rede. LUTHER alleen, en na hem CASTELLIO en HAMELSVELD, lieten zich meer gelegen zyn aan den waaren zin van het oorspronkelyke, uit

 de

Tot dus verre heeft de Geſchiedenis weinig, hetgeen de Vrouwen ſtoffe tot nadenken uitleveren, en nopens het oordeel haarer zinnen verzekeren konde; ten zy dat ze daarvoor de gepastheid van haar eigen gedrag in deezen houden mogten; deeze althans ſchynt ons een *inwendig* bewys te zyn voor de echtheid des verhaals by den Euangelist. Zonder eenige voorafgaande aankondiging immers van den Engel zouden zy zich nimmer hebben diets gemaakt, dat de gekruiste Christus van den dooden ware opgeſtaan, leefde, voor haar ſtond, en haar begroetede. Eerder, dan Hem te herkennen, en te vereeren, zouden zy, in die onderſtelling, by eene gelyke ontmoeting, of haare oogen en ooren gewantrouwd, gelogenſtraft hebben; of, overeenkomſtig de zwakheid haarer ſexe, geheel verſchrikt, en doodelyk ontſteld, van Hem zyn weggevlooden; en zich niets anders voorgeſteld hebben, dan dat zy waakende gedroomd, of een gezichte, het vermoedelyk werk eener verdwaalde inbeelding, gezien hadden. Maar nu, terwyl de Engel haar wel bericht deed van 's Heeren verryzenis, dan wyzelyk tevens zyne aanſtaande verſchyning aan haar Gezelſchap geheel verzweegen had, verkeerden zy, ondanks haare vreugde en verbaasdheid wegens de blyde tyding haar aangekondigd, in dien waaren ſtaat van onzydigheid, dat zy, by de verrasſende begroeting van haaren Vriend, daadelyk op het oordeel haarer zinnen mogten afgaan, en haare verrukkende aandoeningen van eerbiedvolle Liefde involgen, met alle verzekering, dat zy niet dwaalden, of door een harsſenbeeld begoogcheld wierden. Zulks daarentegen hadden zy moeten vreezen, wanneer haar de Engel, van hetgeen op haaren weg naar Jeruſalem te gebeuren ſtond, maar eenigzins verwittigd had. In dat geval zou de heviger vervoering van vreugde, vooringenomenheid, en bovenmaaten hooggeſtemde verbeelding, haar ligtelyk omtrent den,

de bekende plaats van NEPOS *in Conone* III: 3 ten overvloede kennelyk. Wy achten hierom, dat in dit gedrag der Vrouwen, gelyk mede MATT. II: 3, en elders, aan niets anders dan *aan eene eerbiedige begroeting van den Heiland naar het Oostersch gebruik* te denken valt, en houden zulks genoeg beweezen door WETSTEINS Aantekening op den Text, en uit hetgeen SCHLEUSNER in zyn *Lexicon* op *προσκυνειν*, of HESSELINK in zyn *Uitlegkundig Woordenboek* op *Aanbidden* gezegd hebben.

den Perſoon misleid, of by herinnering in den waan gebragt hebben, dat zy haaren Vriend niet met eene bedaarde oplettendheid hadden waargenomen, en dus mogelyk ten zynen aanzien mistasteden, of door eenige naar Hem zweemende gedaante geblinddoekt waren. Dit indenkende, blykt ons des in deeze Openbaaring van den Heiland, en in geheel de toedragt der Gebeurteniſſen aan de Vrouwen bejegend, het hoog beleid eener aanbiddelyke Wysheid, waardoor en de verrasſende ontmoeting des Heeren aan zyne Vriendinnen noch ontydigen ſchrik inboezemde, noch eenigerlei wantrouwen nopens de zekerheid van zyne verſchyning achterliet; maar veelmeer aan haar een waarborg was, dat zy geen ſpookſel of harsſenbeeld aanſchouwd, of zich omtrent den Man bedroogen hadden, dien zy als haaren nu herleevenden Heiland *onbevooroordeeld* herkenden.

Volleediger nochthans, en zo in blykbaarheid, als ſterkte, uitneemender, was de zedelyke overtuiging, die zy afleiden konden uit de boodſchap door Jeſus haar aanbevolen. Terwyl dat zy, door tederheid vervoerd, door vreugde overmand, voor Hem ter aarde nedergeboogen, en zyne voeten omarmende, vertoeven, opent eene bezorgde Meewaarigheid met zynen getrouwen, en nog *weenenden* Aanhang (*), Hem den mond, en „beveelt Hy „haar, zyne Leerlingen, dien Hy zyne *Broeders* noemt, „van zyne Opſtanding te verwittigen, en aan te zeggen, „dat zy zich naar Galilea hadden op weg te begeeven, „en Hem aldaar zien zouden." Edoch wie anders dan Jeſus zoude zich aan die bedrukte, die ſchamele, en vergeeten Navolgeren van den Gekruisten in geheel Joodenland laaten gelegen zyn? wie anders dan Hy zou onderſtaan hebben by de Vriendinnen des Heeren zich uit te geeven voor den verreezen Heiland, en bovendien aan haar den gezegden last op te draagen, die, wanneer hy al geloof vond by de Apostelen, weldraa geblyken moest, of waar, of valsch te zyn, en deezen ten ergſten voor korten tyd met eene ydele hoope paaien konde? De ongerymdheid zelve ware het dus voor de Vrouwen, te verwachten, dat zy in deezen misleid wierden, of nu te gelooven, dat zy niet waarlyk den Mesſias, en zagen, en hoorden. Dan voorts de overeenkomst van dit bevel van Christus, met den reeds by haar

(*) Men zie MARC. XVI: 10.

haar ontvangen last des Engels, inzonderheid in den Grondtext (*) ook voor ons ten vollen blykbaar, konde haarer opmerking en nadenkende overweeging niet ontgaan, en moest haare zedelyke overtuiging nopens de zekerheid van Jesus verschyning bevestigen. Geenerlei bedrog immers liet zich voor haar, of voor elken schroomvalligen Navorscher der Waarheid, vermoeden. Want, behalven hetgeen wy aanvoerden, niemand was in den vroegen morgenstond getuige geweest van haare ontmoeting met den Engel; niemand zeker bespiedde, of hoorde althans de boodschap, haar *binnen* de verlaaten grafspelonk gegeeven. Ook verrieden

(*) De zwaarigheid ligt in het laatste deel van den last des Engels, naar luid onzer Vertaaling: „ Zegt aan zyne discipelen, dat hy is opgestaan van den dooden: en ziet, hy gaat „ *U* voor naar Galilea, daar zult *Gy* hem zien. Ziet ik heb „ het *ulieden* gezegd." Dus leezende toch schynt het twyfelachtig, tot *wien* de Hemelgezant zyne reden *in de tweede persoon* richt? In den laatsten volzin zekerlyk tot de Vrouwen; maar behoort dan tot haar ook de onmiddelyk voorgaande, de belofte dat „ *Zy* Jesus in Galilea zien zouden;" of heeft men dit toe te passen op de Discipelen, aan wien de boodschap der Opstanding geschieden moest? Deeze dubbelzinnigheid, het is te bejammeren, schynt der oplettendheid ook van den kundigen HAMELSVELD ontglipt te zyn, daar zy eveneens in zyne jongste Vertaaling gevonden wordt. Maar raadpleegen wy het oorspronglyke, dan verdwynt al die onzekerheid, en mogen de woorden van het 7de vers, naar het taaleigen der Grieken, dus worden overgezet: „ Zegt zyne Discipelen: „ Hy is opgestaan van den dooden;" alsmede: „ Hy „ gaat U voor naar Galilea, daar zult Gy Hem zien." Let „ Gylieden op hetgeen ik gezegd heb." Alzo komt de gelykheid van deezen last des Engels, met de boodschap van Jesus, daarna (v. 10.) aan de Vrouwen gegeeven, ten klaarsten uit; en die overeenkomst, zo belangryk als zy is volgens het boven verhandelde, pleit, naar wy achten, niet weinig voor de gemaakte verandering in de gewoone Overzetting, behalven dat dezelve door het bekend gebruik der woordjens ὅτι en ἰδοὺ ten overvloede gewettigd is. Wy beroepen ons, in deezen, op hetgeen HOOGEVEEN leeraart in zyn doorwrochten arbeid *de Particulis Linguæ Græcæ* Tom. II, pag. 872, § 7. SCHLEUSNER in zyn *Lexicon* op ἰδοὺ; en houden het daarvoor, dat ook CASTELLIO in zyne Overzetting ons gevoelen begunstigde.

den zy zelven geenzins den blyden last, dien zy ontvingen, bevoorens dat haar Christus, of wie anders zich voor Deezen uitgaf, begroetede. Weinigen, laat zich gissen, zullen haar, die met verhaasten gang stedewaarts voortsnelden, dus ten ontyde ontmoet zyn: en wilt Gy al, volgens de meening van WEST (*), aanneemen, dat zy en Petrus, en Joannes, in hunnen weg naar het graf tegenkwamen; wy weeten uit Marcus (†) „ dat zy, wegens haare verbaasdheid, of ontzetting, „ *niemand* iets zeiden van hetgeen haar bejegend was." Desniettegenstaande, en terwyl gevolgelyk het oogmerk van haaren spoed, of de rede van haare verbaasdheid en vreugde, niet het minste, zelfs door geene *onbedachte* woordenwisseling, uitlekte, ontmoet haar de Man, in wien zy den Heiland herkennen; en Hy, die haar een oogenblik ophoudt, toont zich van het gebeurde ten vollen kundig, door de boodschap in allen deele te herhaalen, waarmede zy van den Engel belast waren. Zy moesten des te meer spoed maaken met de aanbevolen, en nu by haar dubbel belangryke, en geheel zekere tyding der Opstanding van Jesus, dien zy gezien, en wiens voeten zy omhelsd hadden. Zy gevoelden mogelyk nu ook den nadruk van zyne zachte en stilzwygende berisping, wanneer zy, volgens de gemelde onderstelling van WEST, daaraan schuldig waren, dat zy verzuimd hadden aan Petrus en Joannes de boodschap des Engels aan te zeggen. Zy hadden voor het minst, behalven de gewaarwording haarer zinnen, by het nadenken aan haare boodschap, allen grond om de Verryzenis van Christus te gelooven, uit hoofde dier wondere en Hemelsche Weetenschap, die hy nopens den inhoud van den last des Engels had aan den dag gelegd. Vanhier dan ook, dat zy, ondanks het *ongeloof* der Apostelen, by wien aanvangelyk het bericht der Vrouwen *als ydel geklap* (‡) verworpen wierd, geenzins wankelden, of het oordeel haarer zinnen omtrent de Begroeting des Heeren in het geringste mistrouwden, daar dat onderschraagd en by haar bevestigd was door de voorschreeven zedelyke overtuiging der Waarheid, en de stille, doch zekere verwachting, dat

(*) WEST, *on the Resurrection of Christ*, p. 91.
(†) MARC. XVI: 8.
(‡) MARC. XVI: 11. LUC. XXIV: 11.

dat de Echtheid van haare boodfchap welrasch aan allen geblyken zoude door 's Heilands toegezegde Openbaaringen in Galilea, die dan ook, naar luid der Gefchiedenis (*), niet achterbleeven, maar veelmeer aan deeze buitengemeene ontmoetingen van Jefus Vriendinnen het vol beflag gaven, of daarop het zegel van volkomen Geloofwaardigheid drukten. Ja, hoe zeer wy, op den afftand van omtrent de agttien eeuwen, roekeloozelyk handelen zouden, met eene zo belangryke en ongemeene Waarheid, als de Herleeving is van den Verlosfer en Zaligmaaker der Wereld, aan te neemen op het enkel Getuigenis der Vrouwen, dat, ondanks haare oprechtheid, geen ingang vond zelfs by de Apostelen; wy behooren echter, aan den anderen kant, daaraan geene geringe waarde te hechten. Immers, wanneer wy de zaak overweegen, gelyk die voor ons ligt, en ontwikkeld wierd, dan hebben wy haar van ligtgeloovigheid niet te verdenken, van ydele inbeelding vry te keuren; en de boodfchap, die zy opgeeven haar eerst van den Engel, daarna van Jefus, aanbevolen te zyn, is van zo verheven inhoud, dat zy voorzeker noch van haar verzonnen, noch van den Euangelist, zo deeze te verdenken viel, uitgevonden wierd, nadien dezelve, en ook geheel het beloop des verhaals, de onwraakbaarfte blyken draagt van het beleid des Hemels, waardoor wel de Apostelen voorbereid wierden om van Christus Opftanding verzekering te erlangen by zyne Verfchyningen, offchoon zy echter dezelve, om niet vooringenomen te worden in hun oordeel, minder nabyzynde achten moesten, dan zy waren, blykens het bericht der Euangelien. Wy befluiten des, en zo wy meenen te rechte, tot de groote aangelegenheid van hetgeen wy, by onderfcheiding, *de Zedelyke Overtuiging* noemden van hun, die verwaardigd wierden met de onmiddelyke openbaaringen van den verheerlykten Heiland; en zien, naar gelang wy ons in het onderzoek der Gebeurtenisfen dieper inlaaten, alles met verbaazinge zamenftemmen, ter bekrachtiging van ons heilryk geloove in Christus zegepraal over den dood, de grondzuil van zynen Godsdienst, en onze waarborg der Onfterfelykheid, en des Oordeels ten jongften dage.

E. D. L.

(*) MATT. V: 16.

BERICHT, AANGAANDE EENE GEMAKKELYKE EN VOORSPOEDIGE UITDRYVING VAN EEN LINTWORM. Door A. YPEY, *A. L. M. Phil. & Med. Doctor.* Voorheen Hoogleeraar in de Geneeskunde te *Franeker*; thans Practizeerend Geneesheer te *Amsterdam*.

A. VAN DE W., Dienstmaagd van Mejuffrouw de Wed. VAN W., alhier woonachtig, raadpleegde my, op den 7den van Lentemaand des verloopen Jaars 1801, over een Lintworm, waarmede zy, reeds geduurende eenige jaaren, had gezukkeld. De Lyderesse was vermagerd, en klaagde over geweldige buikpynen en benaauwdheden; voorts was zy ongemeen hongerig, en moest den geheelen dag door eeten, of zy wierd flaauw: terwyl de tegenwoordigheid van een of meer Lintwormen ontegenzeggelyk beweezen wierd, uit een groot aantal langere en kortere ſtukken van dat ongedierte, welke zy van tyd tot tyd ontlastte. Reeds, tot drie herhaalde reizen, had zy de bekende Geneeswyze van Juffr. NOUFFIER, onder het beſtier van een onzer voornaamſte en kundigſte Apothekers, ondergaan, doch te vergeefs; hebbende dezelve alleen kunnen te wege brengen de ontlasting van een groot aantal wormſtukken, en het ophouden der toevallen, geduurende eenige weeken: terwyl het teder en gevoelig geſtel der Lyderesse, niet geschikt voor zulke geweldige geneesmiddelen, daardoor, ten tyde van het gebruik derzelve, was aangedaan geweest met onverdraagelyke benaauwdheid, opzwelling des buiks, enz.; 't geen haar afſchrikte, de gemelde Geneeswyze nogmaals te beproeven.

By het onderzoek der ontlaste ſtukken, bleeken dezelve te behooren tot de zogenoemde *Taenia solium* of *cucurbitina*, en dus tot de ergſte zoort van Lintwormen, die dikwyls de kragt van de gewoone wormdoodende middelen trotzeeren. Veel heils kon ik dus der Lyderesse niet belooven, maar ſtelde haar voor, om die zelfde geweldige middelen, welke haar thans van geen voldoend nut geweest waren, in eene kleinere maate op den duur te gebruiken; dewyl het my voorkwam, dat wy daardoor niet alleen veel gemakkelyker, maar moge-

gelyk ook veel zekerder, zouden werken. Dit aangenomen zynde, schreef ik haar het volgende voor:

℞ *Pulv. Rad. Filicis maris recentiss.* ℥ij
S. Alle twee uuren een eijerlepel vol met melk in te neemen.

Met dit poeder hield de Lyderesse aan, tot den 1sten van Grasmaand daaraanvolgende; gebeurende het zomwylen wel eens, dat zy onder deszelfs gebruik een weinig benaauwd en opgeblaazen wierd, wanneer zy eenige reizen oversloeg. Geduurende het gebruik van dit middel verminderde allengskens de ontlasting van levende wormstukken, zo dat 'er ten laatsten niets dan doode, half verteerde stukjes te voorschyn kwamen; waarom ik oordeelde, dat het thans tyd was, eene *Noufferiaansche* Purgatie, in eene verminderde dosis, voor te schryven. Hierom gaf ik het volgende:

℞ *Gumm. Gutt.*
Scammon.
Mercur. Dulc. āā gr. iv.
Rob. Samb. q. s.
M. F. Bolus.

Dit middel in ééns ingenomen zynde, verwekte, na voorafgaande braaking, eenige ruime stoelgangen, met eenige weinige doode wormstukken. Thans was de Lyderesse van alle haare toevallen genoegzaam verlost; doch dewyl 'er nu en dan nog wel eens een wormstukje te voorschyn kwam, kon men haar niet als ten vollen geneezen beschouwen: waarom ik het dienstig oordeelde, haar nogmaals eene gelykzoortige Purgatie voor te schryven, hoewel zonder *Scammoneum*, als hier, myns bedunkens, minder noodzakelyk; te weeten:

℞ *Gumm. Gutt.*
Mercur. dulc. āā gr. vi.
Rob. Samb. q. s.
M. F. Bolus.

Door dit middel wierd niets byzonder aanmerkenswaardigs uitgedreeven, behalven eenige weinige doode worm-

wormstukjes: terwyl de Lyderesse, zich thans genezen waanende, van het verder gebruik van geneesmiddelen afzag. Ondertusschen had zy tot hiertoe haare rekening verkeerd gemaakt; want in het begin van Hooimaand klaagde zy my, dat alle haare voorige onaangenaame toevallen waren wedergekeerd, en dat zy ook wederom gedeelten van den Worm begon kwyt te worden. Hierom schreef ik haar al wederom het *Pulv. Filicis* voor, als boven, en gaf haar den 16den dier maand de laatst voorgeschreevene Purgatie. Thans scheenen wy den wortel der kwaale geraakt te hebben; want nu ontlastte zy, benevens ongelooffelyk veel slym, een aantal dunnere stukken van het ongedierte, dan zy ooit voorheen bespeurd had; waaronder dus denkelyk ook een of meer der zogenoemde koppen dier schepzels zullen geweest zyn. Veiligst oordeelde ik het intusschen, nog wat op den ouden voet voort te vaaren; waarom ik al wederom het Poeder gaf, en de kuur op den 20sten daaraanvolgende besloot, met de laatstgemelde Purgatie, die thans niets te voorschyn bragt, dan eenige galachtige afgangen, zonder eén eenig wormstukje. Na dien tyd heeft de Lyderesse niets van haare kwaal vernomen, en was vóór eenige dagen (den 8sten van Grasmaand 1802) nog volmaakt welvaarende: zo dat wy haar nu veilig, als ten vollen geneezen, mogen beschouwen.

Men ziet uit dit Geval, dat de *Noufferiaansche* middelen tegen den Lintworm, aldus langzaam en op den duur gebruikt, van eene veel meer zekere uitwerking zyn, dan wanneer zy in éens worden genomen: terwyl deeze Geneeswyze nog dit voordeel heeft, dat zy de Lyders op geenerleije wyze kan schaden. Volgens de gewoone wyze van handelen, moeten daarentegen zulke hevige purgeermiddelen gebruikt worden, dat zy, door eenigzins gevoelige gestellen, niet zonder gevaar van nadeelige gevolgen kunnen gebruikt worden. Ondertusschen komt het in deezen voornaamelyk aan op de deugd van het *Pulv. Filicis.* Het moet zyn van den waaren *Filix mas*, en van geene byzoort; voorts frisch geplukt, en versch tot poeder gebragt. Ontbreekt 'er iets aan deeze vereischten, dan heeft men op geenerlei goed gevolg te hoopen. Het middel is dan ten minsten onnut tegen de *Taenia cucurbitina*; doch ten opzichte der andere zoort, te weeten de *Tae-*

nia lata, behoeft men zo zorgvuldig niet te zyn, dewyl dezelve zich veel gemakkelyker laat verdelgen. BLUMENBACH (*Handbuch der Naturgeschichte*, derde Druk, bl. 463) verzekert, dat de laatstgenoemde zoort voornaamelyk eigen is aan Frankryk en Zwitzerland; doch dat de eerstgenoemde by de Duitschers 't meest voorkomt. Denkelyk moet men het hieraan toeschryven, dat de Geneeswyze van Juffr. NOUFFIER by de Franschen en Zwitzers zelden mislukt, doch hier te lande, en by de Duitschers, minder zeker is.

Groote lengten van deeze Wormen te doen ontlasten, is eene gemakkelyke zaak; doch de voornaame zwaarigheid is altoos geweest, zich van dat gedeelte te ontdoen, 't geen men den kop noemt: eene zelfstandigheid, over welker bestaan en aard de waarneemers het gantsch niet eens zyn. Zommigen, gelyk zelfs TULPIUS, hebben aan dit schepzel een schrikbaarend hoofd gegeeven, wel iets gelykende naar een adderskop. De groote LINNÆUS (*Amoen. Acad. Vol. II, Diss. de Taenia*, p. 59 & *seqq.*) lacht hiermede, en bewyst zeer voldoende, uit den aard der *Zoophyta*, dat de Lintworm geen wezendlyken kop kan hebben, gelyk de volmaaktere meerder bewerktuigde dieren. Hoe waar zulks intusschen ook zyn moge, volgt 'er niet uit, dat dit schepzel niet een byzonder deel zou kunnen hebben, van het overige in aard verschillende, en dienende, niet tot een algemeen zintuigelyk hoofd van dit, uit veele honderden van enkele wormpjes, zamengesteld schepzel, 't geen zo veele monden bezit als het leden heeft, maar tot een middel van vasthouding, om zich aan 't gedarmte vast te hegten, en daardoor zyne volkomene uitdryving zo bezwaarlyk te maaken. Van zodanigen aard is dat deel, 't geen BLUMENBACH op de aangehaalde plaats zeer naauwkeurig beschryft en afbeeldt, als den waaren kop van den Lintworm.

WAARNEEMINGEN, OVER DE WYZE, OP WELKE DE SPIN HAARE WEBBE MAAKT; EN EENIGE ANDERE BYZONDERHEDEN, DE HUISHOUDING DER SPINNEKOPPEN BETREFFENDE. Door den Heer M. C. G. LEHMANS.

Het moet erkend worden, door elk, die van de Dierkunde eenige kennis heeft, dat men de Natuurlyke Historie der Spinnen al te zeer veronagtzaamd heeft: want niettegenstaande de groote vorderingen, welke men in dit vak gemaakt hebbe, zyn wy tot nog toe weinig onderrigt, ten opzigte van de organisatie, leevenswyze en voortteeling van de algemeenst bekende soorten deezer Dieren. Veele soorten van dezelven komen in de Dierbeschryvingen en Kabinetten voor, als waarlyk onderscheiden; terwyl zy enkel van elkander verschillen door ouderdom of sexe.

De Spinnen, zo opmerkenswaardig, uit hoofde van haare werkzaamheid en leevenswyze, worden met eene soort van veragting en afkeer aangezien; 't geen onverklaarbaar zou weezen, kenden wy het groot vermogen niet van de indrukzelen en vooroordeelen, welke men ons in de jeugd geeft. Deeze worden ons doorgaans ingeboezemd door lieden, minst geschikt om der ziele die wyziging te geeven, welke ten nutte des leevens noodig is, en die, als 't ware, zich vereenigd hebben om ons een afkeer van de Spinnekoppen in te boezemen. Vanhier de klagte van zo veele Natuuronderzoekeren, dat deeze afkeer hun altoos wendig maakte om de Spinnen naauwkeurig gade te slaan; en zy, die zulks ondernamen, moesten doorgaans zich veel moeite geeven om dien afkeer te overwinnen (*).

Dan

(*) Het is der moeite waardig, hier op te tekenen, op welk eene wyze die afkeer, veelal natuurlyk genoemd, doch die enkel het gevolg is eener verkeerde opvoeding, kan overwonnen worden. ROESEL gewende zich eerst, deeze Insecten op eenen afstand te bekyken. Hy bezag vervolgens de Webben, en eindelyk de Spinnen zelve, door een Microscoop. GOEZE bezag eerst de deelen van een Spin, als de pooten, den kop enz., tot hy ten laatsten in staat was, om, zonder af-

Dan met hoe veel afkeers de menschen de Spinnen ook mogen beschouwd hebben, zy konden niet nalaaten de kunst in het vervaardigen der Webben te bewonderen, en zich te verbaazen over de geregeldheid, in deeze voortbrengzelen doorstraalende. Ten tyde van ARISTOTELES, en in de nog overgebleevene stukken van diens Voorganger (*), vinden wy reeds, zo geene naauwkeurige beschryvingen, ten minsten eenig verslag van de werkzaamheden der Spinnen. —— Desgelyks hebben de hedendaagschen de Webbe der Spinnekoppen hunner aandagt niet onwaardig gekeurd: men mogt, derhalven, van de naauwkeurigheid onzer laatere Dier- en Insecten-beschryveren meer byzondere en vollediger beschryvingen verwagt hebben. Dit behoorde in 't byzonder het geval geweest te zyn met de Webbe van de Tuinspin, een van de meest in 't oog loopende en opmerkelykste.

Menigmaalen heb ik zodanige beschryvingen geleezen, en met genoegen nagegaan, daar zy my aangenaame natuurbeschouwingen opleverden; doch over 't algemeen vernam ik de klagte, dat het nog eene verborgenheid was, op welk eene wyze de Tuinspin den eersten draad uitbrengt; ten einde zy, deezen vastgemaakt hebbende, een grond kryge om haaren arbeid voort te zetten. Het is bekend genoeg, dat deeze Spin haare Webbe, in eene meer of min rechtstandige rigting, op eene opene plaats vervaardigt. Dus zien wy menigmaalen, in een venstertaam, vier of vyf draaden, van de eene zyde tot de andere loopende; uit deeze komen verscheide straalen, in een algemeen middenpunt zamenloopende; en rondsom dit middenpunt, op een afstand van doorgaans eenige linien, zyn verscheide evenwydige cirkels, allengskens meer verwyd, te midden van welke zich de Spin plaatst, om te wagten tot dat eenig Insect in deeze uitgespanne draaden verward geraake; wanneer het loerend Diertje onmiddelyk te voorschyn komt en de prooi vat.

Zo verre valt de uitlegging van de werkzaamheden der

afkeer, het geheele Diertje te beschouwen. Beide deeze Natuurkundigen kwamen, door lange gewoonte, deezen afkeer zodanig te boven, dat zy de Spinnen met dezelfde onverschilligheid als andere Insecten behandelden.

(*) DEMOCRITUS. Zie PLIN. *Hist. Nat.* Lib. II. Cap. 24.

der Spinnekop vry gemaklyk; bovenal, daar het eene bekende zaak is, dat dit Diertje, waar het gaat, zynen weg tekent door een draad, die 't zelve agteraan sleept; en dat deeze draad, uit hoofde van deszelfs kleeverigen aart, zich altoos aan eenig voorwerp kan hegten, wanneer de Spin denzelven een weinig drukt, of bevogtigt met een druppel van die lymerige stoffe. Maar deeze Webben worden veelal gevonden in bosschen of wouden, dikwyls op de hooge takken van onderscheidene boomen; niet zelden zyn ze opgehangen tusschen de daken van twee niet wyd van elkander staande huizen; ook vindt men ze uitgestrekt over stroomen en meiren: zo dat het onmogelyk valt te begrypen, hoe de Spin van het eene punt tot het andere heeft kunnen komen, om den eersten draad vast te hegten, en aan de onderscheidene straalen vast te maaken. Eenigen hebben getragt van deeze byzonderheid reden te geeven door de zonderlingste veronderstellingen; gelyk zulks doorgaans het geval is, wanneer de Philosoophen het zich onderwinden, de verschynzels der Natuure te verklaaren, vóór dat zy dezelve met genoegzaame naauwkeurigheid onderzogt hebben. Maar ik zal mynen Leezer niet ophouden met die veronderstellingen, welke zichzelven wederspreeken en omverre stooten (*). Toeval, waaraan wy de meeste onzer ontdekkingen verschuldigd zyn, bovenal in de Natuurlyke Historie, schoon wy menigmaal ons ongenegen betoonen, aan 't zelve eenig deel in onze ontdekkingen toe te staan, gaf my gelegenheid tot het doen eener waarneeminge, die het bovengemelde stuk beslissend afdoet.

Op eenen warmen zomerschen avond zag ik een Tuinspin (*Aranea diadema*), die zich snel liet nederdaalen van een boomtak, met haar gewoonen draad, omringd van eene menigte dergelyke omzwervende draaden, die uit dezelfde plaats voortkwamen; terwyl de lugt, die voor myn gevoel gansch stil was, dezelve op een' grooten afstand heenvoerde, en zelfs tot eene aan-

(*) Ik kan egter niet nalaaten 'er eene te melden. LISTER beschryft, in *Hist. Animal. Angliæ*, welke eene menigte zeer goede waarneemingen bevat over de Spinnen, deeze byzonderheid als een *ejaculatio filorum*, en poogt zulks op te helderen, door het te vergelyken met de wyze, waarop de Zon haare straalen uitschiet.

aanmerkelyke hoogte bragt. Alles met de uiterste bedaardheid nagaande, zag ik, dat de rigting der zwervende draaden onmiddelyk veranderde; in een oogenblik hadden zy een niet ver afgelegen tak bereikt, waaraan zy zich vastbegteden. De Spin nam schielyk waar, dat haare omzwervende draaden een vast punt bereikt hadden; onmiddelyk klom zy derwaards op. Hierdoor gaf zy my de gelegenheid om het geheim na te speuren van het begin haars vernuftigen arbeids. Door deezen wenk voorgelicht, viel het my gemaklyk, myne waarneemingen met meer naauwkeurigheids in 't werk te stellen; en derzelver uitkomst was deeze: Wanneer een Spin begeert op eene afgelegene plaats te komen, laat zy zich schielyk na beneden met een vry sterken draad; en ten zelfden tyde strykt zy met een haarer agterste pooten over dat gedeelte haars lichaams, 't welk de stoffe tot het maaken der Webbe bevat. Hierdoor perst zy daaruit eene groote menigte dunne draaden, en laat dezelve los in de lugt, die, uit hoofde van haare soortlyke ligtheid, dezelve doet vlotten; zo dat zy blyven op die hoogte, tot welke de Spin ze uitschoot. Als zy dan schielyk nederwaards gaat in eene teruggaande rigting, worden de eerste draaden tot eene verbaazende lengte uitgebreid. Maar, indien 'er het minste windje plaats heeft, worden die draaden daardoor op een' zeer wyden afstand gevoerd, en steeds langer, dewyl de Spin het vermogen heeft om de draaden, uit haaren voorraad van spinstoffe, naar welgevallen te verlengen; zo dat zy welhaast een voorwerp aantreffen, waaraan zy, ter oorzaake van de lymerigheid, kleeven. De Spin klimt 'er dan by op, steeds verbonden blyvende met haare eerste standplaats; dewyl zy altoos met zich den draad neemt, langs welken zy zich eerst na beneden liet, en het tweede einde daarvan vastmaakt, als zy een nieuw rustpunt verkreegen heeft.

Ik bezit te weinig beleezenheids in de Werken over de Natuurlyke Historie, om in staat te weezen tot het beslissend bepaalen, of deeze waarneeming voorheen ook door anderen reeds gedaan is; maar uit eenige Vraagen, in het *Hanoversche Magazyn* gedaan, alsmede uit hetgeen ik deswegen by zommige bekwaame Natuurkundigen heb tragten te verneemen, komt het my voor, dat deeze waarneeming niet algemeen bekend is. Maar, 't zy dezelve nieuw is, of alleen kan strekken om het reeds waargenomene

te

te versterken, acht ik het voor my een geluk, aan andere Onderzoekers van de werken der Natuure aangeweezen te hebben, hoe zy, ten allen tyde, zich kunnen verzekeren van de waarheid, die ik hier te nederstelde.

Indien iemand een Spin uit haare Webbe neemt en in zyne hand plaatst, zal dezelve uit die warme plaats, als een plaats van gevaar, tragten te ontkomen, en zich op de voorgemelde wyze nederlaaten; maar, indien een van de draaden, die in de lugt vlotten, met de andere hand vastgehouden worde, laat de Spin zich daar langs heenen leiden. Deeze proeve kan men dikwyls herhaalen; tot eindelyk de Spin, bevreesd geworden door het menigvuldig herhaald bedrog, zich loslaat en op den grond nedervalt.

By deeze waarneemingen, over de wyze, waarop de Spin haare Webbe begint, zal ik eenige andere voegen, die slegts een klein gedeelte behelzen van de gewigtige ontdekkingen, die QUATREMERE DISJONVAL voorgeeft gedaan te hebben, en waaromtrent ik, daar de aandagt der Natuuronderzoekeren hierop gevallen is, eenig nader onderrigt wensch te ontvangen. —— Het berigt, dat verscheide soorten van Spinnekoppen de Weêrsveranderingen voorspellen, verscheide dagen eer dezelve voorvallen, wekte al myne aandagt; en ik verlangde te sterker, de Spinnekopkunde van gemelden Waarneemer na te gaan, dewyl ik lang van begrip geweest was, dat deeze Insecten, welke zintuigen hebben, zeer geschikt om de veranderingen in de lugtsgesteltenisse te bemerken, in staat zouden weezen om de beste en vroegste berigten van de Weêrsverandering te geeven. Het was my eerst onmogelyk, my het Werk van DISJONVAL aan te schaffen; en myne nieuwsgierigheid na 't zelve begon te verminderen, toen ik vernam, dat niemand hetzelve kon begrypen (*). Te deezer oorzaake besloot ik, zelve Waarneemingen van deezen aart te

(*) Reeds in het begin van 1795 plaatsten wy in het *Mengelwerk* der *Letteroefeningen* voor dat jaar, bl. 145, een Uittrekzel uit bovengemelde Werk, ons door den Autheur zelven medegedeeld. Naderhand is het geheele Werkje, in 't Fransch en Nederduitsch, in 't licht verscheenen, by I. VAN CLEEF, in 's *Hage*.

te doen. Ten dien einde verzamelde ik eene groote menigte van de *Aranea diadema*, alsmede van de *Aranea domestica*; dewyl de laatstgemelde die Spinnekoppen zyn, welke DISJONVAL, in de gevangenisse, de beste gelegenheid hadt om gade te slaan. De laatstgemelde Spinnen vertoonden my geene verandering altoos in haare Webbe of gedraagingen; maar, ten opzigte van de eerstgemelde, had ik welhaast gelegenheid tot het doen eener vry gewigtige waarneeminge.

Ik heb reeds vermeld, en elk weet het, dat die Spin doorgaans in het midden van haare Webbe zit. Ik bemerkte thans, dat de Spin menigmaal een draad trok uit het middenpunt van haare Webbe, de plaats waar zy gewoonlyk zit, tot den naasten hoek, waarin zy zich verschuilt, als zy de Webbe verlaat. Steeds nam ik waar, dat die verandering gepaard ging met eene verandering van het Weêr; terwyl alle myne Tuinspinnen dezelfde verandering ten zelfden tyde maakten; en onmiddelyk daarop begon het weêr guur en koud te worden. Het is, in de daad, zeer natuurlyk, dat deeze Insecten, als zy een voorgevoel van slegt weêr hebben, zich tegen 't zelve poogen te dekken. —— Dan myne Waarneemingen waren te zeer afgebroken door andere bezigheden, en ik vond my te slegt voorzien van goede werktuigen om den staat des weêrs en des dampkrings waar te neemen, als van Barometers, Thermometers en Hygrometers; ik kan, derhalven, op dit stuk, niets beslissends zeggen. Hetgeen ik bygebragt heb, is egter genoegzaam, om een wenk aan anderen te geeven, die zich mogten opgewekt vinden om de nasspeuringen verder voort te zetten.

De voorgemelde gelegenheid schonk my aanleiding tot het doen van eene andere waarneeming, van welke het my niet voorstaat ooit gehoord of geleezen te hebben; naamlyk, dat de Tuinspin geregeld alle vier-en-twintig uuren haare Webbe vernietigt en een nieuwe in plaats stelt. De Spin doet dit altoos by nagt; doch schort die vernieuwing op, wanneer een zeer dik betrokke lugt haar geene hoope geeft om eenige prooi te vangen, en misschien ook wanneer 'er eenige andere hindernissen in den weg staan (*). —— Deeze waarneeming verspreidt geen

(*) Waarom de Spinnen, die haare Webben in de gedaante van een Wiel maaken, 't zelve dagelyks vernieuwen, valt

geen gering licht over verscheide zaaken, tot de Natuurlyke Historie der Spinnen behoorende. Zy wyst ons aan, wat men voornaamlyk hebbe in acht te neemen, als men waarneemingen wil doen op het Weêr, door het nagaan van het bedryf der Spinnekoppen; dewyl zy geene nieuwe Webbe vervaardigen, naa het vernielen der oude, wanneer zy daarin verhinderd of daarvan terug gehouden worden door eene ongunstige weêrsgesteltenisse.

Dee-

valt ligt te ontdekken, uit hetgeen wy bybragten. Eenige jaaren geleden onthield ik my, geduurende den Zomer, in een tuinhuis. In een venster, 't welk meest altoos open stondt, hadt een groote Spin haar net gesponnen. Ik droeg alle voorzorg om het niet te breeken; dewyl het, even zeer als een raam met gaas, diende om vliegen en muggen uit myne kamer te houden. Over dag werd de Webbe, door een en ander toeval, wel eenigzins beschadigd; dan 's morgens vond ik die altoos weder opgemaakt en hersteld. Op een morgen, vroeger dan gewoonlyk ten bedde uitgereezen, zag ik, dat de Spin, by den dageraad, alle de evenwydige draaden uit het middenpunt buitenwaards na de straalen verwoestte, en ook de kruisdraaden verbrak, welke zy vastmaakte aan de straalen, die zy onverbroken gelaaten hadt, en die gevolglyk langs hoe dikker werden. Zy deedt het zelfde met de voornaamste draaden, waarmede de Webbe was vastgemaakt, en die door deeze byvoeging in sterkte toenamen. De kleinste vliegen en muggen, die ten venster wilden invliegen, vonden zich in die Webbe geklemd; maar omstreeks den middag, of iets laater, werden de Vliegen vlugger, sterker, en geen meer geraakten 'er gevangen. De Spin ging diensvolgens in een hoek van de vensterbank, waar zy haar nest en eijeren hadt, en waar zy zich tot den vroegen morgen des volgenden daags onthieldt. Deeze waarneeming wyst uit, dat de Spinnewebdraaden derzelver kleeverigheid verliezen door den zonneschyn en de hette van het weder, en te droog en te hard worden om de Insecten te vangen, waarmede de Spin zich voedt; dit maakt het vernieuwen noodzaaklyk. Aan den anderen kant hebben de voornaamste draaden, die alleen tot de sterkte en het vasthouden der Webbe dienen, dat vernieuwen niet noodig. Vogtig weder kan misschien de Spinnewebben zo ongeschikt tot vangen maaken als de hette; en daarom keurt de Spin het noodloos, de Webbe te vernieuwen, zo lang het weêr dus gesteld blyft.

Deeze waarneeming stelt ons ook in staat om te verklaaren, hoe het bykome, dat wy, op zeer heete dagen, zo veele Spinnewebben rondsom ons been in de lugt zien vlotten; een verschynzel, waarover de Natuurkundigen zo lang en zo veel getwist hebben: want het valt gereedlyk te begrypen, wanneer wy in aanmerking neemen hoe verbaazend groot de menigte der Spinnekoppen is, welk eene menigte deezer Webben moeten los geraaken, wanneer zy alle, ten zelfden tyde, haare Webben vernielen, om 'er nieuwe in stede te vervaardigen. By eene bewolkte lugt ziet men geen vlottend Spinrag, dewyl het alsdan niet losgelaaten wordt; en zelfs, indien 'er eenig in de lugt mogt hangen, krygt het eene zwaarte, door de ingedronke vogtigheid, welke het Spinrag zeer gereedlyk aanneemt; deeze doet hetzelve na beneden vallen (*).

Desgelyks werd ik in staat gesteld om het geschil te beslissen wegens het Zintuig des Gezigts in de Spinnekoppen. Ongetwyfeld hebben de Spinnen oogen; zintuigen, onmisbaar voor het werk, 't welk zy te verrigten hebben; en nogthans schynen zy het niet te bemerken, wanneer haar een stok, of ander gevaarlyk werktuig, voor de oogen gehouden wordt: doch zy kruipen op de minste aanraaking weg. Thans valt deeze byzonderheid gereedlyk te verklaaren; want deeze Insecten zyn Nagtdieren. By nagt vervaardigen zy haare Webben; en in den morgen, alsmede in het vallen van den avond, vangen zy het grootste gedeelte van haare prooi: over dag worden zy, even als de Nagtvogels, verbysterd door den haar te grooten glans des lichts. Maar op dien tyd hebben zy geen zeer scherp gezigt noodig; daar zy zelden haare Webbe verlaaten; en, wanneer zy het

(*) Wegens dit Verschynzel hebben wy reeds vroeg, in ons *Mengelwerk*, een geheel ander berigt geplaatst; zie *Vad. Letteroef.* II Deel, bl. 740; ophelderingen behelzende, wegens het Spinrag, dat men in het Voor- en Najaar in de lugt ziet vlotten. —— De waarneemingen deswegen, uit een *Hoogduitsch* Maandwerk ontleend, werden versterkt door onzen Landgenoot MARTINET. De zeer leezenswaardige waarneemingen, door dien Liefhebber der Natuurverschynzelen reeds in zyne jeugd gedaan, vindt men in onze *Vaderl. Letteroeff.* VI D. 2 St. bl. 112.

het doen, worden zy 'er toe terug geleid door haar zeer teder zintuig des gevoels. Daarenboven hebben zy het gezigt zelden over dag noodig; naardemaal de Spinnewebben alsdan te zigtbaar zyn voor de Insecten, welke zy vangen, zodat de laatstgemelden beter tegen de Spinnen op de hoede kunnen zyn dan in de schemering.

VERHAAL VAN DE WREEDE STRAFFE, OP BEVEL VAN WYLEN PAUL I, KEIZER VAN RUSLAND, GEOEFFEND AAN DEN HEERE SEIDER, LUTHERSCH PREDIKANT TE RANDEN, IN LYFLAND, BESCHULDIGD VAN VERBODENE BOEKEN IN EIGENDOM GEHAD TE HEBBEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 304.)

Omtrent middernacht kwam my de gemelde Officier boodschappen, dat de Leeraar REINBOLD was gekoomen. My voorts verzoekende hem te volgen, bragt hy my in het vertrek der Officieren, alwaar de Leeraar op my wagtte. Slegts den balzem van godsdienstige vertroostinge kon hy in mynen gewonden geest storten. Hy zelf was merkelyk aangedaan. Naa eenige minuten spreekens, vertrok hy. Het overige van den nacht sleet ik op myn hard bed — ik wenschte om den dood. Eindelyk viel ik in slaap; doch de vroege morgenstond deedt my tot een nieuw gevoel van myne elende ontwaaken. Versterkt, egter, als 't ware, door eene onzigtbaare magt, gevoelde ik eensklaps mynen moed herleeven, en besloot het lyden, dat op my wagtte, kloekmoedig te verdraagen. De Officier zondt my een kop thee en eenige biskuit. Dit was voor my eene aangenaame verkwikking, als hebbende ik zints myne wegvoering uit het Kasteel niets genuttigd. Kort daarnaa kwam hy zelf, zeggende, dat een Officier van den Gouverneur my wenschte te spreeken. Met behulp der twee Grenadiers rees ik op van myn bed. In de Gaandery wierden my myne ketens afgenomen. Een zagt gevoel van heimelyke blydschap doorwaadde alle myne leden. Verre egter was ik 'er af van te denken,

ken, dat myne ontboeijing een zein van myne vryheid was:

Ik trad in het vertrek der Officieren. Hier vond ik 'er eenigen, allen in eene zwygende treurige houding, met de oogen op my geslagen. Naa weinig oogenblikken gaf een van hun eenen wenk aan eenen Grenadier, die my geboodt hem te volgen. Hy bragt my na het plein van het Stadshuis. Hemel! een nieuw tooneel van verschrikkinge opende zich aldaar voor myn oog. Een aantal Soldaaten staat in eenen kring; op het gezagvoerend woord opent zich de kring — om my daar binnen te ontvangen. Twee kaerels, met schrikwekkende blikken, vatten my aan, en geleiden my in den kring. Een van hun hadt een dikken bondel onder zynen arm; nu kondo ik niet langer twyfelen aan de verschriklyke zekerheid, dat ze my na de Gerichtsplaats zouden voeren. „ Ach! (zuchtte ik) zy zullen „ de wreedste straffen aan u uitoeffenen! Het jongste „ leevensuur is gekoomen!" De kring sloot agter my toe. Ik zag op: alle de Gaanderyen en Trappen van het plein waren met aanschouwers bezet, en duizend medelydende zuchten wierden my door de lucht toegezonden. Nu kwam ik op de straat, geleid door eene bende ruitery en voetvolk. Met weenende oogen zag ik op na den hemel. God! ik bad niet: tot U zond ik slegts myne aandoeningen op, die Gy verstondt, Alweetende Hartenkenner! Myne oogen had ik na den grond geslagen, toen ik door eenen van myne geleiders wierd gestoord, my om eenig geld verzoekende. Ik bezat slegts eenige koperen *Copets*. Ik had nog in de daad in myn Zakboekje een Banknoot van vyf Roebels; doch te veel opziens zou het gemaakt hebben, indien ik hem dit had gegeeven. Ik haalde derhalven myn Horologie uit, en stopte het hem in de handen, zeggende, zoo goed als ik kon, in 't Rusfisch: „ Slaa „ niet hard: — slaa niet harder, dan dat ik 'er het „ leeven afdraage." — *Vly*, *Vly*, was 't antwoord. Juist was de optogt over een brug getrokken, terwyl ik myne gedagten wederom hemelwaarts verhief, wanneer ylings een Officier den Soldaaten geboodt terug te keeren. Hieruit begon ik iet goeds te voorspellen, en mompelde by my zelven: „ Misschien hebt gy des „ Keizers *pardon* verkreegen." Doch de zoete droom nam spoedig een einde. De zelfde Officier, by my

koo-

koomende, vraagde: „ Hebt gy gekommunizeerd?"
Doch eer ik *Neen* kon zeggen, was hy weggereeden.
„ Ach! (dagt ik) zy hadden vergeeten u ter dood te
„ bereiden!" en myn angst klom tot de verschriklykste
hoogte.

Kort naa myne wederkomst in het Stadshuis tradt de Eerw. REINBOLD in de kamer. Ernstig vraagde ik hem: „ Is 'er geen uitstel, geen pardon?" — Neen," was het antwoord: „ uwe vrienden hebben voor u ten „ beste gesproken, doch vergeefs. Ik ben herwaarts „ gezonden om u het Nachtmaal toe te dienen." Hy gaf het my, en ik ontving het met aandoeningen van eerbied en godsvrucht. Verscheiden Officieren in de kamer hoorde ik *Hoogduitsch* spreeken. Hun vraagde ik, of ik de straffe, die my zou worden aangedaan, zoude overleeven? De Heer REINBOLD antwoordde, zulks te denken. Een bevestigend antwoord gaf ook een der Officieren. Een ander zeide: „ Men moest iets „ aan den *Knutmeester* (Scherpregter) gegeeven heb- „ ben." — „ Ik heb hem," was myn antwoord, „ myn Horologie gegeeven." — „ Dat was niet noo- „ dig," zeide een Officier; „ gy zult, buiten dat, „ zagt behandeld worden."

Van nieuws wierd ik in den kring van Soldaaten gebragt, en wy namen onzen weg langs de zelfde straaten. Over de brug gekoomen zynde, wierd ik door de hevigheid myner gewaarwordingen derwyze aangetast, dat ik op het punt was van neder te vallen. Met langzaamer en waggelende schreden begon ik voort te gaan; doch een woeste knaap naast my stuwde my voort. Eindelyk kwamen wy aan een plein. Hier sloeg eene andere bende Soldaaten eenen kring, drie diep: ik wierd daar binnen gebragt. In 't midden stondt de geduchte Paal. Op het gezigt daarvan deinsde ik van schrik terug. Met geene woorden kan de toestand myner ziele in dat oogenblik beschreeven worden. Een Officier deedt den *Knutmeester* by zich komen, en sprak tot hem, met eene veel beduidende houding, eenige weinige woorden; waarop de laatste met een *Xopaisna* geantwoord hebbende, zyne pyngereedschappen begon te ontpakken. Inmiddels trad ik eenige schreden voorwaarts, en met oogen en handen hemelwaarts geslagen: „ Almagtige God!" zeide ik, „ Gy weet dat ik „ onschuldig ben! Ontferm u over myne Vrouw en

„ Kind!

„ Kind! Zegen den Keizer, en vergeef hun, die „ valschlyk tegen my getuigd hebben!" Thans ontkleedde ik my, ftond eenige oogenblikken ongedekt, en wierd tot den Paal geleid. Eerst wierden myne handen en voeten daar aan gebonden; dit deedt my niet zeer: maar toen de Scherpregter de koord om mynen hals floeg, om myn hoofd nederwaarts te binden, haalde hy die met zoo veel kragts aan, dat ik hardop fchreeuwde. Nu was ik aan het Werktuig gebonden, en verwagtte, dat de dood het onmiddelyk gevolg van den eerften flag van de *Knut* zyn zoude. Nogmaals verbeeldde ik my, myne Vrouw en Kinderen in myne armen te hebben, en befchouwde my als reeds aan de aarde onttogen, toen ik het geduchte Werktuig door de lucht hoorde zisfen. Zonder myn lichaam te raken, gleedt het telkens ter zyden af. Thans ontbondt my de Beul, en ik trok myne klederen aan. Zoo als ik uit den kring ging, vraagde een Officier aan den *Knutmeester*, waar het Horologie was. Straks ftak hy zyne hand in zynen boezem, haalde het 'er uit, en gaf het aan den Officier, die het my teruggaf.

Ik vond my nu alleen, en ging voorwaarts met een haastigen tred. Een ongewapend Soldaat volgde my op den afftand van eenige fchreden. Veel volks ontmoette my, zonder dat iemant zich met my bemoeide. Niemant, inderdaad, kon omtrent het voorgevallene eenigen inval hebben: want ik liep los en vry langs de ftraat, gelyk alle andere menfchen. Nu begon ik te denken aan de wyze, op welke de ftraffe was uitgeoeffend, en tragtte na de oorzaak der betoonde zagtheid te gisfen. Moesten de niets kwaads doende flagen toegefchreeven worden aan het Horologie, welk ik aan den *Knutmeester* had gegeeven? of wierd ik gefpaard ingevolge der woorden, welke de Officier, toen ik binnen den kring trad, tot hem hadt gefproken? 't Eerfte was niet waarfchynlyk, dewyl ik zekerlyk niet zo geheel aan zyne befcheidenheid was overgelaaten. Naastdenkelyk hadt hy orders, om het Werktuig op de gemelde wyze te doen werken. — Inmiddels kwam ik aan het Stadshuis. Ik zag 'er eene menigte volks, ongetwyfeld uit nieuwsgierigheid aldaar zamengevloeid, om eenen Kerkelyke van den *Knutpaal* te zien terug koomen. Nader koomende, zag ik eenen Jongeling, met zyne hand zich voor het hoofd flaande, en

en bykans zinneloos nedervallende. Midden onder den hoop staande, zie ik dat de Jongeling myn Vrouws Broeder was, en Apotheker te *Petersburg*. Terwyl ik in het Stadshuis trad, riep hy: „ SEIDER, SEIDER!" met eene stemme, door droefheid half gesmoord; doch ik verloor hem uit het oog: want ik was genoodzaakt, voort te spoeden. Men bragt my in een vertrek, alwaar ik eene wyl alleen wierd gelaaten; doch welhaast kwamen my eenige Officieren en lieden van rang zien. Allen betuigden hunne verwondering over mynen toestand; en ik aarzelde niet om hun de waare reden daarvan te melden. Voor 't eerst bejegende my hier eene dier vernederende beleedigingen, aan welke de ongelukkigen zich zoo dikmaals moeten onderwerpen. Een man, met een mager bleek-geel gelaat, plaatste zich naast my, en vraagde my, met den toon van een Menschenhaater: „ Zyt gy die SEIDER niet, die „ een Lierzang op de Keizerin gemaakt heeft?" Hy bedoelde een Lierzang, in den jaare 1793 door my gemaakt op den Vrede tusschen Keizerin CATHARINA en de *Turken*, en dien ik na *Petersburg* had gezonden. „ Ik ben die SEIDER," was myn antwoord. „ Is 't „ niet spytig," vervolgde hy, zich tot de omstanders wendende, „ dat een man van zoo zeldzaame begaafd- „ heden zoo laag is gevallen?" braakende voorts, in éénen adem, de bitterste scheldnaamen tegen my uit, noemende my een *Jakobyn*, een schelm, een prediker van oproer en verraad, een onwaardigen knaap, die nogmaals de *Knutstraffe* verdiende te ondergaan. Ik hoorde hem met geduld, en verzogt slegts zynen naam en rang te mogen weeten. 't Antwoord was: „ Ik „ ben de Baron VON UNGERN STERNBERG." Met verbaasdheid vernam ik nu, dat hy de zelfde was, die voor zeven jaaren eenen brief, overvloeiende van den uitbundigsten lof op mynen Lierzang, uit *Petersburg* aan my hadt gezonden. Hy was toen de Aide-de-Camp van den Generaal SOLTYKOFF. Ik had hem in *Lyfland* gekend, alwaar hy voor een man van vernuft wilde gehouden worden, maar zich als een Ligtmis deedt kennen. Ik verzogt hem, zyn onverdiend schelden na te laaten; hy deedt het, en ging heen tot myne groote blydschap: want in dat oogenblik kwam myn Schoonbroeder in de kamer. „ Ongelukkig man! ach „ myne arme lieve zuster!" riep hy uit, met traanen

op

op de wangen. Ik verhaalde hem alle de byzonderheden van myn ongeluk. Spraakloos zat hy van droefheid aan myne zyde; wanneer myn koffer binnen gebragt, en my berigt wierdt, dat ik den volgenden dag moest vertrekken. Thans vertrok myn Schoonbroeder, met belofte van spoedig te zullen wederkoomen. Intusschen schreef ik een langen brief aan myne huisvrouwe, waarin ik alles nederstelde, wat een man in mynen toestand aan eene geliefde wederhelft kan en zou melden. Den brief geëindigd hebbende, en op myns Broeders wederkomst wagtende, gevoelde ik eensklaps eene hevige pyn door myne geheele rechter zyde. In 't eerst sloeg ik 'er weinig agt op; doch wierd allengskens zwakker, en eene koortshitte beving my. Men zondt om eenen Arts. Hy verklaarde het voor een aanval van beroerte (*palsy*), en deedt 'er verslag van; waarna een bevel volgde om my na het Ziekenhuis te vervoeren. Zoo schielyk nam myne verzwakking toe, dat men genoodzaakt was my te draagen. Men legde my op een bed, en een Wondheeler opende my eene ader. 't Was nu avond. Myn Schoonbroeder was wederom by my; slegts weinige woorden kon ik tot hem spreeken; nogthans vernam ik van hem, dat de Arts hadt verklaard, dat ik zonder dreigend gevaar niet verder kon vervoerd worden. Ik zelf hield myn ongemak voor eene Zenuwkoorts, die, met kramp en hevige stuipen verzeld, welhaast myn leeven zou doen afloopen. Van wegen myne zwakheid kon myn Broeder niet lang met my spreeken, en vertrok daarom spoedig. 't Was nacht, en eene akelige stilte heerschte allerwege. Myne elende vertoonde zich aan myne verbeelding in haare reusagtige gestalte: „ Wat waart gy," zeide ik tot my zelven, „ voor eenige dagen? en wat „ zyt gy nu? wat is de reden van uw bitter lyden? „ Als een misdaadige zyt gy veroordeeld en gestraft! „ waarin bestaat uwe misdaad? Den grootsten boos„ doener worden de bewyzen zyner schuld voorgelegd, „ om hem van de regtvaardigheid zyner straffe te over„ tuigen. Maar over u heeft men vonnis geveld, zonder „ u gehoord, zonder u van de geringste overtreedinge „ overtuigd te hebben! Hoe wreed! God! gelyk Gy my„ ne onschuld kent, hoe konde Gy zulk eene onregt„ vaardigheid gedoogen?" In zulk een toestand, gefolterd door lichaamssmarte, een prooi der wanhoop, en

in

in traanen zwemmende, bragt ik den nacht door. „ In „ deezen rampzaligen ftaat (dagt ik) zult gy hulploos „ lyden, tot dat de dood u aflosse, of men u in bal- „ lingfchap fleepe. Elk zal u myden als een uitwerp- „ zel der zamenleevinge, of als een booswigt, met „ eerloosheid gebrandmerkt."

Ik had mis. Vroeg in den morgen kwamen twee jonge lieden in myne kamer. Hemel! ik zag dat het twee van myne voormaalige kweekelingen waren, die vóór zes jaaren by my gewoond hadden. „ ô Myne vrienden „ (zeide ik) gy ziet den man, die eens uwe fchreden „ op het pad der deugd richtte, hier als eenen boos- „ doener liggen!" Zy konden my alleen met traanen antwoorden, doch die my meer dan de welfpreekendfte woorden zeiden. My eenig geld hebbende gegeven, gingen zy fpoedig weg. Van toen af was myne kamer, den geheelen dag, nooit ledig. Lieden van beide fexe en allerlei rang bezogten my, en gaven, met woorden en daaden, blyken van hun medelyden. Veelen van hun hadden my reeds in *Lyfland* gekend. Allen verzekerden my, dat myn hard lot groote beweeging te *Petersburg* hadt veroorzaakt, en 'er magtige voorfpraak voor my was te werk gefteld; en dat myne vrienden ter verwervinge van pardon, en ter voorkominge van ballingfchap, nog werkzaam waren.

Ook kwam my de Arts den volgenden morgen zien, my eenige middelen voorfchryvende. Kort daarnaa kwam myn Schoonbroeder. Ik verzogt hem, zich na *Lyfland* te begeeven, en myner Huisvrouwe te berigten, dat ik te *Petersburg* ziek was geworden, en haar verlangde te zien; alsmede dat hy, zonder mynen toeftand te vermelden, haar na *Petersburg* wilde verzellen. Myn plan was, dat de Heer REINBOLD haar tegen het ergfte zou bereiden, en haar daarnaa by my brengen; opdat ik met haar over onze huislyke fchikkingen kon beraadflaagen, eer zy eene volkomene deelgenoote myner rampen wierdt. Myn Broeder ftemde in myn plan, en vertrok na *Lyfland*. Veel bezoek van lieden van allerlei ftand had ik, geduurende zyne afweezigheid. De Heer REINBOLD kwam zomtyds tweemaal op een dag. Eenige *Rusfifche* Geestlyken kwamen my insgelyks zien. Myn Arts, een *Rus* en een zeer goedaartig man, deedt al wat in zyn vermogen was ter weeringe van myne on-

gesteldheid. Hy sprak met my *Latyn* en *Italiaansch*. Zyn naam, indien ik my niet bedriege, is REBUSOFF. Dagelyks liet hy den Gouverneur berigten, dat ik nog zeer ziek en zwak was. De braave man wist, dat ik myne Vrouw verwagtte, en zogt den tyd van myn vertrek te verschuiven. Spoediger gebeurde het laatste, dan ik had verwagt. Myn eetlust was hersteld, doch myne zwakheid deedt my nog het bed houden. Ter middernacht van den elfden dag zedert myne komst in het Ziekenhuis, hoorde ik eenig gedruis in myne kamer. Ik rees overeinde, en zag een man met eene kaars in de hand voor myn bed staan. Wild ziende, sprak ik eenige verwarde woorden. „ Kent gy my niet? (sprak „ hy) Ik ben de Arts, die u in het Kasteel bezogt, „ en ben herwaarts gezonden om na uwe gezondheid „ te verneemen." Hy voelde mynen pols, bezag myne tong, en zeide: „ Gy zyt nog zeer zwak; morgen „ zal ik u eenige geneesmiddelen zenden." Deeze man was een *Duitscher*, en zyn naam HASSE.

Den volgenden morgen wierd ik door een Officier by den Gouverneur ontboden. Ik zeide hem, dat ik om myne zwakheid nog niet konde loopen. Nogthans vraagde ik na de reden van myn opontbod. Hy antwoordde ylings in 't *Fransch*: „ De Keizer heeft u „ pardon geschonken." — En ik in de zelfde taal: „ Misleid eenen ongelukkigen niet met ydele woorden: „ vergeefs paait gy my met hoope." Doch op zyn woord van eere verzekerd hebbende, dat de Keizer pardon hadt verleend, ging hy ylings heenen. Hy was een *Rus*, en een zeer beschaafd man. Omtrent een half uur daarnaa, ligtten my twee Grenadiers van het bed, en bragten my in een ander zeer morzig vertrek, alwaar myn koffer insgelyks was gebragt. Nu twyfelde ik niet meer, of men tot myne reize na *Siberia* aanstal maakte. Naa weinige minuten droegen ze my op het plein in een kar met één paard, waarin reeds myn koffer stondt. Het plein was opgevuld met volk. Ik zag traanen vloeien, handen ten hemel heffen, en hoorde de lucht van zuchten weergalmen. Heenryden de wierd ik van veelen gevolgd. Ik lag in een mantel gedooken, en schreide hardop. Welhaast bereikten wy de Stadspoort. Ik hief my op, en van pyn en droefheid overmand, riep ik: „ Vaarwel, geliefde Vrouw!

„ Vaar-

„ Vaarwel, myn hartlyk geliefd Kind!" — en viel straks neder; met een hart bykans van droefheid barstende.

By onze komst aan de eerste pleisterplaats was ik zoo ziek, dat ik my niet kon roeren. De man, die aldaar het opzigt over de gevangenen hadt, was zoo zeer begaan, dat hy my aldaar vier dagen hieldt. Intusschen bekwam ik van de hevige gemoedsbeweeging, door myn schielyk vertrek veroorzaakt; doch myne zwakheid bleef nog duuren. Evenwel was ik genoodzaakt, voort te reizen; en 'er zyn nu vier maanden verlopen, geduurende welke ik den weg van ellende en ballingschap betreed. Dag aan dag gevoel ik meer en meer de zwaarte myns ongeluks. Alles heb ik verloren — myne vrouw; myn kind, myn ampt, myn bestaan, myne eere, myn huislyk en gezellig geluk, myne vrienden; myne gezondheid is gekrenkt, en myn leeven hangt aan een draad.

* * *

Het bovenstaande verhaal van SEIDER's lyden, is getrokken uit eenen brief, door hem uit *Siberie* aan eenen zyner vrienden geschreeven. In eenen anderen brief berigt hy zynen vriend, de waarschynlyke reden van het wreede vonnis, over hem geveld, ontdekt te hebben. Onder de papieren, welke hy in zyn studeervertrek hadt agtergelaaten, was de Catalogus der *Dorpatsche* Leessocieteit, waarop eenige verbodene boeken stonden. Deezen Catalogus, voor weinige dagen geleend, hadt men waarschynlyk medegenomen en na *Petersburg* gezonden, alwaar men denzelven voor de Lyst van SEIDER's Boekerye hadt misvat.

Met genoegen zal ieder vriend der regtvaardigheid verneemen, dat de tegenwoordige Keizer, ALEXANDER, in gevolge der menschlievendheid, die hem kenmerkt, den Heer SEIDER niet slegts in zyne eere hersteld, maar bevolen heeft, hem met het eerste beroep, in *Lyfland* openvallende, te begiftigen, schenkende hem uit zyn eigen beurs een jaarlyks inkomen van 750 Roebels (omtrent elfhonderd guldens) tot dat hy een beroep zal bekomen hebben.

De Heer SEIDER is een geleerd man. Hy verstaat genoegzaam alle leevende taalen, en heeft zich door menig dichtstuk in *Duitschland* eenen roem verworven, waarin hy met de grootste mannen wedyvert.

De inwooners van *Petersburg*, vooral de uitlanders, bragten aanzienlyke sommen byeen, die deels aan hem na *Siberie*, ter goedmaakinge der kosten zyner wederreize, wierden overgemaakt, deels tot onderhoud van zyne vrouw en gezin dienden (*).

(*) De Inteekening, ten zynen behoeve, door KOTZEBUE, in het zeer onlangs, te *Amsterdam*, by H. GARTMAN ENZ., uitgegeeven Werk, *Het merkwaardigst Jaar myns Leevens* getiteld, vermeld, als, ten beloop van eene zeer groote somme, op eenen Maaltyd, naa den dood van den jongstvoorgaanden Keizer, geschied, is niet tot stand gekomen. —— Men zie voorts hetgeen KOTZEBUE van het lyden des ongelukkigen SEIDERS en diens herroeping, alsmede van het character en deerlyk lot van den laagen TUMANSKY, vermeldt, in het IIde Deel van opgemelde Werk, bl. 150—157.

VERSLAG VAN DE JAGTPLAATS VAN TIPPOO SULTAN, TE SERINGAPATNAM. MET EEN BERIGT VAN DE CHETA, AAN DEN KONING VAN ENGELAND GEZONDEN, EN THANS LEEVEND IN DEN TOWER TE LONDEN.

Het voornaamste vermaak van TIPPOO SULTAN, te *Seringapatnam*, was, reeds van voor veele jaaren, het jaagen van Antelopen met *Chetas* (*). 's Vorsten voorkeus aan dit Jagtvermaak bleek uit de voorzorge, door hem gedraagen, om het Wild te bewaaren, en de oplettenheid, aangewend om 't zelve zo volkomen als mogelyk te maaken.

Eene groote uitgestrektheid gronds, ten Zuidwesten van *Seringapatnam*, de *Rumna* genaamd, was met uitsluiting geschikt tot instandhouding van die Jagt, en werd bewaakt met alle voorzorge. 'Er waren verscheide *Jagt-bungalows* (†), in onderscheide gedeelten van de *Rumna*, voor den Sultan, om 'er zich in te begeeven, naa de vermoeijenhissen van den dag. Tot elk deezer was een klein aantal Bedienden bestemd, die ver-

(*) Eene soort van gevlekten *Tyger*, in de Reisverhaalen bekend onder den naam van *Jagt-Luipaard*.

(†) Een naam, in *Indie* gebruiklyk, om een klein, ligtopgeslaagen Gebouw aan te duiden.

verantwoorden moesten voor de bezorging der Gebbouwen en Tuinen (*).

Het getal der *Chetas* in TIPPOOS bezittingen, ten tyde dat *Seringapatnam* werd ingenomen, was zestien: de meesten deezer waren wel afgericht. Voor elke *Cheta* waren vier Mannen bestemd (†), één Kar en vier Osfen. Allen stonden zy onder het opper-opzigt van een *Meer-Shikar*, of Opperjaager, met een zeker aantal aan hem ondergeschikte Helpers.

Wanneer TIPPOO besloot, het vermaak der Jagt te neemen, werd doorgaans daags te vooren des kennis gegeeven aan de Jaagers, om de *Chetas* en de Osfen gereed te maaken; en op den avond vóór den dag, tot dit vermaak bestemd, werden zes of agt *Chetas* gebragt na een Dorp, digt by de plaats van de *Rumna*, bepaald ter zamenkomst der Jaageren. Met den dageraad van den volgenden morgen ging de Sultan, vergezeld door een of twee van zyne Zoonen, en tien of twaalf zyner meest begunstigde Edellieden, na de *Rumna*. Op deeze Uittochten was hy vergezeld door eenige Ruiters, en Officiers, *Mootafurrikas* geheeten (onafhanglyke Officiers, tot geen Corps behoorende); Lieden, steeds verbonden aan des Sultans persoon, en by alle gelegenheden, zo in 't paleis als in 't veld, naby hem blyvende. Geene persoonen waren 'er tegenwoordig, dan daartoe byzonder uitgenoodigden. De Sultan kwam doorgaans in de *Rumna* omstreeks zes uuren, wanneer de Jagt onmiddelyk eenen aanvang nam.

Elke *Cheta* werd aangevoerd op een ligte Kar, getrokken door twee Osfen, tot dit werk bepaald opgebragt. De Jaagers, tot ieder *Cheta* behoorende, zaten elk op hunne Kar, en de andere Jagtgenooten liepen 'er digt by te voet. De Karren volgden elkander in eene ge-

(*) Ieder van deeze Tuinen hadt vier kleine, doch nette Gebouwen, geregeld geplaatst, en na elkander ziende; de grond tusfchen dezelve bestond uit wandelwegen, met Cypresfen beplant. De grond naby de Gebouwen was desgelyks tuinswyze aangelegd, en het geheel omgeeven door eene dikke haag, in welke veele ingangen en openingen waren. De Sultan koos, van deeze Gebouwen, dat, 't welk hem meest behaagde; en de Persoonen, die van de Jagtparty waren, namen de anderen in.

(†) Eén Jaager, twee Oppassers, en één Osfendryver.

geregelde opvolging; de *Meer-Shikar* bestuurde de voorste Kar. De *Cheta* was geblinddoekt; alle toekykers, zo wel als de Jaagers, hielden zich naby de Karren, en zo stil als hun mogelyk was, om het Wild niet te verontrusten.

De Jaagers gaan in allerlei richtingen over het land. Op het ontdekken van eenig Wild, gaan zy met meer omzigtigheids voort, en poogen zulk een stand te neemen, als de Antelope, naagejaagd, zou noodzaaken, den berg op te loopen, of op gebrooken grond te komen; in beide welke gevallen de waarschynlykheid van gelukkig te slaagen voor de *Cheta* zeer groot wordt. Wanneer zy op een afstand van drie- of vierhonderd Yards het Wild genaderd zyn, keeren de mannen te voet den kop van de *Cheta* na de Antelope, ontdekken de oogen, en laaten het Beest los.

De pooging van de *Cheta* strekt zich uit om zich agter de prooi te plaatzen; de kunde en voorzigtigheid van de *Cheta* vertoonen zich in het naazetten van zyne prooi; en maakt zulks een der voornaamste aartigheden uit van dit Jagtvermaak. De *Cheta* betoont zich steeds zeer voorzigtig, tot hy op een afstand van tweehonderd Yards van de Antelope af is; dan wordt hy stouter, begint te loopen, en vervolgt zyne prooi, met de grootste snelheid, tot op omtrent drie- of vierhonderd Yards; wanneer hy of slaagt, of de jagt opgeeft. In 't laatste geval worden zyne beweegingen traager, tot zyn oppasser nadert; de *Cheta* laat zich dan blinden, en op de Kar terug brengen. Gelukt dit Dier de jagt, dan houdt hy, de Antelope gevat hebbende, dezelve met zyn bek by den nek vast, op eene wyze, die het Dier niet beschadigt; haalt het gevatte Dier na den grond, en houdt het in dien stand, tot zyn oppasser komt; waarop hy weder geblinddoekt wordt. Men snydt den hals van de Antelope af, en een of twee pooten worden aan de *Cheta* tot belooning gegeeven; daarop laat hy zich, zonder eenige moeite, na zyne Kar terug brengen. Zomtyds laat men de Antelope leevend van onder de *Cheta* haalen (*), die, geblind zynde, zich alzins laat leiden. De toekykers blyven op een behoorlyken afstand, tot dat de Jaager de oogen van de *Cheta* geblind heeft; maar

zy

(*) Dit gebeurt zelden, en vordert veel behendigheids en vertrouwen in den Jaager.

zy mogen altoos zodanig een plek gronds kiezen, als geschiktst is om de geheele Jagt te zien.

De *Cheta* loopt twee of drie maalen op één dag, en het gelukt hem doorgaans. Altoos kiest hy het grootste beest uit, schoon het voor hem zich in geen zo voordeeligen stand opdoet als een kleinder. — Gebeurt het dat 'er veel Wilds teffens zich opdoet, dan laat men twee of vier *Chetas* los, 't welk het Jagtvermaak verdubbelt.

Naa tot tien of elf uuren gejaagd te hebben, keert de Sultan met zyn Gezelschap na de digtst by gelegene *Bungalow* terug, waar hy het overige van den dag doorbrengt, en in den avond na zyn Paleis in *Seringapatnam* terug keert.

BESCHRYVING VAN DE CHETA (*).

De *Cheta* is het Beest, vermeld door TAVERNIER, BERNIER, en andere Reizigers in 't *Oosten*, onder den naam van den *Jagt-Luipaard*. Dit Dier verschilt van den eigenlyken Luipaard in de volgende byzonderheden:

1. In gedaante. —— Dezelve is langwerpig van gestalte, eng van borst, en rank. De pooten zyn desgelyks lang, naar maate van het lyf; in welke byzonderheid, zo wel als in de gedaante over 't algemeen, hy grooter gelykvormigheid heeft met de Honden, dan met zyne Geslachtgenooten de Katten.

2. De grootte van den kop der *Cheta* is, in evenredigheid tot het lyf, kleinder dan die van den Luipaard, of van meest alle andere viervoetige Dieren. De kleur van de Iris is donkerder geel dan in den Luipaard; en een donkere streep, loopende van den ooghoek tot den bek, aan wederzyden, onderscheidt den kop op eene aanmerkelyke wyze.

3. Het hair aan den hals, borst, buik en den onderkant van den staart is veel langer dan op de andere deelen des lichaams; het is van eene vuil witte kleur, met weinig of geen vlekken. Het hair aan de boven-

zy-

(*) Deeze beschryving is van J. FLEMING, *Esq.* Lid van de *Bengaalsche Medicynsche Faculteit*; het voorige is eene aantekening van Capitein SYDENHAM.

zyde van den nek, en op de schouders, is ook eenigzins langer dan op het lyf, schoon niet genoegzaam om de *Cheta* den onderscheidenden naam te geeven van *Felis Zabata*, welken naam LINNÆUS aan dit Dier toevoegt.

4. De vlekken op de *Cheta*, in stede van in cirkels geplaatst te zyn, gelyk die van den Luipaard en de Panther, staan elk op zich zelven. Het lyf en de overige ledemaaten, uitgenomen die, welke met lange hairen bezet zyn, ziet men met deeze vlekken digt bezet, onderscheiden in grootte, donker van kleur, rond of langwerpig, op een bleek-taankleurigen grond. De ooren, die kort en rond zyn, hebben ieder van achteren een zwarte streep; de staart, die lang en dun, en aan 't einde eenigzins kwastagtig is, heeft vier zulke streepen, van het einde opwaards loopende.

5. Het laatste en voornaamste onderscheid tusschen de *Cheta* en den Luipaard is gelegen in de geaartheid. De Luipaard kan niet getemd worden, en behoudt steeds zyn woesten aart; de *Cheta* laat zich gereedlyk temmen en op de Jagt afrigten. Nogthans heb ik 'er nooit een gezien, die gezegd mogt worden geheel getemd te zyn.

IETS, OVER HET GEESTIGE, GRAPPIGE, EN LUIMIGE.

(Naar het *Engelsch* van HENRY FIELDING.)

„ Onder de onuitgegeevene Stukjes van den by onze Landgenooten welbekenden, en door de Romans van zyne hand geliefden FIELDING, heeft een zyner Vrienden eene en andere Proeve gevonden, die hy der Uitgave waardig keurde: wy oordeelen de volgende der Vertaalinge, en eene plaats in ons *Mengelwerk*, waardig."

Non hæc jocosæ conveniunt Lyræ.

HORATIUS.

Indien iemand de onbeschaamdheid hadt, om *Bristolsche* Steenen het Publiek, als weezenlyke Diamanten, voor te stellen; of indien een ander zich voor een Porceleinverkooper uitgaf, en aan zyne kalanten eenig van het geringste en slegtste Aardewerk, als echt *Chineesch* of *Dresdens* Porcelein, wil-

wilde in de hand duwen, — is het gevolg, in beide die gevallen, ontwyfelbaar zeker. Het bedrog zou te lomp weezen om een enkel mensch op te ligten, en wie het bestondt zou onmiddelyk het voorwerp weezen van algemeene belaching en veragting. — Omgekeerd, indien iemand, die voorgaf een Kenner te zyn, de Stad doorliep, en de fynste Juweelen voor enkele Namaakzels wilde doen doorgaan, zou zodanig een Persoon den naam niet terstond krygen van een Gek, en welhaast zich schaamen in 't openbaar te vertoonen?

Dit, nogthans, is het geval niet met hun, die in Letteren handelen. De echtste Proef- en Pronkstukken staan menigmaal over het hoofd gezien en onaangeroerd op de Planken in den Boekwinkel; terwyl de jammerhartigste Namaakzels gezogt, geroemd en aangepreezen worden. MILTON zelf ontkwam ten naauwen noode de haaken der vergetelheid, en, in stede van voor altoos te schitteren met de groote lichten der oudheid, by welken hy thans geplaatst is en schittert, liep hy gevaar van vermengd te worden met die Dagdiertjes gelyke Schryvers, wier werken ten zelfden dage als zy gebooren worden sterven.

Mogen wy nu hieruit niet besluiten, dat, in de onderscheiding van Diamanten en Porcelein, en dergelyke, van derzelver Namaakzelen, 'er eenige zekere en welbekende kenmerken zyn, om ons oordeel te vormen en te bestuuren; en dat, in stukken van Vinding en Geleerdheid, of geene regels voorhanden zyn om ons oordeel te bestuuren, of dat zy slegts weinig vastheids hebben, en wy in 't algemeen des onkundig moeten gezegt worden?

Uit deeze bron moeten opwellen de verschillende begrippen, welke wy zo menigmaal onder de menschen aantreffen, over den zelfden Schryver en het zelfde Werk; iets, waarop reeds HORATIUS doelde, als hy schreef:

Tres mihi Convivæ prope dissentire videntur &c.

In gevolge hiervan is het niet vreemd, een en het zelfde Boek, in een Gezelschap, hemelhoog te hooren verheffen, met de benaamingen van schoon, voortreflyk, onnavolgbaar, en dergelyke; terwyl het in een ander Gezelschap versmaad en verworpen wordt, als het slegtste, voddigste en onleezenswaardigste, 't welk ooit ter penne uitvloeide.

Onder alle soorten van Schriften is 'er geen, waarover die wydverschillendheid van oordeelvelling zo algemeen plaats vindt, als over die men geestig, grappig of luimig noemt; woorden, van welken de menschen in 't algemeen een zeer onbepaald denkbeeld hebben. Om regtuit te spreeken, twyfel ik zeer, of het meerendeel der menschen wel eenig bepaald denkbeeld voor den geest hebben, wanneer zy zeggen, dat

iets

iets geestig, grappig of luimig is. — Ik herinner my een Heer, wien het woord grappig als in den mond bestorven was, en die hetzelve zeer ruimschoots op de meesten zyner kennisfen toepaste. Zomtyds gebruikte hy het recht ter sneede, 't geen my deedt denken dat hy wel begreep wat hy zeide, zo dat ik my over zyn smaak een en andermaal verwonderde; dan ik bevond my eens met hem aan boord van een Schip, en hy betuigde, niet zonder het, naar zyn gewoonen spreektrant, met een eed te bevestigen, dat het Schip zeer grappig was! Van dien tyd af hield ik my overtuigd, dat dit woord by dien Heer geene betekenis altoos hadt.

Wat moeten wy zomtyds denken van de Toehoorders in den Schouwburg, waar ik het onzinnigst en verveelendst gesnap door Heeren en Dames geestig hoorde noemen, en als zodanig toejuichen? Hoe menig waarlyk schoon Stuk, in tegendeel, wordt uitgeflooten! —— Ik kan niet nalaaten, te deezer gelegenheid, te gewaagen van een niet onaartig geval, 't welk ik bywoonde. Een grappig Tooneelstuk-Schryver bragt op het Tooneel in *Drury-lane* een Stuk, getyteld *the Highland Fair* (of *de Schotsche Kermis*); hy hadt zyn best gedaan om al het grappige en luimige der *Schotten* ten tooneele te voeren. De Toehoorders, die drie avonden agtereen elkander aangekeeken hadden, niet weetende wat van dit Stuk te maaken, vereenigden zich, op den vierden, in een algemeenen uitjouwenden lach. Deeze hieldt een geheel Bedryf lang aan; wanneer de Vervaardiger van het Stuk, ongelukkig het geschater voor toejuiching neemende, zich tot den Heer WILKS vervoegde, met eene houding van zegepraal zeggende: *Schep moed, myn ziel! Zy beginnen eindelyk de geestigheid te vatten!* —— Of de Toehoorders dan de Dichter te deezer gelegenheid mis hadden, zal ik niet bepaalen. Zeker gaat het, dat het geene vreemdigheid is by de eersten, zeer groote misslagen in dit stuk te begaan; misslagen, zo groot als die van wylen den Boekverkooper BERNARD LINTOTT, die, de Copy van het Treurspel *Phedra en Hippolitus* gekogt hebbende, zich beklaagde, dat de Maaker 'er niet wat meer grappigs ingedaan hadt; want dit was het éénige, 't welk aan het Stuk ontbrak!

In de daad, niets is onbepaalder en onzekerder dan ons denkbeeld van Geestig, Grappig, Luimig, in 't algemeen. Het algemeenst gevoelen is, dat alles, wat vermaakt of doet lachen, daartoe behoort; en naar gelange de menschen meer of min goed lachs zyn, vindt men ze ook meer of min mild met deeze benaaming. Een vrolyke Knaap of een gezellig Man, gelyk men hem heet, (intusschen ken ik menig een Domkop, met deeze naamen vereerd) mist nooit, den naam te krygen van een geestigen of grappigen kaerel, onder zyne kennisfen en bewonderaars. De hoedanigheden, om dien naam

te

te verwerven, zyn 's een eenigzins grappig gelaat, een fnaedige lach, en iets fmaaks in de ftem. Wat zy voor den dag brengen, is gemeenlyk beuzelpraat, of een langgerekte vertelling, met een flot zo laf als de vertelling zelve. — Ik wil hier niet reppen van eene menigte handgreepen of praktikaale fnaakeryen, die men wel eens ziet aanrichten, en by het gros des volks voor geestigheden gehouden worden; als, door den neus te kwaaken gelyk een eend, te kraaijen als een haan, iemands ftoel ftilletjes weg te haalen, de paruik af te trekken, en een groot aantal foortgelyke grappen, gelyk men ze noemt.

'Er is eene andere foort van Luim, over welke ik my niet herinner ergens eenige aanmerkingen geleezen te hebben. Het is die treurfpelagtige Luim, die misfchien bedoeld werd door evengemelden Boekverkooper, en die, fchoon dezelve moge ftrekken om eenigen te doen lachen, nogthans gezegd mag worden den grond in traanen te hebben.

Gelyk die foort van praktikaale Geestigheid, waarvan ik met een enkel woord gewaagde, ontftaat uit anderen plaageryen uit boert aan te doen, is deeze treurfpelagtige Luim gelegen in de menfchen de grootfte en drukkendfte rampen toe te brengen; of, met andere woorden, in het menschdom te plaagen, te bederven en te verwoesten.

De Gefchiedboeken vloeijen over van voorbeelden der zodanigen, die deeze foort van kwaadaartige Luim in een zeer hoogen graad bezaten. Naauwlyks heeft 'er een Tyran of Overwinnaar op aarde beftaan; of hy was, fchoon in andere opzigten een Domkop, in dit vak een groot meester. ALEXANDER DE GROOTE was met die hoedanigheid in eene groote maat te begiftigd; de verhaalen van zyne *Afiatifche* Krygstochten leeveren hiervan voorbeeld by voorbeeld op. Het verbranden van de Stad *Perfepolis* in 't byzonder was eene daad van eene zonderlinge en verregaande Luim. — Wat waren de Regeeringen van CALIGULA en CLAUDIUS, van NERO en DOMITIAAN, van COMMODUS, CARACALLA, HELIOGABALUS, en alle die Keizerlyke Bloedvergieters van *Rome*, anders, dan groote Treurfpelen, in welke de eene helft van het Menschdom, in een allerdroevigfte Luim, geplaagd, verwoest en verdelgd werd, om de andere helft te vermaaken.

Dan, onder alle verrigtingen van deezen aart, die ik immer in de gefchiedenisfen aantrof, heeft my, in zeker opzigt, het meest behaagd het bekende geval van PHALARUS en PERILLUS. Laatstgemelde, begeerig om zich in te dringen in de gunst des eerstgenoemden, die een geweldig dwingeland was en gevolglyk een groot liefhebber van de treurfpelagtige Luim, gaf zyn Meester PHALARUS te verftaan, dat hy, met veel overlegs en arbeids, een ftuk werks uitgevonden en ver-

waardigd hadt te zyner verlustiginge ; en 't welk hem zulks in de hoogste maate zou aanbrengen. Het werktuig bestondt in een hollen Stier van koper, in wiens buik een mensch kon gestooken worden. Men hadt vervolgens den Stier gloeiend heet te maaken ; wanneer de daarin opgeslootene persoon, de gruwzaamste pynen lydende, op zodanig eene wyze zou bulken, dat het geluid zeer verwonderlyk het geloei van den Stier zou nabootzen. —— PHALARIS keurde de vinding zeer goed ; dan hy zelve, een Man zynde van een zeer luimigen aart in dit vak, wilde iets van eigen vinding aan dit werk, als een spel, toevoegen. Hy koos daarom PERILLUS, den Uitvinder, tot den man, die de eerste proeve zou neemen ; waarop deeze in zyn eigen gemaakten Stier gesloten en gebraaden werd. ——. Van dit geval is mogelyk ontleend de spreekwyze, *iemand roosteren* : niet alleen de spreekwyze, maar de zaak schynt nagevolgd ; want dit vermaakend bedryf bestaat, in alle mogelyke plaageryen iemand aan te doen, zo dat men zeggen moge, hy wordt leevend geroosterd. —— Van deezen zelfden oorsprong het verlustigend tydverdryf om der menschen Characters te roosteren. —— Vanhier die overvloeijingen van kwaade Luim, zo ruim en ryklyk uitgestort in geschriften van allerlei aart ; waarin Naamen, nooit dan met eerbiedig ontzag te noemen ; en Mannen, die den hoogsten dank hunner tyd- en landgenooten verdienen, ten doel gesteld worden van bespotting en veragting ; zy worden, mag ik het zo eens noemen, ten vermaake van het algemeen, geroosterd.

Ten besluite : gelyk CICERO, Eeuwen geleden, geschreeven heeft, dat 'er geene Ongerymdheid was, of de Drogredenaars hadden dezelve voor waare Wysbegeerte willen doen doorgaan ; zo is 'er geen Onzin, hoe groot, of dezelve zal, mits zy omkleed is met smaad en schimp, by veelen voor waare Geestigheid doorgaan.

KEIZER BASILIUS, VOORSTANDER DER GEESTLYKEN.

Keizer BASILIUS liet zich op de VIIIste Kerkvergadering van *Constantinopole* in deezer voege tot de Leeken hooren : „ Wat u, ô Leeken! betreft, 't zy gy met waardigheden bekleed zyt of gemeene Burgers, het is u niet geoorlofd geschil te voeren over Kerklyke onderwerpen ; dat komt alleen den Bisschoppen toe. Hoe veel weetenschaps, hoe veel deugds een Leek ook moge bezitten, hy is slegts een Schaap der kudde ; hoe weinig ook de verdiensten van eenen Bisschop mogen weezen ; hy is altoos de Herder, naardemaal hy de Waarheid predikt. Wagt u, uwe Regters te oordeelen, en leeft in onderwerping."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERTOOG, OVER DE VERKEERD- EN SNOODHEID, OM GOEDE DAADEN AAN SLEGTE BEWEEGREDENEN TOE TE SCHRYVEN.

(Naar het *Engelsch.*)

Uwen mond slaat gy in het kwaade, en uw tong koppelt bedrog!

ASAPH. *Psalm* L. 19.

Het bovenstaande gezegde des *Hebreeuwschen* Dichters kan op veelerlei misdryf, met de Tonge gepleegd, toegepast worden; doch geldt volkomen en ten sterksten tegen de zodanigen, die 'er op uit zyn om goede Daaden aan slegte Beweegredenen toe te schryven; — een geslacht van Menschen, van welken de wereld, in vroegeren tyde, maar al te vol was; een geslacht, 't welk nog niet is uitgestorven.

't Zal zyne nuttigheid kunnen hebben, 't zelve nader te doen kennen, en elk daartegen te waarschuwen, elk daarvan af te maanen. Deeze Proeve is daartoe ingericht; en ik treed onverwyld ter zaake. Charactertrekken, dit kwaad in volle werkzaamheid verbeeldende, zullen hier meer afdoen, dan een afgetrokke redenkaveling tegen dit veelvuldig kwaad.

Indien iemand zich onderscheidt door de stipt- en geregeldheid, waarmede hy openbaare Godsdienstverrigtingen waarneemt; indien, in eene Eeuwe, in welke byzondere bedryven van Godsdienstigheid veelal verwaarloosd worden, iemand, op de dagen daartoe bestemd, bykans steeds in de Kerk gezien wordt, en naauwkeurig is in het bywoonen van den openbaaren gemeenschaplyken Eerdienst; indien zyn gedrag, in de stonden daartoe geheiligd, zodanig is, dat het eene meer dan gewoone maate van aandagt en ernst kennelyk aanduidt;

en inzonderheid, wanneer men weet, dat hy Huislyken Godsdienst verrigt, of zich by wylen aan de woelingen der wereld onttrekt, om zich af te zonderen, en eenigen tyd aan Godsdienstige Overdenkingen, Gebeden en Dankzeggingen toe te wyden: —— dan worden 'er niet weinigen gevonden, die, zelve geheel vreemdelingen zynde van allen Godsdienstig bedryf, reden van een zo zonderling verschynzel van Godsdienstigheid tragten te geeven, door 't zelve toe te schryven aan de verwildering van Geestdryverye, of het aan een nog slegter beginzel, Geveinsdheid, toe te kennen. Zy zeggen: „ Waartoe kan al dit vertoon van Godsdienstigheid „ dienen, dan om den naam van eene meer dan gemeene heiligheid te verwerven, ten einde de Geveinsde te „ kragtdaadiger zyn anderzins in 't geheim ongeregelden „ wandel bedekke, of, met de mom van Godsdienstigheid omhangen, te beter, zonder ontdekt te worden, een snooden trek speele?" —— In de daad, die zo oordeelen, herhaalen de rol van den Satan by JOB, toen hy sprak: „ Dient JOB den Heere om „ niet?"

Is iemand vast en onveranderlyk stipt in het waarneemen der voorschriften van Maatigheid; zodat geene aansporing van 't geen men doorgaans den naam geeft van gezellige Inschiklykheid, noch eenig voorwendsel van de noodzaaklykheid om nu en dan Geregeldheid aan Welleevendheid op te offeren, hem konne overhaalen, om de perken, welke hy zich zelven gesteld heeft, te overschreeden: —— dan is het geenzins onwaarschynlyk, dat hy ten doele zal staan aan veelvuldige bespotting, en zelfs aan veragting van menschen, die geen verstands of deugds genoeg bezitten om door te dringen tot de beginzels en oogmerken van dien gezetten maatigen Man. Zy zyn gereed, om, hoe zeer ook ten onregte, hem te beschuldigen van gemaaktheid, van zonderlingheid, van ongezelligheid, van deunheid, van gierigheid; terwyl egter, zyn gedrag ontstaat uit een diep gevoel van pligt, en van hem misschien een moedbetoon vordert, 't welk, in stede van smaad en schimp, de toejuiching van alle braaven verdient.

Blyft iemand, — door den invloed van een eigenaartige zagte en toegeeflyke gesteltenisse, en afkeer van zich in twist te mengen, of door eene welgegronde overtuiging, 't gevolg van de waarneeming, dat het

zei-

zelden der moeite waardig is, den vrede en de liefde op te offeren aan twyfelagtige bespiegelingen in het stuk van Godsdienst, — te midden van hoogloopende geschillen over Leerbegrippen, bedaard, trekt hy geen party, —— welhaast zal 'er een storm van yveraaren tegen hem opsteeken, die, met meer vuurs dan kunde of braafheid, zyne Gematigdheid Onverschilligheid noemen, en, zo verkeerd als boos, besluiten, dat hy van alle Waarheid- en Godsdienstliefde ledig is, dewyl hy zich niet geweldig aanstelt in het verdeedigen van zeer betwistbaare Leerbegrippen.

Onderneemt, in tegendeel, een Man van een stouten, en meer op zichzelven afgaanden geest, de moed vorderende taak, om in zynen Vriendenkring, of in 't openbaar, stukken op te klaaren, welke hy meent dat over 't algemeen zeer verkeerd begreepen worden, —— geene betuigingen, geene bewyzen van braafheid, zullen hem kunnen vrywaaren van berispt en veroordeeld te worden als een Man, die slegte inzigten en oogmerken heeft, vyandig tegen de Waarheid, en strekkende om den Godsdienst te ondermynen.

In de hette van Staatkundige en Burgerlyke Geschillen ziet men meermaalen, dat de strydige Partyen geheelenal elk eens anders persoonlyke verdiensten over 't hoofd zien, en eene maate van bitterheid betoonen, die niets minder aanduidt, dan dat zy elkander aanzien als bekwaam tot alle laage en onregtvaardige maatregelen. De onschuldigste bedryven worden, in zulk een tydsgewrichte, aan de slegtste beweegredenen toegeschreeven; en elk der strydende partyen veronderstelt, dat de ander onder den beheerschenden invloed staat van de laagste en snoodste inzigten.

Dan, onafhangelyk van alle vooroordeelen uit Partyschap ontstaande, treft men in de wereld veele slegten en bedorvenen van harte aan, die, zelve niet in staat zynde om eenig groot ontwerp of edel plan te vormen, of verder te zien dan den engen kring van zelfzoekende eigenbaat, zich verbeelden, dat aller hart van dezelfde bekrompenheid is als hun eigen, en gevolglyk elk betoon van edelmoedigheid, en opoffering voor de zaak des Algemeens, aan trotschheid, gemaaktheid, of bedekt zelfbelang, toeschryven. Belanglooze Vaderlandsliefde, en zelfs onkreukbaare Eerlykheid, belachen zy als harsenschimmige denkbeelden, die nergens

gens anders bestaan dan in dichterlyke verciering, of in de opgesmukte taal der Redenaaren.

Wanneer Lieden van deezen stempel leezen of hooren van heldendaaden of uitsteekende bedryven van edelmoedigheid, welke zy niet weeten overeen te brengen met hunne laage bevattingen en bedorven stelzel, zoeken zy na eenig laag beginzel of beweegreden, waardoor zy zelven misschien tot een soortgelyk gedrag zich zouden hebben kunnen laaten beweegen. Slaagen zy in die nasporing zo verre, dat zy het waarschynlyk oordeelen, dat zy, in zekere omstandigheden, zich zouden hebben kunnen laaten beweegen om het vertoon van verheevene deugden aan te neemen, zy besluiten onverwyld, dat daaden en characters, die hun voorgehouden worden als voorbeelden van menschlyke volmaaktheid, van alle verdiensten geheel ontbloot zyn, en alles moet toegeschreeven worden aan eenig snood oogmerk of baatzoekende beweegreden. —— Vraagt deeze berispende Veroordeelaars, wat zy denken van den Patriot, die alle zyne poogingen inspant om den stroom des Staatsbederfs te stuiten, den voortgang der Dwinglandy te beteugelen, of plans van openbaare hervorming te voltooijen; zy zullen u zeggen, dat hy ongetwyfeld zyne eigene byoogmerken heeft in al dit betoon van Vaderlandsliefde; dat hy bedoelt zich te doen gelden, als het hoofd van eene Party, en ten eenigen tyde het bewind van zaaken in handen te krygen, wanneer hy niet zal missen, zich voor dienstbetooningen aan het Algemeen ruime vergelding te verschaffen; of dat hy hoopt, zich, by die het roer der Regeeringe in handen hebben, noodzaaklyk te maaken, en dus zyn Patriotisme ten duursten pryze te verkoopen. — Toont hun een Man, die de edelaartigheid bezit om een hem aangedaan ongelyk te vergeeven, en eene gelegenheid van wraakneeming te laaten voorbygaan; zy zullen zyne lydzaamheid aan laaggeestigheid toeschryven, en hem met den naam van een bloodaart bestempelen: want zy veronderstellen, dat elk, even als zy, onbekwaam is om vergiffenis te betoonen; en zy kunnen geen zin hegten aan den grondregel van SALOMO; „ Het is eere voor „ een Man, de overtreedinge voorby te gaan." —— Wyst hun den Man, die tot zulk eene hoogte van deugd is opgeklommen, dat hy zich bekwaam vindt om zyn leeven ten dienste des Menschdoms op te offeren,

ren, zonder het mogelyk vooruitzigt op eenige belooning; wanneer zy hunne verwondering, op het zien van zulk een zonderling en wonderbaar Character, hebben te kennen gegeeven, zullen zy, in stede van de schatting der hoogagtinge, ik had bykans geschreeven der eerbiedenisse, schuldig aan zo verheevene verdiensten, te betaalen, hun best doen om reden van dit gedrag te geeven, volgens eenig beginzel, 't welk binnen den engen kring hunner bevattinge valt; dit grootsch bedryf mogelyk toeschryvende aan eene zugt om zonderling te weezen, of aan eerzugt om van zich te doen spreeken; of anderzins zullen zy, deeze geringe oorzaaken geheel ontoereikend vindende tot het voortbrengen van zulk eene groote uitwerking, veel eer dan hun zwak gezigt langer te vermoeijen met de staage beschouwing van die edele Menschenmin en verheevene Deugd, waaromtrent zy volslaagen vreemdelingen zyn, zelfs wat het denkbeeld betreft, zulk eene buitengewoone werking van character toekennen aan eene ongesteldheid des verstands; en dus den Man, wiens bedryven hem rangschikken onder de Weldoeners des Menschdoms, voegen by de Geestdryvers en Krankzinnigen. —— Met eene soortgelyke veragting en verontwaardiging hebben Lieden van deezen stempel de gedagtenis tragten te onteeren van die beroemde Helden en Martelaaren, die hun leeven opofferden in de verdeediging der Vryheid, of ten voorstande van Waarheid en Godsdienst; schryvende deeze roemryke bedryven, welke met zo veel regts een onsterflyken naam verdienden, toe aan zwakheid of trots, of aan de krankhoofdigheid der Geestdryverye: zy hebben, zo verre het voor den Laster mogelyk was, vernietigd de verheevenste verdiensten, en characters, „ welke boven de waarde deezer wereld wa„ ren," tot het laage peil van eene veragtlyke menigte doen daalen. Wy ontmoeten een treffend voorbeeld van deeze verlaagende kragt der kwaadaartige beschimpinge in een oud Hekelschryver, ten aanziene van de beweegreden, die den grooten Leeraar en Hervormer der *Athenienseren* aanzette om den dood te gemoet te treeden met een vertoon van bedaardheid en standvastigheid, waardoor hy zich de bewondering van alle eeuwen waardig maakte. „ SOCRATES," schryft LUCIANUS (*), „ hadt

(*) In diens VIIIste Zamenspraak der Dooden.

„ hadt die veragting des doods niet, welke hy voor-
„ gaf; maar toen hy bemerkte dat deeze niet te ont-
„ wyken was, nam hy eene houding van onverschillig-
„ heid aan, en toonde zich kloekmoedig, ten einde de
„ aanschouwers hem mogten bewonderen." — En Hy, die oneindig grooter was dan SOCRATES, die zyne Godlyke Zending bewees door de verbaazendste Wondertekenen, moest uit den mond der lasterende Phariseën hooren: „ Hy werpt de Duivelen uit door Beëlze-
„ bub, den Oversten der Duivelen;" — een smaad, welke die Godlyke Leeraar van zich afweert door de dugtigste en zyne wederpartyderen verstommende bewyzen.

Op deeze wyze de verdiensten te verkleinen van in zichzelve lofwaardige bedryven, zonder eenigen grond van vermoeden tot dit gedrag, is zich schuldig maaken aan de onregtmaatigste berooving van dien schat, welken een eerlyk Man boven alles waardeert, uitgezonderd alleen de goedkeuring van zyn eigen hart, als de voorbode van de goedkeuring zyns Maakers; ik meen de agting zyner Medemenschen. Het is eene soort van Laster, tegen de Deugd afgegeeven, welke ik niet zeggen zal dat onvergeeflyk is, maar om van welke vergiffenis te verwerven veel vereischt wordt.

Het is zo eigenaartig voor een welgesteld hart, goed van anderen te denken, wanneer geene omstandigheden aanleiding tot het tegendeel geeven, dat, wanneer wy iemand zien, die zich by aanhoudenheid schuldig maakt aan deeze soort van berispende en veragtende oordeelvelling, wy niet kunnen nalaaten te besluiten, dat 'er iets boos en slegts moet schuilen in zyne zedelyke gesteltenisse, zo wel als eene verkeerdheid in zyn oordeel; „ want uit den overvloed des harten spreekt de
„ mond."

Daarenboven valt het doorgaans niet bezwaarlyk, aanmerkingen en aanduidingen van deezen aart af te leiden uit nyd tegen schitterende verdiensten, uit jalousy wegens mededingende hoogagting, uit bitterheid van partyschappe, uit teleurgestelde eerzugt, uit mislukte eigenbaat, of eenige andere laage zelfzoekende drift.

Onder welke schoonschynende vermommingen de menschen ook mogen genegen zyn, beledigingen van deezen

aart in hun *eigen* gedrag te beschouwen — want omtrent vitlust in anderen staan wy niets toe — het kan niet in twyfel getrokken worden, dat zy vergezeld gaan met eene groote maate van misdryf.

Wy mogen hier nog byvoegen, dat dusdanige aanmerkingen zo dwaas zyn, als zy misdaadig moeten gerekend worden: want zy veronderstellen, 't geen in den aart der zaake onmogelyk is, dat een mensch de oogmerken van een ander kan doorgronden, en leezen in het hart van zynen naasten. Het uiterste, 't geen wy kunnen doen in de oordeelvellingen, welke wy vormen over het character van anderen, is verdiensten of wanverdiensten op te maaken naar het uitwendig voorkomen; en zelfs hierin zyn wy zo zeer blootgesteld aan misvattingen, dat wy met veel omzigtigheids moeten te werk gaan in het vormen, en zeer behoedzaam moeten weezen in het uitbrengen van ons gevoelen. Verder kunnen wy niet gaan. Het hart te beproeven, is het voorregt van den Alweetenden. Beslissend oordeel te vellen over de beweegredenen van iemands gedrag, zelfs tegen waarschynlykheid aan, is derhalven het hoogste toppunt van trotschheid en aanmaatiging; waarop de gegronde aanmerking past: „ Wie „ zyt gy, die een ander oordeelt? Hy staa of valle „ zynen eigen Heere!"

Om zich tegen dit misdryf te wagten, hebbe men uit zynen boezem te verbannen elke laage drift, die ons kan aanzetten om de Deugden van anderen te miskennen. Men kweeke, daarentegen, aan, die verheeven liefde der deugd, en dat edelaartig genoegen in den voorspoed onzer Medemenschen, welke ons in staat stelt om hunne verdiensten te zien met bewondering en genoegen, zelfs in gevallen, wanneer deeze dienen om onze eigene te verdonkeren; men oefene zich dagelyks in het betragten van de *Christlyke* Liefde, „ die niet „ afgunstig is, die niet ligtvaardig handelt, die niet „ opgeblaazen is, zichzelve niet zoekt, die alle dingen „ hoopt en gelooft, zich niet in de ongeregtigheid, „ maar in de waarheid, verblyde."

BERIGTEN, WEGENS HET EILAND TRINIDAD IN 'T ALGEMEEN, EN VAN EEN TEER- OF LYMAGTIG MEIR OP 'T ZELVE IN 'T BYZONDER.

„ Veel wordt het Eiland *Trinidad*, ten deezen dage, „ genoemd, als men spreekt van de Vredes-onder„ handelingen, en de hoogstwaarschynlyke bestemming „ van 't zelve voor *Engeland* (*). Wy willen, by „ een kort berigt van 't zelve, onze Leezers met eene „ byzonderheid in de Natuurlyke Historie, op 't zelve „ voorkomende, bekend maaken."

* * *

By de ontdekking des Vastenlands van *America*, deedt COLUMBUS in den Jaare 1498 dit Eiland aan (†). Het ligt in de Golf van *Mexico*, door een Straat, van omtrent drie mylen wyd, gescheiden van *Nieuw Andalusia*, op *Terra Firma*. Het is omtrent dertig mylen lang, en van twee tot tien mylen breed. De lugtsgesteltenis op 't zelve wordt voor ongezond gehouden, daar het Eiland veelal met dikke nevelen bedekt is. Onderscheiden wordt de aart van den grond opgegeeven. Sir WALTER RALEIGH, die in den Jaare 1593 zich daar eenigen tyd onthieldt, vermeldt, dat het noordlyk gedeelte uit hoog land bestaat, en dat de grond goed is, en geschikt om 'er Zuikerriet, Tabak enz. te planten. Men vindt 'er verscheide soorten van dieren, overvloed van wilde zwynen, visch, vogelen en vrugten; maiz, cassava, en andere wortelen; met één woord, alles, wat men gemeenlyk in *America* aantreft. De *Spanjaarden* verklaarden aan Sir WALTER, dat men Goud in de rivieren deezes Eilands aantrof, doch niet in vergelyking van op het Vasteland. *Trinidad* werd, in den Jaare 1679, door de *Franschen* den *Spanjaarden* ontweldigd; doch deezen traden, naa de weg-

(*) Zo schreef de Vertaaler van dit Stukje, eer de Vrede zyn volle beslag had: men weet, dat dit Eiland, met den Vrede van 27 Maart 1802, daadlyk aan *Groot-Brittanje* is afgestaan.
(†) ROBERTSON *Geschiedenis van America*. I D. bl. 219.

wegwyking der *Franſchen*, weder in 't bezit; 't welk zy thans aan de *Engelſchen* zullen afſtaan, of reeds gedaan hebben.

Het merkwaardigst en zonderlingst voortbrengzel van het Eiland *Trinidad* is een Teer of Lymagtig Meir, of liever Vlakte, by de Franſchen *La Bray* en by de *Engelſchen Tar Lake* geheeten, uit hoofde van de gelykvormigheid aan Scheeps-teer of Pek, en het beantwoorden aan de einden, waartoe men 't zelve bezigt. Het ligt aan de lywaardszyde van het Eiland, omtrent half weg van de *Booas* aan het zuideinde, waar de *mangrove ſwamps* afgebrooken worden door de zandbanken en heuvels, en op een uithoek lands, welke zich omtrent twee mylen ver in zee uitſtrekt, recht tegen over de hooge bergen van *Paria*, aan de noordzyde van de Golf.

Deeze Kaap is omtrent vyftig voeten boven het waterpas der zee verheeven, en maakt de grootſte hoogte uit des lands aan deeze zyde des Eilands. Uit de zee te zien, doet zy zich op als eene verzameling van zwarte verglaasde rotzen; doch by een nader bezien blykt het een mengzel te weezen van lymagtige *ſcoria*, verglaasd zand en aarde door elkander; op zommige plaatzen vindt men alleen beddingen van asch. Deeze Kaap naderende, ontwaart men zomtyds een zwavelagtigen ſtank, die op eenige tyden ſterk en onaangenaam is. Deeze zwavelſtank ſtrekt zich in veele deelen van den grond uit tot op den afſtand van agt of tien mylen.

Omtrent twee mylen in de breedte haalt deeze landtong; en aan de oost- en westzyde, op den afſtand van eene halve myl van de zee, loopt dezelve met eene zagt hellende ſchuinte derwaards, en is aan het andere land ten zuiden gehegt door de voortduuring van de *mangrove ſwamps*; zodat de *Teervlakte* aan 't hoogſte einde gevonden wordt, en alleen van de zee geſcheiden is door een zoom van houtgewas daar om heenen, welke belet dat dezelve van verre kan gezien worden. De ligging is gelyk aan die van een *Savannah*; en wordt dezelve niet gezien, dan wanneer men op den rand der vlakte komt. De kleur en de effene oppervlakte doen het, in den eerſten opſlage, het voorkomen hebben van een Meir; doch het is mogelyk dat deeze plaats den naam van *Meir* gekreegen heeft van het vertoon, 't welk de-

zelve maakt by heet en droog weder, ten welken ſtonde de oppervlakte, ter diepte van een duim, vloeibaar is, en wanneer het onmogelyk is daarop te gaan.

Dit zogenaamde Meir is van eene rondagtige gedaante, en haalt omtrent drie mylen in den omtrek. Toen ik 'er eerst bykwam, ſchryft Mr. ANDERSON, (dien wy vervolgens zullen laaten ſpreeken) ſcheen het my eene vlakte, zo effen als glas, uitgenomen op eenige weinige plekken, waar men heesters en kreupelhout aantrof. Eenige roeden voortgegaan zynde, vond ik het verdeeld in *areolæ*, of tusſchenvakjes, van verſchillende grootte en gedaante; de ſpleeten, of afdeelingen, loopen door elk gedeelte heen; de oppervlakte van de kleine vakjes is volkomen horizontaal en effen; de kanten gegolfd; en elke golving wordt breeder na beneden, tot zy zich met de tegenovergeſtelde vereenigt. Aan de oppervlakte ſtaat de rand der eerſte golving van de tegenovergeſtelde van vier tot zes voeten af, en loopt tot dezelfde diepte, eer zy zich vereenigen; doch waar de hoeken van de *areolæ* tegen over elkander ſtaan, zyn de ſpleeten of takſchietingen wyder en dieper. Toen ik my te deezer zeldzaame plaatze bevond, waren alle deeze ſpleeten met water gevuld; het geheel vormde een horizontaal vlak, 't geen de naſpeuring bezwaarlyk en verdrietig maakte, genoodzaakt zynde, tot eene groote diepte, in 't water te gaan, om van de eene *areola* tot de andere te komen. Het beste denkbeeld, 't welk men zich van de oppervlakte kan vormen, mag men ontleenen van de ſchikking der afdeelingen op den rug van een ſchildpadde. Meestal gelykt het in voorkomen naar ſteenkool; de kleur is iets graauwer. De ſtoffe laat zich breeken in kleine ſtukjes van een vezelagtig voorkomen en glad, doorzaaid met een aantal kleine en ſchitterende deeltjes; zy is zeer wryfbaar, en van eene blinkende zwarte kleur. Eenige gedeelten van de oppervlakte zyn bedekt met dunne en brosſe *ſcoria*, een weinig verheeven.

Wat de diepte betreft, van dezelve kan ik my geen denkbeeld vormen: want in geen gedeelte kon ik iets van eene andere zelfſtandigheid vinden, waarop het rustte; op eenige plaatzen vond ik 'er verkalkte aarde mede gemengd.

Schoon ik eene vry ſterke zwavellugt rook, terwyl ik

ik over verscheide gedeelten ging, kon ik geen blyk van zwavel ontdekken, noch ook eenige spleet, uit welke die zwavellugt mogt voortkomen: waarschynlyk kwam dezelve uit eenig gedeelte van het omstaande houtgewas: want schoon zwavel de grondstoffe is van deeze lymagtige stoffe, is de reuk zeer verschillende, en gemaklyk te onderscheiden: want deeze komt het naast aan Pek van alles wat ik ken. —— Zonder een byl kon ik door de oppervlakte niet heen komen: ter diepte van één voet vond ik de zelfstandigheid eenigzins zagter, van een olieagtig voorkomen, en in kleine afdeelingen. Een weinig van deeze stoffe by een brandende kaars gehouden zynde, maakt dezelve een kraakend geluid, geeft kleine vonken, met een heldere vlam, welke uitgaat op het oogenblik dat men de kaars wegneemt. Een stukje in het vuur geworpen zal langen tyd duuren, zonder veel vermindering te ondergaan; naa een langen tyd groote hette uitgestaan te hebben, gaat de oppervlakte in brand, en verandert in een dun *scoria*, waar onder de rest vloeibaar blyft.

Hette schynt dit zogenaamde Meir niet vloeibaar te doen worden, of een grooter plaats te doen beslaan dan wanneer het koud is: uit welken hoofde ik my verbeeld, dat 'er slegts weinig veranderings voorvalt, geduurende de drooge maanden; dewyl de zonnestraalen geen kragt kunnen oefenen op eene diepte van meer dan één duim beneden de oppervlakte. —— Zeker *Franschman* verhaalde my, dat, geduurende het drooge saisoen, het geheel een algemeene zagte klomp was; en een ander, dat de spleeten water inhielden een geheel jaar goed ten gebruike. Doch geen van deeze beide verzekeringen kan ik aanneemen: want indien het, volgens de eerste stelling, een gelykaartige klomp was, moest 'er iets meer dan eene uitwendige oorzaak bykomen, om 'er de tegenwoordige gedaante aan te geeven; en, zonder een verborgen oorzaak te stellen, kan de tweede niet toegestemd worden.

Schoon de bodems van deeze takagtige kanaalen geen inzuiging toelaaten, moet nogthans, ter oorzaake van de openligging, en de zwarte oppervlakte der rondsom liggende deelen, de uitdamping verbaazend spoedig toegaan, en een korte tyd droog weêr ze welhaast uitdroogen; de gelegenheid en gesteltenisse der plaatze laaten niet toe, dat dezelve anders, dan uit de wolken,

ken, bevogtigd worde. Om te toonen dat de uitwaasseming hier onbegryplyk spoedig toegaat, heb ik alleen by te brengen, dat 'er, wanneer ik my daar bevond, dooreen genomen, twee derden van den tyd onophoudelyk stortregens vielen: maar als de naamiddag droog was, ('t welk doorgaans het geval is, staande den regentyd op dit Eiland) zag men blykbaar eene evenmaatigheid tusschen den regen en de uitdamping: want in 't verloop van drie dagen ging ik tweemaal derwaards, en nam geene verandering in de hoogte des waters waar; en 'er was geen andere weg voor 't water, om weg te geraaken, dan door uitdamping.

Ik houd die Lym- of Teeragtige stoffe voor het *Bitumen asphaltum* van LINNÆUS. Eene zagte hette maakt deeze stoffe smeerbaar; vanhier dat dezelve, met een weinig vet, of gemeene teer, gemengd, zeer veel gebruikt wordt om de onderzyde of het vlak der schepen te teeren. Veelen verzamelen ten dien einde een voorraad; en ik geloof dat ze een zeer goed behoedmiddel is tegen den Paalworm, zo nadeelig voor de huid der schepen in dit werelddeel.

Behalven de gemelde plaats, waar ik deeze stoffe in een vasten staat aantrof, vond ik dezelve vloeibaar in veele plaatzen met hout begroeid, en op een afstand van twintig mylen van daar omtrent twee duimen dik, in ronde gaten van drie of vier duimen diameter, en veelmaalen in scheuren en spleeten. Alsdan is die stoffe vloeibaar, en heeft een sterker teerlugt, dan wanneer zy verhard is, kleeft vast aan alles wat men 'er mede aanraakt, en vet is het eenig middel om de handen, daarmede besmet, schoon te krygen.

De grond over 't algemeen, op eenigen afstand rondsom het *Teer-Meir*, bestaat uit assche en gebrande aarde, en anderzins uit Potaarde, over 't geheel zeer vrugtbaar, 't welk altoos het geval is, wanneer 'er eenige zwaveldeelen in gevonden worden. Elk deel des lands, tot dertig mylen in den omtrek, heeft alzins het voorkomen van gevormd te zyn door hevige werkingen der natuure en onderaardsch vuur. In verscheide gedeelten der bosschen zyn heete bronnen: eenige deezer, met een goeden Thermometer van *Fahrenheit* beproefd, waren 20° en 22° heeter dan de lugt, ten tyde der proefneeminge. Dit gedeelte des Eilands heeft zeker de uitwerkzels van de volkanische uitbarstingen ondergaan, welke

die

die verbaazende ophooping van bergen veroorzaakten, die het Landſchap *Paria* ten Noorden beſlaan, en ongetwyfeld is 'er tusſchen deeze gemeenſchap geweest, en beſtaat dezelve waarſchynlyk nog. Een van deeze bergen, tegen over het *Lymagtig Meir* op *Trinidad*, dertig mylen van daar gelegen, heeft alle tekens van een Volkaan; ſchoon de volkaniſche uitwerkzels hier zeer zwak geweest zyn, dewyl men geene blyken daarvan aantreft op meer dan twee mylen van zee in dit gedeelte des Eilands, en het grootſte gedeelte een' geheel anderen dan volkaniſchen oorſprong heeft; maar zy hebben zeker den grond daarvan gelegd: zulks is blykbaar uit de hooge bergreeks, welke de windwaardſche zyde omringt en behoedt voor de inzwelgingen van den Oceaan, en ten eenigen beſchermmiddel ſtrekt tegen dat magtig, overweldigend Element, en het geraamte deezes Eilands mag geheeten worden.

Uit kragte van alle naſpeuringen, door my te werk geſteld, vind ik het geheele Eiland gevormd van Potaarde, of in derzelver oorſpronglyken ſtaat, of met de verſcheidene gedaantverwisſelingen. De gronden der bergen beſtaan uit *Schistus argillaceus* en *talcum lithomarga:* maar de vlakten, of laage landen, bykans in denzelfden vogtigen ſtaat blyvende als by de wording, hebben de zamenſtellende deelen de verwisſelingen der natuure niet zo veel ondergaan als de hoogere gedeelten, en gevolglyk meer behouden van de oorſpronglyke gedaante en eigenſchappen. Naardemaal de Potaarde gevormd wordt door het bezinkzel van den Oceaan, kan men uit de ligging van het Eiland *Trinidad*, ten opzigte van het Vasteland, de vorming van 't zelve gereedlyk opmaaken: want de vorming van de bergreeks, die de windwaardſche zyde omzoomt, daar zynde, en de hooge bergen op het Vasteland daar digt by, moet de ſterke ſtroom in de Golf van *Paria* van de kusten van *Brazil* en *Andaluſia* eene groote hoeveelheid van ligte aarddeelen uit den mond der veelvuldige wyde rivieren, door deeze deelen des Vastenlands ſtroomende, derwaards heen voeren; maar de ſtroomen, tegengehouden door deeze bergreekſen, moeten 'er ſtroomkenteringen en ſtil water hebben doen ontſtaan, by welker aanzyn de aarddeelen bezinken, en modderbanken vormen, die, ſtaag toevoer ontvangende, wèlhaast droog land maaken: en het is volkomen blykbaar, dat een gedeelte lands op *Trinidad*

in

in deezer voege moet gevormd weezen. Deeze oorzaaken bestaan nog, en het uitwerkzel daarvan is blykbaar: want het Eiland neemt dagelyks aan de lywaardszyde toe; gelyk te zien is uit de modderbeddingen, die zich verre in de Golf uitstrekken, en steeds toeneemen. Maar door de sterke instrooming van den Oceaan, aan het zuideinde des Eilands, en de weder-uitstrooming na de *Atlantische Zee*, door de *Bocas*, moet 'er altoos een kanaal blyven tusschen het Vasteland en *Trinidad*.

BYZONDERHEDEN, ONTLEEND UIT OLIVIER'S REIZEN IN HET OTTOMANNISCHE RYK, EGYPTE EN PERSIE.

CONSTANTINOPOLE. —— MIDDELEN VAN BESTAAN DER INWOONDEREN.

Indien wy het oog slaan op de ontelbaare volkrykheid van *Constantinopole*, zullen wy misschien ons hoogst verwonderen, als wy zien, dat bykans alle de Inwoonders dier groote Stad hunne middelen van bestaan ontleenen van den Grooten Heer, van de groote Staatsbedieningen, van zich als slaaven te verhuuren, of van eenig byzonder vlytbetoon; dat een zeer aanzienlyk gedeelte van het geld des Ryks in de Hoofdstad verzwolgen wordt, door belastingen, tollen, en het regt van opvolging, 't welk de Souverain over alle zyne Amptenaaren in handen houdt; door de verbeurtverklaaringen, welke hy uitoefent; door het verkoopen van alle bedieningen, krygs-, regeerings-posten, en geestlyke waardigheden; door de groote inkomsten, welke de Mosqués en de voornaamste Officieren van de Kroon trekken; en, eindelyk, door de vrywillige of afgeperste geschenken, welke ieder in bewind gestelde jaarlyks zendt aan de zodanigen, die hem by de Porte beschermen, ondersteunen en verdeedigen, alsmede aan de zodanigen, die een waakzaam oog houden op zyne belangen, hem van alle de veranderingen verwittigen, en van alle gevaaren, welke hy loopt, waarschuwen.

Bykans alle inkomsten der Vorstlyke Schatkist worden te *Constantinopole* verteerd; dewyl aldaar alle Natio-

tionaale inrigtingen bepaald te vinden zyn, en men in de Provincien geen Legers, geen Schepen, geen Tuighuizen, geen Vestingen aantreft, op kosten van den Grooten Heer onderhouden. De Gouverneurs, Pachas, Mutzelims, of Waiwodes, wel verre van inkomsten van de Porte te trekken, storten, in tegendeel, eene meer of min aanzienlyke som, naar de uitgebreidheid of den aart huns Gouvernements, in 's Vorsten Schatkist. De Molhas, de Cadis, oefenen het regt, voor eene belasting van tien ten honderd, en verscheide toevallige voordeelen. De Janitzaaren en ander Krygsvolk ontvangen eene zeer middelmaatige daaglyksche bezolding, getrokken uit de Provinciaale inkomsten; zy kleeden zich op eigen kosten, en komen, ten tyde des oorlogs, onder hunne Vaandels zamen, zonder dat de Groote Heer eenig het minste geld ten dien einde uitgeeft. De Officiers of Agas hebben een jaargeld voor hun leeven, uit kragte van 't welk zy verbonden zyn, by de eerste oproeping, te velde te verschynen, en, op hunne kosten, een aantal krygsknegten met zich te brengen.

Alle de inrigtingen, tot de Scheepsmagt behoorende, zyn te *Constantinopole*. De Oorlogschepen worden daar uitgerust en bemand; ook worden zy 'er meestal gebouwd. 't Is waar, men heeft, ten deezen dage, Scheepsverblyfplaatzen te *Sinope*, boven aan de Golf van *Mundania*, in de *Dardanellen*, te *Mitylene* en te *Rhodus*, om dat deeze plaatzen gelegen zyn naby die, welke scheepstimmerhout opleveren: dan de geldsommen, ten dien einde uit de Hoofdstad gaande, zyn geenzins aanmerkelyk, en slegts eene overmaaking voor eenen tyd: daarenboven voorzien de Pachas doorgaans in deeze kosten.

De Vestingen en Sterkten worden onderhouden door de Pachas, op wier grondgebied dezelve gelegen zyn: zy worden, ingevolge hiervan, doorgaans in een slegten staat gevonden; en de meeste dreigen in te storten. De Groote Heer wordt ten deezen opzigte gemaklyk misleid; dewyl hy jaarlyks eene rekening van gemaakte kosten ontvangt, en teffens bedroogen wordt. Beweegt vermoeden van ontrouw, of des gedaane klagte, hem, om derwaards iemand tot het doen van onderzoek af te vaardigen, eene geldgifte van den Pacha is doorgaans genoeg om een voordeelig verslag te be-

wer-

werken; of wordt hy afgezet, en van 't leeven beroofd, diens Opvolger brengt daarom de Veste in geen beter staat: hy doet in 't eerst eenige niets beduidende verbeteringen maaken; doch staakt zulks, zo ras hy denkt zich van strafloosheid verzekerd te hebben.

Al het Geld van *Turkyen*, *Cairo* uitgezonderd, wordt te *Constantinopole* gemunt; en zulks verschaft, voor eenen tyd, een verbaazend inkomen aan den Grooten Heer, dewyl hy de gehalte in zulk een graad vervalscht heeft, dat het de helft der waarde niet bedraagt van die onder voorige Sultans, en het voor dezelfde wordt uitgegeeven. Vreemde munt is zeer vermenigvuldigd; maar niet geklommen tot den prys, welken dezelve behoort te hebben, dewyl de balans des handels ten voordeele van dit Ryk overslaat. Dit is het geval met *Indie* niet, werwaards het Turksche Ryk naauwlyks iets te zenden heeft. Geene dan oude Geldspecie wordt daar ontvangen; die van *Venetie*, *Hungaryen* en *Spanje* heeft, als de zuiverste, den voorrang.

De rykste onbeampte Inwoonders des Ryks komen niet in *Constantinopole*, ten einde hunne inkomsten te verkwisten in ledigheid en verwyfdheid, hunne middelen aan het dobbelspel te waagen, of dezelve in minnekoozeryen of tafelweelde door te brengen. De Agas blyven op hunne Landgoederen, om ze te bewaaren, te beschermen, en 'er het meeste voordeel van te haalen. De Pachas kunnen, zonder last van den Souverain, hun Landbestuur niet verlaaten. De Molhas en de Cadis handhaaven het Regt in de Steden, werwaards zy gezonden zyn: zo de eene als de andere komen alleen in *Constantinopole* om te onderkruipen, wanneer zy hunne posten verlooren hebben. —— Meestal, egter, ontwyken zy het al te strenge oog des Gouvernements: zy hebben hunne zaakbezorgers, mannen van bedryf, die voor hun werkzaam zyn, hun verontschuldigen met geld, zwaarigheden wegneemen met geld, en bevorderingen bezorgen met geld. Hier worden alle waardigheden aan den hoogsten bieder verkogt, alle ampten te koop geveild, en geen winstgeevende post verkreegen, zonder eenig min of meer aanzienlyk geschenk.

'Er is te *Constantinopole* eene soort van menschen, die zich met niets anders onledig houden, dan met geld, tot een verbaazend hooge rente, te schieten

aan

aan de ftaatzugtigen, die, zonder dit hulpmiddel, geen post kunnen verkrygen; aan de zodanigen, die wenfchen dat hunne misdryven vergeeten worden, en de bedieningen willen behouden; aan hun, die een magtigen den voet willen ligten; en, met één woord, aan menfchen, die, door eene groote en fpoedige geldopoffering, hun hoofd, door het zwaard der wet of den wil des Sultans bedreigd, wenfchen in veiligheid te ftellen.

PLEGTIGHEDEN DER JAMMERENDE DERVISES.

De plegtigheid neemt een aanvang met eenige gebeden, onder het uitftorten van welke alle de Dervifes elkander den kusch van vrede of broederfchap geeven. De nieuwlingen, of die ons voorkwamen van een minderen rang te weezen, kuschten alleen de hand van de hoofden der Orde, met betoon van diepen eerbied. De laatstgemelden ftonden digt aan den wand, in een eenigzins geboogen lyn; agter hun hingen verfcheide yzeren werktuigen, gefchikt om onderfcheidene deelen des lichaams te doorbooren, en brandende koolen op te vatten, om dezelve in den mond te neemen, of op de tong te leggen: eenige, zeide men ons, waren gefchikt om in het vuur gloeiend gemaakt, en vervolgens op onderfcheide deelen des lichaams gebragt te worden. Tegen over deeze voornaamften, omtrent midden in de zaal, waren de Dervifes geplaatst, in een kromme lyn, in eene nederige geftalte, knielende, of hurkende, naar de wyze der *Oosterlingen.*

Naa eenige weinige minuuten in het uitftorten van gebeden doorgebragt te hebben, werd aan deeze laatstgemelden een groote tambourin gegeeven, aan welks binnenzyde een, twee of drie fnaaren geplaatst waren, niet ongelyk aan onze dikke viool- of bas-fnaaren. Een van deeze tambourins hadt vyf of zes dunne koperen fnaaren. Voor deeze Muzykanten ftondt een vuurkomvoir, om de fpeeltuigen van tyd tot tyd te warmen, en het vel eene meerdere fpanning te geeven. De Overfte floeg de maat, en regelde de beweeging der fpeeltuigen; twee anderen floegen twee kleine keteltrommen. Die Muzyk ging gepaard met gezangen

ter eere van MAHOMETH, en alle de Geestlyken hieven een eenpaarig gezang aan.

Geduurende dit eentoonig en verveelend concert, ontdekten wy, van tyd tot tyd, een Dervis, die zich voor den Overste vertoonde, als diep getroffen door de Almagt der Godheid: hy kreeg nu en dan stuiptrekkingen; zyn lichaam werd styf, en hy scheen dood. Hy zonk neder in de armen zyner Mede-dervises, die hun best deeden om hem weder tot zichzelven te brengen, door zyn aangezigt aan te raaken, zyne kleederen, armen en beenen te schudden. By eenigen, die deeze stuiptrekkingen vertoonden, was het enkel verrukking: de wederbekoming ging langzaam en by trappen toe; by anderen scheen de staat des doods volkomen. De oppassende Dervises lagen de zodanigen op den grond neder, en deeden alle poogingen om hun te doen bekomen. Behalven veelvuldige aanraakingen, riepen zy hun verscheide keeren *in 't oor*; en wanneer alle gewoone middelen vrugtloos waren aangewend, naderde de Overste om zyn alvermogen uit te oefenen. Hy spreidde zyne hand uit over het aangezigt des dood schynenden, die daarop onmiddelyk tot zichzelven kwam, met vlugge vaart opsprong, geholpen door een der oppassende Dervises. Eene dergelyke vertooning hieldt al den tyd deezer plegtigheid aan, en vermenigvuldigde allengskens, onder het getier deezer Dweeperen.

Een half uur hadt de Muzyk onze ooren verveeld, en onze harten voelden zich aangedaan door deeze bezwymenden, wanneer twee mannen, tot den middel toe naakt, voor een korten tyd ten tooneele traden. Zy hadden ieder twee yzers, meer dan een voet lang, aan een der einden gepunt, en aan het andere voorzien van een knop, geheel omwonden met dunne kettingjes; de laatste schalm hadt de gedaante van een zeer scherpen nagel. Deeze Mannen maakten verscheidenerlei beweegingen voor- en rugwaards, alle met kragt en spoed, en scheenen de punten van deeze twee yzers in hun lyf te zullen stooten; doch zy droegen steeds zorge, om den duim op de punt te zetten. De snelheid hunner beweegingen, nu na den eenen, dan na den anderen kant gewend, en het geraas der kleine kettingjes, maakten, dat hunne behendigheid niet onder-

derscheiden kon gezien worden. Eindelyk maakten deeze beide Mannen de vertooning, alsof zy die scherpe werktuigen in hunne ooren, voorhoofd en oogen wilden steeken; doch zy droegen baarblyklyk eene grooter voorzorge, en maakten eene min snelle beweeging: welhaast wierp een Dervis een kleed over hun been, lag hun op den grond neder, waar zy eenige minuuten als dooden bleeven liggen. Zy stonden weder op, wryvende hun aangezigt en lichaam met hunne handen, en vertoonden zich als opgewekt en van hunne wonden geneezen. Zy keerden op hunne plaatzen weder, en namen hun speeltuig in handen. — Men verhaalde ons, dat in deeze plegtigheid zomtyds meer verscheidenheids plaats vindt, als wanneer deeze Geestdryvers brandende koolen in den mond neemen, en de tong tegen een heet yzer houden: wy wilden dit zeer wel gelooven; dewyl de werktuigen, om zulke zelfplaageryen te pleegen, aan den wand hingen.

Toen de Muzyk ophieldt, schikten zich meest alle de Dervises in een kring, en riepen het woord *Allah* uit, teffens den toon volgende, eerst langzaam, vervolgens rasser, gegeeven door twee hunner, die zich in het midden geplaatst hadden, en op dien tyd gezangen aanhieven ter eere van MAHOMETH en diens afstammelingen. De eersten schudden hunne hoofden, nu eens voor-, dan eens agterover, ook zydwaards, met meer of minder snelheids, naar den toon des gezangs. Op andere tyden schudden zy het lichaam, nu voor-, dan agterwaards, dan na de slinker, dan na de regter zyde, tot dat zy zich afgemat en geheel met zweet overdekt vonden. — Zy haalden voor eene poos adem, doch hervatten welhaast dit bedryf, by aanhoudenheid het woord *Allah* uitschreeuwende, of alleen een klank voortbrengende, gelyk aan *heb* of *hie*; die uit het diepste van den buik scheen voort te komen. De kleine tusschenpoozen, welke plaats greepen tusschen dit gejammer, werden aangevuld door het zingen van twee hunner, gezeten in het midden van deezen misbaar maakenden hoop. — Wy merkten duidelyk op, dat onder de Hoofden meer bedwangs en bedaardheids was, en minder neiging om zich aan de vervoeringen der geestdryverye over te geeven: de zodanigen hunner, die, van tyd tot tyd, zich niet de jammerenden mengden, spaar-

 den

den hunne longen, en droegen zorge, hun lichaam niet als anderen af te matten.

GEBRUIKEN DER OOSTERLINGEN.

De *Oosterlingen*, eenvoudiger dan wy in hun huisraad, kennen de weelde van het gebruik der bedden niet. Zy hebben in hunne huizen een aantal zeer ligte matrasſen van wol of katoen, welke zy op den vloer ſpreiden, of op hunne ſofas nederleggen, als het ſlaapenstyd is; hier op brengen zy den nagt door. De Vrouwen doen haare cieraaden en opſchik af; de Mannen trekken hun opperkleed uit, verwisſelen den tulband voor een muts, en gaan voorts, even als de Vrouwen, in hunne kleederen liggen. Zy dekken zich met geſtikte dekens, waarby de Ryken een katoenen voegen; geene verandering maaken zy in dit nagtdekzel, eer het zeer vuil of bykans verſleeten is.

's Morgens worden deeze matrasſen en dekkleeden weggenomen, in kasſen geſlooten, en de ſlaapkamer is wederom een woonvertrek. Onder de arme *Grieken*, *Armeniërs* en *Jooden* ſlaapt meestal het geheele Gezin in eene en dezelfde kamer; maar by de *Musulmannen* is het ſlaapvertrek der Mannen altoos van dat der Vrouwen afgezonderd.

Naardemaal het gebruik van ſtoelen en tafels beide even onbekend is by de *Oosterlingen*, zyn de ſofas de voornaamſte en bykans eenige artikels van hun huisraad: deeze ſtaan gewoonlyk aan drie zyden van het vertrek, voor de venſters, en aan de twee andere zyden: zy zyn onmiddelyk op den vloer, of eenige weinige duimen daar boven, zomtyds ter hoogte van een voet, geplaatst, rustende op planken. De ſofas zyn overtrokken met gedrukte cits, zyden ſtoffe, fluweel of laken, vercierd met katoenen, zyden, gouden of zilveren franje. 'Er zyn breede rugkusſens bygevoegd, loopende in de lengte van de ſofa, mede met ſtoffen bekleed en met franje bezet. Vloertapyten en matten liggen in 't midden des vertreks. Bloot blyft een gedeelte van den vloer, tegen over den ingang der deure, die een half voet laager is, en ten doorgang dient tot de kamers op zyde.

De ſofa dient tot een zitplaats by dag, en tot een bed-

bedde by nagt: op dezelve brengen de *Oosterlingen* den dag door, met de beenen kruislings over elkander; 's nagts liggen zy 'er op uitgeftrekt. Zommigen, egter, om de fofa te fpaaren, neemen de nagtrust op het vloertapyt of de mat; of, andere matrasfen ontbeerende, flaapen zy op de fofa, na het vercierend overtrekzel weggenomen te hebben.

Men begrypt ligt, dat by deeze wyze van op den vloer te leeven, op Vloerkleeden of Matten, die niet gereinigd worden, in houten huizen, in eene heete lugtftreeke, onder een Volk, 't welk het gebruik van linnen weinig of niet kent, dat de kleederen meest 's nagts aanhoudt, en niet aflegt dan wanneer zy verfleeten zyn, allerlei ongedierte zeer talryk moet weezen: dit baarde ons het grootfte ongemak op onze reis; wy konden ons niet vry houden van 'er mede besmet te worden. —— Zomtyds was het niet genoeg dat vliegen en ongedierte ons plaagden en uit den flaap hielden; wy moesten tevens verdraagen het branden van een Lamp voor de Maagd MARIA, die nagt en dag ontftooken gehouden wordt in de huizen van alle *Grieken* in de *Levant*. Wy durfden dezelve niet uitdoen; dit zou al te zeer tot eene grieve geftrekt hebben van den waardigen Priester, by welken wy ons nagtverblyf namen, en die ons met de grootfte heuschheid ontving.

DE WYZE VAN ZICH TE WARMEN EN TE KLEEDEN.

Wanneer men de Paleizen der Ambasfadeurs en de weinige Huizen van eenige Kooplieden uitzondert, hebben de Inwoonders van *Constantinopole* geene Schoorfteenen in hunne woonvertrekken: zy verwarmen dezelve door middel van een koperen of aarden vuurpan; *Mangal* geheeten, welke zy binnen het bereik van hunne fofas plaatzen. Maar in de huizen van eenige *Mufulmannen*, en bykans in alle huizen der *Grieken* en *Armeniërs*, wordt dit Vuurtuig geplaatst onder een ronde of vierkante tafel, bedekt met verfcheide tafelkleeden: een deezer, met randen omzet, hangt tot op den vloer neder in allerlei rigtingen, en bewaart de hette onder de tafel: in dit geval wordt 'er vuur gedaan in de vuurpan, en hetzelve met asch overdekt, om de hette te maatigen. Een met kusfens gevulde bank, rondsom geplaatst, biedt aan verfcheide perfoonen een zetel aan;

zo dat zy de voeten na de *Mangal* uitsteeken, en de hette tot den middel ontvangen. Deeze tafel draagt den naam van *Tandour*, en schynt van *Griekſche* herkomst, daar zy meer by de *Grieken* dan by de *Turken* in gebruik is, en dit warmtegeevend werktuig niet gevonden wordt in het binnenste van *Klein Aſie*, waar de koude scherper en snydender is dan te *Conſtantinopole*.

Wanneer het maar eenigzins koud is, verlaaten de Vrouwen zelden haare *Tandour*: by dezelve slyten zy den dag; by dezelve werken zy, ontvangen haare vriendinnen, en neemen haaren maaltyd; 's avonds speelen zy op de kaart (*), het schaakbord, en andere spellen. Rondsom de *Tandour* zitten zy te praaten over het nieuws van den dag, of doen elkander vertellingen van geesten en spooken, waarop zy zeer gesteld zyn.

De zich daar bevindende *Europeaanen* schikken zich gaarne naar deeze gewoonte; dewyl dezelve de beide Sexen zamenbrengt, en het naauwziend oog eener Moeder, of de jalourſche blikken van eenen Egtgenoot, de verkenningstekenen niet kunnen ontdekken, of de veelbeduidende aanstootingen voorkomen, waartoe de *Tandour* gelegenheid verschaft. Indien men immer ondernam, het gebruik der Schoorsteenen te *Conſtantinopola* in te voeren, houden wy ons verzekerd, dat de *Griekinnen* 'er zich, uit al haar vermogen, tegen zouden aankanten; en zeker zouden zy, door haare overreedende welspreekenheid, middel weeten, om goede redenen by te brengen voor de zagte, gemaatigde en meer bezuinigende warmte van de *Tandour*.

In eene Stad, waar de huizen van hout en slegt gebouwd zyn, waar de veelvuldige vensters slegt sluiten, waar de wind en de buitenlugt in elke kamer dringen, niet alleen door de deuren en vensters, maar ook door de veelvuldige reeten, zyn noch de *Mangal*, noch de *Tandour*, genoegzaam, om de Inwoonders tegen de koude te beschutten; zy moeten warm gekleed zyn. *Rusland* en *Poolen* verschaffen hun het warmste dekzel, 't geen de mensch kan draagen. De gewoonte, om Bontwerk daartoe te bezigen, werd door de Inwoonders

(*) Het Kaartspel is alleen bekend by de *Grieken* en *Armeniërs*, die met de *Europeaanen* verkeeren.

ders van de Hoofdſtad aangenomen, van waar dezelve zich, binnen korten tyd, door de afgelegenſte Landſchappen verſpreidde. De Pelisſe is allerwegen een ſtuk van weelde geworden, ſtrekt ten kenmerk van rykdom, tot belooning van dienſten, en is een dringende behoefte voor allen. In Landen, waar men de Koude nimmer voelt, als in *Egypte* en *Arabie*, zo wel als in de Noordlykſte Steden van *Turkyen*, *Conſtantinopole*, *Adrianopole* en *Belgrado*, is deeze Mode algemeen, niet alleen onder ryken en middelbaar gegoeden, maar zelfs by de behoeftigen.

De Ryke draagt ten zelfden tyde twee of drie bonte kleederen, geduurende den Winter; hy verandert dezelve in alle Jaarſaiſoenen; en zelfs in den Zomer ziet men hem gekleed in ſtoffe van *Angora*, geboord met *petit gris* of Eekhoorn-vellen. Kunnen de bewoonders ten platten lande zich geen fyne buitenlandſche Peltery aanſchaffen, zy bedienen zich van 't geen zy hebben: de Haas, de Jakhals, het Schaap biedt hun die Modekleeding aan; zy worden 'er tegen de koude door gedekt, en voldoen aan de naavolging der Stedelingen.

De Vrouwen hebben desgelyks bonte kleederen, naar alle Jaarſaiſoenen geſchikt: het zwarte Vos- en Sabelbont voor den Winter; het Eekhoorn-vel voor de Lente en Herfst, en het Hermelyn voor den Zomer: het meerendeel der Vrouwen bezit een tien- of twaalftal onderſcheidene bonte kleederen, die op een zeer hoogen prys te ſtaan komen.

DE VEELVULDIGE BRANDEN IN CONSTANTINOPOLE.

Het is geenzins te verwonderen, dat 'er veelmaalen brand in *Conſtantinopole* ontſtaat, waar men geduurende den Winter ſteeds vuur heeft op den vloer, in geene daartoe welgeſchikte plaatzen, maar naby ſofas; vloerkleeden en matten. De minſte onagtzaamheid, het ſpeelen der kinderen, doet deeze ligt brandbaare ſtoffen vuur vatten. Is alsdan de t'huiszittende in ſlaap, of heeft hy 't zelve alleen gelaaten, dan ſlaat de vlam van het huisraad tot den vloer over; en, eer men het ontdekt, breekt dezelve met geweld uit, verſpreidt zich ſchielyk, ſteekt de nabuurige huizen aan, en verſlindt zomtyds eene geheele wyk der Stad. Uit het Ho-

tel des Afgezants, op de hooge plaatzen van *Pera*, waren wy meer dan eens ooggetuigen van dit geweld des vuurs, de snelheid, met welke het zich verspreidde, en de schriklyke gevolgen, daardoor veroorzaakt. —— Dit gezigt vervult den man van gevoel, die 't zelve gaat beschouwen, met killen schrik. Het brengt hem voor den geest de beeltenis dier ongelukkige weezens, die, in deeze benarrende oogenblikken, met den dood worstelen; die, vol angst, hun best doen, om met het dierbaarste van hunne tilbaare have weg te komen; en die te midden van den vuurgloed indringen, om Kinderen, Zieken of Stokouden te helpen.

Wanneer 'er brand ontstaat, 't zy by dag of by nagt, worden alle de Inwoonders der Stad gewaarschuwd, om op hunne behoudenis bedagt te weezen, of bystand te verleenen aan de ongelukkigen. De Soldaaten-wagt in ieder kwartier komt op straat, sleepende stokken, met yzer gepunt, over de straat, van tyd tot tyd, op een naaren toon, roepende; *Daar is Brand!* Twee vervaarlyk groote trommen, de een op een hoogen tooren in 't midden van *Constantinopole*, en de ander in *Galata*, kondigen desgelyks den Inwoonderen aan, dat een brand is uitgeborsten. —— In deeze omstandigheden is het de post van den Bevelhebber der *Janitzaaren*, zich onverwyld, met eene talryke bende, te begeeven na de plaats, waar men den brand ontdekt. De Groot-Visier moet zich desgelyks daar heen begeeven; en, indien de brand niet spoedig gebluscht worde, mist de Sultan niet, in persoon te komen, geld doende uitdeelen, om de waterpompers en de waterdraagers, de wagt en de toekykers, aan te zetten, om met allen yver te werken. Doch wanneer de vlam eenigen voortgang gemaakt heeft, en byzonder wanneer de wind de voortslaande woede vermeerdert, kan men niet hoopen den brand te blusschen, dan alleen door denzelven te beperken: om dit te doen, worden de naastgelegene huizen, die nog niet zyn aangestooken, zo ras mogelyk, omverre gehaald, en de bouwstoffen, een het vuur dezelve bereikt, weggevoerd, en die men niet kan wegwerken, met water doornat gemaakt.

De schade, door den brand veroorzaakt, wordt spoedig hersteld: weinige dagen naa den brand ziet

men

men allerwegen huizen opgericht, gelyk aan de verbrande: de gebreken van nauwe, kwalyk aangelegde straaten behoudt men, en maakt geene verandering in de schikking en verdeeling der gebouwen. De *Musulman* betrekt de nieuwe wooning, om 'er, is 't hem doenlyk, het oude bedryf voort te zetten, en daar, even als voorheen, te leeven, zonder zich veel over het geledene verlies te bekommeren, of zorg te dragen, dat hem niet weder zodanig een lot wedervaare.

EENIGE BUITENGEWOONE BEDRYVEN EN GEWOONTEN DER HINDOOS. Door *Sir* JOHN SHORE, *Voorzitter van de Asiatische Societeit.*

„ Veel hebben wy, van tyd tot tyd, in ons *Mengelwerk* „ geplaatst, de *Hindoos* betreffende; en zonder iets aan„ gaande dit Volk te ontmoeten, 't welk zeer byzonder was, „ en op echte bescheiden steunde, zouden wy des niets meer „ geleverd hebben: dan het volgend Stuk van den Voorzitter „ der *Asiatische* Societeit, *Sir* JOHN SHORE, het éénige, (be„ halven de Lofreden op *Sir* WILLIAM JONES, 's Mans Voor„ ganger in het bekleeden van dien Post) 't welk van hem „ voorhanden is, ontmoetende, konden wy niet nalaaten, „ het onzen Leezeren mede te deelen. Zy zullen, twyfelen „ wy niet, het voor eene belangryke bydrage houden, strek„ kende om het Character der *Hindoos* in een licht te zetten, „ waarin het doorgaans niet beschouwd is door *Europische* „ Schryvers. Jammer, dat wy van 's Mans hand, waarschyn„ lyk, in dit vak, niet meer te wagten hebben; dewyl de „ slegte staat zyner gezondheid hem noodzaakte, na *Engeland* „ terug te keeren. —— Daarenboven voldoen wy, met dit „ te plaatzen, aan eene reeds jaaren geleden gedaane be„ lofte, om, wat belangryks van deeze *Asiatische* Societeit „ ons voorkwam, onzen Leezeren mede te deelen."

In eene voorbereidende Redenvoering, aan deeze Societeit voorgedraagen door wylen onzen Voorzitter W. JONES, worden de *Mensch* en de *Natuur* vermeld als de veelbevattende hoofdvoorwerpen onzer naspeuringe. En, schoon ik geenzins oordeele, dat wy, uit kragte van dit wydstrekkend plan, ons hebben in te laaten tot het ophaalen van elke kleine byzonderheid in wyze van denken en doen, welke de Inboorelin-

gen van *Indie* byzonder kenschetst, treft men by hun veelen byzonderheden aan, even zeer geschikt om der nieuwsgierigheid voldoening te verschaffen, als om de aandagt te trekken van den Wysgeer en den Staatsman.

Van alle studien is die der Menschlyke Ziele de belangrykste; en, 't zy wy dezelve nagaan in derzelver volmaaking, of in haare vernedering, leeren wy dwaaling vermyden, of verkrygen voorbeelden van verbetering en navolging. By de beschouwing van Gebruiken en Gewoonten tot de beginzelen opklimmende, uit welke zy voortkomen, bepaalen wy, volgens den zekeren maatstaf der Ondervindinge, de uitwerkzels van natuurlyke of zedelyke oorzaaken op 's menschen ziel.

De Characters der Inboorelingen van *Indie* worden, ondanks alles, wat men deswegen in *Europa* geschreeven en in 't licht gebragt heeft, in geenen deele recht begreepen; en eene naauwkeurige, welingerichte nasporing derzelve, gepaard met de behoorlyke onderscheiding van gewoonten en gebruiken, als enkel plaatslyk of algemeen, zou stoffe verschaffen voor eene nuttige, belangryke en onderhoudende Verhandeling.

Het is myn oogmerk niet, dit ter hand te neemen. Ik beken, noch bekwaamheid, noch tyd te hebben tot het volvoeren van zodanig eene taak. Ik bragt het voorige alleen by, dewyl ik slegts ten oogmerke had, aan de Societeit eenige buitengewoone Bedryven, Gewoonten en Handelwyzen deezes Lands voor te draagen, die te myner waarneeminge gekomen zyn by het bekleeden myner bedieninge. Indien het verhaal te veel hebbe van den regterlyken styl, dan moge ter vergoedinge dienen, dat het ontleend is uit echte stukken en regterlyke bescheiden, in gevolge waarvan het volle aanspraak heeft op het vertrouwen der Leezeren.

De Onschendbaarheid van eenen *Brahman*, of Priester, is een vast beginzel by de *Hindoos*. Een *Brahman* van het leeven te berooven, of door openbaar geweld, of door zynen dood eenigerwyze te veroorzaaken, is eene misdaad, welke geene verzoening toelaat. —— Tot dit beginzel kan t'huis gebragt worden het bedryf, *Dherna* geheeten, voorheen niet zeldzaam te *Benares*. Men zou dit woord door *Vasthouding*, of *Arrest*, kunnen overzetten. Het wordt door de *Brahmannen* te dier Stede gebruikt, om eene zaak door te zetten, welke door geene andere middelen kan vervorderd worden. —— Men gaat op de volgende wyze te werk. De *Brahman*, die dit middel ten voorschreeven einde aanwendt, vervoegt zich aan de deur van het huis des persoons, tegen wien hy het heeft, of ter plaatze, waar hy hem het zekerst zal ontmoeten. Hy zit daar in *Dherna* neder, met vergif, of een dolk, of eenig ander werktuig van zelfmoord, in de

hand,

hand, dreigende daarvan gebruik te zullen maaken, indien zyn Party het zich onderwinde, hem te moeijen of voorby te gaan. In deezer voege houdt hy deezen volkomen opgeslooten. De *Brahman*, zich in deezer voege tegen zyne Party gezet hebbende, vast; en uit kragte van eene gewoonte, welke zeldzaam overtreeden wordt, moet het ongelukkig voorwerp van dit Arrest ook vasten. In deezen staat verblyven zy beiden, tot dat de insteller van de *Dherna* voldoening kryge. Hierin mist hy zelden, dewyl hy het bykans nimmer onderneemt, zonder een vast besluit om te volharden: want indien de Party, dus opgeslooten, het zo verre liet komen, dat de *Brahman*, zittende in de *Dherna*, door honger omkwame, zou die zonde, voor altoos, zwaar op hem liggen. —— Dit bedryf is zeldzaamer geworden in de laatste jaaren, zints de oprichting van een Geregtshof te *Benares*, in den Jaare 1783. Maar de tusschenkomst van dat Hof, en zelfs van den Resident aldaar, is niet genoegzaam geweest om het geheel af te schaffen; dewyl men het, over 't geheel, voorzigtig geoordeeld heeft, ten deezen opzigte geene dwangmiddelen te bezigen, uit vreeze dat eenig blyk daarvan hem, die in de *Dherna* zat, tot zelfmoord zou aanzetten. De smaad van dit bedryf zou niet alleen vallen op de handhaavers van het Geregt, maar op het Gouvernement zelve.

De gewoonte om in *Dherna* te zitten bepaalt zich tot manlyke *Brahmans* niet alleen. Het volgende voorbeeld, te *Benares*, in den Jaare 1789, voorgevallen, zal dit stuk volkomen bewyzen en ophelderen. — BEENOO BHAI, eene Weduwe van den *Brahmanischen* Stam, hadt een Regtsgeding tegen haaren Schoonbroeder BALHISKEN. Men zogt dit by bemiddeling te vinden. Het Regtsgeding en de Uitspraak werden door het Geregtshof te *Benares* nagezien, en men beriep 'er zich van. De zaak van BEENOO betrof een eisch van eigendom, waarby haare *Cast* of Stam in aanmerking kwam, welken haar tegenstander beweerde dat zy verbeurd hadt. De uitspraak was ten haaren voordeele, maar zo gunstig niet als zy wenschte. Zy werd, overzulks, te raade, om haare zaak te winnen door de *Dherna*, en het verder te brengen dan de gebruikte regtsmiddelen het gebragt hadden. Overeenkomstig met dit besluit, ging BEENOO voor de deur van BALHISKEN in *Dherna* zitten. Naa het verloop van eenige dagen, begon hy te vreezen, dat zy van honger zou sterven, en ging met haar na den *Hindootempel* te *Benares*, waar zy beiden nog eenigen tyd zich van spys onthielden. Dertien dagen waren 'er verstreeken zints den aanvang van BALHISKEN's *Dherna*, toen hy het opgaf, door te komen tot eene voorwaardlyke overeenkomst met BEENOO, behelzende, dat, indien zy de echtheid van haare *Cast* bewyzen, en eenige agtenswaardige Leden van haaren eigen Stam kon

kon overhaalen om voor haar een onthaal te bezorgen, hy niet alleen de kosten daarvan zou betaalen, maar ook haare schulden voldoen. De voorwaarden werden aangenomen door BEENOO, die haar aandeel in het aangegaan verdrag volbragt. Haar tegenpartyder betaalde, zonder verwyl, de kosten des onthaals; maar het niet volbrengen van zyne verbintenis, om haare schulden te voldoen, bewoog haar, een regtsgeding tegen hem aan te vangen; en de te werk gestelde *Dherna*, met de bewyzen daarvan, kwamen dus voor de Regtbank.

Het is niet te onpasse, hier aan te merken, dat eenigen van de *Pundits*, daarover geraadpleegd, de voldingendheid van eene verpligting, door een *Dherna* afgevergd, erkenden; mits het voorwerp daarvan ware het verwerven van eene regtmaatige zaak, of het verkrygen van een regt, verkeerd en snood door de andere party geweigerd; doch in geene andere gevallen. —— Doch anderen verwierpen de duchtigheid van eene op die wyze afgeperste verbintenis, zo dezelve, in 't vervolg, niet bekragtigd werd door den Geregtsschryver, of geheel, of gedeeltlyk, naa dat het aangewende dwangmiddel was opgeheeven.

Van dit vermelde gebruik is geen geheel gelykvormig voorbeeld in *Bengale* of *Behar* ter myner kennisse gekomen; schoon het bekend is, dat *Brahmannen*, zelfs in *Calcutta*, liefdegaven tot leevensonderhoud van *Hindoos* gekreegen hebben, door zich voor de deuren van hunne huizen te plaatzen, onder verklaaring, dat zy daar zouden blyven tot dat hunne verzoeken vervulling bekomen hadden. De gemaatigdheid van den eisch brengt doorgaans eene bewilliging te wege, die agter zou blyven indien dezelve te hoop liep.

In het zekere ben ik onderrigt, dat voorbeelden van deeze Gewoonte nu en dan voorkomen in eenige gedeelten van des Viziers heerschappye, en dat men *Brahmannen* daar met vrugt gebruikt heeft om schulden betaald te krygen; den Schuldenaar betaaling afvorderende, onder bedreiging, dat zy zouden vasten tot dat de schuld zou betaald weezen. De Schuldenaars, indien zy geld of crediet hadden, bleeven nooit in gebreke, om een eisch, deezerwyze tegen hun ingerigt, te voldoen.

Een ander Landsgebruik, van een zeer zonderlingen en wreeden aart, noemt men het oprichten van een *Koor*. Door deeze benaaming verstaat men een ronden Houtstapel, gereed om in brand gestooken te worden. Op deezen wordt somtyds eene *Koe*, of anders eene *Oude Vrouw*, geplaatst, door de vervaardigers van dien Houtmyt, om te gader verbrand te worden. Men bedoelt met dit bedryf de Officiers van het Gouvernement of anderen af te schrikken van groote eischen;

haar-

naardemaal de volvoering deezer Offerande gesteld wordt een groote zonde op den hals te laaden van de zodanigen, wier gedrag den bouwer van zodanig een *Koor* tot dit uiterste de toevlugt doet neemen.

Een voorbeeld van deeze zo wreede als vreemde Gewoonte zag men in de Provincie van *Benares*, in den Jaare 1788. Drie *Brahmannen* hadden een *Koor* toegesteld, waarop eene oude Vrouw zich liet plaatzen. Het oogmerk, om voor een tyd schrik aan te jaagen, werd 'er ten vollen door bereikt; en een tydige tusschenkomst van gezagbetoon voorkwam de volvoering der offerande. —— Het is der moeite waardig, de zaak te weeten, welke deeze drie *Brahmannen* aanzette om de toevlugt te neemen tot dit wanhoopig en wreed middel. Hunne eigene verklaaring komt hoofdzaaklyk hier op neder: Dat zy landen in gemeenschap hadden met anderen; maar dat de openbaare belasting ongelyk aan hun was opgelegd, dewyl hunne deelgenooten minder dan zy, naar evenredigheid, betaalden; zy weigerden, uit dien hoofde, eenig gedeelte op te brengen, en vervaardigden een *Koor*, om de Officieren van het Gouvernement vrees aan te jaagen in het voortzetten van hunnen eisch. Hun eenig doel was, gelyk zy met zo veele woorden verklaarden, om eene gelyke verdeeling in het betaalen der belasting tusschen hun en hunne medelandeigenaaren te bewerken. —— Eene Vrouw, bykans blind van ouderdom, hadt zich, te deezer gelegenheid, op de *Koor* geplaatst. Zy werd gedagvaard voor den *Engelschen* Superintendent der Provincie, doch weigerde volstrekt te komen; betuigende, dat zy, veel liever dan te gehoorzaamen, zich zou verdrinken in de eerste waterwel. Men drong het stuk niet verder aan.

Dit is het éénige voorbeeld der vervaardiginge van een *Koor*, in veele jaaren vóór 1788 vermeld. Men wil, dat het in vroegeren tyde veel algemeener in gebruik was. Geen berigt is my ter hand gekomen van eene herhaaling deezer Regtsvordering in *Benares*, of het bestaan daarvan in eenig ander gedeelte van de Bezittingen der Compagnie. Men wil ook, dat het nooit algemeen geweest hebbe in *Benares*; maar verzekert, dat het zich bepaalde tot een gering gedeelte van die wyduitgestrekte Provincie.

Het laatstgemelde gebruik loopt zeer aan tegen die zagtheid en menschlievenheid, in welke de Schryver van *The Historical Disquisition, regarding ancient and modern India*, verzekert, dat de Inwoonders van dit Land, door alle eeuwen heen, uitstaken. Als eene algemeene stelling, aan uitzonderingen onderhevig, heb ik geen regt om dezelve tegen te spreeken; dan men zal nogthans moeten toestemmen, dat byzondere Persoonen in *India* dikwyls door geringe tergingen

zich

zich laaten vervoeren tot het pleegen van bedryven, welke door geene tergingen kunnen gewettigd worden; en zonder my te beroepen op het gedrag van baarblyklyke roovers, kan men voorbeelden aanvoeren van naauwlyks geloofbaare wreedheden, de gevolgen van wraakzugtigen trots en onbeteugelde geweldaadigheid van inborst.

Ten bewyze van deeze verzekeringen, zal ik drie merkwaardige voorbeelden bybrengen, gestaafd door onlochenbaare baarblyklykheid. Ten Jaare 1791 werd SOODISHTER MIER, een *Brahman*, de bewoonder van een verpagt land, en eigenaar van een land, vry van belasting, in de Provincie van *Benares*, opontboden om te verschynen voor een Officier, een Inbooreling des lands, een afgevaardigd Inzamelaar in het Distrikt waar deeze Man woonde. Hy weigerde voluit, te gehoorzaamen aan de dagvaardingen, die vrugtloos herhaald werden; na verloop van eenigen tyd werden verscheide persoonen afgevaardigd om het geding voort te zetten, en hem tot verschynen te noodzaaken. Toen deezen zyn huis naderden, sneed hy het hoofd af van de Weduwe zyns overleden Zoons, en wierp het buiten deur. Zyn eerste oogmerk was, zyne eigene Vrouw om 't leeven te brengen; dan het bleek, dat zyns Zoons Weduwe, dit verneemende, hem verzogt, haar van kant te maaken of te onthoofden; gelyk hy deedt. — In dit geval nam het Regtsgeding tegen SOODISHTER een geregelden loop; zyne ongehoorzaamheid ging met versmaading gepaard; zyn leevensstand geregtigde hem niet om byzonder uitgemonsterd te worden; hy hadt niets te vreezen van het voldoen aan den eisch; en hy mogt zich verzekerd houden van herstel in regten, indien hem ongelyk ware aangedaan.

Een ander *Brahman*, genaamd BALOO PAUNDEH, werd, in den Jaare 1793, overtuigd, zyne Dogter vermoord te hebben. Zyn eigen verslag van die daad, en van de beweegreden hem daartoe aanspoorende, komt hier op neder: Dat, omtrent twaalf jaaren vóór den begaanen moord, hy BALOO en een ander Man te zamen Huurders en Bebouwers waren van een plek gronds, toen de Deelgenoot aan BALOO zyn aandeel afstondt. Met den Jaare 1793 kwam zyn voorige Deelgenoot te voorschyn met een eisch op aandeel in deezen grond; de eisch werd aan goede Mannen gelaaten, die ten voordeele van BALOO uitspraak deeden. Hy ging gevolglyk na dat land, en was bezig met het te ploegen, wanneer hy daarin gestoord werd door zyn tegenstander. Hierop werd BALOO, naar zyne eigene bekentenis, „ toornig en woedende, en bragt myne „ eigene kleine Dogter APMUNGA, die slegts een en een half „ jaar oud was, in het veld, en doodde haar met myn ei- „ gen zwaard." —— Dit geval gebeurde ook in de Provincie van *Benares*.

Het

Het laatste voorbeeld, 't geen ik zal aanvoeren, is eene daad van Moedermoord, gepleegd door BRECHUK en ADHER, twee *Brahmannen* en *Zemindars* of Eigenaars van Landgoederen, welker uitgestrektheid die van agt Acres niet te boven ging. Het Dorp, waarin zy woonden, was de eigendom van veele andere *Zemindars.* Een geschil, 't welk ontstondt uit mededinging wegens het algemeen toevoorzigt op de inkomsten van het Dorp, hadt langen tyd plaats gehad tusschen de twee Broeders en een persoon, GOWRY genaamd, en den Officier van het Gouvernement, die dit bezwaar op den laatsten hadt overgebragt; hy werd aangezet tot eene herroeping daarvan door de bedreigingen der Moeder van BRECHUK en ADHER, om vergif te drinken, en om de behandeling aan de twee Broeders over te brengen. Door dezelfde bedreiging werd hy afgeschrikt van gehoor te geeven aan de klagten van GOWRY, die door een hooger magt tot dit onderzoek was aangesteld.

Maar de onmiddelyke oorzaak, die de *Brahmannen* aanzette tot den moord van hunne Moeder, was eene daad van geweld, welke gezegd werd gepleegd te zyn door de Afgezondenen van GOWRY, met of zonder diens last, en door hem gebruikt tot een ander oogmerk, in hun huis indringende, wanneer zy niet t'huis waren, by nagt, en veertig Ropyen, de Eigendom van BRECHUK en ADHER, wegneemende uit de vertrekken hunner Vrouwen.

BRECHUK keerde eerst t'huis weder, waar diens Moeder, Vrouw en Schoonzuster hem het gebeurde verhaalden. Onmiddelyk bragt hy zyne Moeder na een niet ver afgelegen beek, waar hy op dien tyd, in den morgenstond, met zynen Broeder ADHER, overluid tot het Volk des Dorps riep; dat, schoon zy de intreede in huis, als eene daad die niet hersteld kon worden, wilden over 't hoofd zien, de veertig Ropyen moesten wedergegeeven worden. —— Op deezen uitroep bekwamen zy geen antwoord; en 'er is geen zekerheid altoos, dat dezelve door iemand gehoord is. —— BRECHUK trok, zonder marren, zyn zabel, en floeg met éénen flag 's Moeders hoofd van den romp, met het beleden oogmerk, als afgesproken en erkend door Moeder en Zoon, dat 's Moeders geest, opgewekt door het slaan op een grooten trommel veertig dagen lang, voor altoos GOWRY zou vervolgen en plaagen tot diens dood toe, en ook allen, die zyne deelgenooten geweest waren. De laatste woorden, die de Moeder sprak, waren, dat zy GOWRY en de zynen zou plaagen.

De gewelddaadigheid, den Afgevaardigden van GOWRY ten laste gelegd, dat zy met overmoed ingedrongen waren in de Vrouwen-vertrekken van BRECHUK en ADHER, mogt eene schennis heeten, die groote gramschap baarde; maar zy schy-

 nen

nen die mishandeling minder gerekend te hebben, dan het verlies van hun Geld, 't welk zy, tot hun vol genoegen, zouden hebben kunnen wederkrygen, door zich te vervoegen by het Geregtshof in *Benares*.

De daad, door hun gepleegd, hadt geene andere wettiging, dan die ontleend werd uit de vooroordeelen, standgrypende op de plaats hunner wooninge; het was een misdryf tegen hunnen Godsdienst; en de beide Broeders bragten een voorbeeld by van een *Brahman*, die, zeven of agt jaaren geleeden, zyne *Cast* verlooren hadt, en alle gemeenschap met andere *Brahmannen*, door eene daad van dezelfde natuur. Dan, om de waarheid te zeggen, BESCHUK en ADHEK, schoon *Brahmannen*, bezaten geen kennis, en hadden geene opvoeding genooten, beantwoordende aan de hooge onderscheiding van hunne *Cast*, waarvan zy den trots alleen bezaten, zynde zo onkundig en bevooroordeeld, als de geringste landbouwers in eenig deel van de wereld. — Zy scheenen ten uitersten verbaasd, wanneer zy hoorden dat een *Pundit* hun verwees tot de verbeurte van hunne *Cast*, en erkenden openlyk, dat zy zo verre waren van te denken eene barbaarsche daad gepleegd te hebben, dat zy beiden, zo wel als hunne Moeder, dit bedryf aanmerkten als eene verdeediging van hunne geschondene eer, en niet onderhevig aan eenige Godsdienstige straffe.

De Societeit zal met eenige bevreemding ontdekken, dat de Pleegers van de onderscheidene bedryven, door ons opgegeeven, *Brahmannen* waren. Deeze bedryven greepen ook alleen plaats in drie Distrikten van *Benares*. Ik neem deeze dingen in opmerking, ten einde ik niemand tot de dwaaling vervoere, waartoe men zo dikwyls vervalt, om algemeene besluiten uit byzondere omstandigheden af te leiden. In *Bengale* en *Behar*, waar de driften van jalousy, hoogmoed, en wraak, zomtyds zeer heillooze gevolgen te wege brengen, herinner ik my geen één voorbeeld, waarin de uitwerkzels van derzelver gewelddaadigen aart overgebragt werden van de voorwerpen, die deeze driften opwekten, tot andere, die onschuldig waren, gelyk in de boven vermelde gevallen.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

GEBOORTE VAN EENEN PAPEGAAI, TE ROME, IN HET JAAR 1801.

(Uit het *Fransch.*)

Terwyl de Advokaat JEAN-ANTOINE PASSERI te *Avignon* in dienst was van den H. Stoel, in hoedanigheid van Advokaat en Procureur-Generaal, kogt hy, den eenen na den anderen, twee Papegaaien, van de soort, welke de Liefhebbers der Natuurlyke Historie *Amazonen* noemen. Beide waren zo tam, dat men ze altoos in volle vryheid door de vertrekken liet loopen, als twee duiven; schoon zy hunne kooi hadden, met eenen stok om 'er op te rusten. De wederzydsche liefkoozingen, welke zy begonnen elkander te doen, zo ras men hen vereenigd had, en het onafscheidbaare leeven, dat zy leidden, deeden gereedlyk denken, dat zy van verschillende kunne waren. Het Mannetjen sprak vry wel verscheiden woorden in het Fransch, en zong een deuntjen in het Provençaalsch; het Wyfjen, misschien door gebrek van opvoedinge in de eerste jeugd (*), heeft nooit een verstaanbaar woord uitgebragt; alleenlyk gaf het een' scherpen en onaangenaamen schreeuw, wanneer het iets begeerde, of kwaad wierd.

Hun gewoon voedsel bestaat in zaaden van den Zonnebloem of van Saffraan, in vruchten, soep of bry van gegist deeg, ryst en peulvruchten, en somtyds een weinig vleesch, vooral wanneer het vet is. By gebrek van de bovengenoemde zaaden zyn zy ook gewend, hennipzaad en zelfs Turksch koorn te eeten.

Schoon zy geene groote begeerte tot drinken toonen, drinken zy evenwel somtyds van het water, dat voor de hoenders geschikt is; zy dompelen dan den bek in het vat, waarin het water is, en steeken den kop om hoog om het door te zwelgen. Zy hebben, ondertusschen, gaarne water tot hunne eigene beschikking, om zich van tyd tot tyd te kunnen baaden. Het Mannetjen tracht dan, indien het kan, zich geheel onder te dompelen, hetgeen hem meer genoegen schynt te geeven. Het Wyfjen, daartegen, schoon het meermaalen drinkt dan het Mannetjen, heeft eenen afkeer van zich te dompelen, en wordt dikwyls te onvreden, wanneer het Mannetjen zich baadt in haare nabyheid, en, onder het flodderen met zyne wieken, haar met water bespat.

Wanneer, in het Jaar 1789, de toestand der zaaken hunnen

(*) De Eigenaar had het gekogt op de Galeien te *Marseille*.

nen meester noodzaakte *Avignon* te verlaaten, wilde hy, schoon hy alles verloor wat hy bezat, deeze beide Dieren niet missen, welke hem dikwyls eene aangenaame afleiding verschaft hadden, in zyne gewichtige bezigheden. Hy nam ze met zich; hetgeen hy te gemaklyker doen kon, dewyl hy reeds de doozen (*) had, waarin deeze vogels, zonder moeite, en zonder dat men hun eenig nadeel toebrenge, kunnen vervoerd worden.

Wanneer Paus PIUS de VI aan den Heere PASSERI eene andere bestemming gaf, en denzelven benoemde tot Gouverneur van *Forli*, nam deeze ook de beide getrouwe metgezellen zyner ballingschap met zich. Daar had hy de gelegenheid om waar te neemen, dat, met het aankomen der Lente, deeze twee Dieren geneigdheid gevoelden tot het voortplanten van hun geslacht. Hunne liefkoozingen waren ongemeen. Het Wyfjen vooral toonde zich zeer te onvrede, wanneer het Mannetjen aan haare tekenen van liefde niet beantwoordde. Hunne wederzydsche yverzucht vereenigde hen dermaate, dat zy zelfs hunnen meester sloegen, wanneer deeze zich hield, of hy een van beiden wilde streelen. Eindelyk in de maand Maart van 1798 paarden (†) zy, en in de maand April leide het Wyfjen, onder de keukenhaard, in de asch, twee eieren, in alles gelyk aan duiven-eieren.

Op

(*) Deeze Doozen worden *klompen* genoemd, omdat zy de gedaante hebben van de houten klompen, welke de Landlieden [in Frankryk] draagen. Het zyn kistjens, gemaakt als muizevallen, ruim genoeg om den vogel te bevatten, welken men 'er insteekt aan het eene einde, door een klein deurtjen, hetgeen in eene sponning op en neder schuift. In deeze Doos is een rond gedraaid dwarshout of stokjen, waarop de Papegaai gaat zitten. Aan het andere einde der Doos is eene opening, gesloten door een raam met een yzeren traliewerk, zodat de vogel 'er niet uit komen, maar niettemin zien kan en ademhaalen. Wanneer men 'er hem op deeze wyze heeft doen ingaan, kan hy zich niet weder omkeeren. Dus ligt men, om hem te doen uitgaan, het raam, of de deur, aan de voorzyde op; onder welke deur, aan den binnenkant, eene kleine lade is, waarin men het tot de reis noodige voedsel plaatst.

(†) Wanneer de natuur de Papegaaien tot het liefdeswerk prikkelt, draait het Wyfjen zich op den grond in het ronde; het spreidt de vleugen uit, en pronkt met den staart, gelyk de Pauw; het Mannetjen volgt haar terstond, totdat zy aan zyne begeerten zich overgeeve. De paaring geschiedt op dezelfde wyze als by de meeste vogels; dat is te zeggen, dat het Mannetjen zich op het Wyfjen plaatst, met dit onderscheid, dat het Mannetjen niet los op den rug van het Wyfjen gaat zitten, en 'er zich niet plaatst in eene horizontaale lyn, maar beiden, geduurende het bedryf der voortteeling, den bek op den grond gevestigd houden. Het Mannetjen zet slechts den eenen poot op den rug van het Wyfjen, dat met de borst geheel op de aarde rust, en houdt zich, met den anderen, op den grond vast. Hunne paaring gebeurt alleen in de maanden Maart en April, en zy herhaalen ze niet zo dikwyls als veele van onze tamme vogelen.

Op deezen tyd werd de bestemming van den Heere PASSERI nogmaals veranderd, en hy na *Valentano* gezonden. Hy deed de eieren en de vogels derwaards overbrengen. In dit nieuwe land paarden zy geregeld in hunne gewoone maanden, en het Wyfjen leide dan eens twee, dan eens drie eieren, geduurende de vier achtereenvolgende jaaren, welke de Heer PASSERI ter deezer plaatze doorbragt. Het broedde ze met de grootste oplettendheid en den grootsten yver, geduurende eene vry aanmerkelyke tydruimte, maar telkens vruchteloos (*).

De Heer PASSERI werd nogmaals verplaatst, en van *Valentano* na *Anagni* gezonden. Maar, het Fransche Leger kort daarna den Kerkelyken Staat bezet hebbende, werd de Heer PASSERI in hechtenis genomen, en, geduurende vyftig dagen, in het Kasteel *St. Angelo* gevangen gehouden. Vervolgens werd hy in het Koningryk *Napels* gebannen, werwaards hy evenwel, by gebrek van een paspoort, zich niet kon begeeven. Hy bleef toen eenige maanden te *Terracina*, alwaar hy beroofd werd van alles, wat hy had: want dit land was ter plonderinge overgegeven, omdat men 'er getracht had eene tegen-omwenteling te bewerken.

Het gelukte hem deeze keer nogmaals zyne twee Papegaaien te behouden, dewyl hy ze, by het verlaaten van *Anagni*, by zyne nabestaanden had gelaten.

De Fransche Generaal GIRARDON en de Raad ZACCALEONI kwamen ten deezen tyde, in de hoedanigheid van Commissarissen van *Anagni*, te *Terracina*. Door de inwoonderen van *Anagni* zelven onderricht van het gedrag des Heeren PASSERI, en overtuigd van deszelfs onschuld, gaven zy hem verlof om weder na *Rome* te keeren. Zyne familie eveneens terug geroepen zynde, kwam hy weder in bezit van zyne Papegaaien.

Dee-

(*) Men heeft waargenomen, dat het Wyfjen, wanneer het eieren wil leggen, gewoonlyk eene verborgen en zachte plaats zoekt; dat zy ze legt of in de asch, of in eene soort van nest, hetgeen zy met haaren bek en met haare pooten maakt. Zo ras de eieren gelegd zyn, verlaat zy ze niet weer; zy plaatst 'er zich op, en poogt ze wel bedekt en warm te houden. Zy broedt ze veertig dagen lang, geduurende welken zy zelden uit het nest komt, en dan alleen tot het doen van haare ontlastingen, die, in deezen tyd, overvloediger zyn dan anders, en bestaan uit eene vloeibaare en slymige stoffe. Het Mannetjen zet zich op eene eenigzins verheven plaats, houdt de wacht by het Wyfjen, en duldt niet, dat iemand haar nadere; hy ziet gestuurig na haar met een oog van welgevallen. Van tyd tot tyd gaat hy eeten zoeken: naauwlyks heeft hy het ingeslokt, of hy loopt na het Wyfjen, dat den bek opent; het Mannetjen steekt 'er den zynen in. Hy stort 'er het voedsel in, dat hy genomen en ingeslokt had, omtrent zo als de Duiven by haare jongen doen. Op deeze wyze leeft het Wyfjen, geduurende den geheelen tyd dat het broedt.

Deeze werden geplaatst in een klein vertrekjen, dat voor de middagzon blootstond. In de eerste dagen van Juny des Jaars 1800 leide het Wyfjen twee eieren in een komfoor, waarin een weinig asch was, en hetgeen men toevallig in eenen hoek van het vertrek had laaten staan. Zy werden een-en-veertig dagen lang, gebroed, met alle zorgvuldigheid, waarvan boven gesproken is. Op den 15 July brak een deezer eieren in het midden open, en 'er kwam een jonge vogel uit, die naauwlyks het hoofd konde ophouden: maar den volgenden morgen werd hy dood gevonden, en de moeder verliet het andere ei (*).

In de Lente van het Jaar 1801 leide het Wyfjen drie eieren in het zelfde komfoor, en broedde ze met dezelfde oplettendheid. Den 24 Juny, des avonds, bespeurde men, dat de schaal van een der eieren gebroken was, en men hoorde een kleinen schreeuw, die de geboorte van den kleinen vogel aankondigde. Opdat deeze niet het zelfde gevaar als die van het voorige jaar mogt loopen, stelde men, in plaatze van het komfoor, eene kleine teenen mand, op welker bodem men eenig linnen leide, en daarop de beide andere eieren, en den kleinen pas uit den dop gekomen Papegaai. De moeder voer toen voort met broeden (†).

Men hield aan met aan de ouden hun gewoon voedsel te geeven. Het Mannetjen bragt het dikwyls aan het Wyfjen, en dit deelde het met haar jong, hetgeen, verscheiden dagen lang, zonder eenig teken van vederen bleef en met geslooten oogen.

Den 12 July hoorde men verscheidene schreeuwen van den jongen Papegaai; men bemerkte, dat het was om voedsel te vraagen; want het Mannetjen kwam terstond toeloopen, om het aan zyn jong te geeven.

Den 14 begon hy de oogen te openen, en men zag op zynen rug verscheiden kleine schachten van vederen te voorschyn komen, gelyk aan die, welke zich vertoonen by de Duiven en andere kleine vogelen.

Den 16 bespeurde men deeze schachten van vederen over het geheele lichaam.

Den

(*) Gelyk deeze Dieren log en onbehendig zyn, schynt het, dat de moeder het jong plat gedrukt heeft door haar eigen gewicht, uit hoofde van de bekrompen plaats, waarin zy haare eieren had gelegd en gebroed.

(†) Men heeft opgemerkt, dat het Wyfjen omtrent het midden der mande twee openingen, op dezelfde hoogte, heeft gemaakt. Men kan niet zeggen, of dit geschied zy uit dien vernielenden aart, welke deeze Dieren kenmerkt, dan om aan het jong eenen meer gemaklyken uitgang uit de mand te bezorgen, wanneer het in staat zoude zyn om 'er gebruik van te konnen maaken.

Den 22 begonnen deeze schachten zich te ontwikkelen en zich tot pluimen en vederen te vormen.

Den 24 begonnen de vleugels bedekt te worden met groene pluimen.

Toen de veertig dagen vol waren, zag men ze geheel met pluimen bedekt; en de moeder, welke tot dien tyd toe altoos by haar jong had geslapen, verliet het, als of zy het buiten voogdy gesteld had; van toen af ging zy, gelyk te vooren, by haar Mannetjen slaapen.

De jonge Papegaai had op het lichaam pluimen van een leevendig groen; die der vleugelen, schoon ten grooten deele groen, waren gemengd met roode, blaauwe en violette pluimen; die, welke het hoofd bedekten, waren groen met een' geelen rand aan den kant des beks; de pluimen naast aan de pooten, waren ook van eene geele kleur.

Men kan nog niet beslissen, tot welk geslacht hy behoore, daar hy, zonder onderscheid, zich voegt by den Vader en by de Moeder, die beiden, schoon hy ook alleen eet, somtyds hem beurt om beurt uit den bek voeden. Hy schynt, evenwel, meer naar den Vader dan naar de Moeder te gelyken (*).

BYVOEGSEL DES VERTAALERS.

Hetgeen de Schryver van dit Bericht, in zyne laatste aantekening, zegt, dat *de pooging en, om de Papegaaien in onze luchtstreek te doen voortteelen, tot nog toe, vruchteloos zyn geweest*, is niet volkomen naauwkeurig; ten minsten by den Heer BUFFON (*Hist. Nat. des Oiseaux*, *Tom.* XI. *p.* 160. *Edit. de Paris* 1780., 12mo.) leeze ik het volgende.

,, Het is zeldzaam, dat men de Papegaaien in onze gemaatigde Gewesten ziet voortteelen, maar niet dat men hen klaare en gelde eieren ziet leggen: evenwel heeft men eenige voorbeelden van in Frankryk geboren Papegaaien. De Heer DE LA PIGEONIÈRE heeft, in de Stad *Marmande*, in *Agenois*, een Mannetjes en een Wyfjes Papegaai gehad, die, geduurende vyf of zes jaaren, niet gemist hebben in ieder voorjaar een broedsel te leggen, hetgeen slaagde, en waaruit jongen voortkwamen, die door de ouden werden opgevoed. Ieder broedsel bestond uit vier eieren, waarvan altoos drie goed en één on-

(*) Tot nog toe zyn de poogingen, om de Papegaaien in onze luchtstreek te doen voortteelen, vruchteloos geweest. Het is zonderling genoeg, dat men, in het zelfde jaar, twee verschynsels, omtrent van den zelfden aart, heeft gezien: het eene is de geboorte van eenen Leeuw, in de Diergaarde van het Museum der Natuerlyke Historie te *Parys*; het andere die van eenen Papegaai te *Rome*.

onvruchtbaar waren. De wyze, om ze op hun gemak te doen broeden, was, dat men ze plaatste in een vertrek, waarin niets anders was dan eene ton, aan het eene einde zonder bodem, en [gedeeltelyk] gevuld met zaagsel van hout. Van binnen en van buiten waren stokjens in de ton vastgemaakt, opdat het Mannetjen op allerlei wyzen 'er by kon opklimmen, en by het Wyfjen nederliggen. Eene noodzaaklyke voorzorg was, dat men niet dan gelaarsd in de kamer kwam, om de beenen te beschermen tegen de beeten van den jaloerschen Papegaai, die alles verscheurde, wat hy zyn Wyfjen zag naderen (*). Vader LABAT geeft ook de historie op van twee Papegaaien, die te *Parys* verscheiden maalen jongen kreegen (†)."

Doch schoon dus het voortteelen van Papegaaien niet zonder voorbeeld is onder gemaätigde luchtstreeken, die voorbeelden zyn buiten tegenspraak zeldzaam, en misschien nooit zo naauwkeurig beschreven als hetgeen hier den Leezer wordt aangeboden.

(*) Brief, geschreven te *Marmande en Agenois*, 25 *August.* 1774. In de *Gazette de Littérature* van den 17 Sept. daaraanvolgende.

(†) *Nouveaux Voyages aux Iles de l'Amerique. Paris* 1722. *Tom.* II. p. 160 [of *Tom.* II. p. 159 van den Haagschen druk van 1724.]

AANMERKINGEN, OVER EENIGE DRIFTEN; BYZONDER VOOR DE VROUWEN INGERIGT.

(Uit het *Engelsch.*)

Geen waarheid is 'er, duidelyker en van allen meer erkend, dan dat de Menschlyke Natuur onderhevig is aan eene menigte van Driften. Eenige deezer mogen deugdzaam heeten; andere zal men niet schroomen met een tegenövergestelden naam te bestempelen: dan 'er is een groot aantal tusschenbeide staande Neigingen, ook wel, en mogelyk niet ten onregte, met den naam van Driften bestempeld. Deeze laatstgemelde kunnen, door eenen geschikten invloed der Rede, zeer dienstbaar worden aan de Deugd, wanneer zy zich in gevaar bevindt om door belaagers overweldigd te worden: maar zy loopen even zeer gevaar om in dienst genomen te worden door de belaagers der Rede; en, eens opgeschreeven onder het vaandel der vyanden, mist het zelden, of zy doen de kans keeren, en richten eene deerlyke slachting aan by de aangevalle Deugd.

Het blykt hieruit, dat deeze Tusschensoort van Neigingen, als 't ware, eene soort van in evenwigt brengende magten zyn, die, 't is waar, eene onzydigheid in zedelyke zaaken schynen te houden; maar, dit met wapenen in de hand doende,

de, niet verondersteld kunnen worden, onzydige aanschouwers te zullen blyven; zy moeten of met of tegen ons weezen.

Ik zal my klaarder doen verstaan, wanneer ik ze nader en byzonderder onder 't oog breng; en een aanvang maaken met die Drift, welke men den naam van algemeen heerschend heeft gegeeven: de Zugt tot Beroemdheid, of om als boven andere bekend uit te steeken.

Ik vermoed, geen Juffrouw zal deeze Neiging lochenen: ik zou haar dit ook geenzins aanraaden: laat zy egter die Neiging onderzoeken, en, eer zy zich aan 't geleide daarvan overgeeve, nagaan, waartoe dezelve haar waarschynlyk zal brengen. Zal die Zugt haare Leidsvrouw alleen weezen tot die Bekendheid, welke verworven wordt door uit te steeken in de losbandigheden deezes tyds, door te schitteren in de eerste kringen der vrolyk huppelende wereld, en die ten zeilsteen strekt, om elken aanzienlyken losbol tot zich te trekken; dan, in de daad, is zy eene allerverleidelykste Gids, in staat, om haar, die dit geleide volgt, op eene steilte te voeren, van welke de val haar in het graf des onheils zal doen nederstorten. —— In tegendeel, zoekt die eigenste Zugt haar af te maanen van deeze allergevaarlykste najaagingen; pryst zy haar aan, het bewandelen van paden, misschien min uitlokkende voor het oog, maar uitloopende op weezenlyke genietingen des leevens: dan mag zy veilig een geleide volgen, 't welk haar niet zal bedriegen, en eene Drift inwilligen, die ten springveer van alle haare bedryven zal strekken, en by welker mangel het haar aan veerkragt zou ontbreeken, en haar character zich niet anders onderscheiden, dan door het vermyden der ondeugd, zonder de bevalligheid en verdienste van eenige stellige deugd. —— Ik kan bezwaarlyk anders veronderstellen van eene Juffrouw, wanneer het haar ter keuze gegeeven werd, by haare intrede in de woelige wereld, door welk soort van Vermaardheid zy zich zou wenschen te onderscheiden, eene goede of eene kwaade, of zy zou de eerste kiezen. Ik moet gelooven, dat zy veel meer zelfvoldoening zou vinden in de onderscheiding van de beste Huisvrouw, de beste Moeder, de voorbeeldlykste Egtgenoote van haaren tyd te weezen, dan in alle verkeeringskringen aangeduid te worden als de grootste Modenpop, en de weelderigst opgeschikte van haare Kunne. Indien ik hier wel gegist heb, waarom zal dan iedere Vrouw, die haare leevenskeuze nog te doen heeft, haare Eerzugt niet na dien kant heenen wenden, en op die voorwerpen vestigen, welke, verkreegen zynde, haar de meeste voldoening moeten schenken? Geen reden voor het tegendeel kan 'er weezen, dan omdat zy op deezen weg het doen eeniger zelfverloocheningen ontmoet, welke haar te hard toeschynen; en het strekt ten blyke, dat zy haar' goeden naam niet ge-

genoeg lief heeft, om 'er eenige moeite voor aan te wenden; haare Eerzugt heeft geen edele voorwerpen; en haar trek om geroemd te worden is in den grond niet beter dan die van een Hanswórst, die, om anderen in 't oog te loopen, zich veragtlyk aanstelt.

Vriendschap is een woord, 't welk een zeer inneemenden klank heeft, maar in geenen deele eene bepaald besliste hoedanigheid; deeze kan vriend of vyand weezen, naar gelange rede en oordeel daarover uitspraak doen. Alle vrouwlyke Vriendschappen met eene en dezelfde zwarte kleur te overstryken, zou zeker wat hard zyn; nogthans zal het voor alle Ouders eene zaak van het uiterste aanbelang weezen, eene strikte wagt te houden over deeze Neiging, by de eerste beweegingen van het vrouwlyk hart. Ik heb niet ten oogmerke, over deeze gevaaren zeer byzonder te weezen: ze zyn genoegzaam bekend by alle Lieden van oordeel en ondervinding. Die verbintenissen moeten by den aanvang beperkt worden. Men hebbe van zyne Dogters, als de pest, te weeren, Romaneske Meisjes, Sentimenteele Schriften, die het hoofd op hol en het hart in de war helpen, nevens de betuigingen van Vriendschap, die op eene niet verstaanbaare, maar gevoelige, verderflyke geestdrift uitloopen. Draagt de ouderlyke zorg geen vroeg toevoorzigt tegen den aangroei van zulke neigingen, het zal in 't einde vrugtloos weezen, zich te verzetten tegen dien maalstroom, welke alles met zich voert.

Gevoelig- of Aandoenlykheid is eene zeer geliefde zaak by de Schoone Sexe; maar teffens eene beminnelyke Vriendin, of eene hoogstgevaarlyke Vyandin, der Deugd. Dat, derhalven, de Vrouw, die des belydenis doet, zorge draage, hoe zy deeze haare zwakheid zal laaten werken: want het is eene zo zeer zagte en indringende neiging, dat ze in de meeste Woordenboeken der Vrouwen een zelfde benaaming is als Liefde: in de daad, zy is weinig anders, dan een Kunstwoord, 't welk die ligt verleidende hoedanigheid bezigt in haare eerste aannaderingen; een woord, 't welk, mag ik my dus uitdrukken, een Pas geeft tot alle die voorbereidende schermutzelingen, welke jonge lieden op elkanders genegenheden doen, eer zy tot eene verdere ontdekking komen: het is, als 't ware, de Wetsteen, op welken de Liefde haare pylen scherpt. Indien eene Juffrouw in gezelschap eenig soort van Aandoenlykheid betoont omtrent haar' Bewonderaar, moet hy een opperzotskap weezen, indien hy niet weet zich van dat wapentuig tegen haar te bedienen. —— Dan de Gevoeligheid neemt een geheel ander character aan, wanneer zy in dienst treedt van Goedwilligheid, of ter wagt strekt aan de Zedigheid. In het eene geval is zy eene aandryfster tot medely-

lyden; en in het andere maakt zy bescheidenheid waakzaam. Maar, wanneer zy het hart aanvalt, om door zagte vervoering dat medelyden te betoonen, in gevallen waar de bescheidenheid niet op de hoede is, dan moet die aandoening gehouden worden voor een spion, die, onder het masker van liefde, de ligtgeloovigheid tot de slegtste oogmerken tragt te verleiden, en het hart door listige inboezemingen ten val te brengen.

Ydelheid is eene Drift, omtrent welke ik denk zeer beleefd te handelen, als ik dezelve rangschik onder deeze werd- en bruikbaare Neigingen: want het is zo veel ik ten uiterften kan doen, als ik haar eenige werkzaamheid geef in de bescherming der Deugd. Misschien had ik haar deeze plaats niet toegeschikt, zo ik VANISSA niet gekend had. Zy kan egter eenige ondergeschikte diensten doen in de huishouding der Edelmoedigheid, der Gastvryheid, en andere agtenswaardige dienstbetooningen. Zy is weinig meer dan een dienstvaardig, beleefd en aartig ding, dat op iets beters doelt, en te vrede is met een glimplach voor haare goedwilligheid door de zodanigen, die te veel verstand hebben om 'er eenige daadlyke hulde aan te betoonen: wanneer zy schadeloos is, zou het hard weezen, haar uit baldaadigheid te beledigen; wanneer zy schadelyk wordt, dan verdient zy met de geesselroede der belachlykheid getugtigd te worden. Een schoothondje kan men dulden, als het zich stil houdt en het gezelschap niet aanblaft; maar een keffertje verdient, schoon op den arm van eene Dame, by de ooren getrokken te worden, ter straffe van het onbescheid.

Kieschheid is eene zagte naam; en fraaije Dames, die eene haar eigene veragting hebben van het gemeen, zyn 'er zeer op gesteld om aangezien te worden als bedeeld met zintuigen, veel tederder en veel eerder aangedaan dan die van het gemeen, en dan de Natuur ooit beoogde haar te schenken: haare zenuwen zyn aandoenlyk in de hoogste maate; en haar gestel is zo ten uiterften aandoenlyk, dat de wind haar aangezigt met geene harde vlaag mag bewaaijen. —— Ik heb die lieveling der Vrouwlyke Sexe met eene meer dan oppervlakkige aandagt nagegaan, en vind my nog buiten staat om ééne haarer goede hoedanigheden aan te wyzen. Ik ontdek de verdienste niet van zulke uitgezogt tedere zenuwen, en heb nooit waargenomen dat de slapste snaaren in staat zyn om de welluidendste klanken voort te brengen, als zy op speeltuigen gesteld worden. Ik verbeeld my dat het vrouwlyk hart zulk een welgestemd speeltuig is, als het getokkeld wordt door de hand van den Vader, van den Vriend, van den Egtgenoot: maar hoe kunnen deezen verwagten, eene zamenstemming van welluidende klanken te zullen hooren

van

van een speeltuig, 't welk door elk veranderlyk windje van den toon gebragt wordt? Men mag vry zulk een speeltuig, als een ouderwets speel-instrument, waarop niemand weet of wenscht te speelen, in de kas opsluiten: het kan nooit dienen in een Familie-concert, maar moet aan den wand gehangen worden, of ten minsten het moet altoos tot een *solo* dienen.

Schaamte, wanneer deeze zich met Zedigheid paart, zal altoos met een gunstig oog beschouwd en met een lach van goedkeuring aangemoedigd worden: maar Schaamte is eene huurling; men ontmoet haar zomtyds in de kleeding der trotschheid, zoms in den versleetenen opschik van gemaaktheid. Gemaaktheid is zeer gereed om haar in gezelschap te brengen, en heimlyke bewustheid zal zich dikwyls schaamen omdat zy het weet. —— Ik heb niet veel ten haaren laste; want zy is niet in staat om lastig te vallen in beschaafde gezelschappen. 'Er is, ik beken het, veel van het roode in den kring der Jufferschappe; maar dan is het een zo algemeene blos, en zo bestendig, dat ik verre ben van het altoos aan Schaamte toe te schryven, wanneer de wangen der Schoonen met roozen beschilderd zyn. —— Nogthans, schoon dezelve zomtyds een bedriegster is, en, om die reden, mag weggezonden worden, kan ik niet nalaaten eenig deel te neemen in het lot van haar, die, in vroegeren tyde, een handlangster der schoonheid was: en daarom, wanneer Verdienstlyke Zedigheid in haaren dienst genomen heeft, zou ik het der Onkunde aanraaden, de Schaamte ten vollen in dienst te neemen.

Beleefdheid is eene bekoorelyke neiging; en wenschte ik gaarne, dat de Sexe haar geleide opvolgde, al ware het alleen om een contrast te maaken tusschen haar en veele Heeren, met welken zy verkeeren. Beleefdheid bestaat, zo ik het wel begryp, daarin, dat men de zodanigen, met welken men verkeert, genoegen geeft, en in hunnen omgang genoegen schept. Dan de tegenwoordige handelwyze, vrees ik, is maar al te geschikt om deeze stelling om te keeren: want ik heb opgemerkt, dat men, ook in zommige vrouwlyke gezelschapskringen, beleefd genoeg is, om alles te doen, wat tot eigen genoegen strekt; maar ik bespeur zeer weinig werkzaamheid om ook het genoegen geeven aan andere in acht te neemen. Dit ging oudtyds voor, en die orde hadt men niet moeten omkeeren.

DE NORTH-WALESCHE LANDLIEDEN, VOORBEELDEN VAN HULPVAARDIGHEID.

(Ontleend uit J. EVANS *Tour through Part of North-Wales, in the Year* 1798.)

Wanneer men de Inwoonders van *North-Wales*, heden ten dage, te recht beschouwt, en hun Character nagaat, zal men ontwaaren, dat eene te verregaande Beschaaving alsnog hunne natuurlyke aandoeningen niet gedood, noch de ongevoeligheid voor anderen te wege gebragt heeft, welke men onder zo veele meer beschaafde Menschen aantreft. De zugt, die zy hebben voor hunnen geboortegrond, de verkleefdheid, welke zy betoonen voor de moedertaal, daar in gebruik, zyn niet doorsteekender dan hunne zonderlinge gehegtheid aan elkander. Hunne kunde en bedryf in den Landbouw steeken niet byzonder uit; maar hun gedrag ten opzigte van elkander, in den Oogsttyd, is zo zonderling als edelaartig.

In gevolge van de schraalheid des gronds en den staat des Landbouws onder deeze Lieden, valt de Oogst vry laat in; en dikwyls veroorzaakt het ongestadige weêr eene zwarigheid, om het schraale Gewas, waarvan hun leevensonderhoud afhangt, t'huis te brengen. Dikwyls gebeurt het, dat aller handen arbeid het werk niet af kan, en dus een arme Boer gevaar loopt van geheel 'er onder te geraaken. Doch daar is eene natuurlyke medegevoeligheid onder deeze Lieden, welke in die omstandigheden tusschenbeide treedt. Bewust van het onheil, ontstaande uit een schraal Gewas, slegt ingeoogst, hebben zy Societeiten van onderlingen bystand, daar te lande *Cymmortheau Cynhauf* geheeten. —— Zo ras een of twee Landlieden hun eigen Oogst binnen hebben, of reeds verre met hun eigen arbeid gevorderd zyn, keeren zy terstond weder te veld met dienstboden en paarden, om den agterlyker Buurman te helpen. Zy doen dit zonder eenig ander loon te vorderen, dan het eeten, welvoldaan door de bewustheid, ontstaande uit het volbrengen eener daad van broederlyke trouwhartigheid.

Wy hebben 'er veelen gezien, bezig in dien liefderyken arbeid; en het genoegen, 't welk zy smaakten, mogten wy afneemen uit hun luidrugtig vreugdegeroep. Indien de lugt betrekt, en de zamenpakkende wolken een regenbui dreigen, die hunne vriendlyke oogmerken zou verydelen

ydelen, verdubbelt het landgejuich, en tevens het reppen der handen; en zy schynen meer bezorgd om 's nabuurs Graangewas in veiligheid te brengen, dan hun eigen:

Het beoogde en verlangde einde bereikt zynde, keeren zy met vreugdegeroep na 't huis des geholpenen, waar zy, hem met den behouden t'huisgebragten Oogst geluk wenschende, hun onderling geluk te kennen geeven door vrolyke feesthouding. —— Eer ik ooggetuige geweest was deezer tooneelen van broederlievenden arbeid, verstond ik niet in volle kragt de fraaije zinspeeling van den Propheet, als hy, spreekende van de geneugten eens door GOD begunstigden Volks, verklaart: „Zy zullen blyde weezen „voor uw aangezigte, gelyk men zich verblydt in den „Oogst (*).”

(*) JES. IX: 2.

OPMERKENSWAARDIG ZEGGEN VAN EEN BEROEMD PERSISCH GODGELEERDE.

(Uit SCHOTT's *History of Dekkan.*)

MOLANA GHEAUS AD DIEN, een zeer vermaard Godgeleerde in *Persie*, hooggeroemd wegens zyne bekwaamheden en zuiverheid van zeden, door Sultan IBRAHIM gevraagd, „welke de beste Secte was onder de veelvuldige Secten van „*Islaam*?” antwoordde: *Veronderstel, dat een groot Monarch in zyn Paleis zat, werwaards veele toegangen waren, en dat u, door welke Deur ook ingaande, het gezigt van den Monarch ten deele viel, en de toegang tot hem u openstondt; dan hebt gy met den Monarch, en niet met de Oppassers aan de Deur, te doen!* — Sultan IBRAHIM vroeg hem wyders: „Welk is, „uws oordeels, het beste van alle Geloofsbegrippen?” —— 's Godgeleerden antwoord luidde: *dat de beste en deugdzaamste Man, in elke der onderscheidene Gezintheden, de beste Geloofsbelydenis volgde.* Deeze bedenking behaagde IBRAHIM dermaate, dat hy MOLANA met groote weldaaden overlaadde.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

AANMERKINGEN OP HET STUK VAN H. BENZENBERG, GETITELD: *Verdediging van het Slot des Allervolmaaktsten Gebeds, Matth. VI:* 13. (*).

Aan de Schryvers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Myne Heeren!

Onder het lezen der Verhandelinge van den Eerw. BENZENBERG, in uw nuttig Maandwerk onlangs geplaatst, kwamen my deze en geene aanmerkingen onder de aandacht, welke ik gaarne aan uwe Lezers wilde mededeelen, zonder my te mengen in den twist der Geleerden over de echtheid of onechtheid van 't besluit des allervolmaaktsten Gebeds, *Matth. VI:* 13.

Te recht getuigen BENZENBERG, BERG en HANEWINCKEL, bladz. 188, dat deze plaats gevonden worde in de beide *Syrische* Overzettingen, bekend onder de naamen van *Peschito* en *Philoxeniana* of *Heracleënsis*. Men kan 'er bydoen, dat men deze woorden ook vinde in eene derde *Syrische* Overzettinge, bekend onder den naam van *Hierosolymitana*. Men weet niet, dat van deze *Syrische* Vertalinge, welke merkelyk van de beide andere verschilt, meer dan één afschrift voorhanden zy. Het bleef lang verholen in de Vatikaansche Bibliotheek. De geleerde STEPH. EVOD. en JOS. SIM. ASSEMAN hebben 'er eenig bericht van gegeven, *in Catalogo codd. Mss. Bibliothecæ Vaticanæ*, Part. I, Tom. II, pag. 70 sq.; doch J. G. C. ADLER gaf een zeer naauwkeurig verslag van deze derde *Syrische* Overzet-

(*) *Alg. Vad. Letteroef.* voor 1802, *Mengelwerk*, No. V en VI.

zettinge, in zyn Werk: *Novi Testamenti Versiones Syriacæ — denuo examinatæ et ad fidem codd. Mss. novis observationibus illustratæ*, pag. 137—202, door hem uitgegeven te Koppenhagen in 't jaar 1789. Over de betwiste plaats schryft hy, pag. 161: „*Adest doxologia in fine pericopes. Lectionariis addi solet hoc epiphonema; ex his forte in alios codices immissum fuit.*" Naar het oordeel van ADLER, is deze Overzetting vervaardigd uit den Griekschen text, en komt meest overeen met het oude Grieksche Vatikaansche Handschrift van 't N. T. Hy denkt genoegzaame gronden te hebben, om den oorsprong van deze *Versio Hierosolymitana* te brengen tot de vierde of vyfde Eeuwe.

Onder de getuigen voor de echtheid der plaatse worden aangehaald CHRYSOSTOMUS en ISIDORUS PELUSIOTA. Op den voorgang van WITSIUS, beroept BENZENBERG zich op de XXe *Homilia* van CHRYSOSTOMUS over 't Euang. van Matthæus, in welke de woorden niet alleenlyk aangehaald, maar ook verklaard worden; zy is te vinden Tom. VII. pag. 253, 254, *ed. Montfauc.* Nog vindt men elders eene aanhaling en opheldering van deze woorden by denzelfden Kerkvader, Tom. III, p. 32. Door ISIDORUS PELUSIOTA worden de woorden van 't slot des Gebeds tweemaal aangehaald, Lib. IV. Epistol. 24. pag. 424 sq. *edit. Morell.*; en indien men daarmede vergelykt Lib. II. Epist. 280, pag. 249, blykt het genoeg, dat hy, hoewel een leerling en hoogachter van CHRYSOSTOMUS, echter geen slaafsch navolger van de verklaringen zyns meesters geweest is. Onder de *Grieksche* Handschriften, tot heden toe bekend, zyn 'er maar *vier*, waarin het besluit ontbreekt, volgens BENZENBERG bl. 195, doch by welken BERG een Vatikaansch voegt, op 't gezag van HALLET. Over den hoogen ouderdom en de waarde van den *Codex Cantabrigiensis* wil ik nu met niemand twisten. Zeker is het, dat in den *Griekschen* text het slot des Gebeds niet gelezen worde, en dat de tegen denzelven overstaande *Latynsche* text zy verloren gegaan, van Matth. VI: 8 tot VIII. 27. Doch het is opmerkelyk, dat in den *Griekschen* text achter de woorden ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. in plaatse van het betwiste slot, dit ééne woord gesteld zy, ΤΕΛΟϹ; gelyk te zien is in de kostbaare uitgave van den *Codex Cantabrigiensis* door THOMAS KIPLING, te Cambrid-

bridge, in 't jaar 1793. Deze byzonderheid, aan veelen onbekend, of door hen verzwegen, verdient eenige oplettendheid.

Het *Paryfche* Handfchrift is niet de *Codex Regius* 1881, volgens de gisfing van den Vertaler, maar de *Codex Regius*, weleer genommerd 2244, nu 55, *Græco-Latinus*, en gefchreven in de XV Eeuwe. Men vergelyke de *Variantes* by GRIESBACH, en zyne *Prolegomena* pag. CV der uitgave van 't N. T. in 't jaar 1796.

Betreffende het *Vatikaanfche* Handfchrift, onder de alleroudfte en allerbeste door BERG gerangfchikt; men weet nu met volle zekerheid, dat in de Bibliotheek van 't Vatikaan, vóór weinige jaaren, vyf- of zes-endertig Handfchriften, bevattende den Griekfchen text der vier Euangelisten, bewaard wierden. Zy zyn vergeleken, en naauwkeurig befchreven door A. BIRCH, in de *Prolegomena* voor zyne uitgave van 't N. T., in 't jaar 1788 op 's Konings kosten te Koppenhage gedrukt, pag. III—XXXII. In het alleroudfte van die Vatikaanfche Codices, genommerd 1209, ftaat het flot des Gebeds niet; ook niet in een ander Handfchrift van dezelfde boekverzamelinge; doch in de overige wordt het gevonden.

Om wel te oordeelen over de Handfchriften te Weenen, behoort men, behalven TRESCHOW, hier aangehaald, te vergelyken BIRCH *l. c.* p. LVII—LX, en F. C. ALTER in zyne uitgave van 't N. T. naar het Weenenfche Handfchrift, by LAMBECIUS geteekend Num. I, en by NESSELIUS Num. XXIII, en door ALTER met een aantal andere *Codices Mss.*, in de Keizerlyke Bibliotheek berustende, met de meeste naauwgezetheid vergeleken. Dit Werk kwam te Weenen te voorfchyn in 't jaar 1787.

Op bladz. 194 heeft BENZENBERG aangemerkt, dat het flot des Gebeds in twee Handfchriften der *Latynfche* Vertalinge gevonden worde. Hy beroept zich op GRIESBACH, die van alle *Codices* der *Latynfche* Overzettinge, waarin anders dit befluit ontbreekt, alleenlyk uitzondert *Brix. et ap. Sabatier Germ. I.* Hier wordt gezien op den alouden *Codex Brixianus*, by J. BLANCHINUS, *in Euangeliario quadruplici Lat. Verf. antiqua*, Part. I. pag. XXXIX, en op een Handfchrift te *St. Germain*, by P. SABATIER, Tom. III. *Bibliorum*

Verſ. vet. Italicæ, pag. 34. By deze twee kan men nog voegen een zeer oud Handſchrift der *Latynſche* Vertalinge, welk in een Klooster te *Regensburg* bewaard wordt. Het lydt by niemand eenige tegenſpraak, dat hetzelve, op last van KAREL, bygenaamd *den Kaalen*, in 't jaar 870, door BERINGARIUS en LIUTHARDUS geſchreven is. Hier vindt men het ſlot des Gebeds, doch met achterlatinge van 't woord *Amen.* Men zie *Disſertatio in aureum ac pervetustum SS. Euangeliorum Codicem MS. Monasterii S. Emmerami Ratisbonæ*, pag. 76, aldaar uitgegeven, in 't jaar 1786, door COLOMANNUS SANFTL, wiens Verhandeling, in meer dan één opzicht, lezenswaardig is, en die, onaangezien zyne hoogachtinge voor de zoogenaamde *Vulgata*, de echtheid van 't beſluit des Gebeds erkent, uitgenomen 't woord *Amen*, welk hy denkt, dat uit de *Liturgie* by den text van Matthæus, in lateren tyd, gevoegd is: waaromtrent ook de aanmerkingen van den geleerden SANFTL oplettendheid verdienen.

Eer ik van de oude Overzettingen des N. T. afſcheide, zal ik nog dit ééne aanmerken. Het is meenigwerf herhaald, dat het ſlot van 't volmaakte Gebed ook in de *Coptiſche* Vertaling, welke zeer oud is, gevonden wordt. Dit is zoo. Maar, men behoorde niet vergeten te hebben, dat DAVID WILKINS, in de Voorreden, geplaatst voor die Overzettinge, pag. XII, met ronde woorden getuigt, dat zeer weinige Handſchriften, en dan nog op den rand, dit gedeelte des Gebeds hebben. Hierby kan ik voegen, dat het insgelyks ontbreekt in veele oude afſchriften der *Egyptiſche* of *Coptiſche Liturgie*, welke, zoo door anderen, b. v. RENAUDOT en CHAMBERLAYN, als door LODEWYK PICQUES, in het *Commercium Literarium L. Picquesii, T. Eduardi et A. Acoluthi*, pag. 332, 333, aan 't licht gebragt zyn. Daarentegen wordt deze *Doxologie*, alleen met verzwyginge van *het Koningryk*, gelezen in een fragment der *Coptiſche Liturgie* in den Thebaïſchen tongval, in 't jaar 1789 te Rome eerst uitgegeven door AUGUSTINUS ANTONIUS GEORGIUS, achter het *Fragmentum Euangelii S. Johannis Græco-Copto-Thebaicum*, die zich in 't breede uitlaat over 't ſlot des Gebeds, pag. 413—420, en van oordeel is, dat het eerst in lateren tyd, en na dat de *Latynſche* Overzetting vervaardigd is, in den *Griekſchen* text van Matthæus en

by

by de *Coptische* Vertaling geplaatst wierd, 't zy uit sommige oude *Liturgiën*, 't zy uit de zoogenaamde *Constitutiones Apostolicæ*, of uit beide. Hy beroept zich op de toestemming van COTELERIUS, en op eene korte aanteekening (*Scholion*) van zekeren ouden Griekschen Godgeleerde, die geschreven zou hebben, dat het besluit des Gebeds in de meeste exemplaaren van Matthæus niet te vinden was. In het een en ander vergist zich de geleerde GREGORIUS. Want COTELERIUS, in zyne Noten over de *Constitutiones Apostolicæ*, Lib. III. Cap. 18. pag. 292, schryft wel, dat verscheiden geleerde mannen in dit begrip stonden, maar niet, dat hy zelf 'er zoo over oordeelde. In het *Scholion*, eerst door LAMBECIUS uitgegeven, wordt niet gesproken van *de meeste* (*plerisque*), maar van *sommige* handschriften, waarin deze *Doxologie* ontbrak (ἐν τισὶν οὐ κεῖται μέχρι τοῦ Ἀμήν).

De verdenking ten laste der Parysche Uitgevers van de Schriften der Kerkvaders, door BENZENBERG voorgedragen bl. 229 en 230, mishaagde te recht aan Prof. BERG. Ik bewonderde altyd de goede trouwe van de *Benedictyner* Geleerden, en ik vond nooit zelfs schyn van reden, om dezelve verdacht te houden. Zy leverden den text, gelyk zy dien in de beste *Codices* gevonden hadden; zy maakten onderscheid tusschen echte en onechte stukken; kwam 'er in den oorspronglyken text iets voor, dat strydig was met de leerbegrippen der Roomsche Kerke, zy poogden den zin der woorden, of in de vertalinge, of in de aanteekeningen, te plooijen naar den smaak van den eerdienst, waaraan zy verkleefd waren. Zoo deeden MONTFAUCON, MASSUET, DE LA RUE, TOUTTÉE, in de onschatbaare uitgaven van CHRYSOSTOMUS, IRENÆUS, ORIGENES en CYRILLUS. Dit kan zeer wel verschoond worden; maar indien zy den text zelven verminkt (*gecastreerd*) gegeven hadden, gelyk door anderen geschied is, zouden zy zich verachtelyk, en den lof van alle Geleerden onwaardig gemaakt hebben. Men moet die uitgaven en de aanteekeningen met opmerkzaamheid doorzien hebben, om een welgegrond oordeel over de goede of kwaade trouwe van die uitmuntende Mannen te kunnen vellen. Dan, dit is het werk niet van éénen dag. Myn tegenwoordig oogmerk verbiedt,

 bree-

breeder over dit ſtuk uit te weiden; maar vordert, dat ik nog ééne aanmerking make. Onder de werken van LUCIANUS is eene Samenſpraak, betiteld *Philopatris*. Over den waaren Schryver wil ik met niemand, allerminst met den grooten GESNERUS, twisten. Men kent zyne ſchoone Verhandeling, herdrukt in de uitgave van LUCIANUS door HEMSTERHUIS en REITZ, Tom. III. pag. 708—733. Op grond der redenen, door hen aangevoerd, wil ik wel gelooven, dat LUCIANUS 'er de Schryver niet van is, en nog veel meer, dat dit ſtuk ouder is, dan zyn leeftyd; maar, dat men den oorſprong van deze Samenſpraak zou moeten verſchuiven tot den leeftyd van Keizer JULIAAN, ſchynt niet boven alle bedenking te zyn. Hoe dit ook zy; in dien *Philopatris* § 27. pag. 616 leest men: τὴν εὐχὴν ἀπὸ πατρὸς ἀρξάμενος, καὶ τὴν πολυώνυμον ᾠδὴν ἐς τέλος ἐπιθείς. By een vlugtig doorloopen, zal elk zien, dat de Schryver dezer Samenſpraak zich van verſcheiden plaatſen uit de boeken van 't N. T. bedient, om aan zyn ſpottend doelwit te voldoen. Het is derhalven vermoedelyk, dat hy in de aangehaalde woorden het oog heeft gehad op 't beſluit van 't Gebed, door Jeſus voorgeſchreven. Zoo dachten OLEARIUS, COTELERIUS, WHITBY, en meer anderen. Van een tegenſtrydig gevoelen waren, om van BREITINGER, WETSTEIN en de overigen te zwygen, twee beroemde Mannen, FABRICIUS en GESNERUS, van welken ik niet gaarne verrſchille, om dat ik voor hunne perſoonen en ſchriften diepen eerbied gevoele. Zy meenen, dat wy door ἡ πολυώνυμος ᾠδὴ gewezen worden op eenig oud loflied der Christenen, van welke ſoort 'er onder de werken van CLEMENS ALEXANDRINUS en in de *Conſtitutiones Apostolicæ* te vinden zyn. Het zy my vergund, deze ééne bedenking te maken. De Schryver van *Philopatris* ſpreekt van een *gebed*, waarvan 't begin was *vader*, en aan welks einde eene *veelnaamige lofſpraak* gevonden wordt. Is dit wel toepasſelyk op eenige *Hymni* der oude Christenen, waarop men wil, dat LUCIANUS, of wie hy anders zyn moge, het oog zou gehad hebben?

Indien myn geſchryf, ten grooten deele ontleend uit boeken, die in ons Vaderland niet door elk gelezen worden, in uw Mengelwerk eene plaats verdient, zal ik

ik my niet beklagen over den tyd, welken ik aan het opstellen van deze aanmerkingen besteedde, niet om eenigen lof te bejagen, maar om min of meer voor uwe Lezers nuttig te zyn.

Ik ben met heilwensch en hoogachtinge

Uw opmerkzaame Lezer.

R......, den 5 Juny 1802. F.

BERICHT, AANGAANDE EENE GEBRANDE KOFFYBOON, WELKE, GEDUURENDE DEN TYD VAN ELF MAANDEN, IN DE LUCHTPYP VAN EEN TWEE EN EEN HALF JAARIG MEISJE VERTOEFDE. Medegedeeld door D. STRUVE, *Stads Physicus te Neustadt-Eberswalde.*

Wie zou gelooven, dat eene gebrande Koffyboon zich, geduurende den tyd van elf maanden, in de luchtpyp zou kunnen ophouden? En echter bewyst het volgend geval daarvan de mogelykheid.

Op den elfden Maart 1788 speelde het Dochtertje van den Heer **, te *Neustadt-Eberswalde*, toen twee en een half jaar oud, met eenige gebrande Koffyboonen. De Moeder, die meende gezien te hebben, dat het Kind daarvan eene in den mond stak, verschrikte niet weinig, door een sterken schreeuw van het Kind, en riep teffens den Vader, die het Kind in den mond voelde, doch, daarin niets vindende, dagt, dat zyne Vrouw zich bedroogen had, en trachtte haar gerust te stellen.

Onmiddelyk na dit geval wierd het Kind aangedaan door een geweldigen hoest, die van dag tot dag heviger wierd; waarom men met verschillende Geneesheeren raadpleegde. In den beginne gaven dezelve braakmiddelen, om daardoor, zo 'er zich een vreemd lichaam in de luchtpyp mogt ophouden, hetzelve te ontlasten. Dan daar hiervan niets vernomen wierd, en de ziekte, die nu reeds geduurende eenige maanden had aangehouden, steeds verergerde, zo was het natuurlyk te verwagten, dat ook deeze kundige lieden het vermoeden der Moeder voor ongegrond hielden; waarom

zy het aanwezend gebrek op andere manieren trachtten te geneezen, doch zonder eenig gevolg. In den beginne was de hoest droog; doch allengskens begon het Kind fluimen op te geeven, die in den beginne wit en dun waren, doch allengskens dikker en bruiner wierden, en ten laatſten een rottigen reuk van zich gaven. Zomwylen zaten de fluimen vast; doch dan was de hoest ook ſterker, en de koorts, die zich allengskens daar by gevoegd had, heviger. Geduurende de laatſte maand hoestte het Kind ſteeds geweldig, zonder ophouden en zonder nachtrust; waardoor het noodwendig vrolykheid, eetlust en kragten verloor; ja zomwylen lag het, door dat geweldig hoesten uitgeput, uuren lang, als dood. In het midden van Sprokkelmaand 1789 was het Kindje zodanig uitgeteerd, dat de Geneesheer en de Ouders, van dag tot dag, den dood te gemoet zagen. De natuurlyke ontlastingen liepen van zelven af, zonder dat het Meisje daarvan iets gevoelde; het kon geen voet meer beweegen, lag plat te bed, en een weinig ſoupe was haar eenigst voedzel, Op den 21 dier maand wierd het Kind, in den morgenſtond, door eene allergeweldigſte vlaag van hoesten overvallen, met eene zo groote magteloosheid, dat men thans den dood voorzeker verwagtte. De Vader, deeze laatſte oogenblikken van 't leven zyns Kinds zo gemakkelyk, als mogelyk ſcheen te zyn, willende maaken, nam het op zynen ſchoot. Intusſchen wierd de hoest ſteeds erger, met eene verſchrikkelyke benaauwdheid; tot dat het Kind eindelyk, als in eene ſtuiptrekking vervallende, een groot ſtuk ſlym uitwierp, 't geen geweldig ſtonk, en in 't midden eene bruine vlek had. De Vader, die deeze vreemde zelfſtandigheid in een zakdoek opving, verſchrikte niet weinig, dewyl hy dezelve voor een worm aanzag; want aan de Koffyboon dagt niemand meer. Straks na dit voorval geraakte het Kind, 't geen nu, geduurende vier etmaalen, geen rust genooten had, in een zoeten ſlaap; terwyl de Vader er zyn werk van maakte, om de laatst geloste fluim nader te onderzoeken, met dit gevolg, dat hy dezelve bevond te beſtaan uit de opgezwollene Koffyboon, die in eene laag taaije ſlym was ingewikkeld; zynde dezelve de zwarte vlek en de vermeende worm. Na verloop van eenige uuren wierd het Kind gezond wakker, en vroeg naar ſpyze, 't geen in geen

ty-

tyden gebeurd was. Nog een tydlang wierd het Kind, in den morgenstond, op denzelfden tyd, op welken de Boon was uitgeworpen, met hoest geplaagd; doch dit hield allengskens op, zo wel als de fluimloozing. Van tyd tot tyd kwam het Kind weder tot voorige kragten, en is thans eene schoone sterke Maagd.

Dat de bewuste Boon haare zitplaats heeft gehad in de luchtpyp, schynt onbetwistbaar; kunnende men, met geen schyn van grond, onderstellen, dat dezelve in de maag haare plaats heeft gehad: want

1°. Was de maag haare zitplaats geweest, zo zou zy ras verteerd of door de braakmiddelen uitgeworpen zyn geweest.

2°. Zodanig een vreemd lichaam kan bezwaarlyk een zo geweldigen aanhoudenden hoest verwekken, zo het zyne zitplaats niet heeft in de luchtpyp.

3°. Een vreemde prikkel van dien aard, die de maag beledigt, verwekt braaking, maar geen hoest.

Wat nu de plaats aangaat, alwaar de Boon in de luchtpyp heeft gezeten, zo is 't denkelyk geweest eene der zydelingsche holligheden der strot, of de plaats, alwaar zich de luchtpyp in tweeën scheidt.

TWEE ZELDZAAME GEVALLEN: HET EENE VAN EENE ALGEMEENE ANCYLOSIS, OF VERSTYVING DER GEWRICHTEN: HET ANDERE VAN EENE ONNATUURLYKE VRAATZUCHT.

(Uit het *Fransch.*)

In de *Notice des Travaux de la Classe des Sciences Mathématiques et Physiques, de l'Institut National à Paris, pendant le second trimestre de l'An* 10, te vinden in het *Magasin Encyclopedique*, Tom. VI. p. 247, leest men, onder het artikel *Médecine*, het volgende.

De Burger PERCY, Geassocieerde van het Instituut, heeft geneeskundige en wysgeerige aanmerkingen voorgelezen over eene algemeene *Ancylosis*, of onbeweegbaarheid van alle gewrichten, en aan de Classe het geraamte vertoond van eenen ongelukkigen, die, geduu-

rende twaalf jaaren, geleefd heeft in deezen toestand, die, erger dan de dood, van denzelven, volgens de uitdrukking van den Burger PERCY, een verschrikkelyk afbeeldsel en lang voorlooper is.

Deeze Opperheelmeester der Legers, na andere voorbeelden van *Ancyloses*, door onderscheiden Geneeskundigen, by naame door RÉAL-COLOMB en den Burger PORTAL waargenomen, te hebben aangehaald, heeft aan de Classe voorgedragen, dat de Burger FRANÇOIS-MAURICE MARCIEN DE SIMORRE, oud Officier, in de veldtochten op Corsica, een jichtig *rheumatismus* had gevat, hetgeen hem allengskens het gebruik der vingeren, der handen, en der voeten benam, na geweldige pynen, hem beroofde van alle vermogen van beweeging, zelfs der onderkaak, en het gezicht deed verliezen. Verscheiden jaaren bragt hy door in eenen armstoel, zonder een oogenblik slaapens te genieten, niettegenstaande hy de sterkste giften van opium gebruikte. Alleenlyk een weinig vleeschnat of wyn kunnende inzuigen door de zeer kleine ruimte, welke de boven- en benedentanden tusschen zich open lieten, deed hy zich twee snytanden uittrekken; en door behulp der openinge, welke deeze bewerking maakte, sprak hy vryer, en kon, door een pypjen, vochten inslorpen, en zelfs een weinig gehakt vleesch nuttigen.

Zyn lichaam, eene soort van bezield standbeeld of leevend lyk geworden, bestond als uit één stuk; alle zyne beenderen waren aan elkander gesoldeerd. Niettegenstaande deezen jammerlyken toestand was SIMORRE dikwyls zeer vrolyk in gesprek, en dicteerde jaarlyks een Almanak met liedjens, dien men yverig kocht, om zyne ellende te verligten, zonder zyne kieschheid te kwetzen. Die van het Jaar 5 is merkwaardig door dit opschrift:

Van 't licht beroofd, verstyfd aan al zyn leden,
Lacht hy om 't leeven, wachtende op den dood (*).

SIMORRE had ondertusschen een gelaat, dat veel uitdrukte, en zelfs vrolykheid te kennen gaf. De spieren van zyn aangezicht hadden eene zonderlinge beweeg-

(*) *Privé de la lumière, perclus de tout son corps,*
Il se rit de la vie, en attendant la mort.

weegbaarheid verkregen; zy waren zonder ophouden in werkinge, zo om het gebrek aan gebaaren, welke hy niet meer kon maaken, te vervullen, als om het vel te doen rimpelen, en de muggen te verjaagen, welke het kwamen steeken.

De Burger PERCY heeft den oorsprong en den voortgang van deeze, gelukkiglyk, zeer zeldzaame ziekte ontvouwd, derzelver oorzaaken nagespoord, de verandering der beenderen verklaard, in het byzonder die der gewrichten van SIMORRE, wiens geraamte, *een teyens verschrikkelyk en dierbaar gedenkteken der menschlyke gestalte* (*), tegenwoordig geplaatst is in de Bewaarplaats van de School der Geneeskunde te Parys.

In een Tweede Bericht heeft de Burger PERCY al de uitwerksels beschreeven van eene vervaarlyke Vraatzucht, waaraan hy den naam van *polyphagia* heeft gegeven.

Een Jongeling in de nabuurschap van Lyon, genaamd TARARE, en die al vroeg zich by eenen troep poetsenmaakers had gevoegd, had zich toegelegd op het inslokken van keisteentjens, van onmaatig groote stukken van het slechtste vleesch, van korven vol grove vruchten, van messen (†), en zelfs van leevende dieren. Zwaare toevallen, en verschrikkelyke kolykpynen, hadden hem niet kunnen doen afzien van eene gevaarlyke gewoonte, die weldra eene heerschende behoefte werd.

In het begin van den jongsten oorlog opgeschreeven in een der Batailjons van het Rhynleger, zocht hy, by een beweegbaar Hospitaal, de spyzen, welke hem noodzaaklyk waren geworden. Het overschot van de keuken, de resten der uitgedeelde spyzen, de verworpen portien, het bedorven vleesch, waren hem niet genoeg. Dikwyls ging hy den verachtelykften dieren hun voedsel betwisten: geduurig was hy op de jacht van katten, van

(*) *Des figures humaines* staat in het Fransch. Misschien bedoelt de Schryver de veranderingen, waaraan de menschlyke gedaante onderhevig is. Maar ik ben niet zeker, dat ik hem hier volkomen versta.

(†) Hoe kan iemand, niet voor eene enkele keer, maar meermaalen, *messen* doorzwelgen, zonder doodelyk gevolg, zo niet onmiddellyk, ten minsten binnen korten tyd? Evenwel staat in het Fransch duidelyk *couteaux*.

van honden, van slangen, welke hy leevende verslond. Men moest hem, door bedreigingen of door geweld, verwyderen van de kamer, waarin de lyken geplaatst werden, en van de plaatzen, daar men het bloed van de aderlaatingen der zieken nederzettede. Te vergeefs poogde men hem te geneezen, door hem beurtelings vette lichaamen, zuuren, opium, en zelfs de *nux vomica*, te geeven. Het verdwynen van een kind van zestien maanden afgryslyke vermoedens tegen hem verwekt hebbende, nam hy de vlucht. Maar in het Jaar 6 kwam hy in het Ziekenhuis te Versailles, in eenen staat van teering, welke op zyne verschrikkelyke vraatzucht gevolgd was, en, volgens zyn zeggen, voortkwam van eene zilveren vork, die hem in het gedarmte was blyven zitten. Hy stierf in korten tyd.

De Burger TESSIER, Opperheelmeester van dat Ziekenhuis, den moed gehad hebbende om het lyk te openen, niettegenstaande den onverdraagelyken stank, welken het van zich gaf, vond de vork niet. De maag was van eene buitengewoone grootte; de ingewanden, geheel vol verzweeringen, vertoonden aanmerkelyke uitzettingen, en de galblaas was van eene groote ruimte.

TARARE was klein, tenger en zwak: de opslag van zyn gezicht had niets, dat naar woestheid geleek. Wanneer hy nuchter was, kon men het vel van zynen buik bykans om zyn geheel lichaam slaan; en, wanneer hy verzadigd was, zoude men hem voor waterzuchtig aangezien hebben; een dikke damp kwam met stroomen uit zynen mond; zyn geheel lichaam rookte; het zweet liep hem in overvloed van het hoofd; en, gelyk verscheidene der vraatzuchtigste dieren, viel hy in slaap om zyn voedsel te verteeren.

De Burger PERCY eindigde zyn Bericht met eene ontvouwinge van de gesteldheid der inwendige werktuigen by de ongelukkigen, welken door de natuur tot deezen ongeregelden en wreeden honger gedoemd zyn (*); hy verklaarde het grootste gedeelte der verschynselen, welke zy opleveren; en besloot uit de talryke voorbeelden van veelvraatigheid, welke hy byeenverzameld had, dat

(*) Was TARARE wel *door de natuur* tot deezen toestand gedoemd? Moet men uit het begin des verhaals niet eerder denken, dat hy zich denzelven door kwaade gewoonte had op den hals gehaald?

dat de ellendigen, welken 'er door aangetast worden, meestal in den dood het einde hunner folteringen vinden, eer zy den ouderdom van veertig jaaren bereikt hebben.

OVER DE VERNIELING DER WORMEN VAN DE BRUINE KEVERS; MET EENIGE WAARNEEMINGEN OVER DE LEEVENSWYZE DER MOLLEN. Door EDWARD JONES, *Esq.*

(Uit de *Transactions of the Society of Arts &c.* Vol. XIX.)

De Societeit de aandagt gevestigd hebbende op het behoeden der Gewasfen voor fchadelyke Infecten, en onder andere voor de Bruine Kevers, door de Wormen, uit welke zy voortkomen, te verdelgen, breng ik de volgende weinige waarneemingen onder derzelver aandagt.

De Wormen der Bruine Kevers zyn wit, omtrent een duim lang, en hebben de dikte van een zwaare pennefchaft. Geftoord, trekken zy de lengte in; en de lyven, daardoor uitgezet, hebben het voorkomen van brokken wit vet, eenigzins ovaal van gedaante. Zy bewoonen zandige en ligte aardgronden, liggen van omtrent twee tot zes duimen diep; zy kunnen in de Lente gevonden worden, by het wegfpitten der zooden.

Op myn Landgoed was eene plaats, fterk bezogt door Bruine Kevers. Omtrent twaalf jaaren geleden, ontdekten eenige werklieden, de aarde omfpittende, eene woonplaats der Wormen van Bruine Kevers, verfcheide fchreden lang. Veele deezer waren verfpreid onder den bearbeiden grond. Een der werklieden ftelde voor, deeze plaats daarvan te zuiveren; dit doende, vertoonden zich die Wormen, liggende in vogtige ftreeken, en zodanig, alsof de eijerleggende moeders dezelve ontlast hadden, in onderfcheide rigtingen voortgaande. —— Dezelfde werkman onderrigtte my, dat deeze Wormen het geliefdfte voedzel der Mollen waren; en hy verzogt my, een gedeelte van den grond, nog onbearbeid, en met Molshoopen overdekt, na te gaan, verzekerende dat daar geen Kever-wormen zouden ge-

von-

vonden worden. By het opdelven werd zyn zeggen volkomen bewaarheid: de Mollen hadden alle de schuil- en wykplaatzen dier Wormen opgespoord.

Ik nam dit voor een wenk, om myne groente te bewaaren, en ben zints een beschermer der Mollen geworden. De Kever-wormen zyn zeer verminderd, en worden hier bykans niet meer gezien. Een of twee zyn my slegts in de twee laatste voorjaaren voorgekomen.

Eenige kennisgeeving over de Leevenswyze der Mollen, veronderstel ik, zal der Societeit niet onaangenaam weezen; daar men gezegd heeft, „ dat zy, by droog „ weêr, diep in den grond kruipen — zelden hunne „ onderaardsche wooningen verlaaten, en weinig vyan- „ den hebben; alsmede, dat zy groote schade doen in „ tuinen en koornvelden."

Ik heb altoos bevonden, dat de Mollen, in Hooi- en Weidlanden, zo dra het gras hoog genoeg opgegroeid is om hun te bedekken, op de *oppervlakte omzwerven*, en hun voedzel vinden in de rupsen en insecten, die in den voorzomer op de aarde kruipen; dat zy tot den oogst meest boven den grond blyven. Niet zelden worden zy door het gereedschap der Maaijeren doorsneeden. Dikmaals heb ik gezien, dat zy uit hoogstaand grasgewas na even gemaaide plaatzen kwamen, en dan, bemerkende hoe zy zich blootgesteld vonden, zich in het gemaaid gras zogten te verschuilen. Dikwyls nam ik ook omtrent Mollen waar, op dik gemaaid gras, dat zy, op Weidlanden, ontrust zynde, schuil in graswortelen zogten; het pad, door hun genomen, kenbaar door de opgeworpen hoogte, volgende, noodzaakte ik hun daaruit te komen, om de diepte deezes bedekzels te zoeken, welke zeer weinig te beduiden hadt.

Twee omstandigheden zyn 'er, die de Mollen beweegen om zomtyds dieper in den grond te kruipen — naamlyk wanneer de grond in den Zomer geroerd wordt, in de tuinen; in geploegde landen, waar de Mollen delven om wormen te zoeken; wanneer zy in het voortkruipen eenige planten ontwortelen en bederven: dan een waakzaam hovenier en landman komt zulks voor. — De andere omstandigheid, welke hun tot diep delven aanzet, is de koude, welke zy ontwyken, dewyl dezelve hun doodlyk is. Ik vond de Mollen 's Winters twee of drie voeten beneden den grond; in de harde

vorst

vorst van 1794—5 vond ik in diep gespitte gronden verscheide morgens Mollen dood gevrooren, die zich aan de koude door die bewerking blootgesteld vonden.

Dat zy zich in den Zomertyd boven den grond onthouden, blykt uit het bedryf der Roofvogelen, die een groot aantal Mollen verdelgen. Ten deezen jaare werden uit het nest van een Kiekendief twee-en-twintig, en uit een ander vyftien Mollen gehaald; eenige waren reeds bedorven: men vondt 'er bovendien veele kikvorschen en geplukte vogels.

De roofzugt der Kiekendieven toont, dat zy verwoestende vyanden zyn voor de Mollen; 't welk, indien men weet dat de Mollen nuttig voor de Menschen zyn, den arm tegen dit vogelgeslacht moet wapenen.

Menigmaalen vindt men de Mollen op het veld in den Zomer dood liggen, met kentekenen, dat ze gebeeten zyn, om 'er het bloed uit te zuigen, terwyl zy voorts onverzeerd gebleeven zyn. Dit, veronderstel ik, is het bedryf der Wezelen. —— Het volgend niet zeer algemeen voorval, in den Zomer des Jaars 1789, strekt 'er ten bewyze van. Men zag een Kiekendief, met een prooi in den bek, van den grond opvliegen: in stede van na een digtbyliggend bosch te gaan, steeg hy bykans rechtstandig in de hoogte. Naa een korten tyd zich daar onthouden te hebben, daalde de vogel neder, met uitgebreide, doch beweeginglooze vlerken, en viel op een kleinen afstand van de plaats, die hy opvliegende verliet. —— Verscheide persoonen, die zich daaromtrent bevonden, dit opvliegen en nederdaalen opmerkende, vervoegden zich onmiddelyk derwaards; een Wezel kroop uit den Kiekendief, die dood ter aarde lag. Zy ontdekten, dat de Kiekendief in den hals gebeeten was, met het gevolg dat hy dood bloedde. Niet verre van daar vonden zy een dooden Mol, nog warm, in den nek gebeeten; waaruit zy beslooten, dat de Wezel beider dood veroorzaakt hadt.

Op verscheide plaatzen, waar ik een groot aantal Bruine Kevers aantrof, waren de Mollen uitgerooid. In *Staffordshire* vertoonde men my eene menigte groote boomen, met Bruine Kevers bedekt, en geheel bladerloos. Ik vroeg, of zy de Mollen uitdelgden? Het antwoord was, dat zy het deeden, dewyl zy 'er anderzins als van overstroomd zouden worden.

Men

Men laat de ontbladering, welke de Kalkoenen veroorzaaken, toe, wel te vrede, dat zy vergoeding daarvoor geeven, door de Bruine Kevers, op welke zy zeer gesteld zyn, greetig te verslinden. Een Heer verhaalde my, dat de Kevers desgelyks verdelgd worden door de Roeken. Maar deezer vernieling bepaalt zich tot de Kevers in den vliegenden staat. De Mol alleen is by my de éénige uitrooijer van de Wormen.

Myne Hooi- en Weidlanden zyn alle voorjaaren vol Molshoopen. Deeze worden volgens de gebruiklyke wyze geslegt. Wanneer het gras is opgeschooten, houden de Mollen met werken in den grond op, en naauwlyks vertoont 'er zich een Molshoop tot naa den oogst.

NASPEURING WEGENS DE HESPERIDES.

(Uit het *Engelsch.*)

Het schynt, dat de oude Dichters geen maat gehouden, of liever geheel buitenspoorig geweest hebben in hunne begrippen, wanneer zy, de snaaren tokkelende, tot iets kwamen, 't welk aan het wonderbaare grensde. Dit althans vindt plaats ten opzigte van de *Hesperides*. Eenige byzonderheden, des betreffende, voor te draagen, zal, myns oordeels, eene stoffe opleveren van dien aart, dat ik de uuren, aan derzelver bearbeiding besteed, niet verkwist reken, en de Leezer de oogenblikken, aan het leezen te koste gelegd, zo ik hoop, zich niet zal beklaagen.

Wanneer wy de Getuigenissen, welke de Geschiedschryvers ons ten aanziene van de *Hesperides* verschaffen, met elkander vergelyken, vinden wy ons verlegen om te bepaalen, welk gevoelen ons, met eenigen grond van waarschynlykheid, te omhelzen staat.

PALEPHATES geeft aan de *Hesperides* HESPERUS tot Vader; DIODORUS SICULUS maakt ze tot Dogters van ATLAS. Volgens eerstgemelden Schryver waren zy slegts twee; doch, neemen wy het gevoelen van den tweeden aan, zeven. — Veele Schryvers verzekeren ons, dat de rykdom deezer Nymphen bestondt in Kudden, uitsteekende door derzelver zonderlinge schoonheid. Anderen beweeren, dat zy roemden op 't bezit van over-

beer-

heerlyke Vrugten. Eenigen doen de plaats haars verblyfs bewaaken door een dapper en sterk Man; zommigen beweeren, dat die plaats sterk was uit hoofde van derzelver ligging, als omringd door een Rivier of Zeeärm. PALEPHATES plaatst haar verblyf in *Caria*; de meeste Schryvers houden daarvoor *Berenice*, eene Stad van *Lybie;* doch anderen, met eene grooter maate van waarschynlykheid, *Lixa*, eene Stad van *Mauritania*. — Volgens eenigen trok HERCULES tegen haar uit als een Vyand, gewapend ter verdelging; terwyl zommigen beweeren, dat hy alleen tot haar kwam als een Verlosser, en met geschenken overladen wegtoog.

Uit alle de onderscheide meeningen volgt, dat alles, wat als ontwyfelbaar vast wegens de *Hesperides* mag beweerd worden, op deeze drie of vier byzonderheden nederkomt. — *Vooreerst*, dat zy Zusters waren. *Ten tweeden*, dat zy zekeren rykdom bezaten, welke moet toegeschreeven worden aan haare zorgvuldigheid, en aan de goedheid van den grond, door haar bewoond of bearbeid. *Ten derden*, dat haare verblyfplaats welbewaakt was. En *ten vierden*, dat HERCULES, een bezoek by haar afgelegd hebbende, vandaar, by zyne wederkomst in *Griekenland*, van deeze Vrugten of Vagten medebragt; 't welk hem een groote winst opleverde.

De Dichters, gelyk ik, in den aanvange, opmerkte, hebben zich bevlytigd, om met dit weinige, 't welk weezenlyk of waar mag heeten, veel allerwonderbaarst en ongelooflyks te mengen. Zy veranderen de verblyfplaats der *Hesperides* in eenen allerschoonsten Lusthof, waar alle deelen van Goud blinken; de Boomen hebben takken, bladeren en vrugten, alle van dit kostlyk metaal. De schriklyke Draak, met honderd koppen, die de lugt doen weergalmen van even zo veele schuiffelende toonen, is de getrouwe Wagter van al dien schat. De Gouden Appelen, die dit verschriklyk Dier altoos in 't ooge houdt, hebben een zonderling vermogen. Zy bekooren en verrukken het gezigt, en maaken eenen onwederstaanbaaren indruk op het hart.

Wat de *Hesperides* zelve betreft, de Dichters maaken ze alle tot Toveressen, verleidende door de zagte welluidenheid haarer stemmen; terwyl zy, vermaak scheppende in allerlei gedaanten aan te neemen, de aanschouwers doen verbaasd staan wegens haare Gedaantverwisselingen. — Zy gaan nog een stap verder,

en vertoonen de *Hesperides* als zo veele Godinnen, aan welke zy een Tempel toeschryven, en eene Priesteresse, zeer ontzien van wegen het oppermagtig bestuur, 't geen zy over de Natuur in handen heeft. VIRGILIUS zingt 'er dus van, in zyn IV Boek:

Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro;
Noctur nosque ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus Ornos.

Naar VONDELS Vertaaling heeft die Priesteres het vermogen

Het water in den stroom te stuiten naar heur zin;
De starren op haar zang terug te leeren draaven;
Zy wekt, by duister nagt, de geesten uit de graven;
Zy toont u, hoe de grond der aarde loeit en hygt;
Men ziet hoe d'Esschenboom ten hoogen berge afstygt.

Zy is, gelyk gemelde Dichter zingt,

Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quæ dabat, et sacros servabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, soporiferumque papaver.

Door VONDEL dus nagezongen:

—————————— Deez behoedde
De Kerk van Hespers bloed, en 't heilig ooft, en voedde
Den vreesselyken Draak met zoeten honingraat,
En mankop, dat den slaap veroorzaakt door zyn zaad.

Dan de Dichters schynen onderling zo weinig overeen te stemmen, ten aanziene van de wonderen, die zy van deeze Nymphen vermelden, als de Geschiedschryvers ten opzigte van de daaden, welke zy deswegen optekenen. Zy schynen nogthans in hunne begrippen overeen te stemmen, ten aanziene van deeze weinige omstandigheden: dat de *Hesperides* Zusters waren; dat derzelver voornaamste rykdom in Appelen bestondt; dat deeze Appels bewaakt werden door een vreeslyken Draak; dat HERCULES niettemin een middel wist te vinden om eenige deezer Appelen te plukken, en dezelve met zich na *Griekenland* te voeren. —— In alle andere omstandigheden wederspreeken zy elkander; als ten opzigte van de Geboorteplaats deezer Nymphen, derzelver

ver getal, de herkomst van den Draak, het Land, waar deeze Lusthof ligt, en het middel, waarvan HERCULES zich bediende, om eenige deezer Vrugten magtig te worden.

Niet minder zyn de verfchillende begrippen wegens de voorgewende Verborgenheden, die men wil dat onder die verfchillende verdichtzelen verborgen liggen. Men heeft 'er Gefchiedkundige, Zedekundige en Natuurkundige uitleggingen aan gegeeven.

'Er is een groot gefchil onder de Geleerden ontftaan, welke tog die Gouden Appels der *Hesperides* hebben mogen weezen. BODÆUS, de beroemde Uitlegger van THEOPHRASTUS, beweert, dat het *Queeäppels* waren. SALMASIUS en SPANHEIM houden het voor *Oranjeäppels;* en anderen ftellen vast, dat het *Citroenen* waren. —— Twee zwaarigheden fchynen het gevoelen van BODÆUS te drukken: — de eene is, dat men zeker weet, dat de Queeäppels oorfpronglyk van *Cydon* komen, de Hoofdftad van het Eiland *Creta*, van waar dezelve overgebragt werden in *Griekenland;* terwyl de Appels der *Hesperides* gebragt waren van *Mauritania;* — de andere, dat ATHENÆUS van deeze Appelen gewaagt en van Queeäppelen, als byzondere vrugten. —— Die ze voor Oranjeäppelen houden, fchynen met goeden grond van reden te fpreeken, dewyl en de kleur en de naam ten voordeele van dit gevoelen pleiten. —— Dan de zodanigen, die willen dat de vrugt de Citroen geweest zy, hebben ook de kleur te baate, zonder te rekenen op twee getuigenisfen; het eene van ATHENÆUS, die ons verzekert, dat de *Lybiers* den *Citroenboom* den *Hesperidifchen Appelboom* noemen; het andere van de oude *Glosfaria*, die het woord *Citreum* door dat van *Hesperis* uitleggen. —— Twee tegenbedenkingen op dit laatfte gevoelen zyn my voorgekomen: — de eerfte beftaat hierin, dat de Citroenen in *Griekenland* niet bekend geweest zyn, dan lang na den leeftyd van HERCULES; men brengt hiertoe by eene plaats uit ANTIPHANES, een grappig Dichter, die ten tyde van THESBIS leefde; — de tweede wordt daaruit ontleend, dat, volgens PLINIUS, de Citroenboom alleen in *Medie* en *Perfie* groeide; waaruit volgt, dat HERCULES uit *Africa* geene van die vrugten kon medeneemen. Maar het is te over bekend, dat dit gedeelte der wereld altoos eene groote menigte Ci-

troenboomen heeft voortgebragt. En, zonder PLINIUS geheel in 't ongelyk te stellen, omtrent hetgeen hy wegens deeze Boomen bybrengt, valt het gemaklyk, een goeden zin te geeven aan deeze plaats van dien Natuurkundige, door te veronderstellen, dat hy niet meer wil zeggen, dan dat de Citroenboomen van *Persie* zo zeer afhangen van den aart des gronds in dat Land, dat ze niet wel tieren, als zy verplant zyn. —— Over het geheel mag men met reden denken, dat de woorden *Gouden Appelen* eene algemeene aanduiding zy, bevattende beide de soorten Oranjeäppels en Citroenen, en dat HERCULES ze beide in *Griekenland* bragt.

Veel kan ik niet zeggen ten voordeele van de Zedeleere, uit deeze Fabel van de *Hesperides* afgeleid. Zy komt my voor, enkel willekeurige opvatting te weezen.

Een soortgelyk oordeel meen ik te mogen vellen over de Natuurkundige verklaaringen der *zodanigen*, die gelooven, daarin alle Starrekundige waarheden opgeslooten te zien. *Zy* neemen de *Hesperides* voor de uuren van den Nagt; derzelver Tuin voor het Firmament; derzelver Gouden Appelen voor de Starren; den Draak voor den Dierenriem of Horizont; en HERCULES, die de Gouden Appels wegvoert, voor de Zon, die, by haar opkomen, alle de andere Starren doet verdwynen.

Wel mag men hier byvoegen de harssenschimmige begrippen der *Alchymisten*, die alle de byzonderheden van deeze Fabel voor zo veele tekens houden, ter aanduiding strekkende van het vermaard geheim van den Steen der Wysgeeren.

Ten besluite, heeft het niet ontbroken aan Christen-Schryvers, die beweerden, dat HERCULES, de Gouden Appels wegneemende, of de Schaapen der *Hesperides* wegvoerende, ontleend was van het bedryf van JOSUA, de Inwoonders des Lands van *Canaan* beroovende van hun Vee en Vrugten. —— Anderen stellen, dat de Hof deezer Nymphen, haare Appels en Draak enkel uitgedagt waren naar de beschryving, welke wy vinden van den Hof van *Eden*, of het Aardsche Paradys.

LEE-

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN M. FLORIAN.
Door A. J. ROSNY.

JEAN PIERRE CLARIS DE FLORIAN wierdt geboren in den Jaare 1755, op het Kasteel *Florian*, in de Provincie *Languedoc*. Zyn Vader, CHARLES CLARIS, was een niet zeer bemiddeld Edelman, die, niet zeer onderneemende van aart zynde, arm ſtierf. Zyne Moeder was GILLETTE DE SALGUÈ, eene Spaanjaarde, uit *Castilie*; en hierin mag, veelligt, de grond gezogt worden der hoogagtinge en byzondere genegenheid, welke FLORIAN dier vernuftige, edelmoedige en hooghartige Natie immer heeft toegedraagen. De eerwaardige taak hadt deeze liefhebbende Moeder zich zelve opgelegd, om in eigen perſoon haar Kind op te voeden; doch dit wierdt haar door de hand des Doods belet; zy overleedt in het Kraambedde, en de zorge voor den jongen FLORIAN berustte, zints zyne geboorte, op zynen Vader. Hoewel ſchraal bemiddeld, verzuimde, egter, CHARLES CLARIS geene middelen, dienſtig ter ontwikkelinge der begaafdheden, welke hy al vroeg in zynen Zoon ontwaarde. Hy voorzag hem van de beste Meesters, en ſpaarde moeite noch kosten in het beleid zyner Opvoedinge, en de aankweeking van zyn verſtand. Reeds in de vroegſte dagen gaf de jonge FLORIAN blyken van die liefde tot zyne natuurgenooten, welke in 't vervolg zyn karakter zoo onderſcheidenlyk kenmerkte; en van zyne kindsheid af vertoonde hy die zoetheid van zeden en goedwilligheid van aart, die hem in 't vervolg zoo algemeen bemind maakten. Gaarne beſteedde hy aan ongelukkigen het ſommetje gelds, hem tot zyne vermaaken toegelegd. Onverſchillig omtrent de ſpelen van kinderen van zynen ouderdom, zogt hy ſteeds gelegenheid om alleen te zyn, en gaf altyd de voorkeuze aan de ſomberſte en eenzaamſte plaatzen van afzonderinge. Eens gevraagd zynde na de reden van zulk eene buitengewoone geneigdheid, gaf hy tot antwoord: „ Ik „ ſchep vermaak in overdenking, en in de beſchouwing „ van de ſchoonheden der natuure." Bekend is het, dat elke dag zyns leevens door daaden van goedwilligheid gekenmerkt wierdt. Al vroeg begon zich zyne edelmoedigheid te openbaaren. „ Dicht by het Kasteel *Florian*

rian ſtondt een hut, van een ongelukkigen werkman bewoond, wiens ouderdom en zwakheden hem tot den arbeid hadden onbekwaam gemaakt, en die in de onzekere aalmoezen van deezen en geenen zyn leevensonderhoud moest vinden. Op eene zyner wandelingen door het veld ontmoette de jonge FLORIAN deezen elendeling. Geweldig klopte zyn jeugdig hart op het gezigt van zoo veel jammers; hy volgde den grysaart na diens wooning; voor de eerſte maal hadt hy thans gevoel van het misſen van rykdom. Nogthans haalde hy zyne geldbeurs uit, en, met eene edele verontſchuldiging over 't weinige, dat 'er in was, dezelve den ouden Man aanbiedende, beloofde hy, zulks te zullen vergoeden, door dit verblyf der armoede dikmaals te koomen bezoeken. Hy hieldt zyn woord, en bragt beſtendig derwaarts alle de kleine geſchenken, die, onder de benaaming van Zakgeld, hem gegeeven wierden. Deeze veelvuldige wandelingen, zoo wel als het ſpoedig verdwynen van zyn geld, wierden eindelyk door den Vader opgemerkt. Hy wenschte zich te vergewisſen, hoedanig zyn Zoon over zyn geld en over zynen tyd beſchikte, en beſloot, hem gade te ſlaan. Op zekeren dag ging FLORIAN uit het Kasteel, tot het doen van zyne gewoone wandeling; zyn Vader volgde hem na de hut, en zag hem zyn Zakgeld voor de geheele week den armen Man ter hand ſtellen. CHARLES CLARIS, onmagtig om by zulk een trek van goedhartigheid zyne aandoening te verbergen, openbaarde zich, drukte zynen edelen Zoon aan zyne borst, en bevogtigde zyne wangen met traanen van het tederhartigſte vermaak. Veele ſoortgelyke trekken van gevoeligheid en weldaadigheid konden 'er vermeld worden. Van een veel verhevener aart, dan die der kinderen van zyne jaaren, waren immer zyne werkzaamheden en vermaaken. Veel lust hadt hy in het maaken van Vogelkooien, en het kweeken van Vogelen; en het voeden van dezelve vertrouwde hy aan niemant behalven zich zelven. Veel tyds beſteedde hy ook aan het planten van bloemen, en het leeren van den Tuinbouw. De tuinman van het Kasteel, die zyn leermeester en vriend tevens was, ſchepte veel vermaaks in het onderwyzen van zynen lieveling in alle de geheimen van zyn beroep. Voorts trok ook de Landbouw zyne opmerking. Dikmaals doorkruiste hy de velden in de nabuurſchap van *Florian*, en nam deel aan de werkzaamheden of

tyd-

tydkortingen der Boeren van dien vrugtbaaren oord. Al vroeg verkreeg de jonge FLORIAN langs deezen weg dien overhellenden smaak in Landvermaaken, welke zedert die aangenaame Herderszangen voortbragt, die onder de rykste sieraaden der Fransche Letterkunde mogen gerangschikt worden.

Verlangende, zynen Zoon alle de voordeelen der meest beschaafde Opvoedinge te doen genieten, zondt hem CHARLES CLARIS na zynen naastbestaanden bloedverwant, den vermaarden VOLTAIRE. By zyne komst in het Kasteel *Ferney*, ging hem VOLTAIRE zelf buitenshuis verwelkoomen, en noemde hem zyn lieve *Floriantje*; onder welken bynaam hy zedert gemeenzaam bekend was. Eenigen tyd genoot FLORIAN het onderwys en byzonder toezigt diens grooten mans, die niet slegts het verstand zyns Kweekelings vormde, maar ook voor hem den weg des geluks baande, door hem, in de hoedanigheid van Paadje, by den Hertog DE PENTHIÈVRE te plaatzen; een Prins van een uitmuntend verstand en beminnelyken inborst. Welhaast ontdekte de Hertog FLORIANS begaafdheden, verhief hem tot den rang van Edelman, om hem aldus nader by zich te kunnen hebben, en vereerde hem met menigvuldige blyken van gunst en agtinge. Onder andere begiftigde hy hem met eene Kapiteinsplaats in zyn eigen Regiment Dragonders. Hoewel FLORIAN niet tot den Dienst verpligt was, nam hy dien, egter, bestendig waar, geduurende verscheiden jaaren, en met grooten lof; slegts zyne ledige uuren wydde hy aan zynen letterarbeid. Zoo gelukkig, intusschen, slaagde hy in zyn eerste letterkundig werk, dat de Hertog te raade wierdt, om hem zich geheel op de Letterkunde te doen toeleggen, voorziende hem, ten dien einde, van eene Boekery.

Nutloos ware eene ontleeding van zyne Werken, zoo algemeen bekend en bewonderd; eene tydrekenkundige opgave van dezelve zal niet onaangenaam weezen. Zyne eerste lettervrugt was *Galathée*, in den Jaare 1782. Deeze wierdt gevolgd van de twee eerste Deelen zyner Tooneelstukken, bevattende: *Les deux Billets*; *le Bon Menage*; *le Bon Pere*; *la Bonne Mere*; en *le Bon Fils*. Niettegenstaande den opgang dier Stukken by het Publiek, haalden zy FLORIAN het misnoegen zyns Weldoeners op den hals, die hem bestrafte, om zyn schryven over ongewyde Onderwerpen. Als eene soort van

 Zoen-

Zoenoffer aan den Prins, verkoos hy een onderwerp uit de gewyde Schriften, en gaf eerlang zyn *Ruth* in 't licht. Bekoord over dit blyk van believinge, verdubbelde de Hertog zyne dienstbetooningen aan zynen Edelman, die voor zyn geluk noodzaaklyk wierdt, en voor wien hy eene dieper hoogagting dan ooit te vooren opvatte. *Voltaire et le Serf du Mont-Jura* volgde op *Ruth*, en met dit Stuk behaalde FLORIAN den Prys der Fransche Akademie. *Louis XII au Lit de Mort; le Cheval d'Espagne; le Tourtereau; la Poule de Caux; le Chien de Chasse; Leocadie; Inez de Castro*, en eenige andere kleine Stukjes, waren de inhoud van een Deel Mengelschriften, 't welk kort op het voorgaande Werk volgde. Dit wierdt vervangen van zyne zes Romans: *Bliomberis, Pierre, Celestine, Saphronime, Sanche*, en *Bathmendi*. —— *Jeannette et Colin, les Jumeaux de Bergame, Hervet, Leander, le Baiser*, en *Blanche et Vermeuil*, bevatte het derde Deel zyner Tooneelstukken. Het volgende Werk was *Estelle*, 't welk hy de oudste Zuster van *Galathée* noemde, en, even als het vermaarde Stuk, gunstig wierdt ontvangen. *Numa* kwam ten voorschyn te midden der stormen der Omwentelinge. *Gonzalve de Cordoue* voerde FLORIANS roem ten top. Hoewel dit Werk in eenen tyd het licht zag, toen zoo belangryke gebeurtenissen de Fransche Natie bezig hielden, slaagde *Gonzalve* allergelukkigst. Twee uitgaven volgden elkander met eenen spoed, blyk vertoonende van het streelende belang, waarmede het Publiek dezelve ontving. Een Boekdeel, getiteld *Nouvelles-Nouvelles*, bevattende *Selmour, Selico; Claudine, Zulbar, Camiré et Valérie*, kwam genoegzaam te gelyk met *Numa* in 't licht. Ten laatste verscheenen zyne *Fabels*, en bevestigden zynen roem, als Autheur en als Mensch. De schoone eenvoudigheid, welke dezelve kenmerkt, bekragtigde den eerwaardigen titel, welken hy met zoo veel regts hadt verkreegen, van *Mensch der Natuure*. In de eenzaamheid op het Land, verre van de Steden, zogt FLORIAN telkens die kalmte der ziele en tevredenheid, tot echte letteroeffening en naauwkeurig opstellen zoo onontbeerlyk. Hier steeg zyne ververbeeldingskragt ten hoogsten top. De Hertog, zyne zucht voor de eenzaamheid kennende, liet ten zynen gebruike een afzonderlyk Salon vervaardigen, aan den ingang van het Park *de Sceaux*, op een kleinen afstand

van

van het Kasteel. Veelen zyner fraaiste Stukken wierden hier geboren.

Hoewel FLORIAN in den schoot des Adels was opgeleid, nimmer, egter, offerde hy aan de Vleiery de waardigheid van den Mensch. Geagt en beschermd van een weldaadig en verstandig Prins, wierdt hy de werkdaadige uitdeeler van diens liefdegiften; en de weezen en de armen, vooral de behoeftige Geleerden, vonden immer in FLORIAN een yverigen voorspraak en werkzaamen beschermer.

De grootsten en de besten der menschen hebben hunne zwakheden, en FLORIAN was niet vry van gebreken. De zelfde FLORIAN, die by alle gelegenheden de volmaaktste onverschilligheid omtrent eergenot hadt vertoond, de zelfde man, wiens ziel en hart boven den invloed van geluk en vlottende gunsten verre verheven waren — liet toe dat hy bezweek onder de hevigheid zyner begeerte, om eene plaats te verwerven onder de Veertig Akademisten. Ongevoelig ondermynde de kragt dier eerzucht zyn gestel, en deedt de natuurlyke zoetheid van zynen aart in rustlooze gemelykheid verwandelen Niet genoeg verzadigde het die drift, dat hy reeds Lid was der Akademiën van *Madrid*, *Lions*, en *Florence*; niets dan eene plaats in de Akademie van *Parys* scheen bekwaam ter voldoeninge aan die eerzucht, welke zyne ziele een geruimen tyd tirannisch beheerschte. Nooit was hy by de aanneeming van een nieuw Lid in de Akademie tegenwoordig, zonder eene geweldige gemoedsaandoening te gevoelen, die hy voor anderen niet wist te verbergen. In weerwil der hevigheid deezer drift, deedt FLORIAN nimmer haaren invloed in zoo verre gelden, dat hy de beginzels van eere en opregtheid, die de bestendige dryfveeren zyner daaden waren, daar aan opofferde.

Eindelyk viel 'er, door den dood des Kardinaals DE LUINES, eene plaats in de *Fransche* Akademie open; en FLORIAN verwierf die plaats, op aanzoek zyns voorgaanden mededingers SEDAINE; die, nevens DUCIS, LA HARPE, RABAUD DE ST. ETIENNE, DE LILLE, en BERNARDIN ST. PIERRE, hem met byzondere agting vereerde. Tusschen FLORIAN en DUCIS in 't byzonder hadt de naauwste vriendschap plaats; zoo veel vertrouwens stelde de een in des anderen oordeel, dat geen van beiden zyne Schriften ter perze

 bragt,

bragt, zonder alvoorens onder het verbeterend oog zyns Vriends geweest te zyn.

Zoo ras de Omwenteling doorbrak, begreep FLORIAN welhaast, dat hy de ſtormen diens vreezelyken tydſtips niet zou ontgaan, die elk man van verdienſte met vernieling dreigden. De woeste ROBESPIERRE verklaarde een openlyken oorlog aan de Letteren, en ſcheen te verlangen, elk ſpoor van Geleerdheid en fraaie Kunſten te vernietigen, die zoo lang zyn Land verſierd hadden; zelfs ſcheen die wreede verwoester de moeite niet te neemen, om het door hem geſmeed ontwerp te vermommen, om *Frankryk* tot dien veragtlyken ſtaat van onkunde te vernederen, welke van willekeurige magt de wieg is. Dag aan dag hoorde FLORIAN lieden van letteren noemen, als beſtemde ſlagtoffers der onderdrukkinge diens tirans; en nooit vleide hy zich, diensvolgens, met de hoop, van het algemeene doemvonnis te zullen worden uitgezonderd. Zyne hoedanigheid van Edelman des Hertogs DE PENTHIÈVRE wierdt aangevoerd als een bewys zyner naauwe betrekkinge tot den Adel, de misdaad, hem ten laste gelegd; en op het enkel *Mandaat* van den eereloozen ROBESPIERRE wierdt hy in verzekering genomen. Zyne Regters verweeten hem, voor zynen *Numa* eenige dichtregels tot lof der Koninginne geplaatst te hebben; en op deeze beſchuldiging wierdt de Schryver van *Galathée* op eene eerelooze wyze na de Gevangenis van de *Bourbe* gevoerd (*).

De tyding zyner hegteniſſe klonk door *Parys*, en bedroefde elk vriend der Menschlykheid. Elkeen voedde voor FLORIAN de diepſte hoogagting; maar elkeen was tevens op middelen tot eigen veiligheid angſtig bedagt; niemant durfde over onregt klaagen, of tot het Regt de toevlugt neemen. Hy, die het zou hebben durven beſtaan, voor de zaak des verdrukten ſlagtoffers in zulke omſtandigheden in de bres te ſpringen, moest een Man geweest zyn, boven 't gewoone peil des Menschdoms verheven; zoo gevaarlyk was dusdanige on-

(*) Deeze Gevangenis, ſtaande in de Straat, *Rue d'Enfer* (Helſche Straat) genaamd, was een dier Revolutionaire bewaarplaatzen, in welke de menigvuldige ſlagtoffers wierden opgeſlooten, eer men hen na de Conciergerie voerde, van waar zy ter Strafplaatze geleid wierden.

onderneeming. Deeze verhevene vlugt van godsdienstigheid en edelmoedigheid was als een zegepraal der Vriendschap gespaard. Lang was FLORIAN gemeenzaam bekend geweest met BOISSY D'ANGLAS; en die doorluchtige Wetgeever was het, die zich als zyn Voorspraak en Vriend openlyk durfde verklaaren. Al het gevaar der onderneeminge was niet in staat, om dien edelmoedigen man van het te werk stellen van alle mogelyke middelen, ter verwervinge der vryheid zyns onderdrukten vriends, af te schrikken. Intusschen verduurde FLORIAN met kloekmoedigheid alle de hardigheden der Gevangenisse. Hy, die den voortgang des kwaads nooit zonder huivering hadt aanschouwd, die het lot zyner ongelukkige medeburgeren zoo dikmaals hadt beweend, en die nooit zonder te verbleeken ROBESPIERRES naam kon hooren noemen; hy, die zelfde tederhartige FLORIAN, behieldt nu, onder de snelle aannadering des doods, eene verwonderlyke standvastigheid. Hy vervolgde zyn Letterwerk in de Gevangenis van de *Bourbe* met de zelfde bedaardheid, waarmede hy hetzelve in zyne afzondering in het Park *de Sceaux* zou hebben voortgezet. In deeze Gevangenis begon hy het eerste Boek van zynen *William Tell*; een Dichtstuk, welks onderwerp hem door zynen Vriend DUCIS was aangepreezen. Elk bewonderaar van FLORIAN moet zich bedroeven, dat dit schoone Stuk, 't welk het aanzien hadt van een der beste Stukken te zullen worden, zedert de Omwenteling geschreeven, niet voltooid is. In deeze Gevangenis legde insgelyks FLORIAN de laatste hand aan zyn Dichtstuk, *Ebrahim* getiteld, in vier Zangen; een Werk, vol schoonheden, waarin, met het penseel van FENELON, broederliefde, aardsvaderlyke deugd, edele nayver, en de drift der liefde, in alle haare kragt en kieschheid, zyn geschilderd. Dit Hebreeuwsche Dichtstuk was, onder alle zyne voortbrengzels, FLORIANS meest geliefde werk; en 't geen, terwyl het hem het meeste vermaak onder het opstellen verschafte, gemaklykst was geschreeven.

Terwyl de opgesloten Dichter aldus de uuren zyner gevangenschap sleet, ging BOISSY D'ANGLAS voort in zyn aanzoek by het *Committé van Algemeene Veiligheid.* FLORIAN droeg kennis van de menigvuldige onaangenaamheden en het dreigende gevaar, aan welke zyn Voorspraak ten zynen behoeve blootstondt; en uit

de diepte zyner Opsluitinge zondt hy hem eenen *Lofzang op de Vriendschap* toe, als het eenig onderpand zyner dankbaarheid, welk zyne omstandigheden veroorlofden hem aan te bieden. Niet de eenige, intusschen, was BOISSY D'ANGLAS, die zich FLORIANS zaak aantrok: nog een ander was 'er, die hem het vermaak betwistte van dienst te doen aan hunnen ongelukkigen Vriend; en die andere was de beroemde MERCIER. Op de tyding der gevangenisse van zynen Leermeester en Vriend, aan wien hy door de naauwste banden van vriendschap en dankbaarheid, twaalf jaaren lang, was verbonden, vertrok MERCIER straks na *Parys*, en, alle gevaaren braveerende, vervoegt hy zich onmiddelyk by het *Committé van Algemeene Veiligheid*, en eischt, te midden van dat Vermogend Lichaam, met verheffing zyner stemme, de vryheid zyns weldoeners, leermeesters en vriends. „ Om wiens wille," vraagde men hem, „ spreekt gy ten voordeele van eenen *Voormaaligen (Ci-devant)*, van eenen vyand van 't algemeene welzyn?" — „ Om myns zelven wille," hernam MERCIER, met die edele deftigheid, welke een laag of schuldig geweeten nooit kan vertoonen. „ In den naam „ der Letterkunde," vervolgde hy, „ kom ik haaren „ beschermer naasten; en in naam der Menschlykheid „ en der onderdrukte Deugd kom ik regt eischen. Indien FLORIAN waarlyk schuldig zy; indien hy waarlyk van landverraad zal overtuigd worden, laat hy „ dan de verdiende straffe ondergaan; maar indien, integendeel, zyne onschuld kan beweezen worden; „ indien gy, in stede van zyne onderstelde misdaaden, „ in hem slegts deugden zult ontdekken: belooft my „ dan ten minste, hem uit zyne Gevangenisse te slaaken, en aan de Maatschappy een vreedzaamen en „ deugdzaamen Burger weder te geeven." — „ Deugdzaam!" riep eene ruwe luide stemme, te midden van het algemeen gedruis der opschuddinge: „ Onmogelyk! De man, die tot lof der Koninginne kon dichten, kan niet anders dan de vyand van zyn Land „ zyn, en in alle opzigten een gevaarlyk karakter." Straks juichten verscheiden Leden der kragtige taale huns Voorzitters toe; en de edelmoedige MERCIER, zyne verontwaardiging smoorende, vertrok voorzigtiglyk, voorneemens om ter reddinge van zynen Vriend alles te doen, of zelf te vallen.

Ein-

Eindelyk verſcheen de gedenkwaardige negende van Thermidor in het tweede jaar der Republiek, wanneer ROBESPIERRES val de hoop zyner ſlagtofferen vernieuwde, en hunnen moed deedt herleeven. FLORIAN, onder andere, die zich zelven reeds lang als ten dood gedoemd beſchouwd hadt, beſchynt een ſtraal van hoop in zynen Kerker. Kort naa ROBESPIERRES dood kreeg hy verlof om zyne vrienden te zien, en in hunne omhelzingen verloor hy alle geheugen zyns lydens. BOISSY D'ANGLAS bediende zich van 't eerſte oogenblik der magt, die naa ROBESPIERRES aflyvigheid op hem kwam, om zyns vriends banden te verbreeken. Naar gelange FLORIANS aandoenlykheid de gevangenis voor hem pynlyker hadt gemaakt dan voor anderen, verhoogde ook dezelve het genot der vryheid. Weinigen indedaad konden het geluk van tot hunne vrienden weder te keeren, en eene zuivere, vrye lucht te ademen, zoo leevendig als FLORIAN gevoelen. Den Kerker verlaaten hebbende, was zyn eerſte werk, aan zynen verloſſer zyne dankbaarheid te gaan betuigen; doch BOISSY was niet thuis, en vermits de Wet tegen de Edellieden zyn langer vertoeven te *Parys* verboodt, was hy genoodzaakt, na het Land te keeren, zonder het genoegen van aan zynen waardigen vriend de gevoelens van dankbaarheid, hoogagtinge en bewonderinge betuigd te hebben, van welke zyn hart doordrongen was. De plek, die hy tot de plaats zyner ballingſchap verkoos, was het Park *de Sceaux*; en dat aangenaame verblyf, 't welk het tooneel zyner vroegſte geneugten geweeſt was, diende ter wykplaatze, in welke hy zyne dagen wenschte te eindigen. Veele redenen ſtaafden deeze keuze. Hier was hy bekend, en zedert lang geagt; en de bewooners der geheele Gemeente beſchouwden hem als hunnen vader en vriend.

Toen deeze goede lieden FLORIAN onder hen zagen wederkeeren, wedyverde elkeen met zynen buurman in de betuiging van vreugde. Kinderen ſtamelden zynen naam, en de jonge dochters, die zoo dikmaals, op zyn verzoek, onder de hooge boomen van het Park gedanst hadden, omſingelden hem, onder de leevendigſte betuigingen van haare blydſchap. Welk een tooneel voor den Schryver van de *Eſtelle!* Met moeite doorſtondt hy zulk eene proeve zyner aandoenlykheid; hy mengde zyne traanen met die der goedhar-

hartige dorpelingen, en verzegelde hun zyne belofte, hen nimmer te zullen verlaaten, maar onder hen te leeven en te sterven. De bewooners van *Sceaux*, gelukkig in de tegenwoordigheid huns weldoeners, hervatteden hunne voorgaande vrolykheid. De Doedelzakken lieten zich van nieuws hooren, en de jongelingen, het stof van hunne fluiten blaazende, vierden, al danzende, met hunne minnaaresfen, de wederkomst der deugd. De gulden eeuw scheen onder hen te zyn terug gekeerd, toen het Menschdom vrede en goedwilligheid onder de dierbaarste zegeningen plaatste, en onkundig was van de oorlogsrampen, die, zedert, de waereld verwoest hebben. Met den voorspoed en het geluk deezer goede dorpelingen hieldt FLORIAN zich telkens onledig; en eene zyner voornaamste zorgen was, hun verstand te verlichten en te onderwyzen. Hy zogt hun de pligten van goede burgers in te prenten, en alle zyne onderrichtingen waren gegrond op regtvaardigheid en menschlievendheid, de twee deugden, dierbaarst aan zyn hart. Zodanig was de gelukkige kalmte, welke FLORIAN in zyn verblyf te *Sceaux* smaakte. 't Was egter van korten duur. Zints eenigen tyd hadt hy verval van gezondheid gevoeld. Zyn gestel, hoewel uit den aart sterk, was ongevoelig ondermynd. ROBESPIERRES schrikwekkende gruweldaaden hadden zyne ziel met ontzettende aandoening getroffen; en de gemengde gevolgen van droefheid en schrik hadden de geheele dierlyke huishouding in verwarring gebragt. Kort naadat hy de Gevangenis verliet, gevoelde hy eene soort van verzwakkinge, die zyn naderend einde scheen te voorspellen. Welhaast nam deeze ongesteldheid eene meer beslisfende gedaante aan; 'er volgde eene koorts, en hy stierf in de armen van den getrouwen en edelmoedigen MERCIER, op 29 Fructidor, in het tweede jaar der Republiek, in den ouderdom van agtendertig jaaren en drie maanden. Zyne stoffelyke overblyfzels wierden begraaven op het Kerkhof der Kerspelkerk van *Sceaux*, en naa lang aanhouden verwierf eindelyk MERCIER verlof, om over zyn Graf een Cipresfenboom te mogen planten, als een eenvoudig gedenkteeken aan zyne gedagtenisse.

SOORT

SOORT BY SOORT.

EEN ONTWERP, OM DE VERLICHTING ALGEMEENER TE MAAKEN.

By gelegenheid van het dikwerf leezen van dezelfde Bewyzen, ten minste van hetzelfde Soort van Bewyzen, ter staaving of omstooting van twee of meer Stellingen, welke tot zeer verschillende Weetenschappen behoorden, is my het volgende ingevallen:

Misschien zou het van grooten dienst zyn, ter spoediger ontdekking der Waarheid, of der voor ons hoogst mogelyke Waarschynlykheid, indien men alle Onderwerpen, welke door gelyke of gelyksoortige Bewysredenen verdeedigd of bestreeden worden, in één rei naast elkanderen plaatste, en dan die Bewysredenen opgaf.

Hoe uitgebreid iemands kundigheden ook zyn mogen, altoos egter is 'er één vak der Geleerdheid, waarin hy byzonder bedreeven is; en by de zogenoemde Ongeleerden vindt men ook altoos, dat zy by uitstek geneigd zyn tot de beoefening van eene enkele Weetenschap of Kunst, en over Stellingen, daartoe betreklyk, veel gegronder oordeelen, dan over die der andere Kunsten en Weetenschappen, van welke zy weinig of geen werk maaken. Ongeleerden en Geleerden beiden zullen, derhalven, onder de Stellingen, die zy in één rei geplaatst vinden, ligtlyk eene Stelling aantreffen, wier gegrondheid of ongegrondheid zy van naby kennen; en dit zal hun, als met een opslag van het oog, terstond doen zien de waarheid of valschheid, waarschynlykheid of onwaarschynlykheid, der overige stellingen van die rei. Het spreekt van zelf: de Rei-stelling behoort door Kundigen te geschieden; op dat de Bewysredenen, waarmede de byeengeplaatste Onderwerpen verdeedigd of bestreeden worden, duidelyk en in volle kragt worden voorgesteld. Zo iets zal de verkryging eener algemeene Kunde veel gemaklyker maaken, en dus niet weinig kunnen toebrengen aan de waare Verlichting; en daarom is deeze arbeid aan te pryzen aan verstandige en goedwillige Menschenvrienden.

In alle vakken der Geleerdheid, in alle Kunsten en Weetenschappen, zal een oplettende niet weinige Stellingen of Onderwerpen aantreffen, wier bestaan men op dezelfde, of op soortgelyke, gronden vestigt of betwist. In de Godgeleerdheid, by voorbeeld, zou men in dezelfde rei kunnen plaatzen alle zodanige Leerstukken, welke rusten op het *letterlyk* verstaan of uitleggen van eenige spreekwyzen der H. Schrift; terwyl anderen die Spreekwyzen voor *figuurlyk* houden, en de

de daarop gebouwde leerstukken voor niet genoegzaam gegrond. Deskundigen staat het te beoordeelen, of Transsubstantiatie, volstrekte Predestinatie, Drieëenheid, 's Menschen onveranderlyk Lot in het andere Leven, en meer andere, in één zelfde rei behooren.

Maar men bepaale zich niet, by het in één rei stellen, aan stellingen of onderwerpen van dezelfde weetenschap of kunst. Geenzins! Stellingen of onderwerpen van verschillende Weetenschappen kunnen, indien zy te regt in één rei geplaatst worden, zeer dienstig zyn ter aantooninge, hoe het gelegen zy met de gegrondheid of ongegrondheid van alle, welke in die rei staan. Zo zou men by de Godgeleerde Stellingen, die op het *letterlyk* verstaan eeniger spreekwyzen der H. Schrift rusten, in dezelfde rei kunnen plaatzen de geenzins Godgeleerde Stelling: *de Zon loopt om de Aarde*; omdat, of in zo verre, die Stelling ook rust op het *letterlyk* verstaan of uitleggen van een gezegde, in den Bybel voorkomende.

Uit het bygebragte zal men, min of meer, de groote Bekorting kunnen bemerken, die door het voorgedraagen Ontwerp te verkrygen is. In eens behandelt men veele Onderwerpen; en kent een Leezer één van die onderwerpen, dan kent hy ook alle de andere, die in dezelfde rei staan; want zy allen zyn van hetzelfde Soort.

Om duidelyk aan te toonen, hoedanig, naar myn plan, de in één rei-stelling geschieden kan, of waarin eigenlyk het door my voorgestelde bestaat, stel ik nu drie Onderwerpen in één rei, en meld daarby *eenige* bewyzen en tegenbewyzen.

Met voordagt zeg ik *eenige*: want het zou wel kunnen zyn, dat 'er meer bewyzen gevonden worden; maar deeze melding gelieft men aan te merken als een voorbeeld van de manier, door my bedoeld; terwyl het my zeer aangenaam zal zyn, deeze rei-stelling door meerkundigen verbeterd te zien.

a. *Het dooden van Visschen, Vogelen en Dieren, om derzelver Lyken te eeten.*	b. *De Slaavenhandel*, of *het Koopen en als Slaaf gebruiken der Africaanen.*	c. *Vervolging om den Godsdienst*, of *het kwalyk behandelen van anders-denkenden over Godgeleerde Stellingen.*

Bewyzen *voor* de geoorloofdheid deezer Daaden.

1. Deeze Bedryvers zyn voortreflyker dan deeze Lyders; de eerstgenoemden hebben, derhalven, Heerschappy over de laatstgenoemden.

a. Vis-

a. Visfchen, Vogelen en Dieren hebben minder of geen ziel, verftand of gevoel.

b. De Africaanen zyn onbefchaafd en onverlicht; zy weeten althans veel minder van welgemanierdheid, en kunftige voldoening der driften, dan de Europeërs.

c. De Andersdenkenden blyven *hardnekkig* by de Dooling, en *willen* niet hooren naar de Stem der Waarheid.

2. Deeze daaden zyn nuttig voor de Bedryvers.

a. De Lyken der Visfchen, Vogelen en Dieren zyn eene aangenaame fpys.

b. Der Africaanen arbeid geeft overvloed van Suiker, Coffy, Cacao, en veele andere lekkernyen.

c. Niet zelden vervielen de voordeelige Ampten en ryke Bezittingen der Vervolgden aan de Vervolgers.

3. Deeze daaden zyn zelfs voor de Lyders nuttig.

a. Visfchen, Vogelen en Dieren zouden, indien de Menfchen hun niet in eene groote menigte doodden, (tot welk menigvuldig dooden dezelven aanhoudend gedrongen worden door de begeerte om die Lyken tot fpys te gebruiken) door elkanderen gemarteld, verfcheurd, en zeer wreedelyk van 't leven beroofd worden.

b. Door de Africaanen te koopen en in flaaverny te houden, rukt men hun uit de wreede handen hunner Landgenooten.

c. Het Onheil, 't welk men de Vervolgden aandoet, kan hunne hardnekkigheid vermurwen, hun van den zielverdervenden weg afbrengen, en geleiden op den weg der Gelukzaligheid.

4. De Bedryvers hebben voor zich het voorbeeld van veele hunner Medefchepfelen; naamlyk, van die Visfchen, Vogelen en Dieren, welke anderen om 't leven brengen en tot fpys gebruiken, en ook, anderen dwingen, pynigen en verjaagen.

5. Het affchaffen of nalaaten deezer Daaden, welke, veele Eeuwen lang, in meest alle Landen deezer Aarde, bedreeven zyn, zou eene onberekenbaare Verwarring veroorzaaken onder het Menschdom.

a. Veele menfchen zouden hunne aangenaame Visch-, Vogel- en Vleesch-maaltyden ontbeeren moeten, en alle die geenen, (of althans veele derzelven) welke nu een middel van beftaan vinden in het vangen en dooden van Visfchen, Vogelen en Dieren, zouden dan geen arbeid hebben om de kost mede te winnen.

b. De zogenoemde Eigenaars van Africaanfche Slaaven zouden

ven de groote Capitaalen verliezen, welke de Slaaven by verkoop zouden kunnen opbrengen, of deezen hun gekost hebben. En de Westindische Producten zouden de Planters veel duurer te staan komen, indien zy, niet door Slaaven, maar door Daglooners, de Plantagien moesten laaten bearbeiden; en indien de Prys der Producten verhoogde, dan zou de groote menigte, die zich gewend heeft aan het dagelyks gebruik van Suiker, Coffy, Cacao, enz. genoodzaakt zyn, of in 't geheel; of gedeeltelyk, af te zien van deeze hun geheel eigen geworden gewoonte, welke hun thans zo veel vergenoegen en vermaak geeft.

e. Geliefde Leerstelsels zouden een kragtdaadig steunsel ontbeeren, en gevaar loopen van veronagtzaamd en verlaaten te worden; en derzelver Voorstanders zouden veel verliezen aan Eer en Aanzien.

Wederlegging deezer vyf bygebragte Bewyzen.

1. De zaak, waarop hier de Heerschappy gevestigd wordt, is tegenspraak onderhevig.

a. Visschen, Vogelen en Dieren toonen den opmerkzaamen Beschouwer Uitmuntendheden, die zy boven de Menschen bezitten; deeze behooren dus in aanmerking genomen te worden, als men 's Menschen Voortreflykheid betekenen wil.

b. Niet weinige zogenoemde Voortreflykheden der Europeërs zullen aan het zogenoemd onverlicht verstand der Africaanen, *op vry goeden grond*, voorkomen als onvolmaaktheden, of als afwykingen van de waare Menschelyke grootheid.

c. De aantyging van Kwaadwilligheid, aan andersdenkenden over Godgeleerde stellingen, zal, ten aanzien van veele derzelven, ongegrond bevonden worden, indien men hunne gevoelens en hun gedrag onpartydig overweegt en nagaat; de H. Schrift althans vertoont ons Vervolgden om Godgeleerde stellingen, die, wel ver van kwaadwillig geweest te zyn, uitgemunt hebben in Goedwilligheid, en veel voortreflyker waren dan hunne Vervolgers.

Behalven dit, kan men nog aanmerken, dat het wel zeker is, dat Voortreflykheid tot een middel verstrekken kan om Heerschappy over anderen te verkrygen; maar het is op ver na zo zeker niet, dat Voortreflykheid daartoe regt geeft. En men mag ook wel vraagen: Wie behoort over de Voortreflykheid te oordeelen? Immers is zulk eene Heerschappy, van welke de Beheersehten de gegrondheid toestemmen, door die toestemming volmaakter; en op dien grond zou men overhellen, om het Oordeel over de Voortreflykheid der Menschen, der Europeërs, en der Vervolgers, niet toe te kennen aan dee-

deezen, maar aan de Visschen, Vogelen en Dieren, aan de Africaanen, en aan de Vervolgden om Godgeleerde stellingen.

Nu nog iets over Heerschappy!

Indien men het eigenaartig Doelwit van alle Heerschappy kan zien in het Doelwit, het welk alle, of ten minste veele, schepselen duidelyk vertoonen in hun zorgdraagend bestuur, toegeneegen hulp, en heldhaftige bescherming, ten dienste hunner Afkomelingen, geduurende derzelver kindsheid, (misschien de oorspronglykste van alle Heerschappyen) dan is hetzelve zekerlyk geen ander dan het Geluk der Beheerschten. En behalven dat geen Bestuur, het welk zo goed een doelwit ontbreekt, den naam van Heerschappy kan draagen, zo zal 'er voor hun, die by zich zelven overtuigd zyn, dat God het geluk zyner schepselen wil, geen twyfel overblyven over het eigenaartig Doelwit van alle Heerschappy, zo dra zy zich herinneren, dat alle schepsels hunne vermogens van God ontvangen hebben. Immers, het is betaamlyk (dit spreekt van zelf) dat het schepsel met alle zyne vermogens medewerke met het Doelwit van Hem, aan wien hy die alle verschuldigd is. Vooronderstel eens: God had aan de Europeërs de Heerschappy gegeeven over de Africaanen; dan, zeker, zou de waarlyk goede Opperheer van allen daarmede der Africaanen geluk beoogd hebben, en geenzins derzelver onheil. Dit voorbeeld kan men ook ter opheldering aanwenden van de twee andere Stellingen *a* en *c*.

Is het nu dus gelegen met alle Heerschappy, door welk een soort van schepsel ook zy gevoerd wordt; hoe veel heil mag men dan niet verwagten, als een Mensch over eenige zyner medeschepselen heerscht? Hy is door zynen Schepper begunstigd met Goedwilligheid; met een Gemoed, het welk, zo het niet ontaarte, nooit nalaaten zal, hem te dringen tot het bevorderen van het welzyn van anderen, en dat ook nimmer zal nalaaten, hem, dat doende, alles te boven gaande vreugde te schenken. Ver van daar, dat het Doelwit der heerschappy van een niet ontaart mensch zou kunnen zyn, smarten aan te doen, veel min te vernietigen! Zyn doelwit is, buiten twyfel, ten goede te geleiden, te helpen en te beschermen, en, zo veel hem mogelyk is, gelukkig te maken allen, over welken hy heerscht.

2. In dit bewys is Regt of Onregt niet in aanmerking genomen. Indien zogenoemde tydelyke voordeelen genoegzaam zyn om iemand iets te doen bedryven; wat blyft 'er dan van de Zedekunde over? Dan zou deeze Aarde weldra een tooneel zyn van aanhoudende verwoestingen en yslykheden, tot dat zy Schepselloos wierd, althans zonder eenig Mensch.

 Het

Het geen in het bewys nuttig genoemd wordt, is dien naam niet waardig, indien het met de zaak zo gelegen is, dat de Bedryvers dier daaden zich door zulk een bedryf de verwytingen van hun geweeten op den hals baalen.

3. Hoe veel kwaad die Lyders getroffen zou hebben, indien men hun niet van leven of vryheid beroofd, maar overgelaaten had aan hun lot, gelyk men zegt, kan niet naauwkeurig genoeg berekend worden, om hetzelve juist te vergelyken met het kwaad, het welk hun nu aangedaan wordt; maar het is volkomen duidelyk, dat die Visschen, Vogelen en Dieren, die Africaanen, en die Vervolgden, welken, aan zich zelven overgelaaten, geen kwaad wedervaaren zoude hebben, door de voorgestelde bedryven *a*, *b* en *c* veel verliezen.

Hoe oneigenaartig ook zyn deeze Bedryven, indien men dezelven als middelen opgeeft om het nut der Lyders te bevorderen! Om hun van eenig kwaad te bevryden, is men zelf wreed; men vernietigt zyne Medeschepselen! En hoe behandelt men zyne *Medemenschen? Men* maakt hun het lieve leven, door den Schepper aan hun verleend opdat zy gelukkig zouden zyn, tot een ondraagelyken last.

4. Wat al zou men niet kunnen verdeedigen, indien het daartoe genoeg ware, een Voorbeeld aan te wyzen? Een geil en wellustig Mensch kon het voorbeeld der Musschen bybrengen; een Listige en Wreede, dat van zommige Roof-visschen, Vogelen, Dieren, en wat dies meer is.

Het komt 'er hier op aan, of het voorgestelde Voorbeeld goed is of kwaad om nagevolgd te worden. De Navolging van eenig voorbeeld kan de natuur van de Daad, die door navolging bedreeven is, geenzins veranderen. Het stooken of veroorzaaken van vyandigen twist en oorlog (om iets ter opheldering by te brengen) wordt niet goed, al is het dat eenige onzer Medeschepselen zich daaraan schuldig maaken. Het welzyn van anderen, en niet eenig Voorbeeld, is de toetssteen, waarop men de egt- of goedheid, valsch- of kwaadheid, der menschelyke daaden toetzen en beproeven kan.

5. Het afschaffen of nalaaten van zaaken, die zeer algemeen in gebruik zyn, treft veeler lusten en begeerlykheden; van hier dat nuttige veranderingen maar al te dikwils onheil, in stede van heil, veroorzaakt hebben; vooral, als men dezelven ongeregeld of overhaast doordreef.

Dit afschaffen of nalaaten behoort bedagtzaam te geschieden; en dan zal 'er, zeker, geene onberekenbaare Verwarring door ontstaan: want;

a. Het meerder toeleggen op de aankweeking van heilzaame en welsmaakende Gewassen zal de weelderigste tongen

eene

eene genoegzaame vergoeding verschaffen voor de Dierlyke lekkernyen. En die uitgebreider, kunstiger, en veel meer tyd vereischende Landbouw zal arbeid, en middelen van bestaan, verleenen aan hun, die zulks nu vinden in het vangen en dooden van Visschen, Vogelen en Dieren.

b. Indien de Planters meerder arbeidsloon moeten uitgeeven dan nu; hunne Plantagien zullen, misschien, beter bearbeid worden, en meerdere of betere Producten opleveren. Op zyn ergst genomen, zullen de Planters wat minder winnen.

c. Indien 'er Leerstellingen zyn, die zich niet door haare waarde kunnen staande houden; slegts een klein gedeelte van het Menschdom, in vergelyking van het geheel, zou 'er eenig aanzien en gemak door verliezen.

Zie daar een voorbeeld van myn voorgestelde *in één reistelling* Waren alle de Bewyzen voor en tegen bygebragt, dan zou een Leezer, die den waaren aart van een der drie kent, in eens, den waaren aart zien van de twee overige; die weet hoe het gelegen is met *c*, zou dan te gelyk ook weeten de waare gesteldheid van *a* en *b*.

Maar dit voorbeeld van in één rei-stelling is geen uitgewerkt stuk, waarin alles, wat voor en tegen gezegd kan worden, is bygebragt. Nog minder uitgewerkt, en slegts aangestipt, is de nu volgende in één rei-stelling, welke hier nog bygevoegd is, of dezelve het Plan eenige meerdere duidelykheid mogt byzetten.

De Weelde, of *te groote Verteering.*	*De Actiehandel van het Jaar* 1720.

Een Bewys voor. Beide deeze zaaken bragten te wege (en de Weelde doet zulks nog) een grooten omloop van Geld; iets, het welk zeer dienstig is ter bevordering van de arbeidzaamheid en het welvaaren van de Inwooneren des Lands.

Een Bewys tegen. Het Voordeel van dien omloop van geld, het moge minder of meerder zyn dan men zich verbeeldt, is slegts voor een korten tyd. Het is onbestendig, en duurt niet lang genoeg om eene welgevestigde en aanhoudende Welvaart voort te brengen; en, als die korte rol gespeeld is, zyn dit de gevolgen: Schaarsheid van Geld, Miscrediet zo buiten- als binnenlands, verwyfde Zedenloosheid, jammerlyk Gebrek, dolzinnige Vertwyfeling, en de Kwalykvaart, zo niet de Ondergang, des Lands.

Indien deeze aanstipping tot iets volkomens gemaakt wierd, dan zou een Leezer, die welbekend was met de rampen,

welke de Actiehandel van het Jaar 1720 voortbragt, hoe onkundig ook aangaande de droevige gevolgen van Weelde, op het zien deezer twee éénsoortigen, niet kunnen nalaaten, by zich zelven of openlyk, te zeggen: *Zo* schadelyk is ook de Weelde!

Het Plan is nu duidelyk, en het Nut, 't welk de Ontwerper van deszelfs goede uitvoering te gemoet ziet, doet hem wenschen, dat het, ten minste, eenige aanleiding mag geeven tot iets Soortgelyks.

SIMPLEX.

DE KRYGSMAN.

Eene Vertelling.

(Uit het *Engelsch.*)

Nauwlyks had ik zestien jaaren bereikt, en myne leerjaaren met vrugt doorgebragt op een der beste Leerschoolen; dan, ik was een jonger Zoon, en myne Ouders oordeelden het thans noodig, de bestemming van myn leevensberoep in ernstige overweeging te neemen. Myn Oom, een Geestlyke, een Deken, hadt te meermaalen zyn oogmerk te verstaan gegeeven om my eene Standplaats te bezorgen, indien myne Ouders my in de Godgeleerdheid lieten studeeren. Een uitmuntend Regtsgeleerde, een Neef myner Moeder, boodt aan, myne voorbereidende Regtsgeleerde Studien te zullen regelen, en my tot de Praktyk op te brengen, wanneer men my ter Pleitzaale bestemde. Myns Grootvaders voorspoedig gedreeven Handel hadt den grond gelegd voor het ruim bestaan myns Vaders, die daarom overhelde om my by een Koopman te bezorgen. Myne eigene heimlyke wenschen liepen op den Krygsstand; hiertoe hadt myne Moeder, tot zeer onlangs, my aangezet; doch het uitbarsten des Oorlogs met *America* hadt haar des zo afkeerig gemaakt, als zy 'er voorheen op gesteld was.

Weinige dagen naa myn laatst t'huiskomen van de School, waren de Deken, de Regtsgeleerde, nevens eenig ander gezelschap, genoodigd op een onthaal ter vieringe van myn Zestienden Jaardag. Deeze was bestemd om te raadpleegen over myn leevensberoep. Vol vreeze dat de keuze tegen mynen wensch zou uitvallen, zag ik dien dag met treurigheid te gemoete. De morgen van denzelven was de bekommerendste

ste en onaangenaamste dag, tot nog toe van my beleefd. Toen het gezelschap kwam, begon myn hart my geheel te ontzinken.

Gelukkig hieldt, op den tyd dat wy ons aan tafel zouden vervoegen, een rydtuig voor de deur stil; uit hetzelve kwam een oud Heer, in ryken militairen uniform: hy werd door zynen knegt aangediend als de Generaal SHEWELL. Myn Vader, dien naam hoorende, ylde heen om hem te ontvangen, met eene houding en gelaat, die genoegzaam te kennen gaven dat de Generaal zyn oude Vriend was, dien hy in zeer langen tyd niet gezien hadt. Naa de hartlykste wederzydsche begroetingen, bragt myn Vader zynen Vriend in het gezelschap; en wy vernamen, dat de Generaal, naa een langen krygsdienst buiten 's Lands, nu eerst in *Engeland* was wedergekeerd, en de eerst mogelyke gelegenheid waarnam, om zyne kennis en verkeering met zynen ouden Vriend te vernieuwen.

't Gezelschap schikte zich aan tafel. 's Generaals kunde en beleefdheid waren zodanig, dat het overige des gezelschaps niets gevoelde van het onaangenaame, ontstaande uit de onverwagte stoorenis eener Vriendenparty, door het onverwagt inkomen eens vreemden. Ik werd met onderscheiding aan myns Vaders ouden Vriend aangeboden; en, toen hy myne gezondheid dronk, vatte hy my gulhartig by de hand, vraagende, „ of ik geen zin had om Soldaat te worden?" Ik dagt best, geen rechtstreeks antwoord te geeven. Maar myn Vader betuigde, dat myn Leevensstand eene nog onbesliste zaak was; schoon hy hoopte, dat het gesprek zyner Vrienden, in den naamiddag, de keuze zou bepaalen van hem en van zynen Zoon.

Myne Moeder gaf, met eenig ongeduld, te kennen, dat ik uit my zelven, zo als zy geloofde, maar al te zeer tot den Krygsdienst neigde; en dat, schoon zy, in Vredestyd, wat haar betrof, die neiging niet zou wederstreeven, zy nogthans de gedagte niet kon verdraagen, om my, misschien, daar de Oorlog ontstooken was, een gewissen dood in den mond te zenden. —— De Deken zeide, dat ik veel veiliger zou weezen op de Universiteit, en dat het inkomen van een goeden stand in de Kerk veel beter was dan de doorgaande bezolding eens Krygsmans. —— De Regtsgeleerde beweerde, dat de Pleitzaal het éénige geschikte tooneel was, om met roem te schitteren, voor iemand van zo veel beloovende bekwaamheden, en vroeg myne Moeder, of zy zich niet hoogst zou gestreeld vinden met my tot een aanzienlyken Staatspost verheeven te zien? —— Myn Vader bedankte zyne Vrienden voor hunne raadgeevingen; doch betuigde, dat zyne wenschen daar heenen liepen, dat ik, even als myn Groot-

vader, wiens naam ik droeg, een eerlyk en gelukkig Koopman mogt worden.

Het gesprek werd voortgezet. Elk bragt redenen by, tot onderschraaging van zynen gegeeven raad; terwyl allen, uitgenomen de Generaal, wiens niet opdringende beleefdheid hem geheel deedt zwygen, verklaarden, dat uit het Krygsmansleeven voor my niets goeds te hoopen was. Met verontschuldigingen ten opzigte van den Generaal, bragt de een by, de algemeene armoede der enkele Soldaaten van fortuin; een ander weidde uit over hunne losbandigheid en ongeregeld leeven. De Generaal hoorde alles aan met eene schynbaar goedkeurende houding, en toonde zich in 't minst niet geraakt over deeze en geene aanmerkingen, het Krygsmansleeven betreffende. Schoon myn Vader hem in allen ernst vroeg om zyne meening te zeggen, weet ik niet of deeze aanmaaning hem daartoe zou bewoogen hebben, indien hy niet gezien hadt, hoe myn oog vol bezorgdheid op hem geslaagen was, en met welk een ongenoegen ik de raadgeevingen van Ouders en Vrienden aanhoorde.

Hy sprak: „ Ja, Heeren! gy zult u zeker verwonderen, dat ik dit alles aanhoorde, wat tegen myn Krygsmans-beroep wordt aangevoerd — een beroep, 't welk voor my niet ongelukkig geweest is — zonder iets tot verdeediging daarvan te zeggen. Maar, indien de ondervinding my eenigen grond gegeeven hadt, om te vermoeden, dat het Krygsmansleeven, of min gunstig is voor de aankweeking van Wysheid en Deugd, of min hoope schenkt om Fortuin te maaken, of de Leevenslengte meer twyfelagtig doet worden; dan een der Beroepen, welke gy daar boven den voorrang geeft, — dan zou ik niet weinig vooringenomenheids met my zelven aan den dag leggen, door hier te zeggen, wat een Jongeling in eene haastige geestdrift kan beweegen om een Beroep te volgen, 't welk zyne Boeken hem geleerd hebben als het Beroep der Helden aan te merken.

Gy weet, myn oude Vriend! vervolgde hy, zich tot mynen Vader wendende, — welk een losse jonge knaap ik was, toen men my by uw' Vader op het Kantoor bestelde. Ik onderscheidde en waardeerde uwe goede hoedanigheden; maar zelfs uwe goede gedagten, my betreffende, kunnen nooit toestemmen, dat ik eenige verdienste meer had om my aan te beveelen. —— Ja, val my niet tegen, myn hart mogt niet geheel slegt geweest zyn, en ik had zeer goed schoolonderwys ontvangen om myn verstand aan te kweeken, doch geen vasten zin tot vlytbetoon en deugd; myn hart was niet diep genoeg doordrongen met eenig goed beginzel. Ik beschouwde myzelven als onder geene verpligting tot iets, 't geen my niet aanstondt, en my behaagde niets dan kinder-

deraatige uitspanningen en eene te vroege voldoening van die jeugdige driften, welke zich deeden gevoelen. Uw Vader ondervondt, dat 'er van zulk een knaap niets kon worden in het kantoor; en ik was zeer veel verpligt aan uwe goedgunstigheid mywaards, dat ik niet werd weggejaagd, maar heenging als iemand, die eene onwederstaanbaare neiging hadt tot een ander Beroep.

Ik werd ter Academie gezonden. Daar myn eigen meester zynde, bevlytigde ik my op geene Letteroefeningen, maar gaf myzelven over aan dwaas- en verkeerdheden, welke ik my beevende herinner. Myne Vrienden wanhoopten iets goeds van my te zullen kunnen maaken; wanneer zy my uit de gevangenis, waarin ik geraakt was, verlosten, en my een Vaandrigsplaats bezorgden in een Regiment, dat gereed stondt om in buitenlandschen dienst te gaan na eene zeer ongezonde lugtstreek.

Met genoegen omhelsde ik deeze leevensverandering. Ter gevangenisse uit gaande, dagt ik dat 'er niets gelukkiger kon weezen, dan het vrolyk en zwervend leeven eens Krygsmans. Ik haakte om vreemde landen te gaan zien; voor het gevaar om vreemde landen te gaan zien: voor het gevaar van schadelyke lugtstreeken, of van 's vyands zwaard, was ik niet bekommerd.

Ik kwam by myn Regiment, zo als het gereed stondt om na de *West-Indiën* in te scheepen. Een gedeelte van myn voorgaand leeven was, met ongunstige toevoegzelen, ter oore van eenigen myner Mede-officieren gekomen; en schoon zy niet volstrekt verklaarden geen doen met my te willen hebben, scheenen zy zeer onvoldaan, dat zy my by hun geplaatst vonden. Ik was flug in het waarneemen van krygsverrigtingen, en onbedreeven in de Regimentspligten; stukken, die mynen staat nog onaangenaamer deeden worden. In het geheele Regiment was geen één Officier dan ik alleen, die van de bezolding eens Vaandrigs moest leeven. Ik had niet boven de drie weeken in het Leger geweest, of ik voelde de nadeelen van deeze omstandigheden, als onverdraagelyker dan eenig ding, tot nog toe door my beproefd; en ik geloof, dat ik, waren wy drie weeken langer in *Engeland* gebleeven, als een Deserteur zou heengeloopen zyn.

De vierde week zeilden wy van *Portsmouth* na *Jamaica*. De noodzaaklykheid begon, geduurende de reis, my met mynen staat eenigzins te bevredigen. Ik voelde een nayver om in myn bedryf uit te munten, en de pligten van een Officier waar te neemen. Myne geaartheid, tot dus lange heet, en myne manieren opstuivende, vonden zich verzagt door de noodzaaklykheid om my aan myne Meerderen te onderwerpen, en my beleefd aan te stellen omtrent lieden, by wel-

ken, daar zy geene ruwheid konden gedoogen, niets haatlyker was dan een onrustige en wargieke geest. Ik had tyd tot bedaard nadenken over myne voorgaande dwaas- en verkeerdheden, en op 't geen my voorts te doen stondt. Ik begon aan myn eigen wangedrag toe te schryven, 't geen ik voorheen weet aan myn ongelukkig lot en de onvriendlykheid myner Bloedverwanten. Ten zelfden tyde vatte ik hoope op, dat ik middel zou weeten te vinden, om myn tegenwoordig lot minder hard te maaken, dan ik het tot nog toe onderstelde. Droomen van krygsgeluk, en bevordering door verdiensten, speelden zomtyds voor myne verbeelding; en gedurende het scheepsverblyf voelde ik geen geldgebrek. Eer wy onze reis volbragt hadden, bevond ik, dat myne Medeofficieren my met een min ongunstig oog begonnen aan te zien; en by wylen genoot ik eenige streelende onderscheiding van hoogere en andere Officieren.

Wy landden op *Jamaica*. Kort naa de landing werd ik uitgedaagd door een ander jong Vaandrig, dien ik aan boord eenige beleediging had aangedaan. Wy vogten met den degen; hy ontwapende my welhaast, doch niet dan naa zelve eene gevaarlyke wonde ontvangen te hebben. Ik weet niet, ooit grooter ontsteltenisse doorgestaan te hebben, dan in den nagt tusschen de uitdaaging en het tweegevegt, en eenige dagen daarnaa, tot dat het leeven van myne Party buiten gevaar verklaard was. Geen ander middel dan dit zou myne ziel een zo diep gevoel hebben ingeboezemd van de noodzaaklykheid, om, in 't vervolg, die beschaafdheid en heuschheid van zeden in acht te neemen, zonder welke het in een Leger onmogelyk is, zyn eigen en anderer leeven buiten gevaar te houden. Myn tegenpartyder herstelde gelukkig binnen weinige weeken; en de herdenking van onze wederzydsche dwaasheid en gevaar deedt ons zints dien tyd opregte Vrienden blyven.

Korten tyd daarnaa viel 'er iets voor, 't welk my eene andere zeer nutte les gaf. Een nieuwling in het bevelvoeren, gedroeg ik my streng omtrent het Volk. Een Sergeant, dien ik ten onregte geslaagen had, beklaagde zich daarover; ik werd voor den Krygsraad ontboden. Hadt men geen toegeeflykheid gebruikt omtrent myne onervarenheid; hadden eenige oudere Officiers, die my begonnen met een gunstiger oog aan te zien, my niet verschoond, men zou my uit den Dienst gezet hebben. Nu kwam ik 'er af met eene scherpe bestraffing, en de bedreiging, dat ik 'er, als het weder gebeurde, niet zo gemaklyk zou afkomen. Een oud Officier onderhieldt my vervolgens, onder vier oogen, met voordragt van 't geen een Officier betaamde, die alles trots en wreedheid moet schuwen. Deeze tydig gegeeven les ging diep in myn harte.

Zeer

Zeer gezond was ik op *Jamaica* gekomen, en hoopte de kwaalen te zullen ontwyken, waaraan de *Europeaanen* by hun eerst verblyf in de *West-Indische* Eilanden zyn blootgesteld. Dan de kwelling, welke my de twee gemelde voorvallen veroorzaakten, en misschien een overmaatig gebruik van die ververschingen, welke men, aan land komende, zo overvloedig aantreft, wrogten op myn geest en lichaam zo sterk, dat ik door de koorts werd aangegreepen. Alles vertoonde zich in den aanvange dreigend. Veelligt zou ik hebben moeten bezwyken, waren de kunde en menschlievenheid des Chirurgyns, en de zorge van den Sergeant, om wiens wille ik voor den Krygsraad geweest was, my niet te stade gekomen. Die Sergeant viel in het begrip, dat myne ongesteldheid een gevolg was van myne teregtstelling voor den Krygsraad zynenthalve. Hy betuigde, zich zelven de aanklagte niet te zullen kunnen vergeeven, indien ik aan deeze ziekte stierf. —— De ziekte ten hoogsten geweest zynde, herstelde ik langzaam. Den tyd myner beterschappe maakte ik my ten nutte, door ernstig op myn staat en lot te denken. Ik voelde my diep getroffen door de goedgunstigheden my betoond, en door de herdenking van de gevaaren, waaraan ik my onvoorzigtig had blootgesteld. Ik dagt meer en meer, hoe ik my geagt en bemind zou maaken door voeglyke zeden, en het waarneemen van myne Krygsmanspligten. Ik kan met geene woorden uitdrukken, hoe zeer myn character en gevoelens ten goede veranderd waren.

Weinig tyds na myne herstellinge werd ik geplaatst by het Krygsvolk, afgezonden tegen de weggeloopen Neger-slaaven, die eene Vastigheid in 't binnenst des Eilands aangelegd hadden, van waar zy veelvuldige uitvoochten deeden, om de Plantadien te ontrusten, de Blanken, die zy aantroffen, te vermoorden, en die getrouwe Neger-slaaven, welke zy niet konden overhaalen om met hun landwaards-in te vlugten, of als verraaders hunne Meesters te behandelen, op de schriklykste wyze af te maaken. Dit was een hoogstgevaarlyke togt. Wy moesten ons den weg baanen door bosschen, ondoorkomelyk, dan langs geheime wegen, alleen den weggeloopenen bekend, en aan een of twee Gidsen, op wier getrouwheid wy ons niet geheel dursden verlaaten. De Slaaven, die wy moesten opzoeken, wisten, welk een weg ons te neemen stondt. Zy hadden zich in de voor hun gunstigste hinderlaagen gelegd. Uit het midden van kreupelhout, van agter boomen, schooten zy op ons zo behendig en veelvuldig, dat 'er veelen vielen, eer wy de plaats konden bereiken, waar zy zich eigenlyk onthielden en meest versterkt vonden. De stoutmoedigsten onder ons werden met schrik bevangen; en hadt het gevaar agter ons niet even groot ge-

schee-

scheenen als 't geen voor ons was, wy zouden waarschynlyk terug gekeerd zyn, en de vlugt genomen hebben. Door onze Gidsen bemoedigd, trokken wy voort; wy hielden hun vast tusschen twee Soldaaten, hun met den dood dreigende by elke nieuwe schoot, die uit het kreupelbosch kwam.

Ik was uitgetrokken met het heimlyk besluit om allen gevaar te tarten, en niet weder te keeren, zonder iets uitgevoerd te hebben, 't welk my eenige onderscheiding in het Regiment kon byzetten. Dan te midden der gevaaren, die ons thans omringden, moet ik bekennen dat myn besluit bykans wankelde. Ik trok voort omdat de overigen zulks deeden, doch elk oogenblik in den wil om terug te keeren. In deeze zielsgesteltenis waren wy, volgens het berigt onzer Gidsen, digt genaderd aan het voornaamste verblyf der weggeloopenen. Op het hooren van een geritzel in het kreupelhout myn hoofd omkeerende, zag ik een snaphaan op my aangelegd, en den man gereed om af te vuuren. Ik haastte my, om een pistool, dat aan myn gordel hing, te ontlaaden. Zyn schot kwam het myne voor; het nam een gedeelte van myn das weg, en ging by myn kin heen. Doch, eer hy weder kon laaden, was hy door myn schot zwaarder gewond; deels hoorden, deels zagen wy hem vallen. De Gidsen hadden dit gezien, en riepen uit: „ 't Is het Opperhoofd!" Een hagelbui van schooten ging op ons ten zelfden tyde los van onder de rondsom staande boomen. Onze Soldaaten lieten het niet onbeantwoord, en rukten voort. Binnen weinige oogenblikken zagen wy ons meester van de Sterkte, waartegen wy waren uitgetoogen. Het stervend Opperhoofd was ondertusschen gevat door onze Soldaaten, en by ons gebragt. Hy zieltoogde; doch was te trotsch om eenig antwoord op onze vraagen te geeven.

Der weggeloopenen leevens- en krygsvoorraad was nu in onze handen gevallen. Wy vonden desgelyks hunne Vrouwen en Kinderen; uit welke wy zo veel bescheids kreegen, dat wy ons in staat bevonden, om, met het verlies van slegts drie of vier man, den volgenden dag alle de wegloopers uit te delgen. Op den derden dag keerden wy zegepraalend weder. En daar de gelukkige uitslag grootendeels werd toegeschreeven aan den val des Oversten, door myne hand gedood, werd ik deswegen vereerd, alsof, 't geen voor my enkel eene toevallige gebeurtenis was, van my ware uitgevoerd door myn uitsteekenden moed en tegenwoordigheid van geest. Myn Colonel droeg my 's volgenden daags een Lieutenantsplaats op, en gaf my verzekering van zyne vriendschap, indien ik voortvoer dezelve te verdienen. Wat meer was, ik genoot, zints dien tyd, de agting en genegenheid van alle myne Medeofficieren.

Dit

Dit geluk bevestigde my in allen goeden voorneemen, en ontvonkte meer en meer de hoope, welke ik koesterde. Ik vleide my met het denkbeeld, dat ik myn geluk in myne magt had, en zag myzelven aan als een man, die eer en character te bewaaren hadt. Myn geheele gedrag kreeg eene andere wending. Ik was geduurig bedagt om my meer en meer bekwaam te maaken in mynen post. In waarheid mag ik zeggen, dat ik welhaast my waardig myner bevorderinge gedroeg. Daar is iets in eens Officiers gezag, aan den eenen, en in de volstrekte gehoorzaamheid aan diens bevelen, aan den anderen kant, 't geen wonderbaar veel afdoet om hem een voeglyk gedrag te doen houden, zonder te gedoogen dat hy zyn gezag misbruike; de overweeging hiervan strekte my vervolgens ten regelmaat des gedrags, en my ten voordeele.

Korten tyd naa dit voorval, kreegen wy bevel om na *Noord-America* over te steeken. Geduurende den Oorlog, die met den Vrede des Jaars 1747 eindigde, was ik, in dat Werelddeel, steeds in krygsdienst, en in veelvuldigen kryg tegen de *Indiaanen*. Ons krygsgeluk was wankel. Onze manschap dunde; doch werd welhaast weder aangevuld. Ik bleef in gunste by myn Colonel, en werd, in gevolge van eenige gedaane diensten, tot den rang van Capitein bevorderd.

Met myn Colonel en een gedeelte des Regiments keerde ik, in den Jaare 1749, na *Engeland* terug. Myn Patroon werd welhaast Major-Generaal. Doch hy vondt eene streelender voldoening in het weder omhelzen van eene Vrouw, die hy teder beminde, en de jongste van twee Dogters, die hy, het Vaderland verlaatende, onder haare zorge gelaaten hadt. De oudste zyner kinderen was in dien tusschentyd overleden. Zyn éénige Broeder was ook gestorven, en hadt, ongehuwd gebleeven zynde, den Colonel Erfgenaam gelaaten van zyne waarlyk groote goederen.

De Colonel was niet alleen een braaf man, niet alleen een kundig en dapper Officier, maar hy bezat eene geestdrift voor het Krygsweezen, 't geen hy beschouwde als de beste leerschool, om goede en groote Mannen te vormen: dit deedt in hem eene sterke begeerte opblaaken, niet zo zeer om bevorderingen te verkrygen, dán wel om uit te steeken in alle goede hoedanigheden. Hy beminde my, dewyl hy my de eer aandeedt van te gelooven, dat ik my met die hem eigene geestdrift bezield voelde. —— Naa onze wederkomst in *Engeland* sneedt hy onze voorgaande gemeenzaamheid niet koeltjes af, maar schiep vermaak in myn gezelschap, en leidde my in by zyne Familie, als een jong Officier, die zyne agting verdiend hadt.

Zyn eenigst kind bereikte toen haar zeventiende jaar, en kwam my voor de beminnelykste te weezen van de geheele

le Sexe, ooit door my aanschouwd. Met myne dankbaarheid en hoogagting voor den Vader, kon ik niet afzyn zulk eene Dogter te beschouwen met eene geestdrift, die bewondering, met liefde gepaard, in mynen boezem kweekte. De Vader las gereed in myne oogen de gevoelens van myn harte; doch my op de proeve willende stellen, scheen hy voor een tyd daarop geen acht te slaan. Ik zou liever hebben willen sterven, dan myne poogingen aanwenden, om, by zulk eene ongelykheid van middelen, de genegenheid te winnen van eene Maagd die de eenige hoop zyner Familie was. Zyne Dogter, egter, liet nu en dan een oog vol tederheids op my vallen, waaruit een stoutmoediger minnaar niet traag zou geweest zyn om uit op te maaken dat zyne liefde reeds met wederliefde werd beantwoord. Ik volhardde egter in die wortteling tegen deeze drift, welke eer en dankbaarheid scheenen te vorderen; en wantrouwende op myne eigene kragten, had ik besloten, myne bezoeken by die Familie te verminderen en te laaten uitslyten. —— Dan eer ik dit besluit volvoerde, opende de uitsteekende Man zyn hart voor my. Hy hadt, was zyne betuiging, waargenomen myne steeds aangroeiende genegenheid tot zyne Dogter; dit was 't geen hy eerst verlangde; doch hy hadt eene proeve van myne braafheid willen neemen, in een allermoeilykst geval. Deeze hadt zyne wenschen niet te leur gesteld: geene belooning, welke hy my kon schenken, zou my ontstaan. „ Nogthans," voegde hy 'er nevens, „ wil ik zo zeer uw vyand niet zyn, „ dat ik wensch dat gy uw krygsloopbaan staakt, om den wil „ uwer Liefde. Myne Dogter is nog zeer jong; gy zyt verre „ van oud. Zet uw Fortuin in den Krygsdienst voort, tot gy „ den rang van Lieutenant-Colonel beklommen hebt, en dan „ zal zy de uwe weezen." Myn hart was overstelpt vol; ik kon niet antwoorden. Maar het stondt my, zints dien dag, vry, my by myns Weldoeners Dogter, als haar Minnaar, te vervoegen, en alles werd bepaald zo als haar Vader hadt voorgeschreeven.

De Oorlog werd niet onmiddelyk hervat; doch de Vrede stondt wankel. Het Regiment, waartoe ik behoorde, kreeg geen last om buiten 's lands te gaan; maar dewyl ik, door t'huis te blyven, niet kon hoopen, of aan myne liefde, of aan myne zugt tot bevordering in den krygsdienst te voldoen, zogt en verkreeg ik gelegenheid, om, zonder vermindering van rang, geplaatst te worden by een Regiment, 't welk buiten 's lands stondt te trekken, om de zodanigen te vervangen, die onlangs uit *America* wedergekeerd waren. Myn afscheid van hun, die thans de dierbaarste voorwerpen geworden waren van myne Vriendschap en Liefde, was te wederzyde allertederst; doch die tederheid ging met moed gepaard.

Myn

Myn verhaal breidt zich meer uit, dan ik my had voorgesteld. Ten einde ik, derhalven, door het verveelen van uwe aandagt, het oogmerk, waartoe ik dit verhaal heb aangevangen, niet misse, zal ik u met geen breed verslag van kleinigheden ophouden. —— Wy kwamen in *Noord-America*. Eenige jaaren deed ik niets dan in Guarnisoen liggen. De Oorlog des Jaars 1756 borst eindelyk uit, en ik was tegenwoordig by verscheide van die gevegten, die in 't einde de *Franschen* van 't Vasteland van *America* deeden verhuizen. Eene kleine onderneeming werd gelukkig door my volvoerd, als de Hoofdgebieder; en ik kreeg, te myner belooning, den rang van Major. By eene volgende gelegenheid werd ik Lieutenant-Colonel, en kreeg, vóór het eindigen van den Oorlog, een Regiment.

Ik heb reeds gezégd, hoe veel reden ik had om my steeds beter en beter te gedraagen, staande deezen tyd van den Dienst, dan ik eerst gedaan had. Gy zult, zo ik hoop, het aan geen trotschheid toeschryven, als ik 'er byvoeg, dat, hoe zeer myne voorige bevorderingen meer aan toeval dan aan verdiensten waren toe te schryven, die, welke ik in deezen laatsten Oorlog verkreeg, niet verworven werden dan door myne uiterste poogingen om dezelve te verdienen.

Omtrent het einde van den Oorlog keerde ik na *Engeland* weder. Myn oude Vriend en Begunstiger hadt, geduurende den Oorlog, met grooten roem, in verscheide tochten gediend; maar bevondt zich thans in een zwaklyken staat van gezondheid. Myne Zielsvriendin badt met onbezweeke standvastigheid myne wederkomst verwagt; en, hoewel thans negen-en-twintig jaaren tellende, vertoonde zy nog de frissche bloem van maagdlyke schoonheid. Haar Vader schonk haar volvrolyk aan myne wenschen. De dag van ons Huwelyk scheen het goed geluk van myn Krygsleeven te voltooijen.

Myn beste Vriend, nu myn Vader, kon het denkbeeld niet verdraagen, dat ik, zelfs voor eenigen tyd, het werkzaam deel van myn Krygsmans-beroep zou laaten rusten. Myne eigen begeerte en hebbelykheid liepen denzelfden weg op; en was het de wensch myner Egtgenoote in 't geheel niet, dat ik het leeven eens ledigganger zou leiden. Myne begeerte, om in den werklyken krygsdienst te blyven, werd aan den Minister van Oorlog bekend gemaakt. Ik kreeg de aanstelling om het bestuur van een onzer Bezittingen in *America* te aanvaarden. Omtrent twaalf jaaren heb ik daar doorgebragt in het waarneemen van den my toebetrouwden post. Myne gelukkige Egtverbintenis werd gezegend met één Zoon en drie Dogters. Tot dat de ongelukkige geschillen uitborsten tusschen onze Volkplantingen en het Moederland, was ik gelukkig genoeg om de zaaken myns Gouvernements waar te neemen op eene

wy-

wyze, zo aangenaam voor de Bewoonders van dat Gewest, als voldoende aan den Souverain, dien ik vertegenwoordigde. —— Eindelyk ben ik terug gekeerd, toen ik het gezag myns Konings niet langer kon verdeedigen, en niet veilig weezen zonder pligtschennis. Myn Schoonvader leeft niet meer; en wy hebben diens goederen geërfd. Indien myn dienst in den tegenwoordigen Kryg gevorderd wordt, ik zal 'er my niet aan onttrekken; schoon ik moet bekennen, dat ik liever met een ander slag van vyanden in het strydperk wilde treeden.

Ik heb u, Mevrouw, u, myn oude Vriend, en u, myne Heeren, al te lang opgehouden met een verhaal, van 't welk ik zelf de Held ben; dan ik heb het gedaan in de hoope, dat dit kragtdaadiger dan iets anders zal kunnen strekken om eenige vooroordeelen te weeren, welke gylieden schynt opgevat te hebben tegen het aanvaarden van den Krygsmans leevensstand Zelden tradt een min beloovend Jongeling ten Krygsdienst in. Het was door de byzondere omstandigheden van myn toestand in het Leger, dat myn Character allengskens verbeterde. Te myner bevorderinge had ik geene voordeelen dan die van 't algemeen geluk, en eene zeer geringe maate van verdiensten. In welk ander Leevensberoep zou een knaap, als ik in myne jeugd was, geen slegt mensch geworden zyn? In welk ander Beroep zou ik zo hoog hebben kunnen klimmen, met zo weinig aanbeveeling? En zyn de kansen van eenen vroegen dood zo veel talryker niet in het Krygsmans-beroep, dan in andere bezigheden, als men zich veelal verbeeldt. —— 't Is waar, het Krygsweezen is niet zonder slegte Characters; het heeft daarin boven andere Beroepen niets vooruit. Maar het bevat, dit zult gy my moeten toestemmen, een groot aantal van de edelste Characters, die ooit het Menschdom ten cieraad gestrekt hebben. In bykans ieder Regiment zult gy, naar maate van het getal, meerder Lieden aantreffen van waare eer, van beschaafdheid, het gevolg van een goed hart, en van een uitgebreid verstand, gevormd door leezen, en verkeering met de wereld, dan gy, in een gelyk getal, aantreft by Heeren van eenig ander Beroep, door elkander byeen gebragt. Niet dat ik een Jongeling, op allen hag aan, na het Leger wilde zenden; maar, indien hy eene overhellende neiging ten Krygsdienst hebbe, waarom zou men deeze met geweld tegengaan?"

's Generaals raad vondt een overhaalenden ingang, en het werd my vergund in den Krygsdienst te treeden.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

EENE KORTE BESCHOUWING VAN DE ONDERSCHEIDENE OVEREENSTEMMINGEN DER EUANGELISTEN. Door HERBERT MARSH, *B. D. F. R. S. Lid van St. Johns Collegie te Cambridge.*

„De Eerw. MARSH, eene *Engelsche* Vertaaling gee„vende der *Inleidinge tot de Schriften des Nieu„wen Testaments* door den Hoogleeraar JOHAN DAVID „MICHAËLIS, heeft de opgemelde Beschouwing eens „onderwerps van groot aanbelang in de Letterkunde „der Heilige Bladeren, by wyze van aantekening, ge„plaatst. Niet twyfelende of dezelve zal onzen Leeze„ren, die in dit vak lust hebben, behaagen, geeven „wy 'er plaats aan in ons *Mengelwerk.*"

* * *

Alle de hedendaagsche Overeenstemmingen der vier Euangeliën, van welken wy 'er meer dan honderd, in onderscheidene taalen, bezitten, kunnen in twee hoofdsoorten onderscheiden worden. *Vooreerst*, Overeenstemmingen, wier Opstellers voor toegestaan genomen hebben, dat alle de Gebeurtenisſen, in alle de vier Euangeliën vermeld, geschikt zyn in eene Tydrekenkundige Orde. *Ten tweeden*, Overeenstemmingen, welker Schryvers erkend hebben, dat, in één of meer der vier Euangeliën, de Tydorde meer of min uit het oog verlooren is. OSIANDER, of, zo als hy in *Duitschland* genaamd wordt, HOSMANN, staat aan het hoofd der eerstgemelden; CHEMNITZ aan dat der laatstgenoemden.

De Overeenstemmingen van den eerst gedagten aart zyn vry gelyk aan elkander; naardemaal de vervaardigers, schoon zy de Gebeurtenisſen, in het eene Euangelie vermeld, met die in een ander verhaald, moesten

zamenknoopen, nogthans, daar zy onveranderlyk de Orde behielden, in elk Euangelie in agt genomen, en gevolglyk alle de gevallen herhaalden, op onderscheide plaatzen, by verschillende Euangelisten, voorkomende, zo dikwyls die gevallen aan deeze Overeenstemmingmaakers voorkwamen in het leezen der Euangelisten, was 'er weinig gelegenheid voor weezenlyke afwykingen in hun plan en schryfwyze.

Maar in de Overeenstemmingen van de tweede soort ontmoeten wy groote veranderingen: naardemaal, schoon derzelver Schryvers eenstemmig zyn in hun beginzel, zy van elkander afwyken in de toepassing van 't zelve; en hoewel zy overeenstemmen in het maaken van verschikkingen, waardoor zy onderscheiden zyn van de Overeenstemmingmaakers van de eerstgemelde soort, maaken zy nogthans *dezelfde* verschikkingen niet. — Zommigen, by voorbeeld, hebben verondersteld, gelyk CHEMNITZ, Aartsbisschop NEWCOME en andere Overeenstemmingschryvers van deeze soort gedaan hebben, dat Euangelist MATTHEUS de tydorde grootlyks veronagtzaamd heeft; terwyl anderen, als BENGEL en BERTELING, veronderstellen, dat hy dezelve in 't algemeen gehouden hebbe. Van hier is het, dat, schoon zy allen hetzelfde voorwerp op 't oog hebben, naamlyk om eene tydrekenkundige Overeenstemming te vervaardigen, of de gebeurtenissen, in de Euangeliën vermeld, zo naby mogelyk volgens de Tydorde te schikken, in welke de gevallen gebeurd zyn, zy verschillende wegen hebben ingeslaagen om dit einde te bereiken. Want in zommige Overeenstemmingen is de Orde van MATTHEUS veranderd, en ondergeschikt aan die van MARCUS; terwyl in andere Overeenstemmingen de Orde van MARCUS wordt omgekeerd, en gevormd naar die van MATTHEUS.

Eenige Overeenstemmingschryvers veronderstellen, dat *alle* de Euangelisten de Tydorde over 't hoofd gezien hebben; terwyl anderen desaangaande eene uitzondering maaken, ten voordeele van één of meer hunner; schoon de vraag, wien der Euangelisten men hier hebbe uit te monsteren, desgelyks stoffe tot geschil oplevert. En zelfs zodanige Opstellers van Overeenstemmingen, die elkander gelyk zyn ten opzigte van het Euangelie of de Euangeliën, in welke verschikkingen moeten gemaakt worden, verschillen ten opzigte van de byzonde-

dere deelen, waar deeze verschikkingen moeten plaats vinden.

Te midden deezer verscheidenheid van begrippen en veelvuldige bewysredenen, door welke ieder Overeenstemmingschryver zyn eigen byzonder plan verdeedigd heeft, valt het, in de daad, bezwaarlyk, een vast en bondig beginzel te ontdekken, volgens 't welk de Gebeurtenisfen, door de Euangeliefchryvers geboekt, in eene Tydrekenkundige Orde kunnen gebragt worden. Om deeze rede schryft GRIESBACH in de Voorreden van zyn *Synopsis*: „ Ik beken openhartig, en wil „ des myne Leezers vermaand hebben, dat zy geenzins „ in dit Werkje eene eigenlyk zo genaamde Overeen- „ stemming moeten zoeken. Want schoon ik zeer wel „ weet, hoe veel werks zeer geleerde Mannen gedaan „ hebben, om eene Overeenstemming, volgens de regelen „ door hun vastgesteld, te maaken, denk ik, egter, „ dat 'er weinig nuts, ja bykans geen, uit dien tot „ kleinigheden afdaalenden arbeid kan gehaald worden, „ 't welk myn Kort Begrip niet verschaft; maar ik „ twyfel desgelyks zeer, of uit de Boeken der Euan- „ geliefchryveren een overeenstemmend Verhaal kan „ worden opgemaakt, met de waarheid, wat de schik- „ king der Tydperken aanbelangt, genoegzaam over- „ eenkomstig, en op vaste grondslagen rustende (*)." —— Het hoofdoogmerk van dit *Kort Begrip* is niet, om eene Tydrekenkundige Orde der Gebeurtenisfen op te geeven; maar om, in by elkander staande kolommen, alle die afdeelingen op te geeven, welke de Euangeliën van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS gemeen hebben. Het Euangelie van JOANNES, uitgenomen het laatste gedeelte, laat hy agterwege: dewyl het overige van 't zelve zo weinig stoffe oplevert, in gemeenschap met de drie andere. En, om zo weinig verschikkingen als mogelyk te maaken, wordt de Orde van MARCUS doorgaans van hem gehouden: dewyl deeze dezelfde is met die van LUCAS, in zo verre het gebeurtenisfen betreft, aan

(*) *Synopsis Evangeliorum Matthæi, Marci & Lucæ, una cum iis Joannis pericopis, quæ historiam passionis & resurrectionis Jesu Christi complectuntur. Textum recensuit & selectam lectionis varietatem adjecit* J. J. GRIESBACH *Editio secunda, emendatior & auctior. Halæ Saxonum* 1797, 8vo, p. 5.

aan alle de drie Euangelieboekeren gemeen. De gedeelten, die ieder Euangelist hem byzonder eigen heeft, zyn geplaatst in tusschengevoegde afdeelingen. De schikking van het geheele Werk is zeer gemaklyk, en my is geene Overeenstemming bekend, welke zo veel bystands biedt in de naspeuring van een onderwerp, 't geen, in den laatsten tyd, zo zeer de aandagt der *Duitsche* Oordeelkundigen heeft bezig gehouden; te weeten, de oorsprong onzer drie eerste Euangeliën, en de betrekking, in welke zy tot elkander staan.

Wat de vraag betreft, of 'er eene mogelykheid zy, om in eene Tydrekenkundige Orde alle de Gebeurtenissen, in de vier Euangeliën vermeld, te schikken, doet zich de grootste moeilykheid op in de wyze, hoe men, in dit geval, het zal maaken met het Euangelie van JOANNES. Want dewyl het, indien men de twee laatste Hoofdstukken uitzondert, zo weinig stoffe gemeen heeft met de andere drie Euangelieboekeren, moet elke Overeenstemmingmaaker, die het geheel wil invlegten, 't zelve in zeer veele kleine gedeelten snipperen, en deeze in dit, geene in een ander gedeelte schikken, tusschen de afdeelingen van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, naar den tyd, tot welken zulk een Overeenstemmingschryver veronderstelt, dat ieder deezer deelen behoort. Maar veele, indien niet de meeste van deeze inlassingen, zyn zo willekeurig, en dermaate ontbloot van alle kenmerken, volgens welke wy, met zekerheid, kunnen zeggen, dat zulk eene Gebeurtenis, door JOANNES opgetekend, onmiddelyk volgde op, of voorging dit of dat geval, door MATTHEUS, MARCUS of LUCAS opgetekend, dat, schoon deeze of geene 'er ingevlogten zyn volgens de tydorde, in welke zy voorvielen, wy geene zekerheid altoos hebben, dat zelfs het grootste gedeelte daarvan, in eenige Overeenstemming, eene juiste tydrekenkundige schikking bekomen hebbe. —— De veiligste handelwyze is, derhalven, alle schikkingen van Overeenstemming te bepaalen tot de Euangeliën van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, en het Euangelie van JOANNES, met uitzondering van de twee laatste Hoofdstukken, aan te merken als een Werk, met de andere drie niet in verband staande.

Het stuk der Tydorde bepaalt zich, in gevolge hier

van,

van, tot een enger omtrek; en, naardemaal de Gebeurtenisſen, die gemeen zyn aan de Euangeliën van MATTHEUS, MARCUS en LUCAS, door de twee laatstgemelden, over 't algemeen, in dezelfde orde geplaatst zyn, hebben wy alleen eene keuze te doen tusſchen hunne ſchikking (naamlyk ten opzigte van gevallen, die door alle deeze drie verhaald worden) aan den eenen, en die van MATTHEUS aan den anderen kant. Want wie veronderſtelt, dat zy alle drie de tydorde verwaarloosd hebben, en het nogthans onderneemt, eene Overeenſtemming te vervaardigen, waarin de gebeurtenisſen in tydorde voorkomen, onderneemt een ſtuk, in 't welk hy onmogelyk zal ſlaagen: naardemaal, volgens die veronderſtelling, 'er geen kenmerk is, volgens 't welk de weezenlyke opeenvolging der gebeurtenisſen kan bepaald worden. Nu is het blykbaar, dat een Geſchiedſchryver, die weet, in welk een tydorde de gebeurtenisſen, door hem vermeld, elkander opvolgen, en nogthans voorbedagtlyk die orde in zyn verhaal omkeert, by zichzelven moet overtuigd zyn, dat zyn plan zodanig is, dat het zyne Leezers in gevaar moet brengen om mis te tasten in de opeenvolging deezer gebeurtenisſen. Aan den anderen kant, indien een Geſchiedſchryver, hoewel nauwkeurig onderrigt ten aanziene der Gebeurtenisſen zelve, niet altoos weet, in welk een orde zy elkander volgen, kan hy van geen verzuim beſchuldigd worden, ofſchoon zyne ſchikking niet in juiste tydorde is: dewyl de orde der opeenvolginge, welke met rede verwagt mag worden van een Geſchiedſchryver, die dezelve weet, niet gevorderd kan worden van eenen, die daar mede niet altoos bekend is.

Dewyl nu MATTHEUS, over 't algemeen, een ooggetuige was der voorvallen, door hem zo wel als door MARCUS en LUCAS verhaald, maar MARCUS en LUCAS geen ooggetuigen waren, is het zeker zeer redelyk, meer tydorde by MATTHEUS dan by de anderen te verwagten. 't Is waar, dat, wanneer MATTHEUS in zyne ſchikking verſchilt van MARCUS of LUCAS, deeze twee Euangelisten in hunne ſchikking met elkander zamenſtemmen. Maar deeze overeenſtemming levert geen bewys op, dat zy in eene tydrekenkundige orde ſchreeven. Want ſchoon niets dan eene aankleeving aan de weezenlyke opeenvolging der gebeurtenisſen eene een-

paarigheid van schikking in de werken van twee Geschiedboekers kan te wege breugen, die geene gemeenschap hoegenaamd met elkander hadden, zou nogthans, indien de een den ander uitschreef, of zy beiden uit een en dezelfde bron putten, hunne schikking dezelfde kunnen weezen, en egter niet in tydorde. —— Dat nu een van beide deeze veronderstellingen, ten opzigte van MARCUS en LUCAS, moet worden aangenomen, hebben de laatste en beste onderzoekingen van dit onderwerp buiten twyfel gesteld. —— Het besluit, derhalven, dat de orde van MATTHEUS, over 't algemeen, tydrekenkundig is, heeft grond; en mogen wy hier uit afleiden, dat de Overeenstemmingschryvers, die MATTHEUS tot hunnen Gids neemen, in hunne poogingen, om eene Tydrekenkundige Overeenstemming te vervaardigen, beter zullen slaagen, dan zy, die hem verlaaten.

BERICHT VAN Dr. G. LENTIN, BETREFFENDE HET PERKINISMUS.

Eindelyk heeft Dr. HAYGARTH, door eene bondige proeve, het vermoeden bevestigd, dat de waare geneeskundige kragt der metaalen naalden van PERKINS alleen bestaan heeft in het opwekken der verbeeldingskragt. Het was hoog tyd, dat een man van gezag dit onderwerp naauwkeurig onderzocht, dewyl de aanhangers deezer Geneeswyze in Engeland dagelyks vermeerderden en aanleiding gaven tot groote misbruiken.

Daar het *Perkinismus* ook al mede naar Duitschland en Holland is overgevloogen, doch nergens, zo veel ik weete, veel opgang heeft gemaakt, zo vleije ik my, dat het aan 't nieuwsgierig Publiek niet onaangenaam zal zyn, te verneemen, wat, dien aangaande, onlangs in het *Monthly Review* is bekend gemaakt.

„ De metallike naalden van PERKINS (zegt Dr. HAYGARTH) zyn te Bath, zelfs onder lieden van rang en beschaafdheid, in zo hoog een aanzien gekomen, dat zy de opmerkzaamheid der Geneesheeren ten hoogsten verdienen. Wy willen haare waarde onpartydig onderzoeken, om, zo dezelve op goede gronden steunt, der-

derzelver aanzien te bevestigen, of om deeze dwaaling om verre te werpen, wanneer blyken mogt, dat men het Publiek had misleid. Zodanig een onderzoek moet op eene overtuigende wyze ondernomen, en zonder eenig vooroordeel uitgevoerd worden. Ten dien einde moet men een paar valsche naalden laaten maaken, die, voor het oog, volkomen gelyk zyn aan de egte, zonder daar van iets aan den zieken, of aan de omstanders, te laaten blyken. Vervolgens moet men het vermogen van beide zoorten van naalden onderzoeken, steeds een begin maakende met de nagemaakte. Voorts dient men den aard der aanweezende ziekten naauwkeurig te bepaalen, en, zo veel mogelyk, de uitwerkingen der valsche naalden, zo wel als die der waare, met de woorden der lyders zelve te beschryven."

De uitwerkingen deezer valsche naalden (zegt de Schryver van 't *Review*) kwamen ten vollen met die geenen overeen, welke door de yverigste voorstanders van 't *Perkinismus*, met den grootsten ophef, waren aangekondigd. Hardnekkige pynen wierden verligt, en verlamde ledemaaten bekwamen hunne beweeglykheid weder, alleen door het stryken met Mahonyhouten naalden, die zodanig geschilderd waren, dat zy, voor het uiterlyke, de naalden van PERKINS ten vollen naarbootsten. Zie hier ten bewyze, uit een aantal anderen, de twee volgende gevallen, door Dr. SMITH waargenomen, en door Dr. HAYGARTH medegedeeld.

I. JOHN PEACOCK, een zieke van Dr. NEW, leed zederd vier maanden veel aan eene zwakheid in de lendenen en aan Rheumatische pynen, die hy zich, door in vochtige koolmynen te werken, had op den hals gehaald. In den beginne (ik bediene my van zyne eigene woorden) veroorzaakten hem de valsche naalden hevige pynen en zeer ongeruste nachten: doch, na het herhaalen van eenige proeven, begon hy zeer gerust te slaapen, had weinig aanvallen van smerten, en scheen waarlyk gelukkig te zyn, door het vinden van een middel tegen zyne kwaal. By zodanig een voorwerp laat zich het gevolg gemakkelyk raaden. Eerlang kwam hy by my, om my voor myne genomene moeite en voor zyne herstelling te bedanken. Ook betoonde hy zyne erkentenis aan de Heeren GAITFORD en BARTON, die, in myne afweezigheid, de konstbewerking

aan hem hadden in 't werk gesteld. Van eene omstandigheid, die by hem plaats had, moet ik nog gewag maaken. Eens kwam hy by my, met heevige klagten over eene vaste steekende pyn in het voorhoofd, die hem geweldig afmatte. Van zelven sprak het, dat wy tot ons kostelyk middel wederom toevlucht namen: ook was de pynelyke plaats, met de Mahonyhouten naalden, naauwelyks, geduurende anderhalve minut, gestrooken geweest, of de pyn begon te verminderen, en was na verloop van twee minuten geheelenal verdweenen. Na verloop van drie of vier minuten stond de zieke van zyn stoel op, en zeide: Ik danke u, Myne Heeren! thans bevind ik my geheel geneezen. In 't vervolg keerde die pyn maar eenmaal wederom terug, en wierd, op dezelfde manier, even zo goed als voorheen, weggenomen.

II. Edmund Williams raadpleegde my over eene lastige Druppelpis, die hem, geduurende een langen tyd, gekweld had. Deeze arme zwakke man scheen vast overtuigd te zyn, dat geene gewoone middelen hem konden helpen, en was daarom gereed, om tot allerleye buitengewoone middelen over te gaan. Men besloot hierom, eene proef met het valsche *Perkinismus* te neemen. Naauwelyks hadden wy, geduurende eene minut, de gewoone strykingen over het bekken, in verschillende richtingen, gedaan, of hy zeide: *Ik voel iets in myn lichaam opspringen.* Na drie en eene halve minut was de trek des bloeds, tot de vaatjes der opperhuid, zeer kennelyk; bekomende de zieke daardoor een gevoel van warmte, 't geen hy zeide, in langen tyd niet gehad te hebben. Ten volgenden dage zeide hy my, dat het gevoel van warmte in zyne lendenen nog lang was overgebleeven; 't geen my bewoog met de proef aan te houden. By eene volgende proeve gevoelde hy, geduurende het eerste minut, pyn in de lendenen en warmte in de huid; in het volgend minut vermeerderde zich de hette, en na verloop van vier minuten hield ik op met werken, om dat de lyder thans klaagde, dat hy te veel door dit middel verhit wierd. Een der omstanders vroeg hem toen, of hy eenige beterschap bespeurde; waar op hy ten antwoord gaf: Ik zal het u aanstonds zeggen. Hierop ging hy zitten, en riep plotzelyk uit: *Ja, ik ben beter geworden.* Een der omstanders vroeg hem

toen,

toen, waardoor hy dat wist: waar op hy ten antwoord gaf: Wanneer ik voorheen ging zitten, vloog my altoos een waterſtraal uit de blaas; doch thans kan ik myn water houden. De proef wierd nog eenige reizen herhaald, en ſteeds met het zelfde gevolg. Ook behield de lyder veel meer vermogen, dan voorheen, om zyn water op te houden.

WAARNEEMING OVER EENIGE UITWERKZELS VAN DE ELECTRISKE VLOEISTOFFE, DOOR DE KOLOM VAN VOLTA IN WERKING GEBRAGT, VAN DEN HEER RITTER.

(Ontleend uit de *Memoires de l'Inſtitut National a Paris.*)

De Heer RITTER ſtelde zich, één uur lang, bloot aan de werking van een Kolom, beſtaande uit honderd ſtukken Koper en Zinc: hy gevoelde meer pyn, als hy de zyde, waar het Koper geplaatst was, aanraakte, dan wanneer hy het deedt aan die zyde, waar de Zinc was. De arm, die het Koper hadt aangeraakt, hadt, eenigen tyd daarnaa, eene aandoening van koude; de andere, in tegendeel, die van hette. De arm, aan de Koperen zyde van de Kolom, verloor het vermogen van zich te kunnen beweegen; terwyl die aan de zyde van de Zinc ſterker ſcheen geworden. Naa verloop van een uur werd hy aangetast door een Lyfloop, en voelde zich zeer verzwakt. Hy leedt zo veel van de uitwerkzelen deezer proefneeminge, dat hy in den tyd van tien dagen niet in ſtaat was om iets te verrigten, en hy ontwaarde een ſterken wederzin, als hy de Kolom, of eenige Electriſeer-Machine, naderde. —— De Heer DARNIM, en eenige andere Perſoonen, dezelfde proeve genomen hebbende, werden 'er, ten naasten by, op dezelfde onaangenaame wyze door aangedaan.

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN JOHAN CASPAR LAVATER.

„ Te menigmaal hebben wy in onze *Letteroefeningen*, en ook by wylen in ons *Mengelwerk*, van „ den beroemden LAVATER gesprooken, om, onder „ onze Leevensschetzen, hem geen afzonderlyke plaats „ in het laatste toe te wyzen. Bekend is hy onzen „ Landgenooten, als Christenleeraar, uit de *Lykreden*, over hem uitgesprooken door SALOMON HESZ; „ bekend in zyne laatste Leevensdagen, en in veele „ hoofdtrekken van zyn Character, uit de *Bloemen op* „ *het Graf van* LAVATER, door J. H. BURKLY (*). „ Wy zullen bepaalder van hem spreeken als *Physiognomist*, daartoe ons bedienende van eene *Leevensschets*, in een *Engelsch* Maandwerk voorhanden, wel„ker vertaaling wy hier aanbieden."

JOHAN CASPAR LAVATER was een *Zwitzer* van afkomst, en ten Jaare 1741, in het Canton *Zurich*, gebooren. Hy ontving de gewoone opvoeding der zodanigen, die, in de Protestantsche gedeelten van *Duitschland* en *Zwitzerland*, van hunne vroegste jeugd af tot den Kerkdienst geschikt worden. In zyne jeugdige jaaren betoonde LAVATER zich leerzaam, vernuftig, zedig en godsdienstig.

Met den Jaare 1778 werd hy Diaken en Leeraar in de *St. Pieters* Kerk te *Zurich*, de voornaamste Kerk dier Stad. *Zurich* hadt, meer dan dertig jaaren vóór dien tyd, uitgemunt, als eene kweekster van fraaije vernuften, en eene school der beschaavende Kunsten.

Zeer eigenaartig was het voor een Geestlyke van smaak, dat hy, in zyne snipperuuren, zich bevlytigde op de eene of andere weetenschap, strookende met den geest der Letterkunde en Kunstkweeking, daar

(*) Beide deeze Stukjes zyn in den Jaare 1801 te *Haarlem* by A. LOOSJES PZ. uitgegeeven; zie onze *Letteroef.* voor dat jaar, bl. 263.

daar plaats vindende. Waar men zich op de Schilderkunst toelegt, kan het niet missen dat men byzonder werk maake om ervaaren te worden in die zigtbaare uitdrukkingen van menschlyke aandoeningen, door die kunst alleen navolgbaar. —— Uitdrukking is een der meesterstukken van den Schilder: om daarin uit te munten, moet hy niet alleen leevendig voor zynen geest hebben de aanduiding van gebaaren, van houding, van uitzigt, de veranderlyke richting der weezenstrekken, naar den verschillenden loop der denkbeelden, en de wendingen van voorbygaande drift, maar ook dien invloed, welken byzondere wyzen van denken, en zekere hebbelyke aandoeningen, natuurlyk te wege brengen op het gelaat, op de houding des lichaams en de gewoone beweegingen in de doorgaande bedryven des leevens, en op de gedaante en evenredigheden van alle onze werkzaamste zintuigen. —— Maar om te onderscheiden, en tot een stelzel te brengen, die betrekkingen en invloeden, moet men meester weezen van de Weetenschap der Physiognomie, van welke men LAVATER voor den Grondvester houdt.

De voortgang der Geneeskundige Physiologie wrogt met de Schilderkunst mede, om deeze nieuwe Weetenschap, in het laatste gedeelte der Agttiende Eeuwe, voort te zetten. Het was meer Landschapschildery, dan Pourtraitschilderen, of het vervaardigen van Historiestukken, welke te *Zurich* heerschte, toen LAVATER daar als Leeraar ging woonen. Maar de kunst in dat vak, waarmede Dichtkunst en Wysbegeerte zich natuurlyk vereenigen, was ingenomen door GESSNER. Wat anders was, derhalven, eigenaartig te verwagten van een ander Man van vernuft, dan dat hy zich zou bevlytigen om uit te steeken in iets, naverwant aan zulke kunsten, als in den algemeenen smaak vielen, ten einde een mededinger te worden van de zodanigen, die uitstaken, en nogthans, ten zelfden tyde, zo byzonder, dat het hem verhief tot iets oorspronglyks, en boven het peil van een enkel navolger? —— Daarenboven waren, naar allen schyn, de omstandigheden, welke LAVATER eerst aanspoorden om zich toe te leggen op de byzondere Studie van de Uitdrukking op der menschen aangezigt, louter toevallig. Andere oorzaaken, herkomstig uit nadenken en nayver, dienden misschien alleen om hem te versterken in het voortzetten

ten van iets, waarin hy eenige toevallige vorderingen gemaakt hadt.

Zeer ingenomen met de Studie der Physiognomie, zette hy dezelve voort, tot dat hy zich, in 't einde, verzekerd hieldt, in staat te zyn om het verstandig en zedelyk character zyner Medemenschen uit hunne gedaante en gelaatstrekken te kunnen leezen. Allengskens waagde hy het, om aan zyne Familie, zyne Vrienden, zyne *Zurichsche* medeburgeren, te erkennen, welk een vertrouwen hy stelde in zyne eigene Physiognomiekunde. Hy hadt eene beminnelyke en schrandere Egtgenoote, die hy deelgenoote maakte van alle zyne hartsgeheimen; zy werd zyne hulpe in het doen van waarneemingen, en was, gelyk hy zelve erkent, vaardiger en keuriger, in de zielsgesteltenis der menschen uit hun gelaat te leezen, dan hy zelve.

Reizigers uit vreemde Landen, door *Zurich* trekkende, hoorden van LAVATER, den *Physiognomist*, als een zonderling man, welken zy niet mogten nalaaten te bezoeken. Gewoon aan 't schryven, zo in 't vervaardigen zyner Leerredenen, als voor de Drukpers, stelde hy eigenaartig, van tyd tot tyd, zyne waarneemingen, de Physiognomie betreffende, op 't papier. Deeze waren slegts Fragmenten en losse bedenkingen. Uit zynen aart was hy zeer aandoenlyk van gesteltenisse, en naderde deeze tot eene vittende kieskeurigheid: terwyl de leevendigheid zyner verbeeldingskragt vermaak schiep in de zamenvoeging van denkbeelden, aan welke een bedaard oordeel niet altoos zyne goedkeuring zal hegten. Beide deeze hoedanigheden, tot een hooge geestdrift opgewonden, staken kennelyk door in LAVATERS *Physiognomische Fragmenten*, die hy eindelyk in zyne moederspraake in 't licht gaf. De greetigheid, waarmede deeze geleezen werden, moedigde hem welras aan tot eene herhaalde, met veele verbeteringen en byvoegzelen vermeerderde uitgave in 't *Fransch*. Beide de *Hoogduitsche* en de *Fransche* Uitgaven pronkten met veele Pourtraiten, noodzaaklyk tot opheldering eens Werks, 't welk voorgaf, alle de verscheidenheden van het zedelyk en verstandig Character uit te drukken, door de opgave der gelaatstrekken.

'Er is iets geheimzinnigs, verhevens en teffens verschriklyks in het denkbeeld van een Man, die, door my

my in 't aangezigt te zien, de hebbelykste gevoelens van myn hart kan ontdekken. Iemand, die eisch maakt op dit vermogen, en dien eisch bekragtigt door eenige treffende proeven by te brengen, wordt een voorwerp van bewondering, en teffens van angstverwekkende nieuwsgierigheid, by allen, die van deeze bekwaamheden hooren. Geestdrift, in hem, die 'er door wordt aangeblaazen, verheft zich meer en meer, en breidt zich uit als een vlam, die een hoop droog houts aantast. Wy zyn allen meer of min Physiognomisten; op het eerste gezigt van eenen Vreemdeling vatten wy gunstige of ongunstige denkbeelden op; wy hegten, in onze denkbeelden, zekere verstandige of zedelyke bekwaamheden aan zekere gelaatstrekken; wy vatten, uit deezen hoofde, somtyds vooroordeelen op, welke wy naderhand niet kunnen afleggen.

Behalven deeze gevoelens, in het hart van elk bykans huisvestende, en die strekten om gunstig te denken van LAVATER's eischen op Physiognomiekunde, vondt hy nog een ander en kragtiger werkend hulpmiddel om ingang te vinden, in die verregaande geneigdheid, welke in der Mannen en Vrouwen boezem huisvest, om de hartsgeheimen hunner Medemenschen te doorgronden. LAVATER's weetenschap scheen voor een gedeelte de voordeelen van den Ring van GYGES aan te brengen. Voor de ingewyden in de Gelaatkunde was, als 't ware, een venster in elks borst geopend.

Onmiddelyk naa het in 't licht geeven der Werken van LAVATER, werd de Studie in de Physiognomiekunde bykans algemeen door geheel *Duitschland*. De verheven styl, in welken dezelve werd voorgedraagen, de gevoeligheid, welke zich by de ontvouwing paarde, en de bygebragte redenen, waarop die Weetenschap steunde, werkten zamen om eene vry algemeene goedkeuring te verwerven; — dit niet alleen, maar ook om die kunst te bezigen in het dagelyksch leeven. In eenige Huisgezinnen werd geen Dienstbode gehuurd, zonder dat men de gelaatstrekken vergeleek met die, in LAVATER's Boek, tot kentekens strekten van verstand, bekwaamheid en deugd. — Men richtte Physiognomische Societeiten op, en hieldt breede briefwisselingen, om de Studie der Physiognomie voort te zetten. In *Frankryk* werkte die Geestdrift desgelyks,

doch

doch niet zo algemeen, noch zo vuurig. De zodanigen, die zich als ingewyden in die Kunst beschouwden, merkten zich zelven aan, als een trap hooger geklommen op de schaal der verstandlyke weezens. Uit alle deelen van *Duitschland* en *Frankryk*, uit de *Noordsche Ryken*, uit *Groot-Brittanje*, zelfs uit *Spanje*, *Portugal* en *Italie*, trokken 'er met hevige drift na *Zurich*, om LAVATER te zien, en hem te bewonderen.

LAVATER's leevenswyze was braaf, zyne zeden deftig, zyn ommegang hadt iets verpligtends en inneemends. Zy zelfs, die enkel uit nieuwsgierigheid hem bezogten, keerden meer of min als zyne Leerlingen van hem terugge. Veele *Engelschen*, en onder anderen Dr. HENRY HUNTER, bezogten dien Physiognomist te *Zurich*.

Terwyl LAVATER's Schriften en gevoelens, dit onderwerp betreffende, zo wyd en zyd over 't Vasteland verspreid werden, verlangden de *Engelschen* met ongeduld, daarmede bekend te weezen. Twee Overzettingen werden 'er te gelyk van ondernomen; eene, door HUNTER, naar het *Fransche*, en eene, door Mr. HOLCROFT, naar het *Hoogduitsche* Werk. Beide waren zy met Plaaten vercierd, vonden een ruim vertier, en verspreidden de Physiognomische kundigheden met veel opgangs (*).

Door dit alles was de vermaardheid van LAVATER's naam te groot, om geene benyders van zynen roem te verwekken. Het is eigen aan de geestdrift van allerlei soort, dat, wanneer men de aanblaazing daarvan niet gevoelt, dezelve een belachlyk voorkomen verkrygt by allen, die de werkingen daarvan met eene koele onverschilligheid beschouwen. De aanmaatigingen der Physiognomisten waren, in veele gevallen, zo groot en

(*) Twee Vertaalingen verscheenen 'er desgelyks by ons; die by ALLART, in IV Deelen, heeft gewis den voorrang. Hier te lande vondt LAVATER ook zyne Voor- en Tegenstanders. J. FR. HENNERT's *Redenvoering over de Gelaatkunde*, uit het Latyn door J. D. BLASSIERE vertaald, kan van het eerste, en eene *Verhandeling over de Physiognomie of Gelaatkunde*, waarin derzelver onzekerheid uit de Rede en Ondervinding aangetoond wordt, uit het *Hoogduitsch* vertaald, van het laatste ten bewyze verstrekken; zie onze *Algem. Vaderl. Letteroef.* VI D. I Stuk, bl. 240.

en alles overschreedende, dat zy niet konden nalaaten, den nyd der Oningewyden te verwekken. De gissingen, over Characters gemaakt door LAVATER en diens Kweekelingen, uit de gelaatstrekken, en het vertrouwen, 't geen zy gevolglyk op vreemdelingen stelden, wier weezenstrekken en voorkomen hun behaagden, werden zomtyds zo geheelenal en zo belachlyk te leur gesteld, dat zulks aan die verkenningskunst het voorkomen gaf van het bedryf eeniger dwaaze droomers. MUSŒUS, Leeraar op eene School te *Weimar*, zich, met een hekelend oogmerk, van deeze voorvallen bedienende, voerde in zyn *Sebaldus Nothanker* een soort van Physiognomischen *Don Quichot* in; te welker gelegenheid hy al de zwakheden en kunstenaaryen van een der zwakste en zelfzoekendste Leerlingen van LAVATER invoert, en op de belachlykste wyze ten toon stelt. Deeze schertzende en hekelende verziering kwam te voorschyn in het regt tydig oogenblik, toen de Physiognomie zo zeer in zwang ging, dat de nieuwsgierigheid zich uitgelokt vondt, om alles, wat 'er voor en tegen geschreeven mogt worden, te leezen. De verspreiding van dit bespottend tegenschrift werd yverig bevorderd door de vyanden van LAVATER en diens aanhang. In *Duitschland* maakte het veel opgangs: het gaf ruime stoffe tot lachen. Het werd algemeen geleezen, en bragt zeer veel toe, om, voor een tyd, de zegepraal en de ligtgeloovigheid der Physiognomisten te verminderen. —— Door andere tegenstanders, onder welken zich eenige *Zwitzersche* Geestlyken bevonden, alsmede bekende *Duitsche* Schryvers, werd LAVATER beschreeven, als in geheime verstandhouding staande met de *Ex-Jesuiten*, en als de Physiognomie alleen gebruikende tot een dekmantel, onder welken hy zyne gevaarlyke bedoelingen zogt te verbergen, en op de gemaklykste wyze voort te zetten. De uitvinders van deezen laster waren lieden, die LAVATER's beroemdheid met een nydig oog aanzagen, en van spyt zwollen, om dat vreemden op hem meer dan op hun het oog der opmerking lieten vallen.

Voor één gedeelte slaagden zy in hun kwaadaartig oogmerk. De rust van LAVATER werd voor een tyd gestoord, en hunne kunstenaaryen deeden slegte vermoedens, zelfs by anders braaven, ten opzigte van LAVATER ontstaan. Dan LAVATER, schoon misschien ver-

vervoerd door de drift eens Stelzelmaakers voor zyne eigene uitvindingen, en misschien te zeer ingenomen met den trots van iemand, die de stichter eens aanhangs was, en in het denkbeeld volhardende, dat hy dieper dan anderen in de geheimen van het menschlyk hart kon doordringen, bezat een eerlyk hart en een rein geweeten. Hy voer voort in het getrouw waarneemen van zyn Leeraarampt, en de betragting van alle gezellige deugden. Diep doordrongen van het gevoel der noodzaaklykheid, om alle gelegenheden te vermyden, welke konden strekken om het vuur van gevoeligheid tegen zyne tegenstanderen te doen ontbranden, besloot hy ten laatsten, om geen der Schriften, tegen hem geschreeven, te leezen, en zelfs te vermyden eenige werken in handen te neemen, waarin het geschil, door hem in de wereld gebragt, of de aanvallen op zyn goeden naam, slegts van verre mogten worden aangeroerd.

LAVATER was uit den aart medelydend en menschlievend; en in den geest van den weldaadigen Godsdienst, welken hy verkondigde, beyverde hy zich om de smerten te verzagten en de behoeften te vervullen van de verdrukten en armen zyner Gemeente. Hy merkte het onnut tydverspillen aan, als een der gebreken, waartoe de menschen veeltyds maar al te zeer vervallen, en zogt zich tegen dit kwaad kragtdaadig te beveiligen. Nooit ging hy aan zyn ontbyt zitten, zonder vooraf iets gedaan te hebben, waardoor hy zich overtuigd hieldt, dat hy het ontbyt verdiend hadt. In den algemeenen ommegang was hy aangenaam en ongemaakt. Hy zogt en verkreeg, zonder dat eenige roemzugt hem prikkelde, de goede geneigdheid zyner *Zurichsche* medeburgeren. Gelyk veele andere verstandige en braave Mannen, kwam hy op het denkbeeld om een Dagboek van de dagelyksche voorvallen zyns leevens te houden, als een middel om zyn hart en genegenheden te zuiveren.

Dan, hoe zeer hy in eene algemeene hoogagting, door zyne braafheid, deelde, kon hy nimmer de genegenheid van wylen SALOMON GESSNER winnen. GESSNER schynt LAVATER's voorgeeven van Physiognomiekennis aangezien te hebben voor loutere kwakzalvery; en hy kon het niet dulden, dat zodanig iets, 't welk na handkykery zweemde, de aandagt van Landgenooten

en

en Vrienden tot LAVATER en van hem aftrok. GESSNER hadt de vooringenomenheid en het zwak van bejaarde Lieden; hy kon geen geloof slaan aan Physiognomische ontdekkingen, van welke hy in zyne jeugd niets gehoord hadt. Geen tusschenspraak van lieden, die beider Vrienden waren, kon hem met LAVATER bevredigen. LAVATER, daarentegen, hadt de verdienste van geene onvriendlyke gevoelens ten opzigte van dien eerenswaardigen Dichter en Schilder te voeden. Toen GESSNER stierf, betreurde hy diens dood, en roemde, in een Treurzang, GESSNERS bekwaamheden en deugden.

Niets kon LAVATER van de voortzetting zyner geliefde Physiognomie terug houden. Hy voer voort met zyne naspeuringen wyder en wyder uit te breiden, en meer algemeene gevolgen daaruit te trekken. Hy kreeg langs hoe meer zelfvertrouwen op zyne Weetenschap om de Characters der Menschen uit hunne Gelaatstrekken te leezen. Met behoedzaamheid, egter, drukte hy zich daarover uit; onder anderen schreef hy, ten slot zyner Fragmenten: „ Leezer! Lees en proef, ver„ werp, en neem dan met een vryen ongebonden zin, „ gelyk ik het ontving en gaf. Miste ik in myn doel„ wit, vergeef, en denk aan mynen staat. Genoeg, „ wanneer gy, zo niet *altyd*, nogthans *zeer dikwyls*, „ geleerd hebt, Gods handschrift ten minsten op zom„ mige der beste menschen - aangezigten te leezen, en „ dikwyls, zomtyds op eene aanschouwende wyze, „ erkent: *plus esse in uno sæpe quam in turba boni.*

„ Gy hebt my niet geleezen, wanneer gy u door „ myn Werk geregtigd en gewettigd houdt, om ter„ stond over ieder aangezigt, welk u voorkomt, kwaad „ te spreeken.

„ Tegenwoordig, aan het einde eener moeilyke loop„ baan, heb ik, by de dagelyks klimmende over„ tuiging van de waarheid der Gelaatkunde, ten min„ sten even zo veel behoedzaamheid in het oordeelen „ gewonnen.

„ Thans moet ik herhaalen, 't geen ik by den aan„ vang zeide: My ontmoeten nog dagelyks honderd „ aangezigten, van welken ik niets te zeggen weet, dan „ ten hoogsten wat zy niet zyn, en niet zyn kun„ nen; maar niet wat zy zyn. —— Mogt deeze be-

„ kentenis het misbruik deezer Fragmenten kunnen
„ verhoeden!"

De uitgaven zyner Werken vermenigvuldigden grootlyks; en derzelver sterk vertier verbeterde niet weinig de geringe wedde, welke hy als Kerkleeraar trok. — Vreemdelingen vervoegden zich steeds by hem, om lessen te ontvangen: voor de zodanigen, die zich leerzaam betoonden, was hy zeer gul in het mededeelen zyner kundigheden. Van de veelvuldige handschriften, door hem vervaardigd, gaf hy 'er eenige, voor geld, aan zyne Bezoekers en Leerlingen, zonder hun tot de uitgegeevene Werken te verzenden. Zelfs van eenige Stukjes, welke hy liet drukken, bepaalde hy de uitgave binnen den kring zyner Kweekelingen en Vrienden. Met zyne Leerlingen ging hy eenigermaate op den voet der oude Sophisten in *Griekenland* te werk. Hy gaf hun vryheid om hem — niet by monde, maar in geschrifte — zodanige voorstellen te doen als hun goeddagt; en gaf op deeze vraagen antwoorden in geschrifte. Althans op deeze wyze voldeedt hy aan de begeerte van den Heer KARAMSIN.

Zo zeer was LAVATER niet aan zyne Letteroefeningen en het waarneemen van zyn Leeraarampt bepaald, dat hy te *Zurich* zyn bestendig verblyf hieldt. Als een grappig voorbeeld van gemaaktheid in LAVATER, of althans van zonderlingheid en geestdrift, die in 't oog eens vreemden voor gemaaktheid moest doorgaan, mogen wy het volgend voorval, ter gelegenheid dat LAVATER, vergezeld van zyn Zoon, aan CHARLES BONNET, te *Geneve*, een bezoek gaf, niet onvermeld laaten. LAVATER was met zyn Zoon in BONNETS kamer getreeden: de eerste beleefdheden waren tusschen hun afgelegd; zy zaten, en vingen een algemeen onderhoud aan. LAVATER, eenigen tyd het gelaat van BONNET sterk aangestaard hebbende, nam de pruik van diens hoofd, en riep zyn Zoon, als in eene vervoering van eene Physiognomische ontdekking, toe: „ Zoon! wanneer zaagt gy ooit een hoofd, gevormd gelyk dit „ hoofd! Eerbied den geest, die 't zelve bezielt, als „ zwanger van vernuft en wysheid!" — BONNET sprak niet op deeze taal; maar dagt misschien, dat 'er, naa de Werken door hem in 't licht gegeeven, weinig Physiognomische weetenschap noodig was, om te ontdekken, dat hy geen gewoon Mensch ware. . . .

De

De Heer KARAMSIN, van *Moscow*, een beroemd *Rusfisch* Schryver, bezogt LAVATER, te *Zurich*, in den Jaare 1788. KARAMSIN vervoegde zich by hem als een eerbiedend bewonderaar, en verwierf welhaast diens vertrouwen. Hy vondt hem nog volyverig gehegt aan de Physiognomie, eenvoudig en genoeglyk leevende in den schoot zyns gezins, geagt door zyne medeburgers, zonder eenigen wrok tegen zyne vyanden, zich verheugende over het aantal zyner Aanhangeren, en ten uiterften 'er op gefteld om zyn naam uit te breiden, door de overzetting zyner Werken in vreemde taalen. KARAMSIN ftelde hem voor, eene vertolking in het *Rusfisch*; en LAVATER verbondt zich, aan hem naauwkeurige affchriften te bezorgen van alles, wat hy tot duslange over de Physiognomie gefchreeven hadt.

KARAMSIN moet zeer gemeenzaam met LAVATER verkeerd hebben; althans hy vergezelde dien Leeraar, wanneer hy op een avond eene arme zieke Vrouw zyner Gemeente ging bezoeken. Dit deedt hy, volgens diens berigt, niet met de koelheid van iemand, die 'er geen verder deel in nam, dan het volvoeren van zyne taak; maar met de goedhartigheid van een Man, die teder deel nam in de lydende menschheid; van een Christen, die de vrees bedaarde, de hoop aanwakkerde van een Medechristen in de naderende uure der ontbindinge; met de bezorgdheid van een goed Mensch, een ander dat pad ziende ingaan, 't welk hemzelven eenmaal, tot erlanging der eeuwige Gelukzaligheid, te betreeden ftondt. LAVATER deelde aan de zieltogende Vrouwe zyne laatfte godvrugtige vertroostingen mede; mengde zyne traanen met die haarer kinderen en kleinkinderen, die zich rondsom de bedfponde verzameld hadden: hy badt met hun, met eene deelneeming en ernst, die de zielen van allen, die 'er zich tegenwoordig bevonden, ten hemel fcheen te beuren; en toen hy dit tooneel des ftervens verliet, gaf hy eenig geld aan de arme fchreiende kinderen by het heenen gaan.

Wanneer *Zwitzerland* door de *Franfchen* vermeesterd was, onderwierp LAVATER zich, met geduld, aan het algemeene lot zyner Medeburgeren en zyns Lands. Dan de verdrukkingen der *Franfche* Commisfarisfen verwekten in zynen geest eene verontwaardiging, welke hy vrymoedig te verftaan gaf in eene beroeping op het

Gouvernement van *Frankryk*. Dit laadde hem den haat der verdrukkeren op den halze. LAVATER werd gevat, en gevangen na *Schaffhausen* gebragt. Hy herkreeg egter, binnen korten tyd, zyne vryheid, en keerde tot het waarneemen van zyn Leeraarampt na *Zurich* weder.

Toen, in den Jaare 1799, *Zurich* stormenderhand, door de *Franschen* onder den Generaal MASSENA, den *Oostenrykeren* en *Russen* ontweldigd werd, ontving LAVATER, zich onder de woelende menigte op straat bevindende; eene wonde van een *Franschen* Soldaat, die voorheen eenige weldaaden van hem genooten hadt (*). De wonde was niet doodlyk; doch, schoon schynbaar geneezen, was zyne gezondheid daardoor onherstelbaar gekrenkt. — Eenigen tyd daarnaa, als Leeraar, een persoon, die door de *Franschen*, als een *Oostenryksch* Spion, met den dood gestraft werd, in de laatste oogenblikken vóór die strafvolvoering vergezellende, voelde hy zich, door getuige te weezen van dat schouwspel, zodanig getroffen, dat hy, t'huis gekomen, in eene ziekte stortte. Het lyden zyner ziele over de rampen zyns Vaderlands verdubbelde zyne lichaamssmerte; doch hy bleef de gelaatenheid zelve, en stierf, op den tweeden dag der nieuw aangevangene Eeuwe, met dat vertrouwen, 't geen hy als Christenleeraar de Leden zyner Gemeente by monde, en verder de *Christenheid* door zyne Schriften inboezemde.

(*) Een omstandig verhaal van dit voorval heeft hy zelve geplaatst voor de eerste Leerreden, naa zyne herstelling uitgesproken; vertaald, en by J. DE GROOT PZ. te *Delft* gedrukt. Zie ons verslag van dit Stukje, in onze *Lett.* voor 1800, Iste St. bl. 363.

BYZONDERHEDEN, BETREFFENDE DEN HEER LEMONNIER. Door den Heer CUVIER.

(Getrokken uit de *Memoires de l'Institut National à Paris.*)

De Heer LEMONNIER maakte zich in Plant- en Geneeskunde beroemd. Hy was een Broeder des beroemden Sterrekundigen van dien naam. De Hertog DE

NOAIL-

NOAILLES bragt hem by Koning LODEWYK DEN XV op de volgende wyze in kennis. 's Vorsten gunsteling wilde den Koning deel doen neemen in liefhebberyen, waarop hy zelve gesteld was. LODEWYK zag 's Hertogs Tuinen, hoorde hem met deelneeming spreeken van de Planten en Kruiden, en, verbaasd op de ondervinding, dat leerzaame vermaaken ten minsten zo veel betekenden als die, welke alleen afmatten, wenschte hy ook een Tuin ter Plant-aankweeking te hebben, en vroeg na den man, die 's Hertogs Tuin zo wel hadt aangelegd. Deeze nam greetig de gelegenheid waar, om zyn Vriend LEMONNIER dienst te doen, ging hem opzoeken, en bragt hem, zonder iets ter voorbereiding te zeggen, in 's Konings tegenwoordigheid. De Jongeling stondt versteld, verlegen, en toonde alle blyken van ontroerenis. De Koning, niet ongevoelig voor dit ontzagbetoon, sloeg op hem acht, en gunstbetoon volgde op eene nadere kennis.

LEMONNIER was geheel niet nayverig ten opzigte van mededingers. Hy prees BERNARD DE JUSSIEU by LODEWYK DEN XV aan, en verkoos diens Heers beroemden Neef, om zyne eigene plaats te vervullen, wanneer hy tot Hoogleeraar in de Kruidkunde was aangesteld. Hy deedt zyn invloed gelden, om, van wegen het Ryksbestuur, Natuurkundigen na onderscheide Werelddeelen te zenden, om de verzameling van Planten tot eene hoogere volkomenheid te brengen.

Dan het leedt tot den Jaare 1788, dat LEMONNIER, reeds den ouderdom van een-en-zeventig jaaren bereikt hebbende, eene belooning kreeg, geëvenredigd aan zyne verdiensten, en aangesteld werd tot eersten Lyfarts. In de Geneeskunde bezat hy meer voorzigtigheid dan stoutheid: zelden sprak hy beslissend; zogt eer de natuur waar te neemen dan te dwingen: hy schreef zeer weinig Geneesmiddelen voor; dan de belangneeming in den staat des lyders wrogt meer uit dan de geneesmiddelen: hy stak uit in de oplettenheid om den kranken troost te schenken, en bovenal in de kunst om tot de zedelyke oorzaaken der lichaamskwaalen door te dringen; — eene kunst, in den kring zyner Practyk, waar zo veel lichaams-onheil uit een gewonden geest ontstaat, zo veelvuldig te passe komende.

LEMONNIERS leeven werd, by den aanval op de *Tuillerien*, den tienden van Augustus, zonderling be-

 waard.

waard. Hy was by de verdeediging van het Paleis, tot dat de Koninglyke Familie zich na de Nationaale Vergadering begeeven hadt; hy vervoegde zich na eene plaats, hem aangeweezen in 't het *Pavillon van Flora.* Welhaast hoorde hy het afwisselend geluid van woede en wanhoop. De deur van zyne kamer werd opengeloopen, en eene menigte stoof binnen, omringde en bedreigde hem. Hy merkte zich reeds aan als hun slachtoffer, en bereidde zich tot sterven; wanneer een onbekend en ongewapend persoon hem met eene rauwe stem riep, by den arm vatte, en beval dat hy hem zou volgen. Op dit voorstel antwoordde LEMONNIER: „ Men is nog hevig aan 't vegten." Hy kreeg alleen ten antwoord: „ Het is thans geen tyd om „ voor kogels bevreesd te zyn!" Hy werd heengevoerd over hoopen van dooden en stervenden, dwars door het vuur der vegtende partyen. Tot zyne groote verwondering, ontmoette hy noch zyn Geleider eenigen wederstand, en zy kwamen behouden op de andere zyde der riviere. Zyn geleider, eene korte poos stilgestaan hebbende, zeide: „ De Stryd is gewonnen; ik „ ben in denzelven niet meer noodig; ik zal u t'huis „ geleiden." Hy vergezelde LEMONNIER tot in zyn huis. Onder het gaan ontdekte hy den van verwondering opgetoogen gryzen Arts, dat hy een oud Soldaat was, door zyne staatkundige denkbeelden opgewekt om een gedeelte van den aanval te bestuuren; maar dat hy, getroffen door het eerwaardig voorkomen van LEMONNIER, oogenbliklyk een zo gunstig denkbeeld voor hem hadt opgevat, dat hy besloot diens leeven te redden.

De Omwenteling, die alles verdelgde wat koninglyk en oud was, spaarde den post en de jaarwedde van LEMONNIER niet, en liet hem in de wyde wereld niets over dan zyne Boeken en Plantverzamelingen. De Liefdegaven, door hem uitgereikt, en het geld, door hem besteed aan Planten, maakten dat hy niets over hadt. Liever dan te verkoopen en afstand te doen van 't geen hem dierbaarder was dan het leeven, zette hy een kleinen winkel op van Planten, en bestondt meest van een zeer middelmaatig jaargeld, hem toegeschikt door Lieden, welken hy, in vroegeren tyde, met geld en goeden raad ten dienste gestaan hadt.

KARAMSINS REIS NA EN VERBLYF TE LAUSANNE.

(Ontleend uit Mr. KARAMSINS *Journey through the Southern Parts of Europa* (*).)

De weg van *Berne* na *Lausanne* loopt, als 't ware, door een tuin; de schoonste, die ik immer zag. De boomen aan wederzyden buigen zich onder het gewigt der ryke vrugten, waarmede zy belaaden zyn. Het goude graan zweeft over de velden, waar men een ruimer gezigt heeft. Het was Zondag. De Boeren maakten zich vrolyk in de herbergen, rookten hun pyp, dronken hun wyn, en deeden de lugt weergalmen van het geroep. „ Zo leeft de vrolyke *Zwit-* „ *zer!*"

Ik reed voorby de Stad *Murten.* De Koetzier hieldt stil, en vroeg my: „ Verkiest gy de overblyfzels on- „ zer vyanden niet te zien?" — *Waar?* — „ Hier „ aan uwe rechter hand." Ik sprong schielyk uit het rydtuig, en door een groot yzeren hek zag ik een hoop menschenbeenderen.

CAREL DE STOUTE, Hertog van *Bourgondie*, was een der magtigste Prinsen van zynen tyd, en bezat den grootsten moed en heldhaftigheid. Doch zyne eerzugt maakte hem tot een bestendigen schrik zyner nabuuren, en een geessel des menschdoms. In den Jaare 1476 besloot hy, de *Zwitzersche Cantons* te beoorlogen, en hunne vryheid onder zynen yzeren scepter te doen bukken.. Zyn Leger sloeg op weg. De veldbanieren zweefden in de lugt. De aarde zugtte onder het aangevoerde krygstuig. De *Bourgondische* Krygsmagt werd in slagorde geschaard op den oever van het Meir, en CAREL sloeg een nydig oog op de Valeijen van *Zwitzerland*, die hy reeds als overwonnen en de zyne beschouwde.

Maar op eenmaal werd het teken gegeeven; het krygs-alarm klonk door *Zwitzerland.* „ De Vyand na- „ dert!"

(*) Hy deedt vermaaks- en leeringshalve deeze Reis door het middelste en zuidlykste gedeelte van *Europa*, eenige jaaren geleden.

„ dert!" was de algemeene roep. De vreedzaame Herders verlieten hun vee en hutten, greepen hunne ſtrydbylen en ſpeeren op, en verzamelden dus gewapend. Terwyl de Vaderlandsliefde hunnen boezem deedt zwellen, ſnelden zy benedenwaards, gelyk een ſtroom van het *Alpiſche* Gebergte, tot den vyand, die de engten hunner bergen wilde doordringen. Het geſchut van CAREL ſpeelde. Ondanks dit gebulder kwamen de *Zwitzers* aanrukken. Zy braken de gelederen, deeden het geſchut zwygen. De Hertog zelve wierp zich te paard in 't water, en het bragt hem veilig aan den tegen over liggenden oever. Eenige getrouwe knegten verzelden hem op de vlugt. Hy bleef in leeven, om vervolgens door zyn eigen hand te ſneeven: toen hy, terug ziende op het veld der ſlachtinge, 't welk hy ontkomen was, de geheele vernieling zyns Legers aanſchouwde, riep hy vol verontwaardiging en misnoegen uit: „ Zult gy zulk een Bloodaart zyn, dat „ gy hun val overleeft!" en maakte daarop met een Piſtoolſchot een einde aan zyn leeven. De *Zwitzers* verzamelden vervolgens de beenderen hunner verſlaagene vyanden, en bragten ze byeen op den hoop, die 'er nog tegenwoordig ligt.

Ik beefde op het gezigt van zulk een Gedenkteken van dwaaling en ſterflykheid. En gy, Mannen van *Zwitzerland!* hoe kunt gy Gedenktekens als deeze met vreugdvervoering aanſchouwen? —— De *Bourgondiers!* waren zy, als menſchen, niet uwe Broeders! Waarom worden de overblyfzels van deeze dertigduizend ongelukkige *Bourgondiers* niet bevogtigd met uwe traanen, met eene gepaste plegtigheid der aarde aanbevolen, en door geen ander gedenkteken geſchandvlekt, dan dat op een eenvoudige gramaald, ter eere der Overwinnaaren, dit kort gedenkſchrift praalde: *Hier ſtreeden de Zwitzers voor hun Vaderland! Zy herdenken aan de Overwinning; maar zy ſtorten traanen by het aanheffen van hunnen Zegezang!* ô Hadt gy, Mannen van *Zwitzerland!* dit gedaan, dan zou uw roem zuiver geweest, en uw zegepraal geſchikt geweest zyn om de medegevoeligheid van elk edelaartig hart op te wekken! Maar verbergt, ô verbergt dit Gedenkteken van barbaarſche woestheid in zegepraal; en daar gy roemt op den naam van *Zwitzers*, herinnert u, dat 'er een nog veel vereerender is, — de naam van *Mensch!*

Hier

Hier ftaan duizenden van Naamen en Tekens te leezen. Welke hulpmiddelen neemt 's menfchen eerzugt niet ter voldoeninge te baate? Tot hoe wydverfchillende daaden wordt hy daardoor niet gedreeven? Deeze zet ons zomtyds aan, om de grootfte gevaaren, onder duizenderlei gedaanten, te gemoet te treeden; om nieuwe ontdekkingen ter Zee en te Land te doen; — deeze port den Reiziger aan, om zynen Naam te zetten op een Beenderbewaarplaats der verflaagene *Bourgondiers!*

Agter *Murten* vindt men de overblyfzels van de oude *Romeinfche* Stad *Aventicum.* Zy beftaan in gebrooken pylaaren, afgeworpen muuren, en de ruïnen eener waterleiding, enz. Waar is thans de trots dier Stad, ten eenigen tyde de eerfte van *Zwitzerland?* Waar zyn de Bewoonders? Heen gegaan! — De Heerfchappy, de Stad, het Volk — heen gegaan! En wy, myn Vriend, zullen fpoedig weezen, 't geen zy nu zyn! en welke aarde zal ons dan overdekken? —— Maar 't is nagt, en de Maan befchynt met haaren zagten glans de graven der geenen, die eenmaal haar zilver licht, gelyk wy thans, aanfchouwden!

't Was nagt, toen ik te *Laufanne* kwam. De geheele Stad lag in diepen flaap, behalven de Wagt, die de uuren riep. Ik wenschte myn intrek te neemen in de Herberg *de Gouden Leeuw;* maar toen ik aanklopte, kreeg ik ten antwoord: „ 't Is hier alles vol!" Ik ging na eene andere Herberg, *de Kroon;* doch kreeg het zelfde antwoord: „ Alles is hier vol!"

Stel u in myne plaats. In den nagt, op ftraat, in eene vreemde plaats, zonder eenigen bekende, en de deuren der herbergen geflooten. Eindelyk kreeg de Nagtwagt medelyden met my. Hy klopte aan de deur van eene Herberg, en verzekerde de bewoonders, dat de Heer, die zich by hem bevondt, een Reiziger van Aanzien was. Het antwoord luidde op nieuw: „ Alles „ is vol; wy wenfchen den vreemden Heer een goe„ den nagt!" —— De Wagt voer uit wegens die behandeling, en zeide: „ Gaa met my na *het Hart;* daar, „ verzeker ik u, zult gy binnengelaaten worden." Ik volgde hem derwaards. Wy werden ontvangen, en ik werd gebragt in een voeglyk vertrek. De eerlyke Nagtwagt wenschte my, met een lach van genoegen op zyn gelaat, wel te rusten. Ik bood hem een kleine geldgif-

te aan voor den gedaanen dienst; doch hy weigerde volstrekt, dezelve te ontvangen. Ik stond 'er ernstig op; dan zyne tegenkanting werd heftiger. Ik nam myn zakboekje, en schreef by de maand en dagtekening: „ Op deezen dag ontmoette ik te *Lausanne* een braaf „ Man; een Man, gewillig gereed om een Vreemde- „ ling een goeden dienst te doen, zonder 'er iets voor „ te begeeren."

Den volgenden morgen deed ik eene wandeling door de Stad, welke my niet zeer behaagde. Dezelve ligt gedeeltlyk in het hangen van een berg, en gedeeltlyk in eene diepte aan den voet des bergs: men moet steeds af- en opklimmen. De straaten zyn naauw, morssig en slegt onderhouden; maar uit elk gedeelte der Stad, 't welk eenigzins verheeven is, heeft men de schoonste gezigten, welke men zich met mogelykheid kan verbeelden: — de schoone uitgestrektheid des Meirs van *Geneve;* de hooge bergketen van *Savoyen;* de Steden en Dorpen, rondsom de oevers van het Meir verspreid; *Morges*, *Rolle*, *Nyon*. Welke bekoorlykheden ook eene aaneenschakeling van tooneelen kunnen vercieren, onthaalen hier des beschouwers oog. Wanneer gy, myn Vriend! het geluk zult hebben om *Lausanne* te bezoeken, en te klimmen op de hoogte van de Hoofdkerk, herinner u dat ik 'er vóór u geweest ben, daar gewandeld, daar met myne oogen geweid en gepeinsd heb, uuren lang, in die bedaarde en nogthans verrukkende vreugde, welke de omliggende voorwerpen uit eigen aart inboezemen.

Ik had eene aanbeveeling aan den Heer LEVADE, een uitsteekend Natuurkundige, en Schryver van verscheide stukken in de uitgegeevene Werken van de Philosophische Societeit te *Lausanne*. Hy bewoont een fraai huis; zyn tuin is in een grootschen smaak aangelegd. Onder andere cieraaden loopen in 't oog verscheide opschriften in 't *Latyn*, *Fransch* en *Engelsch*. Ik las 'er eenige verzen uit de schoone Ode van Dankzegging door ADDISON, waarin de Dichter met een verrukt hart de voornaamste zegeningen des menschlyken leevens vermeldt, en GOD in 't byzonder dankt voor het bezit van een waar dankbaar hart, en van een opregten, beminnenswaardigen Vriend. De Heer LEVADE is, in geene geringe maate, gelukkig, indien hy dit gedeelte van ADDISONS Lofzang op zichzelven kan toepassen.

Dee-

Deeze morgen was een der genoeglykste van myn leeven. De Heer LEVADE bragt my in een Koffyhuis van Geleerden, waar ik eene groote verscheidenheid vond van geleerde Week-, Maand- en Dagbladen, in 't *Engelsch*, *Hoogduitsch* en *Fransch*. Derwaards zal ik my menigmaal begeeven. Hier kan ik leezen en een dag binnenskamers doorbrengen, alschoon het van den morgen tot den avond mogt regenen.

Lausanne is altoos vol van jonge *Engelschen*, derwaards gezonden om *Fransch* en goede zeden te leeren. Maar hun doen, en de vorderingen, welke zy maaken, zyn maar al te dikwyls het tegenovergestelde van het oogmerk, waarmede zy herwaards kwamen. Zy mogen hier de *Fransche* taal leeren; doch, behalven deeze, naauwlyks iets dat goed is. Kennis der Weetenschappen, en andere takken van nutte kundigheden, wordt, met meer kans van gelukkig te slaagen, gezogt op de eene of andere Universiteit van *Duitschland*. Zelfs de Jonge Heeren in *Zwitzerland*, die in goeden ernst voorhebben een voorraad van nutte kundigheden op te doen, trekken na *Leipzig* en *Gottingen*. In de daad, 'er is geen Land in de Wereld, waar men meer van de geleerde Opvoeding eens Jongelings mag verhoopen, dan in *Duitschland*. Waarlyk, hy mag alle hoop, om aanmerkelyke vorderingen in de Literatuur te maaken, wel laaten vaaren, wien een PLATNER, een HEYNE geen overheerschende neiging tot Letterkunde kan inboezemen. —— De jonge Vreemdelingen betaalen hier zes of zeven Guinjes 's maands voor leer- en kostgeld.

Eenigen onzer *Russische* Landgenooten hebben *Lausanne* tot de plaats huns bestendigen verblyfs gekoozen. Onder deezen telt men den Graaf GREGORY KYRILLOWITSCH RASUMOWSKY, een geleerd Man, bovenal beroemd wegens zyne kunde in de Natuurlyke Historie. Uit zugt tot de Weetenschappen heeft hy afstand gedaan van alle die eerampten en waardigheden, waarop zyne hooge afkomst hem regt gaf te hoopen. Hy heeft zich begeeven na een vreemd Land, waar hy, op de alleruitsteekendste wyze, al de schoonheid en verscheidenheid der Natuure kan beschouwen; waar hy alle voordeelen geniet tot het voortzetten van die weetenschappen, waarin hy het hoogste genoegen vindt. Hier leeft hy in eene ongestoorde afzondering, verkeert

keert alleen met de Natuur, terwyl hy door zyne navorschingen en ontdekkingen eene eer op zyn Geboorteland terugkaatst. Eenige weeken geleden heeft hy *Lausanne* verlaaten, om eene Reis na *Rusland* te doen; dan men verwagt hem welhaast terug.

Ik ben zo even terug gekeerd van het hooren eener Lykreden, in de Hoofdkerk uitgesproken, over den dood van de Prinses ORLOW. Zy overleedt hier in den bloei haars leevens, in de armen van een teerbeminnend Egtgenoot, dien zy in troostlooze droefheid gedompeld heeft nagelaaten. GOD schonk nimmer aan eene Vrouwe een beter hart dan het haare. Gezegend zy haare naagedagtenis! — Boven het Graf der Hertoginne VAN COURLAND staat een Lykbus van wit marmer. Die Prinses deelde in de liefde en agting van alle de inwoonderen van *Lausanne*. Zy beminde de schoonheden der Natuure en de Dichtkunst, en naast de Natuur waren de *Britsche* en *Hoogduitsche* Zanggodinnen vol smaaks het dierbaarst aan haar hart.

DE BEPROEVING.

Eene Vertelling.

Door AUGUST LA FONTAINE.

„Ja, bekoorelyke EMMA! Ik bemin u meer dan myn Lee„ven!" riep de Heer LODEWYK D'EICHENLOHE, met eene vervoering van tederheid, ten teken van de opregtheid deezer verklaaringe zyne hand op zyn hart drukkende. —— „Dat „zegt gy allen," voerde EMMA hem te gemoete, terwyl een blos haare wangen dekte; „dan wel onnozel moest de Juf„fer weezen, die aan zulke betuigingen geloof floeg. Laat „my los, Mynheer!" voegde zy 'er nevens, haare hand, die hy drukte, terug trekkende. „Kom, laat ons gaan, „GEERTRUIDA." —— EMMA met haare Vriendin wandelden na een Berceau in den Tuin. LODEWYK keek haar na, tot het witte kleed van EMMA agter de bladeren schuil ging. Langzaam begaf hy zich na het Kasteel.

„Meer dan myn Leeven!" hadt EMMA, in 't heenen gaan ommeziende, herhaald, met een vertoon van ongeloof haar vinger opheffende. —— „Indien ik," sprak GEERTRUIDA, „op het woord van eenig Heer zou afgaan, 't zou op dat „deezes Heers weezen. Dergelyke betuigingen uit den

„mond

„ mond der Heeren RODOLPH of VAN RHEINDORF zouden my „ veel verdagter voorkomen. Deezer heimlyke betuigingen „ gelden minder EMMA, dan de Erfgenaame van *Hardenberg*." —— „ Denkt gy dat LODEWYK my met andere gevoelens „ aanziet?" —— „ Ja, het is de bekoorelyke EMMA zelve, „ die LODEWYK bemint." —— „ En waaruit weet gy dit?" —— „ Dit," antwoordde GEERTRUIDA, „ kan ik u bezwaar- „ lyk zeggen; en nogthans zie ik duizend kleinigheden, die, „ schoon iemand dezelve naauwlyks noemen of beschryven „ kan, onfeilbaare kentekens van waare Liefde opleveren. „ Uw Vader verbeeldt zich, dat de Heer RODOLPH en de „ Baron VAN RHEINDORF u even teder beminnen als LODE- „ WYK, dewyl zy door alle uitwendige tekenen hunne Liefde „ tot u op de zigtbaarste wyze aanduiden. Maar des Hee- „ ren LODEWYKS genegenheid straalt door in alle zyne be- „ dryven. Indien hy toevallig uw kleed aanraakt, vonkelen „ zyne oogen van eene vuurige aandoening zyner ziele. „ Toen, niet langer geleden dan de dag van gisteren, by het „ omdraaijen van uw hoofd, een uwer hairlokken zagtlyk „ over zyne hand heen ging, nam ik waar, dat hy eene „ trillende aandoening gevoelde, en eenige minuuten lang „ zich in eene lastige houding hieldt, allergeschiktst om die „ ligt drukkende beweeging by herhaaling te gevoelen. Gy „ zult my zeggen, dat dit kleinigheden zyn: maar zoda- „ nige kleinigheden zyn de echte aanduidingen van waare „ Liefde."

EMMA bragt hiertegen eenige zwakke tegenwerpingen in 't midden; doch schiep een heimlyk genoegen in te hooren, dat haare Vriendin dusdanige bewyzen bybragt van LODEWYKS tedere Liefde. Maar zy kon van zich niet verkrygen te gelooven, *dat hy haar liever hadt dan zyn eigen Leeven*. Dit oordeelde zy onmogelyk, en wenschte nogthans dat het waar mogt weezen. Zy agtte het een zo verrukkend denkbeeld, tot die hooge maate bemind te worden, dat zy, na een diep gepeins op dat denkbeeld, besloot, haare hand aan geenen Minnaar te geeven, dan die haar, buiten alle mogelykheid van twyfel, getoond hadt, *dat hy haar meer beminde dan zyn eigen Leeven*.

„ Maar hoe?" vroeg GEERTRUIDA, „ hoe kunt gy u daar- „ van verzekeren?" EMMA antwoordde: „ In de bezwaar- „ lykheid, om my des te verzekeren, bestaat myn ongeluk." Dit gezegd hebbende, ging zy op een grasheuvel nederzitten, en viel, de handen voor haare oogen houdende, in eene mymering, waarin zy zich verbeeldde LODEWYK te zien, haar uit duizend gevaaren, ten perykel van zyn eigen leeven, verlossende.

GEERTRUIDA, de geaartheid haarer Vriendinne kennende, ver-

verliet haar voor eene poos, en zette haare wandeling elders voort. Wanneer zy, omtrent het vallen van den avond, weder by elkander kwamen, was EMMA in eene zeer blykbaare driftvervoering, en zeide: „Ik moet het weeten, GEER„TRUIDA!" Dit gezegd hebbende, nam zy de hand haarer Vriendinne, trok haar uit den Hof, en geleidde haar na het verblyf van den Capelaan.

„Ik moet het weeten," hervatte zy, en onderrigtte den Capelaan van haare twyfelingen, van haare wenfchen, en haar befluit. „De Nonnefluier zal myne verkiezing zyn, „eerwaardige Vader! indien ik geen Man kan krygen, die „my opregt bemint!" Dit was het flot van een lang gefprek, ftrekkende om den Monnik te bewyzen, dat het geluk van haar geheel volgend leeven daarvan afhing, dat zy in ftaat ware, om, vóór zy het Huwelyk aanging, met zekerheid te weeten, dat hy, aan wien zy haare hand gaf, haar waarlyk beminde. Zy voer voort met het romaneak plan te ontvouwen, 't geen zy ontworpen hadt, om te beproeven of LODEWYK D'EICHENLOHE haar waarlyk beminde, gelyk hy gezwooren hadt dat hy deedt.

Het was geene gemaklyke zaak, waarfchynlykheid by te zetten aan een ontwerp van betoovering. Doch wat kunnen twee jonge Juffers niet doen, met behulp van een Monnik, afgerigt op alle de verborgenheden en wonderwerken des Kloosterleevens? Een plan van betoovering werd diensvolgens uitgedagt. Tot de volvoering werd alles beraamd; en EMMA riep de Heilige Maagd aan, dat zy den Ridder mogt onderfteunen in het doorftaan der voor hem bereide proeve.

Op een fchoonen Zomeravond, terwyl de Capelaan, de Ridder en de Juffers in eene belommerde plaats des Hofs zaten, fpeelde EMMA op haare luit, GEERTRUIDA zong, LODEWYK deedt vertellingen, en de Monnik bleef niet agterlyk met Legenden van Wonderdaaden op te haalen; en het gefprek wendde zich natuurlyk op eenige omftandigheden, EMMAS Overgrootmoeder betreffende. De Monnik vertelde zo veele verbaazende dingen, wegens den dood, de Begraafplaats deezer Vrouwe, en de wonderen, daar voorgevallen, dat LODEWYK met de grootfte verwondering luisterde, en de jonge Juffrouwen, zo 't fcheen, van verbaasdheid en fchrik naauwlyks adem konden haalen. „Ik zelf," voegde de Monnik 'er by, „heb zomtyds de Tombe bezogt, en altoos ge„daanten van een meer dan natuurlyk voorkomen daar om„ftreeks gezien." Hy liet 'er op volgen, „dat hy omtrent „agt dagen vóór den dood van EMMAS Moeder derwaards „ging, 'er verfchyningen zag, en vreemde ftemmen hoorde, „te verftaan geevende, dat de Mevrouw van het Kasteel „binnen kort zou fterven," gelyk ook met de daad gebeurde.

„Ja,

„ Ja, deeze verschyningen worden nu dagelyks gezien, en „ deeze waarschuwingen altyd gehoord, vóór den dood van „ iemand uit den Huize van *Hardenberg*." Hy verhaalde dit alles met eenen ernst, en op zulk eene schrikbaarende wyze, dat de nieuwsgierigheid van den Ridder op het sterkst werd uitgelokt. Naa zich eenigen tyd bedagt te hebben, verzogt hy om den sleutel, die den toegang tot deeze Begraafplaats ontsloot. Men vermeldde hem, dat dezelve in handen van den Baron VAN HARDENBERG zelven berustte. Hy besloot deezen hem af te vraagen.

EMMA wendde alles aan, om het hem te ontraaden. „ Denk," sprak zy, „ om mynentwil, 'er niet aan, om der„ waards te gaan." Hy beloofde het niet te zullen doen, schoon hy by zichzelven besloten hadt, in dit stuk zyn woord niet te houden.

Het gezelschap keerde na het Kasteel terugge. De beide jonge Juffrouwen hielden zich, als zeer vol vreeze, digt by haare geleiders. EMMA wees beevende na den Vleugel des Kasteels, waarin zich deeze ontzettende wonderen lieten zien en hooren, en verklaarde, dat zy meende beweegend licht daarin te zien. De Capelaan beschreef op nieuw den toegang derwaards en de schoonheid van het Grafteken. De lichten werden daarop zigtbaarder. De Monnik maakte eenige kruissen. EMMA en GEERTRUIDA hielden zich aan LODEWYK vast, die eenigen schrik begon te voelen, dewyl hy wist dat dit gedeelte des Kasteels onbewoond was.

Zy keerden daarop weder in de gewoone verblyfplaats der Familie. De drie beraamers van het plan waren zeer in hun schik, dat zy 's Ridders nieuwsgierigheid tot zulk eene maate hadden opgewonden. De Heer LODEWYK hadt, van zyne zyde, besloten, zyne nieuwsgierigheid, het mogt kosten wat het wilde, te voldoen. Zy namen in den avond afscheid van elkander, gingen elk in zyn vertrek, peinzende overeenkomstig met hunne oogmerken.

's Volgenden daags verzogt LODEWYK van den Monnik EUSTACIUS een nader berigt van alle de byzonderheden, welke deeze van die Begraafplaats wist. De Geestlyke stelde hem alles voor, op eene wyze, die 's Ridders nieuwsgierigheid ten sterksten opwekte; zonder bevreesdheid in te boezemen. Kort daarop wist hy den sleutel te krygen.

Den dag daaraan begaf hy zich na den onbewoonden Vleugel des Kasteels, vergezeld door een Schildknaap van beproefden moed en trouwe. Hy klom op langs een buitentrap; in de spleeten van denzelven waren planten tot eene verbaazende hoogte opgeschooten. De deur werd ontslooten, en opende zich met een hartontroerend geknars. De Schildknaap tradt agter hem binnen, en hy sloot de deur toe.

't Was

'T. Was nu zeven uuren in den avond. De Juffrouwen hadden den Ridder duslange opgehouden, ten einde alles in gereedheid te hebben tot zyne ontvangst in den ouden Tooren. — LODEWYK, onbevreesd, opende de eerste binnendeur, aan welke hy kwam. Hy tradt door dezelve in verscheide vertrekken, welker oude maar heerlyke meubelen en behangzels toonden, dat deeze vertrekken oudtyds bewoond geweest waren door Persoonen van grooten rykdom en hoogen rang. — Zy gingen voort, tot zy voor een zwaare yzeren deur kwamen, vercierd met verguld beeldwerk. Zy openden dezelve. Zy zagen een vertrek, LODEWYK voorheen beschreeven onder den naam van de Ridder-zaal, welker grootschheid zodanig was, dat ze teffens verwondering en schrik verwekte. Aan het eerste einde van de Zaal was de vloer eenigzins verheeven. Op die verheevenheid stondt, onder een verhemelzel, een Throon, waarop de Voorouders van EMMA zaten, als zy gehoor verleenden aan hunne Leenmannen, en handelden over de besluiten wegens de Oorlogen tegen de Nabuuren. Een ry pylaaren van rood marmer liep rondsom de Zaal. Tusschen de pylaaren stonden de Standbeelden, of hingen de Afbeeldzels, der Baronnen VAN HARDENBERG; boven deezen las men Spreuken uit de H. Schrift. Laager zag men de Lanssen van deeze Helden, steunende tegen de pylaaren. Boven de pylaaren was eene Gaandery voor de Dames en de Dienstbooden des Gezins.

De diepe stilte der Zaale, de groote uitgestrektheid van dezelve, het zwakke licht, 't welk 'er in scheen, de schaduw der pylaaren, de beeldtenissen der oude Ridderen, de weerklank van de stemmen van LODEWYK en diens Schildknaap, troffen dermaate de verbeelding, dat zy zich bykans de oude Baronnen VAN HARDENBERG verbeeldden als hun te gemoet komende. —— Zy wekten elkanders aandagt tot het bezigtigen der voorwerpen, die hun dermaate troffen; zy bedienden zich daartoe meer van gebaaren en fluisteringen, dan van woorden, vry uitgesproken. Hy, wiens aandagt zo was opgewekt, beefde op de nadere kennisneeming, en sloeg zyn oog op de plaats, die zyn medegenoot aanwees, alsof hy vreesde eenig voorwerp van vervaardmaaking te zullen ontmoeten. Bykans een half uur sleeten zy, in op die wyze de voorwerpen in de Ridder-zaal te bezigtigen.

In 't einde ontstak LODEWYK twee waschkaarssen, die zynen weg zouden verlichten tot het naderen van de Graftombe. Een heimlyke deur agter den Throon ging open by eene ligte drukking met de hand. De Ridder tradt binnen, en werd gevolgd door zyn Schildknaap. Schrik en nieuwsgierigheid vervulden even zeer hunne harten.

Door eenen engen toegang vonden zy den weg tot eene

 deur

deur met verscheide sloten. Lodewyk ontsloot het een na het ander. De deur geopend zynde, zagen zy eenen trap, die tot eene groote diepte nederdaalde. Zy klommen af, en de trap eindigde aan een boog, by welken zich drie Gaanderyen vertoonden met steenen overwelfzels. Hier heerschte eene staatlyke en ontzettende stilte. De lugt stroomde met koude vlagen uit de overwelfzels, alsof de geesten der afgestorvenen op vleugelen des winds werden omgevoerd. Lodewyk maakte het teken van het kruis, en beval zichzelven aan de hoede van *St. Joris*. De Schildknaap begon zyne gebeden op te zeggen.

Zy namen hunnen weg door de middenste Gaandery, en gingen in eene diepe stilte voort. Naauwlyks hadden zy het midden van de Gaandery bereikt, of zy hoorden eene stem, roepende: Lodewyk! lodewyk! —— Zy stonden stil, en zagen elkander beevend aan. Zy dagten misgehoord te hebben. Lodewyk tradt weder voorwaards; wanneer hy andermaal eene vreemde stem hoorde, hem by zynen naam noemende. „ Hoort gy deeze stem niet?" vroeg hy den Schildknaap. „ My dagt dat ik mynen naam zagtlyk hoorde noe„ men door eenen onzigtbaaren." —— „ ik hoorde het even „ zo," zeide de Schildknaap. Zy keeken in 't ronde, by het licht hunner waschkaarssen; doch ontdekten geen spleet in den muur, waardoor de stem kon komen. —— Wederom noemde eene stem, tot drie keeren, 's Ridders naam. Zy hoorden een diepgehaalde zugt met wederkaatzing door de boogen, zo onderscheiden, dat en de Ridder en de Schildknaap schielyk terug schrikten van dien kant, van waar de stem scheen te komen. Zy zagen niets. Maar de Schildknaap, zyn Heer by de kleederen vattende, tragtte hem door tekenen te beweegen om terug te keeren. De onbekende stem liet zich nogmaal hooren, en sprak zeer onderscheiden: „ Heer lodewyk! uw noodlot geleidt u herwaards: treed „ deezen boog in; uw Schildknaap mag u wagten aan het „ einde der Gaanderye!"

Wederom stonden zy eenigen tyd stil en luisterden. Doch alles was nu eene diepe stilte; en die stilte verschrikte hun niet minder, dan de stem, die zy voorheen by herhaaling hoorden. —— „ Wy moeten voorttreeden," zeide lodewyk. —— „ Nader!" antwoordde de stem, zeer onderscheiden, doch zagtlyk, en op een zugtenden toon.

Zy traden beevende voort. Een nevel- en roodagtig licht verdreef de duisternis eenigermaate. Verder komende, aanschouwden hunne oogen eene verbaazende vertooning. Zy kwamen in eene Zaal van eene zeshoekige gedaante, zeer ruim, en onder een hoog verwelfzel. Aan elke der zes zyden was zodanig een ingang, als door welken de Ridder met zyn Schildknaap ingekomen waren. Het gewelfzel was van wit

marmer, allerkeurlykst gepolyst. Ontelbaare lichten werden, met eenen het oog verblindenden luister, van de oppervlakte des marmers teruggekaatst. Verbaasdheid greep den Ridder en den Schildknaap aan. Zy zagen op elkander, zonder een enkel woord te spreeken. Het licht deedt egter de uitwerking, dat zy weder moed greepen. Hunne verbeelding werd langs hoe meer verhit. De Ridder voelde het bloed in zyn aangezigt opklimmen, en zeide met eene forsse stem tot zynen Schildknaap: „ Blyf gy hier, terwyl ik voorttreed!" —— Naauwlyks hadt hy deeze woorden gesproken, of een treurig muzyk liet zich hooren uit dien hoek der Gaanderye, waar het licht het sterkst flikkerde. Een aangenaame geur verspreidde zich onder dit muzyk. LODEWYK, hierdoor sterker aangemoedigd, ging een hoek om, en naderde kloekmoedig de plaats, van welke het muzyk scheen te komen. By wylen zweeg het, en LODEWYK hoorde eene fluisterende stem, die hem toeriep: „ Vrees niet, Ridder! gaa voort! „ zie! en hoor!"

LODEWYK tradt nu met meer vertrouwen voort in die Gaandery, welke verlicht was door twee vlammen, die langs de wanden glinsterden. Het licht werd allengskens flaauwer; en aan het verste einde der Gaanderye vondt hy zich in eene volstrekte donkerheid. —— Onder een rond verwelfzel, onderschraagd door drie ryen pylaaren van zwart marmer, stondt de Graftombe van EMMAS Overgrootmoeder. Een flaauw licht ontdekte even de omringende voorwerpen; doch zodanig, dat hetzelve de schriklykheid, welke allerwegen heerschte, vermeerderde.

De Ridder, als hy den naauwen doorgang, door welken hy hier gekomen was, uittradt, ontdekte de Graftombe, en boven dezelve een Standbeeld leevensgrootte, van de oude Gravinne, tot wier gedagtenisse het was opgerigt. LODEWYK stondt gereed om onder eene ry pylaaren aan zyne rechtehand door te gaan, toen hy, aan het voeteneinde der Graftombe, eene vrouwlyke gedaante zag, beweegloos als een standbeeld, egter zo natuurlyk, dat het bloed hem als in de aderen verstyfde. Dit weezen scheen voort te willen gaan. Hy herkende daarin EMMAS Overgrootmoeder, zo als hy haare beeldtenis op de Graftombe gezien hadt, in dezelfde kleeding, met het zelfde doodsche gelaat. .. Dit weezen naderde hem; zyne knieën stieten tegen elkander; zyn hair rees overeinde; naauwlyks kon hy ademhaalen; hy viel op den grond neder. Het verschynzel verzogt hem te volgen. Hy rees op, beefde, en in diep stilzwygen volgde hy het geleide, 't welk hem by eene ry pylaaren bragt. Diep-zugtende wees het den Ridder eene doodkist, tusschen twee kolommen geplaatst, op welke met vlammende letters de naam van EMMA te lee-

leezen ſtondt. In die doodkist ontdekte hy ſchielyk EMMAS gedaante, wit als eene lely, beweegloos, geheel gelykende op zyne Ziekvoogdesse. —— „ Hemel!" riep LODEWYK uit, „ Hemel! myne EMMA! myne EMMA!"

Zyn Geleidſter ſprak: „ Vermoet u niet, de beſluiten des „ Hemels te wraaken!" Zagt was deeze ſtem. „ Goede Hemel!" riep LODEWYK anderwerf, „ myne EMMA!" Zyn Geleidſter lag haare hand op zyne lippen, ten teken dat hy moest zwygen. Hy zweeg, maar was geheel van ſchrik bevangen. Zugtende voer zyn Geleidſter voort: „ Binnen drie dagen „ is EMMA dood. Naastkomende Zondag is de laatſte dag „ haars leevens!"

„ Genade! Genade! heilige Maagd!" gilde LODEWYK, en viel op zyne knieën. „ Laat de ſlag des doods my treffen; „ ſpaar, ſpaar myne EMMA!" —— „ 't Is in uwe magt, „ haar leeven te behouden," ſprak de Geleidſter, hem nader treedende. „ Zie deezen Beker; dezelve is vervuld met „ het vogt des doods voor u of voor EMMA. Drinkt gy deezen Beker, EMMA zal leeven! Zy ſterft, indien gy ſchroomt „ haar leeven tot den prys van het uwe te koopen!"

„ Geef my dien Beker," ſprak LODEWYK, zyne hand uitſtrekkende. —— „ Gy," was het antwoord, „ gy zult dien „ vinden in EMMAS kamer; daar moet gy dien Beker drin„ ken. Bedenk wel, wat gy doet, eer gy dien aan uwen „ mond zet, om denzelven uit te drinken!" —— Een aangenaame geur ging 'er uit op; de rand was beſchreeven met het woord *Behoudenisse*. Hy bezag den Beker naauwkeurig. Bykans viel dezelve uit zyne beevende hand. Op het eigen oogenblik ging 'er een ſtraal licht als die des blixems door de duisternis heen; hierop volgde een zwaare donderſlag. De Geleigeest verdween, en alles was digte duisternis.

LODEWYK ging toen in alleryl terugge na de plaats, waar hy was ingegaan. Hy vondt zyn Schildknaap waar hy deezen gelaaten hadt. „ Laat ons gaan," ſprak hy; „ Ik heb dingen gezien, te ſchriklyk om te verhaalen! Ik ga haar be„ houden!" —— Zy gingen ſchielyk door de Gaanderyen: in de tweede hoorden zy eene ſtem, magtyk zeggende: „ Denk aan EMMA!" Zy haastten zich na de tweede poort, kwamen 'er door, zo ook door de Ridder-zaal en de vertrekken tusſchen deeze en de groote poort. Toen zy zich weder op het open plein bevonden, riep de Schildknaap uit: „ God zy gedankt!" LODEWYK liet een diepgehaalde zugt, en zonk neder in de armen zyns Schildknaaps. Deeze lag hem op den grond neder om te bekomen. Bekomen zynde, ſloegen zy den weg op na het Kasteel.

Juist toen zy den trap opgingen, kwam een rydtuig over de ophaalbrug. EMMA en GEERTRUIDA ſtapten 'er uit. Zy ver-

voegden zich by den Ridder, en fpraken vrolyk over 't geen zy op hun tourtje gezien hadden. LODEWYK zag EMMA ftilzwygend met een oog vol medelyden aan. Beevende geleidde hy haar de trappen op, en ging in zyne kamer, om daar den inwendigen weedom zyns harte te verbergen.

Het zal hier noodig weezen, den oorfprong aan te wyzen van de Wonderen, door LODEWYK gezien. Dat gedeelte des Kasteels van *Hardenberg* was in de vroegfte tyden der Ridderfchappe gebouwd. Zodanig was de zamenftelling der Gaanderyen, dat een geluid, gemaakt aan het eene einde van dezelve, hoe zagt ook, in het andere kon gehoord worden. Waschlichten waren 'er geplaatst in den tyd tusfchen het beraamen des plans en de volvoering; Phosphorus maakte het overige der verlichting uit. GEERTRUIDA fpeelde de rol der Overgrootmoeder van EMMA. EMMA fpeelde haar eigen perfoonadie. De twee Juffrouwen kwamen in de onderaardfche verblyven door eene agterdeur, den Ridder onbekend. EMMAS Dienstmaagden maakten het Muzyk en lieten de Blixemftraalen fchitteren. De Monnik rolde met een bal over eene uitgeholde plank, om den Donder na te bootzen. Toen LODEWYK heenen ging, fpoedden zich EMMA en GEERTRUIDA weg door de geheime deur, fteegen op het rydtuig, en waren dus in ftaat om zo fpoedig als LODEWYK het Kasteel te bereiken.

(*Het Vervolg en Slot hiernaa.*)

VERVOLG OP DE ERNSTIGE OVERDENKINGEN, BY DE BESCHOUWING DER GRAVEN (*).

Ô! Welke ontroerende aandoeningen vervulden myn kloppend hart, by de eerfte intrede in deze eenzaame gewesten, alwaar de geftorvenen hunne wooningen hebben! Elke fchrede, die ik voortzette, verdubbelde myne aandoeningen! Dan myn ziel ontroert nog veel meer, by de overdenking, dat alle deze Stofbewooners eens weder zullen opftaan! —— Ja! de graven zullen zich openen, — zy zullen hunne dooden opgeven, dezelve zullen opftaan, en hunne zombere verblyfplaatzen verlaaten. Myn ziel ontroert! Deze geftorvenen zullen wederom leven en uit de graven te voorfchyn komen, gedagvaard voor den opperften Rechter van Hemel en van Aarde, om uit zyn mond hun vonnis te hooren, — dat geduchte vonnis, het geen hun eeu-

(*) Zie hier boven, *Meng.* bl. 312.

eeuwig geluk of hun ongeluk beslissen zal! Deze overdenking bedwelmt myne ziel! Ja liefderyke God, Bestierder van het Geheel-al, Schepper van Hemel en van Aarde, Gy hebt ook my het aanzyn geschonken, Gy hebt my uit het Niet getrokken, en gevormd tot een Wezen, begaafd met een redelyken Geest, die met verstand en oordeel werken kan! Gy hebt my gevormd tot een Wezen, dat een begin genomen heeft, maar dat nimmer eindigen zal! Welk een denkbeeld! Zal ik niet eindigen, dan ben ik voor eene Eeuwigheid verordend — en ben ik voor eene Eeuwigheid verordend, dan moet ik ook onder die millioenen wezens, die uit de graven tot het gerichte zullen opstaan, behooren. Het is geen harssenschim, maar eene waaragtige zekerheid. ô! Hoe gedugt zal deze verschyning wezen! Hoe zal ik myne daden verantwoorden, en myne bedryven goed maaken? Wat zal ik tot myne verschooning inbrengen? Niet een uit duizend zal ik kunnen antwoorden! Verlooren! Eeuwig ben ik verlooren! Eeuwig rampzalig, ten zy de liefderyke Jezus myn Borge zy. —— Ja Heere Jezus, daartoe hebt Gy den Hemel verlaaten, daartoe zyt Gy op de Aarde verscheenen in het vleesch, daartoe hebt Gy geleeden! Myn ziel schept moed, die anders in de uiterste vertwyfeling was neergezonken; myn ziel schept moed! Ja, liefderyke God! in Jezus vergeeft Gy alle misdryven; in Hem zyt gy een barmhartig Vader. Ja! in dezen Jezus alleen kan men eeuwig gelukzalig worden.

Daar ik dan, ô oneindig Opperwezen! door uw Alvermogen uit Niet geworden ben, om eeuwig aanwezig te blyven, en Gy my, in dit leven, zo genadig onderhouden, bewaard, en met ontelbare weldaaden beschonken hebt, daar myn leven door U is gerekt geworden tot eenen hoogen ouderdom, in welken Gy my zo veel goeds hebt geschonken; schoon 'er ook zomtyds in den kelk van myn geluk wel eens eenige druppelen van bitterheid zyn gemengd geworden: Gy zyt nogthans altyd aan my weldadig geweest. Schenk my dan ook, goedertieren Weldoener! zo veel genade by den avondstond van myn leven, dat ik de geruste verzekering mag genieten, dat Gy my de verdiensten van Jezus genadig hebt toegepast, opdat ik, gedagvaard voor mynen Regter, op dien gedugtsten aller dagen, zonder angst of vreeze, myn vonnis mag aanhooren!

Dan, welke ontroerende gedagten! daar blaast de Bazuine, om de dooden ten gerichte te dagvaarden, daar gaan de graven open, daar komen duizenden, millioenen aan, die het stof des doods hebben afgeschud, om voor hunnen Rechter te verschynen, en om hun vonnis te ontvangen! daar komen millioenen, met de doodvrees op de lippen, met de ver-

vertwyfelendste zielsangsten in den boezem, en verheffen wanhoopige handen ten Hemel! daar komen zy, en gillen in vlaagen van vertwyfeling uit: Bergen valt op ons, Heuvelen bedekt ons, voor het aangezicht van Hem, die daar, op de wolken, uit den Hemel komt! Verbergt ons voor zyn aangezicht, dat wy niet aanschouwen kunnen, zonder gevoel van de ysselykste wanhoop! Dan alles is nu vergeefs; hier komt naberouw veel te spade!

Welk een jammerlyk schouwspel staat zich alsdan te openen! Daar wordt het gordyn opgehaald! Daar vertoont zich alles in 't openbaar! Niets blyft verborgen! Daar worden de gedenkboeken opgeslaagen, en elks bedryven komen in het licht! Beschaamdheid bedekt der meesten aangezicht; ja men hoort sommigen den dag hunner geboorte vervloeken! Daar ontvangen dezen het vonnis, dat hen verwyst tot den Poel, die brandt van vuur en zwavel! Dat zal een allergedugtste dag wezen! ô God! myne ziel deele nimmer in hun lot!

Dan, wie kan 'er aan twyfelen, of veelen dier geenen, die hier nu nog gerust in de armen des doods liggen, veelen dier geenen, tusschen wier graven ik wandel, welken ik hier gekend heb, en met welken ik dagelyks verkeeren moest, die den kwaden dag verre stelden, en noch aan God, noch aan Jezus dagten, zal ik dan ook hier verschynen, en onder het getal dier rampzaligen geplaatst zien! —— ô Rampzalig lot! het ware den zulken oneindig beter, nooit gebooren te zyn. Wie kan zich een denkbeeld vormen van een staat, zo rampzalig als deze!

Intusschen blaast de Bazuine! Daar klateren verschrikkelyke donders door de lucht! Zy rollen van het eene Aspunt des Hemels tot het andere! — Daar schieten de gloeiende Blixems uit, en zetten de Elementen in brand, terwyl de bulderende Orkaanen loeijen, en alles uiteen rukken! Daar stort het een voor, en het ander na, van 't Geheel-al in! De Almagtige verschynt in alle zyne majesteit op de wolken! — Dooden, zo wel als levenden, worden uit de vier hoeken der wereld zaamvergaderd! —— Daar zit Jezus, in zynen vollen luister en majesteit, op zynen Rechterstoel, en ontsluit de gedenkboeken, waarin alle de daaden der menschen naauwkeurig zyn opgeteekend! Daaruit oordeelt Hy levenden en dooden! Daar onderscheidt Hy de bokken van de schaapen, plaatst de laatste aan zyne rechter- en de eerste aan zyne linkerhand.

Gezegende dag voor hun, die Jezus aan zyne rechterhand geplaatst heeft! Deze zullen alsdan die aanlokkende, die lieflyke stem hooren, die ook van het eene Aspunt des Hemels tot aan het ander klinken zal: „Komt, Gy gezegende myns

myns Vaders, beërft het Koningryk, dat voor u bereid is, van voor de grondlegginge der wereld!" Daar zullen zy smaaken eene zaligheid, die nooit door een oore gehoord, of van een ooge gezien, noch immer in eens menschen hart is opgekomen! Daar zullen zy verzadiging van vreugde genieten, eeuwiglyk en altoos!

C. v. d. G.

HET VERMEENDE HANDSCHRIFT VAN JESUS, OF VAN EEN' ZYNER APOSTELEN, TE LEICESTER, VOLSTREKT VALSCH BEVONDEN.

(Ontleend uit P. A. NEMNICHS *Beschryving eener Zomerreize van Hamburg na Engeland, in 't Jaar* 1799.)

In THROSBYS Geschiedenis van *Leicester* wordt de Stadsboekery hoog gepreezen, en gezegd duizend Boekdeelen te bevatten. Wegens een Handschrift, door gemelden Schryver verkeerd als een *Syrisch* opgegeeven, berigt hy ons, dat het algemeen geloofd wordt een Handschrift van JESUS, of van een' zyner Apostelen, te weezen. —— Ik begaf my, met groote nieuwsgierigheid, na deeze Boekery. Eene kleine en elendig uitziende Vrouw, die den post van Boekbewaarster bekleedde, bragt my in eene oude donkere kamer, waarin omtrent een duizend Boeken mogten staan; maar welke geen sterveling ooit leest. —— Ik verzogt deeze Vrouw, my het Handschrift van JESUS te laaten zien. Zy haalde een oud Boek in quarto voor den dag, 't welk vastgemaakt was aan een vry zwaare keten. De bladen waren 'er goeddeels uitgescheurd. Op myne vraag, hoe dit kwam? kreeg ik ten antwoord, dat dit gedaan was door lieden, die begeerden een brokje van dit heilig overblyfzel te bezitten; doch dat zy zorg droeg, dat niemand meer 'er zich een stukje van toeëigende. Dan deeze vrouwlyke *Argus* was niet scherpziende genoeg om te beletten dat ik my van een blad meester maakte.

By myne wederkomst te *Hamburg* zond ik het aan den beroemden Hofraad TYCHSEN te *Rostock*, en ontving van hem het volgend bescheid: „ Het blad, my gezonden, van een „ Dichtstuk, netjes met *Persiaansche* Letters, *Taalick* geheeten, „ (zo veel als *loopend*) geschreeven, met eene *Turksche* Vertaaling daar tegen over, is waarschynlyk niet ouder dan 't begin „ deezer Eeuwe. Uit de weinige regels, in dit blad voorkomende, blykt het een gedeelte te zyn van een Minnedicht,

 „ waar-

„ waarin de Minnaar, deerlyk door jalousy aangegreepen,
„ bitter klaagt over zynen Medeminnaar, en wenscht een
„ balzem te vinden voor zyne gewonde ziel, en eenige ver-
„ ligting van zyne boezemsmerte, indien hem niet vrystaa tot
„ den roozengaard te gaan."

Dit dan de staat zynde van het vermeende Handschrift, zal ik dit Blad niet langer bewaaren als een Heilig Overblyfzel, maar enkel als eene Gedagtenis van het Bygeloof, nog te *Leicester* heerschende.

ANECDOTE VAN WYLEN STANISLAUS AUGUSTUS, KONING VAN POOLEN.

(Uit eene nieuwe Uitgave van COXE's *Travels in Poland, Russia, &c.*)

De Koning, de beleefdheid hebbende ons zyn Landgoed te laaten zien, bragt ons door eenige bovenkamers; de Graaf VAN STACKELBERG was by ons. Ik maakte aanmerking op een Boek, in de Boekery op tafel liggende, 't welk de voornaamste Stukken behelsde, de Verdeeling van *Poolen* betreffende. Myne begeerte te verstaan geevende, om een Werk, die belangryke gebeurtenis betreffende, te leezen, sprak ik daarover den Koning in 't *Engelsch* aan. Dan hy stuitte myne voordragt, door zyn vinger op zyne lippen te leggen, ten teken dat ik zou zwygen, en vervoegde zich in een ander vertrek.

Naa het eindigen des avondmaals geleidde my een van 's Konings Officieren tot de deur van het Boekvertrek. Daar intreedende, vond ik den Koning alleen, ter zyde van de tafel staande. „ Ik bemerkte," sprak hy, op het Boek wyzende, „ dat gy groote begeerte toonde om dit Werk te
„ leezen: de wyze, waarop ik uwe vraagen afbrak, heeft u
„ mogelyk onheusch toegescheenen; maar ik wilde over dit
„ onderwerp niet spreeken in tegenwoordigheid des *Russ-*
„ *schen* Ambassadeurs." Waarop hy, met den toon der sterkste aandoening en welspreekenheid, zich uitliet over de bedreigingen der *Pruissische*, *Oostenrykische* en *Russische* Hoven.

„ Indien ik," liet hy zich hooren, „ tyd had om uit te
„ weiden over de geheime geschiedenis van dat gewigtig tyd-
„ perk, en kon beschryven de bedreigingen, door den *Russ-*
„ *schen* Afgezant gedaan, de persoonlyke vernederingen, wel-
„ ke ik leed, en de zekerheid, dat ik myne geheele Familie
„ in het uiterste verderf zou gestort hebben, indien ik myne

„ on-

„ ondertekening geweigerd had, zulks zou misschien myn „ schynbaar gebrek aan vastheid van geest, waarover men my „ zo heftig beschuldigd heeft, verschoonen. Dit Boek be„ helst de voornaamste oorspronglyke Stukken, tot die on„ gelukkige onderhandeling behoorende, en is de éénige regt„ vaardiging teffens van myn gedrag. Gy zult daarin vinden „ de Verklaaringen van de Ministers dier drie Mogenheden, „ alsmede de Antwoorden der *Poolsche* Ministers, en de vier „ Aanspraaken, door my ten Ryksdage gehouden; waarin „ gy zult zien, dat ik myne gevoelens niet verborg, en „ openlyk mynen afkeer betuigde van de Ryksverdeeling." Hier haalde hy den voornaamen inhoud op van zyne treffende Aanspraak, den tienden Mey. Met byzonderen nadruk stondt hy stil by dat gedeelte, waarin hy zich op de geheele Natie beriep, of hy immer eenig gedeelte van de *Pacta Conventa* verbroken hadt. „ Ik vraag u met het vertrouwen van „ den Propheet: Myn Volk, wat heb ik gedaan? Ziet „ hier ben ik; getuigt tegen my. Wiens Os heb ik geno„ men? Wien heb ik bedroogen? Wien heb ik verdrukt; „ of van wiens hand heb ik omkoopgeld ontvangen, om „ myne oogen te verblinden, en ik zal het u wedergee„ ven!" Hier voegde hy nevens: „ Ik zat neder; en „ ware ik schuldig geweest aan onderdrukking of bedrog, „ zeker zouden veelen te myner beschuldiginge zyn opge„ staan: want ik had geen hulpe, en bykans geen Vriend „ om ten mynen beste te spreeken. —— Eene doodlyke „ stilte, langer dan tien minuuten, volgde. — Ik rees weder „ op, en voleindigde myne regtvaardiging."

Terwyl de Koning dit ophaalde, deedt de geweldige gemoedsbeweeging zyne stem haperen, en traanen bedekten zyne wangen. —— Vaardig nam hy het Boek op, en gaf het my met deeze woorden over: „ Dit is myne éénige „ Verdeediging; lees dezelve, en oordeel over myn gedrag; „ ik acht my gelukkig, 't zelve te mogen aanbieden aan „ een' *Engelschman*, dien ik hoogacht." —— Hierop boog zich de Koning en vertrok.

De indruk van dit aandoenlyk tooneel zal nooit uit myne geheugenis gaan; en ik bewaar dit Werk, tot eene Gedagtenis van dien beminnenswaardigen en ongelukkigen Vorst.

HULP-

HULPVAARDIGHEID VAN DEN GRAAF VAN SAINT-GERMAIN.

De Graaf VAN SAINT-GERMAIN, dien men, onder de Regering van LODEWYK XVI, Koning van *Frankryk*, uit zyne stille verblyfplaats in den *Elsas* hadt opgezocht, om hem het bestuur der Oorlogszaken op te dragen, ontving, by een Gehoor, dat hy gaf, een Verzoekschrift van zeker Officier, tevens Ridder van de Orde van *St. Louis*, die hem daarby zyne beweezen diensten en tegenwoordige behoeften voorstelde. —— *Mynheer*, zeide hem de Minister, *ik zal uw verzoek onderzoeken; maar gy gevoelt wel, dat vele dringende zaken my bezig houden.* —— „ Mynheer de Graaf," antwoordde de Officier, „ gy kunt geen dringender zaken „ onder handen hebben, dan de myne; ik sterf van hon- „ ger, en heb gisteren niet gegeten!" —— *Gy hebt gelyk*, hernam de Minister; *uwe zaak is van het dringendst belang; gy zult heden by my den maaltyd houden, en morgen zal ik zorgen, dat gy te eten hebt. Vertrouw steeds op de Voorzienigheid; myne eige Geschiedenis strekt daarvan ten voorbeeld!* — Hoe treffend is dit Antwoord; en hoe edelmoedig het gedrag des Ministers, om op eene zo kiesche wyze het gevoel diens Krygsmans te verheffen, door hem als 't ware met zich zelf gelyk te stellen, na dat deze zo onbewimpeld zyne Armoede hadt aan den dag gelegd!

DE WAANWYZE KUNSTBEGRIPPER EN GOEDAARTIGE KUNSTENAAR.

Wylen de beroemde Beeldhouwer JOHN BACON, *Esq.* in de Abdy van *Westminster* wandelende, zag een Heer, staande voor zyn groot Kunststuk, het Monument van Lord CHATHAM. De Vreemdeling scheen trotsch op zyne kunde en smaak in de fraaije Kunsten, en was gereed met het maaken zyner aanmerkingen. Den Heer BACON voor een toevallig bezoeker van de Abdy neemende, althans hem geheel niet kennende, voerde hy deezen te gemoet: „ Myn Heer! dit „ Monument van Lord CHATHAM is over 't geheel verwon- „ derlyk schoon, maar heeft groote gebreken." —— *Gy*, sprak BACON, *gy zoudt my zeer verpligten, als gy de goedheid wilde hebben om ze my aan te wyzen.* —— „ Hoe!" hervatte de Kunstbeöordeelaar, „ hier, en daar — ziet gy het niet — „ slegt, zeer slegt!" teffens zyn stok opheffende over de benedenste figuuren, met zo veel heftigheids, alsof hy de door hem gebrekkig gekeurde wilde vermorsselen. — *Maar*, zeide BACON, *het zou my aangenaam zyn, indien gy my onderrigtte, waarom de aangeduide gedeelten eene zo strenge ver-*

voor-

oordeeling verdienen. Dan hy hoorde in de daarop volgende aanduidingen niets anders dan dezelfde algemeen uitgeboezemde afkeuringen, gepaard gaande met dezelfde geweldige gebaaren. In 't einde sprak de Berisper: „ Ik heb BACON menigmaal, toen hy dit werk onder handen hadt, deeze gebre„ ken, en meer andere, aangeweezen; doch ik kon hem niet „ beweegen om ze te verbeteren." —— *Gy kent dan*, sprak BACON, *in persoon den Vervaardiger van dit Kunststuk?* —— „ ô Ja!" kreeg hy ten antwoord; „ ik ben zints veele jaa„ ren met hem zeer gemeenzaam geweest." —— *'t Is dan*, zeide BACON, heenengaande, *zeer goed voor u, dat uw Vriend* BACON *niet naast u staat: want hy zou geen genoegen gevonden hebben in zyn werk zo ruw beoordeeld en behandeld te zien.*

HET MINNELYK REGTSGEDING.

In het Kanton *Schwitz* kwam, al eenige jaaren geleeden, een man, FRANTZ genaamd, op zekeren avond by GASPARD, terwyl deeze op het Land werkte en zeide tot hem: „ Vriend, 't is nu tyd om te maaien; wy hebben, gelyk gy „ weet, verschil over een stuk Lands, en ik heb de Regters „ besproken, om te *Schwitz* te vergaderen, ter beslissinge van „ den twist, dewyl wy het te zamen niet kunnen vinden; „ hierom moet gy met my morgen voor hun verschynen." —— „ Gy ziet, FRANTZ," hernam GASPARD, „ dat ik dit geheele „ veld gemaaid heb; morgen moet ik het hooi t'huis haalen: „ dit kan ik niet nalaaten." —— „ En," hernam FRANTZ, „ ik kan de Regters niet wegzenden, nu zy den dag be„ paald hebben; en, daarenboven, moet het blyken, aan „ wien het Land behoore, eer het gemaaid wordt." Zy betwistten het stuk eenigen tyd: eindelyk zeide GASPARD tot FRANTZ: „ Ik zal u zeggen, hoe ik het wilde hebben: gaa „ morgen na *Schwitz*, zeg den Regteren zoo wel uwe als my„ ne redenen, en dan zal ik niet noodig hebben om der„ waarts te gaan." —— „ Wel," hervatte de ander, „ in„ dien gy uwe zaak aan my verkiest te vertrouwen, zal ik „ dezelve als myne eigen behandelen." In gevolge hier van ging FRANTZ na *Schwitz*, en vermeldde den Regteren zyne eigen bewyzen en die van GASPARD, zoo goed als hy kon (want de bewooners van het Kanton hadden toen nog geene Advokaaten, en moesten zelve hunne zaaken bepleiten.) Naadat het vonnis was uitgesproken, keerde FRANTZ terug tot GASPARD. „ GASPARD, zeide hy, het Land is het uwe; ik wensch u „ geluk, buurman: de Regters hebben zich voor u verklaard, „ en ik ben blyde dat de zaak is afgedaan." En FRANTZ en GASPARD waren zedert altoos vrienden.

DE

DE GEHEEZIENE INDIAANSCHE DROOMER.

(Uit de Chevalier de Crèvecoeur's *Voyage dans la Haute Pensylvanie.*)

Droomen worden by de *Americaansche Indiaanen* aangemerkt als Voorteekens, die eene ernstige oplettenheid verdienen; men rekent het onder de pligtpleegingen der welleevendheid, elkander gelukkige Droom- en Nagtgezigten toe te wenschen. Sir WILLIAM JOHNSON verhaalde deswegen aan den *Colonel* CLINTON het volgende geval.

HENDRIQUES, een oud Opperhoofd der *Mohawksche Indiaanen*, vervoegde zich tot Sir WILLIAM JOHNSON, zeggende: „Vader! ik droomde in den naastvoorgaanden nagt, dat gy „aan my een rood scharlaaken Kleed met goud omzoomd, „en een Hoed met een gouden rand, vereerde." —— Sir WILLIAM vroeg, „of hy de waarheid sprak?" —— Het antwoord was: „Ja, op het woord van een *Sachem!*" — „Wel dan," sprak Sir WILLIAM, „gy zult niet te vergeefs „gedroomd hebben. Ik zal u het een en ander schenken."

's Anderen daags noodigde Sir WILLIAM deezen Droomer by hem op 't ontbyt, en zeide, op zyne beurt: „HENDRIQUES, ik heb ook in den verloopen nagt gedroomd." —— Nieuwsgierig vroeg hy: „Wat hebt gy gedroomd, Vader?" — „Ik droomde," was Sir WILLIAMS antwoord, „dat gy „my een kleine plek Lands gegeeven hadt, *Aceround* ge„naamd, aan de *Tienandra* gelegen." — Onverwyld vroeg hy: „Hoe veele van uwe Acres is dat plekje Lands groot?" — Op het antwoord „Tienduizend" zat de *Indiaan* eenige oogenblikken te peinzen; dan hy bemigde voorts: „'t Is „goed; even gelyk ik, zult gy niet te vergeefs gedroomd „hebben. Ik schenk u dat gedeelte Lands; doch droom niet „weder, myn Vader!" — „Waarom niet, HENDRIQUES!" was de vraag van Sir WILLIAM; „komen onze Droomen niet „buiten onzen wil in ons op?" — Het slot-antwoord des *Indiaans* was: „Gy droomt voor my te sterk; wy zouden, „door zulk droomen, al ons Land verliezen."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

REDENVOERING, STREKKENDE OM AAN TE TOONEN, DAT GROOTE VOLKSTOEJUICHING GEEN BEWYS VAN GROOTE VERDIENSTEN OPLEVERT.

Door wylen W. ENFIELD, *L. L. D.*

(Uit het *Engelsch.*)

Wee u, wanneer alle de Menschen wél van u spreeken!

CHRISTUS. LUK. VI: 26.

De betuiging onzes Heeren, „ Wee u, wanneer alle „ Menschen wél van u spreeken!" door den Euangelieschryver MATTHEUS niet geboekt, is door LUKAS bewaard, in diens kort verslag van 's Heilands Leerreden op den Berg.

In den eersten opslag hebben deeze woorden een wonderspreukig voorkomen; *en* daar dezelve veronderstellen, 't geen te denken is dat niet ligt staat te gebeuren, dat eenige Persoonen zo gelukkig zyn, dat zy elks lofspraake wegdraagen — *en* daar zy schynen tegen te gaan die natuurlyke begeerte der menschlyke natuure, welke ons aandryft, om de algemeene goedkeuring der menschen, als een begeerlyk voorwerp, na te jaagen.

Gereedlyk zullen wy de eerste zwaarigheid wegneemen, door aan te merken, dat deeze woorden gehouden moeten worden voor eene soort van Spreekwoordlyken Stelregel, welke met eenige ruimte moet opgenomen, en niet naar de volle uitgestrektheid der letterlyke meening verstaan worden. Schoon het niet waar moge weezen, dat van iemand, in den striktsten zin, wél gesproken worde door *alle* menschen, verwerven veelen eene zo hooge maate van Volksgoedkeuring, dat de uitdrukking, in eenen algemeenen en spreekwoordlyken

zin, daardoor geregtvaardigd wordt. — Belangende de schynbaare onbestaanbaarheid deezes Grondregels met dat natuurlyk beginzel, de zugt tot roem, deeze zal onmiddelyk verdwynen, indien men een regtmaatig begrip vormt van het gebruik en de waarde deezes beginzels, in vergelyking met andere van een hooger natuur in de zedelyke gesteltenis van 's menschen geest. Het zal uit den verderen loop deezer Verhandelinge blyken, dat de eigenste bedenkingen, die het onschuldig en zelfs verdienstlyk keuren, door zekere middelen toejuiching te verwerven tot eene zekere maate, toonen, hoe het misdaadig is, die, door alle middelen, en in alle gevallen, na te jaagen.

Ongetwyfeld is 'er iets, hoogst aangenaam voor een welgesteld hart, in de stemme der toejuichende goedkeuring. Dit ontstaat uit de deelneeming, welke wy begrypen dat anderen stellen in onze bedryven, en de hoogachting, met welke wy veronderstellen dat wy door hun beschouwd worden; hieruit ontleent ons leeven een der streelendste bekoorlykheden. Waar is de man, zo geheel ontbloot van alle achtgeeving der wereld, dat hy zich in staat bevinde om gelukkig te weezen, verzekerd, dat allen kwaad van hem spraken? Zelfs wanneer zulk eene algemeene kwalykspreeking iemand overkwam door misvatting of vooroordeel, zonder eenig weezenlyk gebrek aan zynen kant, dan nog dezelve te ondergaan met eene volkomene onverschilligheid, zou eene maate van ongevoeligheid vorderen, die geheel onnatuurlyk is, of eene hoogte van wysheid en deugd veronderstellen, meer dan menschlyk. — Zo natuurlyk is onze zugt om gepreezen te worden — zo zeer zyn wy 'er op gesteld om bewonderd te worden, bewonderingshalven alleen, onafhanglyk van de verdiensten, welke wy mogen veronderstellen dat zulks doen gebooren worden, dat men 'er onder ons weinigen aantreft, die geene moeite aanwenden, om, in de oogen van anderen, wyzer, ryker, en, in 't een of ander opzigt, beter te weezen, dan wy waarlyk zyn. —— Wie smaakt niet eenige zelfvoldoening, als hy gevierd en gestreeld wordt wegens begaafdheden, welke hy niet bezit, ten minsten niet in die maate, als partydige vrienden, of schoonpraaters, zulks doen voorkomen?

De waarheid der zaake, nogthans, is, dat geen lof iets te beduiden hebbe, dan die steunt op weezenlyke verdiensten. Naar het oordeel van een verstandig man, kan

kan het goed gevoelen van anderen alleen in zo verre begeerlyk weezen, als zy bevoegde en onpartydige beoordeelaars zyn van iemands character. Indien zy, door onkunde, waarde stellen in daaden, welke in de daad geene zedelyke verdiensten hebben; of indien zy, door vooroordeel of drift, veronderstellen, dat een gedrag pryslyk is, 't geen met de daad misdaadig moet gekeurd worden, — is hunne goedkeuring zo verre van een regtmaatig voorwerp der eerzugt te weezen, dat dezelve met versmaading verdient bejegend te worden. Om waarde te stellen op het *goede*, 't welk iemand van ons vermeldt, wordt 'er meer vereischt. Eer ik my kan verzekerd houden, dat ik genoegen behoor te scheppen als iemand wél van my spreekt, moet ik zo veel vertrouwen stellen op zyn gezond verstand en braafheid, dat ik hem in staat en genegen keur om recht over myn character te oordeelen; ik moet eene vaste overtuiging bezitten van zyne eerlykheid, dat hy, in het geeven zyner toejuiching, het waare gevoelen van zyn hart te kennen geeft. By dit alles moet komen eene inwendige bewustheid, dat wy den lof, ons gegeeven, met de daad verdienen. De Man, wiens geweeten hem zegt, dat hy verdient algemeen veragt te worden, kan weinig voldoenings raapen, schoon hy hoore dat allen wél van hem spreeken.

Indien die lof alleen hoog te schatten is, die dus welverdiend en eerlyk gegeeven wordt, dan laat het zich gereedlyk begrypen, dat, om algemeenen lof een waardig voorwerp van begeerte te doen worden, meer wysheids in het beoordeelen, meer deugds in de bedryven noodig zy, dan men kan verwagten in den tegenwoordigen onvolmaakten staat der menschlyke natuure en der menschlyke Maatschappye. In de daad, indien alle menschen hunne eerzugt vestigden op het verkrygen van die begaafdheden, welke verstandige en zedelyke verdiensten uitmaaken, en alleen goedkeuring zogten wegens gesteltenissen en bedryven, in zichzelve pryswaardig; — indien, aan den anderen kant, alle menschen elk onwaardig en beuzelagtig voorwerp van bewondering aan een zyde stelden, eenpaarig beslooten hebbende om alleen toejuiching te schenken aan Characters, verciert met de weezenlyke voortreflykheden van wysheid en deugd; dan zou goed berugt te zyn in 't algemeen de belooning weezen van zich onderschei-

dende waarde, en een mensch zou geen ander bewys noodig hebben van verdiensten, dan dat men wél van hem sprak. Doch, daar de menschen voortvaaren om lof te zoeken en te schenken onder den invloed van dwaalende begrippen en bedorvene driften, staat het te wagten, dat dezelve zo veelvuldig onverdiend besteed, als onregtmaatig onthouden wordt. Menschen kunnen groote verdiensten bezitten, en nogthans veragt; weinige, en egter gepreezen worden: en mogen wy, overzulks, als een algemeenen grondregel te neder schryven, die den geest van de Leer onzes Godlyken Meesters uitdrukt: „ Dat vry algemeenen lof te verwerven, geen onfaalbaar teken van zich onderscheidende „ verdiensten oplevert, maar veeleer een vermoeden „ van het tegendeel."

Om deeze Leer op te helderen en te staaven, mogen wy verder aanmerken, dat eene vry groote maate van algemeene toejuiching *kan* verworven worden door de laagste en misdaadigste middelen; dat deeze *veelal* het uitwerkzel is van vreesagtigheid, slaafschheid en dubbelhartigheid, en *naauwlyks immer* de belooning van verheevene en zonderlinge verdiensten.

In de eerste plaats kan eene vry groote maate van die openlyke goedkeuring verkreegen worden door de laagste en misdaadigste middelen. Misschien zal het niet ongepast weezen, ter staavinge van deeze aanmerking, by te brengen het voorbeeld van die *Groote Mannen*, gelyk zy genaamd worden, die, onder de verblindende Tytels van Helden en Vermeesteraars, de geesfels en pesten des Menschdoms geweest zyn. Waaraan hebben de ALEXANDERS en CESARS, van ouden en laateren tyde, hunnen roem te danken, dan aan dien onleschbaaren dorst na magt en hoogen staat, die, om het voorgestelde oogmerk te bereiken, niet schroomde daaraan op te offeren de dierbaarste regten der Menschen, den eigendom, de rust en het leeven van millioenen hunner medemenschen? Hoe zeer moeten de denkbeelden der menschen verward, en hun oordeel verdwaasd geweest zyn, eer zy 'er toe kwamen om roof en moord roemryke verrigtingen te heeten, en deeze doorlugtige Plunderaars in de schitterendste bladen der Geschiedenisse te vereeuwigen! —— Dan, om hierby niet langer staan te blyven, hoe veele voorbeelden leveren de verhaalen van oude tyden en de onder-

vin-

vinding van laatere dagen niet op van menschen, die, geheel beginzelloos, en onder den invloed der laagste driften, door middel van uitsteekende begaafdheden, middel vonden om zich bemind te maaken en hunne snoode oogmerken te bereiken? Veronderstel een Man, begaafd met de wondere behendigheid om zich naar alle characters te schikken; die by lieden van strenge zeden even zo zich vertoont; die by loshoofden losbandig, by de jongen vrolyk, by de ouden ernstig, by de voorzigtigen schroomvallig, by de ondernecmenden stoutmoedig is: — het valt gemaklyk te voorzien, dat een mensch van dien wisselzieken aart, zo lang hy de kunst bezitte om voor het oog des algemeens de onbestaanbaarheid en verregaande bedorvenheid van zyn character te bedekken, eene algemeene bewondering verwekken, en, ten zelfden tyde dat hy hoogst bedorven en snood is, in zekere maate door allen wél van zich zal doen spreeken. —— Maar, om door zulke middelen als deeze Volkstoejuiching te verwerven, worden groote bekwaamheden gevorderd. Dit einde wordt dikmaaler en gemaklyker bereikt, door laagheid, slaafschheid en dubbelhartigheid

Wanneer een Jongeling zich op het tooneel des leevens begeeft, met een ruimen voorraad van natuurlyke goedaartigheid, welke hem doet overhellen om ras voldaan te zyn over zichzelven, en vermaak te scheppen in anderen te behaagen, is hy eigenaartig begeerig om elks goedwilligheid te verwerven, en houdt zich gereedlyk verzekerd dat het geenzins eene onvolvoerbaare taak is elk te behaagen. Ten vollen bewust van zyne eigene goede oogmerken en geneigdheden, en onkundig van de vooroordeelen en grilligheden, die de menschen rondsom hem beheerschen, vermoedt hy, dat 'er, om zyn oogmerk te bereiken, verder niets noodig zal weezen dan een weinig omzigtigheids, inschiklykheids en oplettenheids; en wanneer eene ongemeene zagtheid van aart zich vereenige met een bevallig voorkomen, met de bykomende aantreklykheden van een ruimen staat, en andere voordeelige omstandigheden, is het mogelyk, dat een bykans algemeene toegenegenheid, ten minsten een tydlang, verworven worde door middelen, volkomen onschuldig en pryslyk. —— Maar het is over 't algemeen niet te verwagten, dat zy, die, by hunne intrede in de wereld,

op eene verregaande wyze bezorgd zyn om elks lof en goedkeuring weg te draagen, in ſtaat zullen weezen, dit hun oogmerk te bereiken, zonder zekere maate van laagheid en misdryf. Zy zullen het doorgaans noodzaaklyk vinden, zich meester te maaken van de dikwyls te pasſe komende kunst van *zich te ſchikken*. Het moet een voorwerp van onaflaatende aandagt weezen, zich zo veel mogelyk te plooijen naar de geaartheid en begrippen der zodanigen, met welken zy verkeeren, en met de uiterſte zorgvuldigheid alle gelegenheid te vermyden om iemand aanſtoot te geeven. Te deezer oorzaake moet men een zorgvuldig ſtilzwygen in acht neemen omtrent alle onderwerpen, die den ligt prikkelbaaren geest van tegenſpraak opwekken. De ongerymdſte gevoelens, de ongegrondſte verzekeringen moeten onopgemerkt doorgaan; laster, vuile reden, en Godsdienst onteerende geſprekken, moeten onberispt gehouden worden. Zelfs dan, wanneer de deugd het ſpreeken vordert, zal de vrees van aanſtoot te geeven hun doen zwygen; — of is het zwygen niet langer mogelyk, dan bezigt men die ſoort van taal geenzins, welke meest zou ſtrekken om de zaak der waarheid of der deugd dienst te doen, maar die ſtrekt om zich in de goede gunſte in te wikkelen; en veel is het in de daad, indien zy, om dit einde te bereiken, zich kunnen bedienen van zodanige voorſtellingen, als binnen de perken van onſchuld en eerlykheid liggen. De overgang van omzigtige agterhoudenheid tot listige ſtreeken van dubbelzinnigheid, en van deeze tot rechtſtreekſche valschheid, is zeer gereed; en zy, die 'er zeer op geſteld zyn om allen te behaagen, zullen niet lang ſchroomvallig blyven ten opzigte van de middelen.

Indien, om de goede gedagten en het wél ſpreeken van anderen te verwerven, het noodig is, zich te gelaaten goed te keuren, wat zy in hun hart wraaken; om de knieën te buigen voor den man, dien zy veragten; om te kruipen en te vleijen, waar een edele inborst verfoeit en verſmaadt; om de grilligheid van eenen dwaazen te vieren; om de ondeugden eens ſnooden ten dienſte te ſtaan; om de plans van eenen ſchurk te bevorderen — met één woord, om deelgenooten van eens anders misdryven te worden: — dit alles valt hard; de opoffering is groot; maar hetgeen men 'er voor krygt is al te dierbaar, om het niet, tot welk een prys ook,

te

te koopen! Op deeze wyze worden de menschen vaak verzogt, door de vrees voor nadeel uit niet bewilligen, of door de hoop op voordeel uit het gunstig gevoelen van anderen, tot een lafhartig verbergen of laage verlaating hunner beginzelen; — in deezer voege wordt braafheid ten prooije gegeeven, het geweeten verkragt, en 't schroomlykst kwaad bedreeven, door de ydele eerzugt om door allen wél van zich te hooren spreeken. Of, wanneer, in eenige gelukkige gevallen, de gevolgen van eene verregaande zugt tot Volkstoejuiching zo misdaadig niet zyn; wanneer het somtyds gebeure, dat een mensch zyne onschuld bewaart, en ten zelfden tyde algemeene goedkeuring wegdraagt, — dan nog zal men mogen beweeren, dat men *naauwlyks ooit* ziet, dat zulks ten deele valt aan een Man van verheevene en zonderlinge verdiensten.

Eenige schitterende daaden van Heldenmoed, Vaderlandsliefde, of Menschenmin, mogen algemeene aandagt trekken, bewondering baaren, en van eene algemeene toejuiching gevolgd worden; dan het is over 't algemeen waar, dat een Character, 't geen zich onderscheidt door uitsteekende wysheid en deugd, te verheeven is om volkbehaagend te weezen. Een Man, die zich boven zyne medemenschen verheft, door de grootheid zyner begrippen, en de weldaadigheid zyner oogmerken, is al te zeer bedagt op de groote ontwerpen, welke zyne gedagten bezig houden, en al te vuurig in het voortzetten zyner edele poogingen, dan dat hy in staat zou weezen om zich te vernederen tot het doen van die kleinigheden, welke het Volk inneemen. — Indien zyn oogmerk is, om de drukkende lasten zyner medemenschen te verligten, door eenig uitgestrekt plan van menschlievenheid te volvoeren; om den voorspoed des Lands, waartoe hy behoort, te bevorderen, door eenig stelzel van algemeen nut te volmaaken; om het Menschdom te ontheffen van de elenden der onderdrukking, door het kloekmoedig voorstaan der *Regten van den Mensch*, en het onderschraagen van de edele zaak der *Vryheid*; of, eindelyk, om de wereld te verlossen van de tyranny des Bygeloofs en Priesterbedrog, door juiste en vrye denkbeelden van den Godsdienst in te boezemen: — welke ook de byzondere weg zy, langs welken hy het Menschdom wil verpligten, is hy 'er meer op gesteld, om door daadlyke

dienstbetooningen, of ten minsten door roemwaardige poogingen, zich verdienstlyk by 't zelve te maaken, dan om algemeene toejuiching te verwerven. Te deezer oorzaake maakt hy, in het voortzetten zyner bedoelingen, geen gebruik van vermomming, van kunstenaary, gaat niet te raade met anderer zinnelykheid of belang, buigt zich niet naar hunne vooroordeelen; maar volgt één eenpaarig, met zichzelven bestaanbaar plan van braafheid en zugt tot algemeen welzyn. „ 'Er „ is," gelyk zeker uitmuntend Schryver te regt en fraai heeft opgemerkt, „ eene grootmoedigheid in verheevene waarde, welke alle vermommingen schuwt „ en verwerpt, en zich wil vertoonen gelyk zy waarlyk is." — Men kan niet verwagten, dat van zodanig eene onzelfzoekende goedheid, hoe verheeven ook, overal wél gesproken zal worden. Men mag veeleer vreezen, dat dezelve zomtyds tot dwaalingen en onvoorzigtigheden zal vervallen, van welke mindere verdienste vry is, en zich dus onnoodig onderwerpen aan de kwaadspreekenheid van vyanden, en zelfs aan de berispingen van voorzigtiger en beschroomder vrienden. Even gelyk, in het schryven, groote Vernuften zomtyds tot onnaauwkeurigheden vervallen, die menschen met mindere begaafdheden zouden vermyd hebben, zo zullen, in het leeven, bykans onvermydelyk, buitenstappen gepaard gaan met die kragt en drift der ziele, welke verheevene deugd kweekt. Die uitsteekenheden zullen, 't is waar, by bevoegde regters, overvloedige vergoeding schenken voor de gebreken, ja dezelve bykans vernietigen; maar deeze eigenste gebreken zullen door de onkundigen verkeerd geduid, door de bevooroordeelden vergroot, en door dit alles de beker des lofs met geen gering inmengzel van kwaadspreekenheid gevuld worden.

Men voege hierby, dat verheevene verdienste zeer hoog zweeft boven de bevatting van gemeene zielen, en dikwyls enkel by gebrek van wel begreepen te worden de schatting des welverdienden lofs derft. By menschen van een bekrompen en zelfzoekenden geest is belanglooze goedheid, tot eene buitengewoone maate betoond, en ten toon gespreid in eene opeenvolging van stoute en hachlyke onderneemingen, geheel onnatuurlyk; en zy weeten 'er geen reden van te geeven, dan met dezelve toe te schryven aan geest-

dry-

dryvery of dwaasheid; of, indien zy een heimlyken eerbied koesteren voor die verdiensten, tot welker verwerving zy zichzelven geheel onbekwaam keuren, zal nyd, die laage drift, welke alles afmeet naar den maatstaf van zyne eigene geringheid, zich bevlytigen om gesprekken te doen loopen, die tot vermindering strekken. In deezer voege moeten, door onkunde of misduiding, of door jaloufy en trots, by de zodanigen, die de dingen op derzelver waarde behoorden te schatten, menschen, wier talenten en deugden hun ten vollen geregtigen om gerekend te worden onder de besten der aarde, niet alleen den verdienden lof derven, maar met berisping en laster overlaaden worden.

Dit zal meer byzonder het geval weezen, wanneer de poogingen, aangewend door Mannen van eene zo overklimmende waarde, ten welzyn en verbetering des Menschdoms, van zodanig eenen aart zyn, dat zy noodwendig aanloopen tegen de belangen, of stryden met de vooroordeelen der menigte. Wanneer de plans van hervorming, welke zy zoeken te volvoeren, hoe heilzaam voor het Menschdom in 't groot beschouwd, of hoe zamenstemmend met elk beginzel van billykheid, dreigen inbreuk te maaken op uitsluitende voorregten, of de opgevatte vooruitzigten van byzondere persoonen in den weg staan; wanneer de stellingen, die zy beweeren, en de leeringen, welke zy tragten voort te planten, hoe redelyk en welgegrond ook, stryden tegen de stelzels en begrippen, langen tyd omhelsd en voor heilig gehouden: — een heirleger van tegenkanters zal 'er opstaan, die, om het groot werk der Hervorminge in wanachting te brengen, de Hervormers zelven met de schendnaamen van oproerelingen, geestdryvers, ketters of ongeloovigen zullen brandmerken. Zodanig is het lot geweest van alle roemryke Hervormers, zints den tyd onzes Zaligmaakers, die deezen naam zo zeer by uitstek verdiende, tot heden toe; — en wie ook, in eenig tydvak, sterkte van verstand genoeg heeft om zulke groote ontwerpen te vormen, goedwilligheids genoeg om ze te onderneemen, moeds en volstandigheids genoeg om ze uit te voeren, hy moet by dit onderstaan zich te vrede houden met de bewustheid van zyn poogen om de goedkeuring des Menschdoms te verdienen, en met de verzekering van de goedkeuring te verwerven van dat groot Weezen, dat de onfaalbaare Regter

en volzekere Belooner is van verdiensten: want onder het Menschdom moet hy het oog niet slaan op het geslacht, waarin hy leeft, maar op een verlichter en onpartydiger nakomelingschap, om algemeenen lof te ontvangen.

De hoofdsom van alles, wat ik dusverre heb aangevoerd, is, dat geen Mensch, die zyne poogingen aanwendt om meer dan gemeene verdiensten te verwerven, reden heeft om te verwagten dat alle Menschen wél van hem zullen spreeken; en dat, indien dit voorregt (mag het dien naam voeren) in 't geheel verworven wordt, zulks plaats grypt door middel van de laagste kunstenaaryen en geveinsdheid, of, ten besten genomen, door eene schroomvallige, laage, en in veele gevallen oneerlyke inschiklykheid, ten opzigte van de vooroordeelen en begrippen van anderen. Genoegzaam blykt hieruit de gepastheid van het spreekwoordlyk zeggen, door onzen Opperzedeleeraar gebezigd: „Wee „ u, wanneer alle Menschen wel van u spreeken!"

Laat, derhalven, zonder marren vaaren den verleidenden wensch en verwagting van elks goedkeuring te zullen wegdraagen. In het grypen na het schynbeeld van algemeene bewondering en toejuiching zult gy onvermydelyk de gelegenheid verliezen om onderscheidende verdiensten te verwerven; gy zult groot gevaar loopen om van onschuld en braafheid schipbreuk te lyden; gy zult u mogelyk laaten vervoeren tot de uiterste snood- en slegtheid van character.

Laat, overzulks, uw eerste zorg weezen, om die deugden te verkrygen, welke u tot de achting van allen geregtigen; en, dit gedaan hebbende, om te vrede te weezen met dat gedeelte van lof, 't zy dan grooter of kleiner, 't welk de verstandigen en braaven rondsom u genegen zyn u te geeven. Durft, in uittarting van al den smaad en de veragting, die geworpen wordt op menschen, „welke deezer wereld niet waardig zyn," zonderling en uitsteekend goed weezen. Besteedt uwe beste talenten ten welzyn der geenen, die u omringen, van uw Vaderland en het Menschdom in 't algemeen. Betoont u opregte en standvastige vrienden der deugd, van het regt dat elk voor zichzelven oordeele, van Godsdienstige en Burgerlyke Vryheid, en van alle die hoogschatbaare belangen, welke het geluk van byzondere persoonen, het heil der Volken, de waardigheid

en

en den roem van den mensch uitmaaken. En, indien gy eene andere belooning behoeft dan de zelfbewustheid van recht en braaf gehandeld te hebben, ziet dan voorwaards op den grooten Dag, waarin de Regtvaardige met groote vrymoedigheid zal ſtaan voor het aangezigte der geenen, die hem verdrukten, en de verſmaading der Menſchen zal gevolgd en ruim vergoed worden door de goedkeuring van den regtvaardigen Regter: „ Goede en getrouwe Dienstknegten, gy hebt „ wélgedaan!"

BERICHT, AANGAANDE DE TWEE ZOGENOEMDE STEKELZWYN-MENSCHEN (*the Porcupine-Men*), BEHOORENDE TOT DE BEKENDE ENGELSCHE FAMILIE VAN LAMBERT.

(Getrokken uit het uitvoerig Werk van W. G. TILESIUS.)

In het Jaar 1732 beſchreef JOHN MACHIN, Hoogleeraar in de Sterrekunde te *Gresham*, en Geheimſchryver der Koninglyke Maatſchappye, den eerſten Stamvader der zo zonderlinge Stekelzwyn-menſchen, toen een Jongeling van veertien jaaren, in No. 424 der *Philoſophical Transactions*. In 1731 (zegt de Schryver) kwam te *Londen* een gezonde en welgemaakte Boer uit *Suffolk*, om zyn Zoon aan de Koninglyke Maatſchappye te vertoonen, van wegen eene ongewoone huidziekte, waarmede dezelve was aangedaan; eene kwaal, die tot hiertoe in geen Ziektekundig Werk vermeld was, en waarvan men geen voorbeeld wist. Zyn vel, indien men het zo noemen mag, zag 'er uit als eene zwarte dikke korst, die het grootst gedeelte des lichaams, even als eene ſchors, bedekte, waarin men op sommige plaatzen borſtelen ontmoette. Het aangezicht, de palmen der handen, en de vlakte der voeten, waren alleen bevryd van deeze ontaarting: zodat men in den eerſten opſlag zou zeggen, dat de Jongeling gekleed, en deeze deelen alleen bloot waren. Men kon deeze huid ſnyden, zonder dat 'er bloed uit kwam; dezelve was eeltachtig en ongevoelig. Ook was aanmerkenswaardig, dat, volgens het zeggen des Vaders, deeze huid eenmaal in het jaar afviel, te weeten in den Herfst,

wanneer dezelve ongeveer de dikte van drie vierde duim had bekomen; stootende thans de nieuwe opgegroeide huid de oude af. Niemand had nog iets dergelyks gezien: sommige Geleerden vergeleeken deeze huid by de schors van een boom; anderen by het schubbig vel van een visch; anderen by de hoornachtige huid van den Olyphant of Rhinoceros; terwyl eenigen oordeelden, dat deeze huid-ontaarting ontstond uit eene ontelbaare menigte nevens elkander geplaatste wratten. De borstelige gedeelten, die voornaamelyk aan de borst en in de zyden wierden gevonden, gaven in de beweeging een geruisch uit, even als de stekels van een Stekelvarken, welke, tot op den afstand van een duim van de oppervlakte des vels, zyn afgesneeden. De kleur van 't aangezicht was helder en gezond. Het lichaam was ook welgevoed, en de binnenkant der handen niet harder dan gewoonlyk by Landlieden plaats heeft. De grootte des lichaams kwam ook overeen met zynen ouderdom, en zyne schorsige huid gaf hem verder geen ongemak, dan dat dezelve onder het arbeiden wel eens hier en daar losborst en eene kleine bloeding veroorzaakte. Niettegenstaande den tegennatuurlyken toestand zyner vogten, die by hem eene zo ongewoone huidziekte deed ontstaan, waren zyne gewoone ontlastingen, zo in hoedanigheid, als in hoeveelheid, volkomen gezond. Zyn Vader wist ook geene byzondere reden aan te wyzen, welke, tot het ontstaan deezer zo zonderlinge ongesteldheid, aanleiding zou hebben kunnen geeven.' Hy verzekerde, dat zyn Zoon, by deszelfs geboorte, eene even zuivere en gezonde huid had gehad, als andere gezonde kinderen. Eerst na verloop van agt weeken was hy geel geworden, even alsof hy met geelzucht was aangedaan; die geele kleur was allengskens in zwart overgegaan; waarna de huid zich van tyd tot tyd meer verdikt had, tot dat dezelve eindelyk in dien staat was gekomen, waarin zy zich thans bevond. Van jongs op was hy gezond geweest, en had, behalven de Kinderpokjes, nooit eenige ziekte gehad, zelfs niet op die tyden, op welke hy, even als de Slangen, jaarlyks van huid verwisselde. Voorts verzekerde hy, dat de Moeder van dit Kind, geduurende haare zwangerheid, door geen schrik, of andere buitengewoone gemoeds-aandoening, iets geleden had; alsmede, dat dezelve nog veele andere kinderen ter we-

reld

veld had gebragt, welke alle gezond van vel waren gebleeven; zonder dat echter de Schryver 'er om gedagt heeft, om te vraagen, of te melden, van welke fexe die kinderen waren geweest; 't geen zeer ongelukkig is, omdat men in de volgende generatien heeft waargenomen, dat deeze ziekte, by de mannelyke fpruiten, zonder uitzondering, erffelyk is geweest, doch geene der meisjes heeft aangedaan.

Na MACHINS bericht verliepen 'er vofle vier-en-twintig jaaren, in welke men niets naders aangaande deeze bekorfte Menfchen vernam. Doch in het Jaar 1755 bragt HENRY BAKER, in het XLIX Deel der *Philofophical Transactions*, deeze zaak op nieuw te voorfchyn. Hy verhaalt, naamelyk, dat zich te *Londen* een Man voor geld had laaten bezien, die met eene zeldzaame huidziekte bezet was, welke men in de Ziektekundige Handboeken niet befchreeven vindt: voorts, dat deeze Man, in de wandeling, *the Porcupine-Man*, of het Stekelzwyn-mensch, genoemd, een Jongetje van agt jaaren, dat met hetzelfde ongemak, als de Vader, aangedaan was, had medegebragt, en insgelyks voor geld vertoond. Beide deeze voorwerpen had hy naauwkeurig onderzogt, en vernomen, dat de Vader, die thans veertig jaaren oud was, dezelfde was, die zich, vier-en-twintig jaaren geleden, aan de Koninglyke Maatfchappye had vertoond, en toen door MACHIN was befchreeven. Beide vond hy ze ten vollen gezond, en zodanig gefteld, dat, wanneer zy waren aangekleed en met handfchoenen voorzien, niemand hen van andere gezonde menfchen kon onderfcheiden. Voorts befchryft BAKER de zonderlinge huidziekte deezer lieden, als beftaande uit eene ontelbaare menigte wratten, van eene rolronde gedaante en eene donkerbruine verf, die alle van eene gelyke hoogte, en zeer naby elkander waren geplaatst; doch teffens van eene zo ftevige en veerkragtige natuur waren, dat zy een kryffchend geluid gaven, wanneer men met de hand over dezelve ftreek. BAKER bezag deeze lieden op den laatften van Herfstmaand, en befpeurde, dat deeze langwerpigronde wratten, op verfcheiden deelen des lichaams, afvielen, en dat daarvoor nieuwe in de plaats groeiden, die van eene bleekbruine kleur waren. De Vader verhaalde hem nog, dat deeze huidverwisfeling jaarlyks, geduurende de

Herfst-

Herfst- en Wintermaanden, plaats greep, en dat hy zich dan gewoonlyk deed aderlaaten, om eene ziekte voor te komen; dat hun ook deeze uitwasfen geen ongemak baarden, dan alleen wanneer zy langer dan een duim wierden, dewyl zy hun dan de hemden deeden fcheuren, en hun door de wryving der kleederen somwylen hier en daar pyn wierd veroorzaakt. Nog verhaalde hy, dat hy de Kinderziekte had gehad, en daardoor voor een zeer korten tyd van zyne ontaarde huid was verlost geworden; doch dat dezelve na het afvallen der pokjes ras was wedergekeerd. Om zyn ongemak uit te roeijen, had men hem, tot twee keeren, de Kwylkuur doen ondergaan, doch zonder eenige uitwerking. Voor het aanmerkelykfte in deeze zaak houdt BAKER de erffelykheid deezer huidkorst: dewyl de Vader hem verhaalde, dat hy by zyne Vrouw zes kinderen geteeld had, waarvan vyf jong waren geftorven, die alle ongeveer in den ouderdom van negen weeken dezelfde huidziekte hadden bekomen. Van deeze kinderen was thans de eenige overgebleevene alhier met den Vader tegenwoordig. Hy was een gezonde knaap, maar eveneens als zyn Vader met de huidkorst overtoogen. Ook had hy de Kinderziekte gehad, en was, geduurende derzelver loop, insgelyks van alle huid-uitwasfen vry geweest. Tot flot zyner waarneemingen merkt BAKER aan, dat alle toekomende nakomelingen van deezen zonderlingen Man, naar alle waarfchynelykheid, met deeze kwaale bezet zullen zyn: waaruit hy opmaakt, dat, zo eenmaal de toevallige oorzaak deezes verfchynzels uit het geheugen der menfchen mogt geraaken, men ligt zou kunnen vermoeden, dat deeze Stekelzwyn-menfchen een byzondere menfchenzoort uitmaakten. Ook geeft hy in bedenking, of niet de gewoone Zwarten hunnen oorfprong hebben kunnen trekken uit eene gelykzoortige afwyking van hunnen eerften Stamvader van de gewoone velsgefteldheid des menschdoms.

De nieuwere Schryvers over de Ziektekunde hebben deeze erffelyke bekorfting des lichaams enkel als eene huidziekte befchouwd, en in hunne Ziektekundige Stelzels befchreeven, als een geflagt, of eene byzondere zoort daarvan; vooral SAUVAGES en PLENK. Geen van beiden, intusfchen, heeft voorzeker zelve een van deeze lieden gezien; gelyk men ligtelyk kan zien,

zien, uit de verkeerde en vergrootte uitdrukkingen, waarmede zy deeze ziekte hebben beschreeven. SAUVAGES brengt dezelve tot de eerste zoort, det *Leontiasis*; onder welk woord de Ouden eene huidziekte verstaan hebben, die de menschen, daardoor aangedaan, als gelyk maakte aan de wilde verscheurende beesten: zodat iemand, by het onverwagt zien van zodanig een mensch, door schrik verstomd zou staan, even als by het ontmoeten van een Leeuw. Op dezelfde manier hebben de Ouden den naam van *Elephantiasis*, of Olyphantsziekte, gegeeven aan eene byzondere zoort van melaatsheid, door welke de beenen der lyders geheel misvormd, en aan de beenen van den Olyphant gelykvormig worden gemaakt. De *Leontiasis* (zegt SAUVAGES) wordt gekend uit borstelige of hoornachtige tepels, die de huid als stekels bezetten. Drie zoorten van deeze ziekte telt hy op, onder welke de eerste, waardoor hy de huidkwaal der LAMBERTS verstaat, genoemd wordt *Leontiasis Histrix*, of Stekelvarkenaartige Leeuwenziekte. — In plaats van deeze erffelyke velziekte te stellen onder de Huidkorsten, brengt PLENK dezelve tot de Huid-uitwassen, die by hem de negende klasse der velziekten uitmaaken. Hy beschouwt de daarin voorkomende uitwassen, boven de oppervlakte des lichaams, als uitpuilingen uit het vel, veroorzaakt door een te grooten toevloed van zappen; noemende hy de kwaal der LAMBERTS *Histriciasis*, of Stekelziekte. — De niet genoegzaam naauwkeurige beschryvingen van MACHIN en BAKER, en de kwalyk gekoozene uitdrukking van *Porcupine-Man*, hebben voorzeker deeze groote Mannen op den dwaalweg gebragt, en hun voor uitwassen uit het vel zelve doen aanzien eene korst, die 'er alleen boven op zit, en die maar losjes met de opperhuid is verbonden; gelyk wy, by eene volgende gelegenheid, zullen bewyzen, uit de zeer naauwkeurige beschryving van de beide *Porcupine-Men*, die de Heer TILESIUS, in de Herfstmis van 1801, te *Leipzig* heeft gezien, en over wier huidziekte en verdere byzondere eigenschappen hy een uitvoerig Werk heeft in 't licht gegeeven.

(*Het Vervolg hierna.*)

PROEVEN EN WAARNEEMINGEN OP EENIGE STEEN- EN METAALAGTIGE ZELFSTANDIGHEDEN, DIE, OP ONDERSCHEIDE TYDEN, GEZEGD WORDEN OP AARDE TE ZYN NEDERGEVALLEN — ALSMEDE OVER VERSCHEIDE SOORTEN VAN ZUIVER GEVONDEN YZER. Door EDWARD HOWARD, *Esq. F. R. S.*

(Uit de *Philosophical Transactions of the Royal Society, for* 1801.)

De overeenstemming eener menigte van gebeurtenissen schynt het onlochenbaar vast te stellen, dat zekere Steen- en Metaalagtige Zelfstandigheden, op onderscheide tyden, op Aarde zyn nedergevallen. Derzelver oorsprong, of vanwaar dezelve kwamen, is, myns oordeels, nog met volkomene duisternis omgeeven.

De berigten van deeze byzondere zelfstandigheden, in de vroegere Gedenkschriften, zelfs in die van de Koninglyke Societeit, gaan ongelukkig gepaard met verhaalen, welke wy thans als fabelagtig aanzien; en de oudere historien van Steenen, uit den Hemel nedergevallen, van *Jupiter*, of uit de wolken gekomen, hebben baarblyklyk zulke zelfstandigheden doen verwarren met die men de naamen gaf van *Ceraunia*, *Bætilia*, *Ombria*, *Brontia*, enz. — naamen, geheel ongeschikt voor zelfstandigheden, op onzen Aardkloot nedergevallen. Eenige deezer naamen misleiden, andere zyn van geene betekenis.

Het woord *Ceraunia*, by misnoeming, afgeleid van den veronderstelden oorsprong, schynt, zo wel als *Bætilia*, oudtyds gebruikt te zyn om veelerlei Steensoorten aan te duiden, die glad en van verscheidenerlei gedaanten waren, doch meestal wigswyze of driehoekig; men heeft ze zomtyds beschreeven als werktuigen, zomtyds als orakels, en zomtyds als Godheden. De betekenis der naamen *Ombria*, *Brontia*, enz. schynt aan dezelfde onzekerheid onderhevig.

In zeer ouden tyde geloofde men, dat 'er Steenen, gelyk men verhaalde, daadlyk uit den Hemel vielen, of van de Goden kwamen: deeze, 't zy door onkunde,

de, of misschien met bygeloovige inzigten, werden verward met andere Steenen, die, door derzelver vaste zamenstelling, beter geschikt waren om tot verscheidenerlei werktuigen gevormd te worden, en aan welke men goedvondt eene soort van geheimzinnige eerbiedenis te bewyzen. — In laatere dagen heeft men, dewyl uitbarsting en een slag doorgaans de nederdaaling van zodanige zelfstandigheden vergezelden, in onkunde den naam van *Donder-steenen* daaraan toegevoegd: en wanneer eene verscheidenheid van zelfstandigheden toevallig zich voordoet, digt by gebouwen en boomen door den blixem getroffen, heeft men, in onkunde, de Steenen en het Metaal, daar gevonden, zeer ongerymd, aan die oorzaak toegekend. Dan, zints de verschynzels van den Blixem en van de Electriciteit bevonden zyn zo zeer met elkander overeen te komen, is het denkbeeld van Donder-steenen belachlyk geworden. Dan het bestaan van byzondere zelfstandigheden, op Aarde nedergevallen, kan ik niet twyfelen aan te neemen; en op de overeenstemming van verscheide welbevestigde gevallen laat ik deeze verzekering berusten.

De Heer KING, de geleerde Schryver van de *Remarks, concerning Stones, said to have fallen from the Clouds, in these Days, and in ancient Times*, heeft aanhaalingen bygebragt van de hoogste oudheid, spreekende van nedergevallene Steenen; en, oordeelde men het noodig, oude getuigenissen te voegen by die, door een zo bedreeven Oudheidkundige aangehaald, men zou gebruik kunnen maaken van de aanhaalingen van den Heer FALCONET, in diens Verhandeling over de *Bœtilia*, te vinden in de *Histoire des Inscriptions & Belles Lettres*; van de aanhaalingen in ZAHN's *Specula Physico-mathematica Historiana* (*); van de *Fisica Sotteranea*, door GIACINTO GEMMA; van de Werken van PLINIUS en meer anderen.

Dr. CHALDINI heeft, in zyne *Aanmerkingen over de Klompen Yzer, in Siberie gevonden, en andere Klompen van dezelfde Soort*, alsmede in zyne *Waarneemingen over de Vuurklooten en harde Lichaamen, uit den Dampkring nedergevallen*, meest alle heden-daag-

(*) Fol. 1696. Vol. I. p. 385. waar eene breede lyst gegeven wordt van Steenen uit de lugt gevallen.

daagsche voorbeelden van verschynzelen van deezen aart verzameld. De Heer SOUTHEY geeft een verhaal, geregtlyk bekragtigd, van een Steen, tien ponden weegende, in *Portugal* den 19 Feb. des Jaars 1796 gevallen, en nog warm van den grond opgenomen.

De eerste deezer zonderlinge zelfstandigheden, met welke de Chymie zich bemoeid heeft, was een Steen, door den Abbé BACHELAY aan de *Fransche* Academie gezonden. Dezelve werd den 13 September des Jaars 1768, nog heet zynde, gevonden, door lieden, die denzelven zagen vallen. Wy treffen 'er deeze beschryving van aan: „ De zelfstandigheid van deezen Steen is van eene bleek aschgraauwe kleur; door een vergrootglas bekeeken, zag men dat dezelve bezet was met kleine schitterende metaalagtige punten, bleek geel van kleur; de bovenste oppervlakte, die, volgens den Abbé BACHELAY, den grond niet geraakt hadt, was overdekt met een zeer dun bekleedzel van zwartagtige stoffe, op eenige plaatzen verheven, en scheen gesmolten geweest te zyn. Deeze Steen gaf geen vonken, als men het binnenste met staal sloeg; dan uit het buitenste bekleedzel, 't geen door het vuur aangetast scheen, kreeg men eenige vonken."

De soortlyke zwaarte van dien Steen was als 3535 tot 1000. — De Academisten bevonden, by het ontbinden daarvan, dat dezelve bevatte

Zwavel	8½
Yzer	36
Verglaasde Aarde . .	55½
	100

De Academisten besslooten hieruit, dat de Steen, door den Abbé BACHELAY aan de Academie gezonden, den oorsprong niet verschuldigd was aan den Donder; dat dezelve niet uit den Hemel was gevallen, noch gevormd door mineraale zelfstandigheden, door den Blixem gesmolten; en dat dezelve niets anders was dan eene soort van Vuursteen, zonder iets byzonders te hebben, behalven een Leverlugt, door Zeezuur daaruit losgemaakt; — dat deeze Steen, welke misschien bekleed was met een dun overtrekzel van aarde, door den blixem getroffen en dus ontdekt werd; dat de

het-

hette genoegzaam sterk geweest was, om de oppervlakte van het getroffen gedeelte te doen smelten, doch niet lang genoeg aanhieldt, om tot den binnenkant door te dringen; te welker oorzaake de Steen niet ontbonden werd. De hoeveelheid van metaalagtige stoffe, daarin begreepen, minder wederstands biedende, dan een ander lichaam, aan den stroom der electrieke stoffe, bragt misschien de bepaaling van de richting des Blixems te wege.

Het daarover ingediend stuk besloot met aan te merken, hoe het zeer zonderling was, dat de Heer MORAND *de Zoon* een stuk van een Steen hadt aangeboden, uit de ommestreeken van *Coutances*, welke desgelyks gezegd werd uit de lugt gevallen te zyn; alleen daarin verschillende van den Steen des Abbés BACHELAY, dat dezelve geen Leverlugt van zich gaf door Zeezuur. Nogthans oordeelden de Academisten, dat uit deeze gelykvormigheid geen gevolg kon getrokken worden, dan alleen, dat de Blixem by voorkeus gevallen was op de Vuursteenstoffe.

De Heer BARTHOLD, Hoogleeraar in de Centraale Schoole van den *Opper-Rhyn*, gaf, zo verre ik weet, het volgende en laatste ontbindend verslag van den Steen, door hem *Pierre de Tonnere* (Donder-steen) geheeten (*). Hy beschryft dien in deezer voege: „ De Steenklomp, bekend onder den naam van *Pierre de Tonnere d'Ensisheim*, omtrent twee Quintalen zwaar, is rondagtig, bykans ovaal van gedaante, ruw, en donker aardagtig van voorkomen. De grond van den Steen is van eene bleek graauwe kleur, doormengd met op zichzelve staande crystallen van vuursteen; derzelver crystallisatie is verward, op eenige plaatzen schubagtig, opeengehoopt, knoopen en kleine aderen vormende, die den Steen in allerlei richtingen doorloopen. De vuursteen is goudkleurig; gepolyst, schittert dezelve als staal, en aan den dampkring blootgesteld, wordt dezelve dof en bruin. Men kan 'er met het bloote oog in ontdekken graauw schubagtig Yzer-erts, niet zwavelagtig, 't welk door den Zeilsteen wordt aan-

(*) Een zeer belangryk verhaal van een Lugtverschynzel en Steenen, gevallen in July 1790, werd door den Hoogleeraar BAUDIN gegeeven, in het *Magazin für das Neueste aus der Physic*, door Professor VOIGT.

aangetrokken, een weinig geoxideerd, of zeer naby komende aan den metaalſtaat. —— By het doorbreeken vertoont zich die Steen korrelagtig, en de korrels eenigzins digt op elkander gepakt; aan den binnenkant ziet men zeer kleine ſpleeten. Met ſtaal geſlaagen, geeft de Steen geen vuur; de zamenvoeging is zo zagt, dat dezelve zich ligtlyk door een mes laat ſnyden. Door ſtampen wordt dezelve zeer gemaklyk tot een blaauwagtig graauw poeder gemaakt, 't welk een aardreuk heeft. Nu en dan ziet men kleine cryſtallen van Yzererts, die grooter wederſtand aan den ſtamper bieden."

De ſoortlyke zwaarte van het ſtuk, 't welk de Hoogleeraar BARTHOLD bezat, was 3233, gedeſtilleerd water op 1000 geſteld zynde. —— De ontbinding geeft de Hoogleeraar BARTHOLD in deezer voege op, in honderdſte gedeelten:

Zwavel	2
Yzer	20
Magneſia	14
Aluin	17
Kalk	2
Steen	42
	97

Uit de uitwendige kenmerken, en volgens deeze ontbinding, houdt de Hoogleeraar den Steen van *Enſisheim* voor een Aardagtigen Yzerſteen, en is van gevoelen, dat onkunde en bygeloof daaraan een wonderdaadigen oorſprong gegeeven hebben, aangekant tegen de eerſte begrippen der Natuurkunde.

Ik moet hier byvoegen, als onmiddelyk tot dit onderwerp behoorende, een verhaal, reeds geboekt in de Werken der Koninglyke Societeit; te weeten een Brief, door den Heer W. HAMILTON ontvangen van den Graaf VAN BRISTOL, gedagtekend *Sienna* 12 July 1794.

„ Te midden van eene allergeweldigſte Donderbui, vielen omtrent een douzyn Steenen, van onderſcheide zwaarte en grootte, voor de voeten van eenige perſoonen, mannen, vrouwen en kinderen. De Steenen zyn van zulk eene hoedanigheid, als in geen gedeelte van *Sienna* voorkomen. Zy vielen omtrent agttien uuren naa de verſchriklyke uitbarſting van den

Ve-

Vesuvius; eene omstandigheid, welke eene menigte van zwarigheden oplevert, ten opzigte van de oplossing deezes zeldzaamen verschynzels. *Of* deeze Steenen werden gevormd in deeze vuurige verzameling van wolken, welke een zo buitengewoon zwaaren Donder uitgaven; *of*, 't geen even ongelooflyk is, zy werden door den *Vesuvius* uitgebraakt, op eenen afstand van niet minder dan 250 mylen, — oordeel dan over de parabola, door dezelve beschreeven. De Wysgeeren hier ter plaatze neigen tot de eerst gegeevene oplossing. Ik verlang zeer, Mynheer! uw gevoelen te weeten. Myne eerste tegenwerping was tegen het gebeurde geval zelve; doch ten dien opzigte zyn 'er zo veele ooggetuigen, dat het onmogelyk schynt, die baarblyklykheid te wederspreeken (*)."

Sir WILLIAM HAMILTON schynt een stuk van een der grootste Steenen ontvangen te hebben, meer dan vyf ponden zwaar, en hy hadt een ander gezien van omtrent één pond. Hy merkte op, dat de buitenzyde van elken daar gevonden Steen, die men verzekerde uit de lugt, digt by *Sienna*, gevallen te zyn, blykbaar eerst nieuwlings verglaasd en zwart was, alle blyken draagende van door eene zwaare hette doorgegaan te zyn: de binnenzyde was van eene ligtgraauwe kleur, vermengd met zwarte plekken, en eenige glinsterende deeltjes, die de Geleerden aldaar voluit gezegd hadden vuursteendeeltjes te weezen.

In den Jaare 1796 vertoonde men te *Londen* een Steen, zes-en-vyftig ponden zwaar, vergezeld van verscheide Verklaaringen door Persoonen, die betuigden denzelven op den 13 December 1795 te hebben zien nedervallen, naby *Wold-Cottage*, in *Yorkshire*, omtrent drie uuren naa den middag. Dezelve was doorgedrongen door twaalf duimen aarde en zes duimen vaste kalkrots; en, zich dus begraavende, hadt de Steen eene verbaazende hoeveelheid van aarde tot op een grooten afstand geworpen: by den val hoorde men eene menigte van losbarstingen, omtrent zo zwaar als een pistoolschot. In de omliggende Dorpen hadt men de gehoorde geluiden voor kanonschoten op zee gehouden; doch op twee nabygelegene Dorpen was men zo zeer overtuigd, dat 'er in de lugt iets zonderlings voorviel omstreeks de wooning van den Heer TOPHAM, dat vyf of zes Per-

(*) *Philosophical Transactions, for* 1795, p. 103.

Perfoonen kwamen, om te zien, of 'er ook iets zonderlings gebeurd ware ten huize van dien Heer, of op diens Landgoed. Wanneer men den Steen uit den grond haalde, was dezelve warm, rookte, en gaf een fterken zwavelreuk van zich. De richting, in welke hy kwam, was, zo verre men uit onderfcheidene verhaalen kon opmaaken, uit het Zuidwesten. De dag was zagt en beneveld; eene lugtsgefteldheid, zeer algemeen te dier plaatze, als het niet winderig of ftormagtig is; doch men zag, den geheelen dag, geen blixem, noch hoorde eenigen donder. Geen zodanig een Steen is in dien oord bekend. 'Er was geene uitbarfting in den grond; en uit de gedaante kon men befluiten, dat dezelve van geen Gebouw kwam: en dewyl het weêr verre van ongeftuimig was, deedt 'er zich geene waarfchynlykheid altoos op, dat die Steen ergens van een Rots was afgefcheurd; ook zyn de naaste Rotzen, die van *Flamborough Head*, op een afftand van twaalf mylen. De naaste Vulcaan is de *Hecla*, op *Ysland*.

De vertooning van deezen Steen, als eene zeldzaamheid, welke men liet kyken, ftrekte in geenen deele, om het verhaal van deszelfs nederdaaling uit de wolken, welke men in een aankondigings-papier ter plaatze der vertooning vermeldde, geloofwaardigheid by te zetten; veel min kon dit medewerken, om de tegenbedenkingen op de uit de lugt gevallene Steenen, aan de Koninglyke Societeit vertoond, weg te neemen. —— Dan de Voorzitter van de Koninglyke Societeit, altoos onvermoeid werkzaam om het belang der Weetenfchappen te bevorderen, waarneemende, dat de Steen, op die wyze vertoond, geleek op dien, hem gezonden als een van de te *Sienna* gevallene, kon door geen vooroordeel misleid worden: hy verkreeg een ftuk van dien vreemden Steenklomp, en verzamelde veele aantekeningen, dergelyke verfchynzels befchryvende. Eindelyk werd hem, in den Jaare 1799, een verhaal toegezonden van Steenen, in de *Oost-Indiën* gevallen, door JOHN LLOYD WILLIAMS, *Esq.*, 't welk, door deszelfs onbetwistbaare egtheid, en door de treffende gelykvormigheid, welke 't zelve heeft met andere verhaalen van uit de lugt gevallene Steenen, allen vooroordeel moet verbannen. De Heer WILLIAMS heeft naderhand een meer uitgewerkt verflag van het vallen dier Steenen gezonden, 't welk wy vervolgens onzen Leezeren zullen mededeelen.

LEE-

LEEVENSBYZONDERHEDEN VAN OLIVER GOLDSMITH.

„Dr. GOLDSMITH, in *Engeland*, als Schryver en Dichter, en, uit Vertaalingen van eenige zyner Werken, ook by ons met roem bekend, merkt ergens op, *dat het Leeven van een Letteroefenaar zelden stoffe tot zonderlinge ontmoetingen geeft*; dan zyn eigen Leeven maakt eene uitzondering op deezen algemeenen regel. Voor de laatste en volkomenste Uitgave zyner Werken, in den Jaare 1801, is eene Leevensbeschryving deezes Schryvers geplaatst, veele byzonderheden opleverende, zyne vroegste jaaren betreffende, medegedeeld door zyne oudste Zuster CATHARINA, Egtgenoote van DANIEL HODSON, *Schildk.* Het voornaamste daarvan zullen wy hier vermelden."

De Eerw. CHARLES GOLDSMITH hadt zeven Kinderen, vyf Zoons en twee Dogters. Van zyn oudsten Zoon, de Eerw. HENRY GOLDSMITH, hadt de Vader de hoogste verwagtingen gevormd, dewyl hy op de laagere en hoogere Schoolen zich zo zeer hadt doen uitmunten; maar een vroegtydig huwelyk, op zyn negentiende jaar, strekte hem ten hinderpaal om vorderingen in den Kerklyken dienst te maaken.

OLIVER GOLDSMITH was een tweede Zoon, zeven jaaren laater dan zyn Broeder gebooren. De kosten, besteed aan den oudsten Zoon, ten grooten bezwaare van 's Vaders schraale inkomsten, maakten, dat hy deezen tweeden tot een Koopman schikte. Overeenkomstig met dit plan, leerde hy leezen, schryven en rekenen, by den Dorps-schoolmeester op zyns Vaders Standplaats, die Kwartier-meester geweest was in de Oorlogen door Koningin ANNA gevoerd; met het Leger was deeze na *Spanje* getoogen: hy hadt een goed gedeelte van *Europa* doorreisd, en bezat een romanesken aart. Dikwyls onderhieldt hy zynen Leerling met het verhaal zyner zonderlinge lotgevallen: en de indruk, welken deeze vertellingen maakten op den geest van den jongen GOLDSMITH, hieldt de Familie

voor den grond van dien losfen en onbestendigen aart; welke zich in diens volgend leeven ontdekte.

OLIVER onderscheidde zich, van zyne vroegste kindsheid af, van andere kinderen; hy toonde aan grilligheden onderhevig te zyn, voor 't meerendeel van een zeer ernstigen aart; doch was hy eens vrolyk, dan stak hy boven allen uit. Reeds zeer vroeg gaf hy blyken van vernuft, sterk genoeg om de aandagt te trekken van de Familie, waarvan veelen tot den geestlyken stand behoorden. Zeven of agt jaaren oud zynde, ontdekte hy eene natuurlyke geneigdheid om te rymen, en vermaakte menigmaal zyn Vader en Vrienden met deeze vroegtydige voortbrengzelen. Toen hy nog naauwlyks leesbaar kon schryven, schreef hy verzen, die hy, naa ze voorgeleezen te hebben, verbrandde.

Zyne Moeder, die hem byzonder beminde, de zugt haars Zoons tot boeken en letteroefening bespeurende, was den Vader aan, om hem eene geleerde opvoeding te geeven: dan diens schraal inkomen, de kosten aan den oudsten Zoon besteed, en de talrykheid zyns huisgezins, leverden sterke tegenwerpingen op. OLIVER werd intusschen besteld by Mr. GRIFFIN, toen Onderwyzer te *Elphin*, en lag t'huis by zyns Vaders Broeder JOHN GOLDSMITH, *Esq.* van *Ballyoughter*, digt by die Stad; deeze Oom was zeer met hem ingenomen. Ten diens huize was op een avond een groot aantal kinderen van beiderlei sexe; en OLIVER, toen slegts negen jaaren oud, werd verzogt een Hornpipe te danzen; een andere jonge Knaap speelde op den Vedel. Naauwlyks van de kinderziekte hersteld, en daardoor in 't aangezigt sterk getekend, maakte zulks, gevoegd by zyne korte en dikke gestalte, dat hy in 't vermoeden viel, dat de Vedelspeeler hem by ESOPUS, danzende, vergeleek. 't Was waar; en dit denkbeeld verwekte gelach: dan welhaast veranderde die lach van voorwerp. OLIVER hieldt te midden van den dans op; twee dichtregels voortbrengende, die zeer scherp waren, en ter oorzaak strekten van het besluit om hem te laaten studeeren (*). Eenigen zyner Bloedverwanten, waaronder men

(*) De regels waren:

Our Herald hath proclaim'd this saying:
See Æsop dancing, and his Monkey playing.

Onze Heraut heeft dit zeggen uitgeroepen: „ Zie daar „ *Esopus* danzen, en zyn *Aap* speelen."

men agtenswaardige Geestlyken telde, booden aan, de kosten te zullen draagen; byzonder de Eerw. THOMAS CONTARINE, aan OLIVERS Moei getrouwd. De Eerw. Mr. GREENE droeg, naar GOLDSMITHS eigen getuigenis, daartoe ryklyk by.

Met dit inzigt werd OLIVER besteld op de School van *Athlone*, omtrent vyf mylen van zyns Vaders huis. Hier bleef hy omtrent twee jaaren onder den Eerw. Mr. CAMPBELL, voor zeer bekwaam bekend: dan deeze, ter oorzaake van ongezondheid, die School verlaatende, werd OLIVER gezonden aan den Eerw. PATRICK HUGHES, te *Edgeworthstown*, in *Longford*, waar hy zich tot het onderwys op de Universiteit bekwaam maakte. Van deezen leerde hy, naar zyn eigen getuigenis, meer, dan van iemand anders, en verkeerde met hem op een anderen voet dan dien van Meester en Leerling.

Op zyne laatste reize na deeze School hadt hy eene vreemde ontmoeting, die aanleiding gaf tot een zyner Blyspelen (*). Een Vriend hadt hem een Guinje gegeeven. Op zyn weg na *Edgeworthstown*, van zyns Vaders huis omtrent twintig mylen gelegen, hadt hy zich den geheelen dag vermaaklyk bezig gehouden met het beschouwen van de Buitenplaatzen; zodat hy zich met het vallen van den avond in eene kleine Stad, *Ardagh*, bevondt. Hier vroeg hy na het beste huis in de Stad; daardoor de beste Herberg verstaande: dan men begreep zyne vraag letterlyk, en wees hem het huis van een voornaam Heer te dier Stede. Hy riep om een knegt, om zyn paard in den stal te brengen en te bezorgen: hy steeg af, en werd in eene kamer gebragt; dewyl men veronderstelde, dat hy een Heer was, die ten deezen huize een bezoek kwam afleggen. Hy vondt den Heer zittende by een goed vuur. Deeze ontdekte terstond OLIVERS misslag. Dan, een aartig man zynde, en uit den gast den naam van diens Vader verneemende, die toevallig by hem bekend was, zette hy de misneeming voort. OLIVER beval een goeden avondmaaltyd gereed te maaken, noodigde den veronderstelden Herbergier met Vrouw en Dogters nevens hem aan te zitten, deedt twee vlessen wyn komen, en beval, te bedde gaande, dat men hem tot zyn ontbyt eenig gebak zou gereed maaken; en het was niet dan by zyn ver-

(*) Getyteld: *The mistakes of a Night.*

vertrek, toen hy om de rekening vroeg, dat hy ontdekte gastvry onthaald te zyn in een huis, 't welk niets minder was dan eene Herberg.

In de maand Juny des Jaars 1744 werd OLIVER gezonden na het Collegie te *Dublin*. Hy vervoegde zich by den Eerw. Mr. WILDER, aan wien hy byzonder was aanbevolen. Dan deeze Heer was van een ſtuurſchen aart, en zeer oploopend; OLIVER, daarentegen, bedagtloos en onoplettend: zy ſtemden dus geheel niet overeen. Welhaast maakte OLIVER kennis te *Dublin*, en was los genoeg om een gezelſchap van beiderlei ſexe by zich ten maaltyd en op een dansparty te noodigen. Dit alles kwam zynen Opziender ongelukkig ter oore, die te midden van de vrolykheid ter kamer binnentradt, en welhaast een einde daaraan maakte; niet alleen behandelde deeze hem ruwlyk met woorden, maar beſloot alles met hem, in tegenwoordigheid des gezelſchaps, te ſlaan.

De ſmaad, door die behandeling hem aangedaan, dreef den Jongeling tot wanhoop; hy beſloot niemand zyner Vrienden te gaan zien, maar zich na eenig ander Land te begeeven, waar hy, geheel onbekend, zyn fortuin zou zoeken. Hy ontdeedt zich van zyne boeken, kleederen, en verliet het Collegie; doch zwierf in *Dublin* om, tot dat hy ſlegts één ſchelling in zyn zak hadt, toen hy zyne reis aanving. Zyn oogmerk was, te *Cork* aan boord van eenig Schip te gaan, en na eenig Land te zeilen, — welk, was by hem onbepaald.

Van deeze ééne ſchelling onderhieldt hy zich drie dagen lang; waarop hy, zyne opperkleederen verkogt, en het geld, daarvan komende, verteerd hebbende, ten laatſten tot zulk een uiterſte van honger kwam, dat hy, naa volle vier-en-twintig uuren gevast te hebben, een handvol graauwe erten, hem geſchonken, voor het heerlykst eeten hieldt, 't geen hy immer proefde. Ten dien ſtonde bemerkte hy de dwaasheid van zynen ſtap, en beſloot, even als de Verlooren Zoon, tot zynen Vader weder te keeren. Hy bevondt zich van 's Vaders huis niet zo verre verwyderd, of hy wist te bewerken, om zyn Broeder van zynen toeſtand te verwittigen, die tot hem kwam, hem van het noodige verzorgde, en weder in het Collegie terug bragt, waar hy met den Opziender zich eenigermaate verzoende; doch zy werden nimmer hartlyke vrienden.

Kort

Kort naa dien tyd ſtierf zyn Vader. Zyn goede Oom CONTARINE zogt dit verlies te vergoeden, en wenschte van hem een Geestlyke te maaken; doch dit ſtondt hem niet aan; zyn heerſchende zugt was, andere Landen te gaan zien: toen hy zich tot den Bisſchop vervoegde, werd hy afgeweezen, omdat hy te jong was (*). — Zyn Oom beſchikte egter dat hy Huisonderwyzer werd by een Heer, waar hy zich omtrent een jaar onthieldt: dan, afkeerig van dit bepaalde leeven, verliet hy zyne Vrienden; en omtrent dertig Ponden byeen, en een goed Paard gekogt hebbende, verliet hy het Land.

Zyne Vrienden beſlooten, naa eene afweezigheid van zes weeken, in welken tyd zy niets van hem vernomen hadden, dat hy het Koningryk verlaaten hadt; wanneer hy op het onverwagtst ten huize van zyne Moeder kwam, op een elendig Paard. Zyne Moeder was geweldig op hem verſtoord; dan zyne Broeders en Zusters bewerkten eene verzoening.

Gevraagd om rekenſchap te doen wegens het verlies van zyn geld, linnen, en het Paard, waarmede hy vertrokken was, verhaalde hy te *Cork* geweest te zyn, waar hy het Paard verkogt, en een Schipper betaald hadt om na *America* over te ſteeken. Dan de wind drie weeken lang tegen zynde, hadt hy zich vermaakt met alles, wat in en om die Stad was, te bezigtigen; en op den dag dat de wind goed was, bevondt hy zich met een party op 't land, en de Schipper was zonder hem gaan zeilen. Hy bleef te *Cork*, tot hy ſlegts twee Guinjes over hadt; van deeze gaf hy veertig Schellingen voor zyn Paard, en hadt by zyne afreize ſlegts twee *Ierſche* Guinjes in zyn zak.

Schoon dit veel te weinig was tot eene reis van honderd-en-twintig mylen, hadt hy ten oogmerk, onder den weg, niet verre van *Cork*, eenen Vriend te bezoeken, een Academiekennis, die hem menigmaal gevraagd hadt om een Zomer ten zynen huize door te brengen; op diens byſtand vertrouwde hy. In die verwagting gaf hy de helft van zyn geringen ſchat aan eene arme

VROUW

(*) Men wil, dat hy door den Bisſchop SYNGE, tot wien hy zich vervoegde, werd afgeweezen, omdat hy zich niet genoeg bekwaam gemaakt hadt, of uit hoofde van een misſchien vergroot berigt van zyne ongeregeldheden.

Vrouw onder den weg, die eene gifte vraagde voor zich en agt kinderen, wier Vader om schulden in de gevangenis gezet was.

Goldsmith vondt zyn Vriend even herkomen uit eene zwaare ziekte; met een slaapmuts op 't hoofd en met muilen ontving hy den onverwagt opdaagenden gast, doch betuigde des zyn hoogst genoegen, en vroeg met drift, welk eene gunstige gelegenheid hem daar gebragt hadt. Oliver, denkende dat zyne ongelegenheden nu een einde genomen hadden, verheelde niets van het voorgevallene aan zynen Vriend: om diens medelyden op te wekken, maalde hy hem op het treffendst, niet alleen den verlegen toestand, waarin hy zich thans bevondt, maar ook het gering uitzigt, 't welk hy hadt om t'huis te keeren, uit hoofde van de onaangenaamheden, zyner Familie aangedaan: hy merkte op, dat dit een werk van langen adem zou weezen, en dat 'er veel tusschenspraaks zou noodig zyn om hem weder toegang te verleenen.

De droefgeestige stilzwygenheid, met welke dit droevig verhaal werd aangehoord, schreef Oliver toe aan het tederst medelyden: de herhaalde zugten van zynen Vriend, diens handwringen, strekten hem tot aanmoediging om voort te vaaren met die treurgeschiedenis. Het lange stilzwygen zyns Vriends deedt hem het onderwerp hervatten, en breeder uitweiden over zynen hulploozen toestand; tot hy in 't einde vernam, dat zyn Vriend hem vry koeltjes deedt opmerken, hoe kwalyk het hem gelegen kwam, gezelschap te ontvangen in zynen tegenwoordigen zwakken staat van gezondheid; dat hy geen voorraad van spys in huis hadt om een gezonden te onthaalen; hy hadt slegts soup en melkspyze voor zichzelven; hiervan mogt Mr. Goldsmith zyn aandeel neemen; doch hy vreesde, dat het niet spoedig zou gereed zyn. Dit was eene kwaade tyding voor een hongerigen reiziger, die den geheelen dag niets geëeten hadt. Het was zes uuren in den avond, wanneer eene oude Vrouw binnenkwam om de tafel te dekken; waarop zy een kleine kom met sago-soup voor haaren meester zette, en een grootere met dikke melk en bruin brood voor diens gast. Welhaast was dit eeten gedaan; de zwakke zeide, noodzaaklyk vroeg na bedde te moeten gaan, en liet den armen gast aan zyne eigene bedenkingen over.

Den

Den volgenden morgen zynen Vriend weder onderhoudende over zynen ongelukkigen ſtaat, raadde deeze hem, zonder uitſtel na huis te gaan, dewyl zyne Familie hoogst geſtoord moest weezen over zyn wegblyven. OLIVER waagde het hierop, een Guinje ter leen te vraagen, om zichzelven en zyn Paard onder den weg het noodige aan te ſchaffen. Zyn Gastheer onderhieldt hem daarop ernſtig over het maaken van ſchulden; teffens te verſtaan geevende, dat zyne ziekte hem genoodzaakt hadt zyn gereede geld uit te geeven. Hy voegde 'er by: „ Myn Vriend, gy kunt uw Paard „ verkoopen, en dit geld zal genoegzaam ſtrekken; en „ ik zal u een ander Paard tot het doen uwer reize „ leenen." Toen OLIVER hem verzogt dit Paard te mogen zien, haalde hy van onder het bedde een eiken ſtok, en dreigde daarmede te ſlaan. — Op dit oogenblik gaf het kloppen aan de deur te kennen, dat 'er bezoek kwam. Dit was een Heer, daar digt by woonende, van een zeer inneemend voorkomen; aan deezen werd onze Reiziger, alsof 'er niets gebeurd ware, voorgeſteld, als die eigenlte jonge Vriend, van wien hy, als Medeſtudent, zo menigmaal met grooten lof geſproken hadt.

Het bezoek werd beſlooten met eene uitnoodiging, dat zy beiden by hem zouden komen eeten. OLIVER ſtemde bezwaarlyk toe in dit verzoek; doch daar hy een goeden maaltyd hoogst noodig hadt, gaf hy eindelyk zyn woord, ging daar heen, en was zeer voldaan over het onthaal. Wanneer zy, met het vallen van den avond, gereed ſtonden om weder na huis te keeren, verzogt hun Gastheer, die uit eenige tekens opgemaakt hadt, hoe het niet recht was tusſchen de twee oude kennisſen, den Heer GOLDSMITH, eenige dagen by hem te vertoeven, die, by het ſcheiden, zynen Vriend verzogt, zorg te draagen voor het Paard, 't welk hy hem zo vriendlyk hadt aangeboden, en zyne Vrienden niet te overlaaden met zyne melkſpyzen. Dit werd met een verſmaadenden glimlach beantwoord; en OLIVER hadt gelegenheid om alle omſtandigheden van het onthaal te vertellen. Zyn tegenwoordige Gastheer lachte hierover hartlyk, zeggende, dat dit alles zeer beantwoordde aan zyns Buurmans doorgaand character.

Onze Reiziger werd hier gastvry onthaald, en verzogt,

zogt, zyn verblyf te rekken, met eene aanbieding van zo veel gelds als hy dagt noodig te hebben, alsmede van een man en paard om hem na huis te geleiden. Drie dagen verstreeken zynde, welke hy doorgebragt hadt in het aangenaam gezelschap van deezen Heer en diens twee schoone Dogters, verzogt hy te mogen vertrekken. Hy sloeg het aanbod van den knegt en het paard af, maar nam drie halve Guinjes ter leen.

Dit verhaal gaf GOLDSMITH, t'huis komende, van zyn wedervaaren, aan zyne Moeder, en besloot met te zeggen, hoe hy zich verwonderde, dat zy niet meer verheugd was hem te zien. —— Zy betuigde daarop haar genoegen over zyne wederkomst, en beval hem zo spoedig mogelyk dien weldoener zyne dankbaarheid te doen weeten.

Door bystand van zynen Oom CONTARINE, aan wiens volstandige vriendschap hy zich altoos verpligt rekende, trok GOLDSMITH, in het jaar 1752, uit *Ierland* na *Edenburg*, om zich aldaar op de Geneeskunde toe te leggen. —— Op zyne reis derwaards gaf hy een doorsteekend blyk van zyne agtloos- en losheid. Van *Leith* te *Edenburg* gekomen, nam hy een draager aan, om zyn goed te draagen, en hy zogt een verblyf: dit bekomen hebbende, beval hy deezen, zyn Reisgoed daar te bezorgen. Dit gedaan hebbende, ging hy uit om de Stad te bezigtigen, zonder den naam gevraagd te hebben van de Vrouw, by welke hy zyn intrek stondt te neemen, noch van de straat, waarin zy woonde. Gewandeld hebbende tot dat de avond viel, dagt hy om 't geen hy vergeeten hadt, toen het te laat was om het te herstellen; en hadt hy niet toevallig den draager zyner goederen ontmoet, hy zou waarschynlyk dien nagt op straat hebben moeten omzwerven.

Met deeze Vrouw was hy niet alleen overeengekomen omtrent de inwooning, maar ook ten opzigte van het eeten: ten aanziene van het laatste werd hy slegt bediend; hy zelve geeft 'er deeze beschryving van: Een Schapenbout, op verscheidenerlei wyze toegemaakt, diende voor een week lang; en dan werd 'er Zondags van de beenen met brood een soup gekookt. Welhaast verveelde hem dit onthaal, en hy betrok een ander verblyf, waar andere Studenten in de Medicynen woonden, die hy dikwerf met zyn zingen en ver-

vertellingen vermaakte. Deeze poogingen om te vermaaken sprooten voort uit eene overmaatige zugt om toejuiching te verwerven, en alles in rep en roer te brengen, maar al te dikwyls gepaard met schalkagtige bedryven, waarvan zyn gedrag, schoon naderhand in de beschaafdste gezelschappen verkeerende, nimmer geheel vry was.

Van *Edenburg* trok hy na *Leyden*, waar hy omtrent een jaar zich onthieldt, en onder GAUBIUS in de Chymie, en onder ALBINUS in de Anatomie Lessen nam. Ten deezen tyde onderging hy veele lotwisselingen van staat: want hy was overgegeeven aan 't Spel; eene verkeerdheid, welke hem alle de rampen, die hy vervolgens leedt, op den hals haalde, en die ter oorzaak strekte van die afwykingen van braaf- en eerlykheid, welke vervolgens zyn Zedelyk Character bezoedelden.

Leyden verlaatende, doorreisde Mr. GOLDSMITH een groot gedeelte van *Europa* te voet, en hadt veelvuldige ontmoetingen, welke hy verhaalt in zyn *Predikant van Wakefield*. Ten jaare 1756 kwam hy te *Londen*. Daar vervoegde hy zich, onder anderen, by een zeer geagt Geneesheer, met wien hy te *Edenburg* gemeenzaam verkeerd hadt, die eene ontmoeting tusschen hun in deezer voege verhaalt. — „ Zints het jaar 1754, toen GOLDSMITH *Edenburg* verliet, zag ik hem niet voor het jaar 1756, wanneer ik my te *Londen* bevond om de Hospitaalen te bezoeken en de Lessen by te woonen. Vooraan in de maand January liet hy zich 's morgens, eer ik opgestaan was, aanmelden. Ik herkende terstond myn ouden Academiekennis, gekleed in een ouden zwarten rok, met zyne zakken vol papieren. Die vertooning bragt my onmiddelyk voor den geest den Poëet in een der Spelen van GARRICK. —— Naa dat wy ons ontbyt gedaan hadden, haalde hy uit zyn zak een gedeelte van een Treurspel, 't welk hy betuigde medegebragt te hebben om 'er myne verbeteringen op te verneemen. Te vergeefs gaf ik hem myne onbekwaamheid in dit vak te kennen, toen hy begon te leezen. Elk deel, waarop ik eenige aanmerking maakte, werd terstond doorgehaald. Hierop drong ik te sterker aan, dat hy zich op myn oordeel niet zou verlaaten, maar op dat van Persoonen, beter bevoegd om over Tooneelstukken te oordeelen. Op dit zeggen voer-

voerde hy my te gemoete, dat hy dit Stuk, zo verre het afgemaakt was, aan den Heer RICHARDSON, den Schryver van de *Clarissa*, ter beproevinge gegeeven hadt; waarop ik volstrekt afsloeg, eenige verdere aanmerkingen op het Stuk te maaken. De naam en het onderwerp des Treurspels zyn my ongelukkig uit het geheugen gegaan; en kan ik my niet juist herinneren, hoe veel 'er van geschreeven was, schoon ik geloof dat het derde Bedryf nog niet ten vollen af was. Ik heb naderhand niet vernomen of hy het voltooid hebbe. — My staat voor, dat hy in dit bezoek my verhaalde het vreemde en *Don Quichotsche* ontwerp, waarmede hy bezwangerd ging, — om de Opschriften der *Beschreevene Bergen* te gaan ontcyferen; schoon hy niets wist van het *Arabisch*, of de taal, waarin men veronderstelde dat ze geschreeven waren. De Jaarwedde van 300 Ponden St., daarvoor uitgeloofd, bragt hem in bekooring."

In *Londen* kreeg GOLDSMITH kennis aan, en verkeering met, de uitmuntendste Mannen van Letteren; en, hadt hy slegts de regelen van algemeene voorzigtigheid by zyne andere hoedanigheden gevoegd, hy zou een gelukkig en geagt leeven hebben kunnen leiden; naardemaal de graagte, met welke zyne Schriften ontvangen werden, hem verre boven den staat van behoefte verhief: maar geene inkomsten, hoe groot ook, waren genoegzaam om de schulden te bestryden, waarin hy zich stak, door zyne overmaatige speelzugt en andere ongeregeldheden.

Dr. JOHNSON nam elke voorkomende gelegenheid waar, om de bekwaamheden en het vernuft deezes Schryvers te verdeedigen. GOLDSMITHS Vriend, van wien wy het boven gegeeven berigt ontleenden, verhaalt ten deezen opzigte de volgende ontmoeting. „ In de maand Augustus 1773 was ik ten middagmaaltyd by Sir JOSHUA REYNOLDS. Aldaar bevonden zich, onder meer anderen, de Aartsbisschop van *Tuam*, en Mr. (nu *Lord*) ELIOT. De laatstgemelde maakte eenige scherpe aanmerkingen op GOLDSMITH. Dr. JOHNSON stelde zich voor hem in de bresse, en zeide, onder meer andere dingen tot lof zyns Vriends: „ Is 'er een Man, Sir! „ die eene Proeve zo vloeiend en fraai kan schryven „ als GOLDSMITH?"

DE

DE BEPROEVING.

Eene Vertelling.

Door AUGUST LA FONTAINE.

(*Vervolg en Slot van bl.* 496.)

Bezwaarlyker, dan de beschryving van de aangewende kunstfreeken, zou het vallen, de aandoeningen te vermelden, welke LODEWYK en EMMA gevoelden naa deeze gebeurtenis.

De woorden, met zo veel driftvervoerings door LODEWYK gesproken, „ Hemel! laat de slag des doods my treffen; spaar „ myne EMMA!" hadden het hart van EMMA diep getroffen. Bezwaarlyk hadt zy zich wederhouden van uit de Kist op te staan, en zich in de armen haars Minnaars te werpen. Niets hadt haar daarvan terug gehouden dan de hoop om haare overwinning nog volkomener te maaken. Den ganschen volgenden avond was zy zeer vrolyk: en indien zy den Ridder weder gezien hadt, zou zy ongetwyfeld haar geheim verraaden hebben; want zy oordeelde het zeker, dat hy den Beker zou drinken.

LODEWYK, in tegendeel, ging te bedde met een onbeschryfbaar bedroefd harte. Zyn lyden was den ganschen nagt verschriklyk. De woorden, EMMAS dood aankondigende, scheenen hem nog gestadig in de ooren te klinken. Het scheen of hy nog de vuurige letters zag, met welke zy geschreeven stonden. Als hy aan EMMAS dood dagt, deedt hy gelofte om den Beker te drinken. Aan den anderen kant scheen zyn eigen leeven hem dierbaarder dan ooit, en de zugt daarvoor in zyn hart elke andere aandoening uit te dooven. Tegen den morgen viel hy in een zeer ongerusten slaap, die, in stede van zyne verbeelding gerust te stellen, diende om dezelve nog meer te verwilderen.

By het opstaan was zyne eerste bezigheid, na de kamer te gaan, waar hem gezegd was dat hy den doodlyken Beker zou vinden. Dezelve stondt op een altaar, en was gevuld met een hem onbekend vogt, 't welk van een geestryken aart scheen. Hy beefde op het gezigt: nogthans vatte hy den Beker op, en zette dien aan den mond. —— EMMA zag het. Haar hart klopte geweldig, en werd door een angst geprangd, die egter iets aangenaams hadt, als zy van agter een gordyn, 't welk haar voor zyn oog verborg, de aandoening des Ridders zag, de beweeging van zyne hand, om eene

daad te volvoeren, welke hy dagt de laatste zyns leevens te zullen weezen. Maar, met eene beevende hand zette hy den Beker weder op het altaar neder, en tradt de kamer uit. Arme EMMA! uwe armen, reeds uitgestrekt om uwen Minnaar aan 't hart te drukken, zakken traaglyk neder, toen gy hem zaagt heenen gaan, den Beker onuitgedronken laatende. Duizend verschillende gedagten zweefden door haaren geest. Hoop en vrees heerschten by beurten. Zy wraakte haare eigene grillige nieuwsgierigheid. Eindelyk werd zy, te midden van alle die gemoedsbeweegingen, aangetast door hoofdpyn, en wilde zich te rust begeeven. Op dit oogenblik tradt LODEWYK binnen. Toen hy EMMA over ongesteldheid hoorde klaagen, bedekte eene doodsche bleekheid zyn gelaat. Haar Vader sprak op een lugtigen trant over die hoofdpyn. „ Neen," zeide LODEWYK, „ zy is ongesteld, zeer ongesteld." „ Helaas!" voegde hy er zeer zagt by, „ zonder „ hoop van herstelling." Dit gezegd hebbende, ging hy heenen, met het uitzigt en de houding eens geheel wanhoopigen.

„ Zonder hoop van herstelling!" herhaalde EMMA, die de laatste woorden gehoord hadt, met al de bitterheid van teleurstelling. Op dit oogenblik bevondt zy zich met de daad zo ongesteld, dat zy na bedde moest.

LODEWYK zwierf intusschen om, in een wanhoopigen toestand. Hy ging in den Tuin; doch, eer hy twintig schreeden in eene laan gewandeld hadt, keerde hy terug. Hy ging in zyn eigen kamer, ging nu op den eenen, dan op den anderen stoel zitten. Hy verliet die kamer weder, en vervoegde zich in de zaal, waar het gezelschap meest zamenkwam. Hier begon hy met deezen en geenen te spreeken, maar brak zyn gesprek in 't midden af, sloeg zyn oog op een ander dan met wien hy gesproken hadt. Hy scheen te willen praaten, doch zweeg. Voorts met zyn hoofd tegen een der daar zynde leunende, riep hy uit: „ ô Hemel! wees my genadig!" Wanneer hy in het vertrek tradt, waar de noodlottige Beker stondt, zag hy denzelven met een verwilderd oog aan, wrong de handen van wanhoop, vatte den Beker op; maar, wanneer hy dien aan zyne lippen gebragt hadt, zette hy dien weder neder.

Op deeze wyze bragt hy twee dagen door, in al den angst van een mensch op zelfmoord bedagt. Van uur tot uur werd hy elendiger. Hy vroeg ieder, met zeer korte tusschenpoozingen, „ hoe het met EMMA was?" en ging met verontwaardiging heenen, als hy verstondt, dat zy zich slegts een weinig ongesteld bevondt.

De gevreesde Zondag kwam. Hy ging uit zyn eigen kamer, doch durfde in die van EMMA niet treeden. Hy wandel-

deelde op en neder in de Gaandery, die derwaards liep, en luisterde van tyd tot tyd, met alle mogelyke stiptheid. De deur ging eindelyk open, en GEERTRUIDA kwam 'er uit. —— „ Dierbaare GEERTRUIDA, leeft zy nog?" — „ GOD zy dank," sprak GEERTRUIDA, „ haar leeven is in geen gevaar; nogthans „ bevindt zy zich niet beter, dan toen gy den laatsten avond „ heenen gegaan zyt." —— „ Erger!" riep hy uit; „ ô Hemel!" —— Nogmaals vervoegde hy zich ter plaatze des Bekers, zag denzelven eenige oogenblikken aan; en alles, wat hy in wanhoop kon doen, was het uitroepen „ ô GOD!" Hy gaf een geweldigen slag op zyn voorhoofd en ging heen. GEERTRUIDA ontmoetende, riep hy: „ Zy sterft, en ik ben „ haar Moordenaar!"

LODEWYK snelde de trappen af, nam zyn paard, steeg 'er op, en reedt weg, met eene driftvervoering, die elk der aanschouweren verbaasde. —— By 't vallen van den avond keerde hy weder, en vroeg, met eene beevende stem, den eersten, dien hy ontmoette: „ Is EMMA dood?" Hy werd geheel woede, als hy ten antwoord kreeg: „ Ik weet 'er niet „ van, dat zy ziek is." —— Hy tradt het Kasteel in, zag EMMA in de Salon staan, doch bleek en met een droefgeestig voorkomen. De noodlottige Beker stondt 'er niet meer. LODEWYK bragt den avond door tusschen hoop en vrees. Maar toen de klok te middernagt sloeg, klom zyne vreugde tot een top, zyne voorgaande droefheid evenaarende. EMMAS koelheid, en de spotagtige beleefdheid, waarmede zy hem bejegende, schoon blykbaar voor allen, werd door hem niet opgemerkt. Hy begaf zich ter ruste, en genoot een verfrisschenden slaap, vol aangenaame droomen. Doch de slaap ontvloodt het oog van EMMA. Zy bragt een rustloozen nagt door, geslingerd door de kwellingen van verydelde hoop, gekwetsten hoogmoed, liefde en haat, smert en geraaktheid. Den volgenden morgen zag zy 'er zo ongedaan uit, alsof 'er iets waars in de voorzegging geschoolen hadt.

LODEWYK vervoegde zich by EMMA met de zegepraalende houding van eene gelukkig geslaagde liefde. Thans zag hy, voor de eerste keer, haare koelheid en veragting. Hy klaagde, smeekte, en was geheel onvoldaan; doch week niet van haar af. Alles beproefde hy, om haare gunst weder te winnen. In de daad, 'er kwamen oogenblikken, waarin zy hem met vriendlykheid scheen te behandelen; doch hy sprak niet van Liefde, of haare oogen stonden donker en haar gelaat ongunstig. LODEWYK bragt verscheide dagen door, om de reden van deeze vreemde verandering in EMMAS gedrag te ontdekken; doch te vergeefs.

Omtrent deezen tyd kwam de Heer GEORGE VON WALLSDORFF in dien oord. Welhaast zag de Jufferschap hem met

een oog van onderscheiding aan. Ten Keizerlyken Hove, waar hy een geruimen tyd geweest was, hadt hy eene bevalligheid van voorkomen gekreegen, welke hem deedt uitsteeken boven de meeste jonge Heeren van denzelfden rang. VON WALLSDORFF zag EMMA, en behoorde van het eerste oogenblik onder haare bewonderaaren. Doch hy was niet gelukkiger dan zyne Medevryers, om die koelheid te overwinnen, welke, zints den tyd haarer ongesteltenisse, een onderscheidende trek in haar character was geworden.

In 't verborgen betaalde zy haare gemaakte koelheid duur, alsmede den trots om zichzelve dierbaarder te achten dan het leeven haars Minnaars. Haar hart behieldt steeds eene heimlyke tederheid voor LODEWYK, die, vermengd met den spyt, tegen hem opgevat, haar gevoelig kastydde voor de smerte, welke zy hem aandeedt. In eenzaamheid stortte zy menigmaal zodanige traanen, als zelden uit de oogen eener jeugdige Schoonheid vloeijen. Regtschaape Liefde hieldt zy, met veele anderen, voor een droom: dit denkbeeld berustte diep in haar hart, alleen om haar ongelukkig te maaken. Zy verwierp alle die zoete droomen, waardoor dit gevoel het leeven veraangenaamt. Zy riep tederheid en drift voor de regtbank der Rede. Zy deedt haar best om in haaren boezem die stem te smooren, welke, om het geluk des menschlyken leevens te bevorderen, alleen, in gevallen van Liefde, de magt moet hebben om te beslissen.

Op deeze wyze werd EMMA van dag tot dag agterhoudender en stilzwygender. Zy wandelde op de eenzaamste plaatzen, en ontweek elks oog. LODEWYK bleef zich over haare koelheid beklaagen; doch zy bleef even doof voor zyne klagten.

VON WALLSDORFF volgde haar in haare wandelingen, zogt haar alleen te vinden, om zyne liefde aan haar te verklaaren, en, ware het mogelyk, haar hart te winnen. Vrugteloos. Zy verboodt hem niet, haar te beminnen; maar ontzeide hem, met zyne liefdesverklaaringen haare eenzaamheid te stooren.

In eene haarer eenzaame wandelingen kwam EMMA op den oever des *Rhyns.* De woestheid des tooneels, het geraas der riviere, trof haare aandagt. Zy zette zich op de schuinte van eene rots neder, en hieldt haare aandagt gevestigd op het driftig en schuimend voorbyvlietend water. Nader aan den oever gaande, zette zy haar voet op een steen, die los was, wegweek, en haar in de rivier deedt storten. —— Zy schreeuwde, doch werd met den stroom weggevoerd. Binnen weinig oogenblikken voelde zy, dat zy werd aangegreepen, vastgehouden, en na boven getrokken. Eenige minuuten lang worstelden zy en haar redder met lee-

levensgevaar. Zyn schreeuwen deedt anderen ter hulpe toeschieten, en beiden in veiligheid op den oever brengen.

„ God zy gedankt!" riep haar redder uit, die haar in zyne armen gekneld hieldt. Zy kwam tot zichzelve, en zag dat het de Heer GEORGE VON WALLSDORFF was, aan wien zy de behoudenis haars leevens moest dankweeten. —— Hy vergezelde haar tot aan het Kasteel. Zy sloeg, van tyd tot tyd, de oogen op hem, vol blyken van eene dankbaare aandoening. Zy zelve nam voor Liefde de Dankbaarheid, welke in haaren boezem opwelde. Zy verbeeldde zich in hem den Man te hebben aangetroffen, *die haar meer dan zyn eigen Leeven beminde.*

Hun gesprek onder den weg liep over de omstandigheden van het gevaar, waarin zy zich bevonden hadt, en haare redding. „ Hoe," vroeg zy, „ Mynheer! is het mogelyk, „ dat gy u by my in den stroom konde werpen? Hoe is „ het mogelyk, dat gy uw eigen leeven waagde, om het „ myne te redden?" —— „ Hoe zou ik zonder u, beminnelyke EMMA," hervatte VON WALLSDORFF, „ hebben kunnen leeven?" en drukte, dit zeggende, haare hand met alle tederheid. Zy zou geantwoord, en haaren Minaar vermeld hebben, dat hy ook dierbaar was aan haar hart; maar op 't eigen oogenblik vervulde de onaangenaame bedenking haar hart, dat het LODEWYK niet geweest was, die haar uitredde.

Eene koortsige ongesteldheid, het gevolg van dit voorval, deedt EMMA eenige dagen het bedde houden. In dien tyd gelegenheid hebbende om haar eigen hart te onderzoeken, bevondt zy, dat Dankbaarheid en Hoogagting eigenlyk haare aandoeningen waren ten opzigte van VON WALLSDORFF; terwyl zy, aan LODEWYK denkende, iets van de tederheid der Liefde gevoelde. Maar zy besloot dit laatste denkbeeld omtrent LODEWYK in haaren boezem niet te laaten huisvesten. „ Het is myn pligt," zo liet zy zich tot GEERTRUIDA hooren, „ de voorkeus te geeven aan een Heer, die my zulk eene „ onlochenbaare proeve van zyne Liefde gegeeven heeft." Zy liet, dit zeggende, een diepen zugt uit haaren boezem glippen. Zy drukte haare hand op haar hart, met eene houding, die ten blyke strekte van een vast genomen besluit. Zints dit oogenblik wilde zy zich niet langer bekreunen over de mededingende opwagtingen dier twee Minnaaren. LODEWYK liet zy geheel vaaren, en den Heer VON WALLSDORFF bejegende zy openlyk met haare voorkeuze. Zy beantwoordde zyne lonken met tederheid. Hy was zelfs nu en dan het voorwerp haarer verrukkende gepeinzen in eenzaamheid. Maar het denkbeeld van LODEWYK kwam op die oogenblikken te

meermaalen voor haaren geest, en op eene wyze, die haare genegenheid sterker trok.

LODEWYK, onkundig van EMMAS heimlyke gevoelens, en alleen lettende op de wederzydsche tederheid tusschen haar en VON WALLSDORFF, liet alle hoop vaaren. Op zekeren dag by haar zittende in een vriendlyk onderhoud, stondt hy op, naderde haar met oogen vol traanen, en sprak: „ Vaarwel, „ EMMA!" Hy boodt haar zyne hand, zonder het te durven waagen haar aan te zien. Zy vatte zyne hand, drukte die, misschien onbewust wat zy deedt, zagtlyk, en liet dezelve los. LODEWYK ging onverwyld heenen.

EMMA vertoonde eene maate van vrolyk- en opgeruimdheid, welke zy inwendig niet gevoelde. VON WALLSDORFF poogde haar van tyd tot tyd meer en meer te vervrolyken. Zy lachte; maar verviel welhaast weder in diep gepeins. Te gader wandelden zy in den Hof; te gader namen zy deeze en geene kleine vermaaken des landleevens. Zy spraken van aanstaande gelukkige Huwelyksdagen. —— EMMA verzekerde GEERTRUIDA, dat zy gelukkig was, zelfs als zy dit op een toon voortbragt, die droefgeestigheid kenmerkte; dat zy, zo ras haar Vader weder t'huis kwam, hem haare Liefde tot VON WALLSDORFF zou bekend maaken, en haare hand aan hem geeven: „ want," voegde zy 'er nevens, „ *hy bemint* „ *my meer dan zyn eigen Leeven!*"

Weinige dagen daarnaa kwam haar Vader, met ongemeenen spoed, het voorplein opryden. Ten huize intreedende, gaf zyn uitzigt allen te leezen, dat hy in de grootste ongerustheid was. „ Vader!" vroeg EMMA, „ wat is u overgekomen?" Het antwoord was: „ EMMA! ik ben in den Ryksban gedaan!" Woede bleek uit zyne houding en den toon deezes gezegdens.

De Heer VON HARDENBERG hadt deel genomen in eene Zamenzweering tegen de magt des Keizers. Die Zamenzweering was ontdekt, eer de Verbondelingen dezelve konden uitvoeren. De Hoofden, Prinsen van veel aanzien zynde, ontgingen gemaklyk de gevolgen van dit mislukt verraad; doch de Keizer besloot zich des te sterker te wreeken op de mindere Baronnen, die met deezen hadden aangespannen. „ VON „ WALLSDORFF," sprak de Baron VON HARDENBERG, „ de „ troepen zyn reeds in aantogt, om den Ryksban tegen my „ te volbrengen. Ik gaa myne Leenmannen verzamelen. De „ Baron VON ROTHENBERG komt my bystand bieden. Gy be- „ mint myne Dogter. Ontvang haare hand ten Huwelyk, „ (op het hooren deezer woorden verbleekte EMMA) bied „ my den bystand van uwen arm aan, en dien van de ge- „ wapende volgers, welken gy op de been kunt brengen!" —— VON WALLSDORFF bragt stamelende iets in 't midden,

we-

wegens zyne Vrienden ten Hove, en de mogelykheid, om, door derzelver tusfchenkomst; den Keizer te bevredigen. — Von Hardenberg verklaarde, blyde te zullen weezen over zulk eene tusfchenfpraak ten zynen behoeve; „ maar intus„ fchen," voegde hy 'er tevens, „ rukken de Keizerlyke „ benden aan: wy moeten ons verdeedigen, tot dat de zoen „ kan getroffen worden: gy zult my zeker uwen onverwyl„ den byftand niet weigeren." —— Hierop kreeg hy ten antwoord, dat, indien hy, von Wallsdorff, deel in den opftand nam, zulks den invloed zyner Vrienden by den Keizer zou verhinderen, en de vergiffenis daardoor te hooploozer worden. — „ Dat zy zo," fprak von Hardenberg, „ vertrek „ gy dan na uwe Landgoederen; ik kan myzelven, zonder „ uwe hulpe, hier wel verdeedigen: maar myn Kasteel is, „ op deezen tyd, geen voeglyke verblyfplaats voor Vrouwen. „ Gy bemint Emma. Myn Capelaan zal u heden door het „ Huwelyk aan elkander verbinden. Laat zy dan morgen u „ verzellen." —— Von Wallsdorff gaf hierop te verftaan, dat het Huwelyk met de Dogter eens Edelmans, in den Rykban gedaan, hem onvermydelyk het misnoegen des Keizers zou op den hals laaden; en dat, hoe zeer hy verlangde na het geluk om Emmas Egtgenoot te weezen, hy niet dagt zich te bederven, door eene onvoeglyke Egtverbintenisse met haar aan te gaan; als welke zyn eigen belang ten Hove zou dwarsboomen, en hem tevens onbekwaam maaken om von Hardenberg daar van dienst te weezen. —— „ Het Hof! de „ gunst des Keizers!" riep de Baron vol woede uit. „ Niets „ meer van de zaak. Zadel von Wallsdorffs paarden! Vaar„ wel. Hoveling! Doe myne dienstaanbiedenis by uwe Vrien„ den ten Hove: maar draag zorg, dat ik u nooit aantreffe „ binnen eene myl afftands van dit Kasteel; anders zult „ gy ondervinden, dat de Ryksban de kragt van deezen arm „ niet verbroken heeft!" —— Op een fpottenden en hoogmoedigen toon voerde hierop von Wallsdorff hem te gemoete: „ De Keizer zal zich wreeken over uwe ondankbaar„ heid mywaards. Ik heb het leeven uwer Dogter gered, en „ gy laat my befpot en gehoond heenen trekken: maar ik „ lach om uwe bedreigingen. Vaar ook wel, von Harden„ berg!" Zo fpreekende, verliet hy hem met eene verfmaadende houding, fteeg te paard, en reedt weg.

„ Wat kan dit betekenen?" zeide Emma, zo ras zy zich alleen bevondt. „ Is dit zyne Liefde? Hy kon, zonder des „ te twyfelen, zyn eigen leeven in gevaar ftellen, om het „ myne te behouden. Nu egter weigert hy myne hand uit „ vreeze van zyn belang ten Hove te zullen verliezen — „ een belang, niet onvermydelyk noodig tot zyn geluk. —— „ Beminde hy my dan niet met opregtheid? Of zou Lodewyk

„ anders gehandeld hebben?" Emma verzonk in diep gepeins, waaruit de woelingen in het gereedmaaken ter verdeediginge haar bezwaarlyk konden opwekken.

's Baron von Hardenbergs Leenmannen verzamelden, om hunnen Leenheer te verdeedigen. Voorraad werd in het Kasteel gebragt. De Zaalen en andere vertrekken des Kasteels werden met wapentuig opgevuld. Men versterkte de wallen. Alles nam van rondsomme meer en meer eene oorlogsgedaante aan.

Op een morgen naderde een hoop van vyftig Ruiters met ontrolde banieren. Een Trompetter vroeg by de brug ingang in het Kasteel. Men bragt hem by Emmas Vader, die, op dit oogenblik, by zyne Dogter zat. „ De Heer Lodewyk d'Eichenlohe," luidde de boodschap, „ hoorende dat des „ Barons von Hardenbergs veiligheid in gevaar is, zendt dee- „ ze vyftig man hem ter hulpe: hy zou in persoon gekomen „ weezen, indien hy niet vreesde, dat zyne tegenwoordig- „ heid onaangenaam mogt weezen by 's Barons Dogter." —— „ Onaangenaam!" riep Emma met drift uit. Zy zweeg voorts, keerde het hoofd om, haar bloozend aangezigt verbergende. — „ Uw Krygsvolk," sprak de Baron, „ is welkom, en wy zul- „ len den Heer Lodewyk met groot genoegen hier zien." —— De valbrug werd nedergelaaten; de hulpbenden trokken binnen; en door deeze tydig gekomen hulp bevondt von Hardenberg zich in staat, om het Keizerlyk Krygsvolk, 't welk den Ban zou komen volvoeren, met minder bezorgdheids af te wagten. Drie dagen laater daagde de Heer Lodewyk zelve op, met andere vyftig man. Emma was te zeer aangedaan om te voorschyn te komen. De Keizerlyke Benden belegerden kort daarop het Kasteel, en gaven den Belegerden handen vol werks.

Indien alle de verdeedigers gestreeden hadden met den onverschrokken moed van Lodewyk en von Hardenberg, geen der aanvalleren zou den eersten uitval, welke op hun gedaan werd, ontkomen weezen. Zy werden verstrooid. Zy verzamelden zich weder, en kreegen eene aanzienlyke versterking uit de Keizerlyke Steden. —— Ten zelfden tyde kwam 'er een Bevelschrift des Keizers, niet minder inhoudende, dan dat allen, die zich by den Baron von Hardenberg gevoegd hadden, om de volvoering des tegen hem uitgesproken Ryksbans te wederstreeven, en, op deeze bekendmaaking, met hunne Leenhoorigen niet wederkeerden, aangemerkt zouden worden als Verraaders des Keizers. Deeze maatregel hadt terstond de bedoelde uitwerking. Rothenberg, 's Barons Boezemvriend, verliet met alle zyne volgelingen het Kasteel.

Lodewyk bleef; — hy bleef, schoon hy gevaar liep van

zyn land verwoest en zichzelven met den Rykshan geslaagen te zien. De Baron VON HARDENBERG moest, ter oorzaake van eene bekomene wonde, het bedde houden. D'EICHEN-LOHE bezielde de Bezetting met den eigensten moed, die hem vervulde, en bestuurde alle maatregels ter verdeediginge. — 'Er kwam een Boode, van LODEWYK eischende, dat hy het Kasteel van *Hardenberg* zou overgeeven, met bedreiging, dat hy anders zyn eigen land zou zien verwoesten. Zyn antwoord was: „ Schoon men het ten gronde toe afbrandde, ik zal „ deeze Sterkte niet overgeeven." Dien eigen avond was de lugt rood door de vlammen des in brand gestoken Kasteels van *Eichenlohe*. LODEWYK zag, uit de vensters des Kasteels van *Hardenberg*, den brand opgaan van zyn eigen Kasteel en Dorpen. Een traan biggelde hem uit de oogen; doch hy sprak geen woord. —— De Baron VON HARDENBERG sprak: „ Neem honderd onzer knegten, en verdelg die Brandstich„ ters!" —— LODEWYK stondt op, om het te volvoeren; maar zyne oogen waren gevestigd op EMMA: zy was door droefheid geheel nedergedrukt. Zyn antwoord was: „ Neen, „ ik kan voor geen oogenblik deeze plaats verlaaten. Dat zy „ voortvaaren in die verwoesting!"

Ten Keizerlyken Hove hadt de Baron VON HARDENBERG zeer veel vermogende vyanden, die beslooten hadden diens ondergang te voltooijen. *Iersch* Krygsvolk toog tegen hem uit, met een bevel, door den Keizer getekend, om hem te dooden, zo zy hem leevend in hunne magt kreegen. Het Kasteel werd naauwer en naauwer ingeslooten. De Bevelhebber des belegerenden Krygsvolks deedt nogmaals een voorslag aan den Heer LODEWYK, dat hy van den Keizer vergiffenis zou bekomen, indien hy de zyde van HARDENBERG wilde verlaaten. De Baron drong 'er zelf op aan by deezen dapperen, dat hy deeze voorwaarde zou omhelzen. LODEWYK sloeg het oog op EMMA, en zeide: „ Neen! Ik wil met u „ leeven of sterven!" —— EMMA hoorde, te midden van haar overstelpend leed, deeze woorden met genoegen van de lippen haars Minnaars. Haare oogen ontmoetten de zyne, met eene uitdrukking van tederheid, die eene ruime vergoeding schonk voor alle opofferingen, welke hy gedaan hadt. „ Hoe!" sprak zy, „ GEORGE waagde zyn leeven voor my; nogthans „ weigerde hy, myne aangeboode hand te aanvaarden. LODE„ WYK zou my hebben laaten sterven, en egter mint hy my „ waarlyk!"

In 't einde bevonden zich de Belegerden zonder toereikende middelen van verdeediging, en zonder leeftocht; verderen wederstand te bieden, was onmogelyk geworden. De Baron VON HARDENBERG maakte zich gereed om heimlyk te ontsnappen; doch hy wenschte, dat LODEWYK agter zou blyven,

en, door de overgave des Kasteels, zich van de aangeboodene vergiffenis verzekeren. Zyn antwoord was: „ Neen! „ Ik wil u niet verlaaten. Ik wil u in uwe vlugt vergezellen."

Zy toogen voorts met ontstoke lichten door de geheime vertrekken, die LODEWYK voorheen was doorgegaan. EMMA, stilstaande by de Tombe van haare Overgrootmoeder, riep uit: „ ô LODEWYK! uwe trouwe te onswaards ....." Zy hieldt op, en hadt 'er bykans op laaten volgen: „ heeft „ voor alles voldaan." LODEWYK wierp zich voor haare voeten neder, met deeze woorden: „ Ach! dit is weinig, „ in vergelyking met de drie dagen lydens, welke ik uwenthalve heb doorgestaan, en welke deeze vertooning voor „ mynen geest oproept!"

Wanneer zy aan het einde des verborgen wegs uitkwamen, vonden zy eene party der vyanden, in hinderlaage liggende om hun te onderscheppen. „ Hier, Heer LODEWYK," sprak de Overste, „ hier is uw Vergiffenisbrief, door den Keizer „ getekend; VON HARDENBERG en diens Dogter zyn onze Gevangenen." —— Hy antwoordde: „ Ik versmaad uw Vergiffenisbrief," scheurende het papier in stukken, „ dewyl „ zy 'er niet in begreepen zyn." —— „ Sterf dan, Verraader!" voerde de Overste hem te gemoete, en viel op hem aan. LODEWYK weerde den aanval af, en welhaast lag de Overste voor zyne voeten dood. Met eene onafiaatende woede viel hy op diens volgers aan, die 's gevelden dood zogten te wreeken. Eindelyk kreeg hy de overhand; en die door zynen arm niet gevallen waren, namen de vlugt.

De verlaaters des Kasteels bevonden zich nu op den oever des Ryns. Een Vaartuig lag gereed om hun over te voeren. Nog dien eigen avond kwamen zy in veiligheid, buiten het bereik van 's Keizers magt. —— „ Ja!" sprak EMMA; „ leeven, roem, middelen, eertytels —— hy bemint my „ meer dan die alle!" —— Zy haakte na het oogenblik om hem haare hand te geeven; en hy oordeelde, die verkreegen hebbende, al zyn lyden te over vergoed.

Weinige maanden daarna bewerkte de tusschenspraak eeniger vermogende Vrienden den zoen van VON HARDENBERG en D'EICHENLOHR met den Keizer. Beiden werden zy in het bezit hunner Goederen hersteld. Het volgend leeven van LODEWYK en EMMA was eene aaneenschakeling van Huwelyksgeluk.

BESCHRYVING VAN DEN BOOT DES LEEVENS.

De *Boot des Leevens*, vervaardigd door Mr. HENRY GREATHEAD, Scheepmaaker te *Shields*, heeft men bevonden, dat geschikt was, om aan het gewigtig oogmerk, waartoe hy denzelven vervaardigde, te beantwoorden. De gedaante van dit Vaartuig is eene langwerpige Spheroide, dertig voeten lang en twaalf voeten wyd; aan beide einden scherp, en dus geschikt om beiderwegen heen geroeid te worden; een Riem dient tot een Roer. Omtrent agttien duimen beneden het boord is de geheele binnenzyde gevoerd met een sterk bekleedzel van Kurk, 't welk aan den Boot zulk eene ligtheid geeft, dat dezelve met het water, hoe onstuimig ook, op en neder gaat. De Manschap bestaat gewoonlyk uit twintig persoonen, en de ruimte van den Boot kan 'er tien meer bergen.

Op den dertigsten January des Jaars 1790 ging de *Boot des Leevens* van *South Shields* eerst in zee, by een hevigen storm, met het pryswaardig oogmerk, om eenige ongelukkige Scheeplingen, die ten speelbal strekten van de baaren, te redden. Een aantal kurken zwem-jakken was in gereedheid voor de manschap, om, indien het Vaartuig de verwagting des Uitvinders te leur stelde en niet slaagde, gebruikt te worden. Maar die voorzorg bleek onnoodig te weezen. De Boot, als een veer op het water dryvende, voer zegepraalende over elke zich verheffende storting door de branding heenen, en lachte, als 't ware, met de verschriklykheden des gierenden stormwinds. Men naderde het Wrak, in spyt van golven en winden; en het elendig Scheepsvolk, even zeer verwonderd als verrukt, zag den *Boot des Leevens* (nooit werd een naam gelukkiger bedagt en eigenaartiger gegeeven!) nevens hun verbrooken Schip, eene veilige wyk- en bergplaats aanbiedende uit het dreigend leevensgevaar, waarmede de diepte der zee hun aangrimde. Tot de hoop des leevens terug geroepen, werden zy gescheept in den behoedenden Boot, en aan land gebragt, tot onuitspreeklyk genoegen der weldaadige ontwerperen van dit redmiddel, die de dubbele voldoening smaakten van te zien, dat het Vaartuig, op de volkomenste wyze, aan het oogmerk beantwoordde, en dat verscheide hunner medemenschen uit een anders onvermydelyk doodsgevaar gered waren.

Naa het doen deezer eerste welgeslaagde Proeve, heeft men verscheide hachlyke tochten tot hetzelfde einde ondernomen, en even gelukkig volvoerd, tot behoudenis van

vee-

veele honderden Schipbreukelingen. Zo vast een betrouwen hebben de Zeelieden op de veiligheid van dit Vaartuig, en op de onmogelykheid van 'er eenig ongeluk mede te krygen, dat het thans, als 't ware, een speelparty is, dus gebruikt te worden in het redden der Schipbreukelingen; — een dienst, eener Burgerkroone waardig.

De Uitvinder, eigenaartig genoeg onderstellende, dat een stuk van die aangelegenheid voor den Staat, als strekkende tot leevensbehoud der Burgeren, zou aangemoedigd worden door het Gouvernement, stelde, eenige jaaren geleden, aan het Ministerie zyn plan voor, om zodanige *Booten des Leevens* te vervaardigen, en ze op de kusten des Ryks te doen dienen; maar de aandagt was toen ongelukkig gewend op andere voorwerpen dan die tot behoud van het leeven der menschen dienden, en men sloeg geen acht op GREATHEADS aanbiedingen.

Dan GREATHEAD, aangedreeven door den waaren geest van menschlievendheid, het denkbeeld van eigen, uitsluitend voordeel ter zyde zettende, 't geen hy zich kon belooven van een Patent voor zyne wonderbaare Uitvinding, en dus de vrugten daarvan voor zichzelven te trekken, boodt aan, anderen alle onderrigting, hem mogelyk, te geeven, ten opzigte van de zamenstelling eens zodanigen Vaartuigs, om door dat middel, zo ver hem doenlyk was, de zegeningen uit te breiden, welke het vervaardigen derzelven kon te wege brengen. In gevolge hiervan heeft een ander Vaartuigen op dezelfde wyze gebouwd, en derzelver getal is vermenigvuldigd.

Al de Geldbelooning, welke het Volk, deezen *Boot des Leevens* voerende, ontvangt, is, hetgeen de edelmoedigheid der dus geredde vermogenden hun aanbiedt; — de Zegen der geenen, die anderzins zouden zyn omgekomen, is voorts de éénige, maar ryklyke belooning, als de arme Zeeman, door hunne hulpe, uit de kaaken des doods gered wordt (*).

(*) Het Parlement heeft, zedert het schryven deezes Berigts, aan Mr. GREATHEAD eene belooning van 1200 Ponden Sterl. geschonken.

BESCHRYVING VAN DE OLYPHANTEN-JAGT OP HET EILAND CEYLON.

(Uit het *Engelsch.*)

„ De zonderlinge wyze, op welke de magtig groote en „ sterke Olyphanten gevangen en tam gemaakt worden, „ verdient onze opmerking. Volgens een berigt, zeer on„ langs deswegen in *Engeland* gegeeven, gaat men in deezer „ voege te werk.

Tusschen de drie- en vierduizend Landlieden gaan, onder het bestuur van omtrent zo veele honderden Jaagers, voor twee of drie maanden op de Jagt. Zy omzetten een uitgebreide streek lands: aan 't eene einde van deeze Jagtplaats wordt een groote en sterke houten Kraal, of bykans rond Palissadewerk, opgerigt, 't welk een vierde van eene myl in den omtrek haalt. De Jaagers vernaauwen steeds hunnen eerst zeer uitgebreiden kring; terwyl zy, door het stooken van vuuren en het maaken van geschreeuw, de Olyphanten, die 'er in zyn, na de Kraal dryven, door welker openingen zy eindelyk genoodzaakt zyn in te gaan. Onmiddelyk naa het binnen komen, gaat een slagboom digt, en sluit de Dieren in. Daar is eene andere opening, met een sluitboom, welke tot een veel sterker omrastering leidt, die omtrent twintig voeten wyd is, en loopt na een derde, nog sterker, doch zo naauw, dat 'er slegts één Olyphant tevens door kan. Wanneer een genoegzaam aantal Olyphanten uit de eerste Kraal gedreeven is in de tweede, wordt de slagboom nedergelaaten door een man, geplaatst op den top van de plaats, waar zy tot dat einde ingaan.

De Dieren, zeer gedrongen door hun aantal en grootte, poogen te ontkomen, en loopen in de derde Kraal. Zo raa een Olyphant in de derde Kraal gekomen is, laat men kruisboomen vallen, tusschen opgerigte staaken, die het wederkeeren kragtdaadig beletten. Terwyl de Olyphant voortgaat, wordt dezelfde handelwyze voortgezet, tot hy in het agterste einde komt, waar hy zo naauw wordt ingeslooten, dat hy noch voor- noch agterwaards kan gaan. Sterke touwen met strikken worden om hals en pooten gelegd, en deeze eindelyk gehaald door touwen, vastgemaakt aan de halzen van twee tamme Olyphanten, op dit stuk afgerigt, die men brengt na het einde van de Kraal, waar de gevangene zich bevindt. De staaken, die den ingang daarvan uitmaaken, worden dan weggenomen, en de touwen, die den hals van den wilden Olyphant aan den tammen vastmaaken, worden gevierd, tot

tot dat hy welverzekerd staat tusschen zyne twee nieuwe makkers. Men neemt vervolgens de touwen van de pooten weg; en zyne twee geleiders noodzaaken hem, indien hy anders onwillig zy, door hem met hunne lichaamen te dringen, en met hunne snuiten te slaan, om hun te vergezellen na de plaats, voor hem op den stal bestemd. Hier wordt hy zo vast gebonden aan twee staaken in den grond, dat hy zich niet kan beweegen. Voorts is de leerzaamheid, deezen Dieren eigen, genoegzaam, om den dus gevangen wilden Olyphant die wildheid te doen afleggen, en den mensch dienstbaar te maaken.

HET BRUILOFTSBED.

Vermaak is de leuze. Vermaak heet de Godin, het bezit van welke, zints het begin der Scheppinge, de wensch van alle stervelingen blyft.

Klimaat, Landbouw, Verlichting, Temperament en persooneele begrippen vormen de onderscheidene Nuances, wier schakeering slegts door de Roozenkleur des Vermaaks ter grondverwe bestemd wordt.

De bewooner van Italie doet hulde aan de Godinne in Oranje- en Mirtheboschjes, in schoone nachten, by het lachende gelaat der Maane, onder het venster zyner Geliefde, met de Citer, welker lieflyk akkoord het Lied, dat METASTASIO hem leerde, nog fraaier maakt. Zelfs de Rus verstaat de kunst, om uit het element, welk zyn ruw klimaat tot de hardheid van Metaal en Ertz doet bevriezen, zich eene bron van veelerhande vermaaken en genoegens te verzorgen. Daartoe dienen de luisterryke Sledevaarten en door kunst gemaakte hooge Ysbergen, om van welke af te glyden een geliefd vermaak van het Volk van St. Petersburg uitmaakt. Van den top dier Ysbergen ziet men, op Zon- en Feestdagen, dikmaals van vyf- tot zesduizend menschen afzullen. Vreemdelingen, welke van dit zonderling schouwspel ooggetuigen geweest zyn, staan opgetoogen over de sterkte, dikte en duurzaamheid deezer Zulbaanen.

In den Jaare 1740 liet Keizerin ANNA, aan de oevers van de Neva, een paleis van ys bouwen, eenig in zyne soort, en wiens aanweezigheid in Rusland alleen kon daargesteld worden; op *Nova-Sembla* en by den Noordpool zou het bezwaarlyk gelukt zyn, indien men al de bouwstoffen en de bouwmeesters na deeze koude oorden hadt gezonden. Het ys tot dit paleis was als vierkante steenen gebakt; het gebouw besloeg in de lengte twee-en-vyftig, in de breedte

zes-

zestien, en in de hoogte twintig voeten; de muuren van ys waren in de doorsneede drie voeten dik. Al het huisraad der kamers (tafels, laadtafels, stoelen, bedden, sofa's, in één woord, alwat tot een fraaien inboedel behoort) was van — ys. Buiten het paleis zag men Obelisken, Standbeelden, Piramiden enz., alle van ys. Twee Mortieren en zes Zesponders van het zelfde vergankelyke metaal waren aan den ingang geplaatst. Een dier Kanonnen wierdt met vier oncen buskruid gelaaden; de kogel droeg zo verre, dat een plank, twee duimen dik, op een afstand van zestig schreden van daar geplaatst, doorboord wierdt; zo min het Yskanon, als het Affuit, ook van ys gemaakt, was in 't geringste beschadigd. Dezelfde proeve wierdt, met denzelfden goeden uitslag, door GREGORIUS ORLOFF, in den Jaare 1770, herhaald.

Men verbeelde zich de heerlyke uitwerking, welke eene verlichting by nacht van dit Yspaleis doen moest! In dit Toverkasteel gaf Keizerin ANNA aan de Grooten van haar Hof verscheiden Feesten, het eene pragtiger dan het andere. Als het zonderlingste, egter, verdient aan de naakomelingschap te worden overhandigd, 't geen de Bruiloft uitmaakte, welke zy zekeren Prinse GALLIZIN, die haar Hofnar was, deedt vieren. Hy hadt den Roomsch-Katholyken Godsdienst aangenomen, en wierdt, diensvolgens, door de Keizerin gedwongen, met een Meisje uit de laagste Volksklasse in 't huwelyk te treeden. Bruid en Bruidegom wierden, op hunnen Trouwdag, op bevel der Keizerinne, in de volgende orde na het Yspaleis geleid. Beiden wierden in eene groote Kast geplaatst, die door eenen Elefant wierdt gedraagen, en van meer dan vierhonderd persoonen vergezeld; sommigen reeden op Kameelen, anderen zaten in Sleden, die van Rendieren, Zwynen, Honden, Bokken en Katten getrokken wierden. Het Bruilofsbed, welk den jonge Echtgenooten was bereid en hen in zyne koude armen ontving, was van Ys. Op uitdrukkelyk bevel der Keizerinne moesten zy den gantschen nacht daar op doorbrengen.

Hadde drift den armen GALLIZIN tot dit ongelyk huwelyk vervoerd, gewisselyk zou hy in deeze verkoeling straffe en geneezing tevens gevonden hebben.

Dank zy onze verlichte tyden, die hem, al ware hy ook een Monarch, met algemeene verachting zouden bejegenen, die zelfs met den geringsten zyner onderdaanen zulk een wreed spel ging aanrichten!

AANMERKING, BETREFFENDE J. C. LAVATER; BESCHOUWD ALS PHYSIOGNOMIST.

De Levensbyzonderheden van den beroemden LAVATER, te vinden in 't *Mengelwerk* der *Vaderlandsche Letteroefeningen voor* 1802, No. XI, bl. 470—480, gaven my aanleiding, om het volgende te melden.

Onder de weinige *Nederlanders*, met welken LAVATER briefwisseling onderhield, was de Professor PETRUS CAMPER, niet minder met lof bekend onder de Teekenaars, dan by de Ontleedkundigen. By zekere gelegenheid, zond LAVATER een afdruksel van zyn Pourtrait aan CAMPER, die hetzelve, met een naauwkeurig oog, als Ontleedkundige en Teekenaar beschouwde. Wanneer ik hem, in het Jaar 1779, op *klein Lankum*, bezocht, en zyn keurig Kabinet met oplettendheid en bewondering zag, viel ons gesprek ook op de Physiognomiekunde van LAVATER; waarover CAMPER, in 't algemeen, geen gunstig oordeel velde, en dit vooral, om dat de schrandere *Zwitzer* niet ver genoeg in de Ontleedkunde gevorderd was, en uit dien hoofde zyne gevoelens op geen vasten grond bouwde. CAMPER verhaalde my, dat hy, niet zeer lang geleden, aan LAVATER geschreven, en voor 't medegedeelde Pourtrait bedankt had, maar met byvoeginge, dat *of* de door hem opgegevene grondregels der Gelaatkunde geen steek konden houden, *of* het karakter van den *Zwitzer* het allerhatelykste en veragtelykste moest gerekend worden, indien men deszelfs Pourtrait vergeleek met de gemelde grondstellingen. Het laatste kon noch wilde de Professor gelooven; hy besloot, derhalven, dat het eerste voor waarheid diende gehouden te worden. In hoe verre dit besluit gegrond of ongegrond zy, wil ik gaarne overlaten aan het beslissend oordeel van onze beste Ontleed- en Teekenkundigen.

DE PARYSENAARS DOOR VOLTAIRE GEKENSCHETST.

VOLTAIRE, gevraagd zynde, wat hy van de *Parysenaars* dagt? gaf ten antwoord: „ De *Parysenaars* richten „ Standbeelden op, en werpen dezelve weder omverre; zy „ slyten hunnen tyd in de Schouwburgen, met uitjouwen en „ handgeklap; zy hebben minder verstands dan de *Atheniensers*, met alle hunne gebreken, en meer dan een dubbel „ deel van deezer buitenspoorigheden."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERHANDELING, OVER GODS WYSHEID, IN DE TOELAATING VAN HET LICHAAMLYK LYDEN DER KINDEREN, IN HUNNE EERSTE LEVENSJAAREN. Door ALB. CONRADI, Predikant te *Oostwoud*.

Het lyden van Kinderen, waarin zelfs de ruwste Volken het beeld der onschuld vereerden, levert voor den Menschenvriend een allertreurigst gezicht op. De zwakke en hulpelooze toestand, waarin zy zich bevinden, de beminnenswaardige onschuld, welke zich op hun gelaat vertoont, zyn niet weinig geschikt om de aandoening van het tederst mededogen in ons gaande te maaken. Wierden wy toch door den wyzen Schepper zo gevormd, dat door het lyden, het welk wy in anderen zien, ons medegevoel wordt opgewekt; welk eenen indruk moet dan niet het lyden van Kinderen, die gelyk schoone planten zich beginnen te ontwikkelen, op onze harten maaken! Dan het is deeze indruk, welke by hun, die in eenige betrekking tot deeze hulpelooze kleinen staan, zo ligtelyk in een morrend misnoegen over de wegen der Voorzienigheid ontaart, en even daarom van Godsdienst en Rede zyne richting moet ontvangen. Beiden toch vereenigen zich ter verligting der menschelyke ellende, en ter volmaaking der menschelyke gelukzaligheid; maar wie zal niet erkennen, dat deeze hunne liefderyke oogmerken in het lyden, het onschuldigste zelfs, der Volwassenen meer kenbaar zyn, dan in de smarten der Kindsheid? Dan de Vader der Barmhartigheid liet zyne kinderen ook hier niet geheel zonder licht; en schoon het hem, die nooit iets dan zeer oppervlakkig beschouwde, niet terstond in het oog valt, is het echter, wanneer wy dat licht getrouw volgen,

zeer geschikt, om ons tot vergenoegdheid met deeze verordening der Voorzienigheid op te leiden, en de nevelen veeler vooroordeelen omtrent dit onderwerp te verdryven.

Laaten wy, om op het spoor der waarheid te geraaken, ons van dit licht bedienen: schoon wy by deszelfs schynzel niet alles kunnen overzien, wy kunnen echter veel daarby onderscheiden. Bepaalen wy ons dan,

I, in de eerste plaats, by de *natuur der ellende*, waaraan de Mensch in zyne eerste jaaren is blootgesteld.

De Mensch, door zynen Schepper tot geluk bestemd, schynt op den eersten trap van zyn bestaan byna geheel tot lyden verordend. Ter nauwer nood heeft hy het eerste levenslicht aanschouwd, of hy verkondigt zyn aanweezen door angstig kreunen, waardoor hy het hevige der smarten, welke zyne geboorte vergezellen, aan den dag legt. De Mensch, tot eenen Koning over de Dieren verordend, schynt in zyne kindsheid het behoeftigste van alle levende schepzelen. Niet te onrecht is daarom de uitboezeming van eenen Dichter (*):

Hulploos schepzel! weerloos wichtje!
  Teder zonder wedergaê!
Kiekens, de ei-schil pas ontkroopen,
  Loopen vlug hun moeder na.
't Veulen, nauwlyks voortgekomen,
  Richt, schoon waggelend, zich op.
Ja 't gering en nietig rupsje
  Klimt tot aan den hoogsten top
Van den boomstam, zoekt zyn voedzel,
  Daar 't maar pas het ei verliet.
En de Mensch, dat Beeld der Englen,
  Roert zich tot zyn welvaart niet.

Nauwlyks heeft het pas gebooren Kind den eersten adem geschept, of het loopt reeds gevaar van te zullen sterven; het gevoelt reeds in eenen toestand te zyn geplaatst, waarin het, geheel afhanklyk van de hulp zyner natuurgenooten, niets tot verligting van zyne smart

(*) *Bespiegeling der Kindsheid*, pag. 14.

smart kan te weeg brengen. Slechts door traanen kan de jonggeboorene het smartelyke van zynen toestand te kennen geeven, en het medelyden zyner ouderen of opvoeders opwekken; welke echter op verre na niet in staat zyn, de oorzaaken van zyn lyden weg te neemen. — Zo ellendig wordt de Heer van deeze Aarde op het toneel der waereld ingevoerd! Zo treurig is zyne verschyning op deeze Aarde! Het lichaam, schoon kenmerken draagende van 's Scheppers wysheid en alvermogen, brengt echter de zaaden van een ongelooflyk heir van ziekten met zich ter waereld. Nauwlyks brengen onze kleinen de eerste maanden door, zonder reeds alle de ellende, aan een zwak en zieklyk lichaam verbonden, te gevoelen; daarenboven zyn Kinderen niet alleen aan een steeds dreigend gevaar om ziek te worden blootgesteld, maar zy moeten ook in dat tydperk van hun leven smarten, dikwerf krankheden ondergaan, welke daaraan alleen eigen zyn. Wie is in staat, de smarten te beschryven, waaraan het Kind onderworpen is; terwyl het, nog ongeoefend in de lydensschool, geene wapenen heeft, om zich tegen de onheilen, waarmede zyn teder lichaam zo menigvuldig bedreigd wordt, te beveiligen? Daar zyne begrippen niet dan duister en verward zyn, heeft de Rede nog geen vermogen, om hem te leeren, zich gelaaten te gedraagen onder een lyden, 't welk van het lot des menschdoms niet kan gescheiden worden; en, nog niet vatbaar voor de troostgronden, welke de Godsdienst, in meer gevorderde jaaren, zo mild den lydenden aanbiedt, leeft het veele jaaren, en groeit onder veele toevallen en gevaaren op. Hoe weinig genot heeft de Mensch, in dezen eersten levensstand, van zyn aanweezen! Hoe gering is de vreugde, welke hy ondervindt! Hoe dikwerf wordt, op het onverwachtst, zyne blydschap in droefheid veranderd! Aan hoe veel gevaar, onheil, kommer en ellende, is de Mensch, op deezen eersten trap van zynen ouderdom, niet blootgesteld! Onkundig van den *tyd*, van de bestemde *mate* des lydens; onkundig van de *doeleinden*, welke de Alwyze met dat lyden beoogt; onkundig van de *inmengzelen van het goede*, welke de Algoede ook aan zynen toestand heeft geschonken, — schynt 's Menschen lot, in dit eerste tydperk, allerbetreurenswaardigst. Zyn oordeel is enkel gevoel;

 en

en het is dat gevoel, 't welk zich met alle macht tegen de onheilen verzet, welke hem treffen. Eindelyk, daar het Kind nog geheel onbewust is, dat met al het lyden, 't welk de Godheid op deeze Aarde toelaat, een wys en goedertieren oogmerk verbonden is, en dat eenmaal daaruit de heerlykste voordeelen moeten voortvloeijen, is het volstrekt buiten staat, iets tot zyne vertroosting of gerustßtelling aan te wenden.

Treurig, ik beken het, is het tafereel, 't welk wy van den zwakken staat der Kindsheid schetsten. Wy poogden zelfs die naare schildery in onze verbeelding te verzwaaren, om des te beter over de *natuur van het lyden*, waaraan de Mensch in de kindsheid onderworpen is, te kunnen redeneeren. —— Dan laat ons deeze ellende van naderby bezichtigen. Hoe dikwyls toch is het niet gebeurd, dat iets, 't welk zich in den eersten opslag affchuwlyk voordeed, by eene nauwkeuriger beschouwing, eene geheel andere gedaante aannam? Hy, die zich verbeeldde een Spook te zien, zag, zo dra hy het waagde nader toe te treeden, niets verschriklyks meer. Het lyden in de Kindsheid is (dat ik my zo uitdrukke) een Spook, dat ons alleen op eenen zekeren afstand vervaart, en hetwelk geheel verdwynt, wanneer men nader koomt. Wie is 'er, die my niet zal toestemmen, dat wy, kortzichtige menschen, dikwyls elken *schyn des kwaads* voor het *kwaad zelf* houden? Zeldzaam zien wy de dingen in hunne betrekkingen, of geeven ons tyd om het Geheel over te zien. Nog zeldzaamer stellen wy het nauw verband der deelen tot het Geheel ons voor. Dat men dus het lyden in de Kindsheid niet met de inrichting van een wyzen en goedertierenen God kan overeenbrengen, moet ook hieraan worden toegeschreeven; men verzuimt, naamelyk, deezen zwakken en hulpeloozen staat des Menschdoms in betrekking tot zynen jeugdigen en mannelyken ouderdom te beoordeelen; men blyft met zyne gedachten by het lot der hulpelooze Kinderen staan, en verliest de doeleinden des Scheppers, met den Mensch in dit tydperk van zyn leven aan zo veel lyden bloot te stellen, geheel uit het oog. —— De oorzaak hiervan behoeft men ook niet ver te zoeken. Het eerste, het *lyden* naamelyk, is ons naby; het laatste, de *bedoelingen* van dat lyden, meer afgelegen; en deeze kunnen niet dan

door

door een gezet nadenken, door eene ernstige overweeging, worden ontdekt. — Laat ons dit lyden wat meer van naby beschouwen, door ons,

II, in de tweede plaats, te bepaalen by eenige *oorzaaken* van hetzelve.

Eene voornaame oorzaak van het lyden, waaraan Kinderen in hunne eerste levensjaaren onderworpen zyn, moet in de *gesteldheid hunner natuure* gezocht worden. — Kinderen zyn menschen; en al wat menschlyk is, mogen wy van hun niet vreemd rekenen. Als mensch, moet het kind zulke en geene andere zinnelyke werktuigen, zulk en geen ander lichaam hebben. Hoe veel ellende toch zou geen plaats hebben, indien onze zinnelyke werktuigen minder fyn, onze zinnen stomper, onze huid hard en ondoordringbaar ware! Daar onze lichaamen fyner bewerktuigd zyn dan die der Dieren, gaan wy ook in dit opzicht hun verre te boven. Dan uit deeze voortreflykheid moeten voor den mensch, vooral in zyne kindsche jaaren, smarten, dikwerf vernielende smarten, ontstaan. Daar 's menschen lichaam door de wysheid des Maakers zo kunstig is zaamgesteld, is het gevaar onvermydelyk, dat deszelfs deelen ligtelyk beschadigd kunnen worden. Hoe meer een lichaam is zaamgesteld, des te eerder loopt het gevaar om in wanorde te geraaken: een uurwerk toch is meer voor wanorde vatbaar, dan een eenvoudig zaamgesteld werktuig. Hoe groot moet dan het gevaar niet zyn, waaraan de tedere lichaamen der Kinderen zyn blootgesteld! Dit gevaar is des te onvermydelyker, naarmate het lichaam fyner is zaamgesteld. Wie zou dan, zonder te willen dat de orde der Natuur opgeheven worde, kunnen wenschen, dat de zo fyn bewerktuigde lichaamen der Kinderen daarvoor bevryd bleeven? —— Eene der voornaamste oorzaaken van het lyden in de Kindsheid is dus gelegen in de inrichting der menschelyke natuure, en in de gesteldheid van het lichaam. *Kinderen*, ik herhaale het, zyn *menschen*; zy moeten in het algemeene lot der menschelyke natuure deelen. „ De Mensch," zegt VILLAUME (*), „ is aan meer ziekten blootgesteld dan „ de

(*) VILLAUME, *over den Oorspr. en Oogm. van 't Kwaad*, I D. p. 223.

„ de Dieren; zyne fmarten zyn een gevolg van zyne „ edele vorming; hy, die hierover wilde klaagen, „ zoude 'er even bevoegd toe zyn, als iemand, die „ zeer te onvreden ware, dat zyn fyn bewerkt horo- „ logie niet even duurzaam zy als het uurwerk op den „ toren."

Eene andere oorzaak van veel lyden in de Kindsheid moet by de *Ouderen* zelve gezocht worden. — Het Kind, dat van zynen Vader het aanweezen, en uit de vogten zyner Moeder voedzel en ontwikkeling ontvangt, kan niet anders dan in een zwakken ftaat ter waereld komen. Gebooren uit Ouders, die in het algemeen bederf der menfchelyke natuure deelen, moeten zyne beftaandeelen en voedende zappen noodzaaklyk aan bederf onderhevig zyn. Te recht heeft ROUSSEAU daarom reeds aangemerkt, „ dat de gefteldheid der „ kinderen doorgaans van die hunner moeder afhangt." — „ De mensch," zegt SALZMAN (*), „ teelt al- „ tyd kinderen naar zyn beeld. Veelen kinderen „ wordt, in de eerfte jaaren hunnes levens, de ge- „ zondheid hunnes lichaams en hunner leden door der „ ouderen fchuld benomen." Wilden wy dus uit zwakke en weeklyke Ouders fterke Kinderen hebben, wy zouden meer dan éénen regel der Natuur moeten omkeeren. Verre zy het derhalven van ons, den Schepper te befchuldigen; daar wy den zwakken ftaat onzer gezondheid, in onze kindfche jaaren, oorfpronkelyk alleen aan onze *Ouders* te danken hebben.

In de *verkeerde behandeling van Ouders en Opvoeders* ligt eene derde bron, waaruit veel lyden by de Kinderen voortvloeit. — „ Deeze," zegt Dr. BAKKER (†), „ is eene voornaame oorzaak van veele ziekten der „ kinderen, welker naamen men anderzins nauwlyks „ zoude kennen." De Mensch, door het gefchenk der Rede verre boven de Dieren verheven, fchiet echter in de behandeling van zyn kroost dikwerf by hun te kort. Schoon het hem even min als den Dieren aan tedere kinderliefde ontbreeke, wendt hy echter, hoewel met het beste oogmerk, dikwerf verkeerde middelen aan, om de gezondheid der Kinderen te bewaaren of

(*) SALZMAN, *Aanl. tot eene onverft. Opvoed. der Kinderen.* De Voorrede.

(†) *Verhandeling over de Nat. Opv. der Kind.* pag. 5.

of te bevorderen. 't Is in de lichaamlyke opvoeding van zyn kroost, dat de Mensch het voorregt der Rede niet alleen dikwyls kwalyk gebruikt, maar ook zich van hetzelve het allerminst bedient. Hoe onkundig toch zyn de meeste Ouders hieromtrent! Hoe veele en sterke vooroordeelen heerschen nog by hun, die in andere opzichten onder het verlichtste gedeelte onzer Natie te tellen zyn! „ De middelen," zegt SALZMAN (*), „ om de gezondheid der Kinderen te „ bewaaren, zyn in de meeste huizen zo verkeerd, „ voor hunne gezondheid en hun leven zo oogschynlyk „ nadeelig, dat ik niet te veel zegge, wanneer ik be„ weere, dat der Ouderen vooroordeel de meeste Kin„ deren in een jaar gedood en begraaven hebbe." De weinige voorbeelden van Kinderen, die, niettegenstaande hunne gebrekkige opvoeding, eene bloeiende gezondheid genooten, doen hier niets af; daar men ook in het zedelyke voorbeelden aantreft van groote Mannen, wier zedelyke opvoeding te eenemaal verwaarloosd was geworden. — Hoe veele Moeders (op welke toch voornaamelyk in de eerste jaaren de bezorging van haar kroost rust) achten het beneden zich, haare Kinderen zelve op te passen; de zorg daarvoor aan huurlingen opdraagende, die, wat zy zich ook op hunne bekwaamheid mogen laaten voorstaan, echter in deeze zaak veelal even onkundig zyn als de eerste, en daarenboven dat edel gevoel voor den welstand van het Kind missen, 't welk de Schepper haar, van welke hetzelve zyn bestaan ontving, als in het harte heeft ingedrukt. Wie onzer kan de reeks van onheilen overzien, welke den Mensch alleen hierdoor in de Kindsheid moeten treffen! Hoe schielyk wordt dan reeds de grondslag gelegd tot eene kwaade gesteldheid des lichaams, en dikwyls voor altyd de staat der gezondheid bedorven! Met regt merkte daarom FAVORINUS reeds aan: „ dat lichaam „ en ziel, die in den beginne met edele deugden praal„ den, door het ingeeven van een ongeschikt voedzel „ van vreemde melk bedorven wierden." Hoe onwaardig toch, in het oog van verstandigen, zyn de meeste dier gehuurde moeders, om dien post te bekleedingen

(*) *Aanleid. tot eene onverst. Opvoed.* De Voorrede.

kleeden, als men haare handelingen tegen de pligten van eene Moeder onpartydig afweegt!

Welk een ruim veld had ik hier voor my, om uit te weiden over deeze verkeerde behandeling van onze hulpelooze kleinen in hunne eerste levensjaaren, als eene der voornaamste oorzaaken van het lyden, waar aan zy onderhevig zyn; doch, behalven dat dit slechts eene herhaling zyn zoude van hetgeen men deswegen in de Werken van TISSOT, BUCHAN en anderen, en voor mingeoefenden in de Verhandelingen van Dr. BAKKER en J. F. COULON aantreft, laat ook de aart des Maandwerks, waarvoor ik deeze Verhandeling schikte, zulk eene uitvoerige behandeling niet toe; waarom ik overga tot de beschouwing van eenige *voordeelen*, welke met dit lyden der Kinderen verbonden zyn.

(*Men verwagte zulks in het volgend Stukje.*)

WAARNEEMING VAN EENE VERZWEERING IN DE *Linea alba*, DOOR WELKE GALSTEENEN ONTLAST WIERDEN. Door J. J. MEIJER, *Med. & Chir. Doctor* te *Zevenbergen*.

Alhoewel het zeker is, dat 'er Galsteenen by veele menschen huisvesten, is het egter zeldzaam, dat zy zig een weg door de bekleedzelen van den buik baanen, en dus door zulke tegennatuurlyke wegen ontlast worden; men heeft 'er veel meer voorbeelden van, (en men zou 'er waarschynelyk nog meer hebben, indien men de ontlaste drekstoffe, in zommige gevallen, naauwkeuriger kon of wilde onderzoeken) dat dezelve zig door den endeldarm ontlasten. Het navolgende geval scheen my de aandagt der Genees- en Heelkundigen wel waardig; waarom ik het dan ook mededeele.

Op den 26sten September 1798 wierd ik door Diakenen te *Trigt* verzogt, om de Vrouw van ANDRIES VERHEYEN, die al zedert eenige dagen over felle pyn in den buik geklaagd had, te bezoeken, en het noodige daartegen te verrigten. De Lyderesse was eene zeer maagere Vrouw, 61 jaaren oud, van een vaale kleur, zedert verscheiden jaaren gekweld met de Jicht,

en met toevallen van zwakke werktuigen der spysverteering, die voornaamelyk in krampagtige braakingen, ten tyde wanneer de Jicht uitbreeken wilde, bestonden, en te gelyk dikwyls door Kolykpynen aangetast, en met Jichtknobbels aan de gewrigten der handen en vingers voorzien. Haar onderzoekende, vond ik, omtrent in het midden tusschen den navel en de schaambeenderen, in de *Linea alba*, een Ettergezwel, ter grootte van een half hoenderey, met eene duidelyke *fluctuatie* en een harden ontstooken omtrek; de geheele buik was opgezwollen, hard en gespannen op 't gevoel. Dit gezwel had zig zedert 12 of 14 dagen beginnen te formeeren, na dat de Lyderesse, volgens haar zeggen, hevige pyn in den buik, met sterke koortzen, had doorgestaan, die zig allengskens naar deeze plaats bytrok, en waarop zy nu zedert eenige dagen een pap van lynkoek leggen had. Den volgenden ochtend opende ik het gezwel met een lancet, en 'er liepen omtrent 4 of 5 oncen bloederige etter, van een goede consistentie, maar ondraagelyken stank als van *fæces*, uit; zo dat ik werkelyk op het eerste oogenblik vreesde, dat 'er eene darm-ontsteeking, die tot verettering overgegaan was, ware voorafgegaan, en dat zig de etter nu naar buiten ontlastte. Na dat genoegzaam alle etter uit de gemaakte opening was gevloeid, bemerkte men, door eene zagte drukking met den vinger, rondsom de opening, eene groote holligheid en ruimte onder de huid, en eene groote hardigheid rondsom het ettergezwel. In de wond legde ik wat plukzel, en op de hardigheid, om dezelve te ontbinden, een *empl. Diachyl. c. g.* en verder een behoorlyk verband.

Den 28sten liep 'er taamelyk veel van een dun, rood vogt uit de opening; en nu ontdekte ik, dat de gezegde holligheid zig meer naar de beide zyden van den onderbuik, dan wel naar binnen uitstrekte, en dat 'er fistuleuse gangen voorhanden waren, welker loop zig egter, wegens de onrustigheid der Vrouw, niet met zekerheid ontdekken liet. Voor het overige had de Lyderesse aan het ettergezwel geen pyn, maar was koortzig, klaagde over een bitteren smaak in den mond en weinig eetlust. Thans appliceerde ik ettermaakende middelen, inspuitingen van het *Digestiv. liquef.* PLENKII, en de voorschreeven pleister. Inwendig liet ik de Lyderesse eene *mixt. refriger.* neemen.

Den 29sten was de uitvloeijende etterstoffe van een beter aanzien, en de hardigheid was aanmerkelyk zagter geworden. Dezelfde middelen wierden tot den 2den October voortgebruikt, wanneer de holligheid zig met jong vleesch byna had opgevuld en weinig etterde, waarom de inspuitingen ook weggelaaten wierden; dan op den 7den October een aanzienlyke menigte van een dun, slymerig, byna helder vogt uit de opening uitvloeijende, zo wel voor als onder het verbinden, onderzogt ik de wond op nieuw, en ontdekte twee fistuleuse openingen, waarvan de eene, ter diepte van anderhalven duim, regt naar binnen, de tweede byna dwars over de regterzyde van den onderbuik, doch eenigzins schuins naar boven, naar de *spina anterior et superior ossis ilei*, liep, en, voor zo ver ik met de sonde komen kon, ter lengte van een duim; ook waren rondsom de uitwendige opening de bekleedzelen van den buik zeer hard.

Naar de menigte der uitvloeijende stoffe te oordeelen, was het zeker, dat deeze pypzweeren zig verder moesten uitstrekken, dan ik met de sonde ontdekken kon, en ik begreep wel, dat dezelve uit een ingewand van den buik voortkwamen, maar uit welk, kon ik te dier tyd met geen zekerheid bepaalen. Daar de stoffe dun, slymerig, zonder kleur, en byna zonder reuk was, zou my dit bykans hebben doen denken, dat dezelve, wegens haar speekzelagtig voorkomen, uit het *pancreas* kwam, zo niet de ligging van deeze klier een voorname reden tegen dit gevoelen had opgeleverd. Ook was het zeker, dat de rigting deezer pypzweeren zeer hoekig en ongelyk loopende zyn moest, wyl alle aangewende middelen, ter uitvorsching van derzelver diepte en loop, vrugteloos waren; de ingespuite vogten bleeven gemeenlyk langen tyd terug, en konden niet gemaklyk weder uit de opening worden gedrukt. Voor het overige bevond zig de Lyderesse, onder het toedienen van ontbindende en versterkende middelen, als *antimonial.*, *sal. med.*, afkooksel van *rad. gramin.*, *taraxac.*, *cichor.*, *lign. Quass.*, *Extr. Amar.* enz., zedert het ontstaan der verzweering, in een beteren staat van gezondheid, dan voorheen.

Ik nam myne toevlugt weder tot de voornoemde injectien, en vond den 12den October een goeden etter, in eene behoorlyke hoeveelheid, egter met het speek-

zel-

zelagtig vogt gemengd; de anderzins dikke, harde buik was aanmerkelyk dunner en zagt geworden, en de hardigheid in den omtrek der opening byna verdweenen; voorts de Lyderesse redelyk wel zynde, maakte ik ook geene verandering in de behandeling. Dan deeze schynbaare beterschap duurde niet lang. Den volgenden dag was de geheele buik sterk gespannen en pynelyk; de Lyderesse kreeg hevige poogingen tot braaken, zonder egter iets te ontlasten (*), verzeld van kolykpynen; en 'er liep wederom zulk eene groote menigte dunne stoffe uit de wonde, dat de opgelegde compressen van vier tot zes maalen in de 12 uuren moesten verwisseld worden; ook ontstond 'er, ter zyden van de eerste opening, een nieuw klein ettergezwel, met drie openingen, welke zo wel onderling, als met de eerste gemeenschaplyk inten liepen.

Den 24sten October sneed ik het dwars kanaal in zyne gantsche lengte open, en ontdekte, eenige dagen laater, een *sinus* van ruim twee en een halven duim lengte, die in eene schuinze rigting naar binnen en opwaards de buikspieren doorboorde, en, gelyk het scheen, naar de lever liep; maar verder te sondeeren, dan tot de gezegde diepte, was my onmogelyk; hetwelk my nu als waarschynelyk deed voorkomen, dat deeze *sinus* in de lever eindigde. Om nu ook deezen met het mes open te snyden, en vervolgens den verderen loop daarvan op te zoeken, kwam my, by zulk een oud, gebrekkig en bykans uitgeteerd ligchaam, niet geraaden voor; waarom ik dan liever verkoos, denzelven door zagte inspuitingen open en zuiver te houden, en de bovengenoemde middelen inwendig te laaten voortgebruiken.

Tusschen den 12den en 19den November bemerkte ik, 't geen ik nog niet gezien had, dat de compressen door het uitgeloopen vogt eenigzins groen geverwd wierden, en dat, wanneer men met de hand zagt van de

(*) Zulke krampagtige braakingen en toevallen was de Lyderesse gewoon, en 'er volgde gemeenlyk een ontsteekingagtig opzwellen, of jicht, aan de gewrigten der handen en vingers, waarna dan het braaken en de kolyk meestal van zelf bedaarden; en dit was ook nu het geval. Somwylen duurden dezelve ook langer, zonder dat de jicht 'er op volgde.

de lever naar de buitenste opening heen drukte en streek, het uitloopen van het vogt aanmerkelyk bevorderd wierd; ook was het uitvloeijend vogt zo scherp, dat 'er op de huid, zo ver het zig verspreidde, puistjes verscheenen; het liep nu in grootere, dan in kleinere hoeveelheid uit, welk laatste de Lyderesse altoos pynelyk was; en in de maand January 1799 wierd de buitenste opening zo klein, dat ik genoodzaakt was, dezelve door middel van de bereide spons te verwyden.

Toen, in de maand February, de inundatie van Gelderland ontstond, had ik in eenige weeken geene gelegenheid, om de Lyderesse te zien; maar in de maand April weder by haar komende, vond ik, dat in de uitvloeijende stoffe zwarte stipjes en schilfertjes in menigte dreeven; en de Lyderesse verhaalde my, dat zy, eenige dagen geleden, zwaare kolykpynen en braakingen had doorgestaan; dat daarop de omtrek der opening sterk ontstooken was geworden, en dat 'er kort daarop een zwarte brok, van grootte als een paarde-boon, uit was gekomen, maar dezelve op den grond vallende, was die weggeraakt. Het gantsche geval overweegende, begon ik in twyffel te trekken, of dit vreemde ligchaam niet een Galsteen mogt geweest zyn; en het kwam my nu zeer waarschynelyk voor, dat de, in de uitvloeijende stoffe dryvende, stipjes en schilfertjes, deeltjes van Galsteenen waren, door de inspuitingen en door de beweegingen der buikspieren losgewerkt; en wyl ik vermoedde, dat 'er meer zulke steenen ten voorschyn konden komen, verzogt ik de Vrouw, zo dra zy weder iets van dien aart ontdekte, my te laaten roepen; hetwelk dan op den 6den May ook geschiedde.

De Lyderesse had, geduurende een paar dagen, zwaare braakingen doorgestaan, en klaagde nu over pyn in de zweer, in welker opening ik een zwart, hard ligchaam ontdekte. De opening door het mes ruimer gemaakt, en het ligchaam daaruit gehaald hebbende, bevond ik, dat het een Galsteen was, van eene langwerpige gedaante, met verscheiden hoeken, en hebbende de grootte van een eikel; de kleur van buiten was donkerbruin, inwendig saffraan-geel; de zelfstandigheid scheen meest uit kleine blaadjes of schilfertjes te bestaan, voornaamelyk de buitenste korst; hy dreef op het water, brand-

brandde aan de kaars, en had verder de door de Scheikundigen opgegeevene kenmerken van een Galsteen. Het toedienen van ontbindende en versterkende middelen wierd voortgezet, en daaglyks, of om den anderen dag, eene verzagtende inspuiting toegediend, als ook zomwylen, wanneer zig krampagtige pynen opdeeden, warme weekmaakende en ontspannende stoovingen en pappen op den buik geäppliceerd; by welke behandeling de Lyderesse merkelyk beter scheen te worden. Intusschen bleef de uitvloeijende stoffe van hetzelfde aanzien, en byna altoos met die zwarte stipjes en schilfertjes gemengd; zo dat men eene nieuwe ontlasting van Galsteenen kon te gemoet zien, gelyk ook werkelyk, in de maand July des zelfden jaars, geschiedde, wanneer, naa voorafgegaane kolykpynen, die egter niet zo hevig waren als voorheen, een derde steentje, half zo groot als de voorgaande, ontlast wierd. Of 'er nog meer steenen door den endeldarm ontlast zyn, is my onbekend, wyl zekere omstandigheden veroorzaakten, dat ik de Lyderesse maar zelden meer te zien kreeg; doch ik kan niet voorby, aan te merken, dat de Lyderesse, naa het ontlasten deezer steenen, veel verligting in de krampagtige toevallen der maag, alsmede een langer uitblyven der Jicht, ondervond.

Myn vertrek van *Trigt* maakte nu aan deeze Waarneeming een einde; doch in de maand April deezes jaars ontving ik het berigt, dat de Lyderesse nog leefde en taamelyk wel was, maar dat het ongemak aan den buik nog in denzelfden staat was, als by myn vertrek; dat 'er by aanhoudendheid etterstoffe uitvloeide, en van tyd tot tyd nog steentjes voor den dag waren gekomen; de pleisters, die 'er opgelegd worden, waren, by het afneemen, zo zwart als *basilicon*; 'er was een sterke reuk by; en de Lyderesse ging toen met een stokje door het huis.

Alhoewel nu deeze Waarneeming geenzins eene nieuwe ontdekking, nopens het ontlasten van Galsteenen, door verzweeringen aan den buik, moge behelzen, scheen my dezelve egter, als eene kleine bydrage, in dit geagt Maandwerk, tot de geschiedenis der Galsteenen, te kunnen dienen. —— Wy vinden voornaamelyk in HALLERS *Element. Physiologiæ*, Tom. VI. Lib. 23, veele gevallen byeen verzameld, in welke zulke steenen zig een weg door de vliezen der galblaas en de bekleed-

ze-

zeken van den buik baanden; en in hetzelfde Werk is uit FRANK, *Anmerk.* Tom. IV. p. 480. een geval aangehaald, waarin één steen, van de gedaante eener moerbezie, door eene verzweering naast den navel doorbrak. Dan het behoort zeker tot de allerzeldzaamste gevallen, dat dezelve aan den onderbuik, zo ver onder den navel, doorbreeken; meest ziet men dit in den regter bovenbuik, zodanig als het geval, door Dr. KOOLE waargenomen, in de *Verhandelingen van het Bataafsch Genootschap te Rotterdam*, I Deel, p. 509, beschreeven is. Ik beken ook, geen vermoeden op Galsteenen gehad te hebben, voor dat de Lyderesse my verhaalde, dat 'er een zwart ligchaam uit de zweer was gekomen, alhoewel de verschynzels, die men veelal by persoonen, met Galsteenen geplaagd, waarneemt, hier in een aanmerkelyken graad voorhanden waren; maar dezelfde verschynzels ziet men ook by dat zoort van Jicht, welke CULLEN, (zie CULLEN, *First Lines of the Practice of Physic*, Vol. I. § 520 der Hoogduitsche Vertaaling, tweede Druk, *Leipz.* 1789, en insgelyks in zyne *Nosologia methodica*) onder den naam van *Atonic Gout*, *Podagra atonica*, beschryft; en dewyl by onze Lyderesse zulke duidelyke teekens van dat zoort van Jicht aanweezig waren, versterkte my dit in myne opgevatte meening, dat deeze toevallen enkel door de Jicht, en de met dezelve verbonden zwakke werktuigen der spysverteering, veroorzaakt wierden; egter niet uit het oog verliezende, dat 'er hoogstwaarschynelyk zwartgallige verstoppingen der ingewanden van den buik mede gepaard gingen; te meer, daar verscheiden voornaame Geneeskundigen, als GRANT, STOLL, MEZLER enz., de Jicht onder de zwartgallige Ziekten rangschikken. En hieruit nam ik myne *indicatie* en *indicata*, welke ik, ook zelfs naa het ontlasten van Galsteenen, niet weezenlyk veranderde; offchoon my niet onbekend is, dat men verscheiden middelen, b. v. dat van DURANDE, (zie RICHTERS *Chirurg. Bibliothek*, Band 8. St. 2.) uit *Naphtha vitrioli*, met *ol. terebinth.*, ter ontbinding der Galsteenen, heeft aangepreezen. Dan daar deeze aanpryzingen meestal op Scheikundige, buiten het ligchaam te werk gestelde, proeven steunen, die, zo als de ondervinding meermaalen geleerd heeft, op het levende dierlyke ligchaam aangewend, zeer onzeker zyn, en waardoor men veel-

al

al meer na- dan voordeel heeft toegebragt: zo heb ik my, by dit gebrekkig ligchaamsgestel, liever tot zagtere middelen bepaald; de les behartigende, dat, waar men geen nut kan stigten, men ook niet moet schaden. Even min, als het gebruik van sterk prikkelende inwendige middelen, zou, in dit geval, de operatie, die de nieuwere Heelkunde aan de hand geeft, om Galsteenen uit de Galblaas te haalen, gepast geweest zyn.

Ik heb boven reeds aangemerkt, dat de Lyderesse, na het ontlasten der Galsteenen, veel verligting, zo in de krampagtige toevallen der maag, als in de kolykpynen, voelde; terwyl nu ook de jichtpynen langer uitbleeven. Zouden ook veelligt de Galsteenen, door hunne mechanische prikkeling, de aanvallen der Jicht bevorderd hebben? —— Ik durf deeze vraag niet beslissend beantwoorden, alhoewel 'er eenige grond ter omhelzing van dit gevoelen voorhanden schynt te zyn. Dit zal ik 'er alleen nog byvoegen, dat, myns bedunkens, deeze Waarneeming kan strekken, om Geneeskundigen, die jichtige Lyders, en voornaamelyk jichtige Vrouwspersoonen (*), die niet meer menstrueeren, te behandelen hebben, ook op Galsteenen te doen denken; in 't byzonder, wanneer de Jicht van haaren geregelden loop afwykt; — verder, om te doen zien, dat men de krampagtige toevallen in den buik, by jichtige Lyders, niet altoos van eene verplaatzing der Jichtstoffe kan afleiden, dewyl zomtyds eene grove stoffelyke oorzaak aanweezig is; en dat het dus, in zulke omstandigheden, ook niet dienstig zyn zal. de vermeende Jichtstoffe door in- of uitwendige sterk prikkelende middelen naar de buitendeelen te dryven, maar dat daarentegen krampstillende en ontspannende middelen, voornaamelyk op den buik geäppliceerd, van grooter nut zullen zyn.

(*) Men ontmoet, volgens HALLER, de Galsteenen het meeste by de vrouwlyke sexe.

BERICHT, AANGAANDE DE TWEE ZOGENOEMDE STEKELZWYN-MENSCHEN (*the Porcupine-Men*), BEHOORENDE TOT DE BEKENDE ENGELSCHE FAMILIE VAN LAMBERT.

Door W. G. TILESIUS.

(*Vervolg van bl.* 519.)

In den Herfst des Jaars 1801 verscheenen het eerst, op de *Leipziger* Misse, de beide zo even uit *Engeland* aangekomene Zoonen van den Stekelzwyn-man, zes-en-veertig jaaren vroeger, toen dezelve nog een jongetje was, door BAKER beschreeven. Geduurende den tyd van hun verblyf alhier, heb ik ze dagelyks in hunne kamer bezogt, om dus in staat te zyn tot het waarneemen van alles, 't geen eenige betrekking heeft op den zo zonderlingen toestand hunner lichaamen. De beide jonge lieden zyn op het land gebooren en opgevoed, en zien 'er zeer vrolyk en gezond uit. De oudste, JOHN LAMBERT, die den ouderdom van twee-en-twintig jaaren heeft bereikt, is groot van gestalte en sterk van lichaam. De jongste, RICHARD LAMBERT, nog maar dertien jaaren oud, schynt van een minder vast gestel, schoon groot naar zyne jaaren. De oudste schynt eenigzins van een stillen, afgetrokken aard, en spreekt weinig; waardoor veelen op het denkbeeld zyn gevallen, dat hy onnozeler is dan de jongste, 't geen echter bezyden de waarheid is; zynde hy inderdaad schranderder en beter onderweezen dan zyn Broeder. Hy leest, schryft en rekent zeer wel: ook verstaat hy zyn ampt, als Boschwachter, zeer goed. Zyne uiterlyke ingetogene houding komt alleen voort uit eene hardhoorigheid, die hy, uit een ongelukkigen val van een paard, heeft overgehouden.

JOHN LAMBERT is getrouwd, en heeft zyne Vrouw hoog zwanger te huis gelaaten. Met reden is men zeer verlangende, om te weeten, of het kind, 't geen gebooren zal worden; indien het een Zoon is, insgelyks, gelyk zyne voorvaders, na verloop van eenige weeken, de huidkorst zal bekomen; en of, zo het een Meisje is, hetzelve, gelyk in deeze Familie pleeg plaats te hebben, zonder huidkorst zal zyn. Deeze bei-

beide Broeders hebben in hun Vaderland nog zeven Zusters, die alle eene zuivere huid hebben, gelyk andere gezonde menschen, zo dat zich geen het minste spoor van eene huidkorst aan haare lichaamen laat zien; niettegenstaande men verzekert, dat zy in gedaante en houding volkomen op haare Broederen gelyken. Ook hebben my de beide Broeders verzekerd, dat het by hunne Familie voor eene volkomen zekere zaak wordt gehouden, dat in dezelve nooit een Meisje met deeze korst is aangedaan geweest; 't geen waarlyk zeer zonderling is, en bezwaarlyk op eene voldoende wyze verklaard kan worden.

Toen ik deeze jonge lieden naauwkeuriger, dan zy gewoon waren, onderzocht, een aantal plaatzen van hunne lichaamen met vergrootglazen bezichtigde, zo om de natuur dier korsten, als de eigenlyke gesteldheid der daar onder verborgene opperhuid, nader te leeren kennen, en eindelyk alle afgevallene stukken der huidkorst verzamelde, om dezelve scheidkundig te onderzoeken, zo vroegen zy met nieuwsgierigheid, waartoe dat alles zou dienen. Het antwoord was, dat alle deeze bouwstoffen verzameld moesten worden, om van hunlieden eene meer naauwkeurige beschryving daar te stellen, dan tot hiertoe, ten opzichte van hun geslagt, door MACHIN en BAKER was geschied.

Zeker Man en Vrouw JOANNY, die voorheen met zogenaamde witte Mooren, of Kakkerlakken, door geheel Europa hadden gereisd, om dezelve voor geld te laaten zien, thans, zo het schynt, geene gelegenheid meer gehad hebbende, om zodanige lieden te bekomen, en verneemende, dat men nog nooit iemand, van het zonderling geslagt der LAMBERTS, buiten *Engeland* had gezien, hadden zich derwaards begeeven, om hen tot eene Reize door Europa te beweegen; die zekerlyk tot wederzyds voordeel moest verstrekken, wanneer zy zich, onder hun geleide, voor geld lieten zien. Op deeze wyze hadden zy zich eerst in *Hamburg*, *Hanover*, *Gottingen* en *Leipzig* vertoond, en wilden nu verder reizen op *Dresden* en *Berlyn*, en mogelyk zelfs op *Weenen*. Daar deeze leidslieden der LAMBERTS niets dan Fransch of Engelsch spreeken, hebben zy nog ander gezelschap, om voor tolken te dienen, by zich. Gemelde JOANNY zeide my, dat de Hofraad BLUMENBACH uit *Engeland* bekomen had een pra-

paraat van de huid der hand van den Overgrootvader der tegenwoordige reizigers. Zo dit waar is, hebben wy mogelyk ook nog iets wetenswaardigs, aangaande den aard en oorfprong deezer huidkorst, uit de pen van deezen grooten Man te wagten.

By zyne komst te *Leipzig* liet JOANNY, in een gedrukt papier, de aanftaande vertooning der Stekelzwynmenfchen bekend maaken; waarin, gelyk doorgaans by zulke gelegenheden plaats heeft, de zaak eenigzins overdreeven wierd voorgefteld en met valfche byvoegzels opgezierd. Dus meldt dit bericht, dat de Vader deezer jonge lieden zich met eene Europifche Vrouwe heeft in den echt begeeven, even alsof dezelve uit een ander Werelddeel oorfprongelyk was, dat geenzins waar is. Voorts zegt hy, dat eenige Reizigers verzekeren, dergelyke Stekelzwyn-menfchen, in de woeste gewesten, achter de *Botanybaai*, gezien te hebben. Hiervan, echter, heeft men, buiten dit bericht, nooit iets gehoord of by bekende Reizigers geleezen; niettegenftaande deeze byzonderheid, in de geographifche befchryving des menschdoms, van het uiterfte gewigt zou zyn, en dus niet zou zyn overgeflagen door ZIMMERMAN en anderen, die dit ftuk, met de grootfte naauwkeurigheid, onderzogt hebben. Eindelyk gelykt ook de erffelyke huidkorst der LAMBERTS nergens minder naar, dan naar de fteenharde fchelp van een Schildpad, waarmede dezelve in dit bericht wordt vergeleeken. Hierby wordt teffens, ten voordeele der LAMBERTS, eene ruwe afbeelding verkogt, waarin men de natuur even weinig kan vinden als in de befchryving.

Het onverwagt aanfchouwen van deeze beide naakte menfchen zou voorzeker iemand, die nog geene verfcheidenheden der menfchelyke zoort gezien heeft, een veel grooter fchrik verwekken, dan het onverwagt gezicht van een, tot hiertoe niet gezienen, Neger. Want, terwyl de huid van het aangezicht, der handen en der voeten, blank is, vertoont zich de overige oppervlakte des lichaams niet alleen morsfig graauw, maar ook nog overal met eene dikke, ruwe en geborftene ftekelkorst omgeeven, 't geen hun een wild en affchuwelyk aanzien geeft. Eenige der nieuwsgierige toekykers, die hen niet genoeg van naby konden zien, verbeeldden zich, dat de beide LAMBERTS zich met een bekleedzel van kurk hadden weeten te bedekken, op zodanig eene wyze,

dat

dat de meergemelde blanke deelen daar vry van waren gebleeven; doch door nader by te komen, en de Jongelingen te bevoelen, overtuigden zy zich ras van het tegendeel; gelyk ook het geval was der zulken, die tot hiertoe geloofd hadden, dat het korstig bekleedzel uit eenig dik, door bedrog aangebragt, besmeerzel bestond. Daarentegen vonden ook zy zich bedroogen, die, volgens de gebrekkige beschryvingen, gehoopt hadden, menschen te zien, met wezenlyke pennen van Egels of Stekelvarkens gewapend. De opperhuid zelve is by deeze lieden, op de meeste plaatzen, niet natuurlyk, maar eeltachtig, ruw, droog en rimpelig; voorts overdekt met een graauw of zwartachtig bekleedzel, 't welk de insnydingen, verheevenheden en wratten van dezelve, als 't ware vergroot, en zo menigmaalen verdikt, afbeeldt, dat daaruit eindelyk eene zwaare bekorsting gebooren wordt, welke door de menigvuldige buigingen en beweegingen, des vels eindelyk breekt, en teffens droog en bros wordt. Deeze schors verdeelt zich dan in gebrokene stukken, overeenkomstig met de insnydingen, die in de opperhuid plaats hebben. Hierdoor komt het ook, dat de gedaante der afbreekende stukken niet overal dezelfde is; zynde dezelve vierkant, prismatisch, kegelvormig enz., naar maate de insnydingen der opperhuid daaraan eene andere gedaante geeven.

Uit deeze beschryving der bekorste opperhuid ziet men nu genoegzaam, dat de uitdrukkingen, Stekelzwyn-mensch, Egelmensch, enz. inderdaad in 't geheel niet op de LAMBERTS toepasselyk zyn. Door zulke verkeerde benaamingen zou men ligtelyk op het denkbeeld komen, dat deeze menschen waarlyk bezet zyn met hoornachtige stekels, die, gelyk by zodanige Dieren plaats heeft, uit de zelfstandigheid van het vel zelve te voorschyn komen. Doch dit is hier geenzins het geval; wy vinden hier geen hard en in stekels opwassend vel, maar alleen eene huidkorst, uit de ontaarding der opperhuid gebooren, en daaraan vastkleevende. Wel is waar, dat deeze korst op sommige plaatzen in stukken afbreekt, die wel eenige gelykenis hebben met hoornachtige stekels, doch alleen voor het uiterlyke; want, wanneer men die stukken nader onderzoekt, bespeurt men ligtelyk, dat zy geenzins die hardheid en zelfstandigheid bezitten, aan waare stekels

eigen; in tegendeel vindt men die zelfstandigheid bros, en alleen eenigzins hoornachtig buigzaam, wanneer zy nog met de vogten der huid doortrokken is, doch teffens veel weeker. De natuur des huidbekleedzels der LAMBERTS komt het meest overeen met het Kwaadzeer en zommige andere velziekten; doch is alleen wat harder, en valt ook in merkelyk dikker stukken af; zynde deeze stukken van buiten zwart, doch wanneer zy midden door worden gebroken, doorschynende.

In den Herfst zien deeze jonge lieden 'er geheel anders en wel veel verschrikkelyker uit, dan in andere jaargetyden, dewyl op dien tyd de stukken, die het langst gezeten, en de grootste dikte bekomen hebben, afvallen. Vanhier, dat zy 'er alsdan vlekkig en schubbig uitzien. De opperhuid, die, zo ras de dikke korst afvalt, reeds wederom met een schubbig, wratachtig en ligt-zwart bekleedzel overtoogen schynt, vertoont dan diepe holten, afgebroken door nog overgebleevene gedeelten van de nog niet afgevallen huid; 't geen de wonderlyke vertooning maakt van een drie- of vierdubbeld vel, op allerhande wyzen in verschillende laagen afgebroken. De afgebrokene stukken der huidkorst, die nog eenigzins met stekels vergeleeken kunnen worden, zitten aan de rimpelige deelen van buik en rug: dezelve zyn zeer kort en klein, hangen in hunne grondbeginzels niet te zamen, maar staan op een dun korstje, 't geen onmiddelyk op de opperhuid vastzit. De opperhuid was op deeze plaatzen ingetrokken en eeltachtig. De nabuurige huidtepeltjes waren overal bezet met een zwart-graauw overtrekzel; 't welk op de oppervlakte de gedaante van schubben aannam. Ook vormde dit overtrekzel, wanneer het dikker wierd, als 't ware, een hoornachtigen bast over de huidtepeltjes. De insnydingen of rimpels, die tusschen beiden wierden waargenomen, waren veel aanmerkelyker, dan by andere menschen. Op die plaatzen, alwaar de huid ruim en rimpelig is, kon dezelve van de daar beneden liggende spieren worden afgetrokken. Wanneer men verder de huid op deeze plaatzen, tusschen duim en vinger, van de beneden liggende deelen opligtte, en dezelve daardoor deed bersten, zo boogen zich de zogenoemde stekels op de bolronde randen in verscheidene richtingen door elkander, zo dat men de opperhuid tusschen dezelve kon zien. Met toelaating van den zogenoemden

den Stekelzwyn-man, trok ik eenige deezer zogenoemde ſtekels uit met een pincet, 't geen eenige bloeding veroorzaakte. De gekwetſte plaatzen onderzocht ik verder met het vergrootglas, en ligtte de velſchubben, op welke de zogenoemde ſtekels geſtaan hadden, op met het lancet; wanneer ik bevond, dat op de opperhuid een wit, meelachtig, celgewys weefzel overbleef, 't welk ook aan de oppervlakte van het losgerukte ſchubbetje te zien was.

Daar gewoonlyk, by een oppervlakkig onderzoek deezer menſchen, alleen gelet wordt op de bovenſte oppervlakte, en niet op den grond der bekorſting, zo brengt dit de aanſchouwers in den waan, dat alle de menigvuldige uitſteekende punten, die 'er als ſtekels uitzien, van elkander afgezonderd ſtaan. Doch dit is geenzins het geval: behalven de weinige zo even vermeldde, hangen de overige, in hunne grondſtukken, te zamen, en zyn dus, in plaats van ſtekels, niets dan uitpuilingen eener algemeene huidkorst.

(*Het Vervolg en Slot hierna.*)

EEN VREEMD NATUURVERSCHYNZEL.

Omtrent het midden van September 1802 deed zich een zeer ongemeen Verſchynzel voor in eenen Berg, grenzende aan *Loch Tay*, in de Hooglanden van Schotland. Een Schaapenhoeder weidde zyne Kudden omſtreeks den top des Bergs, wanneer hy eensklaps overvallen werd door een regenbui van Steenen, rondsom hem nedervallende. Verſchrikt door zulk eene ongewoone vertooning, verliet hy met allen ſpoed den Berg, en ging naar de Dorpen, gelegen in de laage landen beneden, verhaalende het ontzettend wonder, door hem gezien. De Inwoonders gaven hem weinig geloof; evenwel, daar het geloof aan Geesten en andere zonderlinge verſchynzelen niet geheel vreemd is in dat gedeelte des Koningryks, bewoog hy eindelyk eenigen van hun, om de plek te gaan bezigtigen, en zichzelven van de zaak te vergewisſen. Ter plaatze komende, waren zy niet min verbaasd dan hy, den grond, als 't ware, geheel bezaaid te vinden met een groot aan-

aantal losse Steenen, blykbaare kenmerken vertoonende van nieuwlings daar te zyn nedergevallen. — Rondziende, om de oorzaak te ontdekken van dit vreemd vertoon, bespeurden zy een spleet in de aarde, van eene langwerpig ronde gedaante, in het middelpunt van de plaats, waaromstreeks de Steenen verspreid lagen. Door deeze opening waren dezelve blykbaar uitgeworpen, doch door welke beweeg-oorzaak kon men niet ontdekken. De Berg, waar dit Verschynzel plaats greep, ligt niet meer dan twintig mylen afstands, in een rechte lyn, van het Dorp *Comrie*, waar zo veele aardschokken gevoeld worden. Een buitengemeen hevige schok had te *Comrie* plaats, kort naa het bovengemeld Verschynzel: waaruit men mag besluiten, dat zulks in eenige betrekking tot elkander gestaan heeft.

EEN KUIKEN MET EEN MENSCHEN-AANGEZIGT.

In den voorleden Jaare (1801) liet een Jood, te *Posen*, in *Zuid-Pruissen*, voor geld zien een Kuiken met een Menschen-aangezigt. Dit Kuiken was uitgebroed op een Landgoed niet verre van *Wreschen*, of *Wrzeshia*, in het Distrikt van *Posen*; en de Jood had hetzelve ontvangen, ter vereffening van eene kleine Snyders-rekening, welke de Eigenaar des Landgoeds hem schuldig was, die verzekerde, dat een ander even zo gevormd Kuiken ten zelfden tyde door dezelfde Hen was uitgebroed, doch 't welk kort daarop stierf. Het Kuiken, 't welk door den Jood leevende vertoond werd, had een zeer leevendig voorkomen, was volwassen, en meer dan een jaar oud. Het lichaam was bedekt met veelverwige vederen, en, zo ver als dat gedeelte van den hals, waar het hoofd begon, in geenen deele door iets zonderlings verschillende van andere Kuikens: Het hoofd ging in grootte dat van andere Kuikens niet te boven; maar het was zonder vederen, en bedekt met een vel van eene eenigzins blaauwagtige kleur. De oogbolletjes waren juist gevormd als in een menschen-aangezigt, en daarover twee boogen van zeer fyn dons, vormende regelmaatige wenkbraauwen. Het bovenste gedeelte van den bek was zulkerwyze geboogen en afgeknot, dat het een welgemaakten

neus

neus uitmaakte, behalven dat dezelve van eene hoornagtige zelfstandigheid was. Een welgevormde menschlyke mond onder dien neus, met lippen, en twee ryen naauw vereenigde witte spitze tanden, voltooiden deeze zonderlinge speeling der natuur. De tong was gerond, en gevormd gelyk een menschen-tong. In de daad, het geheele aangezigt had zulk eene verbaazend juiste overeenkomst met een menschlyk weezen op eene verkleinde schaal, dat 'er, om zulks te ontdekken, geen de minste noodzaake was, om den bystand der verbeeldinge in te roepen. —— Bovenstaand Verhaal van dit verschynzel was ondertekend en gemeen gemaakt door M. SCHWARZ, een Heer, bekleedende een aanzienlyken post by het Pruisfisch Gouvernement te *Posen*.

LEVENSBESCHRYVING VAN KAREL WILHELM SCHEELE.

(Uit het *Hoogduitsch* van C. G. GRUNER.)

SCHEELE's leven levert ons een voorbeeld op van een' bescheiden Geleerde, die moeds genoeg bezat om de stille vergetenheid te kiezen boven de luidruchtige beroemdheid; wiens yver geen lof noodig hadt; wien de geleerden in zyn vak kenden, en zyne tydgenooten schier miskenden; die zich reeds eenen onsterffelyken naam verworven hadt, eer hy beroemd wierdt. Hy arbeidde voor zich in stilte, wenschte en zocht niets, dan meer en meer te leeren. Eindelyk wierdt hy door zyne gewichtige ontdekkingen verraden; en naauwlyks begon hy de vruchten van zyne poogingen te genieten, of hy wierdt der waereld voor altyd ontrukt. Zyn verlies en zyn roem verbreidden zich schier ter gelyker tyd. Men wenschte hem weder terug, daar hy naauwlyks recht bekend geworden was. Hy wierdt den 9 December 1742 te *Stralsund* geboren; zyn Vader was CHRISTIAAN SCHEELE, een Koopman, — zyne Moeder MARGARETHA ELEONORA WARNECROSS; hy was van elf kinderen het zevende, ging op de openlyke Schoole, en leerde niets; wierdt diensvolgens, in zyn veertiende jaar, naar den Apothekar BAUCH, in

Gothenburg, een ouden Vriend, gezonden, om de Artzenymengkunde te leeren. Na dat zyne leerjaaren verstreken waren, bleef hy 'er nog twee jaaren als *Provisor* staan, en ging toen van daar naar *Malmo* by den Heer KEUSTRÖM. Tot dus verre bespeurde men in hem niets meer, dan geschiktheid en yver. Hy las vlytig alle Scheikundige Boeken, die hy maar kon bekomen, vooral NEUMANN, doch zonder eenige byzondere voorkeur. Hy verdroeg de verandering van zyn tot hiertoe gehouden verblyf zeer gelaten; doorreisde de verschillende Provintien en Steden, en besloot eindelyk, in 1769, naar *Stockholm* en *Upsal* te gaan. Verscheiden Leden van de Academie der Wetenschappen verleenden hem het gebruik hunner Boekery, en moedigden hem aan, om, naar een aan de hand gegeven plan, eenige Proeven in 't werk te stellen. Hy leverde in 1770 zyne Verhandeling over de Vloeispaat aan de Academie over, en ging van daar in 1772 naar *Upsal*. Hier zette hy zyn arbeid in stilte voort; maar de Heer LOCKE, in wiens Apotheek hy stond, bemerkte weldra de uitgebreidheid zyner kundigheden, en zyne bekwaamheid in 't Laboratorium. *Upsal* was toenmaals door LINNÆUS de zetel der Natuurlyke Historie, en door BERGMANN van de zyde der Scheikunde beroemd geworden. Men raadde SCHEELE meermaalen, zich aan den laatstgemelden te laaten voorstellen; doch hy verlangde en schuwde tevens die byeenkomst, uit vrees dat hy hem niet genoegzaam zou kunnen voldoen. En echter was hem BERGMANN's oordeel niet onverschillig. Hy ging eindelyk naar hem toe, was min of meer verlegen en beangst, dan wierdt door BERGMANN uit zyne verlegenheid gered. Hy toonde hem, sidderend en met nedergeslagen oogen, nieuwe Aarden, nieuwe Zuuren, nieuwe Metaalen, nieuwe Verwandschapstafelen, en eene nieuwe Theorie van Lucht en Vuur. BERGMANN zweeg geheel verbaasd, wyl hy niet begrypen kon, hoe een onbekend jong Mensch zoo veelerlei ontdekkingen hadt kunnen doen, brak het stilzwygen, drukte hem vergenoegd de hand, en kende hem den verdienden lof toe. Ter gelyker tyd, 1775, benoemde hem de *Stockholmsche* Academie, waaraan hy zyne Proeven over het Benzoë-zout en het Arsenikzuur hadt voorgelegd, als gewoon Medelid; een voorbeeld dat eenig in zyn soort is, wanneer men zich

SCHEE-

SCHEELE als Apothekarsgezel voorstelt; — en BERGMANN bezorgde hem, in 1777, een jaarlyks Pensioen van 600 Livres, om de noodige onkosten tot zyne proeven te kunnen goedmaaken.

Dit alles nam hem veel tyd weg. Hy trachtte, in 1777, zich een geruster verblyf te verschaffen, en wees alle voordeelige aanbiedingen van de hand, die BERGMANN en de Regeering hem deeden. Hy ging naar *Köping*, een *Zweedsch* Landstadje, om het bestier van de Apotheek te dier plaatse over te neemen, misschien ook wel om de hand der Weduwe, die voor zeer ryk gehouden wierdt, te bekomen. De Apotheek was zeer in verval geraakt: hy bragt dezelve weder in orde, loste de schulden af, die daar op stonden, liet een fraai huis bouwen, en trouwde nu eerst, den 18 Mey 1786, met de Weduwe. Doch op zynen Bruiloftsdag kreeg hy eene heete Koorts, en stierf den 26 Mey, in zyn 44 jaar, zonder de rust en het geluk te genieten, die hy nu zoo naby was.

Het leven van groote Mannen heeft gewoonlyk twee deelen. Het eene bepaalt zich tot benoodigdheden, betrekkingen en verstrooijingen, het andere is den arbeid toegewyd, en te meermaalen wint het eerste op rekening van het laatste, dat daarby lydt. In SCHEELE's leven vindt men dat contrast niet. Het is arm in gebeurtenissen, maar ryk in ontdekkingen. Aan hem ziet men, hoe veel het enkel talent, zonder rang of tytel, zonder begunstigers en voorthelpers, doen kan. De vergelyking van zynen korten leeftyd met de menigte zyner uitvindingen, der menigvuldige hindernissen, welke hy te overwinnen hadt, met het kleen getal hulpmiddelen, die hy ter bereiking zyner oogmerken bezat, toont ons hem geheelenal, zo als hy was. Om in het naarspooren der Natuur gelukkig te zyn, is gezond verstand, vermogen, en een wys gebruiken van den tyd, noodig: SCHEELE hadt, buiten tegenspraak, veel verstand, maar te weinig van die beschaafde opvoeding, welke vereischt wordt, om dat verstand al vroegtydig te wyzigen, en de noodige richting te geeven. Zyn daaglyksche arbeid verwyderde hem van alle onderricht; het maaken zyner vorderingen viel hem zeer zwaar, dewyl hy de vereischte grondbeginselen der Natuurleere alleen uit Boeken zich kon eigen maaken en be-

bestudeeren. Hy hadt van niemand onderricht bekomen: hy was, in zeker opzicht, de leerling van zyn eigen vernuft, en hadt aan zyne eigen vlyt alles te danken. Vandaar ook, dat zyne leerwyze dikwyls onnaauwkeurig is; maar wanneer hy duister schynt te zyn, doet een lichtstraal de wolk verdwynen, die hem schynt te omhullen. Wanneer zyne gevolgtrekkingen niet juist schynen, keert hy terstond weder van dezelve terug. Hy hadt een gering vermogen, maar genoeg om zynen roem te bevestigen. Van 600 Livres, zyn jaarlyks inkomen uitmaakende, waren 'er 500 voor zyne menigvuldige en moeijelyke proefneemingen bestemd. Na weinige proeven verkreeg hy het resultaat. De ondervinding verleende hem de beste beslissende uitspraak omtrent de belangrykste vraagen. De tyd behoorde niet hem toe, maar den Heer, by wien hy als Apothekarsgezel stond; doch zyn genie was zyn eigendom, — en dit, met werkzaamheid gepaard, voerde hem tot zyn doelwit. Hetzelfde vuur, waarby hy zynen Artzenymengkundigen arbeid verrichtte, was ook toereikende tot zyne onderzoekingen. De avonduuren, wanneer hy vry was, wist hy verstandig zich ten nutte te maaken. Hy scheen nooit bezig te zyn, en nimmer toch zat hy ledig. Hy overdacht, eer hy begon te arbeiden, en dit maakte dat hy altyd by slechts één werk staan bleef. Niemand hadt minder gereedschap noodig dan hy: vanhier dat hy zoo veele nuttige ontdekkingen met zoo weinig onkosten deed.

BERGMANN en SCHEELE arbeidden beiden tot volmaaking der Scheikunde; maar ieder op eene verschillende wyze, en in verschillende omstandigheden. Beiden waren het voorwerp van de nieuwsgierigheid der reizende Geleerden. De President DE VIRLY en de Spanjaard ELLUYART ondernamen gemeenschappelyk de reis naar *Zweden*, om beiden te zien en te spreeken. De manier, waarop SCHEELE hen ontfing, maakt zyn character het best kenbaar. Zy gingen naar *Köping*; gaven de brieven van aanbeveeling, hun door BERGMANN gegeven, over; vonden eenen jongen man met een schortje voor, en vraagden naar hem. Hy brak den brief open en ontfing hen vriendelyk, nodigde hen te gaan zitten, liet zich in een gesprek met hun in, en bleef in zynen arbeid voortvaaren, zonder deswegen eenige verschooning te maaken. Hy sprak vol-

ko-

komen onverschillig over vreemde en zelfgemaakte ontdekkingen, zonder verwaandheid of ontydige bescheidenheid. Hy verhaalde hun, zonder eenige achterhouding, alle zyne proeven, en mengde den lof van BERGMANN dikwyls met zyne redenen. De vreemdelingen lieten hem daaglyks des middags by hun ten eeten nodigen, en hy kwam telkens, zonder zich daarover te verontschuldigen. Maar zo dra de tafel was afgenomen, ging hy terstond naar huis, en zy vergezelden hem. Zynen tyd offerde hy aan niemand op. Eindelyk scheidden zy van hem, overtuigd dat alle Geleerden hun geleerd aanwezen zouden kunnen verdubbelen, wanneer zy, gelyk SCHEELE, het juk van plichtpleegingè wisten af te schudden.

Eene Vrouw; Madame PICARDET, leerde de *Hoogduitsche* en *Zweedsche* Taalen, om zyne Werken in 't *Fransch* te kunnen overzetten. De onderneeming was moeijelyk; dan de uitvoering voldeed aan de verwachting.

F. J. V. M.

VERSLAG VAN TWEE OPMERKENSWAARDIGE LUGTREIZEN, DOOR DEN HEER GARNERIN, IN ENGELAND, LAATSTLEDEN HERFSTMAAND, GEDAAN.

„Men heeft, in de Nieuwsbladen van den dag, niet „nagelaaten, nu korter, dan breedvoeriger, te „gewaagen van de Lugtreizen des Heeren GARNERIN, „in *Engeland* ondernomen en gelukkig volvoerd. Een „omstandig Berigt van twee deezer, deels door hem„zelven gegeeven, zal, zo wy hoopen, onzen Leeze„ren niet onwelkom zyn.”

De nieuwsgierigheid, te *Bath*, en in de ommestreeken dier Stad, opgewekt door de belofte van den Heer GARNERIN, om, den 7 van Herfstmaand, uit *Sidney Gardens* met zyn Lugtbol in de hoogte te stygen, werd ten dien dage vervuld, en leverde een verbaazend vertoon op.

Het

Het vullen van den Lugtbol ving vroeg in den namiddag aan. Zulks geschiedde op de genoeg bekende wyze. De Lugtbol stondt in een afgeslooten perk, te midden van den grooten wandelweg. Onmiddelyk vóór het opgaan werd de Heer GARNERIN met zynen Reisgenoot Mr. GLASSFURD, ten einde men een vol gezigt van den Lugtbol mogt hebben, op eene geringe hoogte, aan de touwen voortgetrokken tot het opperste der wandelplaatze, en na de ingeslootene ruimte weder terug gebragt.

Naa dat de Lugtreizigers, omstreeks half zes uuren, de vergaderde menigte gegroet hadden, steeg het Gevaarte langzaam op, volgde met een staatlyken voortgang de windstreek boven de valei, tot dezelve verdween agter de hoogten aan de regter hand van *Prior-park*. De omliggende hoogten waren vervuld met een vol verbaasdheid aanschouwende menigte, verlicht door de ondergaande Zon. De straaten, de daken der huizen, waren opgepropt van menschen; en de Lugtbol, grootsch voortgaande in het blaauwe uitspanzel, leverde eene vertooning op, die alleen begreepen kan worden door hun, die nevens ons aanschouwers deezer Lugtreize waren. Omtrent een kwartier over zeven uuren daalden de Lugtreizigers zeer gelukkig neder in een veld naby *Mells*, op een afstand van zestien mylen. — Wy zyn gelukkig genoeg, om de volgende byzonderheden deezer Lugtreize, naar het berigt van den Heere GARNERIN, te kunnen mededeelen.

Met groot genoegen mogen wy vermelden de schoonheid van het weêr, dat van heinde en verre duizenden van aanschouwers lokte, om getuigen te zyn van onze Lugtreize uit *Sidney Gardens*. Naa gelegenheid gegeeven te hebben om het vullen des Lugtbols te zien, gingen wy in het Lugtvoertuig, en lieten ons om de wandelplaats heen trekken; de vergaderde menigte, die angstig over ons scheen bekommerd te zyn, groetende.

Omtrent half zes uuren rees de losgelaate Lugtbol, met een zagt koeltje uit het N. O., opwaards, onder het gejuich van duizenden aanschouwers, wier gejuich beantwoord werd door de nog veel grooter menigte op nabyliggende bergen.

By het opgaan stondt de Barometer op 30 Duim, en de Thermometer op 62°, 10′. Wy waren gevoelig aangedaan door de traanen van teerhartige deelneeming, die

de

de oogen der Schoonen ſtortten; doch voelden het ſtreelendst vergenoegen, op het zien van de ſchoone en ſchilderagtige tooneelen, welke zich aan ons oog opdeeden, wanneer de Lugtbol, ſtaatlyk klimmende, ons de Reis deedt voortzetten.

Wy genooten dit vermaak, tot wy, 50 Min. over vyf uuren, eene ſterke aandoening van koude gevoelden, en den Thermometer tot 52° gedaald zagen; een verſchil van 10 Graaden, by toen wy opſteegen. De Barometer was tot 26 gevallen, 't welk ons eene hoogte aanduidde van 3, 420 Voeten. Op deeze hoogte vertoonde zich een onafmeetlyke horizont aan ons oog, die het ſchoonſte landgezigt in 't klein opleverde: aan de regter zyde onderſcheidden wy zeer duidelyk de Zee, op welke de ſtraalen der ondergaande Zon zich als in een onmeetelyken ſpiegel vertoonden.

Naa verrukt te weezen over de heerlykheid van dit gezigt tot 12 Min. over zes uuren, ondervonden wy eene veel grooter maate van koude; de Thermometer was gedaald tot 46°, 't welk eene verandering van 10 Graaden in de lugtsgeſteltenisſe tekende. De Barometer was ſlegts een tiende gereezen; dus waren wy ſlegts 76 Voeten gedaald. Ik ſchreef deeze groote maate van koude toe aan eene dikke donkere wolk, boven den Lugtbol zweevende. Mr. GLASSFURD wilde daar door heen trekken; doch ik verzette my hier tegen, denkende dat deeze wolk electriek mogt weezen, en wilde het gevaar niet loopen om het lot van ICARUS te ondergaan. Nogthans naderden wy die wolk eenigermaate: de Thermometer bleef op dezelfde hoogte; doch de Barometer daalde tot 25¼ Duim, 't welk eene hoogte aanduidde van 3,620 Voeten.

In deezen toeſtand was de ontvlambaare lugt zeer uitgezet, en de Lugtbol in evenredigheid gezwollen. Wy vonden ons met een damp omgeeven. De Thermometer daalde 3° en tekende 43°; de Barometer was gezonken tot 24¾ Duim, en gaf dus eene vermeerdering van 274 Voeten aan de bovengemelde hoogte. —— Wy bevonden ons midden in eene wolk, welke ik oordeelde zeer ſterk met electrieke ſtoffe belaaden te weezen. De Lugtbol nu geheel en ſterk uitgeſpannen zynde, ſcheen aan te duiden, dat de minſte hooger verheffing dezelve zou doen barſten, door de meerdere ylheid des dampkrings. Het noodig oordeelende my uit dien ſtand te

red-

redden, opende ik een der beneden-aanhangzels, die vaardig zamenwerken met de bovenklep. De Thermometer daalde, 40 Min. over zes uuren, tot 41°; maar de Barometer rees tot 26½ Duim. Ik giste de dikte der wolk op 1031 Voeten. Uit de waarneeming van den Thermometer bleek, dat het benedenste gedeelte veel dikker was dan het bovenste: want de koude was zo sterk, dat wy ons in onze mantels inwonden; de Thermometer stondt slegts vier Graaden van het Vriespunt. Dan dezelve rees, 52 Min. naa zes uuren, tot 46°, en de Barometer tot 29 Duim, wanneer wy oordeelden ons op 874 Voeten van de aarde te bevinden, en ons vermaakten met over de bosschen te zweeven, 't welk het gevederd choor ontrustte, 't geen scheen te denken, dat wy hun grondgebied hun wilden betwisten.

Ik stelde aan GLASSFURD voor, om neder te stryken in een veld, 't geen zich als daartoe zeer geschikt aanboodt. Dan myn Reisgenoot zeide: *Neen! neen! wy moeten nog hooger klimmen!* Om aan deeze begeerte te voldoen, wierp ik twintig ponden ballast uit, en wy steegen met eene verbaazende snelheid in een spiraallyn opwaards. Weldra waren wy door verscheide wolken heen getoogen; de Thermometer daalde tot 40°, en de Barometer tot 24½ Duim. Alle deeze wolken te boven gesteegen zynde, voelden wy de streelende straalen der ondergaande Zon. —— De Thermometer was, 59 Min. over zes uuren, tot 36° en de Barometer tot 23. 1. gedaald, 't welk een geschatte hoogte geeft van 5,420 Voeten.

De ontvlambaare lugt zeer sterk uitgezet zynde, maakte ik toestel om neder te daalen, en deed zulks 20 Min. over zeven uuren. By ons nederkomen ondervonden wy den vriendlyken bystand des Volks, 't geen met veel schrooms ons nederdaalen aanschouwde. Wy streeken neder in een veld by *Mells-park*, het Landgoed van THOMAS HORNER, *Esq.*, zestien mylen van *Bath* gelegen.

De andere Lugtreize, allergedenkwaardigst door het nederdaalen des stoutmoedigen GARNERIN in de Parachute, volvoerde hy op den 21 van Herfstmaand. De toestel daartoe was gemaakt in *St. Georges Parade*, *North-Audley-Street.*

's Naamiddags ten vier uuren was de Lugtbol genoegzaam

naam gevuld; dan men zette dien arbeid nog een half uur voort. Omtrent vyf uuren was de Lugtbol tot opwaaien gereed, en werd terug gehouden door magt van volk.

De Loots-lugtbol, bestemd om de windstreek aan te duiden, was omtrent agt voeten hoog en zes wyd; deeze rees zeer schoon tot eene ontzettende hoogte, en nam eerst een N. O. richting, aanwyzende welk een koers de groote zou volgen.

De Heer GARNERIN hadt de toebereidzels gemaakt tot de ontzettende onderneeming om met de Parachute neder te daalen. De katoenen stoffe, waaruit dezelve bestondt, en die digtgevouwen gelegen hadt omtrent de tinnen pypen des middelpunts, op de wyze van een digtgedaanen zonnescherm, werd aan het boveneinde uitgebreid, gebonden aan een hoep van agt voeten diameter, met eene ronde opening van één en een half voet diameter in het midden. In deeze opening eindigde de buis, waarin het touw was, 't welk de Parachute aan den Lugtbol vastmaakte. De zyden van de Parachute waren, als dezelve hing, omtrent vyftien voeten lang. Het schuitje, 't welk tot hiertoe aan den Lugtbol vastgebleeven was, werd nu weggenomen, de koorden byeenverzameld, en vastgemaakt aan het touw van de Parachute. Vooraf hadt men een Papier aan den Lugtbol gehegt, eene belooning aanbiedende aan den geenen, die denzelven zou vinden. — Een kwartier vóór zes uuren zette zich de Heer GARNÉRIN in de holte van de Parachute; de zyden daarvan reikten tot aan zyne borst. De koorden, waarmede die holte of bak was vastgemaakt aan het katoen, vormden een knoop boven zyn hoofd, zo dat hy 'er niet uit kon vallen. De Parachute hing vry verre van den Lugtbol verwyderd. De Lugtbol zelve was omtrent zestig voeten hoog, en de geheele toestel kon, wanneer de bak, waarin de Heer GARNERIN zich bevondt, den grond raakte, niet minder dan honderd-en-twintig voeten hoog zyn.

Het laatste touw, 't welk dit gevaarte vasthieldt, werd 10 Min. vóór zes uuren afgesneeden; de Lugtbol ging uit den noordoosthoek der Paradeplaats op, en rees, met eenen deftigen opgang, tot eene ontzettende hoogte. GARNERIN wapperde met de driekleurige vlag. De klaarheid der lugt bragt te wege, dat

dat men al den tyd deeze heerlyke vertooning op de volkomenste wyze kon aanschouwen.

Wanneer de Lugtbol zich bevondt boven *Tottenham-court*-weg, en tot eene verbaazende hoogte was opgesteegen, begon de avond te vallen, en GARNERIN sneedt het touw af, waaraan de Parachute hing; deeze spreidde zich uit, en daalde zo zagtlyk nederwaards, dat dezelve naauwlyks scheen te beweegen: de Lugtbol bleef als op dezelfde hoogte. Toen de Parachute nader onder 't oog der aanschouweren kwam, zag men dat dezelve op eene zeer sterke wyze heen en weder ging. GARNERIN slingerde van den eenen na den anderen kant, gelyk de slinger van een uurwerk. Deeze werking was zo geweldig, dat GARNERIN somtyds op den rand der Parachute kwam, en men vreesde, dat hy 'er overheen zou slingeren, en het geheele voertuig omver tuimelen.

Op den afstand van omtrent zestig voeten boven den grond zynde, sneedt GARNERIN een gewigt af; dit brak den val, en hy streek neder in een veld, agter de huizen aan de wegzyde van het *Kinderpokken-Hospitaal* na de *St. Pancras Kerk.* De slingerende beweeging, welke de bak onder het nederdaalen hadt, verminderde zeer, toen hy de aarde naderde; en wanneer hy tot tweemaal de hoogte der huizen was nedergedaald, begon de Parachute zich eenigzins te sluiten, en de nederdaaling schielyker toe te gaan. De bak, nederkomende, raakte met den rand den grond, en kantelde. Onverwyld schoot 'er een man toe, om GARNERIN te helpen, die voor een korte poos op diens arm leunde, alzins blyk van vermoeienis geevende. Hy kwam binnen kort tot zyn adem; doch de menigte drong van alle kanten op hem aan, vraagende of hy ook eenig letzel bekomen hadt. Hy scheen rust te begeeren, en beduidde met zyne hand dat men hem met vrede zou laaten. Om hem ruimte te geeven, liet een Heer hem op zyn paard stygen. GARNERIN bekwam ten vollen, slingerde zyne vlag boven de hoofden der toekykeren, die hem, wegens de behoudene nederdaaling, geluk wenschten.

De Parachute en de daaraan gehegte toestel werd opgepakt, en door zes man na de Herberg *Adam en Eva* gedraagen. GARNERIN reedt na het *Kinderpokken-Hospitaal*; verscheide Heeren te paard reeden hem voor uit, om

om den weg te baanen; een deezer zwaaide met de driekleurige vlag.

De opklimmende Lugtbol en de nederdaalende Parachute werden overal in de Stad gezien. Volgens de gissing van den Heere GARNERIN, hadt hy in het opstygen de hoogte van 4,154 Voeten bereikt. — De Lugtbol kwam 's volgenden daags neder by Mr. ABRAHAM HARDINGS, digt by *Frencham-mill*, drie mylen boven *Farnham*, in *Surry*.

GARNERIN heeft zints een Verhaal uitgegeeven van deeze Lugtreize, waarin hy opmerkt: „Het is noodig, wanneer ik de proeve met de Parachute doe, dat ik den staat des dampkrings kenne, om my te kunnen verzekeren van den koers, dien ik zal neemen, en alle voorzorgen te draagen, om my van eenen gelukkigen uitslag te verzekeren. Omtrent drie uuren in den naamiddag had ik het genoegen van eene eerste aanwyzing te krygen, door een *Montgolfier*-Lugtbol, uit den omtrek van de *St. Georges* Paradeplaats opgelaaten, en die de richting nam over de *Mary-le-bonne* velden." — Hy voegt 'er nevens: „Het welslaagen deezer Proefneeminge vermeldende, kan ik niet nalaaten myne gedagten mede te deelen over het gevaar van by nagt Proeven met Lugtbollen te neemen, welke by lange na niet altoos geschieden door Lieden, genoegzaam der zaake kundig. Men heeft, met rede, op de gedagte, dat een Machine van deezen aart kan vallen op eene plaats, waar brandstoffe is, op het want van een Schip, en dus den deerlykften brand veroorzaaken. In *Frankryk* is het opzenden van Nagt-lugtbollen verboden, en de Consulaire Regeering heeft aan my alleen het bestuur opgedraagen van de Nagt-lugtbollen, door my uitgevonden en by de Nationaale Feesten in zwang gebragt."

KARAMSINS ONTMOETING VAN, EN ONDERHOUD MET CHARLES BONNET.

„De *Russische* Reiziger KARAMSIN, wiens Reis, in „'t *Engelsch* overgezet, ons meermaalen een on„derhoudend Stukje opleverde, schryft uit *Geneve* zy-

„ een Vriend „ betreffende de Ontmoeting en het On-
„ derhoud in 't opschrift vermeld, den volgenden
„ Brief."

Gy zult u misschien verwonderen, dat ik my zo lang te *Geneve* heb opgehouden, zonder u een enkel woord over den beroemden BONNET te schryven, die op zyn Buitengoed *Genthoo*, omtrent vier mylen van *Geneve*, woont. Dan my was verhaald, dat deeze Heer zich in een zeer slegten staat van gezondheid bevondt, doof en blind was, en verboden hadt, iemand, zyne naaste Bloedverwanten uitgezonderd, *by zich toe* te laaten.

Eindelyk was ik gelukkig genoeg van hoope te krygen, dat ik toegelaaten zou worden by dien grooten Wysgeer en Natuurkenner. De Heer K....., een Bloedverwant van BONNET, nam vriendlyk op zich, my ten diens *huize* te brengen; met *verzekering*, dat de Heer BONNET myne *begeerte*, om *hem te zien*, zeer wel zou opneemen. — Wy gingen te zamen op een morgen derwaards; doch vonden hem niet t'huis. De Heer K..... liet 'er een boodschap, dat een Heer uit *Rusland* begeerde kennis met hem te maaken. 's Volgenden daags kreeg ik eene uitnoodiging van BONNET zelven.

Op het bepaalde uur begaf ik my na 's Wysgeers verblyf. Binnengelaaten, geleidde men my na de kamer, waar zich die Wysgeer bevondt, *dien ik, te myner* groote verbaazing, in eenen *geheel* anderen toestand aantrof, dan men hem doorgaans beschreeven hadt. Ik had verwagt een zwak oud man te zullen zien, onder den last der jaaren ter aarde geboogen, met eene ziel, onverduldig nog omzweevende in een broos lichaam, haakende na zyne ontbinding, om als een hemelburger uit zyne ballingschap ontslaagen te worden — met één woord, niets meer dan de ruïnen van 't geen voorheen CHARLES BONNET geweest was. — Doch, in stede hiervan, kwam ik in de tegenwoordigheid van een bevallig oud man, wiens oogen glinsterden met al het vuur van gezondheid en kloek verstand, wiens stem sterk was en duidelyk, in 't kort BONNET zelven, zo als de Leezers van 's Mans *Palingenesie* hem zich voorstellen.

Bon-

BONNET ontving my aan de deur zyns vertreks, en reikte my gulhartig de hand toe. — „ Gy ziet," sprak ik, „ een Jongeling, die uwe Werken met veel ge„ noegen en voordeel geleezen heeft, en den Schryver „ eerbied en liefde toedraagt." —— De Grysaart antwoordde: „ Het strekt my tot vermaak, wanneer ik „ hoor dat myne Werken aan waardige Menschen eenig„ genoegen schenken." —— Wy zaten by 't vuur; BONNET in een' grooten Armstoel, en ik naast hem op een gewoonen. —— „ Kom nader," sprak hy; teffens het Instrument, 't welk hy om te hooren gebruikt, aan zyn oor brengende; „ myn gehoor is zwak en onvol„ komen geworden." — Ik kan, van woord tot woord, niet verhaalen, wat BONNET en ik te deezer gelegenheid spraken, in een onderhoud van drie uuren; doch wat ik my herinner, zal ik u mededeelen, en hiermede zult gy u te vrede moeten houden.

In de eerste plaats moet ik vermelden, dat ik geheelenal bekoord was over de vriendlykheid en openhartigheid, waarmede hy my bejegende. Geen zier hoogmoed of trotschheid huisvest by deezen Man. Hy sprak met my alsof ik zyns gelyken was, en ontving myne herhaalde betuigingen van hoogagting met eene beleefdheid en nederigheid, alsof hy een Man geweest ware, die eerst eenigen naam in de Geleerde Wereld begon te maaken. Zyn eigen hart is zo opregt goed, zo zuiver, zo schuldloos, dat hy elke betuiging, welke hem gedaan wordt, ontvangt als eene eerlyke en opregte uitboezeming des harten, en nooit de opregtheid van anderen in twyfel trekt. —— ô, Welk een onderscheid tusschen de *Hoogduitsche* Geleerden en zulk een Man als BONNET! De eerstgemelden ontvangen uwen lof, met een glimplach, waar de trotschheid kennelyk door heen kykt, als eene verschuldigde schatting, hun toegebragt, en slaan naauwlyks eenige acht op hem, die ze aanbiedt; maar BONNET brengt zedig de beleefdheid, welke men hem bewyst, op den bewyzer over. Nogthans, hoe verbaazend groot was het onderscheid tusschen hem en my! Ik zat in gesprek met eenen Man, bekend en geëerd als een der grootste Wysgeeren, door geheel de wereld; hy sprak met een Jongeling, die onder den grooten hoop der menschen heen wandelt, en hem geheelenal onbekend.

BONNET schiep genoegen in myn voorstel, dat ik ten

oogmerke had, zyne Werken in 't *Russisch* te vertaalen; doch vroeg my, „ waarmede ik zou beginnen?" —— „ Met de *Beschouwing der Natuure*," was myn antwoord, „ als een Werk, 't welk, in waarheid, een „ Magazyn van nuttige kundigheden mag genaamd wor- „ den." —— „ Ik was," gaf hy hierop te verstaan, „ toen ik dit Werk schreef, verre van te verwagten, „ dat het zulk een gunstig onthaal zou ontmoeten, en „ in zo veelerlei Taalen overgezet worden. Gy kunt uit „ de Voorreden zien, dat ik éêns op het punt stond „ om het geheele Werk in het vuur te werpen. Ik „ acht de *Palingenesie* het nuttigste van alle myne „ Schriften, en dat meest verdient vertaald te wor- „ den. De tegenwoordige Eeuw is de Eeuw der On- „ geloovigen."

Geenzins was BONNET 'er over te vrede, dat men zyne *Beschouwing der Natuure*, zonder zyne toestemming, in 't *Engelsch* en *Hoogduitsch* vertaald hadt. „ Wanneer," zeide hy, „ de Schryver van eenig Werk nog „ in leevenden lyve is, komt het my voor, een groot „ gebrek aan welleevenheid te zyn, aan de Vertaaling, „ zonder diens toestemming, de hand te slaan." — Minst betoonde hy zich voldaan over de *Hoogduitsche* Vertaaling, door den Hoogleeraar TITIUS vervaardigd; dewyl deeze het zich onderwonden hadt, om, op verscheide plaatzen, verbeteringen in dit Werk te maaken, en zyne eigene denkbeelden in die des Schryvers in te lyven. —— Ik merkte aan, dat TITIUS, schoon een geleerd Man, dikwyls zyne meening niet begreepen hadt; by voorbeeld, de woorden van BONNET, *Je m'eleve à la raison eternelle!* zet TITIUS over, *Ich erhebe mich zu der ewigen Vernunft!* schoon de zin duidlyk vordere, dat hy het woord *Vernunft* niet, maar *Ursache* bezigde: *Ik verhef my tot de eeuwige Oorzaak!* gelyk de *Engelsche* Overzetting heeft. BONNET sloeg my op de schouder, toen ik deeze aanmerking maakte.

BONNET bemint LAVATER; hy prees diens hart en bekwaamheden: „ maar," voegde hy 'er by, „ men „ kan hem niet tot een veiligen Gids in de Wysbegeerte „ neemen."

ROUSSEAU werd door BONNET onderscheiden als een der keurigste Schryveren. „ ROUSSEAUS Styl," zeide hy, „ is waarlyk muzyk; maar zyne Philosophie bouwt „ kasteelen in de lugt." Aan de naagedagtenis van

ROUS-

ROUSSEAU kon BONNET niet vergeeven de gestrengheid, waarmede hy de Regeering van *Geneve* behandeld hadt.

BONNET merkte aan: „ In geheel *Europa* is geene „ Stad zo verlicht als *Geneve*. Kunstenaars, Werklie„ den, Kooplieden, Vrouwen, jonge Dogters, leezen „ hier niet alleen Romans en Tooneelspelen, maar ook „ Boeken over de Wysbegeerte, en hebben ieder eene „ kleine verzameling van zulke Boeken." —— Uit myne eigene ondervinding kan ik in dit geval spreeken. Een Kapper in *Geneve* heeft doorgaans VOLTAIRE op zyn duim; en een jonge Graaf, die Lessen gaf over de Verborgenheden der Natuure, werd door de Jufferschap het greetigst gehoord. —— BONNET draagt in *Geneve* den bynaam van *het Insect*.

VERGELYKENDE BESCHOUWING VAN DE ONGEMAKKEN, WELKE HET GEMIS DES GEZIGTS EN DAT DES GEHOORS VERGEZELLEN.

—— Neque enim fortuna querenda
Sola tua est: similes aliorum respice casus
Mitius ista feres.

OVIDIUS.

(Naar het *Engelsch*.)

Het is een menigmaal, in gesprekken, behandeld onderwerp, of men, stondt het te onzer keuze, van beide de twee ongelukkige leevensomstandigheden, aan *Doof-* of *Blindheid* de voorkeur zou geeven. Zo dikwyls bykans, als ik dit stuk hoorde behandelen, merkte men de Doofheid als het minste kwaad aan. Ter wederspreeking, nogthans, van deeze beslissing, en als schynbaar strekkende om zulk eene keuze althans eenigzins twyfelagtig te maaken, strekt eene welbekende waarneeming, dat Blinden een opgeruimd en gelukkig voorkomen hebben, terwyl droefgeestigheid zich op 't gelaat der Dooven vertoont. Dit vond ik wel eens aangedrongen, maar nimmer genoeg ontwikkeld.

Daadzaaken schynen zich hier tegen de Bespiegeling aan te kanten; en schoon men de eerstgemelde doorgaans erkent, wordt de laatste niet zelden toegejuichd. Om reden te geeven van deeze schynbaare onbestaanbaarheid, zal ik in deeze Proeve tragten te bewyzen, dat de Natuur zo wel aan haare onge-

lukkiger als aan haare gelukkiger Kinderen eene gelyker maate van gunstbetoon schenkt, dan in 't algemeen veronderSteld wordt.

De opgeruimdheid der Blinden, schynbaar aanloopende tegen de algemeene vrees om een van dat getal te worden, terwyl het verlies des Gehoors, in vergelyking gesproken, met weinig ontzetting vernomen wordt, ontstaat, naar myn begrip, uit de volgende oorzaaken. — Wy vormen onze waardeering van de onderscheidene maate van genoegen en geluk, genooten door Persoonen, die hun Gezigt of Gehoor verlooren hebben, uit hun gedrag en voorkomen in de Zamenleeving. Maar de vergelyking in deezer voege opmaakende, vervallen wy zeker tot dwaaling: de *plaats* en *tyd* der waarneeminge is voordeelig voor den eenen, niet voor den anderen. — Wy oordeelen *in 't afgetrokkene* over hunne behoeften, en de ongelegenheden, aan hunnen staat verknogt; 't geen aanleiding geeft tot eene onnaauwkeurige en rechtstreeks strydige gevolgtrekking.

De gezellige verkeering bezit voor den *Blinde* bykans alle bekoorelykheden, welke dezelve oplevert: met den *Doove* is het geheel anders gelegen. Diens gemis des zintuigs wordt verzwaard, daar hy ooggetuige is van het genoegen, 't welk de onderlinge zamenspraak verschaft aan het hoorende gezelschap; iets, waarvan hy geen genot altoos kan hebben. Hy *ziet*, 't is waar, zyne Vrienden; doch zy zyn voor hem weinig meer dan welgeschilderde Beelden op een schildery. Hy is ooggetuige van hun geluk; doch des te meer voelt hy zyn eigen ongeluk.

De *Blinde*, daarentegen, zo even misschien gekomen uit het verveelende van de sombere eenzaamheid, voelt zich als 't ware opgeroepen om deel te neemen in alle de geneugten der Gezelligheid; het praaten over de voorvallen van den dag, de gesprekken over Boeken, Smaak, Vernuft, geestige invallen, houden zyne aandagt beurtlings bezig; en hy is een deelgenoot van 't genoegen, daaruit herkomstig. De Muzyk, die zagtste streelster der gemoederen, klinkt hem hoogst aangenaam in de ooren; en terwyl hy niet zelden in geestvervoering weggerukt wordt door de verrukkende toonen, zou hy voor het vermaak, daaruit herkomstig, naauwlyks het verkrygen des Gezigts wenschen (*). — De aandoeningen, welke gebooren worden uit het aanschouwen van het Schoone, zyn niet voor hem; doch hy is geen getuige van een genoegen, in 't welk hy niet kan deelen. TANTALUS zou

min

(*) „ Sonorum immensa varietas est. — Varios animi affectus, tristes imprimis & lætos inspirant, multique hominum *ex hoc inexhausto fonte, puras & suavissimas voluptates hauriunt.*" GREGORII *Conspectus.*

min zyne kwelling gevoeld hebben, hadt hy de voorwerpen van zyne begeerte niet *gezien*.

Laaten wy 's *Doeven* aandoeningen nagaan. Om dit ten zynen meesten voordeele te doen, moeten wy hem in de afzondering en in de eenzaamheid volgen. De Natuur opent haar groote Boek voor zyn oog, met alle de bekoorelykheden, uit die beschouwing te raapen; haare ontelbaare schoonheden gaan in stille majesteit voorby 't zelve heenen: zodanige tooneelen aanschouwt hy met verrukking; en geen wonder, dat hy in die verrukking uitroept: „ GODE zy dank, dat ik niet „ blind ben!" —— In zyn Boekvertrek verschaffen de schatten van Weetenschap en Geleerdheid hem middelen tot verstandlyke vordering en vermaakende uitspanning: Boeken schenken hem eene verstandsvoldoening, zonder dat hy zichzelven of anderen moeite geeve; Proefneemingen in de Wysbegeerte breiden zyne kundigheden uit, en derzelver toepassing verwarmt zyn hart (*).

Dit kort overzigt kan ons toonen, dat, indien de *Blinde* in de gezellige zamenleeving veel vooruit hebbe, de *Doove* in eenzaamheid zyne geneugten smaakt. Dit lost de schynbaare strydigheid op, van de waargenomene vrolykheid van deezen, en de zo zigtbaare zwaargeestigheid van den anderen.

Stellen wy eene nadere vergelyking te werk van hunne wederzydsche Behoeften en Genietingen, zy zullen meer in evenwigt komen, dan men doorgaans veronderstelt.

Wanneer wy het oog slaan op beider afhangelykheid van hulpbetoon, dan moeten wy bekennen, dat, in den eersten opslage, de *Doove* vooruit hebbe; doch een naauwkeuriger beschouwing zal ons misschien min vertrouwend op dit eerst gevelde oordeel maaken. Het denkbeeld, om van de eene plaats na de andere te moeten geleid worden, is bedroevend, en ik geloof dat hetzelve zwaar weegt onder de redenen, die de meesten beweegen om aan de *Doofheid* de voorkeuze te geeven: dan deezer laatstgemelden afhangelykheid, schoon van eenen anderen aart, is bykans even groot als die der eerstgenoemden. Zy kunnen, 't is waar, ongeholpen hunnen weg gaan; doch het is de vreugdlooze wandeling der *stilte*: zy zien de woelige leevendigheid der menschen; zy begeeren te weeten, wat dat woelen en draaven beduidt; doch te vergeefs: zy worden, als 't ware, door het eene zintuig gebragt voor het tooneel, 't welk zy beschouwen; maar de beweegreden of het oogmerk der speelderen blyft hun onbekend, door 't gemis van het ander. Het Gezigt zal, in de mees-

(*) Dit alles kan, tot zekere maate, ook van den *Blinde* gezegd worden; dan zyne afhangelykheid van anderen, in dit geval, is zo groot en volstrekt, dat dit vermaak dikwyls in smert eindigt.

meeste gevallen, ons in staat stellen, om die toevallige gevaaren, aan welke het gemis daarvan menigmaal blootstelt, voor te komen of te ontwyken; ik weet nogthans van *Doeven*, die overreeden werden, door het naderend gevaar niet op te merken, 't welk, gehoord zynde, een *Blinde* zou hebben kunnen ontwyken.

In geval van Brand stellen wy ons den hulploozen staat des *Blinden* als allernaarst voor oogen: verschrikt en ontsteld, bewust van het over 't hoofd hangend gevaar, is hy buiten staat om voordeel te raapen uit die waarschuwing; hy moet zich verlaaten op de trouwe zyner Oppasseren, die niet zelden in zulk een geval, door den sterksten trek der Natuure, Zelfbehoud, gedreeven, deeze opvolgen boven het redden van een' anderen. —— Dan ook in dit ontzettend geval bevindt zich de *Doeve* in een onmiddelyk gevaar. Nagt is de slaaptyd; en zy, die niet kunnen hooren, slaapen veelal vast. Een Vriend, een Buurman of Knegt moge met de vervaarlykste stem schreeuwen, op zyne deur geweldig kloppen, — vergeefs! — hy slaapt voort, — of ontwaakt alleen om zyn eigen ramp te zien, zonder tot het ontkomen in staat te weezen.

Is een *Blinde* een liefhebber van Boeken, hy kan in stilte zich vermaaken met het hooren voorleezen van een' anderen; schoon dit (gelyk ik vrees) maar al te dikwyls een elendige staat van afhangelykheid is. En indien eene voorige leevenswyze den Blinde meer aan Lichaams- dan aan Letteroefeningen gewend hebbe, zal hy het gemis van zyn Gezigt te grooter vinden. Gezelschap blyft nu bykans zyn eenige toevlugt; daar zien wy hem opgeruimd en vrolyk; doch het is ook alleen daar; de tyd, dien hy in eenzaamheid doorbrengt, drukt hem als een zwaaren last. Een jong Krygsman, die in den stryd het gezigt verlooren hadt, te verstaan geevende, hoe zeer ik verwonderd stond, dat hy nog al zyne leevendigheid behieldt, antwoordde my: „ Ik heb genoegen, als ik in ge„ zelschap ben; en gelukkig voorwaar! want gy kunt u geen „ denkbeeld vormen van de elendige uuren, welke ik in een„ zaamheid doorbreng." —— Zelfs de zodanigen, die in vernuft verre boven anderen uitstaken, scheenen het gemis des Gezigts op het treffendst te gevoelen. MILTON, met zulk een schat van kundigheden voorzien, die de rykste verbeelding bezat, beklaagt zich bitter over het gemis zyner oogen.

Heeft een *Doove* geen smaak in Letteroefeningen, hy kan niet, even als de Blinde, die zich in een gelyk geval met hem ten deezen aanziene bevindt, dit gebrek aanvullen, door de vermaaken des gezelligen leevens te genieten. Gezelschap, wanneer het ophoudt hem genoegen te schenken, veroorzaakt hem smert.

Nar

Naa dit alles mogen wy wel zeer in twyfel trekken, of deeze bykans noodwendige verbanning uit het gezellig leeven niet ten vollen opweegt al het bejammerende, 't geen van den toestand eens *Blinden* kan gezegd worden. —— Berooft den Mensch van de genoegten, welke de Zamenleeving verschaft, en gy berooft hem bykans van alles, waarom hy wenscht te leeven. Alleen zynde, heeft hy geen genoegen; en de Wereld, wanneer hy 'er zich in begeeft, is voor hem weinig meer dan een groot Klooster van de Orde van *La Trappe*, waar eene altoosduurende stilzwygenheid heerscht. Deerlyk moet het lot van een mensch weezen, die geen genot in eenzaamheid en geene bekooring in de gezelligheid vindt.

Niet veel kan men rekenen op der *Dooven* vermogen om door Tekenen te spreeken: want schoon de noodzaaklykheid hun daarin zeer bedreeven maake, is het eene taal, aan anderen meestal geheel onbekend; — de kundigheid van iets, 't welk zelden noodig of nuttig is, heeft niets, 't welk ons tot de kennisverkryging aanprikkelt. De *Dooven* worden veeltyds eigenzinnig; hun genot bepaalt zich tot de geenen, die hun van dag tot dag omringen; en de zamenkout, die anderen vermaak schenkt, is voor hun eene bron van verveeling en misnoegen. Niet zelden is achterdogt een heerschende trek in hun character: bewust van hun onvermogen om te ontdekken, verbeelden zy zich niet zelden beledigd te weezen, en veroorzaaken, gevolglyk, onaangenaame gewaarwordingen, zo by zichzelven als by anderen.

Het gemis des *Gezigts* of des *Gehoors* is beide een zwaar onheil; doch de Natuur vergoedt, in beide gevallen, het gebrek in eene meerdere maate, dan zy, die deeze zintuigen bezitten, zich kunnen verbeelden. Het gemis des eenen zintuigs geeft meerder sterkte aan het andere; en schoon derzelver getal verminderd is, worden de vermogens der gewaarwordinge verbeterd.

Allen hellen wy over, om de rampen, die ons beloopen of drukken, voor de zwaarste te houden; doch het lot van anderen overweegende, zullen wy minder klaagensstoffe vinden. Deeze klaagzugt ontstaat ook niet zelden uit eene valsche waardeering van 't geluk, 't welk anderen ten deele valt. Een *Fransch* Schryver heeft dit zeer keurig uitgedrukt: „ 't Geen ons niet wel te vrede maakt met onzen staat, is „ het harsfenschimmig denkbeeld, 't welk wy van eens an„ ders geluk vormen."

SCHIMPDICHT VAN FERDUSI OP MAHMUD, KONING VAN PERSIEN.

(Uit het *Persisch.*)

Verstand ontbreekt aan Mahmud onzen Koning;
Zyn ziel is van milddadigheid verwyderd:
Niets edels kan eens slaaven zoon (*) verrigten,
Offchoon hy veeler Vorsten vader zy.
De boom, die van natuur tot 't bittre zoort behoort,
Zo gy hem overplant in 't Paradys,
Zo gy uit de eeuw'ge bronnen (†), op zyn' tyd,
Met honing hem besproeit, met de allerzoetste honing,
Toont toch op 't eind zyn' aard,
En brengt gewis de wrangste vrugten voord. —
Neemt gy een Kraaijen-ei, in duisternis gevormd,
En laat de Paauw van 't Hemelhof het broeijen;
Geeft gy het kuiken, by zyn komst uit 't ei,
De vygen van den goddelyken boom tot spyze,
Tot drank het water uit de Salsebilsche (‡) bron;
Blaast, eindlyk, Gabriël dat ei aan met zyn' adem, —
Toch komt een Kraai te voorschyn uit het Kraaijen-ei,
Die al de moeite van den Hemel-Paauw verydelt. —
Neemt gy een Adder van den weg,
En doet haar rusten onder roozen,
En schenkt haar al wat haar behaaglyk is,
En drenkt haar uit de onsterflykheids-fontein;
Die zorg maakt haar u geenszins ten vriendin;
Ook tegen u blaast zy in 't eind venyn. —

Hy,

(*) MAHMUD was de Zoon van SEBECTIGHIN, slaaf van den Bevelhebber der Persische Legers onder den Koning NUHI SAMANI.

(†) De Mohammedaanen vergelyken 't Paradys by eenen schoonen hof, waarin uitnemende bronnen, heerlyke vrugten, schoone vogels, met één woord alles te vinden zy, wat een hof bekoorlyk maakt.

(‡) Zo noemen zy een der hemelsche bronnen.

Hy, die een tuin bezit, neem' vry een' jongen Uil,
Breng' hem uit de eenzaamheid daarheen,
Geev' hem des nagts een roozenſtruik ten leger,
Strooij' 's morgens hyacinthen in zyn bed;
Naauw breidt de morgenſtond zyn vleugels uit,
Of hy vlijedt haastig naar een' donkren hoek. ——
Niet ydel is het zeggen des Profeets (*):
't Keert alles eindelyk tot zynen aard terug.
Gaat gy door plaatſen, daar men geurig Amber veilt,
Uw kleed behoudt nog lang den reuk van Amber;
Vertoeft gy wat in winkels, daar men ſmeedt,
Gy brengt 'er niets dan vuiligheid uit mede. ——
Geen wonder dus, dat van een ſlegthoofd ondeugd komt,
Wie kan den nacht zyn donkerheid beneemen?
Hoopt van eens ſlegten zoon geen goed;
Geen Moor toch wordt door 't waſſchen blanker.
ô Vorst! indien uw inborst zuiver waar geweest,
Gy hadt milddadigheid geoefend jegens my (†);
Gy hadt der Dichtkunst hooge waarde
Gekend, als die vóór u der Perſen troon verſierde;
Gy hadt myn hoop op voorſpoed niet verydeld,
En met een ander oog myn werk beſchouwd.
ô Koning Mahmud, Volken-overwinnaar!
Indien gy my niet vreest, vrees echter God.
Waartoe wekt gy myn bytend, ſcherp vernuft?
Vreest gy myn bloedend zwaard geenszins?

(*) MOHAMMED.

(†) FERDUSI hadt, op verzoek des Konings, een Gedicht vervaardigd, 't geen hem 30 jaaren arbeids kostte. Hy verwagtte hiervoor eene billyke belooning; doch de Vorst weigerde hem die te geeven. FERDUSI, dus te leur geſteld, vervaardigde dit Schimpdicht op MAHMUD, waarin hy hem zyne geringe afkomst en ſchandelyke gierigheid verwyt.

WENKEN, BETREFFENDE HET MAAKEN VAN UITERSTE WILLEN.

Volgens Dr. LETTSOM.

Het Instinct der Dieren tot bescherming hunner Jongen staat gelyk met, indien het niet overtroffen wordt door de Genegenheid der Menschen voor hunne Kinderen. De behoeften der Dieren zyn weinig, en het vermogen, om aan dezelve te voldoen, wordt ras verkreegen; dan die der Menschen veranderen steeds, en vergrooten teffens. Vanhier dat de toeziende zorge des ouderdoms en der ondervinding naauwlyks met 's Menschen Leeven eindigt. De Mensch, die met zorg en arbeid Eigendom verkrygt, verlangt eigenaartig, dien Eigendom in zyn Gezin en by zyne Bloedverwanten te doen overblyven. Op 't geen hy dus verkrygt, heeft hy een Regt, en voelt eene neiging om daarover onder hun te beschikken. Tot deeze beschikking stelt hem de Wet in staat; hy kan en mag het, onder zekere bepaalingen, doen by Uiterste Wille.

Wanneer men in aanmerking neemt de zorg en den arbeid, waarmede de Eigendom veelal verkreegen en bewaard wordt, en de volstrekte onzekerheid van den duur des Menschlyken Leevens, komt het my verbaazend vreemd voor, dat iemand één uur diens onzekeren tyds laat verloopen, zonder deezen zynen wensch te verzekeren. —— Somtyds, 't is waar, kunnen verscheide netelige leevensomstandigheden, en een onvaste staat der Familiebelangen, eenige Menschen beweegen, om met het maaken van hunnen Uitersten Wil te verwylen: maar geen Boedel kan zich in zulk een staat van onzekerheid bevinden, dat deeze een regtmaatigen grond opleevere, tegen het doen vervaardigen van een Uitersten Wil, die, ééns gemaakt zynde, als 't ware, een klaarder licht verspreidt over den staat der zaaken, en den maaker in staat stelt om veele omstandigheden te veranderen of te wyzigen, zo dat het strekke tot gerustatelling van zynen geest.

Eenigen zyn onbedagtzaam of verstandloos genoeg, om zich te verbeelden, dat zy, door het doen opstellen van hunnen Uitersten Wil, daadlyk hun eigen Leeven verkorten. Gelukkig, egter, dat de minste en algemeenste bedenking dit denkbeeld niet zeer algemeen maakt. In de daad, ik ben, door eene langduurige en herhaalde overweeging, overtuigd, dat dit bedryf, wel verre van het leeven te verkorten, door de voldoening, welke hetzelve schenkt, het leeven verlengt.

Veele Ziekten, die het menschlyk lichaam kwellen, hangen grootlyks af van zielsbekommernissen, en weinige zaaken dienen

nen kragtdaadiger om kwellende zorg af te weeren, dan deeze zekerheid omtrent de beschikking des Eigendoms. Dit wordt ten sterksten bevestigd, wanneer de menschen door eene gevaarlyke Ziekte worden aangegreepen, zonder dit stuk bezorgd te hebben. Zulks strekt om de Ziekte te verzwaaren en de geneezing bezwaarlyker te maaken; zodanig zelfs, dat de onrust en verlegenheid, daaruit gebooren, niet zelden vroegtydig ylhoofdigheid doet ontstaan, of zodanig eene verbystering in het verstand, als naauwlyks het vermogen overlaat om die laatste beschikkingen te bewerkstelligen. —— Hoe dikwyls heb ik eene bitter schreiende Vrouw gezien, hoe menig eene beminnelyke Dogter in traanen, door het verzuim van een liefhebbend Egtgenoot en Vader, die onbedagt het maaken van zyn Uitersten Wil van dag tot dag verwylde, tot dat, helaas! zyne verzwakte of verwilderde verstandsbekwaamheden het te laat deeden worden om dit bedryf van Regtvaardigheid voor zyn Gezin te volvoeren! Hoe dikwyls zyn hieruit regterlyke onderzoekingen en kostbaare pleitgedingen gebooren, die, ten minsten in *Engeland*, menig eene lieve Dogter van middelen ontblootten: want de standhebbende Wetten zyn geschikt om elende te brengen over de hulplooze vrouwlyke Sexe!

In eenige gevallen heb ik waargenomen, dat de ziekte gematigd en het verstand klaar genoeg was, om een Uitersten Wil op het Ziekbedde te maaken; doch, wanneer de Lyder herstelde, weet ik my naauwlyks één voorbeeld te herinneren, waarin men de schikkingen niet verwierp, gemaakt in de vervoering van eenen aangedaanen geest, met eene ziel, verzwakt door ziekte, en onder den invloed van den drang der tydsgelegenheid, omringd door ontroering wekkende voorwerpen. Ten voordeeligste genomen, welk eene treurige gedagte verwekt het, in het ontzettend tydstip, dat de Ziel zich zo veel mogelyk van geldberekeningen behoorde af te trekken, die daarmede bezet te vinden! Hoe veele voorbeelden komen ons dagelyks voor van alleronverwagtste Sterfgevallen, 't zy door ziekte of ongeluk, waarvoor niemand schootvry is; —— voorbeelden, waarin 'er naauwlyks een oogenblik is tusschen zyn en niet zyn, tusschen leeven en dood!

In beschaafde Maatschappyen, waarin de betrekkingen en verbintenissen vermenigvuldigd zyn, vordert het veel bedaardheids en ongestoorde opmerking, om by Uitersten Wil over den Eigendom te beschikken, tot eigen voldoening, zelfs in gezondheid; — hoe bezwaarlyk, om niet te zeggen hoe onmogelyk moet het dan niet weezen voor iemand op het ziek- en doodbedde, als de denkbeelden wegens het toekomend lot in eene andere Wereld de Ziel vervullen, beschikking over

de-

de tydlyke belangen te maaken! —— Buiten dit heeft de ondervinding my geleeraard, dat de Ziekten der zodanigen, die by tyds deeze hunne tydlyke belangen bezorgd hadden, gemaklyker herstelden, en dat dus weezenlyk het doen vervaardigen van een Uitersten Wil, in dagen van gezondheid, tot verlenging des leevens strekte.

Het stuk wel overwoogen zynde, op gronden eener langduurige ondervinding, wenschte ik van geheelen harte, dat een ieder, die zyne gezondheid en geluk lief heeft, die de rust en troost der geenen, die hem overleeven, wil bevorderen, het beschikken op zyne zaaken, by Uitersten Wille, geen enkelen dag zyns onzekeren leevens uitstelde.

Ik zou hier wel hebben willen aanraaden, dat een der eerste vraagen van een *Arts* by den Lyder moest weezen, „of hy zyn Uitersten Wil gemaakt hebbe?" maar ongelukkig zal zodanig eene vraag, door den Arts gedaan, den Lyder ontstellen, en hem doen uitroepen: „Hoe, Doctor! denkt „gy dat ik sterven zal?" waarop hy maar al te dikwyls aan zyne herstelling begint te wanhoopen.

In sommige gevallen heb ik waargenomen, dat de Lyders, van eene krankheid hersteld, my verhaalden, dat het onderschryven van hunnen Uitersten Wil gepaard ging met eenen schrik, alsof zy hun eigen doodvonnis ondertekenden. Die zelfde ongerustheid zal niet verwekt worden, wanneer een voorzigtig Vriend of goed Bekende dusdanig een voorstel doet, als wiens navraagen eerder inkomt en opgenomen zal worden voor een uitwerkzel van vriendschaplyke bezorgdheid, dan ontstaande uit het vermoeden van gevaar; terwyl dat des Geneesheers, die verondersteld wordt den uitslag te voorzien, de ziel van een verzwakten door ziekte met de vrees voor een onmiddelyk dreigend leevensgevaar vervult.

Ter verdere aanspooring, om den Uitersten Wil in dagen van gezondheid te doen vervaardigen, mogen wy hier aanvoeren, hoe dit Onderwerp, eenige jaaren geleden, aan de Gezindheid der Kwaakers zo gewigtig voorkwam, dat zy eene vermaaning deeden aan ieder der Broederen en Zusteren, die zich in het geval bevondt, om dit niet te vertraagen, maar by gezonden lyve en verstand te doen.

Men neeme het eenen Arts niet kwalyk, dat hy hier een wenk geeve, hoe dit onderwerp van het niet uitstellen dier belangryke zaake, met voegelykheid, van de Leerstoelen in de Christlyke Vergaderingen kan aangedrongen worden: want wie zal het ongepast vinden, dat men, op plaatzen, geschikt ter vereering van een hoogst regtvaardig Opperweezen, eene daad van zedelyke regtvaardigheid voor elk Gezin in een beschaafden Burgerstaat aanpryze?

ANECDOTE VAN DR. JOHNSON.

Wanneer Dr. JOHNSON zyn laatste bezoek aflei te *Lichfield*, misten de Vrienden, by welken hy den intrek genomen hadt, hunnen Vriend aan de ontbyttafel. De Dienstboden, des ondervraagd, gaven te verstaan, dat Dr. JOHNSON zeer vroeg was uitgegaan, zonder iemand te zeggen waar heen.

De dag liep ten einde, zonder dat hy opdaagde. Men werd, zynentwege, ongerust, en bleef zulks, tot dat, op den tyd des avondeetens, de deur open ging, en de vermiste Gast binnen tradt. Een stilzwygen van eenige minuuten volgde. Niemand durfde hem na de reden van zyne bevreemdende afweezigheid vraagen. Eindelyk brak Dr. JOHNSON dit stilzwygen af, door de Mevrouw van den huize dus aan te spreeken: —— „ Mevrouw! ik vraag u om verschooning, wegens myn zo schielyk vertrek uit uw huis deezen morgen. Ik was 'er, Gewetenshalve, toe verpligt. Vyftig jaaren geleden, Mevrouw! beging ik, op deezen eigensten Dag, eene schennis van Kinderpligt, welke my sints dien tyd zwaar op 't hart heeft gelegen, en die ik niet voor heden geboet heb. Myn Vader, zult gy u wel herinneren, was een Boekverkooper, en lang gewoon op de ..... Markt te staan, en zyn Boekenstal op dien dag open te stellen. Door onpasselykheid het bedde moetende houden, verzogt hy my, nu vyftig jaaren geleden, na die Markt te gaan, en den Boekenstal voor hem waar te neemen. Maar, Mevrouw! myne grootschheid verhinderde my myn pligt te doen, en ik weigerde myn Vader het gedaane verzoek te volbrengen. —— Om de zonde van deeze ongehoorzaamheid te verzoenen, vertrok ik deezen morgen met den Postwagen na ....., en vervoegde my op de Markt, toen dezelve op het drukste was, ontdekte myn hoofd; en stondt dus een uur lang op de plaats, waar myns Vaders Boekenstal gestaan hadt, my de gekjaageryen der Marktgangeren, noch de onguurheid van het weder, bekreunende; — eene Boetedoening, waardoor ik vertrouw, den Hemel voldaan te hebben, wegens dit éénig geval, waarin ik weet myn Vader ongehoorzaam geweest te zyn."

VERREGAAND EN VOLGEHOUDEN BEDROG.

(Uit de *Medicine Legale*, &c. van P. A. O. MAHON, *Prof. Medic.* &c.)

Onder veele voorbeelden van bedriegeryen, door den Hoogleeraar MAHON aangevoerd, is zeer treffend een geval, 't welk hy zelve bywoonde. Hy schryft 'er dit van:

Een Jongeling, in Requisitie gesteld, kwam in het *Fransche* Leger, toen het *Luxemburg* blokeerde. Naa een nagt op de buitenposten doorgebragt te hebben, verklaarde hy blind te zyn, en werd na het Hospitaal gezonden. Naardemaal de oogappels zich behoorlyk vernaauwden en verwyderden, hieldt men zyn voorgeeven van bedriegery verdagt; dan hy stondt de pynlykste kunstbewerkingen door, en was zelfs gereed om zich tot het ondergaan daarvan aan te bieden. —— De voornaamste Leger-chirurgyns onderzogten hem, en hielden de Blindheid voor een bedrog. Naa verscheide andere proeven, bragten zy hem op den kant van eene Rivier, en zeiden hem, dat hy voort moest gaan: twee Zeelieden stonden gereed om hem op te vangen, als hy in 't water viel. Hy wandelde voort, en viel in het water, waaruit men hem onmiddelyk weder ophaalde. —— Door deeze proeve hielden zy zich overtuigd dat hy waarlyk blind was; de Chirurgyns boden hem zyn ontslag aan; doch zy waarschuwden hem, dat dit ontslag voor hem van geene betekenis zou weezen, indien het naderhand mogt blyken, dat hy die Blindheid alleen hadt voorgewend; beloovende hem daarentegen een volkomen ontslag van den *Krygsdienst*, indien hy de waarheid bekende. In 't eerst ontkende hy styf en sterk, dat 'er eenig bedrog agter school; doch op de verzekering, dat zy hun woord zouden houden, deedt hy een boek open, en las 'er in, als iemand, wien niets aan het gezigt deerde.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

VERHANDELING, OVER GODS WYSHEID, IN DE TOELAATING VAN HET LICHAAMLYK LYDEN DER KINDEREN, IN HUNNE EERSTE LEVENSJAAREN. Door ALB. CONRADI, Predikant te *Oostwoud*.

(*Vervolg en Slot van bl.* 560.)

Thans voortgaande tot de beschouwing van eenige *voordeelen*, welke met het lyden der Kinderen verbonden zyn, wilde ik, *in de derde plaats*, doen opmerken, dat de Schepper den Kinderen ook het goede in hun lyden niet onthouden heeft; 't welk ons, eindelyk, zal opleiden om zyne wysheid ook in deeze inrichting te vereeren.

Het kan den Mensch niet dan tot voordeel verstrekken, dat hy *smarten, welke niet kunnen vermyd worden, in zyne vroege Kindsheid ondergaat.* —— Schoon de mate van het lyden voor den sterveling verschillend is afgewogen, zyn 'er echter smarten, waarvan men zeggen kan, dat ze *algemeen* zyn, en dat de mensch ze *eenmaal* moet ondergaan. Hierin (opdat ik dit in 't voorbygaan doe opmerken) is toch een sterk bewys voor de zo weldaadige Inenting der Pokjes gelegen; dewyl de uitzondering van menschen, die of in het geheel niet, of voor de tweede maal door die ziekte worden aangetast, geene opmerkzaamheid waardig is. —— Het is de Kindsheid, waarin de mensch gemakkelyker ziekten doorstaat, dan in meer gevorderde jaaren; en het is niet waarlyk zoo, gelyk het ons toeschynt, dat Kinderen by hevige krankheden meer dan Volwassenen lyden: want „, in de Kindsheid," zegt Dr. BU-

CHAN (*), „ zyn de vezelen flap en zagt, de zenuwen „ zeer aandoenlyk; de vogten dun. Deeze en andere „ byzonderheden doen de ziekten in jongen en ouden „ zeer verschillende zyn." —— Het is zo, wy zien het Kind aan smarten kwynen, welke eene schrikkelyke vertoning opleveren; dan hoe weldaadig is deeze inrichting, dat de mensch zulke smarten in die jaaren, waarin het gevoel nog byna stomp, en de bewustheid zeer gering is, ondergaat; terwyl de volgende jaaren by lange na niet berekend waren tot het doorstaan van dergelyke smarten! Welk een voorrecht is het dan, dit in de vroege Kindsheid te mogen ondervinden, en den volgenden leeftyd daaromtrent gerust te mogen doorbrengen! —— Daar het zenuwgestel van onze kleine lyders zo ligt wordt aangedaan, moet hun lyden altyd zich vreeslyk aan ons oog vertonen; dan zy hebben ook dit voordeel, dat de leden van hun lichaam leniger en buigzaamer zyn; zy toch blyven byna altyd, in zwaare ziekten, voor dien harden kamp bewaard, waaronder wy volwassenen zien bezwyken.

Welk een voordeel wordt den Mensch verder daardoor niet verschaft, dat hem *veel lyden vóór het gebruik der Rede treft!* — Schoon het Kind noch verstand, noch vermogen heeft, om het lyden, waarmede zyn leven of gezondheid bedreigd wordt, af te keeren; schoon het geene middelen weet, om de smarten, welke het gevoelt, eenigzins te verzagten, — gevoelt het echter ook niets meer dan de smart, zo lang zy tegenwoordig is, en lydt niets meer dan de smart van *dat* oogenblik. De mensch, daarentegen, die het volkomen genot van zyne Rede heeft, brengt zich het akelige van zynen geheelen toestand voor den geest. Zyn lot is, in zeker opzicht, juist hierdoor allerverschrikkelykst. Hy bedenkt niet alleen het gansch gewicht der ellende, waarin hy gedompeld ligt; maar hetgeen zyn lyden vooral verzwaart, is, dat hy met zyne gedachten byna altyd de toekomst vooruitloopt; waardoor hy reeds moet lyden, eer het aanweezig is, ja dikwyls dat lyden verdubbelt, of ingebeeld lyden schept. De herdenking van het voorgaande, de vrees voor het toekomende, slaat Kinderen niet ter neder. Daar zy veele jaaren doorleeven, zonder zich eenig begrip van het oogmerk

huns

(*) *Huisl. Geneesk.* I D. pag. 172.

huns bestaans te kunnen vormen, is het bezef van hunnen toestand, het denkbeeld van hun gevaar, ook zeer gering. Het Kind wordt dus nimmer door eene akelige onzekerheid, als tusschen leven en dood, geslingerd; ja het is geheel onbekend met de pynigende vreeze voor den dood; en dit akelig tydstip, waarvoor de gansche natuur ziddert, is niet in staat om hetzelve te ontrusten.

In de Kindsheid is de Mensch *niet geheel onvatbaar voor vertroosting*; ja, dit is het tydperk, wanneer die *eenen gereeden ingang vindt.* — Schoon de bewustheid by geheel jonge Kinderen nog zeer gering is, en zy daarom by hun lyden den troost, dien Godsdienst en Rede aanbieden, moeten missen, wordt echter hunne ellende, gelyk wy te voren zagen, omdat zy hun vóór het gebruik der Rede treft, zeer verminderd; in welke gesteldheid zy, derhalven, vertroostingen, waarvoor zy nog niet vatbaar zyn, gemakkelyk kunnen missen. Dan de eerste jaaren der onnozelheid zyn nauwlyks voorby, of de vatbaarheid voor vertroosting neemt in dezelfde mate, met het vermogen om zich de ellende voor te stellen, toe. Al vroeg maakt het medelyden en de deelneeming van ouders en opvoeders eenen sterken indruk op het hart van het Kind; — al vroeg is de vriendelyke aanspraak der omstanderen geschikt om het Kind in het lyden op te beuren; — en welk een invloed heeft niet het traanenvolle oog der moeder op haar lydend kroost! De Godsdienst zelfs, vooral wanneer zyne troostgronden zo zinnelyk mogelyk worden voorgesteld, kan het Kind al vroeg bemoedigen. Leert de ondervinding niet, dat het denkbeeld van eenen *Hemel* al vroeg in hunne tedere harten hegt? Heeft men niet wel eens Kinderen ontmoet, die, door dit denkbeeld gesterkt, gelaaten zich aan het zwaarste lyden onderwierpen? Zyn 'er geene voorbeelden van Kinderen, die, den ouderdom van zes jaaren nauwlyks bereikt hebbende, alreeds gemist van sterven spraken, dewyl zy dan in den *Hemel* kwamen; waardoor zy hunne weenende Ouders zochten op te beuren? — De vertroosting vindt by hun vooral eenen gereeden ingang. Alles, wat haaren invloed by volwassenen belet, vindt by hun geen plaats; zy toch zyn zich geen schuld bewust; hoe zwaar hun lyden ook zy, zy lyden toch onschuldig; en in de eenvoudigheid huns harten neemen zy alles, wat ter hunner bemoe-

diging gezegd wordt, gewillig aan; en, eindelyk, dewyl hunne verbeeldingskragt zeer levendig is, moet de vertroosting op hunne harten des te sterker werken.

In de Kindsheid is de Mensch *bevryd van de met het Ziekbed op het nauwst verbonden onheilen.* — Hoe zeer wordt het lyden van volwassenen niet verzwaard door de ellende, welke het ziekbed voor hun altyd medebrengt! Verbeelden wy ons een Huisvader, die dagelyks onvermoeid voor de welvaart der zynen zorgt, en geene middelen ter bereiking van dat oogmerk onbeproefd laat. Dan op het onverwachtst wordt zyne gezondheid afgebroken, en hy moet zich van zyne huislyke zaaken verwyderen. Hoe treurig is het lot van zulk een Huisvader! en dikwerf niet zo zeer door de ziekte zelve, als wel door de omstandigheden, welke haar vergezellen. Door welk een zorg wordt hy gekweld, wegens de gevolgen, welke zyne ziekte, of wel mogelyk zyn dood, voor zyn Gezin kan na zich sleepen! Welk een vrees voor eene geheele wanorde in zyne bezigheden, voor eene verwarring in zyne huislyke zaaken, voor kommer en gebrek der zynen, beangstigt hem in deeze oogenblikken! terwyl het ook aan geene voorbeelden ontbreekt van menschen, die door de bewustheid van een slegt en zondig leven meer gefolterd wierden, dan door het onheil, 't welk hun trof. —— Van dit alles zyn Kinderen bevryd. Zy worden noch door een knagend zelfverwyt, noch door beangstigende zorgen ontrust: terwyl hun Lichaam lydt, heerscht in hunne Ziel een ongestoorde vrede.

Dan nog is de vraag, waarom Kinderen zo veel moeten lyden, niet genoegzaam beantwoord. Uit het tot hier toe overwogene kan men opmaaken, dat onder allen, die aan het lichaam lyden, Kinderen de gelukkigsten zyn. Laaten wy nu nog een stap verder gaan, en naspooren, of 'er in het lyden, 't welk onze kleinen werkelyk ondervinden, geene hoogere *bedoelingen* opgeslooten zyn. Dit toch is het best geschikt, om de klagten, welke de onvergenoegde over deeze inrichting heeft uitgeboezemd, op te heffen. Hoe dikwyls heeft men niet den staat van kinderlyke zwakheid de eerste plaats in de lange reeks des kwaads aangeweezen, 't welk den mensch van zyne geboorte af tot zynen dood toe vergezelt! Dan de Hoogste Wysheid verbond met alle onze onaangenaame lotgevallen goedertierene oog-

mer-

merken; en schoon dezelve niet altyd zigtbaar zyn, blinkt echter in deeze donkerheid een straal van licht door, geschikt om den nadenkenden gerust te stellen. Vestigen wy dus ons oog,

IV, op de *wyze bedoelingen*, welke de Godheid heeft, met den Mensch in zyne Kindsheid werkelyk aan zo veel lyden bloot te stellen.

Het lyden in de Kindsheid is voor den Mensch *een zeer geschikt middel tot lichaamlyke* (physische) *opvoeding*. — Mag men, zonder eenige bedenking, als eene wezenlykheid aanneemen, dat de mensch, zo wel naar het lichaam als naar de ziel, door lyden moet volmaakt worden, dan zien wy zynen Schepper reeds werkzaam in de kindsheid, om daartoe den grondslag te leggen. Ter nauwer nood treedt de mensch de waereld in, of hy is reeds onder de handen der Natuur, welke, zo zy door verkeerd aangewende middelen daarin niet verhinderd worde, werkzaam is, om het lichaam van schadelige vogten te reinigen, en bedorven zappen te ontlasten. De Geneesheeren zouden het ons kunnen zeggen, dat veele, mogelyk de meeste ziekten, niet anders dan heilzaame krâgten zyn, waarvan de Natuur zich al vroeg bedient ter behoudenis des lichaams, en tot deszelfs reiniging van schadelyke vogten. „Schoon „het 'er verre af is," merkt VILLAUME (*) aan, „dat wy de natuur, de bestemming en het verband „der dingen in de waereld, zelfs van zaaken, welke „ons het meest aangaan, genoeg zouden kennen, om „de oogmerken van iedere schikking te begrypen, en „tevens een beslissend oordeel over het goede en kwaa„de, nuttige en schadelyke te vellen, — echter hou„de ik de ziekten der kinderen voor eene behoefte in „de huishouding des tederen menschelyken lichaams; „zy bestaan immers in eene zekere gisting, die voor de „zappen zo noodzaaklyk is, om dezelve te reinigen „en te verbeteren." Daarenboven, hoe geschikt is niet dit lyden om den mensch al vroeg voor deeze waereld op te voeden! Al zeer schielyk ondervindt het lichaam datgeen, 't welk van deszelfs bestemming niet kan worden afgescheiden; en het verkrygt op dee-

(*) *Oorzaak. en Oogmerk. van het Kwaad*, III D. p. 43.

deeze wyze de bekwaamheid, om hitte en koude, honger en dorst, en allerleije ongemakken te verdraagen.

Het lyden in de Kindsheid is *niet minder nuttig tot de zedelyke* (moreele) *vorming van den Mensch.* —— „ Door eene wyze schikking," is de gegronde aanmerking eens Wysgeers (*), „ heeft de wyze Werk„ meester der Natuur tusschen lichaam en ziel, deeze „ twee verschillende meesterstukken van zyne macht „ en wysheid, de nauwste vereeniging vastgesteld. Zon„ der het lichaam zou de ziel op deeze aarde geene, „ of alleen de minste van haare behoeften voldoen kun„ nen; de volmaaktheid van het eene deezer twee we„ zens staat met de volmaaktheid van het ander in het „ nauwst verband." Naardien dan de betrekking tusschen lichaam en ziel zo nauw is, moet noodzaaklyk volgen, dat het lyden des lichaams een voor- of nadeeligen invloed op de ziel hebbe. Daar 'er nu maar weinige voorwerpen zyn, in staat om eene zo sterke aanprikkeling by ons te weeg te brengen, als het lyden en de smart, zo moet volgen, dat het lyden in de Kindsheid ter ontwikkelinge van de kragten der ziele niet alleen veel bydraagt, maar voor den mensch tot zyne zedelyke vorming onöntbeerlyk is. Het eerste voorwerp toch, waarop 's menschen oplettendheid wierd gevestigd, was de smart. Het lyden maakte den eersten indruk op zynen geest; was het eerste, waarin hy geoefend wierd. Schoon het juiste tydstip, wanneer 's menschen geest deeze ontdekkingen doet, niet wel te bepaalen zy, is het volstrekt noodzaaklyk, *dat hy vroeg met lyden bekend worde*, opdat hy de waereld van dien kant leere kennen, van welken hy dezelve noodzaaklyk kennen moet, zal het menigvuldig lyden, waaraan hy hier op aarde is blootgesteld, hem by het opgroeijen niet bevreemden. De dagelyksche ondervinding bevestigt ook, dat pyn en smart in de kindsheid treflyke opvoedings-middelen zyn. Immers, heeft het Kind zich door onvoorzigtigheid pyn en smart op den hals gehaald, de Moeder brengt het, zo dra het eenige vatbaarheid krygt, die smart in het geheugen, om het, voor het toekomende, voorzigtigheid te leeren. Verdient het daarenboven niet grootlyks onze opmerking, dat zie-

(*) Iselin, *Gesch. der Menschheid*, I D. p. 59.

ziekelyke en zwakke Kinderen meestal in zedelyke eigenschappen uitmunten (*), en dat het lyden in de Kindsheid den grondslag tot waare grootheid legt? Wie denkt hier niet aan de bekende Spreuk van HORATIUS (†), die wy in onze jeugd zo menigmaal hebben opgezegd:

Multa tulit, fecitque puer sudavit et alsit.

„ Hy heeft in zyne kindsche jaaren veel geleeden en „ gedaan; hy heeft hitte en koude uitgestaan."

Hoe nuttig is het lyden in de Kindsheid, om *Ouders te nauwer aan hunne Kinderen te verbinden!* — Schoon de Schepper in het hart der Ouderen de liefde tot hunne Kinderen heeft ingedrukt, leert echter de treurige ondervinding, dat 's menschen yver, in het nakomen van anderzins zo natuurlyke pligten, ligtelyk verflauwt. Welk een geschikt middel is dan het gezigt van den zwakken en hulpeloozen toestand, en van den aanhoudenden nood der Kinderen, om der Ouderen traagheid te overwinnen, die tedere zorgvuldigheid, voor de opkweeking dier onnozele schepzeltjes zo nodig, te bevestigen, en aan de vader- en moederliefde genoegzaame sterkte by te zetten, om zich aan de onbeschryflyke moeite, aan de lichaamlyke verzorging van het teder kroost verbonden, met een onbezweeken geduld te onderwerpen! Wie ontdekt niet in deeze inrichting de wyze goedheid des Scheppers, die zich juist van zulk een middel, als 't welk ons, by een oppervlakkig inzien, weinig geschikt en gebrekkig voorkwam, ter bereiking van het weldadigst einde weet te bedienen! Wat toch is meer geschikt om de tedere zorg der Ouderen, de hartelyke deelneeming der bekenden, en de zorgvuldige oppassing van bloedverwanten te bevorderen, dan de tegenwoordigheid van onze kleine lyders! Men behoeft slechts getuige van de ellende te zyn, waaraan het Kind is blootgesteld, om te nauwer aan hetzelve verbonden te worden.

Het

(*) De uitmuntende GELLERT kan hier tot een voorbeeld verstrekken, die de voordeelen van een ziekelyk leven uit eigen ondervinding beschreeven heeft.

(†) Lib. III. Od. II. vs. I.

Het lyden in de Kindsheid is niet minder geschikt om in het hart der Ouderen *mededogen* en andere *goede gezindheden* te bevorderen. — Neemen wy het lyden en de smart der kinderen, de tederheid en zwakheid hunner lichaamen, den behoeftigen toestand, waarin zy verkeeren, de onschuld en onnozelheid, welke zich op hun gelaat vertoont, in aanmerking, dan moet het hart van hun, welke de natuur door zo magtige en dierbaare banden vereenigd heeft, zeer aandoenlyk worden bewogen. Hy, die den mensch, by zyne intrede in deeze waereld, aan zo veel lyden blootstelde, heeft in het hart der Ouderen, tot een tegengift, mededogen ingeplant; eene aandoening, welke hun geneigd maakt om het lyden van hunne kinderen mede te gevoelen, in hunne ellende deel te neemen, en in hunnen nood belang te stellen; — eene gesteldheid des gemoeds, die ons aangenaam maakt by God en menschen, en het beeld vertoont van Hem, wiens *hart* altyd *leed*, zo menigmaal Hy van het lyden der menschheid getuige was. Dit gevoel laat trouwens ook het hart niet ledig, maar vuurt het ten sterksten aan tot het beoefenen der moeilykste plichten, in deeze, voor ons zo dikwerf beproevende, omstandigheden des huislyken levens; en in zo verre hetzelve werkzaame deelneeming wordt in de onheilen van hun, aan welken de Schepper ons boven alle onze natuurgenooten door de nauwste banden verknocht heeft, schenkt het aan 't hart genoegens, die in de schaduw van het stille huislyke leven genooten worden. Zo weet de hoogst wyze Bestierder van alle onze lotgevallen het lyden te doen dienen, niet alleen om den ellendigen te redden, maar ook om den redder te veredelen, en hem de moeite te beloonen, waarvan het lyden van anderen de oorzaak was. „ Immers, hoe veele „ deezer lydende schepzeltjes," zegt zeker Schryver (*), „ zyn alleen aangenaam voor het hart van „ Vader en Moeder, daar de ongemakken der vroeg„ ste kindsheid hun onaangenaam maaken in het oog „ van vreemden. Gelukkige schikking, gelukkige ge„ steldheid der dingen, dat juist die zwakheid de bron „ der tederste liefde wordt!"

Eindelyk, daar de hulpbehoevende staat der Kindsheid zo lange duurt, is dit *het geschiktste middel*, om *den*,

(*) *Bespiegel. der Kindsheid*, pag. 23.

den mensch het oogmerk zyner bestemming te doen bereiken. —— De mensch alleen wierd met het edel voorrecht der Rede begaafd. Dan, zal hy zich van dat voorrecht bedienen, zal hy redelyk en verstandig worden, hy heeft het gezelschap, het onderricht van anderen nodig; en wat is beter geschikt om hem zyne afhanklykheid van anderen te doen bezeffen, dan de behoeftige toestand, waarin hy geduurende de eerste jaaren verkeert? terwyl men by de Dieren heeft waargenomen, dat zy, die geene hulp behoeven, ook schielyk hunne Ouders verlaaten, of van hunne Ouders verlaaten worden. Gelyk dus de mensch de hulp van Ouders en Opzieners, ter verzorging niet alleen van zyne dierlyke (*physische*), maar vooral van zyne zedelyke (*moreele*) behoeften, volstrekt nodig had, hoe zou hy zich dan, zonder dezelve, tot het doel van zyne bestemming kunnen verheffen? Daar nu de zedelyke volmaaking van den mensch, de ontwikkeling zyner zielsvermogens, de beschaving van zyn verstand, de vorming van zyn hart, zo langzaam voortgaat, kan het ons ook niet bevreemden, dat deeze hulpelooze staat des menschdoms zo lang duurt. Daarenboven weeten wy, dat het schoonste hout niet dan traag groeit, en de edelste vrugten niet dan laat ryp worden. Verre zy het dus van ons, over het lichaamlyk lyden van onze kleinen te klaagen; daar dat lyden, zo vreeslyk in ons oog, in de hand van een wyzen en goedertierenen God eene weldaad is, dewyl het tot een middel dient om den mensch tot de hoogste volmaaktheid op te leiden. Hoe dikwerf beoordeelt de mensch de beste inrichtingen, vooral die der Godheid, verkeerd! Dat wy ons hierover schamen, en liever, met een hart vol aandoening, erkennen: „ Alle de werken des Heeren zyn „ onberispelyk!" Alles, wat God doet, is wél gedaan!

BERICHT, AANGAANDE DE TWEE ZOGENOEMDE STEKELZWYN-MENSCHEN (*the Porcupine-Men*), BEHOORENDE TOT DE BEKENDE ENGELSCHE FAMILIE VAN LAMBERT. DOOR W. G. TILESIUS.

(*Vervolg en Slot van bl. 573.*)

Hoe zeer men, op het eerste gezigt der beide Gebroeders LAMBERT, uit de overeenstemmende gelaatstrekken en verdere eigenschappen, overtuigende ziet, dat zy tot één Huisgezin behooren, valt echter een aanmerkenswaardig onderscheid der huidbekorstingen van beiden in het oog. De oudste, JOHN LAMBERT, is, het aangezigt en de vlakte der handen en voeten uitgezonderd, overal met eene meer of min dikke korst overtoogen, die zelfs de *genitalia* meerendeels bedekt. Doch by den jongeren vindt men, vooral van vooren, een aantal plaatsen, op welke de bekorsting ontbreekt. Zyne huidkorst is ook veel zwakker; nergens vindt men by hem dubbelde laagen, gelyk by den oudsten. Op veele plaatzen is zyne opperhuid alleen eeltagtig en gerimpeld, doch zonder eene waare korst; terwyl men op sommige andere plaatzen niet dan verspreide korreltjes vindt. By hem was men best in staat, te ontdekken, op welke manier deeze bekorsting ontstaat en voortgaat. Aan den hals, de vingers en teenen, en aan de kanten der hand- en voetvlakten, begint de korst in de gedaante van een zwart-graauw omtrekzel, en schynt hier nog alleen te bestaan in vergrootte verhevenheden der huidtepeltjes zelve. Hoe verder men van deeze deelen naar het lichaam voortgaat, zo veel meerder vergroot en verdonkerd treft men deeze deeltjes aan; tot dat zy zich eindelyk verdubbelen en in wezenlyke korsten overgaan, in welke, echter, toch steeds de spooren van alle linien en rimpels, die het vel eigen zyn, overblyven. Van de kruin tot aan het voorhoofd, alwaar de hairen beginnen te groeijen, ziet men by hem eene byzondere plaatswyze gevormde bekorsting, die, de zwarte kleur uitgezonderd, veel overeenkomst met de gewoone bekorsting der kinderhoofden heeft, en dus, in ge-

gedaante, merkelyk verschilt van de overige bekorsting. De meeste plaatzen van zyn lichaam, op welke, door de kleeding en het zitten, eene groote wryving plaats heeft, zyn geheel naakt; zo dat men daar alleen eene eeltige huid, of ook de overblyfzelen van afgebrokene en als platgesleepene gedeelten der huidkorst, ontdekt.

Met de grootste oplettendheid heb ik steeds onderzogt en bevonden, dat by deeze lieden de huidkorst zich in diepte altoos tot de opperhuid bepaalt, en dat de laatstgenoemde overal aanwezig is, doch zeer dik, uit twee of drie laagen bestaande, eeltagtig en gespleeten. De stoffe, welke de korsten uitmaakt, en die in haaren oorsprong vogtig was, komt dus noodwendig alleen door de poren der opperhuid te voorschyn. De openingen van dit vlies zyn tweederlei; te weeten, de openstaande mondjes der zweetgaten, of de einden der ontlastende buizen der smeerkliertjes van het vel. Of 'er byzondere inslorpende poren bestaan, is nog niet klaar beweezen: dat het vel een aanmerkelyk opslorpend vermogen heeft, is onlochenbaar; doch het schynt niet onmogelyk, dat dezelfde openingen in de oppervlakte der opperhuid, zo wel tot afzondering, als tot opslorping, zouden kunnen dienen. Dan, hoe zulks ook zyn moge, het is ten hoogsten onwaarschynelyk, dat deeze poren de bronnen der huidkorst zouden kunnen zyn, dewyl zy niets dan de stoffe der uitwaasseming en het zweet ontlasten. Veel waarschynelyker is het, derhalven, de oorzaak deezer byzondere ontaarting te zoeken in die kliertjes, welke de smeeragtige stoffe afscheiden, die de huid steeds overdekt, en haar bewaart voor de nadeelige werking der lucht en van andere uitdroogende zelfstandigheden. Zo ras in dezelve eene verdikking plaats heeft, komt 'er in de opperhuid eene droogte, die in dezelve menigvuldige spleeten veroorzaakt, uit welker tusschenruimte de afgebrokene huidvaten eene kleevende weiagtige stoffe uitstorten, waardoor de opperhuid als met toeneemende laagen overdekt wordt. Iets dergelyks neemt men waar by gewoone huidziekten; en eene meerdere ontaarting deezer kliertjes, gepaard met een grooteren toevloed van weiagtige stoffe, zou zeer wel de oorzaak van alle de ongewoone verschynzelen by deeze menschen kunnen zyn. In het aangezigt en in de vlakke deelen der handen en voeten heeft het vel by onze Stekelzwyn-men-

schen

schen meerder smeudigheid en zamentrekbaarheid, dan op het meerendeel van de overige, met korsten bedekte, oppervlakte des lichaams; zynde de poren der opperhuid aldaar ook zeer zigtbaar. Mogelyk is wel het vet, 't geen zich gewoonlyk onder deeze deelen overvloediger bevindt dan elders, de rede van de grootere smeudigheid des vels op deeze plaatzen, en van de afweezigheid der huidkorst. Waar immers de korsten hard en droog wierden en bersteden, hadden onze lieden, schoon hunne kwaal als tot eene andere Natuur geworden was, steeds eenig ongemak, 't geen verligt wierd, zo ras zy, op myn raad, de huid met eenig vet of olie bestreeken.

Op eene tegengestelde wyze redekavelende, zou men ook het ontstaan der bersten in de huid kunnen verklaaren, als werkingen en gevolgen der huidkorst zelve. In dit geval zou men het ontstaan der korst moeten beschouwen, als het gevolg eener gebrekkige menging des huidsmeers, met het voor stolling vatbaar gedeelte der wei des bloeds, en als eene ziekelyke vermeerdering van hetzelve. Er bestaan gevallen, waar in geringere en minder in het oog loopende verschynzelen uit deeze bron moeten worden verklaard; by voorbeeld de geelagtige brokkelige bekorstingen, die op de oogleden, in sommige vogtige oogontsteekingen, te voorschyn komen, enz.

Het ontstaan van bersten in eene opperhuid, die, benevens alle haare poren en ontlastende vaten der smeerkliertjes, overal overdekt is met eene korst, die de dikte van een duim heeft, behoeft geene verdere ophelde-ring. Doch hoe *zodanig* eene dikke korst ontstaan kan uit het opgehoopte huidsmeer, waarvan steeds maar eene zo geringe hoeveelheid voorhanden is, schynt, in den eersten opslag, aan eenige zwaarigheid onderhevig. Wy moeten hier aanmerken, dat, waar eene gebrekkige menging der vogten voorhanden is, ook steeds een prikkel plaats heeft, en dat deeze aanstonds een vermeerderden toevloed der vogten daaritelt. Zo het verder waar is, dat de meeste ziektestoffen der huid door het slagaderlyk gestel worden afgescheiden, en het huidsmeer, uit de einden van de fynste slagaderlyke vaatjes, in de holligheden der kliertjes als indringt, en door derzelver ontlastende buisjes over de geheele oppervlakte des lichaams verspreid wordt, zo is, in het geval van eene

zie-

ziekelyke afscheiding en prikkeling, niets waarschynelyker, dan dat, door de prikkeling van een ontaard huidsmeer op deszelfs beursjes, eene vermeerderde afscheiding dier stoffe, vereenigd met het stolbaar gedeelte der wei van het bloed, deeze aanmerkelyke bekorsting heeft kunnen daarstellen. Ook schynt het niet ons aanneemelyk, dat 'er, in het velgeweefzel deezer lieden, zydelingsche inmondingen plaats hebben, van de huidsmeer afscheidende vaten, met de weivaten; 't geen natuurlyk aanleiding zou moeten geeven tot eene overvloedige afscheiding van kleevende en gemaklyk in korsten overgaande vogten.

Wat de zwartagtige of bruine kleur der bekorsting aangaat, deeze behoeft niet eens gelegen te zyn in den aard der afgescheidene stoffe, maar kan genoegzaam hieruit worden verklaard, dat ieder vogtig en kleevend mengzel, door de aanhegting van allerleije vuiligheden, gemaklyk zwart wordt, en dat ook, by andere menschen, de gebrekkige ophoopingen van huidsmeer eene zwarte kleur aanneemen; gelyk men by veele lieden ontdekt, aan de enkele zwarte puntjes, die zy hebben aan de neusvleugels en elders in het aangezigt. Dit ontstaat zeker insgelyks gedeeltelyk door het uitdroogend vermogen der lucht, en gedeeltelyk door de aankleevende vuiligheid.

Uit de scheikundige proeven, genomen met de verzamelde afgevallene korsten, is my het volgende gebleeken. In verdund Salpeterzuur verlooren dezelve allengskens haare zwarte kleur, en wierden geelagtig; doch behielden voor het overige haare gedaante. In sterk Vitrioolzuur scheenen zy in den beginne, met eene opbruisching, ontbonden te worden; doch dit duurde slegts tot dat de zwarte kleur en eenige der uiterlykste schubben waren verdweenen, waarna de korstjes bruin geverfd bleeven liggen. In het Zoutzuur wierden zy wit, doch verlooren verder niets van haare zelfstandigheid of gedaante. In de Zeepzieders-loog veranderden zy wel het meeste: naauwelyks hadden zy daarin, op eene warme plaats, geduurende eenige uuren gelegen, of zy begonnen op te zwellen; en zo zy 'er geduurende eenige dagen in bewaard wierden, vielen zy van elkander in enkele kleeverige bolletjes. In zuiver Water, geduurende eenige dagen, geweekt, ondergingen zy geene verandering, dan alleen, dat zy week wierden; in het kooken daarin, geduurende eenige uuren, bragt al-

leen

ken te wege, dat men ze nu in kleine weeke schilfers kon te zamendrukken, die op het gevoel kleeverig en vetagtig waren. Wanneer, by de ontbinding der korsten in de Zeepzieders-loog, eenig Zuur wierd gedaan, wierd 'er eene aardagtige zelfstandigheid ter nedergeploft, onder welker deeltjes men duidelyk de zwarte koolstoffige puntjes kon zien, die de zwartbruine kleur der schilfers hadden uitgemaakt: ook dreef 'er dan, boven op die Loog, een vetagtig vlies.

Uit alle deeze proeven blykt, dat de vermelde huidkorst bestaat uit slym, vet en aarde, ten naauwkeurigsten onder elkander gemengd. Terpentyngeest en andere fyne Oliën, gelyk ook Azyn en gerectificeerde Wyngeest, werkten onmerkbaar, en maakten geene zigtbaare verandering, op de daarin geweekte korsten. Ook het Zuuringzout, waarvan FOURCROY, VAUQUELIN en BUNIVA gebruik maakten, in de scheikundige ontleding van beenderen, oorsmeer, de vuiligheid der tanden enz., om de hoeveelheid van het *Phosphorzuur*, met betrekking tot de Kalkaarde, te ontdekken, had geenerleije uitwerking op deeze zelfstandigheid. Eindelyk beproefde ik, of men iets byzonders, door het verbranden deezer korsten, zou kunnen waarneemen; dan de daarby plaatshebbende verschynzels kwamen genoegzaam overeen met die van andere vel- en hoornagtige zelfstandigheden. De korsten gingen, na het uitzweeten van eenige olieägtige druppelen, en met den gewoonen reuk van gelykzoortige deelen, over in eene opgeblaazen kool, uit welke, door de afwassching, een weinig van de zogenoemde bloedloog, welke tot het maaken van Berlynsch Blaauw gebruikt wordt, verkreegen wierd.

VERHAAL DER UITBARSTINGE EENER LUGTVERHEVELINGE NABY BENARES, IN DE OOST-INDIËN, EN VAN HET VALLEN EENIGER STEENEN TEN ZELFDEN TYDE, OP DEN AFSTAND VAN OMTRENT VEERTIEN MYLEN VAN DIE STAD. Door JOHN LLOYD WILLIAMS, *Esq. F. R. S.*

„Ziet hier het zo beslisfend geval van Steenen, uit „de Wolken op Aarde nedergekomen, waarvan

„ wy

„ wy hier boven gesproken, en welke verhaal wy be-
„ loofd hebben (*).”

Eene byzonderheid van zo zeldzaam eene natuure, als het vallen van Steenen uit den hemel, kon niet missen de verwondering te verwekken, en de aandagt te vestigen van elk onderzoeklievende.

Onder een bygeloovig Volk wordt elk ongewoon, en daarom veelal bovennatuurlyk geheeten, Verschynzel met een stilzwygenden schrik en eerbiedenis aangezien: de oorzaak toeschryvende aan den wil des Opperweezens, krygen zy het niet in den zin, om te oordeelen over de middelen, waardoor het daargesteld wordt, of de oogmerken, waartoe het strekke; en wy hebben allen grond om te vermoeden, dat vooroordeel en bygeloof invloed hebben op de verhaalen of beschryvingen van zodanige Verschynzelen. In het geval voorhanden heb ik myne naspeuringen meest gedaan by *Europeaanen*, die dun gezaaid zyn in dat gedeelte des lands.

Het berigt, 't welk ik ontving, was, dat, op den 19 December des Jaars 1798, omtrent agt uuren in den avond, een zeer sterk lichtende Verheveling in de lugt gezien was door de Inwoonders van *Benares* en de omliggende streeken; dezelve hadt de gedaante van een grooten Vuurkloot, en ging vergezeld door een sterk geraas, gelykende op dat des donders; —— dat 'er eene menigte van Steenen uit viel naby *Krakhut*, een Dorp, op de Noordzyde van de Rivier *Goomty*, omtrent veertien mylen van de Stad *Benares*, gelegen.

De Lugtverheveling vertoonde zich in het westlyk gedeelte des halfronds, en was slegts korten tyd zigtbaar; zy werd waargenomen door verscheide *Europeaanen* zo wel als door Inboorelingen, op verscheide plaatzen des lands.

In de nabyheid van *Juanpoor*, omtrent twaalf mylen van de plaats, waar de Steenen gezegd worden gevallen te zyn, werd dit Lugtverschynzel waargenomen door verscheide *Europische* Heeren en Dames, die hetzelve beschreeven als een grooten Vuurkloot, gepaard met

(*) Zie hier boven, bl. 526.

met een kletterend geluid, niet ongelyk aan dat van een Peloton, 't welk gebreklyk afvuurde. Het Lugtverschynzel werd ook gezien en het geluid gehoord door verscheide Persoonen te *Benares*. De Heer DAVIS nam waar, dat het licht scheen in het vertrek, waar hy zich bevondt, door een glazen venster, met zulk eene sterkte, dat de schaduw der glasroeden zich vry duidelyk vertoonde op een donker vloertapyt: het scheen hem toe zo helder geweest te zyn als het helderst maanlicht.

Wanneer het verhaal van de daarby gevallene Steenen te *Benares* kwam, zondt de Heer DAVIS, Regter en Magistraatspersoon van dit District, een kundig Persoon, om te dier plaatze onderzoek te doen. Toen deeze in het Dorp kwam, naby 't welk de Steenen gezegd werden gevallen te zyn, verhaalden hem de Inboorelingen op zyn vraagen, dat zy dezelve of in stukken gebroken, of al het opgeraapte gegeeven hadden aan den *Tesseldar* (den daar gebooren Collecteur) en anderen; doch dat hy gemaklyk eenige in de omliggende velden zou vinden, waar dezelve gereed te ontdekken zouden weezen, (het gewas stondt niet hooger dan twee duimen boven den grond) door na te gaan, waar de aarde nieuwlings opgeworpen was. In gevolge van deeze onderrigtingen, bragt die man vier Steenen, door hem gevonden, aan den Heer DAVIS: dezelve waren, door de kragt des vals, volgens de maat, welke hy medebragt, omtrent zes duimen diep gevonden in velden, die zeer onlangs bewaterd scheenen; en het bleek, uit 's mans beschryving, dat dezelve op een afstand van omtrent honderd roeden van elkander gelegen hadden.

Verder vernam hy van de Inboorelingen, ten opzigte van het Lugtverschynzel, dat het omtrent agt uuren in den avond was, wanneer zy, na huis gaande, een zeer helder Licht zagen, uit de lugt komende, gepaard met een zwaaren donderslag, onmiddelyk gevolgd door het geraas van lichaamen, die daaromstreeks uit den hemel vielen. Onzeker of eenige hunner Goden betrokken waren in dit voorval, hadden zy het niet durven waagen, des eenig onderzoek te doen, voor den volgenden morgen. Het eerste, 't welk toen hunne aandagt getrokken hadt, was het vertoon, dat de grond op verscheide plaatzen in hunne velden op de

voor-

voorgemelde wyze opgeworpen was; te welker plaatze zy, by nader onderzoek, de Steenen vonden.

De Adſiſtent van den Collecteur aldaar, de Heer ERSKINE, een kundig jong Heer, een deezer Steenen ziende, hem gebragt door den *Tasſeldar*, vondt zich opgewekt om iemand na dat gedeelte des Lands te zenden, ter verdere naſpeuring. Deeze keerde terug met verſcheide dier Steenen, en gaf een verhaal, gelyk aan dat des Perſoons, door den Heer DAVIS gezonden; ter nadere bevestiging een ondertekend en gezegeld geſchrift medebrengende.

De Heer MACLANE, zeer digt by het Dorp *Krakhut* woonende, gaf my een gedeelte van een Steen, hem 's morgens naa het vertoon des Lugtverſchynzels gebragt, door den man, die ten zynen huize de wagt hieldt. Deeze Steen was (volgens het verhaal diens mans) gevallen door het dak van zyne hut, niet verre van des Heers wooning gelegen: verſcheide duimen diep hadt dezelve zich in den vloer geboord, die van vastgeſtampte aarde was. De Steen zou, naar 't gegeeven berigt, in 't geheel meer dan twee ponden gewoogen hebben.

Op den tyd deezes Lugtverſchynzels was de hemel geheel helder; geen zweem van een wolkje hadt men zints den elfden dier maand gezien, en vertoonden 'er zich geene wolken eenige dagen laater.

Van deeze Steenen heb ik 'er agt gezien, bykans volkomen, behalven de gedeelten van verſcheide andere, door de bezitters gebroken, om ze aan hunne vrienden te ſchenken. De gedaante der volkomenſte was die van een onregelmaatigen Cubus, aan de kanten gerond; doch de hoeken waren op de meeste zigtbaar. Zy waren onderſcheiden in grootte, van omtrent drie tot vier duimen in de grootſte diameter; één derzelven vier en een vierde duim haalende, woog twee ponden en twaalf oncen. Zy hadden alle hetzelfde voorkomen, en waren van buiten bekleed met eene harde zwarte omkorſting, die op eenige plaatzen gevernisd ſcheen, of na Joodenlym geleek: in de meeste waren ſpleeten, die, daar ze overdekt waren met eene ſtoffe, gelyk aan die des bekleedzels, veroorzaakt ſcheenen in den val, door het kletzen van de Steenen tegen elkander; eer zy in den val op aarde kwamen, ſcheenen zy door eene middenſtoffe van zeer groote hette heengegaan te zyn.

—— Inwendig bestonden deeze Steenen uit een aantal kleine klootsche lichaamen van eene leikleur, omringd met eene witte zandagtige zelfstandigheid, doormengd met glinsterende korreltjes van eenen metaal- of vuursteenagtigen aart. Die klootsche lichaamen waren veel harder dan het overige van den Steen; het witte zandige gedeelte liet zich gemaklyk vergruizen door het wryven met eenig hard lichaam; gebroken zynde, hegtte zich een gedeelte aan den Zeilsteen; doch meer byzonder was dit het geval van de korst of het buitenste bekleedzel, 't welk zich meestal daardoor liet aantrekken.

Naardemaal twee van de volkomenste Steenen, die ik heb kunnen krygen, zo wel als de gedeelten van eenige andere, onderzogt zyn door verscheide Heeren, welbedreeven in de Delfstof- en Scheikunde, zal ik het my niet onderwinden, eene verdere beschryving te geeven van de zamenstellende deelen deezer Steenen; noch ook het waagen, eenige gissing by te brengen wegens de wording van zo zeldzaame voortbrengzelen; noch ophaalen, welke ik van anderen vernomen heb: ik laat het der wereld over, om gevolgen te trekken uit de vermelde daadzaaken. —— Alleen moet ik 'er nog byvoegen, dat 'er, gelyk bekend is, geene Volcaanen op het vaste land van *Indie* zyn; en, zo verre ik heb kunnen ontdekken, vindt men, in dat gedeelte des aardkloots, geene Steenen in den grond, welke eenige de minste gelykvormigheid hebben met de boven beschreevene.

BERICHT AANGAANDE EENE VROUW, DIE EEN GROOT AANTAL NAALDEN EN SPELDEN HAD DOORGESLIKT. Medegedeeld door den Burger SILVY, van *Grenoble*.

GENOVEVA PÜLE, gebooren te *Grenoble* in 1763, zwak en gevoelig van gestel, van beroep een Naaister, ontving, in haar dertiende jaar, de onverwagte, doch valsche, tyding, dat haar Vader begraaven was onder de puinhoopen van een ingestort huis. Dit onheil deed haar geweldig schrikken, zonder dat zich echter, in haar gestel, eenig bespeurbaar onheil open-

openbaarde. Op den zelfden middag zag zy haaren Vader gezond en onbeschadigd. Dit oogenblik van vermaak werkte, by haar, zo geweldig, dat zy in eene flaauwte viel, die ten gevolge had een algemeene geelzucht, en eene groote verzwakking van haar geheel gestel.

By deeze gelegenheid ontdekte men, dat zy 'er eene zoort van vermaak in vondt, om Spelden en Naalden door te slikken. Zy maakte zich meester van alle, welke de haar omringende persoonen op hunne klederen hadden. Eerlang wierden haare benedenste ledemaaten verlamd. Zy bleef in denzelfden toestand, byna geduurende twee jaaren, waarna zy iets beter scheen; doch dit duurde niet lang: want de verlamming keerde terug, met eene zoort van *Catalepsis*, welke geregeld 's avonds begon ten zes uuren, en niet ophield dan op den volgenden morgen ten elf uuren. Geduurende dit toeval behield zy eene genoegzaame kragt van beweeging, gevoel en gezicht, om alle Spelden en Naalden, die onder haar bereik vielen, aan te grypen en door te slikken.

De Spelden en Naalden, welke deeze Vrouw had doorgezwolgen, veroorzaakten haar gezwellen op de boven- en beneden-armen; waardoor men genoodzaakt wierd, zo veele insnydingen te maaken, dat die deelen met lidtekens overdekt wierden. Teffens bespeurde men, dat de Spelden ook nederwaards waren gezakt, en gezwellen hadden veroorzaakt in de *Vagina*, op de dyen en op de beenen. By deezen uitwendigen pynelyken toestand voegde zich een heevige krampachtige hoest, verzeld met etterachtige fluimen, door welke het geheele lichaam uitteerde. Na eindelyk, geduurende ongeveer vierëntwintig jaaren, geworsteld te hebben met de verscheurendste pynen, stierf zy, in Bloeimaand van het agtste Jaar der Fransche Republiek, in den ouderdom van ongeveer zevenëndertig jaaren.

Het Lyk was geheel uitgedroogd en verstyfd; zynde de dyen opgetrokken tegen het lichaam, en de hielen tegen de billen. Op het binnenst en bovenst deel der dyen lag een geheel pak onder elkander gemengde Naalden en Spelden, die enkel door het vel bedekt wierden.

In de rechter holte der borst wierd eene uitstorting van etterachtig vogt gevonden. De geheele long dier zyde was in een staat van verettering; zynde de linker

long geheel verlept. Voorts kwamen 'er twee Spelden voor den dag, die ingewikkeld zaten in het celachtig weefzel, tusſchen het middelrif en het hartezakje. De ſlokdarm en alle de overige deelen der borst waren zonder eenig lidteken; ook ontdekte men niets van dien aard in het gedarmte. De blaas was verzwooren, en bevatte zes Spelden met *kalkphosſpaat* overtrokken. De hals van den *Uterus* was verzwooren, en de *Vagina* doorboord door verſcheiden Spelden, die daar nog in vast ſtaken, en met lidtekens bedekt waren.

De Burger ALIBERT vertoonde aan het Genootſchap een groot aantal Spelden, door deeze Vrouw ingezwolgen; gelyk ook verſcheidene gedeelten der dyen en der *Vagina*, met de daar nog in ſteekende Spelden en Naalden, om te dienen tot Ziektekundige Proeven.

IETS OVER DEN KROKODIL.

(Uit het *Fransch* van den Burger FRANK, *gewezen Geneesheer by het Leger van het Oosten.*)

Wanneer *Ægypten* en de *Nyl* in Europa op het tapyt komen, gebeurt het dikwyls, dat men ſpreekt van het gevaar, hetgeen men 'er loopt van door den Krokodil te worden verſlonden. Het is niet algemeen genoeg bekend, dat dit tweeſlachtige Dier nooit gezien wordt in dat gedeelte van den Nyl, hetgeen Neder-Ægypten doorſtroomt, en dat men zelfs ver in *Thebaïs* (*) moet opvaaren, om het te zien. Ik heb geene Krokodillen ontmoet, dan na *Gyrgeb* (†) te zyn voorbygevaren. Dit Dier komt, in warme dagen, en wanneer de Nyl laag is, gaarne uit het water, om zich te plaatzen op de zandbanken, welke men dan menigvuldig aantreft. In April en May heb ik in *Said* (‡) den Nyl

(*) [De oude naam van Opper-Ægypten, zo genoemd naar de Stad *Thebae*, reeds beroemd in de tyden van HOMERUS. Men vindt van haare overblyfſelen een uitvoerig bericht in POCOCK's *Reizen*, D. I. bl. 148 env.]

(†) [Waarſchynelyk het *Girge* in de Kaart van POCOCK, op de breedte van weinig meer dan 26 graaden.]

(‡) [De hedendaagſche naam van Opper-Ægypten.]

Nyl bevaren. Zelden plaatst zich de Krokodil op een' van de oevers der Rivier, uitgezonderd wanneer dezelve niet zeer genaakbaar en weinig bezocht is. Hy schynt het gevaar te kennen, waaraan hy, zonder deeze voorzorg, zich zoude blootstellen. Gewoonlyk verwydert hy zich niet verder dan omtrent zes schreden van het water. Het minste geraas maakt hem wakker; het is my nooit mogelyk geweest, hem tot binnen het bereik van een' snaphaanschoot te naderen. Daar, voor het overige, dit Dier zeer harde schubben heeft, is het bykans onmogelyk, het te dooden, ten zy men het juist onder de schouder treffe. Te *Dendhéra* (*) trof ik een' *Kachef* aan, die zich zonderling met de Krokodillen-jacht vermaakte; hy had, zo voor als na, zeven gedood, welke ik gezien heb op het plat van zyn huis geplaatst, zodat men ze op eenigen afstand vóór zo veele stukken geschut zoude genomen hebben. Wanneer de Inwoonders een' Krokodil dooden door een' snaphaanschoot, of door middel van een' strik betrappen, zyn zy niet minder in hunnen schik, dan men in Europa is, wanneer men een' Wolf om het leeven brengt.

Onder het aantal van Krokodillen, welke my, zo in het opvaaren als in het afzakken van den Nyl, ontmoet zyn, hebbe ik geene grooteren gezien dan van agt of tien voeten. PROSPER ALPINUS spreekt van een' Krokodil van dertig ellen lengte; maar hier mag men wel aanmerken, dat deeze Schryver in Opper-Ægypten niet geweest, en, waarschynelyk, bedrogen is door valsche berichten. De vermaarde NORDEN zegt, dat hy Krokodillen heeft gezien van vyftig voeten lengte. Ik denk, dat hy insgelyks zich bedrogen heeft; want ik heb niemand in het land gevonden, die zo groote gezien had (†).

Wat

(*) [Eene Stad naby de plaats waar eertyds *Tentyra* lag; welks inwoonders van ouds berucht waren door hunne vyandschap tegen den Krokodil.]

(†) [SANSON (in zyne *Beschryving der vier Werelds-Deelen*, bl. 429) maakt ze nog ongelyk grooter, en spreekt van Krokodillen van dertig vademen. Daar ik het oorspronglyke Fransche Werk niet bezitte, kan ik ondertusschen niet beslissen, of zyn Vertaaler S. DE VRIES hem hier eenige vademen leene.]

Wat het gevaar, van door dit Dier verslonden te worden, aanbelangt, dit is oneindig minder dan men zich doorgaans verbeeldt. Het schynt, in 't algemeen, den Mensch te vreezen: want het bemint de bewoonde plaatzen niet. Dus, hoe nader men komt aan de Watervallen, dies te meermaalen zal met het ontmoeten. De onverschilligheid, waarmede de Inwooners en derzelver kinderen zich in het water vermaaken, en op den oever des Nyls wandelen, heeft my getoond, dat zy den Krokodil niet vreezen.

Indien zich evenwel eene gunstige gelegenheid voordoet, maakt dit listige Dier zich, by verrassing, wel eens meester van een Schaap, van eene Geit, van eenen Ezel, en somtyds van een Kind, hetgeen hy na het midden en den bodem der Riviere sleept. Op eene enkele plaats, alwaar de Vrouwen gewoon zyn haare vaten met water te vullen, heb ik eene halfronde omheining van biezen gezien, geschikt om den Krokodil het kwaaddoen te beletten. Hy had, ter dier plaatze, de borst eener Vrouwe gevat en afgescheurd, terwyl zy bukte om haare kruik vol water te scheppen.

Men moet omtrent den Krokodil nog eene laatste en vry zonderlinge aanmerking maaken: te weeten, dat dit Dier, terwyl het zich buiten het water onthoudt, bykans altoos omringd wordt door verscheiden groote Vogelen, waaronder ik bestendig den Pellikaan hebbe waargenomen. Welke vreemde betrekking tusschen zo verschillende Dieren! Het is eene bekende zaak, dat de witte Reiger, ook wel [in Frankryk] *Garde-boeuf* genoemd, zeer gaarne zich ophoudt by de Buffels, de Koeien en de Ossen. Zoude 'er eene soortgelyke genegenheid plaats hebben tusschen deeze Vogels, maar inzonderheid tusschen den Pellikaan en den Krokodil?

BE-

BERIGT WEGENS THOMAS WILLIAMS MALKIN, EEN KIND VAN ONGEMEENE BEGAAFDHEDEN, IN DEN OUDERDOM VAN OMTRENT ZEVEN JAAREN, TE HACKNEY, IN ENGELAND, GESTORVEN.

„ Op eene Sterflyst, in een geagt Engelsch Maandwerk, vonden wy onlangs vermeld het overlyden van THOMAS WILLIAMS MALKIN, in den ouderdom van zes jaaren en negen maanden voorgevallen, met eene nevensgaande algemeene vermelding van 's Kinds ongemeene begaafdheden. Een meer uitvoerig verslag daar van, in een volgend Stukje diens Tydschrifts voorhanden, zal, vertrouwen wy, veelen onzer Leezeren niet onaangenaam weezen, en tot eene gewigtige bydraage kunnen dienen tot de bekende berigten, wegens beroemde Kinderen voorhanden. Aldus luidt hoofdzaaklyk dat Verslag."

Wat aangaat het ongemeen Kind, wiens vroegtydigen dood wy betreuren; zou de uitgebreidheid zyner vorderingen zommigen twyfelagtig kunnen schynen. Op grond der geloofwaardigste en best bevestigde getuigenisfen mogen de zulken van de echtheid onzer opgave zich verzekerd houden. Behalven eene naauwkeurige kennis van zyne Moedertaal, was hy in 't Latyn zoo verre gevorderd, dat hy de gemaklykste stukken van CICERO's Werken verstondt. In het Fransch was hy ook eenigzins bedreeven, en in de Aardrykskunde zoo verre gevorderd, dat hy niet slegts de ligging der voornaamste landen, steden, rivieren enz. wist, maar ook uit het hoofd Kaarten teekende, met eene netheid en naauwkeurigheid, naauwlyks geloofbaar dan by de zulken, die de blyken daarvan in handen hebben. Zonder eenig opzettelyk onderwys te hebben genooten, hadt hy in de Teekenkunst aanmerkelyke vorderingen gemaakt; en eenige van zyne Kopyen van RAPHAËLS Koppen, hoewel de naauwkeurigheid van een Leerling der Teeken-Akademie daar aan ontbrak, vertoonden blyken van eene gelykformigheid aan den styl en het gevoel der Origineelen, die grond gaf om te verwagten, dat

eene verdere beoeffening der Kunst hem met de grootste mannen zou hebben doen wedyveren.

Doch de voornaamste trek van zyn karakter was eene kloekheid van verstand, en snelheid van bevattinge omtrent alle onderwerpen, buiten de zulken, die de onmiddelyke voorwerpen zyner beoeffeninge waren, welke, met de jaaren toeneemende, in 't toekoomende hem een ruimer veld zou hebben doen bewandelen, dan het gewoone deel der stervelingen is. Op eene uitsteekende wyze paarde hy het bondige met het schitterende te zamen: want de sterkte van zyn geheugen hieldt een gelyken tred met zyn verstand en verbeeldingskragt: en zyne ziel kan in weinige, doch kragtige woorden aldus gekenschetst worden: „ dat hy zich alles herinnerde, wat hy eens hadt geweeten, en alles doen „ konde, wat hy eens hadt zien doen."

Niet ondienstig, egter, zal het zyn, de tydperken van zyn kort leeven, in welke de heerschende trekken van zyn karakter zich 't eerst openbaarden, te doorloopen. Hy was gemeenzaam met het Alphabet, eer hy kon spreeken, niet slegts, zoo als het op kaartjes wordt verbeeld, maar ook in boeken wordt uitgedrukt, met welke hy, dezelve geduurig ziende voor zich liggen, al vroeg was ingenomen. Op zyne derde Geboorteverjaaring schreef hy zynen eersten Brief aan zyne Moeder; en hoewel dezelve weinig meer dan korte betuigingen van zyne liefde voor haar behelsde, begon hy welhaast in eenen styl en over onderwerpen te schryven, aan de kinderen gemeenlyk onbekend; en in deeze gewoonte, van zyne gevoelens over allerlei onderwerpen op het papier te stellen, volhardde hy met eene steeds toeneemende uitbreidinge en volmaakinge, zoo wel ten aanzien van *stoffe* als *wyze*, welke ons met regt ons leedweezen doet betuigen, dat wy, om de kortheid van ons bestek, daar van geene proeven kunnen aanvoeren. Op den ouderdom van drie jaaren kon hy niet slegts naauwkeurig spelden en leezen, maar kende ook de Griekfche letters, en zou hy die Taal hebben beginnen te leeren, indien niet zyne Ouders hem daar van hadden terug gehouden. Vyf jaaren oud zynde, hadt hy in 't Latyn aanmerkelyke vorderingen gemaakt, zoo wel als in alle de andere Weetenschappen, welke hy, bykans twee jaaren, met een zoo gelukkigen uitslag voortzette. Zyne beoeffening van het Latyn in 't byzonder

week

week merkelyk af van dien werktuiglyken weg, welken fcholieren van meer gevorderden ouderdom gemeenlyk bewandelen. Zyne vergelyking van het taaleigene en de woordvoeging van het Latyn met die van het Engelsch en Fransch, zyne fchranderheid in het naafpooren van de Afftamming en het ontdekken van de zamenvoegende deelen der Woorden: dit alles toonde, dat hy eenen geest bezat, voor taalkundige naavorfchingen byzonderlyk berekend. Zyne opmerking bepaalde zich niet by woorden; nooit las hy eene bladzyde, waarvan de ftyl of het onderwerp eenigzins duister of moeilyk was, zonder zulk eene oplosfing, als zyne twyfelingen wegnam. Drukfeilen in boeken, zelf die van de geringfte foort, ontglipten zyne opmerking niet; hy verbeterde dezelve met een penfeel, welk hy daar toe fteeds by de hand hadt. In weerwil deezer zucht tot weetenfchappen, was hy een kind van een vast geftel, ongemeen leevendig en werkzaam. Niets minder was hy dan van een ftillen aart, uitgezonderd in zyne boekoeffeningen, van welke hy, egter, door werkzaame tydkortingen zich ligt liet aftrekken; doch de pest van alle volmaakinge, zoo wel ten aanzien van lichaam als van geest, ledigheid en lanterfanten, was hem onbekend.

Doch gelyk eene bloote befchryving, zonder voorbeelden, zelden een naauwkeurig denkbeeld van iemants karakter geeft, zal het niet ondienftig zyn, eene en andere aanmerking te vermelden, die van de geaartheid van zynen geest tot proeven kunnen dienen. Eene Juffrouw hem gezegd hebbende, dat zy hem 's anderendaags zou laaten haalen, wanneer hy zoo veel zou kunnen teekenen als hy wilde, antwoordde hy: „ Ik „ wilde wel dat morgen aanftonds kwam;" kort daarnaa 'er nevens voegende: „ Waar mag tog wel morgen „ *nu* zyn? Het moet ergens weezen: want ieder ding is „ ergens." Naa zich een weinig bedagt te hebben, zeide hy: „ Misfchien is morgen in de zon." — De volgende korte Spreuk aantreffende: „ Geleerdheid wordt „ van de wyzen niet zoo hoog geagt, als zy van de „ zotten veragt wordt." zeide hy: „ Ik denk, dat de „ man, welke deeze Spreuk fchreef, een groote zot „ was: want wyze lieden waardeeren de geleerdheid zoo „ hoog als mogelyk is, en de zotten kunnen haar niet „ dieper veragten."

Het treffendite voorbeeld, intusfchen, waarin hy de

vrugtbaarheid zyner verbeeldinge, nevens het vermogen, om alwat hy in boeken en in de verkeering aantrof zich toe te eigenen, ten tooń ſpreidde, was zyne uitvinding van een denkbeeldig Gewest, *Alleſtona* genaamd, waar van hy zich zelven als Koning beſchouwde. Het geleek naar het bekende *Utopia*, hoewel hy van dien Politieken Roman nooit hadt hooren ſpreeken. Van dat Land beſchreef hy de geſchiedenis, en maakte 'er eene fraaie en vernuftige Kaart van, geevende naamen van zyne eigen vindinge aan de voornaamſte ſteden, bergen, rivieren, enz. En gelyk de Geleerdheid immer het voorwerp van zynen diepſten eerbied was, voorzag hy dat Land ryklyk met Univerſiteiten, aan welke hy Hoogleeraars aanſtelde, aan inrichtingen en ſchikkingen bepaald, welke aan Stigters van meerdere jaaren geene oneere zouden gedaan hebben.

Doch hoewel hy, in den loop van zyn kortduurend leeven, met het opleggen van eenen voorraad van kundigheden zich immer onledig hieldt, klaarblykelyk tot oogmerken, welke, zoo als de uitkomst leerde, nooit zouden bereikt worden, —— zyne laatſte Ziekte, welke hy met eene kloekmoedigheid, die bykans geen voorbeeld hadt, doorſtondt, diende ten ſpreekenden bewyze, dat hy de kunst verſtondt, om de verzamelde ſchatten ter bemoediginge en vertroostinge van zynen geest te doen dienen. Dikmaals kortte hy de verdrietige uuren van een krankbed, met de herinnering van 't geen hy geleezen, gezien of gedaan hadt, in zyne gezonde dagen. Dikmaals ſprak hy over zyne herſtelling, doch nooit met ongeduld; en de zegepraal der ziele op het lichaam bleef tot het uiterſte toe zoo volkomen voortduuren, dat hy tot in het laatſte half uur vóór zyn ſterven zyne geteekende Landkaarten met vermaak beſchouwde.

Zonder in een uitvoerig verſlag van de natuur zyner ziekte uit te weiden, zal het voor Ouders in 't algemeen van belang zyn te weeten, dat dezelve geen grond gaf ter verſterkinge van het algemeen gevoelen, dat een vroeg vernuft geen lang leeven belooft. De merkwaardige gedaante van zyn hoofd, 't welk de bewondering van veelen, inzonderheid van Kunſtenaaren, hadt gewekt, hadt eenige twyfelingen doen ontſtaan, die het wenſchelyk maakten, dat zoo wel het hoofd als het lichaam wierdt ontleed. Hier uit bleek, dat de harſſenen buitengemeen groot, en volmaakt gezond waren;

dat

dat de oorzaak der ziekte in de Maag huisvestte, om welke te overwinnen de toegediende hulpmiddelen niets vermogt hadden; en dat hy, zonder dit ongemak, voor 't welk ouden en jongen even zeer blootstaan, de jaaren der volwasfenheid zou hebben kunnen bereiken.

OVER DE MAINOTEN OF MANIOTEN, EEN OVERBLYFSEL DER OUDE SPARTAANEN.

In het zuidelykste gedeelte van het oude *Peloponnesus*, of het hedendaagsche *Morea*, niet verre van Kaap *Matapan*, oudtyds *Taenarus* genoemd, ligt het Kasteel *Maina*, ter plaatze van de aloude Stad *Messa*, welke reeds bekend was ten tyde van HOMERUS. Van dit Kasteel ontleenen de *Mainoten*, of, gelyk het woord somtyds gespeld wordt, *Magnoten*, hunnen naam; zo als ook de landstreek, door hun bewoond, vandaar *Brasso di Maina* heet. Zy zyn, worden ten minsten gehouden voor afstammelingen der oude *Spartaanen*, welker land zy gedeeltelyk bewoonen. Boven alle andere *Grieken* hebben zy nog steeds, midden onder de *Turksche* overheersching, eene zekere maat van vryheid behouden, schoon dikwyls met geweld aangevallen, en ook wel eens door arglistiglyk onder hun gezaaide twisten en verdeeldheden. Men kan daarvan een verhaal vinden in DE LA GUILLETIERE, *Athenes Ancienne et Nouvelle*, p. 39 suiv. 3me Edit. de 1676.

Zulk een Volk wekt, natuurlyk, de nieuwsgierigheid niet alleen van Oudheidkundigen en van Liefhebberen der Geschiedenissen, maar van alle beoefenaaren der Menschkunde, van alle voorstanderen van Vryheid en Onafhangelykheid. Ondertusschen zyn de berichten, welke wy hun aangaande hebben, slechts gebrekkig, en doorgaans niet zeer tot hun voordeel. Zeer ongunstig spreekt van hun de reeds gemelde DE LA GUILLETIERE, zo in het reeds aangehaalde Werk, als in zyn *Lacedemonie Ancienne et Nouvelle*, alwaar zy beschreven worden als een hoop Roovers niet alleen, die op *Turken* en *Christenen* vrybuiten, waar zy kunnen, maar als ten hoogsten bedriegelyk, steelziek, en wraakzuchtig onder elkander; zodat ieder by zyn huis des nachts gewapend de wacht zoude houden, om niet door den eenen of den anderen zyner buuren onverhoeds overvallen en in den slaap vermoord te worden. Dergelyke berichten zyn gewisselyk overdreven. In zulke omstandigheden zoude ook een machtig Volk zich bezwaarlyk kunnen staande houden; hoeveel minder eene handvol menschen (men begrootte het gantsche getal van Ouden en Jongen, Mannen, Vrouwen en Kinderen, op dertigduizend) aan

al-

alle kanten omringd door eene krygshaftige Natie, gelyk nog voor honderd jaaren de *Turken* waren, die niets liever wenschte dan hen onder het juk te brengen, en daartoe geene middelen onbeproefd liet. Dat zy altoos tegen de onderneemingen der *Turken* op hunne hoede zyn, is noodig; en geheel niet te verwonderen, dat zy deeze eeuwige belaagers hunner vryheid dikwyls eene kans poogen af te zien. En indien door zogenaamde Christen-Zeeroovers zulke verwoestingen en barbaarsche handelingen op hunne kusten, aan hunne goederen en persoonen, gepleegd worden, als waarvan DE LA GUILLETIERE zelve een voorbeeld bybrengt (*), kan men hun, die zekerlyk niet de beschaafdsten der Volken zyn, niet zo heel kwalyk neemen, dat zy op eene wraak toeleggen, waarvan ook meer-verlichte Natien zich niet onthouden. — O. DAPPER heeft in zyne *Beschryvinge van Morea*, in hetgeene hy van de *Mainoten*, en van geheel *Laconie*, of, zo als het nu wordt uitgesproken, *Zaconie*, zegt, genoegzaam niets anders gedaan, dan DE LA GUILLETIERE vertaalen. Hetgeene men leest in de *Reizen van* EGMOND VAN DER NYENBURG *en* JOHANNES HEYMAN (†) schynt ook wel uit den reeds gemelden *Franschen* Schryver getrokken. Daar het niet lang is, zullen wy het hier invoegen, opdat de Leezer zien moge, hoe de Schryvers elkanderen dikwyls blindeling navolgen. DE LA GUILLETIERE alleen was eenige uuren onder de *Mainoten*, en verzamelde zyne overige berichten buiten derzelver land te *Misitra*; DAPPER reisde — op zyne kamer, en de twee laatstgemelde Reizigers schynen ook op *Morea* geenen voet aan land gezet te hebben. Zie hier hun bericht: „ Dit" (t. w. het Volk de *Mainoten* genaamd) „ is zeer quaad van inborst, ja „ zelfs zo, dat het gansch niet veilig is op deze kusten voet „ aan land te zetten, want Vreemdelingen, die zy kunnen „ betrappen, geraken niet ligt wederom uit hunne handen „ zonder groote *Rantzoen*-gelden te betalen, dreigende hen „ anders tot slaven te zullen maken; ook betalen zy den „ Grooten Heer geen Schatting, en offchoon 'er wel eens „ verscheiden reizen geregelde krygsvolkeren op afgezonden „ zyn, zo hebben die hen echter nooit konnen t'onderbrengen, „ en dit zyn de eenigste *Grieken* dan ook, die zich alsnoch af- „ hankelyk (‡) van de *Turken* hebben weeten staande te hou- „ den. Zy hebben een zoort van Regeeringsvorm, meest „ zweemende naar het Republikynsche of daar de Gemeente „ het Gezach voert. Het Volk is kloek, schrander, maar „ ook te gelyk schelmagtig en roofzuchtig, wordende hun land-

„ streek

(*) *Lacedemone Ancienne et Nouvelle*, p. 32. Zie ook denzelfden, *Athenes Anc. et Nouv.* p. 32.

(†) I Deel, bl. 63.

(‡) Zoude dit niet *onafhankelyk* moeten zyn?

„ ftreek om die reden dan ook van de andere *Grieken* het „ groote *Algiers* genaamt. Hunne *Papads* of Geestelyken gaan „ zelfs met de Zeerovers op buit uit en bekomen daar het „ tiende gedeelte van, als zynde een Voorrecht hunner Kerk. „ De Geestelyken, die ondertusfchen in het land blyven, „ woonen aan de zeekusten in plaatzen, outtyds *Thyrides* of „ Vengsters (*) genaamt: namentlyk in het bovenfte ge- „ deelte van de Rotzen zyn vele Spelonken uitgehouwen, „ die, door hunne meenigte en byzondere legging, eene rye „ Vengsters als verbeelden. In deze Spelonken hebben de „ *Papads* of Geestelyken hunne kluizen en dienen dus voor „ Verfpieders om de Scheepen in Zee te ontdekken, en zo 'er „ by ongeluk eenig Schip op de kust mogte komen te ftran- „ den, het Volk uit de Dorpen tot den Roof aan te zetten."

POCOCK, in zyne *Befchryvinge van het Oosten* (†), fpreekt ook van de *Mainoten*, en in minder ongunftige uitdrukkingen; doch fchynt zelve in het Land niet geweest te zyn.

Maar het volgende bericht, te vinden in het *Magafin Encyclopedique*, voor *Thermidor An* 10, p. 183 fuiv., vertoont deeze dappere *Grieken* in een geheel ander licht, en is te belangryk om den Nederduitfchen Leezer onthouden te worden. Dus luidt het:

„ Na de verovering van *Venetie* zond de Generaal BONAPARTE twee opmerkzaame perfoonen na *Morea*, om onderzoek te doen naar de zeden en gewoonten der waare *Mainoten*, de afftammelingen der *Spartaanen*. Een Brief van den Heere JULIEN LE ROI, die dit land had doorgereisd, om de overblyffels te ontdekken van oude Gedenkftukken, welke daar beftaan hebben, had eenig bericht gegeven van het Oude en Nieuwe *Sparta*. Deeze Reizigers hebben dit Volk befchouwd met betrekkinge tot zyne tegenwoordige vordering in befchaafdheid, en doen ons den *Mainot* kennen, van het oogenblik zyner geboorte tot aan zynen dood. Wy gaan ons onder hen begeeven."

„ Te *Maina* wordt de geboorte van eenen Jongen bekend „ gemaakt door een' fnaphaan-fchoot, welken de Vader „ doet. Op dit teken betuigen alle zyne vrienden en maagen „ hunne vreugde, door insgelyks hunne geweeren af te fchie- „ ten. Geduurende de agt dagen, welke op de verlosfing „ volgen, geeven dezelfde bloedverwanten een bezoek aan „ de Moeder, en brengen haar een gefchenk van eetwaaren, „ gefchikt naar het voedfel, dat haar dienftig is. Geduuren- „ de al den tyd, dat zy het bed houdt, drinkt zy niet anders „ dan

(*) Zie DE LA GUILLETIERE, *Athenes Anc. et Nouv.* p. 84.
(†) III D. 1 St. bl. 237.

„ dan wyn; het water (*) is haar uitdrukkelyk verboden. Elke „ Moeder zoogt haar kind; en, indien zy komt te sterven, „ beyvert zich elke buurvrouw, om het tot Voedster, ja zelfs „ tot Moeder, te verstrekken. Een kind van het mannelyk „ geslacht blyft, tot den ouderdom van zeven jaaren, onder „ de bestuuring zyner Moeder; zy is het, welke hem Liefde „ voor zyn Vaderland, den Eerbied, aan den Ouderdom ver„ schuldigd, Getrouwheid jegens zyne Vrienden, en vooral „ Herbergzaamheid omtrent de Armen en de Vreemdelingen „ inboezemt. Na dien tyd belast de Vader zich met de op„ voedinge van zynen Zoon, en onderwyst denzelven in lee„ zen en schryven; hy gewent hem aan den veld-arbeid, ten „ einde zyne leden te versterken, oefent hem in de behande„ linge der wapenen, tot dat hy deel kan neemen aan de oe„ feningen der jongelingschap, bestaande in worstelen, in een „ gewicht op te neemen en het op zyne schouders te leggen, „ in steenen van zekere grootte, te werpen, in verschillende „ sprongen te doen, en eindelyk in zwemmen (†).

„ De Dochters worden aan de waakzaamheid der Moeder „ overgelaten ter verrichtinge der huislyke bezigheden; haar „ voornaamste onderwys bestaat in het leeren spinnen van „ katoen en het aankweeken van zydewormen. Elke Vrouw „ heeft in haar huis een getouw, en weet webben van ka„ toen en zyde te weeven, welke beide tot kleeding voor „ beiderlei kunne dienen. Eene Dochter, bestendig aan „ de zyde haarer Moeder werkzaam, denkt niet aan de spe„ len haarer kindschheid; zy kan niet uitgaan dan op Feest„ dagen, om na de kerk te gaan, en de dansfen by te woo„ nen, die alleen op de openbaare plaatzen, en by dag, ge„ houden worden.

„ De *Mainoten* hebben de gestrengheid van zeden hunner „ Voorouderen behouden. Van de wieg af ademen zy de „ zuivere lucht der deugd; hunne jeugd wordt niet bevlekt „ door ongebondenheid. De Ouders weeten, dat zy, door „ een Weezen aan de Maatschappye te geeven, zich slechts „ van ééne schuld jegens dezelve gekweten hebben; dat zy „ eene nog gewichtiger taak hebben te vervullen, die van „ de eerste neigingen hunner kinderen, en, om zo te spree-

„ ken,

(*) Zoude hiermede niet *zuiver water* alleen bedoeld worden, en door den wyn, *wyn met water gemengd*? Ten minsten is het den Vertaaler van dit bericht bykans onbegrypelyk, dat eene kraamvrouw, etlyke dagen achtereen, niets anders dan louter wyn zoude drinken. Daarby mengt men in warmer landen den wyn altoos met water.

(†) DE LA GUILLETIERE bericht ook, dat de *Mainoten* meesters zyn in het zwemmen.

„ ken, de eerste kloppingen van derzelver harten te bestuu„ ren, tot dat zy, door het huwelyk, aan zichzelven worden „ overgelaten.

„ In *Maina* kent men die streeken niet, welke, bykans „ altyd, het minnen begunstigen ten koste van het huwelyk. „ Wanneer een jongman de keus heeft gedaan van eene ge„ zellin, welke hem gelykt, geeft hy daarvan kennis aan „ zyne Oudeten, die haar ten huwelyk vraagen van de Ou„ deren der Dochter; en deezen staan ze hem toe, indien „ de Jongeling hun gevalt. Men kondigt der Dochter de „ verkiezing van haaren Bruidegom aan, en zy geeft haare „ toestemming door stilzwygen. Haar hart nog niet geopend „ hebbende voor de liefde, is dit eerste voorwerp, hetgeen „ men haar aanbiedt, het eenigste, dat, voor haar gant„ sche leeven, haare geheele genegenheid inneemt. Deeze „ genegenheid neemt toe door eenen, in alle andere landen „ onbekenden, hinderpaal. Van het oogenblik af, dat men het „ huwelyk gesloten heeft, is het den Jongman uitdrukkelyk „ verboden, in het huis zyner Aanstaande te komen, of haar „ te spreeken, tot aan de voltrekkinge."

, De Reizigers geeven hier een zeer omstandig bericht van , de plechtigheden, welke de viering des huwelyks voorgaan , en volgen; plechtigheden, welke de hartelykheid, de gul, heid en de eensgezindheid der familiën kenschetzen.'

„ Op den dag der bruiloft vertoont zich de Jongman aan „ de deur van den Vader zyner Beminde: men houdt hem „ tegen, en vraagt hem, wat hy zoeke. *Myne Bruid*, ant„ woordt hy, *om met haar te gaan trouwen, volgens de voor„ geschreven regelen.* De Vader komt hierop voor den dag, „ groet hem, en zegt: *Wees welkom, myn Schoonzoon; God „ geeve u gelukkige dagen, vrede en eendracht met uwe Ge„ zellinne, en alles wat uw hart verlangt* — en hy omhelst „ hem. Wanneer het jonge paar, uit de kerk terugkomen„ de, langs de straaten gaat, werpen de Vrouwen, van bo„ ven uit de vensters, op hun pad tarwe en gierst, als een „ zinnebeeld der vruchtbaarheid. Aan huis gekomen, stelt „ de Moeder van den Jongman zich aan het venster, strooit „ vruchten, en zelfs geld, voor de persoonen, die de Jong„ getrouwden volgen zonder genoodigd te zyn. Vervolgens „ eet, danst, en zingt men. Na het middagmaal ontvangt „ de Bruidegom van zynen Schoonvader de bruidschat zyner „ Vrouwe, bestaande in klederen en huisgeraaden. Men „ maakt hiervan eenen staat, die van weerskanten getekend „ wordt. Indien de Bruid sterft zonder kind na te laaten, „ wordt de bruidschat stiptlyk aan de familie terug gegeven: „ sterft de Man, dan heeft de Vrouw het genot der goe„ deren zolang zy Weduw blyft. Hierover ontstaat nooit

„ proces. Welke zwaarigheid zich moge voordoen, zy wordt „ op staande voet wechgenomen door twee scheidsluiden, „ welker uitspraak geen hooger beroep ondergaat. De Echt- „ scheiding is in *Maina* geoorlofd; maar zy is 'er zeldzaam: „ niet meer dan twee redenen kunnen 'er gelegenheid toe „ geeven: volkomen bekende strydigheid van geaartheid tus- „ schen de Getrouwden, en des Mans afweezigheid geduu- „ rende zeven jaaren, zonder zyne Vrouwe bericht te doen „ toekomen. De Echtscheiding vordert geen pleidooi, noch „ onkosten. De Getrouwden vervoegen zich tot den Bis- „ schop; nadat zy de redenen van hun verzoek hebben „ blootgelegd, verklaart deeze hen voor gescheiden, en geeft „ hun vryheid om andere verbindtenissen aan te gaan. In- „ dien zy kinderen hebben, komen die tot last van den „ Vader. De na *Corsica* gevluchte *Mainoten* (*) hebben, ten „ opzichte van het huwelyk, de gewoonten hunner Voorou- „ deren behouden.

„ In *Maina* heeft men noch Geneesheer, noch Heelmees- „ ter, noch Apotheeker: aan de zuiverheid der lucht, en „ vooral aan de maatigheid, is men 'er de behoudenis der „ gezondheid verschuldigd. Het bloed van dit Volk is niet „ besmet met uitheemsche ziekten. Op de grenzen, waar „ men poelen en moerassige streeken heeft, kent men de „ rot- en afgaande koortzen. Men dient dan den zieken „ de hulpmiddelen toe, welke de ondervinding heeft aange- „ wezen, maar geheel geen inwendig geneesmiddel, uit „ vreeze van de natuur in haare scheidingen tegen te wer- „ ken. De ziekte wordt aan haaren natuurlyken loop over- „ gelaten, en de kranke is zo veel te eerder genezen. In ge- „ weldige ziekten gebruikt men inwendige en uitwendige mid- „ delen, geschikt om eene scheiding te bevorderen. De Ge- „ neesmeesters der zielen hebben ook het voorrecht van Ge- „ neesheeren des lichaams te zyn. Alle *Mainoten* oefenen, „ ieder in zyn huis, de Geneeskunde. Zy weeten, door „ gewoonte, een eerst verband te leggen, en gebruik te „ maaken van wondzuiverende en heelende middelen. Wat „ beenbreuken en ontledingen aanbelangt, men heeft 'er men- „ schen, die bekend zyn door hunne bekwaamheid in ze te „ behandelen. Hoewel alle *Mainoten* eene ader weeten te „ openen, maakt men van dit middel geen gebruik, eer de „ bloedverwanten en Grysaarts, byeenvergaderd, het groote

„ boek

(*) Wanneer de *Turken* in de laatste helft der XVIIde Eeuwe het Eiland *Kandia*, na eene hardnekkige verdediging, veroverden, hebben een gedeelte der *Mainoten*, om de wraak der *Turken* te ontgaan, zich op *Corsica* nedergezet, met bewilliging van de Regeering van *Genua*. DE LA GUILLETIERE spreekt van onderhandelingen daarover, in zyne *Athenes Anc. et Nouv.* p. 46.

„ boek der ondervindinge geraadpleegd en onderzocht heb-
„ ben, of, in eene dergelyke ziekte, de aderlaating heilzaam
„ dan nadeelig geweest zy. Ieder *Mainot* heeft zyne Apo-
„ theek by zich, of, om beter te zeggen, in zyn hoofd: hy
„ kent een aantal van geneesmiddelen, die algemeen aange-
„ nomen zyn als zeker [*spécifiques*] tegen sommige ziekten,
„ en het is de natuur zelve, die ze hem verzorgt. De *Mai-*
„ *noten* vinden in de planten, die rondom hen groeien, de
„ eenvoudigste en heilzaamste geneesmiddelen. Indien de
„ *Fransche* Regeering kundige Mannen zond na verschillende
„ Volken, en vooral na die van *Griekenland*, zouden dee-
„ zen, tegen de gemeenste ziekten, hulpmiddelen ontdekken,
„ welke de Voorzienigheid nergens doet groeien dan in deeze
„ bevoorrechte Gewesten. Omringd van alle deeze weldaa-
„ den, sterft, evenwel, de *Mainot*; en zyn dood wordt
„ aangekondigd door het geschrei der geenen, die hem om-
„ ringen. De naastbestaande Bloedverwanten zyn rondom het
„ lyk, met de oogen vol traanen, en loshangende hairen,
„ zingende treurliederen. Terstond daarop komen de buuren
„ aanloopen, die van den drempel hunner deure, volgens een
„ zeer oud gebruik, tot driemaal toe, deeze klaagende woor-
„ den uitroepen: *Broeder! Broeder! onze lieve Broeder!*

„ *Maina* ontleent, volgens de overlevering, zynen naam
„ van het *Grieksche* woord *Mania*, of *dolheid*, om de woede
„ uit te drukken, waarmede dit Volk tegen de *Turken* streed,
„ zedert den val van het *Grieksche* Keizeryk. De *Mainoten*
„ hebben den krygsmoed beschouwd als de noodzaaklykste
„ deugd om een overblyfsel van onafhangelykheid te behou-
„ den. De lichaamsoefeningen maaken hen vlug, en de so-
„ berheid sterk. Daar zy geene Gerichtshoven noch Rech-
„ ters hebben, is het by hen eene gewoonte geworden zich
„ onderling te ontzien, of zelven zich te wreeken over aller-
„ lei soort van beleedigingen. Eene verongelyking te ver-
„ geeven, is voor eenen bloodaart doorgaan; ze te straffen,
„ is dikwyls den oorlog ontsteeken tusschen de familien.

„ De zuinigheid maakt den rykdom der *Mainoten*; gierig
„ op hunnen tyd en op hun geld, vertrouwen zy genoeg op
„ hun woord om onderling geene schriftelyke verbindtenissen
„ te behoeven; ook hebben zy het geluk van onder zich
„ geene Rechtsgeleerden of Notarissen te hebben. Alle hun-
„ ne verbindtenissen geschieden by monde, en zyn daardoor
„ slechts te meer onschendbaar.

„ Niets is in *Maina* heiliger dan de eer der kunne; aan
„ eene Vrouw zyn woord niet te houden, is eene laagheid;
„ haar te schenden, eene vlek voor haare familie, welke niet,
„ dan met bloed, kan uitgewischt worden. Het is waar, dat
„ de Vrouwen, in de eerste plaatze, zelve weeten zich in

„ acht te neemen. Het gedrag der Moeders is de beste les
„ voor de Dochters. Zy komen slechts zelden buitenshuis.
„ Gewend aan den arbeid, kennen zy noch de verveeling van
„ onze gezelschappen, noch de gevaaren van openbaare plaat-
„ zen, noch de bals, daar alles gemaskerd is behalven de on-
„ gebondenheid. Deeze omzichtigheid zal, buiten twyffel,
„ belachelyk schynen aan onze jonge meisjens, die gelooven,
„ dat zy niet in aanmerking komen, dan naarmaate zy
„ vryer zyn, en minder de betaamelykheid in acht neemen.

„ De Inwooners van het zelfde Dorp leeven gelukkig on-
„ der elkander, als kinderen van één huisgezin; zy leenen
„ elkanderen onderling hetgeen zy noodig hebben, en maa-
„ ken zich een vermaak van zich wederzyds te helpen in
„ hunne behoeften. Nergens ziet men, onder Bloedverwan-
„ ten, zoveel genegenheid en eensgezindheid heerschen als
„ in *Maina*. De roem van eene luisterryke daad, de schan-
„ de eener laagheid verspreiden zich over allen. Elke familie
„ beschouwt haare Grysaarts als haare Leidslieden.

„ De herbergzaamheid is de geliefde deugd der *Mainoten*.
„ Komt een slachtoffer der *Turksche* dwingelandye tot hen zyne
„ toevlucht neemen; het wordt ontvangen met alle oplettend-
„ heid, welke men den ongelukkigen schuldig is. Huisves-
„ ting, voedsel, kleeding, niets ontbreekt hem; maar een
„ vreemdeling wordt niet onthaald met zoveel hartelykheid,
„ omdat zy vreezen het bederf onder zich in te voeren. Men
„ heeft de aanbeveeling van eenigen bekenden persoon, of
„ een gedrag, dat vertrouwen kan inboezemen, noodig, om
„ wel ontvangen te worden. Maar, wanneer het zedelyk
„ goed leeven des vreemdelings eens bekend is, wordt hy
„ verder behandeld, alsof hy in het land geboren ware.

„ De *Mainoten* belyden den Christelyken Catholieken Gods-
„ dienst der *Grieksche* Kerke, welke den Patriarch van *Con-
„ stantinopolen* als haar Hoofd erkent. Zy neemen de voor-
„ schriften hunner Kerke, die zonder ingevoerde nieuwighe-
„ den tot hen gekomen zyn, zorgvuldiglyk in acht. Een Bis-
„ schop houdt zyn verblyf te *Vitulo*, de hoofdplaats van dee-
„ ze Landstreek. In een klein Klooster leeft hy met eenige
„ Monniken van de vruchten van zynen arbeid, en van het-
„ geene zyne Missen hem opbrengen. Men betaalt ze
„ hem met veertig stuivers, terwyl de mindere Priesters
„ niet meer dan tien voor de hunne ontvangen: ook is
„ de arbeid hun voornaamste middel van bestaan. Het ge-
„ bruik der Tienden, en van allen anderen opbreng, is by
„ de *Mainoten* onbekend, zowel als by de overige *Grieken*.

„ Indien men de beide Afgevaardigden mag gelooven, zyn
„ de Vrouwen van *Maina* de waardige mededing sters de
„ oude *Spartaansche* Vrouwen. Zy kennen noch de coquet-

„ te-

„ terie, noch de lèdigheid. In vredestyd houden zy zich be-
„ zig met de huislyke zorgen; maar, in den oorlog, deelen
„ zy in den arbeid haarer Mannen, terwyl deezen stryden.
„ Zy verlaaten nooit haaren post: niet alleen brengen zy hun
„ krygs- en mondbehoeften, maar verzellen hen zelfs in de
„ gevaaren. Ziet eene Vrouw haaren Man naast zich ter
„ aarde storten, zy grypt zyne wapens, en verlaat ze
„ niet, voor dat zy zelve valle, of haaren Man gewro-
„ ken hebbe. Onder een Volk, dat bykans altoos in de wa-
„ penen is, heeft men bykans geene bloodaarts; vindt men
„ 'er eenen, de Vrouwen zyn de eerste, die hem, om zo
„ te spreeken, zyn proces maaken, zelfs na zynen dood.

„ De bevolking van deeze landstreek bedraagt vyfènveertig-
„ duizend zielen (*). Schoon bedekt met rotzen en bergen,
„ bevat zy driehonderdënzestig Dorpen, waarvan *Vitulo* het
„ voornaamste is. De voornaamste voortbrengsels zyn tarwe,
„ gerst en wikken; zy zaaien deeze beurteling, jaar uit jaar
„ in, en het land geeft altoos zyne vrucht. De Landbouw
„ is daar, gelyk overal, de voornaame bron van hetgeene
„ men te huis noodig heeft; hy is niet bezwaarlyk te *Maina*,
„ de sterke bevolking en de nabuurschap der Dorpen in aan-
„ merking genomen zynde. Men ploegt 'er met Osfen; de
„ oogsten zyn 'er niet overvloedig, maar toereikende tot de
„ verteering der Inwoonderen. Men kan 'er niet van uitvoe-
„ ren; maar de verbaazende overvloed van Olie en Zyde ver-
„ goedt dit. Wyngaarden heeft men 'er niet, schoon sommi-
„ ge deelen des Lands 'er wel toe zouden geschikt weezen;
„ maar de overige deelen van *Morea* hebben overvloed van
„ Druiven en van Wyn, en het is gemaklyk 'er zich van te
„ voorzien."

„ Wy hebben geoordeeld dus eenig uitvoerig bericht te moe-
„ ten geeven, aangaande een Volk, hetgeen zo weinig gelykt
„ naar andere Volken; een Volk, dat zyne vryheid heeft wee-
„ ten te bewaaren in het midden der verdrukkingen van een
„ barbaarsch Despotismus, en by welk men eenige overblyf-
„ sels vindt van de zeden en gewoonten der *Spartaanen*, van
„ welken het afstamt."

Tot dus verre het *Magasin Encyclopedique*, waarby wy nog een kort uittreksel voegen uit DE LA GUILLETIERE, die, hoe weinig anders den *Mainoten* gunstig, ook getuigenis geeft aangaande den onverschrokken moed der Vrouwen, en de algemeene dapperheid des Volks. „ De *Turken*," zegt hy, „ ge-
„ voelen dagelyks de uitwerksels van de behendigheid en den

„ moed

(*) De begrooting van DE LA GUILLETIERE is derhalven te klein, of de bevolking in 130 jaaren aanmerkelyk toegenomen.

„ moed der *Mainoten*, en zien dikwyls de kleine vaartuigen
„ opligten, welken hunne Bevelhebbers en voorraad na het
„ Leger voor *Candia* (*) brengen. Deeze ongeloovigen
„ hebben nooit hen ernstig durven aantasten, of hunne troe-
„ pen waagen in deeze verschrikkelyke gebergten. Dus heb-
„ ben zy, in plaatze van hun rechtstreeks aan te vallen,
„ sommigen van de muitzuchtigsten der Natie verleid, en
„ verdeeldheid onder hen gezaaid. De Groot-Vizir heeft
„ eene menigte van beschimpingen verdraagen en ontveinsd,
„ welke zy hem aangedaan hebben; om den dood te wree-
„ ken van tien of twaalf hunner vrybuiteren, die, omtrent
„ het einde van het jaar 1667, op zyn bevel, op *Candia*
„ geëmpaleerd waren. Verscheide maalen zyn zy, in het
„ donkere van den nacht, zyne schepen komen verbranden
„ tot onder het geschut van *Canea*. Om hen te verzach-
„ ten, en leevensmiddelen van hen te trekken, bood de Vi-
„ zir aan, hun het dubbeld te betaalen van hetgeen zy in
„ het Leger golden. Daar dit voorstel hen niet deed weiffe-
„ len, zond hy ASSAM BABA om hunne kusten te plonderen.
„ Deeze verscheen met een Smaldeel van vier goede sche-
„ pen op de reede van *Maina*, hees eerst de witte vlag op,
„ bood hun eene Amnestie aan, en vorderde dat men Afge-
„ vaardigden tot hem zond. Zy vreesden, dat dit een strik
„ ware, en de muitzuchtigsten antwoordden alleen door een
„ groot vuur uit hunne schietgeweeren te maaken, vooral uit
„ hunne zwaare vuurroers op forketten, waarvan zy een goed
„ aantal hebben. Alles geraakte in beweeging; zy zonden,
„ in de verwarringe, om door de geheele landstreek den
„ derden man te ligten, en bepaalden de verzamelplaatzen te
„ *Sytré* en te *Adrabysta*, twee van hunne voornaamste vlek-
„ ken. Ondertusschen bergden die van *Maina* hunne kost-
„ baarste goederen op den top hunner rotzen. Het was eene
„ wonderlyke vertooning van verwarringe, Vrouwen, Kin-
„ deren, Grysaarts en Verminkten langs deeze verschrikke-
„ lyke hoogten te zien trekken, ieder beladen met zyn pak,
„ en eene menigte kudden van geiten, den rykdom des lands,
„ voor zich heen dryvende. Maar de Vrouwen kwamen
„ schielyk terug, en bevonden zich by de verdediging van
„ den oever door een toeval, dat zy my verhaalden. In het
„ midden van den tocht kwam een jongen by haar, vervoeg-
„ de zich by eene der Vrouwen, welke een kind aan de borst
„ had, waarvan zy drie dagen te vooren verlost was; en zei-
„ de, dat haar Man haar deed vraagen, waar zy, in de ver-
„ warringe, zyne sabel en zynen snaphaan gelaten had. *Zeg*
„ *hem*, antwoordde de Vrouw in toorne, *dat hy slechts ko-*
„ *me*

(*) Hy schreef, terwyl *Candia* door de *Turken* belegerd wierd.

„ *hête van myne geit te hoeden; en myn kind te houden, dan* „ *zal ik zyne wapens wel vinden, en ze beter gebruiken dan* „ *hy.* Daarop haar kind overgeevende aan eene oude Vrouw, „ die nevens haar ging, liep zy na den oever, en gaf het „ voorbeeld om haar te volgen aan alle de overige, welke „ zich stelden aan het hoofd der gewapende manschap, die „ van *Adrabysla* en van *Syrré* gekomen was. ASSAM BABA „ was toen op het punt van ten oorlog gewapende sloepen „ na land te zenden. Het dreigende geschreeuw, dat deeze „ Vrouwen ten hemel hieven, en de blyken van onverschrok- „ kenheid, welke zy gaven, bemoedigden de harten der *Mai-* „ *noten*; en ASSAM BABA durfde de landing niet waagen. In „ den nacht daarop volgende begaven zich tien of twaalf „ *Mainoten* stilletjes te water, en kerfden de ankertouwen „ van het *Turksche* Vlootdeel, zodat twee van de beste „ schepen door de zee tegen de kust gedreven en verbryzeld „ wierden, alwaar de *Mainoten* ze plonderden en veele *Tur-* „ *ken* tot slaaven maakten, zonder dat de overige schepen, „ by gebrek van genoegzaame diepte, hun durfden te hulp „ komen." *Athenes Ancienne et Nouvelle*, p. 39 suiv.

IETS OVER DEN OORSPRONG VAN HET DANZEN.

Er is geen berigt wegens den oorsprong van het Danzen. Men treft het Danzen aan by alle Volken, de ruwste en onbeschaafdste niet uitgezonderd; en, hoe zeer de Kunst noodzaaklyk moge zyn om iemand in de Danskunst volkomen af te richten, moet de grond noodwendig liggen in het werktuiglyk gestel van 's menschen lichaam.

Het verband, 't welk plaats heeft tusschen zekere klanken, en die beweegingen van 's menschen lichaam, welke men *Danzen* noemt, hebben de Wysgeeren, of niet, of zeldzaam, onderzogt; schoon zulks zeker een stuk is, onzer beschouwinge overwaardig.

De kragt van zekere klanken, niet alleen by de menschen, maar zelfs by het onbezielde gedeelte der scheppinge, is, in de daad, verbaazend groot. Men weet, dat de hechtste muuren, ja de grond zelf schudden, op den klank van zekere toonen in de muzyk. Zulks duidt ten sterkste aan, het daarzyn van eenige algemeen verspreide en zeer veerkragtige vloeistoffe, welke in beweeging gebragt wordt, door de werking des dampkrings op dezelve, veroorzaakt door de beweeging van het klinkend lichaam. Indien deeze schuddingen zo sterk zyn, dat zy eene groote hoeveelheid van veerkragtige vloeistoffe doen trillen, welke verspreid is in

een steenen wal of grooten aardklomp, 't is het geen wonder, dat zy dezelfde uitwerking hebben op die onzigtbaare en by uitstek fyne stoffe, welke in ons zenuwgestel huisvest en omloopt.

Eeniger zenuwgestel is derwyze gevormd, dat zy niet aangedaan worden door toonen, die anderen roeren; zommigen zyn bykans voor geene vatbaar; terwyl nog anderen een zo ligtgeraakt zenuwgestel omdraagen, dat zy niet, dan met de grootste moeite, stilzitten of staan kunnen, wanneer zy een hun behaagend Muzykstuk hooren speelen.

Zeer beroemde Wysgeeren hebben gegist, dat alle de Aandoeningen en Driften, waaraan wy menschen onderhevig zyn, onmiddelyk afhangen van de beweegingen, hervoortgebragt in de boven vermelde vloeistoffe des zenuwgestels. Van hier hebben de klanken der Muzyk het grootste vermogen op lieden van een zeer aandoenlyk gestel en sterke driften. Indien het, derhalven, waar zy, dat elke drift in de menschlyke natuure onmiddelyk afhange van eene zekere aandoening op het zenuwgestel, of eene zekere beweeging of slingering in de zenuwvogten, zullen wy onmiddelyk den oorsprong ontwaaren van de verschillende Dansfen by onderscheidene Volken. Een zeker soort van slingering, by voorbeeld, wekt de driften van toorn, van moed enz., die onvermydelyk noodig zyn by krygshaftige Volken. De toonen, want zulke zyn 'er, die eene dergelyke schudding verwekken, leeveren de Krygsmuzyk op onder zodanige Volken, en Dansfen, daaraan beantwoordende, worden by hun ingevoerd. Dit blykt het geval te zyn, bovenal by wilde Volken. Andere beweegingen in de zenuwvogten veroorzaaken de driften van Liefde en Vreugde enz., en toonen, geschikt om die aandoeningen op te wekken, vormen de Muzyk voor Dansfen van eene andere soort.

Gelyk men algemeen waargenomen heeft, dat wilde Volken de sterkste driften hebben, zo heeft men ook opgemerkt, dat zy het ligtst aangedaan worden door klanken, en het meest aan Danzen zyn overgegeeven. Toonen, voor ons alleronaangenaamst, het slaan met stokken op een ledig vat, of het geraas, gemaakt door het blaazen in rieten, niet geschikt om één muzikaale noot, voor onze ooren draaglyk, op te leeveren, is voor hun het streelendst Muzyk: dan nog veel sterker worden zy aangedaan door den klank van Speeltuigen, die een aangenaamen toon geeven.

De Heer GALLINI berigt ons, dat de zugt tot Danzen boven alle verbeelding sterk heerscht by Mannen en Vrouwen, in de meeste deelen van *Africa*. Deeze is zelfs, naar zyn schryven, meer dan een Instinct, eene heftige geneigdheid, op zommige plaatzen in dat werelddeel. Op de *Goud-kust* in-

inzonderheid zyn de Inwoonders 'er zo zeer op gesteld, dat zy, te midden van den zwaarsten arbeid, iemand hoorende zingen of speelen, zich van danzen niet kunnen bedwingen. 'Er zyn welbekragtigde gevallen voorhanden van *Negers*, die zich voor de voeten nederwierpen van een *Europeaan*, op den vedel speelende, hem biddende daarvan af te laaten, zo hy niet ten oogmerk hadt, hun te dooden; daar het hun onmogelyk was, met danzen op te houden, zo lang hy speelde. —— 't Zelfde vindt plaats in *America*: daar de Bewooners van dat werelddeel van een woester aart zyn dan de *Africaansche* Volken, zyn ook hunne Dansſen onbehouwener dan die der *Negeren*. In *Mexico* hebben zy, naar het getuigenis des evengemelden Schryvers, Muzyk en Dans. Tot het eerste bedienen zy zich van houten trommels, eenigzins in gedaante gelykende op onze Keteltrommen; alsmede van een blaaspyp van een hol riet, die een zeer brasſend geluid maakt voor het oor van eenen *Europeaan*. Zy vinden een welgevallen in alles wat geraas maakt, hoedanig dan ook de klank moge weezen. Op zekere toonen danzen zomtyds veertig of vyftig in een kring de handen uitgespreid op elkanders schouders houdende. Zy stampvoeten en springen, en maaken de vreemdste gesten, verscheide uuren lang, tot dat zy geheel vermoeid als nedervallen. Een of twee verwyderen zich zomtyds uit den kring, om de overigen, als 't ware, te overtreffen of te beschimpen, door bedryven van kloeke werkzaamheid te betoonen; hunne speeren hoog in de lugt werpende, dezelve weder vangende, agterwaards wykende of vooruitspringende, alles met eene onbegryplyke vlugheid.

De oorsprong van het Danzen onder de *Grieken* was zeker dezelfde als by alle andere Volken der Aarde; doch, dewyl zy op den weg der beschaavinge veele schreeden gevorderd waren, hadden hunne Dansſen eene grootere geregeldheid, en meer bevalligheids, dan die van min beschaafde Volken. Zy bragten de Danskunst tot een zeker geregeld stelzel: zy hadden Dansſen, geschikt, om, door middel der boven gedagte Sympathie, allerlei driften in de gemoederen der toekykeren op te wekken. Ten deezen aanziene worden zy gezegd voor ons bykans ongelooflyke vorderingen gemaakt te hebben. Men verhaalt, dat, te *Athene*, de Dansſen der *Eumeniden*, of *Furien*, op het tooneel, zulk een uitdrukkend character hadden, dat dezelve de aanschouwers met eenen onwederstandlyken schrik vervulden. Mannen, onder de wapenen grys geworden, beefden; de meesten liepen weg; zwangere vrouwen kreegen miskraamen; het volk verbeeldde zich, dat zy waarlyk deeze verschriklyke Godesſen zagen,

 ge-

gewapend met de wraak des Hemels, om de misdryven der Aardbewooneren te straffen.

De *Grieken* hadden Krygsdansen, welke zy zeer dienstig keurden om den Krygsgeest in de Jeugd op te wekken en gaande te houden; dan de *Romeinen*, schoon even oorlogzugtig als de *Grieken*, hadden niets van deezen aart. Dit onderscheid hebbe men misschien toe te schryven aan het mangel van dien Heldengeest, by de *Grieken* zo uitsteekend. De *Romeinen* hadden onder zich geen Helden als HERCULES, ACHILLES, AJAX en anderen. Ook leevert de *Romeinsche* Geschiedenis geen voorbeeld op van eenen Veldheer, die op de wyze van ALEXANDER DEN GROOTEN oorloogde. Schoon de *Romeinsche* Krygsknegten zo dapper waren als ooit de *Grieken* zich van hunne Helden konden verbeelden, de zaak, voor welke zy streeden, was de eer van het Gemeenebest, niet hun eigen persoonlyke roem. Te deezer oorzaake betoonden de *Romeinen* minder woede, maar meer kloekberaade dapperheids dan eenig Volk op Aarde. De driften van hoogmoed, gevoeligheid, hardnekkigheid en dergelyke, werden by de *Romeinen* niet opgewekt door de werktuiglyke middelen van Muzyk en Dans, maar door het bezef, dat het hun hoogste eer was, voor het Gemeenebest te stryden. — Het blykt nogthans niet, dat de *Romeinen* min vatbaar waren, om op deeze werktuiglyke wyze aangedaan te worden, dan de *Grieken*. Wanneer by hun het Danzen eenmaal was ingevoerd, hadt die kunst dezelfde uitwerking te *Rome* als te *Athene*.

Onder de *Jooden* schynt het Danzen, by sommige gelegenheden, een gedeelte van den Eerdienst te hebben uitgemaakt, gelyk uit eenige plaatzen in het Boek der Psalmen blykt, schoon wy het nergens, als een stellig Gebod, vinden voorgeschreeven. Voor zo verre wy in de Schriften des Nieuwen Verbonds van de eerste Christen-kerk melding aantreffen, is 'er geen blyk altoos, dat daar het Danzen als een gedeelte van den Eerdienst hebbe plaats gegreepen, hoewel zulks in laatere Eeuwen werd ingevoerd. Om geene oudere voorbeelden aan te haalen, de Heer GALLINI verhaalt, dat te *Leinoges*, niet lang geleden, het Volk in het Choor der Kerke gewoon was te danzen, onder aanroeping van den Heilig, aan welken de Kerk gewyd was; op het einde van elk Lied, in stede van *Gloria Patri*, zingende: *St. Marcellus, bid voor ons, en wy zullen, u ter eere, danzen!* —— Schoon men het Danzen over 't algemeen zou aanzien als eene hooge maate van ontheiliging in eene Kerk, ter Godsdienstoefening geschikt, gaat het vast, dat Danzen, als een teken van vreugde aangemerkt, geen grooter ontheiliging medebrenge dan

dan het zingen, of dan enkel spreeken: wy hebben ook het bekende voorbeeld van DAVID, huppelende of danzende voor 's Heeren Ark.

By de Ouden hadt men, om zo te spreeken, geene Feesten, geene Godsdienstige Vergaderingen, of dezelve gingen vergezeld van Zang en Dans. Men kon geene der zogenaamde Verborgenheden vieren, of tot dezelve ingewyd worden, zonder de tusschenkomst van Zang en Dans. Deeze Kunsten zyn tot ons afgedaald, en hebben, in onderscheidene takken, eene groote maate van beschaaving ondergaan. Danzen is eene algemeene uitspanning; doch ook by ons, uitgenomen op het Tooneel, niets meer. Dan op het Tooneel wordt de Dans eene soort van Tooneelspel, waar de bedryven door gebaaren worden uitgedrukt, zodanigerwyze, dat het dikwyls eene sterke uitwerking baart op de gemoedsbeweegingen der aanschouweren.

KENMERKEN VAN ZELFVERHEFFING.

(Uit het *Engelsch*.)

I will frown, as I pas by, and let them take it as they list.

SHAKESPEARE.

Naardemaal ik een Man ben zonder bedryf, en in de nabyheid van *Bath* woon, besteed ik veele van myne morgen-uuren met wandelen op de straaten dier schoone Stad. De grootschheid van veele fraaije gebouwen, en de schoonheid van het landtooneel, streelen de verbeelding, en geeven bedaardheid aan den geest. Nogthans wordt de bedaarde gesteldheid van mynen geest niet zelden gestoord, en myn zenuwgestel onaartig aangedaan, door den trotschen en versmaadenden oogslag van Lieden, die my ontmoeten.

Schoon ik de onfeilbaarheid van LAVATERS Stelzel der Physiognomie niet wil onderschryven, zullen, nogthans, de aandoeningen van iedereen, zonder eenige regels of voorschriften, tot verklaaring dienen van de gevoelens der meesten, uit hunne houding en de trekken van hun gelaat.

De Mensch is uit den aart gezellig en vriendlyk jegens zynen Medemensch; en wanneer 'er geen strydigheid van belangen plaats heeft, huisvest 'er zelden by hem eenige wangunstige of vyandlyke geaartheid omtrent zyne Natuurgenooten. Van waar dan die onvriendlyke, versmaadende en afstootende houdingen, welke wy zo dikwyls ontmoeten by de zodanigen,

tot

tot welke wy geene betrekking hebben, die wy nimmer, op eenigerlei wyze, beledigden? — die op ons nederzien met zulk een trots en versmaading, alsof zy ons het regt wilden ontzeggen om met hun in hetzelfde oord te bestaan, of zelfs met hun te leeven op denzelfden aardbol.

Zomtyds ontmoet ik een Man, zo staatig in zyn voorkomen, zo trotsch in zyn uitzigt, met zulk een air van versmaading in zyne geheele houding, dat ik my, in zyne tegenwoordheid, als vernietigd vinde. Nogthans, uit myne eerste verslaagenheid bekomende, en lettende op het bepaald vermogen en de begrensde vatbaarheid van elk menschlyk weezen, bevind ik, by nader onderzoek na het weezenlyk character van deeze grootsch voorkomende Personadie, dat hy, ondanks al dit vertoon van Zelfverheffing, niet meer is dan een alledaagsch man, en dat dit zo staatig voorkomen alleen tot een dekmantel dient van zyne onkunde en nietsbeduidenheid.

Zodanig zyn veele van die colossale figuuren, die de wereld schynen te bevegten, en onder wier voeten wy geringe stervelingen, als 't ware, moeten kruipen, om een gat te vinden, waarin wy ons kunnen verschuilen, zonder tegen den wand verpiet, of in den grond vertrapt te worden.

Een Heer, dien ik misschien op drie plaatzen heb aangetroffen, neemt een agterhoudend en afwyzend voorkomen aan, ten einde ik hem niet als een kennis aanspreeke (*). — Eén ander ziet met opgesperde oogen recht vooruit; en schoon wy elkander bykans met de elboogen raaken, schynt hy niet te weeten dat 'er iemand omtrent hem is, of die in 't allerminst zyne kennisneeming verdient. —— Een derde is jammerlyk byziende of vergeetagtig; en schoon wy elkander, misschien, by verscheide gelegenheden ontmoet hebben, heeft hy de eer niet zich myn persoon of naam te herinneren.

Alle deeze zyn onderscheidene kunststreeken van Trotschheid en Zelfverheffing; en, schoon ze niet gebragt kunnen worden tot de juiste regelen van pleitgeding, gelyk een rechtstreeksche leugen, waarover wy iemand voor 't Regt kunnen roepen, mogen wy ons daarover egter gevoelig betoonen, of liever hun behandelen met de veragting, welke zy verdienen.

Ik herinner my een forschen Knaap, met een allerverschriklykst voorkomen, die, indien hy iemand ontmoet, in eene verheevene bespiegeling van zyne eigene aangelegenheid, en eene volslaagene veragting van alles wat rondsom hem is, spoedig na hem toeloopt, hem met zyne groote oogen norsch aankykt, en uitroept: *Staa!* Dit, mag men veronderstellen, wikkel-

(*) De *Tapino phoby*, *of vrees voor laage kennisfen*, heerscht te *Bath* misschien sterker dan op eenige andere openbaare plaats in geheel *Europa*.

kelde hem menigmaal in eene onaangenaame ontmoeting; dan verwekte dikwyls een gelach, ten koste van den bespotten trotschaart.

Een stout versmaadend uitzigt is een hoon, het Publiek aangedaan. De Hoogmoed is niet geschaapen voor den Man, noch ook voor de Vrouw. Ik heb nogthans een schoone Juffrouw gezien, die in gesprek geweest was met twee of drie jonge Heeren, en deezen minzaam toelachte; doch, op de intrede van eene jonge Maagd in den ontluikenden zestienjaarigen ouderdom, nam zy een vermetel air aan, en sloeg op de onschuldige Schoonheid zulk een nedervellend oog, dat ik voor de gevolgen vreesde.

Wat verwagt ik, derhalven, van deezen, die ik in het openbaar ontmoet, en die zeker een regt hebben om te *zien*, zo wel als om te *handelen*, gelyk 't hun behaagt, in spyt van myn aangenomen character als Censor? —— Wat anders, wat minder, dan dat iedereen met een oog van welwillenheid op geheel het menschdom zal nederzien, of ten minsten geen vyandig en dreigend uitzigt aanneemen, ten opzigte van de zodanigen, die hun nimmer beledigd hebben.

Laat een Man van rang of waardigheid eene houding aanneemen, welke aan zyn staat en character voegt; doch laaten zy, die geen rang, en misschien geen character hebben, om hun van den grooten hoop te onderscheiden, die meerderheid zich niet aanmaatigen, welke eene belediging is voor allen, die zy ontmoeten, en hun niet gereedlyk toegestaan kan worden in eenig Land van waare Vryheid, waar Opvoeding en Deugd de eenige weezenlyke onderscheiding maaken, en waar de menschen zich niet zullen laaten bedriegen, of ontzag aanjaagen, door een staatlyk voorkomen, of stoute aanmaatiging.

WREEDHEID EENS JALOURSCHEN EGYPTENAARS.

(Ontleend uit DENONS *Voyage in Egypt &c.*)

Wanneer de *Fransche* Krygslieden de woestyn van *Alexandria* doortrokken, ontmoetten zy, niet verre van *Beda*, eene jonge Vrouw, wier aangezigt met bloed besmeerd was. In den eenen arm hieldt zy een jong kind; de andere was ledig en wyd uitgestrekt. Zulk eene vertooning wekte de nieuwsgierigheid op. Eenige Soldaaten riepen hun Gids, die tevens hun Tolk was. Zy naderden, en hoorden de zugten van een schepzel, welks ooren waren afgesneeden! Zy stonden versteld; en, begeerig om te weeten waarby dit toekwam, on-

ondervraagden zy haar. Tot bescheid kreegen zy, dat het beklaaglyk voorwerp, 't welk zich aan hun oog opdeedt, zo ongelukkig geworden was in eene vlaag van Jalousy. Het elendig flachtoffer stortte geene klagten uit, maar alleen gebeden, ten behoeve van het onschuldig Wicht, 't geen in haar onheil deelde, en op 't punt stondt om door elende en honger om te komen.

De Soldaaten, door medelyden getroffen, en hunne eigene behoeftten vergeetende in de tegenwoordigheid der nog dringender van anderen, gaven haar onmiddelyk een gedeelte van 't hun toegelegd voedzel, ja zelfs van het water, zo schaars, dat het geschaapen stondt, dat zy daaraan zelve welhaast gebrek zouden hebben.

Terwyl zy deeze liefdedaad beweezen, zagen zy den woedenden Egtgenoot naderen. Deeze hadt zyne oogen verlustigd, met, op eenen afstand, de vrugt van zyn genomen wraak te aanschouwen. Hy sprong na haar toe, rukte uit de hand der Vrouwe het brood en water, 't welk medelyden aan de ongelukkige toegereikt hadt: — „ Laat af," riep hy, „ zy „ heeft haare Eer verlooren, — zy heeft de myne gewond! „ Dit Kind is myn schandvlek; het is de Zoon des Mis„ dryfs!" ——

De Soldaaten wederstonden de pooging, om de Vrouw van het brood, haar gegeeven, te berooven. Zyne vlaag van Jalousy ontstak op nieuw, door het gezigt dat het voorwerp zyner woede dat van anderer goedertierenheid geworden was. Hy trok zyn dolk, en bragt der Vrouw een doodlyke wonde toe. Voorts nam hy het Kind, smeet het in de lugt, en het werd in den val verpletterd. Naa dit alles stondt hy, met een wreed gelaat, beweegloos, het oog gevestigd houdende op die hem omringden, hunne wraak als uittartende.

DE GIERIGAART EN ZYN VRIEND.

Een goede kennis van een Gierigaart, gereed staande om een lange reis te doen, stelde hem voor: „ Myn oogmerk is, „ na verren lande te trekken: geef my een Ring; ik zal den„ zelven steeds draagen, en, dien ziende, my alle dagen aan u „ herinneren." Dan hy kreeg ten antwoord: „ Indien gy zo „ zeer verlangt myns te gedenken, denk dan telken dag, als „ gy uw vinger van een Ring ontbloot ziet, aan den Man, die „ weigerde u denzelven te geeven."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WEETENSCHAPPEN, BETREKKELYK.

IETS, OVER DE CHARACTERS VAN JESUS, VAN PAULUS EN PETRUS, EN DEN SCHRYFTRANT DER EUANGELISTEN.

(Uit *Illustrations of the Truth of the Christian Religion*, *by* EDWARD MALTBY, *B. D. Domestic Chaplain of the Lord Bishop of Lincoln.*)

Het Character van JESUS CHRISTUS, zo als het ons in de Leevensverhaalen der Euangelieschryveren voorkomt, is, aan den eenen kant, zo zonderling, dat het bezwaarlyk na eenig ander kan opgemaakt, en, aan den anderen kant, zo natuurlyk, dat het niet vercierd kan weezen. In de zeer tot kleine byzonderheden afdaalende beschryving van zyne daaden en gevoelens, kunnen wy niet missen, een en denzelfden eerwaardigen, deugdzaamen en weldaadigen Man te vinden. In veelvuldige en schynbaar tegen elkander over gestelde voortreflyke hoedanigheden, welke wy afgemaald vinden, van grootheid en nederigheid, van regtmaatige gevoeligheid en onderwerplyk geduld, van kloekmoedigheid en zagtaartigheid, ontdekken wy nimmer eenig merkteken van onbestaanbaarheid; geen woord, geen daad, doet zich aan ons op, of het blykt te behooren tot de nieuwe en verheevene waardigheid des Zoons van GOD.

In de Characters van de zodanigen zyner Leerlingen, die zich het uitvoerigst aan het oog ter beschouwinge aanbieden, is ieder onderscheiden door eene byzondere wyze van doen, en nogthans wordt die wyze onveranderlyk en naauwkeurig bewaard.

De Characters der Apostelen PAULUS en PETRUS worden beiden gekenmerkt door eene vuurige en driftige geaartheid; en nogthans worden zy beiden zo voorge-

gesteld, dat zy ieder blyken hunne eigene onderscheidene hoedanigheden te bezitten. In beiden ontwaaren wy onuitwischbaare trekken van eene byzondere wyziging in geaartheid en hebbelykheden; en nogthans zullen de bedryven van den eenen niet voor die des anderen genomen worden. — In Apostel PAULUS ontwaaren wy een brandenden en onuitdoofbaaren yver, die geen vrees kent, die allen gevaar tart, als hy voorstaat, 't geen hem by overtuiging waarheid is; in deezen Man doen zich ook verstandsvermogens op van eene meer dan gewoone grootte — heftig, alzins vol en veel bevattend. — In het gedrag van Apostel PETRUS zyn de trekken van een ras ontstooken yver by uitstek zigtbaar; doch het is een yver, vermengd met eene maate van beschroomde zelfzoekenheid, en ligter van zyn stuk te brengen, dan die zyns Mede-apostels. — Men bespeurt desgelyks een zeer kennelyk onderscheid in zyne verstandsgesteltenisse, noch zo vlug, noch zo sterk als die van den heiligen PAULUS. Even gelyk wy by PAULUS den zelfden Man ontdekken, gedreeven door soortgelyke drangredenen, schoon geplaatst in zeer onderscheidene toestanden, 't zy hy de *Christenheid* te vuur en te zwaard vervolgt, of de Christlyke Leer predikt; zo herkennnen wy in den Apostel, die te *Antiochie* zich naar den tyd schikte, op eenmaal den zelfden met den Man, die zynen Heer en Meester verlochend hadt.

Uit den styl en inhoud der Euangelie-Schriften hebben wy de sterkste drangredenen om te besluiten, dat de Schryvers *Jooden* waren, van gemeenen doene, onbedreeven in de kunst van opstellen. Nu schynt het onbegryplyk, dat eenige Schryvers, van dien stempel, zulk eene naauwkeurige en volkomene kennis zouden bezitten van de menschlyke natuur, en zo door en door bedreeven zyn in de characters en verrigtingen van dien tyd, dat zy zo veele onderscheidene Persoonadien, in eene verscheidenheid van verzonnene omstandigheden, ten tooneele zouden voeren, zonder eenige kenmerken te laaten blyken van onbestaanbaarheid, noch, door mangel aan geheugen of gebrek aan oordeel, ons geloof te doen wankelen, ten aanziene van de weezenlykheid der door hun gemelde voorvallen, of het eigenaartige der voorkomende Characters. De bezwaarlykheid wordt nog grooter, wanneer wy in aanmerking neemen, dat het

geen

geen één enkel Schryver is, wiens waarheidliefde en geloofwaardigheid in twyfel zou getrokken worden; maar dat verscheide Schryvers, indien men hier bedrog zou willen veronderstellen, moesten zamengestemd hebben, om de onderscheidene byzonderheden van dezelfde vercierde bedryven te verhaalen, en het zelfde character in te voeren en door te houden in veelvuldige verçierde omstandigheden. Want, indien eene Geschiedenis weezenlyk onwaar is, moet de kans, om de valschheid daarvan te ontdekken, toeneemen, in evenredigheid van de byzonderheden, tot welke het verhaal afdaalt, en het aantal van persoonen, die 'er afzonderlyk berigt van geeven. Wanneer zulk eene Geschiedenis zeer omstandig verhaald wordt, door eene verscheidenheid van getuigen, is de waarschynlykheid, van eenige tastbaare tegenstrydigheid te zullen aantreffen, zo groot, dat dezelve met geene mogelykheid de ontdekking konne ontgaan. Nogthans zal elk naauwkeurig onderzoeker moeten erkennen, dat het onderscheid, te bespeuren tusschen de verhaalen der gewyde Schryveren, 't zy wy op het character of op het tusschenbeide invallende letten, geen ander is, dan wy natuurlyk moeten verwagten, wanneer Schryvers van onderscheidene bekwaam- en geaartheden verslag doen van dezelfde bedryven; en dat het zodanig niet is, dat het ons geloof zou verhinderen in eenig ander Geschiedschryver over eenig ander onderwerp.

Het schynt, derhalven, volstrekt onmogelyk, dat deeze Schryvers zouden zamengestemd hebben, om de verhaalen, welke hunnen naam draagen, te verzinnen; het schynt even bezwaarlyk om te gelooven, dat zy door eenigen anderen persoon zouden overgehaald weezen om datgeen te boek te stellen, 't welk zy alleen aannamen op het berigt van den verteller. —— En, zeker, deeze Verhaalen, of afzonderlyk ingezien, of met elkander vergeleeken, behouden zo onveranderlyk zulk eene eenpaarigheid van character, ten aanziene van elk byzonder persoon, en verspreiden zulke leevendige kleuren van onderscheiding in de daaden en zeden der onderscheidene Persoonadien, die zy ten onderwerp hunner beschryvinge neemen, dat men meer dan een gewoon aandeel van twyfelzugtig vooroordeel zou moeten hebben, indien men zich kon wederhouden van te geloo-

 ven,

ven, dat zy naar 't leeven tekenden, en de bedryven beschreeven, gelyk zy dezelve zagen uitvoeren, en de gesprekken overleverden, gelyk zy ze hoorden voeren.

BERICHT, AANGAANDE EEN MISVORMD KIND, 'T WELK, ZONDER ARMEN OF BEENEN, GELEEFD HEEFT, GEDUURENDE TWEE EN EENE HALVE MAAND. Door den Burger DUPUYTREN, *Bestierder der Ontleedkunde by de Geneeskundige School.*

Men heeft der Geneeskundige Schoole aangeboden een klein levend Meisje, oud twee maanden en tien dagen, 't welk alleen bestond uit een lichaam, zonder bovenste of benedenste ledematen. De plaats der beenen wierd alleen aangeweezen door twee kleine uitpuilingen, bespeurbaar door een indrukzel op het vel. Aan den rechter kant vond men niets van de bovenste ledematen, dan een klein gedeelte van den opperarm, en aan den linker kant een aanhangzeltje, 't welk nog de helft korter was. Op het vel, 't welk deeze beide beginzels der armen bedekte, zag men een zeer kenbaar ingedrukt lidteken. Alle overige deelen des lichaams waren zeer welgemaakt.

De Moeder kon zich geenerlei toeval, geduurende haare zwangerheid, herinneren: ook had men in haare kraamzuivering geen spoor van afgescheidene ledematen ontdekt. Dit Kind stierf op den derden dag na dat het aan 't Geneeskundig Genootschap der Schoole was aangeboden.

De Burger DUPUYTREN ontdekte in de ontleeding, dat de spieren alle eindigden op een bepaalden afstand in de beenstompen. Het opperarmbeen der rechter zyde was in zyn geheel aanwezig, met zyne oppervlakten voor de geleding; doch aan de linker zyde vond men alleen de bovenste helft van het been, eindigende in een kegel, die zeer naauwkeurig vereenigd was met het lidteken van het vel, door middel van een zeer vast celagtig weefzel. In de mamvormige uitwassen van het bek-

bekken vond men niets dan celagtig weefzel, behalven, in derzelver beginzels, een klein beenagtig ſtuk, waarin men het misvormd bovenſtuk van een dyebeen ontdekte. De einden deezer beenagtige gedeelten der ledematen waren bedekt met een zeer vast celagtig weefzel, in 't welk men, hoewel met moeite, de voornaame ſtammen der zenuwen en vaten kon naſpeuren (*).

(*) Dergelyk een Menschlyk Wanſchepzel wierdt, zeer onlangs, doch dood, te *Amſterdam* gebooren, waaraan alle teekens van Armen en Beenen, zoo wel in- als uitwendig, volſtrekt ontbraken.

VERDERE BYZONDERHEDEN VAN DE NEDERDAALING DES HEEREN GARNERIN MET DE PARACHUTE (*).

„ Hebben wy onzen Leezeren het Verhaal van GARNERIN's Nederdaaling met de Parachute medegedeeld, wy mogen het nadere en ophelderende Berigt deswegen, door dien Heer zelven gegeeven, hun niet onthouden. Hy ſchryft:

'Er is eene gaaping in het verhaal, 't welk ik gegeeven heb van myn nederdaalen met de Parachute, waarover men my verſcheide vraagen gedaan heeft: — het is de verklaaring van de oorzaak, waaruit de hevige ſlingering der Parachute ontſtondt, en welke nimmer zo groot was in voorgaande Proeven, daarmede te *Parys* genomen, in weder, even gunſtig als ik op den 21 September had.

Veelen verbeeldden zich, dat aan de Parachute eenig letzel was overgekomen; anderen, en de meesten, dagten, dat ik geen ballast genoeg by my had, welke het evenwigt zou bewaard, en de nederdaaling geregelder gemaakt hebben. In het begin myner nederdaalinge was ik ook van dit begrip; doch iets kan waarſchynlyk en egter niet waar weezen. Ik zal tragten eenig licht over dit onderwerp te verſpreiden.

Wy

(*) Zie hier boven in ons *Mengelwerk*, bl. 579.

Wy moeten, in de proeve met de Parachute, de oorzaak in opmerking neemen, welke werkt op de wederstand biedende vloeistoffe. De proeve met de Parachute is gegrond op de elasticiteit der lugt, welker betrekking altoos in eene rechtstreeksche evenredigheid staat met de zwaarte, die dezelve drukt: wanneer de lugt eens verdikt is in betrekking tot de drukkende zwaarte, blyft dezelve steeds in dien stand, en kan 'er niet uit komen, zonder dat de drukkende kragt vermeerderd of verminderd worde. Hieruit volgt, dat een Parachute, die volmaakt in haare zamenstelling was, en altoos haaren staat van evenwigt bewaarde, (iets, natuurkundig onmogelyk) onveranderlyk zou blyven staan op die kolom van lugt, welke zamengedrukt is. Een Paruchute kan, overzulks, niet na beneden daalen, dan door uitlaating der lugt.

De geringste oorzaak kan aanleiding geeven tot die lugt-uitlaatingen, welke, eens plaats grypende, by vlaagen blyven aanhouden, en met eene grootere maate van snelheid, naar gelange het drukkende gewigt meerder is. De wind, die op de oppervlakte van de Parachute werkt, of de geringste beweeging in het postuur van den persoon, daaronder gezeten, of beide deeze oorzaaken tevens, (zonder te spreeken van de onvolmaaktheid der Parachute zelve) moeten eene eerste overhelling veroorzaaken, die schielyk gevolgd wordt door eene tweede, in eene tegenovergestelde richting, ter oorzaake van de werking der zwaarte om tot het middelpunt der zwaartekragt weder te keeren. Deeze eerste schudding, eens daar zynde, wordt gestadig aan den gang gehouden door de uitlaating der lugt, en neemt toe, als de zamendrukkende kragt, of het gewigt, aan de Parachute hangende, dezelve aandryft om dit met snelheid te doen. Het volgende is eene proef, welke deeze redenkaveling bekragtigt.

Toen ik myne vroegere proeven deed, om in de Parachute neder te daalen, gebruikte ik altoos een Lugtbol, geëvenredigd aan de zwaarte, welke ik na boven voerde; en ik nam met my een zak met ballast, slegts twintig ponden zwaar, welke ik uitwierp met de eene hand, terwyl ik de koord met de andere afsneed. De Lugtbol deeze keer veel grooter zynde, wenschte ik gebruik te maaken van die grootte en kragt, om myne Parachute te beproeven. In stede van twintig ponden

bal-

ballast, nam ik meer dan honderd ponden mede. Ik wierp slegts een klein gedeelte uit, op het oogenblik dat ik my van den Lugtbol losmaakte; en de slingeringen bykans onmiddelyk, met eene groote snelheid, begonnen zynde, dagt ik dat myne Parachute geschokt wierd door eene hevige windvlaage. Ik redenkavelde toen verkeerd, dat, hoe meer ballast ik uitwierp, ik des te meer de kragt zou verminderen, welke strekte om het evenwigt te herstellen. Ik verbeeldde my in 't geheel niet, dat, de lugt gedrukt zynde door eene zwaarte, tweemaalen grooter bykans dan in myne voorgaande proefneemingen, de lugt-uitlaating plaats zou hebben met eene daaraan geëvenredigde tegenwerking. —— Toen ik my op niet meer dan slegts eenige weinige honderd voeten hoogte bevond, bemerkte ik duidelyk, dat ik 'er deerlyk af zou komen, indien ik den grond geduurende zulk eene schudding bereikte. De man, die tegenwoordigheid van geest bezit ten tyde van gevaar, vindt altoos redmiddelen, welke den verlegenen niet in den zin schieten. De Natuur my, ten deezen aanziene, gunstig geweest zynde, ben ik altoos groote gevaaren ontkomen, byzonder in het Leger. Ik zag, wat 'er moest gedaan worden; onmiddelyk wierp ik alles weg, wat ik by my had, zelfs myn Barometer, welken ik tot nog toe niet weder heb. De uitwerking beantwoordde aan myne verwagting: alle die geweldige slingeringen hielden oogenbliklyk op; die nog volgden, waren veel minder snel, en niets te achten in vergelyking met de voorige. Ik voelde op dat oogenblik die walging, waarop braaking volgde, toen ik, na een ligte schok, nederkwam.

Ik trek uit het voorgezegde dit gevolg, dat, hoe grooter de oppervlakte van de Parachute, en hoe minder dezelve belaaden is, hoe gemaklyker de Nederdaaling zal toegaan; hoe eenpaariger en bevryder van slingeringen alles zal weezen: het tegenwigt, veroorzaakt door een frisschen wind, welke op de oppervlakte van de Parachute kan werken, is weinig te vreezen. Wy hebben hiervan eene dagelyksche proeve in de kleine Parachutes, van een vel papier gemaakt, die de kinderen met eene groote behendigheid op straat bezigen. Het gewigt, 't welk deeze draagen, is bykans niets, vergeleeken met de uitgestrektheid van een vel papiers. Te deezer oorzaake neemen die Parachutes een horizontaa-

 len

len koers, en loopen zomtyds een langen tyd voort zonder slingeringen, schoon 'er vry veel winds zy; althans de slingeringen, welke zy ondergaan, zyn langzaam en geenzins geweldig; ze worden zodanig alleen, wanneer een dwarlwind op de hoeken der straaten waait.

Ik acht dat deeze bedenkingen van aanbelang zyn tot de kennis van den aart der Parachutes, en ik merk myne laatst gedaane Proeve aan als de nuttigste, door my genomen, en strekkende om aan dit stuk eene grootere volkomenheid by te zetten; schoon dezelve zeker de vermaaklykste niet was van alle de Proeven, door my gedaan.

IETS, OVER HET CHARACTER VAN SUWOROUW.

(Overgenomen uit *Secret Memoirs of the Court of Petersburg.*)

Ten tyde van Keizerin CATHARINA's afsterven, bevondt zich SUWOROUW, ten hoogsten toppunte van gunst en roem, aan 't hoofd eens Legers, 't welk geheel het zuidelyk gedeelte van *Poolen* besloeg, en zich uitstrekte tot de oevers van den *Euxinus.*

PAUL hadt nooit veel opgehad met den geestdryvenden, rustloozen, zwervenden en onderneemvollen Veldheer, die een opgetoogen bewonderaar was van CATHARINA en van haare reusagtige ontwerpen.

SUWOROUW, van zynen kant, een *Rus*, in de volste kragt dier benaaminge, en by gevolge een vyand van die naauw bepaalende en afgemeetene *Hoogduitsche* Krygstugt, waarmede de Keizer zo zeer was ingenomen, hadt nooit zich benaarstigd om in diens gunst te geraaken. Het Krygsvolk, over 't welk hy bevel voerde, wel verre van uit te steeken in geregeldheid en naauwkeurige afgerigtheid in wapenhandel, bevondt zich meest altoos aan de buitenste grenzen des Ryks, bezig met vegten; en onderscheidde zich alleen door die wanordelyke gevegten, welke den Soldaat doen gelden, als het op stryden en doodslaan aankomt.

PAUL, egter, hadt ontzag voor dien volkbehaagenden Veldheer, zo geliefd by de Troepen: in den aanvange ging hy zagt met hem te werk, en liet hem in alle zyne

te posten; dan vervolgens zondt hy hem bevel, om het Leger op eenen anderen voet te brengen, en de nieuwe Krygsschikkingen by 't zelve in te voeren.

SUWOROUW, vast gehegt aan de oude *Russische* Krygsinstellingen, en zelfs aan die van POTEMKIN, zo zeer zamenstemmende met het Nationaal Character, 't geen hy door en door kende, hieldt zich verzekerd, dat de Troepen, die altoos overwinnend gestreeden hadden, niet anders dan op eenen goeden voet konden zyn ingericht, en was overzulks niet vaardig om die bevelen te volbrengen; ja zelfs veroorlofde hy zich, daarmede te schertzen, toen hy dezelve ontving. —— Dit griefde den ras geraakten Vorst, die zynen roem stelde in het hervormen en verbeteren van den Krygsdienst, op zyne wyze; die van Roksknoopen, en den Staart eens Soldaats, en dergelyke kleinigheden, sprak, als van den gewigtigsten aart voor den roem zyner Legermagt. Hy zondt onmiddelyk bevel aan den ouden Generaal, om den Generaalsstaf neder te leggen, en het Leger onverwyld te verlaaten. De *Russische* Soldaat, die zo wel als de *Fransche* op zang gesteld is, hadt reeds de aartigheden, door SUWOROUW ten deezen opzigte gezegd, om de nieuwe inrigtingen te bespotten, in liedjes gebragt en gezongen.

Offschoon SUWOROUW woest van aart en teffens een spotter mogt weezen, was hy mogelyk de geschiktste Generaal, naar den smaak der *Russen*. De Soldaat beminde hem; en de Officier, hoe zeer hy anders met 's Mans character niet veel mogt ophebben, streedt onder hem met het vertrouwen van de overwinning te zullen bevegten. Hadt Keizer PAUL, by de afzetting van SUWOROUW, het alleen gelaaden gehad op diens Veldheers wreedheid en grilligheid, 't zy dit laatste hem natuurlyk eigen of gemaakt was, men zou dit bedryf misschien toegejuichd hebben: maar het straalde kennelyk door, dat hy voorhadt, den Man, die zo zeer aan CATHARINA gehegt geweest was, en den wederstreever van zyne eigene al te ontydige en slegt beraamde nieuwigheden in het Krygsweezen, te straffen.

Wanneer de gryze SUWOROUW het bevel ontving om zyne Krygsbediening neder te leggen, verkoos hy, in eigen persoon, de tyding daarvan aan het Leger mede te deelen. Hy liet het in orde van batalje brengen. In 't front der Linie rees een Pyramide van Trommels en

 Cym-

Cymbaalen. Gekleed als een gemeen Grenadier, maar vercierd met alle zyne Ordestekens, met de Pourtraiten van de Keizerin CATHARINA en van Keizer JOSEPH DEN II, sprak SUWOROUW zyne Wapenbroeders aan, en zei hun een aandoenlyk Vaarwel. Hy ontdeedt zich van zyn helm, wapenkleed, gordel en snaphaan, en alle de merktekens van daadlyken Dienst; deeze hing hy op de Pyramide, in de gedaante van een Krygstrophee. Hy voegde, by die verrigting, dit woord: „ Krygslieden! Medemakkers! 'er zal mogelyk een tyd komen, wanneer SUWOROUW weder onder Ulieden zal „ verschynen; hy zal dan deeze Tekenen, welke hy U „ laat, en die hy altoos in zyne Overwinningen droeg, „ weder aanneemen!" — De Soldaaten waren met verontwaardiging en weedom geheelenal vervuld: zy morden en klaagden. SUWOROUW verliet hun in dien toestand, het krygsbevel aan den Lieutenant-Generaal overgeevende.

SUWOROUW begaf zich na een klein huis, 't welk hy te *Moscou* bezat: maar een Man zo beroemd, zo zeer by het Volk geliefd, wiens ontslag van het Veldheerschap, naa het doen van zo veele treffelyke en verdienstvolle bedryven, eene algemeene aandoening door geheel het Ryk te wege bragt, verwekte schroom by PAUL om hem te laaten verblyven in de Hoofdstad, waar hy zich zou doen kroonen; hy gaf een bevel, 't geen SUWOROUW van *Moscou* verwyderde. Een Major van de Politie vervoegde zich by den ouden Krygsheld, en bragt hem het bevel, volgens 't welk hy zich na een weinig betekenend Dorp moest begeeven. Met eene eenigzins onverschillige houding vroeg hy, „ hoe veel „ tyds hem gelaaten werd om schikking op zyne zaaken „ te maaken." — „ Vier uuren," was het antwoord. Hy hervatte daarop: „ Dat is wel een zeer gunstige „ tydsbepaaling: één uur is voor SUWOROUW ge- „ noeg!"

Onmiddelyk deedt hy zyn Geld en Kostbaarheden in een koffertje, en ging de deur uit. Voor dezelve stondt een reiskoets. Dan hy verklaarde: „ SUWOROUW, in „ ballingschap gaande, heeft geen koets noodig; hy kan „ derwaards trekken met zulk een rydtuig, als hy ge- „ woon was te gebruiken, om by Keizerin CATHARI- „ NA ten Hove te gaan, of om zich aan het hoofd der „ Armée te voegen. — Bezorg my een Kar!" Zyn wil

wil moest hierin gevolgd worden, en de Officier was genoodzaakt, met den ouden Veldmarſchalk, een weg van 500 werſten af te leggen in een *Kibitka*. In den Zomer is dusdanig een voertuig het ongemaklykſte, 't geen men zich kan verbeelden; doch SUWOROUW was er aan gewoon; hy reisde altoos op die wyze, liggende op een matras, in zyn mantel gewonden.

Ter plaatze, voor hem beſtemd, gekomen, nam hy zyn intrek in een houten hut, onder het opzigt van den Major en eenige mindere bedienden. Niemand durfde hem komen zien, of aan hem ſchryven; en de oude Krygsheld, gewoon aan de woelingen der Legerplaatze en eene zeer werkzaame leevenswyze, vondt zich op eenmaal geheel van de wereld en alle verkeering afgeſcheiden. Het leezen, het denken, waartoe hy zo veel tyds vondt, ſtaande den tyd zyner ongenade, hadt geen geringen invloed op het volgende tydperk zyns leevens. In 't einde kreeg zyne Dogter, getrouwd aan den Broeder van den Gunſteling ZUBOF, verlof om hem te bezoeken; dit bezoek was kort, en SUWOROUW daarover zeer aangedaan.

De Keizer, na zyne Verblyfſtad wedergekeerd, ſcheen allengskens zagter over den ouden Krygsheld te denken. Hy zondt hem een Courier, die een Brief bragt en overleeverde. Het opſchrift, met groote letteren, was: AAN DEN VELDMARSCHALK SUWOROUW! —— Hy, dit opſchrift geleezen hebbende, zeide koeltjes: „Deeze Brief is niet aan my. — Indien SUWOROUW Veldmarſchalk was, hy zou op een Dorp niet gebannen en bewaakt zyn, maar aan 't hoofd des Legers!" —— De Courier ſtondt verſteld; te vergeefs zeide en herhaalde hy, dat hy last hadt om deezen Brief aan zyne Excellentie te overhandigen. Hy moest den Brief onopengebroken aan den Keizer terug brengen. — PAUL toonde, by het terug ontvangen, geen byzonder misnoegen; doch SUWOROUW werd, zints dit voorval, ſtrikter bewaard. Zo kan een beroemd Man, vertrouwende op zyne beroemdheid, en bewust wat het algemeen van hem denkt, zomtyds een Despoot braveeren!

SUWOROUW weeten wy dat vervolgens geplaatst werd aan het hoofd des *Rusſiſchen* Legers, om tegen de *Franſchen* te ſtryden. By den Slag van *Zurich*, tot welken hy zich ingewikkeld vondt, zag de Armée, uitgeput door honger en afgemat door vermoeienisſen, te mid-

midden van duizend behoeften, wanhoopig op tegen de hoogten, met sneeuw overdekt, welke het moest beklimmen. De Soldaaten murmureerden, hielden stand, en weigerden voort te rukken. —— SUWOROUW deedt een graf in den weg spitten, en ging 'er in leggen, met deeze taal: „ Overdekt my met aarde, en laat hier uw „ Generaal; gy zyt myne Kinderen niet langer; ik ben „ uw Vader niet meer; ik heb niets meer te doen dan — „ te sterven!" — Waarop zyne Grenadiers zich rondsom hem begaven, met een luid geschreeuw verzoekende, dat zy de hoogten van *St. Gothard* mogten beklimmen, en van daar de *Franschen* verdryven.

BYZONDERHEDEN, ZWEEDEN BETREFFENDE.

(Ontleend uit ASCARBI's *Travels through Sweden*, &c.)

STOKHOLM.

De groote en meest onderscheidende byzonderheid in het plaatslyke van de Hoofdstad des *Zweedschen* Ryks, daarin bestaande, dat dezelve gelegen is op eilanden, tusschen golven en meiren, wordt 's Winters door het ys geheel weggenomen. Dat zelfde water, 't geen de Inwoonders der onderscheidene kwartieren in den Zomer van elkander scheidt, vereenigt hun in dat saisoen. De eilanden zyn geen eilanden meer; alles is eene vlakte, begaanbaar voor iedereen. Paarden en sleeden, wagens en rydtuigen van allerlei soort, op loopyzers geplaatst, doorstreeven de golf en meiren langs de zyden der Schepen heen, die in het ys beklemd liggen, en, om zo te spreeken, versteld staan, op dit element zich dus omringd te vinden.

'Er is geen gedeelte van het te dier Stede zo veelvuldig water, of het wordt opgehouden en verstyfd door de vorst, uitgenomen het water onder de Noordbrugge, en by de Zuid brugge, digt by 's Konings stal. Op deeze plaatzen zendt het water, 't welk by de strengste vorst met groot gedruis door de boogen van de brug stroomt, zich heerlyk vertoonende dampen tot eene verbaazende hoogte in den dampkring, waar de strenge winterkoude 't zelve in vaste deelen vormt, die, door

door derzelver zwaarte nedervallende, en aan het schynzel der zonne blootgesteld, de vertooning maaken eens regens van zilverzand, prykende met de allerschoonste kleuren.

In het binnenste van *Stokholm*, door alle wyken heen, ondergaat alles desgelyks, in den Winter, eene groote verandering. De sneeuw, die in de laatste weeken van den Herfst begint te vallen, overdekt de straaten voor den tyd van zes maanden, en maakt dezelve gemaklyker en begaanbaarder dan in den Zomer of in den Herfst, in welke Jaargetyden dezelve bykans onbruikbaar zyn, deels van wegen de slegte bestraating, deels door de morssigheid. De eene laag van sneeuw op de andere, door de vorst verhard, vormen een vlakker en gemaklyker begaanbaaren weg, die zomtyds eenige voeten boven de straat verheven is. Men hoort niet langer het verveelend geluid der wagenwielen; 't zelve is verwisseld in het geklink van kleine bellen, rammelende op de tuigen der voor de sleeden gespannen paarden. De eenige wielen, welke men, in dien tyd, te *Stokholm* verneemt, zyn die van de kleine karren, door de knegts der huisgezinnen gereeden, om water te haalen in een vat. Dit zamenstel van een kar en vat trok steeds myn oog, als een zeldzaam voorwerp. Eens gaf ik myzelven de moeite om dit voertuig te volgen, ten einde een nader gezigt te hebben van de grillige gedaante, waarin de vorst dit alles bekleedt. Dus een voertuig, met alles wat 'er aan behoort, levert voor een *Italiaan* een zeer zonderling schouwspel op. Het paard was, zo het scheen, omhangen met een mantel van wit dons, aan de borst en onder den buik vercierd met yskegels. Ysomkorstingen van denzelfden aart, eenige een voet lang, hingen aan neus en bek. De knegt, die dit zonderling gespan reedt, was niet min omkorst; zyne wenkbrauwen en hair hingen vol yskegels, door de vorst van zyne uitwaassemingen gevormd.

In den Zomer begeeven zich de Edellieden en voornaame Persoonen na hunne Landhuizen, die heerlyk en pragtig gebouwd zyn. Meestal vindt men deeze Lusthoven aangenaam gelegen, en de kunst komt de natuur te hulp, om alles te verfraaijen en te veraangenaamen. Men vindt 'er broeikassen, om persikken en druiven te doen rypen. Allerlei soorten van Wynen, geestige dranken, en daarby voegende lekkernyen, treft men in

over-

overvloed aan op de tafels der *Zweedsche* Edellieden en voornaame Kooplieden.

KONINGLYKE UITTOCHT.

Op den vier-en-twintigsten van Zomermaand begeeft zich de Koning en het Koninglyk Gezin te velde; waar zy voor het overige van die maand, dat is voor ten naasten by eene week, hun verblyf neemen. Het Kamp is zamengesteld uit de bezetting van de Hoofdstad, bestaande uit twee Regimenten Voetvolk, eenige Compagnien Ruiters, en een Corps Artilleristen. Langs de linien van het Kamp worden staaken opgericht, vercierd met takken, en zomtyds met opschriften. Beneden by deeze staaken liggen vaten bier op houten raamen. Tusschen zes en zeven uuren in den avond worden, op een gegeeven teken, deeze vaten geopend, en elk Soldaat krygt een pyp, een snede brood, twee haringen en eenig geld. Dit alles geschiedt op kosten der Officieren. Intusschen heft het krygsmuzyk aan; de Soldaaten beginnen te drinken en te dansen. Op ieder van de gemelde vaten zit een Soldaat, in de gedaante van een *Bacchus*, of van eene of andere meer of min belachlyke gedaante. Zy, die op deeze wyze gekleed zyn, drinken eerst, en stellen den dronk in. De dronken zyn doorgaans menigvuldig, en steeds vergezeld met het geroep *vivat!* Wanneer een uit de Koninglyke Familie, of een Opper-officier, voorby komt, wordt deezer gezondheid gedronken, vergezeld van het zelfde *vivat!* —— Voor een korten tyd volgt 'er eene Masquerade, wanneer de Soldaat het volk, 't welk zamenschoolt, rondsom de linien van het Kamp, met gezang vermaakt, en zich toegeeft in verscheide vrolykheden. Op den trommelslag, die het einde daarvan aankondigt, schikt zich alles in de voorige orde. — Zodanige Feesten, gehouden zonder het ontzag te krenken, dienen gewis om by den Soldaat en Burger eene belangstelling in, en verknogtheid aan, het Koninglyk Gezin te verwekken.

GASTMAALEN.

De *Zweedsche* Gastmaalen zyn kostbaare ten toon spreidingen van pragt en pligtpleeging. Het gebeurt menigmaal, dat van de veertig of vyftig Persoonen, die 'er

ver-

verschynen, in gevolge van eene noodiging, met alle mogelyke staatlykheid verrigt, en misschien een week of veertien dagen vóór den Feestdag, naauwlyks drie of vier elkander gemeenzaam genoeg kennen, om de zamenkomst te veraangenaamen. Een Vreemdeling vaart 'er niet beter, en kan het ongeluk hebben van geplaatst te worden by eenen, die geen andere spraak dan zyne moedertaal kent.

Eer de gasten zich ter maaltydtafel vervoegen, gaan zy na eene tafel, voorzien van brood, boter, kaas, gezoute salm, brandewyn en anderen sterken drank. Door hiervan te gebruiken, tragten zy, als 't ware, hunnen honger aan te prikkelen, en de maag tot vaardig dienstbetoon op te wekken. Naa dit voorspel vervoegen zich de gasten aan den disch. Elk vindt op zyne plaats drie soorten van brood; — eenvoudig ruw roggenbrood, wit brood, en bruin brood. De eerste soort is 't geen de Boeren gebruiken, hard en droog; de tweede gemeen brood; maar het bruine heeft een zoeten smaak, gekneed met het water, waarmede de ketels in de Zuiker-rafinaderyen zyn omgespoeld, het morsigste, 't welk men zich kan verbeelden. — Alle de schotels worden te gelyk op tafel gezet; doch het staat niemand vry, te vraagen wat hem best aanstaat. De schotels gaan in eene geregelde orde om; en een *Engelschman* moet al zyn geduld gebruiken, om te wagten tot 'er een in den gang geraake, waarop zyne keuze gevallen is. De *Zweeden* zyn hier beter t'huis, en eeten, even als de *Franschen*, iets van alles, wat hun wordt aangeboden; en schoon het opgedischte niet te best by elkander schynt te voegen, is de kragt der gewoonte groot genoeg, om te wege te brengen, dat de gasten geen ongemak gevoelen van de meest strydigste mengzels. Anchovis, haring, eieren, pastey ziet men menigmaal op hetzelfde tafelbord, en wordt dit alles te gader ten lyve geslaagen. Het zoet is met het zuur gemengd, mostard met zuiker, zuikergebak met gezoute vleesch of visch; met één woord, wat eetbaar is, wordt vermengd.

BUITENSPOORIGE DRIFT TOT HET KAARTSPEL.

Een Edelman, van hoogen rang, langer dan gewoonlyk op zyn middagmaaltyd gewagt hebbende, en bemer-

merkende dat 'er geen gereedheid altoos toe gemaakt werd, ging na beneden, om by zyne Dienstboden de reden van dit verwyl te vraagen, en de oorzaak te onderzoeken. Hy vondt zyne Dienstboden, op het voorbeeld van hunnen Heer, druk aan 't Kaartspeelen. Zy maakten hunne verschooning met te zeggen, dat zy in het spel zo verre waren, dat het op het fyne aankwam. De Kok, die het meeste hadt opgezet, nam de vryheid om de zaak zynen Heer met allen ernst voor te draagen; deeze kon niet nalaaten de redenen voldoende te vinden. Dan, ongenegen om met eeten te wagten tot dat het spel uit was, beval hy den Kok, de tafel te dekken, terwyl hy by de andere Dienstboden ging zitten, en het spel voor den Kok waarnam.

DE GOLF VAN BOTHNIA.

De afstand des overvaarens is drie-en-veertig mylen; dertig van dezelve legt men, in den Winter, over 't ys af, zonder land te raaken. *Deeze tocht* over een bevroozen zee is, ongetwyfeld het zonderlingst en treffendst tooneel, 't welk een Reiziger uit het Zuiden kan beschouwen. Ik maakte rekening, een reisdag te zullen afleggen, meer verveelend en eenzelvig dan wonderbaar en gevaarlyk. Ik stelde my voor, drie-en-veertig mylen te zullen reizen zonder land te zien, over eene groote en eenzelvige vlakte, en dat ieder elkander volgende myl volmaakt zou zamenstemmen met die ik reeds had afgelegd: maar myne verwondering klom ten hoogsten top, naar gelange wy ons verwyderden van het begin des *tochts*.

De zee, eerst gelyk en effen, werd langs hoe oneffener en hobbeliger. Dezelve nam, als wy voorttrokken, eene golvende gedaante aan, gelykende naar de baaren, die 'er gewoeld hadden. In 't einde ontmoetten wy ysklompen, de eene op den anderen gehoopt; eenige vertoonden zich als in de lugt hangende, geene steegen in de gedaante van pyramiden op. Over het geheel vertoonden zy eene schildery van de grootste verwarring, welke het oog verbaasde door de nieuwheid van het voorkomen. Het was een onmeetelyke chaos van ysruïnen, die zich onder allerlei gedaanten vertoonden, verfraaid door heerlyke kegels van eene blaauw groenagtige kleur.

Te

Te midden van deezen chaos was het niet zonder
moeite en gevaar, dat onze paarden en fleeden den weg
konden vinden en afleggen. Wy moesten onvermyde-
lyk veele wendingen maaken, en somtyds in eene te-
gengestelde rigting wederkeeren, die van een bevroo-
zen golf volgende, om eene opeenhooping van ysber-
gen, die voor ons lag, te vermyden. In fpyt van alle
onze poogingen om de effenste plaatzen te houden, wer-
den onze fleeden telkens, nu na den eenen, dan na
den anderen kant geworpen; niet zelden dienden de bee-
nen van den een of ander onzes reisgezelschaps, in de
hoogte steekende, tot een teken voor de geheele Cara-
vane om stil te houden.

De moeilykheid en het gevaar onzer reize nam toe
door de volgende byzonderheid. Onze paarden wer-
den wild en onhandelbaar, door het gezigt en den reuk
onzer pelsfen, gemaakt van *Russische* Wolven of Bee-
ren. Wanneer een fleede omverre viel, waren de
paarden, daar voor gespannen, of die van eene digt-
by zynde fleede, verschrikt op het zien van een ver-
meenden Wolf of Beer, op het ys rollende, en wil-
den wegvlugten, tot geen geringen schrik van Reizi-
ger en Voerman. De Boer, vreezende zyn paard te
zullen verliezen te midden van dit Yswoud, hieldt
het kort op 't gebit, en deedt het paard met het lyf
heendringen door yshoogten, welker scherpe punten
het beest geweldige pyn veroorzaakten. Het dier,
eindelyk afgemat door de standvastigheid van den
mensch om zyn oogmerk te bereiken, en dit niet op
te geeven, en ontmoedigd door de hinderpaalen, die
zich tegen zyn hollen in den weg stelden, stondt
stil; alsdan konden wy weder in onze fleeden gaan;
doch de Voerman moest eerst de oogen der paarden
blinden.

EENIGE BUITENGEWOONE BEDRYVEN EN GEWOONTEN DER HINDOOS. Door *Sir* JOHN SHORE, *Voorzitter van de Asiatische Societeit.*

(*Vervolg en Slot van bl.* 450.)

Dat het Kindermoorden ooit ergens zo algemeen zou weezen, dat het als eene gewoonte vermeld worde by eenig Geſlacht van Menſchen, of by eenige Secte, vordert de onbetwistbaarſte baarblyklykheid om geloofd te worden; en het ſmert my te moeten zeggen, dat de algemeene handelwyze, wat Kinderen van het Vrouwlyke Geſlacht betreft, volkomen beweezen is, ten opzigte van een byzonderen Stam op de grenzen van *Juanpore*, een gedeelte van het Landſchap *Benares*, paalende aan het Land van *Oude*.

Een Stam van *Hindoos*, bekend onder den naam van *Rajekoomars*, woont aldaar; en men ontdekte eerst in den Jaare 1789, dat de gewoonte om de Meisjes ten dood te brengen, door de Moeders dezelve te doen dooden, 'er zeer langen tyd plaats gegreepen hadt, en nog vry algemeen by hun in zwang ging. —— De Reſident te *Benares*, een reis door het land doende, waar de *Rajekoomars* woonen, vondt zich in de gelegenheid om het beſtaan van dit gebruik onder hun volledig te bevestigen uit hunne eigene bekenteniſſen. Hy verkeerde met veelen; allen erkenden zy het onbewimpeld; maar allen beleden de wreedheid niet, in dit bedryf gelegen. De eenige reden, welke zy bybragten om dit onmenschte gebruik te vergoelyken, was de groote koste om de Dogters op eene voeglyke wyze uit te huwelyken, indien zy dezelve lieten leeven en opwaſſen. —— Met eenig genoegen mag ik 'er byvoegen, dat die gewoonte, ſchoon veelal in gebruik, niet volſtrekt algemeen was; dewyl natuurlyke toegenegenheid, of eenige andere beweegreden, de Vaders van sommige *Rajekoomar*-Familien bewoogen hadt, om één of meer van hunne Vrouwlyke Afſtammelingen voor dat deerlyk lot te behoeden, en op te brengen; doch de voorbeelden, dat 'er meer dan éëne Dogter geſpaard was, waren zeer zeldzaam.

Eén Dorp ſlegts maakte eene volkomene uitzondering op dit algemeen gebruik; en de *Rajekoomarſche* Berigtgeever, die dit vermeldde, veronderſtelde, dat de Inwoonders gezwooren, of zich plegtig verbonden hadden om de Meisjes groot te maaken. Ten bewyze van hetgeen hy omtrent dit Dorp gezegd hadt, voegde hy 'er nevens, dat verſcheide oude Vrysters van den *Rajekoomarſchen* Stam toen nog daadlyk leef-

leefden; en dat haar ongehuwde staat ontstondt uit de bezwaarlykheid om voor dezelve Egtgenooten te krygen, ter oorzaake van de groote kosten, die 'er liepen op het Huwelyk onder deeze klasse van Menschen.

Het valt natuurlyk, dat men hier vraage, op welk eene wyze een geslacht van Menschen kan blyven bestaan, by de volharding in dit aangeduide afschuwelyk gebruik? Om op deeze Vraag te antwoorden, stellen myne ingewonne bescheiden my in staat. Deels dienen hiertoe de uitzonderingen op de algemeene Gewoonte, die plaats greepen by de meergegoeden onder de *Rajekoomars*; dit was byzonder het geval der zodanigen, die geen Jongens verwekten; dan wel voornaamlyk kwamen hier te stade de Huwelyken, aangegaan met andere *Rajepoot*-Familien, tot welke de *Rajekoomars* door noodzaaklykheid gedrongen werden.

Een verbod, aangedrongen door de aankondiging van de zwaarste tydlyke straffen, zou weinig kragts gehad hebben, om eene Gewoonte af te schaffen, welke stand gegreepen hadt, in weerwil van de gevoelens der menschlykheid en natuurlyke genegenheid: men nam, derhalven, de toevlugt tot den Godsdienst, welken de *Rajekoomars* beleden, om daarmede een Burgerlyk Bevel te staaven. Op dit beginsel stelde men eene Verbintenis op; by welke zy zich verpligtten om in 't vervolg naa te laaten de ontmenschte gewoonte om hunne Meisjes ten dood te brengen; deeze werd ter ondertekening aan de *Rajekoomars* gezonden. En naardemaal men ontdekt hadt, dat die zelfde Gewoonte, schoon in eene mindere maate, plaats greep by een kleinderen Volksstam in het Landschap *Benares*, onder den naam van *Rajebunses* bekend, werden 'er, ten zelfden tyde, maatregels genomen, om deezen de ontmenschtheid te doen bezeffen van dit bedryf. Hun werd ter ondertekening aangeboden het zelfde stuk, 't geen men aan de *Rajekoomars* hadt voorgelegd. Het volgende is 'er een Afschrift van: „ Dewyl het ter kennisse „ gekomen is aan het Gouvernement van de lofwaarde *Oost-* „ *Indische* Maatschappy, dat wy, die tot den Stam van de „ *Rajekoomars* behooren, niet toelaaten dat onze Kinderen „ van het Vrouwlyke Geslacht in leeven blyven; en naarde„ maal dit een groot Misdryf is, en als zodanig vermeld „ wordt in de *Brehma Bywant Poorah* (*), waarin gezegd „ wordt, dat zelfs een onvoldraage Vrugt te dooden even „ misdaadig is als het ombrengen van een *Brahman*, en dat „ het dooden van een Meisje of Vrouw gestraft zal worden „ met de *Rerk* of *Hel*, genaamd *Kat Shootul*, voor zo veele „ jaa-

(*) *Hunne Gewyde Geschiedenis.*

„ jaaren als 'er hairen op dat Vrouwlyk Lichaam zyn, en dat „ vervolgens die Persoon weder in de wereld zal komen, en „ met melaatsheid bezogt worden, alsmede gestraft met de „ plaage *Jukkima*; en dewyl het *Britsche* Gouvernement in „ *Indie*, welks Onderdaanen wy zyn, van zulke moordende „ bedryven een afschuw heeft; en wy zelve bekennen, dat „ ze, hoe zeer onder ons gebruiklyk, ten hoogsten zondig „ zyn, — stemmen wy by deezen toe, dat wy niet langer zulke „ verfoeilyke bedryven zullen pleegen; en dat hy, die onder „ ons ('t geen GOD verhoede!) vervolgens daaraan schuldig „ mogt bevonden worden, en geen zorg draagen om zyne „ Dogters op te voeden, en, naar zyn beste vermogen, aan „ Mannen van onze *Caste* uit te huwelyken, uit onzen Stam „ zal worden afgesneeden; dat hy nooit met ons zal eeten „ of eenige gemeenschap houden, en daarenboven de straffe „ ondergaan, uitgedrukt en bedreigd in ons aangehaalde „ *Poorah Shaster*. —— Wy hebben, derhalven, deeze Ver„ bintenis aangegaan, op den 17 December 1789."

Een verhaal van de veelvuldige Bygeloovigheden en Plegtigheden, daaruit herkomstig, door geheel *Hindoestan*, zou een groot en leezenswaardig Boekdeel uitmaaken. Maar, dewyl alle de voorbeelden, welke ik tot dusverre heb bygebragt, ontleend zyn uit Staatshandelingen in *Benares*, kan ik my niet wederhouden om te gewaagen van de bygeloovige begrippen des Volks, in het gemelde Landschap, ten aanziene van het Zuikerriet, welke eene onkunde aanduiden, die aangemerkt mag worden als eene vergoelyking van groover dwaalingen. Het verhaal is een enkel uittrekzel van eene geregtlyke behandeling, met uitlaating van eenige woorden, en met eenige kleine veranderingen.

Naardemaal het gebruiklyk is by de *Ryots*, of Landlieden, een zeker gedeelte van het Zuikerriet des voorigen Jaars te bewaaren, als planten tot de nieuwe teelt, gebeurt het niet zelden, dat kleine gedeelten van het oude Zuikerriet ontoegeëigend blyven staan. Wanneer dit gebeurt, gaat de Eigenaar na die plaats op den 25sten van *Jeyte*, dat is omtrent den 11den van *Juny*; en geöfferd hebbende aan *Nagbele*, de Beschermgodheid des Zuikerriets, steekt hy alles in brand, en draagt de uiterste zorge, om die verbranding op eene zo kragtdaadige en volkomene wyze te verrigten, als mogelyk is.

Dit bedryf wordt volvoerd uit vreeze, dat, indien men het oude Zuikerriet liet staan, of in den grond blyven, naa den 25sten van *Jeyte*, 't zelve, naar alle waarschynlykheid, Bloemen en Zaaden zou voortbrengen; en het te voorschyn komen van deeze Bloemen merken zy aan als een der grootste onheilen, welke hun kunnen overkomen. Eenpaarig verzekeren zy, dat, indien de Eigenaar van eene Plantadie ooit

daar

daar zelfs één enkel Zuikerriet in bloem ziet naa den 25sten van *Jeyte*, hem zelven., zyne Ouders, zyne Kinderen, en zyne eigendommen, de grootste jammeren te wagten staan; met één woord, dat de dood de meeste leden des Gezins zal wegsleepen, of wel de geheele Familie, binnen korten tyd naa dit ongelukkige gezigt. —— Indien des Eigenaars Knegt zodanig een Bloem ziet, en die onmiddelyk afsnydt, in den grond begraaft, en die ontdekking zynen Heer niet vermeldt, zal dit, huns oordeels, geen van die anders zo vreeslyke gevolgen voortbrengen. Maar komt de zaak den Eigenaar ter oore, dan zullen gewis alle die rampen, naar hun begrip, volgen.

Ter bevestiging van dit waangeloof, verhaalden veelen van de oudste *Zemindars*, of *Ryots*, in het Landschap *Benares*, veele voorbeelden van deezen aart, welke zy beweerden, dat by hun eigen leeven waren voorgevallen; en daarenboven, dat zy ooggetuigen geweest waren van de rampen en onheilen, deeze ongelukkige Slachtoffers overgekomen.

Wanneer wy in aanmerking neemen, hoe algemeen geloof geslaagen werd aan het vermogen van Tovery, langen tyd naa het herleeven der Letteren, in *Europa*, en dat naamen van veel aanziens, wegens geleerdheid en bekwaamheden, onder de Verdeedigers der Tovery gevonden worden, zullen wy ons niet behoeven te verwonderen, dat Amuletten en Behoedmiddelen tegen Betovering in dit Land gedraagen worden door lieden van hoogen rang en opvoeding; dat men de Starrewichelaars raadpleegt, om het gelukkig uur tot het aanvangen van eenig bedryf aan te wyzen; en dat de betoverende invloed van een boos oog op 's menschen gesteltenisse, zo wel als de kragt der Toverye, by het Gemeen erkend wordt. Gelukkig, nogthans, mag men veronderstellen, dat het daadlyk bedryf in geene evenredigheid staat tot het geloof in dit vermogen; schoon my twee versche voorbeelden te binnen schieten van Persoonen, opgeöfferd aan dien Volkswaan, of, ten minsten, waarin de beschuldiging van Tovery het voorwendzel was, waaronder men hun het leeven benam.

Maar de Geregts-gedenkboeken vermelden een geval van groote boosheid, in 't welk vyf Vrouwen ten dood gebragt werden op het veronderstelde pleegen van Tovery. Ik zal de omstandigheden van het daaromtrent verrigtte eenigzins omstandig mededeelen; vooraf berigtende, dat het gebeurde in het Distrikt van *Ramgier*, het minst beschaafde gedeelte van de Bezittingen der *Oost-Indische* Compagnie, onder een ongeletterden en woesten Stam, *Soontaar* geheeten, die de ontdekking en den toets van Persoonen, van Tovery verdagt, tot een stelzel gebragt hebben.

Drie Mannen, behoorende tot de *Caste* van *Soontaar*, wer-

werden, in den Jaare 1792, beschuldigd wegens den moord van vyf Vrouwen. De Gevangenen beleden, zonder marren, de misdaad, hun ten laste gelegd, en bragten, te hunner verdeediging, in 't midden, dat het by hunne Stammen een onheuchlyk oud gebruik was, om Persoonen, die als Tovenaars bekend stonden, te recht te stellen. Ten dien einde werd 'er eene Vergadering belegd van lieden van denzelfden Stam, van heinde en verre opgezogt; en, indien, naa een behoorelyk onderzoek, de beschuldiging bleek waarheid te zyn, werden de Tovenaars ten dood gebragt, en geene klagte werd deswegen ooit by de regeerende Oppermagt gedaan. Dat de gedoodde Vrouwen de voorgeschreevene regtspleeging ondergaan hadden, en wettig overtuigd waren van den dood veroorzaakt te hebben des Zoons van eenen der Gevangenen, door Tovery; dat zy door de Gevangenen om 't leeven gebragt waren, overeenkomstig met het vonnis, door de Vergadering uitgesprooken.

De Aanklaagers, die, volgens de Geregtshandelwyze der *Mahometdaanen*, de naaste Bloedverwanten waren van de gestrafte Vrouwen, verklaarden, dat zy geene beschuldiging hadden in te brengen tegen de *Gevangenen*, *overtuigd* zynde, dat hunne Bloedverwanten duidlyk Tovery gepleegd hadden. —— De Gewoonte, door de Gevangenen aangevoerd, werd ten vollen gestaafd door een groot aantal getuigen, die, ter bevestiging, verscheide gevallen aanhaalden, en volkomen eenstemmig op dit stuk spraken.

Uit alles, wat het onderzoek opleverde, mogten wy de volgende zeldzaame en buitengewoone omstandigheden verneemen: —— Dat de opeenvolgende Sterfgevallen van drie of vier jonge persoonen in het Dorp het verdenken van Tovery hadden doen gebooren worden, als de oorzaak van dit onheil. De Inwoonders, dus ontrust, waren bedagt om de schuldigen aan die Tovery te ontdekken. Zy waren, in 't algemeen, gezien omtrent middennagt, by het licht van een lamp danssende, met een Brein-tak om haare middel gebonden; dit geschiedde of naby het huis van den Zieke, of aan den buitenkant van het Dorp. —— Om te meer verzekerd te werden van de schuld aan Tovery, stelde men de drie volgende middelen te werk: —— *Vooreerst* neemt men takken van den *Saul-boom*, gemerkt met de Naamen van alle de Vrouwen in het Dorp, 't zy gehuwde of ongehuwde, die den ouderdom van twaalf jaaren bereikt hebben; deeze takken worden 's morgens in het water gezet, vier en een half uur daarin gelaaten, en het verdorren van een deezer takken strekt ten bewyze van Tovery der Persoon, wier Naam men daarop leest. —— *Ten anderen* doet men eene kleine hoeveelheid Ryst in Doekjes, gemerkt als in het an-

andere geval, en legt dezelve in een Nest van Witte Mieren: het opeeten van de Ryst in een deezer Doekjes geeft verzekering van de Tovery der Vrouwe, wier naam 'er op geschreeven staat. —— *Ten derden* steekt men, by avond, Lampen aan, zet water in vaten van boombladeren gemaakt, Mostaardzaad en Olie wordt by druppels in het water gedaan, terwyl de Naamen van alle Vrouwen in het Dorp worden uitgesprooken; de vertooning der schaduwe van eenige Vrouw op dat water, geduurende deeze plegtigheid, bewyst dat zy een Toveresse is.

Dusdanig zyn de algemeene regels, welke men volgt, om zich te verzekeren, dat iemand Tovery pleegt. In de gevallen boven gemeld zwoeren de Getuigen, en zy geloofden het waarschynlyk in goeden ernst, dat alle de Proeven tegen die ongelukkige Vrouwen met de daad spraken. Zy verzekerden, dat de Takken, met de Naamen der vyf Vrouwen daarop geschreeven, verdorden; dat de Witte Mieren de Ryst, met derzelver Naamen gemerkt, hadden opgeëeten, terwyl de Ryst, in de overige Doekjes gewonden, onaangeroerd gebleeven was; dat de schaduw dier Vrouwen zich vertoond hadt by het uitgieten, terwyl haare Naamen werden opgeleezen. En eindelyk, dat men die Vrouwen, op de voorheen beschreevene wyze, te middernagt hadt zien dansen. —— Het is bezwaarlyk te begrypen, dat deeze zamenstemming van Proeven waarschynlykheid kon bygezet worden by de diepste onkunde, indien de ervaarenis ons niet leeraarde, dat vooringenomenheid de blykbaarheid der zinnen zelfs overwint.

De Gewoonte, waarvan ik nu zal spreeken, zou te gemeen zyn om door ons opgemerkt te worden, indien dezelve niet ten sterksten de eenvoudigheid en onkunde, die in 't algemeen de Inwoonders van *Ramgler* zo onderscheiden kenmerken, aan den dag lagen. Uit hoofde van eene vry algemeene verwaarloozing om de hoeveelheid gehuurd land te bepaalen, en met naauwkeurigheid de grensperken af te baakenen, ontstaan 'er veele geschillen, tusschen de Inwoonders van onderscheide Dorpen, wegens de grensscheidingen. Om deeze te beslissen, verwoegt men zich doorgaans by een of meer der oudste lieden van de nabygelegene Dorpen. Indien deeze in hunne uitspraak, wegens den grond, waarover het geschil valt, niet overeenstemmen, worden 'er andere Persoonen uit die Dorpen verkoozen, welke het met den anderen eenens zyn. In dit geval gaat men dus te werk. Men graaft holen in den betwisten grond; in deeze holen steekt ieder van de gekoozene Mannen een zyner beenen; dan wordt 'er aarde over heen geworpen; en in deezen stand blyven zy, tot dat een of ander deezer lieden wenscht verlost te

te worden, klaagende dat het een of ander Insect hem steekt. Dit beslischt het geschil, en de eigendom van den grond wordt uitgeweezen aan dat Dorp te behooren, wiens Inwoonder deeze proeve met den grootsten moed doorstaat, en niet beschadigd door eenig Insect 'er van afkomt.

Indien de medegedeelde Berigten eeniger buitengewoone Bedryven en zeldzaame Gewoonten der *Hindoos* geene betrekking hebben op de Geleerdheid, behelzen ze ten minsten eene beschryving van Zeden; en door my te bedienen van de gelegenheden, welke myn Ampt my aanboodt, ('t geen in de daad het eenige is, 't welk deeze bezigheden toelaaten) om myn aandeel by te draagen in de Nasspeuringen der Societeit, zal, zo ik hoop, myn voorbeeld gevolgd worden door de zodanigen, die, by dezelfde of gewigtiger gelegenheden, meerder kunde, bekwaamheid en tyd bezitten.

AANTEKENING.

Onlangs eenige nadere bescheiden ontvangen hebbende, wegens de *Dherna*, welke ik niet bezat by het leezen des voorgaanden stuks in de Societeit (*), heb ik daar uit getrokken, 't geen my toescheen vereischt te worden tot opheldering van dit zeldzaam Gebruik. Uit deeze bescheiden blykt, dat 'er verscheide gevallen van de *Dherna* gebragt zyn voor het Provinciaal Geregtshof van *Benares*; en dewyl 'er eene straffe gesteld is op deeze lastige handelwyze, werd het noodzaaklyk, naauwkeurig te bepaalen, welke regels by de *Dherna* in acht genomen werden, overeenkomstig met de *Shaster* en het gebruik.

Ten dien einde werd 'er eene Vraag voorgesteld aan verscheide *Pundits* of Geleerden, Inwooners van het Landschap en de Stad *Benares*; en het Antwoord, door drie-en-twintig *Pundits* onderschreeven, kwam hier op neder: „ Iemand, die „ in *Dherna* zit voor eens anders deur, of in diens huis, „ ter wettiging van eene schuld, of met eenig ander oog„ merk, by welk zitting neemen hy eenig Wapentuig of Ver„ gif by zich neemt, terwyl hy zelve niet eet, en niet ge„ doogt, dat de Party, tegen welke hy zich gezet heeft, of „ diens Gezin, eete, ook niet duldt, dat iemand ten dien „ huize uit- of ingaat, en met de dierste eeden het volk, dat „ in den Huize is, verklaart: *Indien iemand van die tot uwen* „ *Huize behooren spyze nuttigt, of uw Huis uit- of ingaat,* „ *dan zal ik of myzelven met dit wapen wonden, of vergif* „ *inneemen*; gebeurt het zomwylen, dat beide deeze gevallen „ plaats

(*) Zie hier boven, in ons *Meng.* bl. 394.

„ plaats grypen, en dat hy, die in *Dherna* zit, 'er niet
„ is af te brengen, zonder het verzoek van deezen, tot wiens
„ bezwaar hy zit, of het bevel van den *Hakim:* — wanneer
„ alle de bovengemelde vereischten plaats grypen en zich
„ vereenigen, is het een *Dherna:* dan, indien een van deeze
„ alle ontbreekt, is het geen *Dherna*, maar een *Tuckaza* of
„ *Dunning:* en dewyl 'er geen text in de *Shaster* gevonden
„ wordt, betreffende de *Dherna*, daarom hebben wy de ver-
„ eischten, 'er toe behoorende, overeenkomstig met het ge-
„ woon gebruik opgegeeven."

'Er doet zich eenig onderscheid op in de begrippen van andere *Pundits*, wegens 't geen een *Dherna* uitmaakt; maar de bovenstaande aanhaaling schynt my toe het meest met de waarheid strookend berigt van die zeldzaame gewoonte te zyn.

De Societeit heeft wel opgemerkt, dat dit Bedryf niet byzonder aangeweezen wordt in de *Shaster*, maar de Gewoonte alleen tot heiliging heeft. —— Het volgend voorbeeld is van laate dagtekening: — In de maand January des Jaars 1794 ging MOHUN PANREH, een Inwoonder van zeker District in de Provincie van *Benares*, in *Dherna* voor het huis van zommige *Rajepoots*, met oogmerk om de betaaling te krygen van een *Birt*, of een liefdadig onderhoud, waarop hy een eisch hadt. In deezen toestand hielp hy zich van kant, door Vergif in te neemen. Eenigen der Bloedverwanten van den dus gestorvenen hielden diens lichaam twee dagen lang voor het huis van deeze *Rajepoots*, die uit dien hoofde zich genoodzaakt vonden al dien tyd geen voedzel te nuttigen, ten einde hun dus te dwingen om de *Birt* op den Erfgenaam van den gestorven *Brahman* over te brengen.

OVER DEN NYD.

Het zeggen der meeste Zedenleeraaren, dat het vrouwlyke geslacht meer, dan het manlyke, met nyd behebt is, komt my voor bezyden de waarheid te zyn. Mannen geeven zich slechts meer moeite, den by hen opkoomenden nyd te bedekken, dewyl zy in aanmerking neemen, hoezeer hun character, byaldien men iets van dien aart by hen waarnam, voor het oog der waereld daalen zoude: eene zekere onbezonnenheid, onachtzaamheid op zichzelve, en eene niet genoegzaame heerschappy over de gelaatstrekken, doen, daarentegen, den nyd, zodra eene Vrouw zich daaraan overgeeft, byna altoos straks voor datgeen erkennen, 't welk hy indedaad is.

De hoogmoed drong vóór alle andere ondeugden in het men-

menschelyke hart; —— geen wonder dus, dat hy zyn eerste uitbroedsel, de nyd, in de inwendigste plooijen van hetzelve deed huisvesten; en nog minder is het daarom te verwonderen, dat het zoo weinige stervelingen gelukt, zich van denzelven geheelenal te ontdoen. —— Veelligt entspruit ook uit zoodanigen gryzen ouderdom des nyds het misselyke der gebaarden van zyne onderdaanen, die vertrekking der lineamenten, die geele kleur der huid, die lispelende valsche toon der stem, en eindelyk die belagchelyke zinloosheid, die in alle de gesprekken der nydigen doorstraalt. "

Reeds deeze uitwerkselen moesten u, lief Meisje! die de kunst van behagen nooit gering moet schatten, voor eene, uwe bevalligheden zoo blykbaar nadeelige ondeugd waarschuwen; hoeveel te meer moet dan niet, in geval gy aan haar het oor leent, het gevaar, 't geen uwe rust en onschuld bedreigt, u vreesachtig maken, en tevens vastelyk doen besluiten, by elke gelegenheid met dit ondier te kampen, tot dat gy hetzelve meester zyt; want spannen de nyd en uwe ydelheid te samen, zo sleepen zy alle die deugdzame leefregelen, die gy sedert jaren ten richtsnoer van uw gedrag poogde te stellen, in eenige weeken weg, en gy verkwynt, niet door wellust, maar door eene onmatige begeerte naar pronk en overdreeven gemak, waardoor gy u boven uwe gezellinnen meende te zullen verheffen. Dit geldt niet slechts dezulken, welke op deeze wyze tot de eerlooze classe van alles veil hebbende Vrouwspersoonen vervallen; het betreft even zeer eene menigte van in stilte treurende jonge Echtgenooten, die, door geene nabestaanden gedwongen, uit geenen anderen grond, onverstandige, of door ouderdom of ongebondenheid verzwakte, doch ryke Mannen trouwen.

Men doet den Haat onrecht, dat men zich denzelven als een Tweelingbroeder van den Nyd voorstelt, en gewoonlyk te gelyk met deezen noemt, daar die beiden in hunnen oorsprong, handelwyze en uiteinde geheelenal verschillen. De Nyd kruipt, even als een worm, die uit eene rottende stoffe te voorschyn komt, uit het verderf van den benyder; en daarom ook bekent geen nydigaart, dat hy benydt: de Haat, daarentegen, ontstaat uit eenig by het gehaate voorwerp wezenlyk of vermeend plaats hebbend gebrek; en uit dien hoofde, daar zulks niet zelden gegrond zyn kan, ontkent de haater zynen haat niet. Men benydt gelukkigen; men haat booswichten en bedriegers, of dezulken, die ons beleedigen.

De Nyd verdwynt, wanneer de benydde van zyn geluk beroofd wordt; de Haat, uit gewigtiger oorsprong ontstaande, blyft. Deeze wordt alleen verdreeven door de verbetering van het gebrek des gehaatten; whartegen de Nyd des te heviger